This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

Digitized by Google

Digitized by Google

ANFOR IBRARIES · STAN
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

DR 303
S65

STANFORD LIBRARY
JUN 7 1949
STACK

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

СПОМЕНИК

XXXVII

ДРУГИ РАЗРЕД

33

БЕОГРАД
ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1900

Digitized by Google

У академијским књижарницама Мите Стајића и Л. Бреслауера у Београду могу се добити:

I

ИЗДАЊА

СРПСКЕ КРАЉЕВСКЕ АКАДЕМИЈЕ

1. **Глас.** Књ. I—LVIII.

   Први разред (1—21): III, VI—IX, XI, XIX, XXI, XXIII, XXVI, XXVII, XXIX, XXXIII, XXXIV, XLI, XLVI, L, LI, LIV, LVI, LVII.

   Други разред (1—36): I, II, IV, V, X, XII—XVIII, XX, XXII, XXIV, XXV, XXVIII, XXX—XXXII, XXXV—XL, XLII—XLV, XLVII—XLIX, LII, LIII, LV, LVIII.

   Цене су: I, II, VIII, X—XII, XV—XX, XXV, XXVIII, XXIX, XXXII, XXXIV, XXXVII, XLII по 1; XIII, XLVI и LIII по 1·50; XXIV, LI, LII, LIV—LVIII. св. по 2; XIV, 2·50, а осталима по 0·50 дин.

2. **Споменик.** Књ. I—XXXIV и XXXVII.

   Први разред (1—3): I, XII и XXXII.

   Други разред (1—31 и 33): II—XI, XIII—XXXIV и XXXVII.

   Цене су: VII, VIII, XVI по 0·50; I, IV, V, XX, XXVI—XXX по 1; IX, XXV, XXXII по 1·50; VI, X, XIV, XV, XVIII, XIX, XXI, XXII, XXIV XXXIII, XXXIV и XXXVII по 2; XXXI 2.50; II, XXIII по 3; XI, XIII, XVII по 4; III и XII по 5 дин.

3. **Годишњак,** од I—XII; цена I и IX по 1 дин., осталима по 0·50 дин.

4. **Српски етнографски зборник.**

   Књ. I. *Живот Срба сељака,* написао М. Ђ. Милићевић. Друго прерађено и попуњено издање 1894. Цена 2 дин.

   Књ. II. *Старинска српска јела и пића* од Симе Тројановића. 1896. Цена 1 дин.

5. **Посебна издања.**

   — *Споменик на тужну свечаност* приликом смрти Др. Ј. Панчића првога председника Срп. Крал. Академије, Београд 1888.

   — *Он зна све,* прича Л. К. Лазаревића, и *Ново оружје,* прича Симе Матавуља. 1890. Цена 1 дин.

   — *Први основи словенске књижевности међу балканским Словенима. Легенда о Владимиру и Косари.* Културно-историјске студије Стојана Новаковића. 1893. г. Цена 3 дин.

   — *Геологија Србије* од Јована М. Жујовића. Део први: *Топографска Геологија.* С првом свеском *Атласа.* 1893. Цена 7 дин.

   — *Грчка и српска просвета,* написао Др. Владан Ђорђевић. 1896. Цена 2·50 дин.

   — *Одломци о Гробу Ђорђу Бранковићу и Арсенију Црнојевићу патријарху, с три излета о такозваној великој сеоби српског народа,* написао Иларион Руварац. 1896. Цена 2 дин.

   — *Манастир Каленић.* Написао М. Ђ. Милићевић. 1897. Цена 1 динар.

   — *Дубровник и Османско Царство.* Цена 1.50

Digitized by Google

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

СПОМЕНИК

XXXVII

ДРУГИ РАЗРЕД

33

БЕОГРАД

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1900

Digitized by Google

LIBRARIES STANFORD
Digitized by Google

С А Д Р Ж А Ј

СТРАНА

1. *Опис словенских рукописа софијске библиотеке;* саставио † Свет. Вуловић 1

2. *Опис двају путовања преко Балканског Полуострва* француског посланика Де Хе-а у 1531. и 1626. год., од непознатога писца. Приопштио и објашњења додао Јов. Н. Томић 49

3. *Деловодни протокол писама Петра Тодоровића — Добрњца*, српског војводе из првог устанка. Преписао и приредио Мил. М. Вукићевић 87

4. *Писма из првог и другог устанка.* Прибрао Мил. М. Вукићевић 129

5. *Белешке о неким нуријама, црквама и манастирима у Србији*, из времена од 1730 до 1736 год. Прибрао М. Ђ. Милићевић 165

Digitized by Google

Digitized by Google
LIBRARIES · STANFORD

I.

ОПИС СЛОВЕНСКИХ РУКОПИСА
СОФИЈСКЕ БИБЛИОТЕКЕ

САСТАВИО

† Свет. Вуловић

1. (54). *Псалтир* (у катал. „Трѣбникъ“) — одломак од 19 листа. Пергаменат, 22^8—15^8, 15—10. Крупан устав, разређен, леп и читак; дебео повез, мастило црно. Корица нема. **Ꙗзыкьь, дѣлъь** (gen. pl.), слово ж, свуда ь. На *л.* 3: **Нс потока на поутн пиєт** (тако свуда **иє, оє, ає. еє** итд.) све говори *за XIV век* (кат. XV.). Само на лист 9, *β* **тако иҙеть ѥ оун мон ѡ сльҙьь.** *Рецензија чисто српска.*

2. (172). *Псалтир* (у кат. „Часословъ“). Хартија, чврста, дебела, глатка 21—13^4, 16^5—9. Устав крупнији, читак, леп, дебљи потез. Од садаш. 121-ог листа, на ком почиње синаксар, ситнија рука Пагинација утрвена, сада свега 201 *л.* Нема почетка ни свршетка, а и из среде фали многи лист, испали из корица. Текст је јако избледео и у првој половини књиге на доњем делу мање више истрвен и нечитак. Свуда само ь, и иначе превлађују особине правописне XIV. века. И текст чини се да је ближи старијим но новим текстовима.

Сад. *л.* 1—10 утурени су овде из другог, доцнијег рукописа. Тако и садаш. *л.* 74. На сад. *л.* 162 *β* тропар св. Сави српском слаже се с најстаријим досле познатим текстом. Тако и на *л.* 169 *α* тропар св. Симеуну српском. Корице дрвк. тање, без сумње доцније. *Реценс. српска.* Век XIV. крај, или поч. XV.

3. (265). *Псалтир.* Хартија, 29—19, 22—12. крупнији устав, китњасти иницијали. Св. 8 дв. не до краја, сада 131 лист, кор. дрв. обичне. Нема сврш., а из средине фале листови. *Реценс. српска*, век XVI. (или поч. XVII.).

4. (197). *Псалтир.* Хартија глатка, чврста, бела па пожутела, 21—15^0, 15^5—9^2. Средњи, понегде крупнији, устав, (као да су се две руке мењале) читак и леп. Свежњ. по 8, двојни, 17 св., од последњега 6 листа. Недовршен и колико још фали до краја не зна се. И из средине још неколико листи — иначе добро очуван. Кор. дебље. *Српска рецензија.* На *л.* прилепљеном за доње корице из нутра:

Аҙъ Ꙗромона Калнин, сьписа сьн ѳал'тырь, хра архїстратига Михаиль въ лѣто ҙ н, р н д (= 7154 = 1645) мца дє, нї днь.

Бъ да прости писавша, и Бъ да спѣть ѹьтѹща:

5. (203). *Псалтир.* С нотама ситним испод текста, које објашњују текст. Хартија 14^4—10, 8—6. Ситан, читак, леп устав са златним иницијалима, насловима и ернаментом озго. Кор. обичне. Свежањ. по 8, али садашња обележавања нису ни једновремена ни тачна. По-

Digitized by Google

сле 117 листи рукопис се прекида на псалму 112. За овим је на хартији исте величине, али овога века и рукоп. овога века, и руским црквен. језиком, на 130 л. продужен овај псалтир и додате му 2 молитве. За овим трећи део на истој хартији и истом руком, којом и први део. На 19 л. **Слоужба Акаѳїстоу пр҃ѣстыѥ вл҃ыце наше Бц҃е.** Први и трећи део овога рукописа *Срп. реценсија*. Век (XVII. крај, или) XVIII. прве половине.

6. (221). *Псалтир. Рец. бугар.* XVII. в. Хартија, 20—13, 15^5—8. Ну сви листови надоњем крају јако оштећени. Листова по садањ. обележавању свега 141. Сад. први лист је уметнут однекуд овде из неког служабника буг. реценсије XVII. в. Нема почетка ни свршетка. Почетак је од пс. 34, а на крају почетак од 150. Нема корица.

7. (208). *Псалтир* с последовањем. Хартија глатка чврста, бела, 15—10^7, 10^5—6. Нема почетка ни свршетка, а и из средине фали доста листова. Свежњ. 8, двојно, ну од половине бележени само на α стр. 1-ог листа. Ситан устав, читак, леп. Свега свежњ. 68 (од посл. 7. листа) = 543 л., а сада 471 л. (у сад. пагинација погрешно избројано 481) — фали, дакле, 72 л. с почетка и из среде. Корице дрвкож. дебеле. *Сриска реценсија*, Век XVII.

На сад. л. 466 β. запис:

въ лѣ҃ ҂ζ р҃ ді҃. (= 1606) **кр҃оу сл҃нцоу в҃. л лоу .н. ζла ѵ҃ило аі҃. ѳ҃є. а҃. а҃. є҃і:**

8. (204). *Псалтир с последованьем* и молитвама и чини ми се по садржини, доста интересантан, и друкчији нешто од осталих оваких списа (у кат. „часловь“). Нема почетка ни свршетка, а и из средине фали доста листова; а појединн листићи и читави свежњићи, особито при крају, испали из повеза и испреметани и многи листови из поч. с крајева доста иштећени, и неки позније хартијом облепљени. Хар. глатка, чврста, 19^5—14^5, 14^5—9. Устав средњи. читак, приличан, — последњих 5 листа ситнији и, рекао бих, другом руком писани. Свеж. 8, двојно — свега 48 а од 49-ог 5 листа. Кор. дрвокож. тање. *Реценсија сриска* с једва приметним овде-онде шопским траговима (**бєзоумєнь, дарѵва** итд.).

На посл. листу 18-ог свежњића стр. α. испод последњега Давидова псалма словима 2-пут ситнијим од обичнога текста и, рекао бих не истом већ мало познијом руком, овај запис, који као да није довршен:

въ лѣ҃ ҂ζр҃мг (1635) **рькою много грѣшнаго граматика.**

9. (99). *Псалтир* „слѣдованная,“ хартија дебела, чврста и глатка. 20^3—14, 15^7—9. Корице дебеле 1 сантиметар, дрвкож. Обележавање свежњ. дупло, свега 24 (од последњег фале 2 л.), а колико је још било до краја не зна се. Сада свега листова 148 — фали, дакле, још с почетка и из среде 38 л. Ситнији полустав, читак и доста леп, но слова јако избледела. Листови многи иштићени на саставном крају и доцнијом хартијом излепљени. Има трагова од правописа XIV. века. На једном месту: **и поютъ мє ѿ овцьь ѿца моєго.**

На л. 4 β 24-ог свежња на дну црвеним словима:

Бѣ же нашємъ и цр҃ѵ кнднмнм же вьсєм (н) невндимнм гѣ іѣ хѣ съ бєзначєлнним єго ѡцєм и животворѧщнм дхмъ Слава въ вѣкн амнн ҂г ц п ζ (= 1479 г. у кат. погрешно стоји 1489 год.). *Реценс. сриска.*

На л. 5. α. 24-ог свежња:

М҃ стго лпла Павла ѿ гмїє.

на л. 6. α — истог свежња:

Млтва ѿ крьквтєкщін носѡм или **встн.**

10. (6). *Јеванђеље.* Тетро — као и год бр. 8. Свежњићи по 16 листа и тако обележени до 35-ог кватерниона од кога има 8 листова, и ту се свршује јеванђеље. Сада је 497 листова — фали дакле из средине 59 листа. Чврста, танка и глатка хартија, 29—17^4, 19^2—9^2. Кру-

Digitized by Google
LIBRARIES STANFORD

пан (4 мм слово) устав, врло читак средње лепоте. *Рецензија бугарска*, али под утицајем руске, с које јамачно препис с краја XIV или из прве пол. XV века. Корица дрвено-кожне обичне дебљине, на кожи утиснуте златне шаре; а по горњим корицама на средини врло лепо израђене слике распећа, сада већ јако истрвена. Пред сваким јеванђељем бојом и златом израђен лик јеванђелиста, који се покрива свиленим застором у идући лист удареним, а пред почетком златне арабеске и наслов златним словима, а иницијали у боји — На првом листу, кога је страна α празна има овај запис: **Сїє свѣтоє єѵангеліє повѣза мопь Никола Мелщичкы а настоя попь Никола отъ Кожницы, откупи Млада отъ Вукань прѣконьє Терзиничь, братъ єго Крстє, отць Петко, маты Дафина дадє гроша .к. живнымь за помень мрьтвнымь за покон, Богь да в всели въ царьство си.**

На крају свакога јеванђеља има повише записа из прошлога и овога века, од којих исписујем као најинтересантније само ово:

На *л.* 215 α: **Прпісахъ азъ много грѣшни їерєї Фїлїпь да сє знає како сє запопїхъ на Нишь ѿ патрнхлра нпєускаго Гаврїла на день стаго свєщономученїка Ѳератонта вьлто гдне ,аѫно** (1759).

На *л.* 215 β. **Пакн прїпїсах азъ многогрѣшнї попь Фїлїпь како ми сє прєстави попадїа Стокина. Братнє і ѿцн кон проучєти благословкїтє а нє кльнитє молю кї н колєномь касаю да рєчєте Богь да прости Стокину прѣзвїтерѵ, н престакї сє к лєто гдне ѿ сьтворєнїє мїра ,зсѵк ѿ рождество хрстко ,аѫнд** (1784) **мць февьфарь к днь на стрєтєнїє прєстїє ѿцн бєшє ка днь петокь.**

11. (7). *Јеванђ.* Било својина *кориловског* манастира. Тетро и по свему као и пређашња два. Бомбицин 28^4—20, 22^2—13. корице подебеле кож. дрв., на њима биле утиснуте позлаћене шаре, не сад се једва познају. Устав средњи, више крупан, доста леп и врло читак и разговетан, те приличи формама XIV. веку. Пред сваким јеванђ. лепе бојом и златом израђене арабеске. Фали крај, но не зна се колико. Кватерниона 26 сада, но они при повезу испретурани тако, да 26 (последњи сада) долази после 22-ог. Сада листа 189 и фали дакле из среде и с крајева (јер и у почетку фали приступ и садржај) 35 листа. Реценсија бугарска. Особине Јевтимијеве правописне реформе врло видне, те је ркп. с краја XIV. или с поч. XV. века.

12. (67). *Јеванђеље.* Тетро — као и пређашња, с предговором Теофилкта архиеп. бугар. и с предговором пред сваким јеванђељем. *Реценс. буг.* Дебља хартија, 20^8—13^6, 15^3—9. Средњи устав, леп и читак. Свежањ. по 8, ну обележавања при повезивању већином исечена. Сада листова 320, но од 304 до 320 додати листови и дописани руком прошлога или овога века; тако исто и неколико листова у средини. Корице кож. подебље. Главни ркп. век XV. На празном листу иза горње корице запис, да је ово јеванђ. купио їлїа црдїчь цркви Св. Николе у Божици године 1700. — Послао га амо нач. среза изворског 1883.

13. (184). *Јеванђ.* (као и пређ. само упуци за недељна јеванђ. долазе испод текста а не у тексту, и нема предговора пред појединим јеванђелистима. Са сликама јеванђелиста). Нема поч. ни свршетка. Почиње зачелом 84-им од Матија, а сврша се при крају јеванђ. Лукина. Пергамен. 25^5—18^5, 17—12^5. Крупнији устав, дебљи потез. Свежњ. 8, али се обележ. не виде. Сада свега *л.* 178. Прилично иштећен, особито с почетка и с краја, и текст не чита се свуда лако. Нема корица. *Рецензија бугарска.* Век XIV.

14. (199). *Јеванђеље.* Пергаменат, 17^8—14, 13^8—9^5 (10^5). Средњи устав, читак, приличан, у ком има и округлих слова и по мало лигатура. Свежањ по 8, обел. двојно, није доцније, чињено при другом повезивању; јер негде од обележених свежњића само по 1 пут, а негде излази по 9—11 *л.* у свежњићу. Тако јеванђ. ово нема поч., а ипак је на 9 *л.* β од почетка забележио, да је то 1-ви свежњ.

Digitized by Google

Фали доста листова и из среде; многима су листовима при другом (или можда и трећем) повезу листови озго тако ниско сечени, да су негде и прве врсте однете; а неколико је листова поцепано до пола или мање-више. Кор. дрк. обичне. Јеванђ. је ово јамачно *апракос*, јер нема деобе на јеванђелисте, предговора итд., а под текстом види се по негде упућивања и на апостол онога дана. Синаксар смешан с текстом. Свега сада листова 201. *Рецензија бугарска.* Крај XIV (или ако може бити, XV в.).

15. (231). *Јеванђеље.* Као и прећ. хартија чвр. гл. бела, 31^5—20, 24^5—13. Без почетка (почиње зач. 69 од Матије) а и многи лист. фале из среде. Устав крупан, приличан с позлаћеним иницијалима и орнаментима пред сваким јеванђељем. Многи л. испали из повеза и доста их фали из среде. Свеж. 8, дв, али се не виде до краја — сада 256 л. Нема корица. *Реценс. бугарска.* Век XVI.

16. (233). *Јеванђеље.* Као и прећ. с китњастим у боји иницијалима и орнаментима пред сваким јеванђељем. С поч. фали 7 листа од садржаја и предговора, а с краја од синаксара опет 3—4 л.; ну доста листова фали и из среде и многи су листови испали из повеза. Хартија дебела чврста глатка, 30—20, 21^5—13, Крупан устав, разређен. Свежањ. 8., дв., ну повезом већином обележ. уништена. Сада 293 л. Кор. дрв. врло доб. преко 1 см. На сад. л. 217 β, при крају јеванђ. од Луке запис познијега времена о куповини овога јеванђеља.

На сад. 2 л. α има запис, како је ову књигу писао јереј Радул **ѡ Бѣкрещѣ къ лѣ ѧзрог** (= 1668), ну цео овај лист, који и онако стоји слободан, види се и по хартији и по мастилу и по рукопису да је из неке друге, познијега времена, књиге, а не из ове. Рецензија бугарска. Век XVI. (или поч. XVII).

17. (240). *Јеванђеље.* Као и прећ. са свима предгов. и поговорима и *још с тропаром и кондаком* сваком јеванђ. пред почетком сваког јеванђ., са простим али врло укусним (лепо израђеним) орнаментима, црвеним мастилом над сваким јеванђ., а и с таким иницијалима. — Хартија врло лепа, глатка, чврста жућкаста, 22^5—17^5, 14^5—10^5. Крупнији устав, читак и леп. Свежњ. 8., двојно — 37 и од 38 један лист — 297, а сада 295 л. — Фале 2 листа из среде. Иначе врло добро очувано, само I. лист с горњег краја мало откинут. Кор. дрвк. тање. *Рецензија бугарска.* Век XVI

18. (285). (Тетро) *Јеванђеље.* С орнаментима лепим, у боји, пред сваким и китњасти иницијали. Крупан устав, разређен. Од поч. Јеванђ. Лукина до краја друга рука. Харт. чврста гл. 30^3—21^2, 22^5. При повезу неки листови испреметани. Св. 8, дв. = 37 (од овог 7 л.) = 303 а сада 293 — фали из средине 10 л. Кор. дрвк. обичне, дебље. *Бугарска рецензија.* Век XVI.

19. (215). *Јеванђеље.* Као и прећ. Харт. чвр. глатка, бела, 28^7—18^5, 21^5—13^5. Устав крупнији, разређен, читак. Обел. свежњ. не виде се — сад 226 л. Но неколико л. фали из среде и 1—2 с краја, а скоро сви листови облепљени су доцније хартијом с крајева, а неки и по среди. Кор. дрвкож. тање. *Рецензија руско-бугарска* као и горе (бр. 214.). Век XVI.

20. (257). *Јеванђеље.* Као и прећ., а без почетка и свршетка. Почиње зач. 17 од Матије, а сврша 52 од Јов. Многи л. испали из повеза и испремештани, а сви јако оштећени, нарочито влагом тако, да се ни један лист не може сав да чита. Нема кор. Устав ситнији. Харт. глат. чвр. 22—16, 15—9. Св. 8., дв. не виде се обележ. — 144 л. Нема корица. *Рецензија бугарска.* Век XVI. крај или XVII. поч.

21. (255). *Јеванђеље.* Као и прећ. с злаћеним орнаментима и иницијалима. Без поч. и свршетка, а из средине фале листови. По-

Digitized by Google
LIBRARIES · STANFORD

ње зачелом 9. од јеванђ. Маркова, а свр-ава зачелом 7 јеванђел. Јованова. Хартија ат. чвр. деб. 28^7—21^7, 25^5—12^5. Устав крун, читак, ружнији. Почетке пак од Јеванеља и по неки лист унутра писала друга ало ситније и лепша рука, која је и орнаенте радила Свежњ. 8. дв., ну не виде се о краја — свега сад 136 л. Корица нема. Многи листови из повеза испали и с крајева ање-више оштећени. *Рецензија бугарска.* Век VII. Овде-онде промакне по који србизам.

22. (277). *Јеванђеље.* Тетро, као пређаш. Хартија чврста гл. 29^7—21, 19^5—12^5 (до 13). Две руке: прва, која је мање писала средњи, приличан, устав, — друга крупан устав. Кор. дрвк. дебеле преко 1 см. Обел. свежња не виде се. Сада 250 л. Доста л. испало из повеза и скоро сви л. с крајева искрзани. *Рецензија бугарска.* Век XVII.

23. (212). *Јеванђеље.* Као и пређ. Хартија обичнија, 30^2—19, 23—13 (22—12 средњи део). Из поч. и на крају устав средњи читак, леп, с орнаментима и китњастим иницијалима, средњи део крупан устав, такође читак и леп с лепим иницијалима а и орнаментима. Обележав. свеж. не виде се. Сада свега 270 л., али фали повише листа из среде, а с краја 1—2 л. Многи листови испали из повеза, а неки мање-више оштећени и облепљени. Кор. дрв. средње, обложене вишњевом (мор.) кадифом. На првом л. почетак јеванђеља од Матије, које се свршује на л. 55 α. Сав тај део је *рецензија руска* (малоруска) XVII. века. На стр. β л. 55. има има запис влашки од 1779 проте Димитрија Стефановића.

На л. 56 α почиње јеванђеље од Марка; за њим долази јеванђеље од Луке, којему се изгубио почетак; па јеванђеље од Јована, које се прекида на зач. 33-ем. Сав овај други део, од л. 240 *рецензија је бугарска*, XVII. века, но која стоји под јаким утицајем рецензије руске (малоруске). Тако долазе врло често овакви примери: **главѹ**, — **пріндоша и възаша трѹпь єго** — **свѣдителъство** итд. Од л. 241 до 260 долази одломак јеванђеља Јованова, који почиње од зач. 34-ог и иде до зач. 60. Овај део је писан истом руком, којом и први део, те је и исте рецензије и века На л. 261 је завршетак јеванђ. Јованова; а овај лист је *срп. рецензије.* Лист 262—270 синаксар *рецензије бугарске.*

24. (273). *Јеванђеље* (апракос) Пергаменат 25^5—14^5, 17—40. Устав средњи, читак и леп, с китњастим у боји иницијалима. Обележени свеж. не виде се — свега л. 31. Први л. потамнео и првих 13 л. с краја мало оштећен. Нема корица. Нађен у Велесу. *Рецензија бугарска.* Век XIII. (?) крај, или поч. XIV. и јасно, чисто обележено **ѫ**, долази овде свега 2—3 пута. **ѫ** и **а** у форми се (готово) никако не разликују. На једном месту стоји **ъ** место **ѫ**. Иначе **ъ** на овом одломку види се свега 2—3 пут, а иначе свуда **ь**. И у овом се јев., чини ми се, показује старији текст.

Од Јов. гл. 24.

Къ врѣмѧ оно ѹ҃кь ѥтерь бѣ ѿ фѳрисеи Никодимь имя ємоу кнѧзъ жидовьскы. сь пріде к ѹ҃гоу ночиѫ и рєчє ємоу равви вѣмь ꙗко ѿ Бг҃ъ пришель єси оучитель. никтоже бо можеть чюдєнии сихь творити ѩже ти твориши. аще не бѫдеть Бг҃ь сь нимь.

Од Марка гл. 277.

Къ врѣмѧ оно пріде Ѡсифь иже ѿ Аримаѳст' тєіа бл҃гоѡбразень сѣвѣтникь, иже и ть бѣ оучь цр҃ствиѧ и дрьзнавь вьниде къ Пилатоу и проси тела Ісова. Пилать же дивисѧ аще ѹже оумрѣть и призва сотника вьпроси и аще ѹже оумрѣть. и ѹвѣдѣвь ѿ сотника даль тѣло Ѡсифовы и коупль плащаницѫ и вложи и къ гробь. Иже бѣ исѣчень ѿ камене и привали камень на двери гроба.

25. (50). *Јеванђеље.* Пергаменат, 29^8—12^2, 19^4—12^8. Корице дрвкожне дебеле. Крупан устав, леп и читак, мастило црно врло добро

Digitized by Google

очувано осим последњих листа. Свежњићи по 8, само последњих 10 л. = свега 42. А сад листова 287 + 16 = 303 — фали, дакле, из средине 35 листова. Тетро као и пређашња, са синаксаром итд. на крају, без предговора код садржаја пред сваким јеванђељем. *Рецензија српска.* Свуда ь; али облик слова и појединa слова на пр. є, које правилно свуда стоји место ѥ, а є = е) указују на реформу правописну — бар на почетак њен — с поч. XV. зате може бити с поч. XV. или с краја XIV. века. Пише се; **твол**; **оуболше сѥ.**

На сад. л, 220 *β* запис:

Сїю вниг҃ѹ ѡкѹпи и порѹчїѥ сѹргѥ (сѹпрѹгѥ?) и дашєри Стонкє и Калє къ лєтн҃ ,ѕр҃ка (= 1613) **а покрижа ю граматникъ Тодоръ и ко ниїе да є прѣдадє да є анаѳма.**

Из доцнијих приписа, иначе без икакве вредности, види се да је 1678. год. била у цркви св. Илије.

26. (49). *Јеванђеље*, као и пређашња — с предговором од Теофилакта, архиеп. бугарског, пред првим Хартија врло лепа, негде као пергамент, чврста и глатка 30^2—21^2, текст између 22^5—14. 24—15. Кор. дрвкож. обичне. Свежњ по 8, а поред броја који им обележава стоје још по 3—4 црте усправне (|||); ну за свако јеванђеље засебно обележавање. Устав крупан. Потези негде тањи а негде дебљи јер је било 2—3 руке — те негде лепши негде ружнији. Нема свршетка, а многи листови фале и из среде. Тако и почетак од јеванђеља Маркова и Лукина. У Јеванђељу Јованову готово сви листови ватром грдно оштећени и с тога нечитко. Свега сад листова 274. ъ долази с предлозима **къ, къ, съ** итд. али не потпуно доследно. Рецензија српска. Век крај XIV. или поч. XV.

На крају јеванђеља Маркова, на л. 132 *β*. долази запис, који се не може читати цео, пошто је горњи део листа оцепљен, а даље по средини избушен. Сад се чита ово: — — — — — **Андонїє їє — — мін Пєтрь, л матн Алынка, сєго Латвыца, ѡ колѣна Бакѹкал, … прѣложнх є оу с҃тїє горн Атона въ монастирь … вомь с҃тын Павалъ, храмь с҃тго велико мнка Х… рады Гїєѡрдѹа, и послах є по даскалѹ Авр… (— — — вцы листь оц҃оу и м҃тєри, писани кын… Дм̑ дадѣ мын милостнннх ѡ с҃тїє цркве за тр… длкат(а).** —

27. (8). *Јеванђеље.* Тетро, с означењем у тексту недељних лекција, са садржајем предговором пред сваким јеванђелистом и синаксаром на крају. Бомбицин. 28—18^5, 21^5—12^2 крупнији, леп устав. Рецензија српска прве половине XV. века. Пред јеванђељем сваким лепе арабеске у боји и иницијали. Квaтерниони донекле бележени, па после не. Сада 219 листова, (ну неколико их као да недостаје у средини). Корице кожно-дрвене средње дебљине. *Било својина мраморске цркве.*

28. (11). *Јеванђеље.* Тетро — и у свем као пређашња. Пред јеванђељима грубо бојом простом насликане слике јеванђелиста. И арабеске пред почецима простије. Чврста дебела хартија. Писање у два ступца. Устав крупнији и читак, не особито леп. 28—19, 22^1—13^8. *Рецензија српска*, с почетка XV. века. Корице дрв. кож. обичне. Квантерниона 25 (од последњега само 3 листа), сада листова 188 — фали 5 листа из среде. После првог листа на место пропалих (— 2—3) уметнут л. рец. бугарске истог јеванђеља од Матеја на хартији.

29. (21). *Јеванђеље.* — 30^1—20^7 21^8—12^1. Хартија дебела, крупан, читак и доста леп устав с дебелим потезима, мастило црно. Корица нема. Тетро — као и пређашња с арабескама пред почетком сваког јеванђелиста. У почетку фали 7 кватерниона (почиње 8-ми), а последњи је 29 (цео) — свега сада 171 л., а и у овом остатку, дакле, фали из средине 5 листова. На првом сад листу је зач. јеванђ

UNIVERSITY LIBRARIES · STANFORD
Digitized by Google

Матије, а на последњем листу је зач. 17. анђ. Јованово *Реценс. сриска* XV. века (ка-ног XVI). Било својина цркве у селу *Горни* ...лъ, самоковска околија (4 сах. од Софије).

30. (280). *Јеванђеље.* Тетро као и прећ. китњастим иницијалима у боји и орнамент. ед сваким. Влагом јако оштећени, особито оч. и на крају, те нечитко. Хартија чврста, ела, 28^5—20, 20—12^5. Крупан устав, леп. 8. дв. — но до краја, сада 262 л. Кор. вк. дебеле, доња пребијена, од горње по-вина с кожом остала. ѥ, ѫ, ю, итд. и ь уда ређе є, е итд. *Сриска рецензија.* Век ај XIV. или поч. XV.

31. (210). *Јеванђеље.* Као и прећашња са има предговорима и т. д. Потпуно, само из еде фали неколико листова. Првих 71 л. с њега краја мање више изедени, али текст повређен. Хартија глатка, чврста 28^5—21^7, —13^5. Устав крупнији, разређен, потез бљи. Свуда ь, а врло ретко ъ, є и. т. д., а сто и правилно ѫ, ѥ, и т. д. Свеж. по 8, ележ. само на 1-ом л. доле, ну обележава-е не види се до краја. Кор. дрвк. *дебеле.* ценс. *сриска.* Век XIV. крај или XV. поч.

32. (120). *Јеванђеље*, као и прећ. — с редговорима. *Сриска рецензија.* Век XV. (мо-о би бити и XIV. Свуда само ь редовно ѥ, ѕ и т. д. и остале особине правописа XIV. ека Хартија чврста, глатка 21—13^4, 15^2 -9. Средњи устав, читак дебљи потез. вежњ. по 8., двојно — 39 и од 40-ог 3 л. = 315 л. Сада свега 240 — фали 75 с по-етка (почетак на 11-ом свежњ. при крају атијина јеванђеља), из средине фали по неки ист и неколико л. од синаксара на крају. орица нема.

33. (114). *Јеванђеље.* Као и прећашња и а сликама јеванђелиста пред сваким јеван-ељем. Хартија чврста и јака и глатка али лагом оштећена. 29^8—20, 20^4—11^2, крупан устав, читак. ъ у предг. въ и то ретко, иначе свуда ь. Бележења свежњ. не виде се — зар повезом уништена. Нема корица. Листови ис-пали из повеза, па онда испретурани и тако сада и нумерисани — свега 266 листова. Тако на сад 1 листу почиње зач. 54 од Матије, а на сад. 189 л. почетак је зачела 3-ег од истог јеванђеља. Тако је на сад. 48 листу почетак јеванђеља од Јована, а на даљим листовима иде јеванђ. од Марка, и тек на сад. 201. л. долази даљи текст Јов. јеванђеља. Многи ли-стови фале из среде. *Рецен. сриска.* Век XV.

На садашњим листовима 68 β — 71 α на дну много познијом руком: **ѓ҃ѯ с҃ м҃ г҃ Да єсть вѣсемъ ꙁнати ꙁа сїѥ невангелїѥ како га бѣше кѵпїлъ Крсто Божанкїнъ да слꙋжи оу с҃тн Нїколае а ѡно паде тє га дадє Дмїтрь Поповь ѡ Град'-шнїцѵ оу с҃тн Ѡлнъ Богословъ да слꙋжи вѣсемъ ѡп'ше.**

34. (125). *Јеванђеље.* Као и прећашње са свима предговорима итд. са орнаментима пред сваким и китњастим иницијалима и синаксаром итд. стоји напред, али нема почетка. Хартија чврста и глатка, бела али тања 31—21^3, 20 12 (до 13). Крупнији устав, читак, дебљи потез. Свежњ. по 8, двојно — 34 (без 1 листа тј. 34-ти има 7 листа) = 271. А сада 241 — фали 30 с поч. из сред. и с краја. Многи ли-стови спреда мање-више оштећени, неки из средине види се како су истргнути. *Реценс. сриска.* ъ врло ретко.

На предпоследњем листу, сад. 24-ом при дну **въ л҃ѣ ѓ҃ѯ р л** (7101 = 1593). Кор. дрвкож. дебеле преко 1 см. Горња фали.

35. (133). *Јеванђеље.* Као и прећ. са свима предговорима и т. д. — без украсних иници-јала и орнамената пред сваким јев. — Хар-тија глатка, чврста бела. Крупан устав, дебео потез личи на писање XIV. века. — 25^6—18^5, 19^2—12^2. Бележ. свежњ. јамачне повезом уни-штени. Кор. дрвкож. средње. Свега сад л. 243. Добро очувано. С поч. фали само пред

Digitized by Google

јеванђ. 1—2 листа и с краја од синаксара тако исто. Први листови од предговора и јеванђ. Матијина мало оштећени и с крајева облепљени. *Срис. рецензија.* Век XV.

36. (139). *Јеванђеље.* Као и прећ. са свима предговорима и т. д., с орнаментима пред сваким јев., иницијалима. Хартија дебела, чврста, глатка, 21^7—13^8, 15^3—8. Свежњ. 8, двојно — 40 и од 41-ог 4 и 6 листа напред предговора и т. д. = 330 л. Крупан устав, дебео потез, читак и леп.

На последњем преко половине подераном листу озго: **Хс҃ ѕаѵєлѡ и конц ... Помени Гн҃ грѣшнаго раба своєго вь кєрмонасѣхъ Нєѳѳі҃та ...** На другој стр. истога л. доцнијом руком записано, да је ово јеванђеље (било) својина манастира **„сті҃н Никола Слѣпує прилѣпкѡ.“** *Сри. рецензија.* Век XV.

37. (181). *Јеванђеље.* Као и прећ. са свима предговорима са ликовима јеванђ. у боји (нема Лукине, изгубљена) и т. д. Хартија чврста, глатка, дебља, 27^5—19^5, 19^5—11 (12): Устав крупан, читак, дебљи потез, разређена слова. Свежњ. под 8. двојно, али се обележ. не види свуда. Сада 298 листа пред почетком јеванђ. и на крају по 2 пергамент. листа од неке грчке црквр. књиге. Дебеле 1 см. кождрв. корице. Свуда ь, али остало говори за XV. век. *Рецензија српска.* Век XV. или поч. XVI. На последњ. листу кратак запис без године, да је ово јеванђеље писао **Никодимь многогрѣшнін и послѣдній вь иноцѣхь.**

38. (101). *Јеванђеље.* Хартија подебља, 27^3—19, 21^8—12^5. Свежња по 8 двојно обележени, но за јеванђеље Јованово засебно бележење. До Јован. еванђ. ѳі, и од Јов. до краја, где фали 1—2 листа од синаксара, 6 и од 7-ог 6 л. — свега 206 л., а сада 196 = фали, дакле, 10 листа и то с почетка, из прва два свежњ. као што се по свежњићима види. Крупнији устав читак и доста леп. Корице дрвкож. дебеле. Тетро — као и прећашња, с предговором од Теофила архијеп. бугар. и са садржајем и предговором пред сваким јеванђељем. На крају сваког јеванђеља прост груб у боји орнамент као и код неких ранијих. *Рецензија српска.* Век XVI. Нађено у сел Соватитѣ „Бургаско“.

На β страни листа према јеванђељу Маркову запис;

Сѣ сто҃є и кость Єѵлѣє кѵпи раба бж҃іа Їѡва ѡ҃ сєлѣ Ианина и приложи єго вь хра҃ сто҃ и славнаго вєликомученика Гєѡргїа, да слѵжи за дѵшѵ своѵю Їѡва и моу҃ Миліа и сна҃ Драгїа и дѣщєрь Рѵса и Ѕлаті и Мрѣѕа и ѕета Никола и Іѵани Іѡванѵ и Ратк. да работнти за них ѕдравїє; и за дѵшѵ а ли да сє ѕна҃є кон сє ще покѵси или по҃ или дїаки҃ или граматн҃ нон дѣщє҃ или ѕє҃ и да рєчє҃ моа є книга та ієѵлѣє да єс прокл҃є итд. ... али да слѵжи вь цр҃кви догдє трає книга та и кон ѵьтє҃ по҃ или дїаки҃ да помѣнѵєть кише рєнны҃ имена така да сє ѕна҃є али҃. Кь ль ѕр҃на (1643).

А на страни β листа према јеванђ. Јованову има опет запис, писан **„вь лѣто ѕр҃пз** (1678) како је неки Славе Јованов опет и села Јанине повезао ово јеванђеље (**ваљда** се стари повез био већ скинуо) за спомен себе и својима.

Рукописи у оба записа очевидно су доцнији од рукописа у самом тексту и рукописни минускл.

39. (108). *Јеванђеље.* Као и прећ. с предговором од Теофилакта и пред сваким јеванђ. Хартија дебља и чврша 26^5—19^8, 20—1[illegible] (до 14) Обележ. свежњ. по 8 двојно, ну повезом многа уништена — свега 25 и од 26-ог 3 листа = 203 листа; а сада 199 л. — фале 4 листа, и то из индекса, који је напред. Кор. дрвкож. обичне дебљине крупнији полуустав, средње леп, читак, дебљи потез. Рец. српска. Свуда само ь. Век XVI.

40. (183). *Јеванђеље.* Као и прећ. са свима предговорима, с орнаментима пред сваким, си-

Digitized by Google

наксаром на крају и т. д. Хартија чврста, глатка, бела — 31^5—21^5, 20^5—11^5. Свежњ. по 8, двојно б. = 50 = 400 л. а сада 397 — фали, дакле, 3 л. из среде. Крупан устав, разређена слова, дебљи потез. Корице дебеле преко 1 см. *Реценс. српска.* Век XVI. Свуда особина правописа овога века. У синак. по неко к. На сад. л. 396 *β* на дну црвеним словима: **Съписа се сїе єѵ҃ліе къ лѣ ,ѕ ч҃ є** (7095 = 1587) У катал. стоји 1697; јер прочитао ,ѕ ч҃ с є)

41. (189). *Јеванђеље.* Као и пређашња, са свима предговорима и т. д. Хартија чврста, глатка, бела 23^5—17, 15^3—9. Крупан устав у почетку и на крају, у средини ситнији мало, — дебљи потез. Свеж. — 8. дв. = 46 и још 2 листа од неког даљег свежњића = 370 л. А сад 357, фали с почетка и из среде 13 л, а колико с краја, не зна се. Први и посл. л. подеран. Иначе прилично очувано. Кор. дебље. *Рец. српска. Век XVI.*

42. (269). *Јеванђеље.* Тетро (као и пређ., без предговора и јеванђелисти не стоје по одељцима, већ in continuo). Пергам. 27—21, 20—15 Свежњ. 8, ну обележавања нема или повезом уништени. Нема корица. Устав крупан, писање у 2 ступца. Из средине по неки лист истргнут или прецепљен. Свега л. сада 235. Краја нема, но се завршује зачелом 60 јеванђ. од Јована. *Рецензија српска. Век XIV.* Колико сам могао опазити на неколико места, у овом се јеванђељу показује старији текст.

43. (287). *Јеванђеље.* Тетро, као и пређ. са ликовима јеванђелиста пред сваким јеванђ. и китњастим у боји иницијалима. Хартија чвр. бела глатка 30^2—20^2, 25^5—11. Устав крупнији, читак и леп. Свеж. 8. дв. — 32=256, и сад 256. Неколико л. на крају испало из повеза. Иначе добро очувано. Ивице листова позлаћене. *Српска рецензија.* Корице дрвкож. обичне дебљине, оковане у сребро; на горњој корици слика Спаситељева и друге библиске слике — свега 14 слика и све позлаћене; на доњој распеће Исусово (Хр. на крсту), испод кога стоје Марија и Магдалена и још две слике — све на сребрној основи и позлаћено, а на сребрној плочици између ове две мање слике урезано: **сне кагєлє поклонн Кѡско на стн Крауєвє ,а ѱ н** (= 1708). На сад. 256 л. *α.* запис курсивом:

Изколєнїє оц҃а и поспѣшєнїє сн҃а и съкршєнїєм стго дха амнн. Исписа азъ грѣшнын и мьнши кь сн҃ѣпницѣхь Іоаннь їєрен кь богохрамнмое село Єстрополє. Сїе ієѵ҃лїе кь лѣто ,ѕ р ч҃ з (= 1658) **и купи го кѵрь Гєѡргїє кожѵхарь ѿ селѡ Оснковница. сн҃ь Степановь и Клькнинь и приложи го кь храмь архїстратига Михаила оу селѡ ѿ села Ѡснковица. да слѵжи за Гергова дш҃ѵ и за подрѵжїє єго Дмнтра. и за родителїє єго Степана и Клькна. и кѵпи го за ,ас аспри. и кон сє ще покѵси да го посконть или оукрадєть. или нзнєсєть. да є҃ проклєть ѿ тні ѡц҃ь и да мѵ є сѵпернникь архагглъ Михаиль на страшнѣмь сѵдищємь Хр҃ѣ, амнн и никтожє да нє нмать колю** (личи и на: кялю) **на ню тькмо Гергѡ и чєдє єго и кнѵєта и прѣкнѵєта и вьсь родь єго:**

44. (118). *Јеванђеље.* Као и пређашња с предговором Теофилакта, архиеп. „охридскаго", са садржајем и осталим предговорима, са синаксаром и другим додацима на крају, међу којима и тумачење Символа вере, а у почетку на 1-ом листу: **Сказанїє како ѵьтєть сє тєтроєѵ҃ль кь келїи скоєн.** Хартија тања обичнија, 19^6—14^8, 15—10. Средњи полуустав, читак. Кор. кожне танке. Свежњ. по 8, бележ. *само на послед. листу* — свега 23 и од 24-ог 5 листа (184 + 5 = 189 л.) и 4 л. напред, пред почетком јаванђ. = 193 л. Добро очувано. *Реценс. српска.* Век XVII (или и XVIII).

45. (82). *Јеванђеље.* Као и пређашња са синаксаром на крају, само мало друкчијим: нема никаких предговора пред јеванђелистима ни садржаја, и упуци су у тексту мало друкчији. Писано на пергам. и хартији једном руком

Digitized by Google

Свежњ. по 8, бележ. двојно. Само је први свежањ на самом пергаменту, а остали сви овако: први и 8-ми лист од сваког свежња пергам., унутрашњи пак свих 6 л. чврста дебела и глатка хартија 20^9—13^9, 14—9. Кор. дебеле и спала кожа. Многи листови испали из повеза и испреметани тако, да се листови јеванђ. Маркова на пр. налазе у јеванђељу Лукину, многи листови пак фале из среде (тако нема поч. од Луке), а и сви остали су мање више јако оштећени влагом и уљем, те се ретко који лист може цео читати, нарочито су много иструлели листови од хартије.

Век XIV. почет. друге половине. *Рецен. сриска.* Али се ово јеванђ. по правопису разликује од осталих познатих српских рукописа овога времена. Тако место познатога у ово доба **ѩ, ѭ, ѧ, ѻ, ѥ, ѯ** итд. овде је скоро увек, **ѧ, ѥ, ѩ, ѥ, ѻ, ѯ** итд. или **їа, їѥ** итд. И на обичним местима место **и** често стоји **ї: къзкратїсѥ и родї сн҃ь.** Пише се још **око, оун** с једном или две тачке у **о**. Иначе свуда само **ь**.

На 1-ом л. *β* у шареном оквиру у боји око крста такође у боји црвеним словима овај запис:

Сна книга к҃тѣкнал ѥже ѥсть тетрасѹгль напнсл сѥ помощню к҃жнсю и пр҃тые ѥго мт҃ре къ домоу к҃жнн . . . . (нечитко) **Їѡ рнлскалго роукою и троудомь многогрѣшнаго и смѣренпаго мннха Снмѣѡна къ лѣ. ,ѕ҃ѳ҃ѯ҃ѳ** (= 6869. = 1361). У каталогу стоји: 6899 (= 1391).

Нађено у Прилипу, од куда и послано овамо.

46. (198). *Јеванђеље.* Као и прећ, са свима предговорима и т. д. с орнаментима пред почецима. Хартија чврста, глатка потања и поординарнија. 31—20^5, 21^5—12^2. Устав крупан, не леп. Свежњ. 8. двојно — свега 34, а од 35-ог 3 листа. Фали из среде неколико листа и читав 33. свежањ. корице дебље (или: обичне). *Сри. реценсија.* Век XVII (почетак). На крају јеванђ. Матијина, после садржаја за јеванђ. Марково има запис, да је ово јеванђеље повезано **ѯ с г і** (= 1705 г.)

47. (239). *Јеванђеље.* Као и прећешња с китњастим иницијалима и минијатурама јеванђелиста у почетку сваког јеванђеља. Хартија чвр. глатка (позпија) 27—18^5, 20^5—12. С поч. фали 6 листова и неколико из среде — сада 236 *л.* Неколико листова испало из повеза. Нема корица. *Рец. сриска.* Век XVII.

48. (248). *Јеванђеље.* Као и прећ. с китњастим орнаментима и злаћеним иницијалима пред почетком сваког јеванђеља. Хартија бела глат. чвр. 30^5—20^7, 21—12^5. Устав крупнији, читак. Свежњ. 8, дв. 35 (од овог 7 *л.*) = 279, а сад 189, фали 90 с поч. и из среде. Листови с поч. и с краја испали из повеза и испремештани. Тако садашњим листовима 1—6 није место ту, ну при крају. Листови пак 7—10 од другога су неког јеванђеља *срис. реценсије,* утурени овде. Нема корица. *Срис. реценсија, век XVII.*

49. (281). *Јеванђеље.* Тетро. Два одломка: 1., Јеванђеље од Луке од зач. 13 до 45. Харт. гл. чвр. 31—20, 21^5—11^5. Устав крупан. *Сри. реценспја,* век XVI; 15 *л.* — 2., Јеванђеље од Јов., од поч. до зач. 53. и 2 листа синаксара, који су, при садашњој пагинацији бачени у средину. Харт. гл. бела, 30^4—20^5, 21—12^5. Крупнији устав, разређен — *сри. реценсија,* век XVII — 47 *л.* Оба одломка укупно 62 *л.* Корица нема.

50. (185). *Недељна јеванђеља и апостоли.* Наизменице долазе јев. и апостоли по недељама 5, 6 —; па онда у групи страсна јеванђеља; па јеванђ. опет у групи јутарња васкрсна и т. д.). Без поч. и свршт., а и из среде доста *л.* фали и многи листови испали из повеза. Миоги *л.* окрзани и иначе оштећени, а неки по среди прогорели, као на пр. сад *л.* 26—39. Кор. нема. Хартија чврста, дебела, пепељаста, (али од влаге мало и одмекла). 20^5—13^5, 15. 8 (до 9). Ситнији устав, врло леп и читак, Обележ. свежњ. не виде се свуда; и колико се виде, обележавани су сваки 8 — свеж. на 1-ом листу горе и на 8-ом доле.

Digitized by Google

Свега сада л. 237. У синаксару на л. 228. β тропар Св Сави српском најстаријега текста. *Рецен. српска.* Век XIV. крај или XV. поч.

54. (107). Печатано *јеванђеље буг. рецен.* 24^7—19^7. На I-ом листу почетак јеванђеља Матијина. Свршетка нема, а на крају један део Лукина јеванђеља и све што има од Јов. јеванђеља јако оштећено. И из средине фали доста листова, од којих су неки замењени појединим рукописним листовима опет *бугар. рецензије.* Корица нема.

52. (27). *Апостол.* Тумачење као и пређашњи (бр. 58). Чврста дебља хартија, 21^7—14^2, 15—9; средњи устав и средње лепоте, читак, мастило црно. *Зачела и упути, као и свуда досле, црвеним мастилом.* Од влаге многи листови оштећени, те се не може свуда добро читати. Свежњића (по 8 л.) 40 (последњи има 7 л.). Сада 318 л. (по каталогу 319) фали, дакле, 1 лист, и то с почетка. Корице дебеле, дрв. кож. Иначе, као и у другим буг. употребљава се и ъ и ь (ово на крају речи непредложних). Рукопис *рецензије бугарске* (доста правилно употребљавање јусова и бугаризми се опажају тек где-где у другим гласовима — знак да је препис са врло старог оригинала (Милетић о рец. бугарској), писана (како пише у последњем листу β на дну, црвеним мастилом); **въ лѣ҃ ѓ҃ ц҃ к҃ и҃** (6928=1420) (у каталогу погрешно 6728 = 1220, те држи да је ово запис на оригиналу, који је овде у препис пренет).

53. (164). *Апостол* (катал. „евангелие“). Хартија чврста, глатка, 24^2—16^6, 15^5 (до 18^2) — 10^5. Обележ. свежња нема (јамачно при повезу уништени) сада 206 листа. Поч. нема и почиње од зач: **г.**, а има свршетак. Ситнији устав, (осим првих листа) доста читак, с пуно курсивних слова. Доста добро очуван, само су на доњем крају сви листови мало од влаге наједени. Корице дрвкож. дебље. *Рецензија бугарска* (крај XV.) или поч. XVI. века.

54. (150). *Апостол. Рецензија бугарска* (у кат. „руска“). Харт. 27—21^2, 21^8—14. Хартија чврста, дебела, глатка. Средњи устав, читак, приличан. Обележ. свежњића повезом уништена 140 лист. Корице дебље. Век XVI. (или XV.).

55. (232). *Апостол.* Хартија 32^5—21, 21 (до 23) — 13 (13^5). Устав крупнији, леп, с лепим иницијалима. Од л. 93 настаје друга рука. Нема поч., а на крају фале 2—3 листа. Из средине пак фали повише листова, а неколико л. испали из повеза. Кор. дрвк. врло дебеле, преко 1 см. Обележ. свежњ. не виде се јасно. Сада 184 листа. *Рецензија бугарска.* Век XVII.

56. (266). *Апостол.* Хартија деб. чврста бела гл. 32^2—23^2, 24—15. Крупан устав, леп. Свежњ. 8. дв. не види се до краја — сада 266 л. Многи листови испали из повеза, те их и фали неколико из средине, корице дрв. кож. дебеле. *Рецензија бугарска.* Век XVI. (или поч. XVII.).

57. (148). *Апостол.* Хартија обична, 29^5—20^5, 23^2—13 (до 14). Крупнији устав, лош. Свежњ. по 8, обележ. само на 1 л. доле — али обележавања при повезу већином уништена. Сада свега 250 л. Поч. нема. На крају фали нешто од синаксара. Корице обичне дебљине. *Рецензија руско-бугарска*, с бугаризмима. Свуда само **а**, које види се да је равно **ѧ**, јер га негде и замењује **ѫ** свега неколико пута, и то највише у речи **сѫбота**. Век XVIII. (или XVII. крај).

58. (16). *Апостол.* Хартија чврста, не много дебела. 29^2—20^2. 22—13^2. Крупнији, а ужи (високи) устав, мастило јасно и црно, ркп. леп и читак. Кор. дрв. кож. дебеле (1 см). По свему чиста *српска рецензија* XVI. века, али као да је ркп. овај преписиван са много старијега рукописа. С почетка фали око 7 листова, а свршује се посланицом Павловом Јеврему. И у средини су погубљени многи ли-

Digitized by Google

стови, а заостали сви су с крајева до књиге облепљени.

59. (66). *Апостол.* Хартија дебела и крута, 27—21², 19—15. Крупнији устав, разређен (размакнут) читак и врло леп, дебљи потез; Понегде ситнији, али, рекао бих иста рука. У gen. pl. чешће ьь: словєсъ прѣкьь, ѿ кѫзыкьь. Свуда само ь. Ну има и Є = ѥ и їя. Ипак по свему рекао бих XIV. века, или најдаље почетак XV.

Рецензија српска. Нема ни почетка ни свршетка, а и из средине доста фали, те се ни обележјима свежњића не може зато да ухвати рачун. Сада свега 83 листа. Крупан устав, не леп, но рука није свуда једна и негде је лепши.

60. (52). *Апостол* с указањем недељних чтења — као и претходни. Леп пергамент и свуда цео. 25⁶—17², 17—10⁶. Ркпс. леп и читак, мастило црно са зачелима црвеним избледелим, устав покрупан, слова не збијена но размакнута (XIV. в.). Од *л.* 290, где почиње синаксар, ситнији полуустав. Дрвкож. корице (горња пребијена) дебеле преко 1 *см.* Свежњића 46 (последњи само 6 *л.*) — а сада листа 366 — *не фали, дакле, ниједан лист.*

Рец. чиста српска. То и размакнуто писање, и форма понеких слова (на пр. ж.) и свуда само ь и т. д. говори за *XIV. век*, али има појединих слова и правописних особина (очню с две тачке) є = ѥ и друг.) које говоре *за XV. век.* тако и у каталогу. *По свој ирилици с краја XIV. века*, јер реформа Конст. Филисофа, види се и по овом и по неким ранијим и другим рукописима XIV. века, није било нешто сасвим и у свем ново.

Ркп. овај био својина *Маркова* манастира.

61. (124). *Апостол.* Хартија тања али чврста и глатка — 30⁸—21, 20⁷—12. Свежњ. по 8, двојно — свега 32 = 256 *л.* А сада 251 *л.* — фали, дакле с поч. и из среде 5 листа. Ну чини се да фали више, јер су свежњи испретурани. Тако сад после 1-ог листа, на ком је приступ, долази одмах свежњ. Г. — међутим сад. листови 207—220 су свежњића 5 и остаци од свежњ. 5 Крупнији устав. читак, дебљи потез; корица нема.

Срп. рецензије, век XVI. Преписујући с буг. извода преписачу се 2—3 пут поткрало по неко ѫ на пр. на *л.* 65.

62. (186). *Апостол.* Напред је предговор од Епифанија архиепископа кипарског, у ком у кратко о животу и раду свакога апостола, лист 1—3. Хартија чврста, глатка, бела, 21⁵—15, 14⁵—9. Ситнији устав, читак, леп. Свеж. 8, двојно обележ. доле — свега 39 (од овога само 3. *л.* текста) = 307 а сада 304, или с првим празним — који није рачунат — 305 — фали само 2 *л.* из среде. Осим последњих неколико окрзаних и једнога на пола поцепаног листа иначе врло добро очуван. Кор. дебеле, преко 1 *см.*

Реценс. српска. Век XVI. Понеки ѫ промакне овде — онде као знак да је преписивано с буг. извода. Зато ъ долази чешће и где му није место, а нема га онде, где би требало да стоји.

63. (299). *Апостол.* („Съ Коѥмь починѥмь апостоль рѣдовєнь“) Хартија глатка, бела чврста 30²—20³, 22—12. Устав средњи, читак, леп, с китњастим иницијалима. Св. 8. двојно, —12 (од посл. 6 *л.*) = 334 *л.* сада 331 — фале из средине 3 *л.* и с краја, може бити, само још 1—2 листа. Кор. дрвк. дебље. Иначе добро очуван. *Рецензија српска.* Век XVI.

Пред почетком текста 4 празна листа, и на другом од њих на стр. *β.* ова два позније времена записа:

Кѣдомо бѣди како повѣзахъ азъ грѣшнии ѡ Пиротъ попъ Спасъ ѡ Пиротъ попа Попа Стонує сниъ сію книгу глємиі а̑пл̑ъ в градѣ Краіна в црквѣ болгарскѣ сѵ̑го ѿца Николаѥ скораго помощника и тєплаго застѫпника, то врємє бєшє гѡдинъ вѣка трѣновъски кнръ Никифоръ много ємѹ лєта и тогда бєшє протопопа кнръ попъ Крста и ѡртакъ єговъ кнръ попъ Іѡваннъ; и тѣ годинѣ, кистъ великиі сєтъ

врнтъ (?) в цареградъ, при султанъ Махмута; и тогда бистъ Османъ паша, везиръ а зетъ егокъ времени валиси, мало некон миъ паки прогнанъ бистъ Османъ паша преко мора и то време, бистъ келики ратъ, на къзълъбашъ и они мало нилхи, нилъдать, ѡ прткующи, и божїемъ хотенїемъ какоже униихи беди по касиди, того ради разгневи се Бь на васе и на ихь проклети, лгареии сви спахїе времениїе, Кї хиладн, биан на ратъ живи, а саде ѡстали хилядо и дке сте, и то бистъ въ лето ѡ създанїа ѕ.с.м, а ѡ родство хво ѕ҃ѧѫѧ кругь сланцв гі лвне а спахта г. — и кон купи сїю книгу благо неговон дши.

И ѡкупї io кнръ Їѡканъ синъ Манолевъ да служи в храмъ стго ѡца Николае, за башина дша, вспши Манолъ и деда Цветко, Ѡканъ, да помени ѡ Терею вспши Бъ да и прости. А где живнмъ за здравїе, себе, Ѡканв, и матере, Елена, и бака, Мара, и внка Їѡканъ, и Димитъръ, и унуа ми Тома, много нмъ лета и сти ѡцъ Николае да им е избавителъ на второ пришъствїе, аминъ: миа їюнъ ф днъ.

64. (73). *Апостол* (као претходни). Чврста хартија, 13^3—9^7, 10^2—6. Ситнији полуустав, врло леп и читак. *Рецензија српска* XVI. век или поч. XVII. Свежњ. по 8. Потпун, само од синаксара, фали на крају неколико листа. Свега сада *л.* 247. Од *л.* 203 до краја листови сви на горњем делу мање-више иштећени. С горње корице спала кожа, доње нема.

65. (39). *Апокалипсис тумачен.* Чврста глатка хартија 20^8—15, 14^5—9^5. Средњи полуустав, читак и доста леп. Мастило блеђе. Свежњи по 8 — ї, аї и кї, али нису потпуни — свега сада 21 лист. *Реценс. српска*, XVI. или поч. XVII. века. Свуда долази само ь, али оно понегде има једва видну закржљалу, цртицу с леве стране; ретко ъ. По народном говору и по изговору у читању налази се написано: *раздемити* (*л.* 1) — и на деснон роуце мауратаиїе итд.

Нека доцнија рука, пропилог или овога века, обележила је на врху листова бројеве глава и листова, али глава, као што се види, погрешно; а садашњи *л.* 21 био би по том бележењу 96.

66. 151. *Јеврем Сирски.* Поуке и беседе (у кат. „Паренесисъ“, јер пише: книгы стаго Ефрема глемыкь грьчскнмь ѧзыкомь *паренесис*). Пергаменат 24^9—17, 18—11^2. Средњи устав, читак, приличан, дебљи потез. Свежњ. по 8, двојно, 42 (од 42-ог само 2 *л.*) = 330 *л.*, а сада 315 *л.* — фали, дакле, 25 *л.* из среде, а колико с краја (јер нема свршетка) не зна се. Сви листови остали добро очувани. Корице дебеле 1 см.

Рецензија бугарска. Век XIV. (и ако има очи и т. д. (с две тачке).

67. (93), *Беседе и поуке Јеврема Сирског.* Чиста *српска рецензија*, XIV. века. Дебела чврста хартија 28^3—21, 21^6—14. Свежњ. по 8, обележавани само на β страни последњега листа — свега 31 и од 32 6 листа = 254 *л.* а сада 247 — фали дакле 7 листова с почетка и из среде. Осим тога у првих 10 свеж. листови сви с горњега краја а на саставном делу окрзани и око тих места нечитки. Средњи полуустав читак, при крају друга, ситнија, а лепша рука. Дебеле корице дрвкож. Нађен у Новом селу у Штипу.

68. (2). *Слова св. Јеврема Сирског.* Бомбицин. 30^5—20^5, 21—13^5. Јаке дрвене корице 1 см. дебеле, обложене кожом. Друге корице нема, као ни почетка ни свршетка. Почиње словом XV-им, а завршује 204-им. Свега 266 листа а ѧѯ҃ (37) кватерниона (од последњега фали 1 лист) — фали дакле 30 листа осим недостатака на крају, који се не зна колики је. Крупан врло унцијал, но не најлепши смешан с курсивом (лигатура иде $3^1/_2$ мм. високо). *Рецензија чиста српска.*

На *л.* 164 α испод текста ситним црвеним словима: Ѡхь мнѣ грѣшномѹ келнка пѣѵаль

и грѣхъ къ ты дѣлы нандѣ на мѣ грѣшнаго писавшаго сїа блаженa книга свѣты Єфремь попъ Θєωфанъ къ лѣто ,ѕр (1592).

На истом листу *β*, при врху, као текст (иначе је та страна празна и ништа друго нема), а руком као да другом, или бар немарљивије писано, има запис: **Ѡ мнѣ грѣшномъ многа печал нандѣ на мє ѡкаянаго Рафаила.** У каталогу соф. нар. библиотеке погрешно стоји: **писалн отъ монаха Рафаила** (= тајн. бук. **Θеофан?**) **въ лѣто ѕ р л є** (= 1627).

На *л.* 161 *β* испод текста бугар. запис.: **Да сє ѕнаєт кога сє внеше кєѕнро сась Кошнако тогаа бєше млѣгъ скѫпна стокатъ нѕлєѕоха колокє осмъ стотнпъ грш н окци 70 грша нокнн Сєнє 80 грша, 1832 мєсєц нюлна 16 дєнь.**

69. (283). *Зборник* побожних, моралнопоучних, прича, понајвише из живота монашкога и испосничкога и побожнопоучних слова. Нема ни почетка ни свршетка. Обележ. свежњића повезом су уништена — сада 230 *л.*, али се познаје по остацима од истргнутих и исечених листова, да их је било много више. Последњих 20-ину листова с горњега десног краја изедени и текст иштећен, а повише листова испало из повеза. Од обе корице остало само једно парченце подебљега дрвета. Хартија деб. масна, чврс. 25^5—19^5, 21—15. Устав средњи, разређен, доста леп. *Рецензија српска* Век XV. (прва полов.)

70. (278). *Беседе и поуке* за све недеље и празнике преко године. Није потпун.. С поч. фали 23 свежњ. (почиње 24-им), а колико с краја не зна се. Харт. бела, чврс. глат., 30^2—21, 22^5—12^5. Устав средњи, читак, приличан, с китњастим црвеним иницијалима. Свеж. 8, дв. — 44 (од ов. 6 *л.*) 350, а сада 166— фали 184 *л.* с почетка. Нема корица. *Срп. рецензија.* Век. XVI. крај или XVII почетак.

71. (272). *Беседе Дамаскинове*: 1, на Митров дан; 2, на Аранђелов дан; 3, на Никољ дан; 4, на Божић; 5, на Крстов дан; 6, на Цвети; 7, слово на **погрєбєнїє Хр̃о.** Хартија ч чвр. (само познија), 22^3—15^3, 15^5—9. (до 1 Устав средњи, читак. Обел. свежњ. не ви се — сада 211 *л.* 2—3 *л.* испала из повеза иначе добро очувано и потпуно. Кор. дебе Језик народни бугарски. (и изводи се на мо **нѣзыкь**) с малим утицајем црквенословенског Век крај XVII. или поч. XVIII.

72. (220). *Зборник*, у ком су:

1, Седам листа (по сад. бележењу), ко су се скоро сасвим распали, од некакога м литвеника, без почетка, *буг. рецензије.* Ов листови очевидно нису били из почетка у са ставу овога зборника.

2, Чедрдесет листова, на којима су псал и молитве и такође без почетка, а са свр шетком. Први листови су у пола слепљена *Рецензија српска.*

3, Двадесет и један лист (сад. 24—44 на којима је: Слово Епифанијево **„на богоотъ лєсноє погрєбєнїє г̃а н К̃а н сп̃а нашєго Ію̃ Хр̃ н ѡ Іоснфѣ нжє ѿ Аримаѳєє“.** цело. *Рецензија српска.*

4, Часови (сад 45—111 *л.*). Цело. Али су часови подељени на две партије, од којих свака има засебну пагинацију по свежњићима (двојна, 8 *л.*) *Рецензија српска.*

5, На *л.* 112 истом руком, којим су писани и *Часови* две молитве: а, **мл̃тва на ѕлѣ ѵєнїє дїакѵ**; б, **М̃ К̃. томѹждє оуѵнти книгѵ.**

Прве четири партије писане су свака другом руком. Хартија и формат један у сва четири, 19^5—14^5, 14^5(и 15)—9^5(9).

Корице дрвк. обичне.

На 112 *л.* *β* при дну:

К̃ь да простн̃ пнсавша н К̃ь да спѣть ѵєтѣвша. Сію книгѵ нспнса̃ ази дїакь Драгѵ̃ настоанїє дховника нгѹмена Карлана къ лѣ ,ѕр̃гї (1605 год.) **мца юѹнїа л̃. дн̃ь.**

73. (213). *Зборник*, у ком су беседе и поуке недељне и празничне. Код првог поучења (на *л.* 1-ом), на свету велику ѕ̃суботу,

Digitized by Google

зују се у неколико и извори: „**кѵато по ѵастн Єпнфанїа, по ѵастн же ѿ нныхъ богослокеце**“ р. тања глатка, 31⁸—19, 23—12. Средњи ав, читак, приличан. Обележ. свежњ. не це се (осим 2—3, по којима се не може суги како је било,), ну доцније је неко обекавао листове црквеним бројевима, поред јих обележавања стоје садашња цифрама. ега л. сада 318. По оном старијем обележењу било је листова много више, а у садај ствари као даје било више и од тога, сући по она заостала 2—3 стара обележења.

Многи л. фале из среде, а многи су испали из повеза и неки од њих доста иштени. Нема почетка; а по оном старијем обележавању излази, да ни садашњи 1-ви лист није почетак. Кор. дрвкож. дебље, одваљене.

Реценсија руска (малоруска), али се види и је препис с бугарскога оригинала; но ж а види се, да се читало свуда као оу и ш ако не нрікаѕобатн са намь вѣкж семж. — вса. ую скѵрѣноуж мысль; лежаще въ грѣхопаденїѣ, свѣдителство и т. д.) Век XVII.

74. (188). Иже въ стѣи ѡца нашего Кѵрїла архіепа **Єрлмскаго поученїа и прѣнїа къ жнковомь.**

Харт. чврста, глат., бела 32—22, 20—12⁵.

Устав (руке) и корице као и горе (бр. 87) исто. Свежњ. 8, до 31 (од овога 6 л.) = 246; а сад 241 — фали 5 л. из среде. Први лист и последњи мало влагом оштећени; неколико листа испало из повеза, иначе добро очуван.

Сриска реценсија. Век XVI. На послед. листу β. на дну запис: **къ лѣ ѕнѳ** (1547) **мца авг. ла нндикнтѡ є.**

Писа сїю кѣткнвю книгѵ послѣнїи и богатн ѣ грѣсѣ, въ нноцѣ іеромона Кисарнѡ.

То је онај исти, по рукопису и имену, који је и писао и горњу (187 број) књигу златоуста.

75. (187). Ѕлатоѵсть. Пространо житије св. Јована Златоустога (патријарх цариградски?). Заузима највећи део ове књиге, којој је с почетка истргнуто 24 листа (3 свежњ.), јер почиње од 4-ог, по коме је и целој књизи преписивач име дао. Оно се завршује на сад. л. α; а после долазе:

2. л. 158—160 **ѡ въздкнженн прѣстѣн покѣсть.**

3., л. 160—165. Поуке Марка патријар. александриског и Тодора патр. антиохиског; о смрти Адамовој; у који час Бог створи Адама, у који Еву, а у који их истера из раја итд.; о Авраму и Мелхиседеку и о Турцима; Фотија, архиеп. цариградскога поуке.

Хартија чврста, бела, глатка, 32—22, 22—12 (до 12⁵). Средњи устав, читак и доста окр. слова и лигатуре. Кор. дрвкож. дебеле преко 1 см. Почиње од 4-ог свежњ. Свежњ. по 8, двојно = 24 (од посл. само 6 листа) = 192 — 26 = 166 л., а сада 115 л.; ну пошто је сад. пагинација за 1 л. изостала (други лист прескочен, па 3-ћи пагиниран са 2) — управо не фали, осим почетка, ниједан лист. И иначе добро очуван. ъ долази ређе, али и где треба и где не треба.

Срп. реценсија, век XVI.

На последњем листу α запис: **Испнса се сіа божтвнаа книга ѕлатоѵсть въ лѣ ,ѕнѕ** (=1547) **мца дѣ ла. сѣкрышн се въ манастнрь Продрѡ прн нгѵмена Серафїма їеромона: ѡ н потрѵди се ѡ сѣ послѣнїи въ нноцѣ н вкѡгїи въ ѵловцѣ л когата къ грѣсь внсарїѡ Єромона.** На истом листу стр. β доцнијом руком: **Да се ѕнаєъ кога падна пепелъ по късен ѕемлн. Бѣше снегъ се не кндѣше ѡ пепелъ н бе ѕемла помралена какоже нзгорена. Бѣше то въ лето ,ѕрм мца** (= 1631) **декевріа. ѕ днъ** (у кат. први запис погрешно прочитан).

76. (182). *Зборник. Срп. реценс.* Век XVI. Хартија чврста, глатка, бела, 31—20³, 20⁴—12⁴. Средњи устав, читак, и доста окр. слова. Свежњ. по 8, двојно бел., свега 35 и од 36 листа. = 282 л., а сада 279, фале, дакле, 3 л. из среде, а колико још с краја не зна се. Кор. дебеле 1 см. Добијен из Македоније.

Digitized by Google

1. Сад. л. 133. **Иже къ стхъ ѡц҃а нашег҃ прпⷭбнаⷣ авва Іѡанна прѣзвутера Дамаскуна преданіе изврѣстно православнымъ вѣры ѡ то҃ мко непостнно є҃ ство и мко не подобаетъ искати или испытовати непредданное намъ.**

2. Л. 134=184. **Посланіе иже къ стхъ ѡц҃а нашего Іѡана Дамаскуна къ иже въ стхъ Космѣ стмⷩ и Бгопоу'теномⷩ Космѣ сщ҃енномⷩ Єпкпⷩ маноумскомⷩ. Іѡаннъ мнѡкъ.**

3. Л. 185—196. **Предѣлы Бг҃омъ разлнуны по преданію вѣрѣ стое съборные и апльскые цркве глемы и сѣвраны ѡ҃ Клмента же и нѣхъ прподныⷭ и блаженныⷭ ѡц҃ь, ихже побаетъ прежде въсекаго ного вуенїа изъ оусть наоучнти.**

4. Л. 179—264. **Иже къ стхъ ѡц҃а нашего Грїгорїе архїепкопа солоун'скаго и новаго бгослова Паламн** — четири слова, управљена сва противу учења латинске цркве.

5. Л. 265—268. **Пже къ стихъ ѡц҃а наше(го) Грїгорїа архїепка солунскаго изложеніе, православнымъ вѣры.**

6. Л. 269—277. **Сїа словеса къ крат'цѣ изкранна. ѡ҃ книгы Константіна философа, Кѡстан'уьскаго. бывшаго вунтела срък'скаго. къ дн҃ благоутивлаго Стефана деспота гдн҃а Срѣблемь.**

7. Л. 278—279 (не свршено). **Соломѡ҃ пѣснѣ҃ пѣсны. Тѣлеснаа глѣть Соломѡ҃ кьса, танно҃ же є҃ писаніе и късе къ иноскаданію зрнть.**

77. (165. Красна и дш҃епользнаа зѣло книга нарицаема *τισαβρος* **си есть Скровнице, юже спнса къ иноцѣ҃ Дамаскнн. Иподнскон и Студитъ Солунанинъ Грьчъски. Прѣведеже на єзыкъ Словенскін къ Ієромонасѣ҃ Самнлъ Какаунъ Русинъ къ стон горѣ Аѳонсцѣи. бъ скнта҃ стые и праведные Анна къ лѣто ѡ҃ вьпльщенїе Хѣа҃ ахуа҃ (= 1691) и мц҃а августа д҃ дьне въ тоеже лѣто коньць ен сьтворн.**

Напред је као предговор под насловом. **Повѣсть красна ѡ єдиномъ простомъ утцѣ** (6 л.).

Ну према садржају на посл. листу. ова долази као последњи чланак, те као да је овде при повезивању преметнута. За тим долазе поједина слова и житија.

На последњем, садаш. 304, листу је само слов, који је горе исписан.

Хартија чврста, глатка, бела, осим свежњ 38 и оних 6 листова напред, на којима је ова **повѣть**, — где је хартија познија, храпава 21—14⁴, 15⁵—10 (до 16²—11). Свега по свежњићима, који су осим првога, свуда само по један пут обележени на 1 листу доле, излази да треба да има 311 л., а сада је 305, л. – фали, дакле, из среде 6 листова. Иначе је рукопис врло добро очуван.

Ситан, леп, читак устав с доста округ. слова. Корице дрвкож. обичне.

Рецензија српска. Свуда само ь и врло ретко по негде (къ) ъ.

78. (78). *Беседе* по текстовима јеванђелским, наравоученьима уза сваку беседу. Хар. углађена, тања. 31—18¹, 21¹—11⁴. Свежњ. нису обележавани но листови на *α* стр. Нем. поч. ни краја и прекида се ркпс. на 83 беседи (несвршене) и 82 наравоучен. Почиње сад од л. 73 а свршује 368. — Век XVII крај или прва пола XVIII.

Рецензија бугарска. (Дар од Д. Карастојанова из Самокова). но с пуно русизама. Тако **а** стоји врло често место **ѫ**: **єже свободила ни-ѣти оуста и ква, — — земла бо семена пріемшс єдиною лвїе ѡдасть плоды** и т. д., те се чини да се и на осталим местима изговарало као **ѫ**. Тако се и **ж** толико често брка са **оу** (**кръжемь къ ѡц҃а и сна҃; — — трєбжеть; — дрвть држгоу одєжоу мягкоую** и т. д.) — да се чини да се **ж** и на осталим местима свуда читало као **оу**. Тако и место **жд** свуда стоји **ж**. — **одєжоу; вгоужоую; прнноужающе; наслаженіе** и т. д. Даље. **ъ, наулла; тоуїю** и т. д.

79. (68). *Зборник* (у кат. „Рукописна књига"), у ком су недељне поуке и беседе, житија, апокрифне и друге приче, одломци phisiologus-a, трепетника и т. д.

LIBRARIES · STANFORD · Digitized by Google

Хартија тања глатка, 18^6—13^2, 15^3—9. Средњи полуустав. Нема поч. ни свршетка, а у средини фале многи листови. Свежњ. по , али се обележавања ретко где виде. Сада вега листова 174. Ну листови и свежњићи ри укоричавању (доцнијем) испремештани. ако на пр. после садашњега 164 л. треба а дође садањи 1. лист и т. д. Кор дрвкож. бичне. *Рецензија сриска*, XVI. век.

На сад. прва 3 листа побожнопоучне риче о животињама. Али ка овим листовима реба придружити (као што је горе поменуто) листове 61—64.

На *л.* 4—26 **Слово прѣмудраго Акѵ̑рїа како оучаше сн̑а своєго сестрѣнчца Анадана.** Цело је, само је из средине истргнут један лист. Језик у овој причи примиче се више народном шопском (нишко-врањском) говору, што би могло понајпре значити: да је овај зборник састављен преписивањем из разних рукописа.

На *л.* 27—56. **Прѣподобнаго и богоноснаго ѡца нашего Ефрема слово ѡ прѣкрасном Ѡсифѣ.**

На *л.* 56 *β*—67. **Дѣтьства Гс̑а нашего како расте и чюдеса творашє.**

На *л.* 68—75. **Житїє чл̑ка божїа Алексїа.**

На *л.* 76—87. **Чюдо свѣтаго Николы ѡ сн̑а Аґрипова како избави єго из ровкы сарацинскыихь.**

На *л.* 87—91. **Мц̑а ѡхтоврїа д̑і чєтенїє ѡ ѵ̑ченїи стоую великомч̑ницѣ Петкѣ.** Овде несвршено.

На *л.* 91—93 *α*. Као географски чланак о народима и језицима, у ком се, поред осталога, народи и језици упоређују са животињама (— — — **Фрѵгь лькь є͡, Сарацынь вепрь є͡, Тоурчинь зм̑їа є͡, Армєнинь гоуїєрь, Ѡкерни овєнь, Сѵ̑рїанинь зоубрь, Хнзынь єлєнь, Ѡсни песь, Персєнинь врана, Ламанинь орєль, Татаринь загарь, Блъгарнинь бикь, Сръбинь влькь, Влахь котка, Грькь лисица, Арбанасинь доубрь, Оугринь рись, Роусинь видра, Немєць сврака, Харватинь сонка**).

На *л.* 93 *β*—95. **Оуказанїє кь кратцѣ свѣтнын ѡ Ад̑ама до нинѣшнѣго врємєнє.** Причање иде до Веспазијана, и ту се прекида.

На *л.* 96—107 одломак без почетка и без свршетка апокрифне приче о деловању апостола Петра.

Л. 108—109, **Протлькованїє в̑і. сьнокє Шайкиша цара.** Овде није свршено.

Л. 110. Одломак трепетника.

Л. 114—117. На овим се листовима продужује и завршује прича о св. Петци, прекинута на *л.* 91 (значи: испреметани листови).

Л. 118—138. Четири поуке Јована Златоустога.

Л. 138 *β*—140 *α* слово **ѡ Данїилє пророцѣ како Ионла бога вьвилонскаго съкрѵшн.**

Л. 140 *β*—146. **Слоко свѣтаго Ѡанна богослова о прншєствы г̑нѣ како хощєть сьнити на зємлю.**

Л. 147—152 — продужење и крај о сновима Шајкиша цара.

Л. 152 *β*—157. **А сє разѵмныкь Ѡванл и Василїа и Грїгорїа.**

Л. 157—161. **Сказанїє ѡ в̑і петицѣхь великыхь.**

Л. 165—168 продужење и крај летописа, прекинутога на сад. 95 листу. За општим летописом долази одмах српски, *који почиње од смрти цара Душана* и свршава се годином (7075) ҃ѕоє (= 1567).

Л. 107 *δ*—173 **Слово ѡ Самѱонѣ.**

80. (62). *Зборник* (кат. „Слова и легенди"), у ком су недељна слова и поуке, побожне приче и житија апостола и других светих. За многа слова пише да су од Јована Златоустога, за остале чланке не каже се од кога су; а свега има 30 чланака — међу њима на садаш. *л.* 30 прича о трећем васељенском сабору и на *л.* 86 житија Силвестра папе римскога (2 јануара). Да је овај зборник састављен преписивањем из разних књига види се по томе, што на *л.* 47. под насловом **Слоко ради милостїнл** (сви су наслови црвеним мастилом) пише само ово: **оуѕєше мї изъкотъ** (= извод) **и остана слоко не писахъ го**; — коју

Digitized by Google

жалбу и извињавање понавља писац и у садржају на крају књиге код тога слова (їє) —

— Хартија, 15^3—10, 13^2—8. Свежњићи по 8, обележавани до 40 (м̄), али погрешно, а у исто време и број листа обележаван по врху с обе стране листа, ну и то погрешно. Листова свега сада 254 (последња два, на којима садржај, слепљени у један). Језик скоро народни *шопски*, који се по негде више примиче бугарском. Ну писање без јусова; а и у језику колебање. Тако пише о истој ствари на једном месту: **оꙋзѣше мї**, а на другом: **оꙋзѣха мн.** Ево један оглед тога језика: **Слоко контъ се врагъ ѿ смереннє. Кѣшє некы богатн ѵлькъ къ єгнпатъскє странн. Имѣшє єдннх дъщерь н мнѵєшє м бєсъ. И ненин ѿцъ кѣлнкл лю. бовь нмѣшє са єдного пустнножнтєла ѿца. И рєѵє ѵлькѹ томѹ** (т. ј. пустињак): **никон нє можетъ твоя дъщеръ да нзцєлнтъ, тъкмо лхъ зналю єдннаго пустнножнтєлл. Да го молнши, ради смереннє нє хощетъ тє послѹшлтн. Мъ єгда прндетъ на пазарл зъ да продлєтъ рѹкодєлнє, л тн купн ѿ него н призови го въ домъ свои н да сатворитъ молитвл ради твою дъщеръ, н моги вѣрѹвати како можетъ нзъцєлєти твоя дъщи. Ѿнде ѵлькъ ѡнъ на тръжнцє н нанде ѡца Макарнова послѹшннкл. Продаваше кошнницн. И купн ѿ него нєколнко кошнницн и рєѵє мѹ: прнидн къ мои (домъ) да ти платнмъ. Єгда кънидє . . . .** (избрисано) **бєсни мома днгна рѹка и ѹдарн калѹгера ѿ десною странѹ. Ѡнъ же обрати и левою, да го ѹдарнтъ, ѡкоже зановѣда . . . . .** (избрисано). **Тогда дїаволъ рєѵє: Ѿ вєлнка снла нмать там зановѣдъ, нзъганлєтъ мъ ѿ девнцъ. Тако рєѵє ї нзнде. Єгда прнндє послѹшннкъ въ скитъ, и каза ѿцєм' єлнко ѵѹдо сар̄н К̄ъ** итд.

На *л.* садаш. 154, на крају житија св. Амвросија:

Написахъ тока житнє оꙋ Краца въ домъ Днмо, Николокн сннъ въ лето ,аѱн (1750) **лхъ Іωсїфъ.**

Корице дрв. кож. обичне.

На *л.* 27 *α* при дну, на крају врло опширнога житија св. Јована Златоустога (од *л.* 176 *β.* до *л.* 271 *α*):

Написахъ житнє и бнтнє и късъпрлщєннє ѵєсни мощи м̄ца їюнїа ѕ̄ въ лето ,ѕсмѳ, ,аѱн (1751) **оꙋ Самококъ. Писахъ въ домъ хнщи Їѡнл Нєрнил Їωсїфъ нєнотрєбнн.**

Од *л.* 327 настаје друга рука (**Слово Јов** Злат. на вел. четвртак) и траје до *л.* **340.** На послед. листу на крају текста овај **запис**:

Писахъ сїю книжицѹ ѡѕ Самоковъ, оꙋ хщи (щ и овде) **Їѡлна, Нєрнил, въ лето ,аѱмѳ** = 1749) **м̄ца мартїа їѳ.** Из овога записа **види** се да је овај део ове књиге при повезивању утурен у остало.

81. (60). *Зборник* недељних беседа и поука, житија и побожних прича и поука од Јована Златоуста, Григ. богослова и других. Нема ни поч. ни краја, а из средине фали листова. Свежњићи по 8, али се сачувала само 2—3 обележавања. Сада лист 149. Хартија подебља и глатка, 20^6—14^3, 15^2—8^6. Дебеле дрв. кож. корице. Средњи устав, леп и читак. Листови на горњем крају већином иштећени, да се ретко где може читати прва горња врста. *Реценс. сриска*, ъ врло ретко: **съ, въ и къ** XV. век.

На *л.* сад. 18 слово Св. Јована Златоуста на Усекновење.

На *л.* 28 *β.* слово о преносу моштију Јована Златоустаго 27-ог јануара.

Л. 34 *α* **Прп̄одного ѿца нашего Стефана Ѳнвенскаго зановѣдн ѡ ѿрекшисє и жѕ̄ вь мирѣ.**

Л. 78 **Ѿ жїтїа с̄тго Іωанна милостивого.**

Л. 95 *β.* **Иже вь с̄тыхъ ѿца нашего Иларїѡна ѡ ѿврьжены мира сего и ѡ ѵрьнзѣ мнслєщїн на двоє жнтїа сего маловрѣменнаго.**

Л. 115 *β* **м̄ца їюнїа к̄. с̄тго сщєнномнка ѿца нашего Меѳодїа Єп̄кпа патарїскпго. Слово ѡ цртвїн їєзыкь послѣдн̄н крѣмень нзвѣстно скаданїє ѿ прькаго ѵлка до сконѵанїє вѣкоꙋ.**

82. (22). *Зборник*, тако звани Дамаскин с разноврсном садржином, понајвише недељне беседе и поуке и житије св. мученика, —

Digitized by Google

налик на преташњи. 32^{5}—^{5}, 23^{2}=15^{2}. Танка хартија. Нема корица. Свежњићи по 10 листа Није цео. Почиње негде на 30-ом кватерниону, али по пагинацији, која је бележена озго на сваком листу на α и на β страни једна листа, те означавале лист (као и преташњи ркпс.) види се да је повезивач кватернионе и листове испремешао, те први долази чак у среди. — Језик је готово сасвим народни, писано, како се вели „на простомъ єзикомъ“ као и у преташњем, ну још више српски но у њему, чини ми се.

На л. садашњем (а сада свега 231 листа) 112, на завршетку једнога слова крупнијим 2-пут од слова осталих пише:

ПОПЪ ѲЄѠДОРЪ Ѡ КРАЦА

— као да је писац мислио свој посао ту и прекинути, па га тек доцније опет наставио.

Ркп. прошлога, ако не и поч. овога века.

Пример језика (из слова о женској красоти): — **и єгда видиши добро лицѹ жены и приидєт ти зло помишленіє въспомени како єси земля и прахъ и пепелъ и постави рѹку свою ѹ ѡганъ. Аще можеши тръпети ѡгънъ. Тогда помисли за жену: иди да видиши некоѭ болна жена лежитъ всмрѣдела сє под себе. или виждъ некоѭ стара и ѡслепела и стаю грозна и гнѣсна и помисли и рєци: таю баба єгда є била млада каква є била красна а сега оуи ослепєле ѹши ѡглѹшели зѹби испадмали лицє огрозмело** и т. д.

83. (14). *Зборник, у ком су поглавито Поуке и недељне беседе Јована Дамаскина и Јована Златоустога.* Од других ствари долазе нарочито житија светих божјих угодника, међу којима је на свежњићу 40. л. 9-ом (сад 194) **Житіє и жизнь прєподобнаго и богоноснаго ѡца нашего и равнапостола Ioасафа сына царя индискаго. Съписа сє ѡтъ прєподобнаго ѡца нашего Ioанна Дамаскина. тълковань бысть на простомъ єзикомъ ѡтъ Агапиꙗ инока.** Од ове приче има сада 21 лист, а прекинута је на свежњићу 42, за којим иде 44, али на овом је већ друга ствар. Прича о Варламу сврашава се, дакле у 43 свежњу. Хартија обична. 33—21, 23^{8}—15^{5}. Без корица. Свежњићи по 10 листа; сада почиње 10-им, а сврашава 55-им (од овога има 9 листова), а не зна се колико их је још било. Поред свежњића обележавани и листови, и то сваки с обе горње стране листа слов. бројевима. Сада ркп. има свега 313 листова. Ркп. прошлога, а може бити и почетка овога века. *Рецензија српско-бугарска.* Језик је готово народни, као што се то у самом делу врло често каже („простн єзикъ“) а из крајева између Србије и Бугарске. Ради примера ево почетка из беседе Дамаскинове за у недељу раслабљенога:

Тѣлєсниє болєсти, иже биваютъ на ѹловека, єдни нецѣлѭют сє ѡт рєзєниє, други ѡт приложеніє пластира, други ѡт напалєниа биліе. И кон то рани єсѹ зли и люти и здраво тело врѣждаютъ, нихъ ѡтсекатъ лекаре. Аще кон имѣтъ болєстъ на срдцє, они биліе да пиютъ. Тако и дѹшевни болєсти трєбѹєть да лекѹємє и т. д.

84. (4). *Синаксар панагирика* (Управо: *Панегирик* а ово је само наслов садржају) **съписана имѣє слова праздьникомь господьскимь и свєтымъ съписана Ioаннѡмь златоѹстыимь и иныимь свєтыимь патрїархїи.** (У каталогу од оригиналног наслова само; „**Синаксаръ планаланиковъ** (?)“ и онда опис). Синаксар заузима пет првих листа, а на 6-ом, под особитим насловом писаним на средини листа крупним црвеним словима долази прво слово **I. Златоустога: „о покаани и о оумиленіи ако скорѣ Богъ въ спасенїє и къснь** (у синаксару: **кьснь** и т. д. и свуда без ъ) **на моѹченіє** и т. д. Свега има 32 слова, највише од Јована Златоустога. На л. 78. β: **жїтїє и жизнь прьподобнѡє матере наше Параскевн съписано єѵѳїмїємь патрїархомь трьновскынмь, ѣ концѹ же слово и како пренесена ѥсть въ славнѹю землю срьбскоѹю съписано Григорїємь цамблакѡмь. Бѣлкн Ѡ.** — Све до листа 100 α. Бомбицин. 31^{2}—20, 19^{2}—12. Тврде дебеле корице дрв. обл. кожом 1 см. Крупан устав. И лепи иницијали, лепим црвеним мастилом и

Digitized by Google

врло китњасти. Кватерниона 39 (од овога само прва два листа остала), а листова 295 — фали дакле 7 листова из средине, осим онога што фали на крају и што се не зна колико је било (ну овога не фали много, јер је прекид на последњем слову и од њега остало 6 листа). Сувремених записа нема. Само у синаксару и још где — где у средини долази ъ у предлозима **съ, въ** и речима с њима сложеним — иначе свуда ь. У неким словима језик се јако примиче народном језику и ту, скоро искључно, долази **є** место **ѣ**. Особина правописа и облик слова јако подсећају на правопис Конст. Филисова и по свему биће да је ово ркп. XV. века. *Рецензија српска.*

На *л.* 5. *β.* запис прошлога века:

Єщє Тѵркωмь воющимь спротивь Москалоѵь придоше Немци Нишѵ и пленише єго, Тѵркє же одгнаше одь Ниша и ѿть ѡкрстии єго градовь, тогда кладнуаствующи и престоль држеши самоковскиє єпархиє ксєѳщєнномѵ архиєрею кѵр Сѵмеонѵ, Ємѵ же обрєтшѵ се ва та люта времена ва месте рекомомѵ Дѵпници (70 км. од Софије), **агарени же ѵстрмивше се камь єго пленише ако не остати ва немь мирѵемь. Кладнкѵ же ѵватише єгоже и не видоше предь игемона, ва** (= ња) **окованше многими ѵзами железнимн васадше ва тамницѵ, ва немже пребисть дни пѳ, последи же ѡдведоше єго ѵ Софню предь пашѵ, рекомаго: Ћѵпрли ѡглн; ѡнже повеле єго мѵчити ако да одкржеть се Христа; ѡн же прпнє** (= прѣтрпє) **тако добарь стра(да)лаць спасовь. Но томь повеси єго ζа кню мца ѳѵ ка дань се же бисть ѵлто ѳ ѵ л ζ. Ѡ ѵто ва** (та) **времена страд(а)ше Хр(с) тиани, мнит ми се ако несть тако било ва Дноклитиановa времена.**

85. (**119**). *Триод.* Хартија обичнија, 31^5—21^5, 22—12^5 (до 13), већи полуустав, лоша рука. Свежњ. по 8, двојно бележени, ну не виде се свуда, јер многи листови фале из среде. Нема почетка ни свршетка, сада свега 142 листа, од којих су многи из повеза испали, а многи мање више оштећени. Нема корица. *Рецензија српска*, век XVI (или XVII).

86. (**279**). *Триод.* Хартија 28^6—19^6, 21—12. Средњи устав, читак и леп с китњастим црвеним иницијалима. Св. 8. дв. = 51 = 408 *л.* а сада 374, фале: с поч. 2, остало из среде, а не зна се колико с краја. Кор. дрвене обичније — доње нема. *Српска рецензија.* Век XVI.

87. (**254**). *Триод.* Хартија гл. чвр. 28^5—19^5, 21^5—12. Устав средњи, читак, леп. Свеж. 8. дв. — 49 (од овога 6 *л.*) = 390, а сад 22[illegible] — фали 168 *л.* с поч. и из среде. С краја ће фалити само неколико листова.

С почетка фали врло много, а из среде само неколико листова. Неколико листова испало је из повеза и испремештано. Нема корица. *Рецензија српска.* Век XVII.

88. (**230**). *Триод.* Хартија чвр. глатка 31—19^5, 23—19. Устав средњи, читак. Свежњ. 8, дв. — но не види се до краја — сада 23[illegible] *л.* Нема почетка, а многи *л.* фале и од средине. Многи *л.* испали из повеза, а при последњем повезу испремештани и листови и читави свежњићи. Корице дрвене (спала кожа), тање.

Рецензија бугарска. Век XVI (или поч. XVII), ну препис са много старијег рукописа.

89. (**229**). *Триод.* Без поч. и сврш. Хартија глатка, чврста, бела, 28^5—19^4, 22—12. Устав средњи, читак. Свежњ. 8, двојно — свега 45 (од овога 7 *л.*) = 359 *л.*, а сада 176 — фали 183 из поч. и среде, а колико с краја не зна се. Нема корица. Многи листови испали из повеза. Листови сад 1—19 од другога су рукописа и са мало друкчијим правописом.

Српска рецензија. Век XVI (или поч. XVII).

90. (**106**). *Триод.* (У кат. „**слѵжебникъ**“) Хартија обичнија 25^6—19^2; 21^2—14. Корице дрвкож. дебеле. Многи листови испали из повеза, многи иначе оштећени. Нема свршетка, а из средине доста *л.* фали. Обележавања

UNIVERSITY LIBRARIES
Digitized by Google

жњиња већином уништена (при повезу). ега сада листова 346.

Крупнији полуустав, негде лепши — негде жнији; јер су три различне руке наизменце сале. Век XVI—XVII.

Рецен. сриска, под утицајем бугарске. ли се тај утицај мења према рукописима. оној партији где је рукопис најлепши, нема готово ни мало. То се може видети поне-д на једној истој страни једнога истога ли-а, где са променом рукописа, одмах пре-аје и тај утицај. Тако се на пр. то види а сад. 73. *β*. У партијама пак, где је тај тицај јачи, понегде долази само ѧ, и то не зуда где му је место, а понегде и ѫ и ѧ по-ед оу и є. По некад, врло ретко, ъ стоји есто ѫ, на пр. **съть** и т. д.

91. (156). *Триод* цветни (пентикостар? ако се зове у једном запису доцнијем на -ом л., по ком као да је ова књига доне-ена од Хиландара — а у кат. „антологији"). Хартија чврста, глатка, бела, 31^5—21^5, 28^5—14. Свежњ. по 8 двојно, но бележења нема до краја. Сада 217 л., али доста листова фали из среде, а први листови су влагом доста иштећени и неки слепљени. Устав средњи, читак, приличан; од 11-ог свежња настаје друга крупнија рука, ну коју понегде замењује прва. Кор. дрвк. дебеле преко 1 см.

Реценс. буг. Век XVI. Последњи део од 194 листа до 217 писала је трећа рука ситнијим уставом, са доста округлих слова и лигатура, и тај је део *рецензија сриска*.

На л. 193 *β* запис познијега времена и другом руком, који писа неки јерej Стојан 7297 (1789), те вели, да те године наста велико зло и невоља за хришћане, када наста млади турски цар Мурат, јер он „**понма кое долу на рнмь**" (?) те војска узе сву рану од народа и наста глад и беда и многи умираху од глади и т. д.

92. (28). *Пентикостар (?)* Груба хартија, 18^5—14^2, 14^5—9. Две руке, прва: 23 прва листа, — крупнији устав не леп, ну овај део сав измрљан пошто се у влази слова разлила, па се сад плави сав текст; друга: 28 листа, средњи полуустав, читак, мастило црно. Кор. кож. дрв. дебеле. Ни почетка, ни свршетка, а види се да и из среде фали много листова. Сада 51 лист. *Реценс. сриска*, век XVI или поч. XVII.

93. (238). *Триод посни.* Хартија чврста, глатка, позниja 29—19, 23^5—12. Устав мањи, читак. Обел. свежњ. повезом уништена. Свега сад 405 л. Доста добро очуван, само су сви листови с крајева облепљени. Изгубљени листови у средине и с краја од л. 360 до 405 попуњени су овом веку. Корице дрвк. обичне. *Рецензија руска.* Век XVII. крај.

94. (214). *Триод* посни. Хартија чврста, глатка, 31^5—21, 24^5—13. Доста листова фали из средине, а половина их је испало из повеза, и неки испретурани. Устав средњи, леп с китњастим црвеним иницијалима, али нечитак. Свежњ. 8, двојно; али већином повезом уништени. Сада л. 278. Кор. дрвк. тање. *Реценс. руска*, али препис с бугарскога, те има и бугаризма; ну ѫ и ѧ мешају се с оу и ѫ и пишу једно место другога, те се виде да су се и изговарале свуда као оу и ѫ.

95. (158). *Триод* посни. Хар. чврста, глатка, бела, 31—20^5, 21—13^5. До половине крупнији, а од половине средњи устав, читак; дебљи потез. Свежњ. по 8, двојно — 41 и од 42-ог 4 л. = 332; а сада 331 — фали, дакле, из средине 1 лист, а и с краја фали неколико листа. Иначе врло добро очуван. Кор. дебеле.

На посл. л. *β* озго: **почѣше се сиѥ божаственыѥ книги писати** -- — (ништа више) а испод тога доцнијом руком: **книга трно̃ пръвн кома̃ монастира Гѣргетега.**

Срп. рецензија. Век XVI.

Digitized by Google

96. (146). *Триод* посни (у кат. „минеј“). Хартија глатка и врло чврста, 29—217, 21—15. Ситан устав, читак, леп с мало лигатура и окр. слова. У поч. фали 1 цео свеж., од кога се види искидани остаци: на крају фали од прил. 2 свежњ. — свега к҃з (26) свежњ., од последњег само 5 л. — двојно. У средини сви листови цели и добро очувани, само с крајева мало олепљени. Писање у 2 ступца. Дебеле корице.

Српска реценсија. Свуда само ь. Век XV. прва половина.

97. (126). *Триод посни.* (у кат. „стихарникъ“) Хартија чврста, глатка, 29—21⁵, 21⁵—13. Свежњ. по 8, двојно = 19 и од 20 6 листи и 158 *л.* сада 135 — фали, дакле 23 *л.* с поч., осим онога што фали с краја, јер га нема. Ситнији устав, приличан, читак. *Нема корица.* Листови с почетка многи оштећени влагом, при крају пак многи до повеэне стране изедени.

Свуда ь и чешће нѫ, нѭ, но їа, їѣ. Често се пише и їѭ, *Реценс. српска.* Век XV. почетак.

98. (26). *Триод посни.* Хартија подебља и чврста. Свежњићи, по 8, има 20 а листова, заједно са два напред, који не припадају овој књизи, 154 — фали, дакле, 8 *л.* из средине. А свршетка нема. Кроз целу књигу иду наизменце 2 рукописа, један крупнији ружнији, а један ситнији а лепши и читкији. 20⁹—15, 14⁵—9⁵. Мастило црно. Кор. кож. дрв. дебеле преко 1 см., XV. крај или поч. XVI. *Реценсија српска* с тим обележјем, што се свуда пише само ъ, а ь опазих само 2-пут у целом ркпсу. И један пут два видех; чєтєлъ.

99. (23). *Триод посни.* Хартија тања чврста, 29—19⁵, 21—12⁵, устав средњи, врло леп и читак, мастило црно. Корица нема. Фали много листова с почетка, из средине и с краја — међу њима више од пола оних, на којима су обележавани били бројеви свежњића (по 8 *л.*). Сада свега 172 *л.* *Реценсија српска* XV. или почет. XVI. века (у катал. XVI).

100. (15). *Посни триод.* Хартија, дебело неглатка и чврста. 28⁵—20⁵, 21⁵—15. Средњи устав, доста леп, мастило блед. Нема ни почетка ни свршетка и у почетку многи листови грдно оштећени и много исцепани. Свежњићи (по 8) донекле обележени (до 32, па после не). *Реценсија бугарска.* Рец. XV. или прве полов. XVI. века.

101. (190). *Одломак посног триода.* (кат. „стихараръ“); без поч. и краја, а многи листови фале и из среде. Сав је влагом грдно иштећен, и ниједан се лист не може цео прочита. Свега *л.* 121. Свеж. 8, дв. Харт. чврста, глатка, бела, 29—21⁵, 20⁵—13⁶. Без корица. *Срис. реценсија XVI. века.*

Устав мањи, читак и с округлим словима и лигатурама.

102. (47). *Осмогласник* (по каталогу 1) листа на *пергаменту* грдно иштећена ватром тако, да ниједан није цео нити се може цео читати. Мени се чини да су ово остаци неког молитвеника 25—17⁵. (на дољ. делу 18⁶—12. Крупнији устав. *Реценс. бугарска.* Век XIV. (у катал. XI.)

103. (10). *Осмогласник.* На чврстој и белој хартији (бомб.). 29—20, 23²—13. Ни на једном листу не може се читати цео текст, јер су сви много пострадали од влаге. Средњи устав, ркп. лош, корице дрвкож. дебеле. У опште много више долази ь но ъ у свим падежима. Иначе по свим другим знацима ркп. бугарска реценсија XV. века или краја XIV. Кватерн. 23 (од овога само 5 листа) сада листова 176 — фали, дакле 8 листова из среде и с краја.

На *л.* 37 на празној *β* страни запис:

Ѡ(ть) Голємо село писа Стоуо капа поп Стоуотн і обєщл юнецъ, пакъ обєщл крава.

Од *л.* 142 као да је друга рука писала. И на крају главног текста, после кога долази синаксар (садржај нед. јеванђеља) 178 *β* има запис:

Digitized by Google

Ѡ новаѧнє, (соф. округ, археиски срез на тако село) **исписа Нїколa сию книгѹ оѵ свєтѹ єтцѹ прїи цара сѹлтанъ Сѹлємєна.**

104. (250). *Октоих.* Реценс. буг. XV. век. ез почетка и свршетка. Хартија чврста, деела (но неуглађена) 28—21, 22—14. Устав рупнији, читак, леп. Доста листова испало з повеза, остало умрљани и сви особито с оч. и краја, мање више оштећени. Свежњ. . дв. ну не виде се до краја. Сада свега литова 151. Нема корица.

105. (5). *Октоих.* Хартија 28^5—20^6, деелe кож. дрв. корице 6 мм. 20^5—14. Кваерниона л̈ (30), ну од последњег само 4 л. – дакле свега 236 л. (а у кат. 246 с притупом од 3 л. и можда погрешним бројањем). Неки кват. у среди нису цели, ну фали по оји л. На последњих 6 листа другог дела од насловом испод арабеске: **Свѣтилни самоласнимь сь єѵангєльскымн кѹрь Льва прємѹдраго.** Реценсија српско-бугарска, или српска, или рпска с јаким утицајем бугарске; ну већином долазе ѫ и ѧ у именичним облицима код ежих и неразумљивијих речи. По каталогу XV-ог века, а може бити (и пре) XVI. в. На . 52 β. ова записка познијега времена:

Вєдомо да єсть за сію книгѹ глаголємн охан ѡтквпн Ѯлаталь Гєрѹшинь за нега и пржи ѳ ѵ црьковь божню свєтаго отьца Нїкола ѵ село ирнимирци да слоѹжи за негоѵ дѹшѹ и за ротители Гєрѹша и мати Їѡѯна (нечитко, те може ити и друкчије) **и подрѫжїє Кнда, да слѫжи свєтомѹ Нїколи. И кто сє покѹси да ю посѵои нлін ѯиссе нѯь свєтаго храма свєтаго Нїкола, да є ѵроклєть и ѯавєѯнь ѡть Господа Бога вьседрьжителн и ѡть свєтыхь Їѵн. Свьтыхь отцн да мѵ є ѵпарникь свєты Нїкола страшнаго сѹда. вь лєто ѯрѵє** (1687) **при попа Стоѧна.** (у катал. стоји: „принадлежаль є на Женевескать(?) манастиръ“)?

Одавде до Женеве или (сад) *Жељаве* има 4 сахата, можда је то хтео да каже каталог. Близу Жељаве 1 сх. има манастир Св. Никола.

106. (95). *Октоих.* Пергам. 32^4—24, 23^3—15. Нема корица. Нема поч. ни сврш. с и из средине фале листови, а око 10—15 листова са свим иштећени. Средњи устав, леп и читак, писане у 2 ступца. *Рецевс. српска.* Крај XIV. в. Место **нѥ** чешће **їє** и у опште **є** чешће но **ѥ**. Свуда иначе **ь**. Свежњ. по 8 бележени само на β стр. посл. листови не виде се свуда. Свега сада листова 150. нађен где и горњи.

107. (74). *Октоих. Српске рецензије.* XIV. века. Пергамент 30^4—21^4, 23—15^3. Свежњ. по 8. — последњи 34-ти и иза њега још 6 листа, а сада свега 116 листа — фали, дакле, 116 листова из поч. средине и с краја. Садашња прва 2 листа јако иштећена; а и у средини има по неки лист одеран и хартијом залепљен. Средњи устав, писање у два ступца корице дебеле (доње нема), гвозд. клинцима утврђене (2 остале), обележавање свежњића на β страни 8-ог листа.

Нађен у *Дебрско* у потурченим селима.

108. (13). *Октоих.* (Осмоглас. ну само су канони и ирмоси богородични? канони молбени богородични?) Хартија 28^2—21, 21—12^2. Кор. дрв. кож. дебеле. Устав средњи, али понегде крупнији и лошији, а понегде ситнији и лепши — као да су две руке наизменце писале, а према томе и мастило час црно — час блеђе. Кватерниона 18 (дело се сврши̇је на 5 л. α овога) Сада 105 листа — фали дакле 31 л.: с почетка, где фали читав I кватерн. и из среде. *Рецензија српска.* XVI., а може бити и XVII. века. На сад 105 л. α црвеним мастилом. **Нѯволєнїємь ѡтьца и поспѣшенїємь сына и с скрьшенїємь свєтаго доѹха аминъ. Сїє писахь азъ іермонахь Нникнъ** (у кат. Пимнъ да није тајна букв.?) **Ѡказанни и нѯнємогох рѫкою моєю и нє** — (даље поцепан лист).

109. (100). *Октоих и избране службе* уједно повезани. Прво дело нема поч. (фали око 13 свежњића) и сврша̇ва се 21-им свежњићем (из кога само 4 л.) За тим другом ру-

Digitized by Google

ком на 1-ом само свежњићу долази служба ап. Петру и Павлу.

За тим иду трећом руком до краја изабране службе (од октобра почињући с требником на крају — но ни овај део нема ни поч. ни свршетка).

Први и други део средњи (ситнији) полуустав — трећи крупан полуустав. Хартија дебља. Први и други део 21—13⁵ 16—9² — трећи 21—14², 15⁴—9. Свежњ. двојно обележени, но белешке већином утрвене; у трећем делу ново бележење, прилагођено претходним деловима. Нема корица. Први и последњи листови јако иштећени. Свега сада 262 л.

Рецензија српска. Век XVI.

110 (110). *Октоих* (кат. „**стихарник**“) Хартија глатка, чвршћа 28—18⁵, 21⁴—12³ (до 13). Средње крупноће и лепоте устав, читак. У поч. и при крају друга рука. Нема поч. ни сврш. Свежњ. по 8, двојно обележ. 73—36 и од 37-ог 8 л. = 291 л. а сада 215 и фали, дакле, — без онога на крају — 73 л., с поч. и из среде. Кор. дебеле преко 1 см. дрвкож. *Српска рецензија.* Век XVI.

111. (115). *Октоих.* Хартија, чврста, дебела, глатка 28⁴—21⁴, 20⁷—13⁶. Сред. полуустав читак и леп. Свежњ. по 8, двојно б. Кор. дрвкож. дебеле; горње нема, с доње скоро сва кожа скинута. Нема поч. и почиње од 2-ог свежњ. **ъ** врло ретко долази с предл. **къ** и **съ** иначе свуда **ь**. Од половине ркпс. нема обележавања свежњ. Сада свега л. 233. *Сри. рецензија.* Век XV.

112. (129). *Октоих.* („**Маѵєло сто параклитика — — — твореніе Іов. Дамаскина**“. А у кат. „**Стихарникъ**“.) Хартија, дебела, чврста 28—20⁵, 20⁵—14. Писање у два ступца. Свеж. 8, двојно — 24 и од 25-ог 7 = 199 л. А сад 183 — фали 16 из среде, а не зна се колико још с краја. Има поч. Неки листови испали из повеза. Иначе добро очуван. Корице дебеле. Мањи устав, леп и читак са доста лигатура и округлих слова. Свуда **ь**, али већином са цртицом једва видном с лева (**ъ**). Има и **иѥ** и т. д.

Реценс. српска. Век XV.

113. (135). *Октоих* („**Ѵєтвороглассник с Богомь починаємь**“) (у кат. „**стихарникъ**“). На пергам. и хартији. За једно 60—70 листи с почетка само *пергам.*, али ти први листови скоро сви преко половине откинути. Стара пагин. (8. двојно) слабо се распознаје; а од садашњег листа 3-ег до краја — осим сад л. 92—114 и л. 122, који су доцније уметнути овде — Свуда по 2 листа пергаментска и 2 листа на дебљој чврстој хартији исте величине. 27⁷—21, 19⁵—14. Ситнији устав, читак и доста леп. Писање у два ступца. Сад свега 122 л. Нема свршетка. Кор. дебеле преко 1 см. *Српска рецензија.* Век XIV.

114. (137). *Осмогласник* (тако пише а у кат. „**стихарникъ**“.

Хартија чврста и (на чистим листовима) глатка, 27²—20, 20⁵ (до 21)—14. Средњи устав, читак, не леп. с доста окр. слова и лигатура. Свежњ по 8, двојно, но од некле обележ. утрвена. Сада 340 л. Нема свршетка. И из среде фале листови, а неки испали из корица, многи, особито с поч., мање — више иштећени, у средини многи облепљени. Сад л. 180 доцније дописан и додан, а 206 је из друге неке, старије, књиге. Корице дебеле; горња је једна половина дрвета одбијена и отпала.

Писање у 2 ступца. Од л. 181 почиње промицати по неко **ѫ** и **ѧ**, на л. 214 то је много јаче, и ако је употребљавање тих слова врло неправилно; а после опет до краја реће.

Рец. српска. Век XVI.

115. (138). *Октоих* (кат. „**стихарникъ**“. Два рукописа у једну књигу укоричена. Кор. дрвкож. дебеле искрзане.

I. Хартија чврста, глатка, бела, 27—21, 23—15. Ситан устав, читак, леп. У 2 ступца. Нема ни поч. ни свршетка. Листови сви с доњег краја оједени, први највише. Свежњ. по

UNIVERSITY LIBRARIES · STANFORD
Digitized by Google

), обележени само на првом *л. горе*, али се обележ. не виде свуда; јер фале и многи листови из среде. Сада 144 *л.*

II. Хартија, чврста, храпава. $27—21^2$, $21^2—14$ (до 15). Крупан устав, широка слова не леп, нечитак. У два ступца. Нема свршетка. Листови многи, особито први и последњи и неки из среде јако оштећени и облепљивани и крпљени, а неки испали из повеза. Свежњ. по 8, обележ. само на прв. *л. горе*, ну обележавања се не виде сва. Ркпс. овај почиње од сад. 145-ог листа и иде до 364. Садашњи 283 и 284 *л.* припадају првом ркпсу.

Оба *срп. рецензије с краја XV (или поч. XVI.) века.*

116. (145). *Октоих.* Хартија танка, али почвршћа $9^7—7$, $7^2—4$ (до 5). Ситан устав, доста читак и леп, али слова јако избледела и неки се листови једва читају. Пагинација се никако не види. Сада свега *л.* 149 с допуном. Поч. нема, а многи листови фале и из среде. У средини је на више места са по неколико листа, као и на крају са 7 листа неко доцније на истој хартији али крупнијим и ружнијим словима и правописом познијега века допуњавао недостатке. Попунилац је тај на крају забележио годину свога рада (не казавши име своје): ҂ѕр҃ѯг (= 1655). Корице дебеле. Горње нема. Главни рукопис (као и попуне) *срп. рецензије*, век XVI.

117. (160). *Октоих* („тріодъ") Хартија чврста глатка, бела $30^3—21$, $22—13$. Устав крупнији, читак, не леп, с пуно слова и лигатура; дебљи потез. Свежњ. по 8, двојно; но бележења не виде се до краја. Сада 176 *л.* Потпун. Први и последњи листови с крајева мало олепљени — остали добро очувани. Корице средње дебљине.

Рецензија српска. Век XVI. (крај).

На последњем *л.* β, запис истом руком **Сла҃ совръшителю Бг҃ нашемоу къ вѣкы амн҃. Мл҃ю се и мнлн се дѣю ѡцн и братїа оучтоущн҃ или прѣписоующн҃, сїа бжтвна словесa блгвнте а не кльнете и Бг҃ вн спсетъ амннъ**

Испод тога записа доцнијега времена, како је ову књигу купио неки поп Горго год. 7123 (= 1615) — и даље опет доцнији запис, како ју је повезао неки Тодор 7179 (= 1671). — Не знам, од куд је кат. нашао, да је овај ркпс. од 1776 год.?!

118. (205). *Октоих* (кат. „каноник"). Хартија глатка и чврста, $20^3—13^8$, $16^5—9$ (до 10). Нема поч. ни свршетка, а доста листова, види се фали и из среде. Лист први с почетка мало подеран, а два последња још више; тако неки и у среди, а неки искрпљени и облепљени. Нема корица. Свежњ. по 8, ну обележ. се не види осим два, те се, чини да је обележ. било само на β страни 8-ог листа. Сада свега 236 *л.* Устав средњи, час ситнији час крупнији, чини се, да су неке партије доцније, при повезу, придружене осталима. Од сад. *л.* 1-ог до 59 β рецензија бугарска с јаким утицајем српске, а од 59 *л.* β — и ако је рука иста — настаје рецензија српска све до *л.* 218, где почиње нова рука, и одатле до краја настаје опет јак утицај рецензије бугарске. — Век XVII.

119. (223). *Октоих. српска рецензија* XVI в. Хартија $20^5—15$, $15^2—9^2$. Свеж. 8, двојно. Устав средњи читак. Нема поч. ни свршетка. Сада свега *л.* 229. Корице дебље. Из средине фали неколико листи. Садашњи 1—64 *л.* чини се да су дописани и додани доцније, крајем XVII или у прошлом веку, на хартији старијој и преписани са старог прегледа.

120. (247). *Октоих*, Хартија чвр. глатка $29^5—21^5$, $23—14$. Устав средњи, не леп. Свежњ. 8, дв. не виде се до краја. Сада 147 *л.* Али октоих иде управо само до 110 данашњег листа, а од 111 *л.* до 147, или до краја комади су и одвојени листови и свежњићи од разних сувремених овоме и познијих

Digitized by Google

рукописа црквених књига (октоиха и минеја), који су случајно, или по незнању, овоме рукопису додати. Нема корица. У главном рукопису с поч. фали 6 свежњића и сви листови у њему са средњега краја до самога текста су изедени. Како главни ркпс., тако и додаци су *рецензије српске*. Век XVII.

На сад. 142 *л.* при дну пише:

Право тиѥ болѣше глава кога пишєхь тои тетрагь. И зѹбь боли зѹбь малка кость вєлика болѣсть ѡлє мєнє грѣшномѹ кѣлникє мѹки тоуда є на ѡнѹ свѣть ка цє бити мєнє грѣшномѹ.

121. (262). **Осмогласникъ косъкрнын гласъ пєрвїн, сочинєнїа Іѡанна Канонарха** и свуда с нотама над текстом. Хартија 17^5—11^6, 13^3—8. Ситнији курсив. Свежњ. 8, бележени само на β страни последњега листа. Свега 19 свежњића, кор. дрвенокож. тање. Рецензија руска, век XVII.

122. (275). *Октоих.* Хартија 29—19, 23—12^5. Нема ни поч. ни свршетка. Нема корица. Сви листови скоро влагом мање више иштећени и неки због тога нечитки. Обележ. свежњ. не виде се. Сада 144 *л.* Средњи устав, читак, леп. *Срис. рецензије*. Век XVI. (XVII.)

123. (289). *Октоих.* Хартија, танка, глат. чвр. 27^5—20^5, 21 (до 22)—13^5 (до 16). Устав мало ситнији мањи од средњега. Писање у два ступца. До 51 *л.* једна рука и рукопис, од 52 *л.* до 192 друга и други, од 192 до краја трећа (овде писање у једном реду). Ове три партије немају непосредне везе између себе и (јамачно) доцније су овако из три књиге (октоиха) у једно састављене. Свега 202 листа. Кор. дрвк. дебље (доња пребијена) *Срп. рецензија*. Прва и трећа партија XVII-ог, друга XVI-ог века.

124. (134). *Минеј* с изабраним службама за целу годину. Хартија чврста и глатка 27^4—20^4, 21^7 (до 22^2)—14. Средњи устав, понегде крупнији, не леп. Писање у два ступца. Први листови јако иштећени, а и многи доцнији мање више. Садашњи 79 и 113 *л.* много доцније уметнути на место старих изгубљених. Свежњ. по 8, двојно, — свега 24 и од 25 4 *л.* = 196 *л.* А толико и сад с она два. Завршетка нема и прекида се на служби за август (Преобр). *Сриска рецензија*. Век XV

125. (149). *Минеј* за јануар, фебруар и март. Хартија по чврста и глатка, али тања. 28^8—20^8, 19^6—13 (до 14). Устав мањи, читак. Свежњ. по 8, обележ. само на 1. доле — свега 37 свежњ. (од последњ. 4 *л.*) = свега 292 *л.* а сада 260 *л.* фали, дакле, 32 *л.* с поч. и из среде; а колико с краја, не зна се. На последњим листовима је служба на Благовести. Кор. дебље, доња окрњена. Сад. л. 53 *α* до 69 *α* и 71 *α* до 77 *α* — 14-ог јан служба Св. Сави српскоме. Сад. *л.* 186 до 204 *α* Х. служба 1—13-ог фебр. — Св. Симеуну српскоме. *Рецен. сриска*. Век XVII. (или крај XVI

126. (253). *Минеј* за јануар. Хартија гл чвр. бела 26^6—20^6, 19^6—13. Нема поч. ни сврш. (почиње службом за 2-ги јан. а свршава службом за 28) а фали доста листова и из среде, и многи још испали из повеза. Устав крупнији, читак. Свежњ. 8. дв. но не до краја — сада 228 листи. Од некадашњих дрвк. корица остало само 1 парче дрвета.

Рецензија бугарска. В. XVI.

127. (271). *Минеј* за фебруар. Хартија гл. чвр. 30^8—21, 22^8—12. Сред. устав, читак, леп; обел. свежњ. не виде се; сада 122 *л.* Кор. дебеле. Први и последњи листови мало с. крајева иштећени, а 2—3 *л.* испали из повеза. *Рецензија сриска*. На *л.* 122 горе има само овај запис: **Съвръшн сѧ сїѧ стѧа и бы̑т кнїга кнїга гл̑емн мнннєн нмєнє̑ ферфарь въ лѣто ѕ̑ѯ̑ѕ̑ї̑** (= 1608) **трѹдѡ̑ и настоанїємь їгѹмена Кирлама ієрмонаха рукою мно̑ грѣшнын ѡ̑ шишатовцы.**

128. (242). *Минеј* за март. Хартија, 29^7—20^3, 22^5—12. Устав средњи. Обележ. свеж. не виде се. Нема почетка, а фали доста *л.*

ERSITY LIBRARIES Digitized by Google

и из среде.. Остали листови умрљани и по неколико њих слепљени у једно и текст јако избледео и нечитак. Кор. дрвк. дебеле. *Рецензија српска.*

На последњем л. β А при дну пише, да је написана ова књига **къ лѣто ҁ͡ζ · ρ͡** и **ҁ͡ї** 1608) **„трудомъ и повеленїемъ игоумене Карлама ермонаха“** у храму свете Тројице, близу града Враца. Листова свега 67, али нису сви од ове књиге. Л. 44—53 и 57—58 одломци су од еванђеља Матијина. *Срп. рецензија.* XVII. в., а листови 61—66 одломци су од читаћег минеја за април. *Српска рецензија* опет XVII. в.

129. (241). *Минеј месечни за мес. април* (с кратким житијама и словима — беседама), без поч. и свршетка; али почиње од 2-ог апр. а свршује се на 29. Хартија чвр. глатка, 27^5—18^5, 24—14. Обележ. свежњ. не виде се. Сада 142 л. Кор. дрвк. дебеле. Устав средњи, (до половине) рецензија бугарска; ну **ѫ** и **ѧ** не само што се мешају и замењују, но се почесто пише и **оу** место **ѫ**, и **є** м. **ѧ**, и понекад **ѧ** м. **ѫ**; од половине пак **ѫ** не долази никако, но свуда **оу**, а **ѧ** врло често м. **ѫ**, те се види, да се и на осталим местима читало као **ѫ** — а осим тога овде су и русизми много чешћи. Век XVII.

130. (118). *Минеј* месечни (за април и мај има сада). Хартија тања, глађена, не тако чврста, већ лакша 28^4—20^4, 19^5—13^5 (прва рука) 20^4—14 (друга рука). Полуустав читак и леп — прва рука ситнији, друга крупнији. Кор. дрвкож. дебеле.

Свежњ. по 8. бел. двојно. Првих $11^1/_2$ који не достају која су са свим иштећени (десна уздужна, половина свију лустова откинута). Свега 30 свежњ. до краја, али није завршен и колико још фали не зна се. На другом л. од почетка (остатку комадића) види се почетак службе св. Евпсихију — 9 април —) (последња служба преподоб. оца нашега Исакија — 30-ог маја). Садашње бележење листова почиње од половине 12-ог свежња, и одатле до краја има 149 листа.

Српска рецензија. Век XVI. (Чини ми се, да има неке сличноћи с горња два).

131. (12). *Минеј за месец јуније.* Чврста тања хартија. 30^8—21, 21^1—12. Корице кож. дрв. дебела 1 см. Устав средњи, рукопис леп, мастило блеђе. *Рецензија српска* XV, а може бити, и пре, почетка XVI. века; **ъ** долази с предлогом **къ, съ, къ,** (но не свуда) у речима где се читало као **л** и у **ръ** и **лъ**, али не увек. Јако оштећен. С почетка почиње од краја 18-ог јунија, а завршује службом за 26. јун и та није цела. Сада листова 42.

132 (46). *Минеј* за месец јуније. Одломак од 8 л. на пергаменту, 26^5—18^2 (на најширем делу, јер сви листови на лѵ̑к искрзани) 20^4—12^2. Писање у 2 ступца. Мањи устав, средње лепоте, читак, блеђе мастило. *Реценс. бугар.* XV. век.

На свима је листовима крај службе св. апост, Петру и Павлу и почетак службе св. 12 апостолима (30 јунија). И ово је један исти рукопис од бр. 25. само је ово предњи део онога.

133 (79). *Минеј* за месец јуније. Хартија глатка чврста, 30^4—20, 22—13 (иде до 14). Кор. дрвен. дебеле. Свежњићи по 8, обележавање и на првом α и на послед. β сваког свежњића. Крупн. полуустав, читак 19 свежњића потпун. Први лист за $^1/_4$ своје величине озго више наслова исечен, па на другој страни његовој (β) 5 редака пропало... Реценс. бугарска. Век XVII.

134 (87). *Минеј за месец јуније и август* Пергам. *Рецензија бугар.* Листова 103 по обележавању, а управо 96.

Види бројеве 46 и 25. Ово је управо трећи и завршни део једнога истога рукописа, који је, као што се види, у кат. погрешно три пут под разним бројевима уведена.

135. (9). *Минеј за месец јули и август.* На крају је: **Слово похвално на оуспенїе пръсветые Богородице, сътворено Климентомь епис-**

Digitized by Google

рукописа црквених књига (октоиха и минеја), који су случајно, или по незнању, овоме рукопису додати. Нема корица. У главном рукопису с поч. фали 6 свежњића и сви листови у њему са средњега краја до самога текста су изедени. Како главни ркпс., тако и додаци су *рецензије српске*. Век XVII.

На сад. 142 л. при дну пише:

Право тиме болеше глава кога пишехъ тон тетрагь. И зубь боли зубь малка кость велика болѣсть ѡлє мєнє грѣшномѹ вѣликнє мѹки тоуда є на ѡнѣ свѣть ка цє бити мєнє грѣшномѹ.

121. (262). **Осмогласникъ косъкрѣнын гласъ перві̑, сочинєніа Іѡанна Канонарха** и свуда с нотама над текстом. Хартија 17^5—11^5, 13^3—8. Ситнији курсив. Свежњ. 8, бележени само на β страни последњега листа. Свега 19 свежњића, кор. дрвенокож. тање. Рецензија руска, век XVII.

122. (275). *Октоих.* Хартија 29—19, 23—12^5. Нема ни поч. ни свршетка. Нема корица. Сви листови скоро влагом мање више иштећени и неки због тога нечитки. Обележ. свежњ. не виде се. Сада 144 л. Средњи устав, читак, леп. *Срис. рецензије.* Век XVI. (XVII.)

123. (289). *Октоих.* Хартија, танка, глат. чвр. 27^5—20^5, 21 (до 22)—13^5 (до 16). Устав мало ситнији мањи од средњега. Писање у два ступца. До 51 л. једна рука и рукопис, од 52 л. до 192 друга и други, од 192 до краја трећа (овде писање у једном реду). Ове три партије немају непосредне везе између себе и (јамачно) доцније су овако из три књиге (октоиха) у једно састављене. Свега 202 листа. Кор. дрвк. дебље (доња пребијена) *Срп. рецензија.* Прва и трећа партија XVII-ог, друга XVI-ог века.

124. (134). *Минеј* с изабраним службама за целу годину. Хартија чврста и глатка 27^4—20^4, 21^7 (до 22^2)—14. Средњи устав, понегде крупнији, не леп. Писање у два ступца. Први листови јако иштећени, а и многи доцнији мање више. Садашњи 79 и 113 л. многи доцније уметнути на место старих изгубљених. Свежњ. по 8, двојно, — свега 24 и од 25 4 л. = 196 л. А толико и сад с она два. Завршетка нема и прекида се на служби за август (Преобр). *Српска рецензија.* Век XV.

125. (149). *Минеј* за јануар, фебруар и март. Хартија по чврста и глатка, али танка 28^8—20^8, 19^6—13 (до 14). Устав мањи, чи так. Свежњ. по 8, обележ. само на 1. доле — свега 37 свежњ. (од последњ. 4 л.) = свега 292 л. а сада 260 л. фали, дакле, 32 л. с поч. и из среде; а колико с краја, не зна се. На последњим листовима је служба на Благовести. Кор. дебље, доња окрњена. Сад. л 53 α до 69 α и 71 α до 77 α — 14-ог јан. служба Св. Сави српскоме. Сад. л. 186 до 204 α X. служба 1—13-ог фебр. — Св. Симеуну српскоме. *Рецен. српска.* Век XVII. (или крај XVI.

126. (253). *Минеј* за јануар. Хартија гл. чвр. бела 26^6—20^6, 19^8—13. Нема поч. ни сврш. (почиње службом за 2-ги јан. а сврашава службом за 28) а фали доста листова и из среде, и многи још испали из повеза. Устав крупнији, читак. Свежњ. 8. дв. но не до краја — сада 228 листи. Од некадашњих дрвк. корица остало само 1 парче дрвета.

Рецензија бугарска. В. XVI.

127. (271). *Минеј* за фебруар. Хартија гл. чвр. 30^8—21, 22^5—12. Сред. устав, читак, леп; обел. свежњ. не виде се; сада 122 л. Кор. дебеле. Први и последњи листови мало с. крајева иштећени, а 2—3 л. испали из повеза. *Рецензија српска.* На л. 122 горе има само овај запис: **Съкрышин сѥ сїа стаа и бы кнаа книга гл҃емн мнинєн имєнѥ ферфарь въ лто ҁ҃ѕрѕї** (= 1608) **трвдѡ и настоанїемь їгѹмена Варлама ієрмонаха рукою мно грѣшныи ѡ шишатовы.**

128. (242). *Минеј* за март. Хартија, 29^1—20^2, 22^5—12. Устав средњи. Обележ. свеж. не виде се. Нема почетка, а фали доста л.

ERSITY LIBRARIES Digitized by Google

из среде.. Остали листови умрљани и по еколико њих слепљени у једно и текст јако збледео и нечитак. Кор. дрвк. дебеле. *Ре-ензија српска.*

На последњем *л.* β А при дну пише, да е написана ова књига **въ лѣто ,ѕ̄ · р̄** и **г̄ї** 1608) **„трудомъ и повелѣнїемъ игоумене Варлаама рмонаха“** у храму свете Тројице, близу града Враца. Листова свега 67, али нису сви од ове књиге. *Л.* 44—53 и 57—58 одломци су од евањеља Матијина. *Срп. реценсија.* XVII. в., листови 61—66 одломци су од читаћег ми-еја за април. *Српска реценсија* опет XVII. в.

129. (241). *Минеј месечни за мес. април* (с кратким житијама и словима — беседама), без поч. и свршетка; али почиње од 2-ог апр. а свршује се на 29. Хартија чвр. глатка, 27^5—18^5, 24—14. Обележ. свежњ. не виде се. Сада 142 *л.* Кор. дрвк. дебеле. Устав средњи, (до половине) реценсија бугарска; ну **ѫ** и **ѧ** не само што се мешају и замењују, но се по-често пише и **оу** место **ѫ**, и **є** м. **ѧ**, и поне-кад **ѧ** м. **ѫ**; од половине пак **ѫ** не долази никако, но свуда **оу**, а **ѧ** врло често м. **ѫ**, те се види, да се и на осталим местима читало као **ѫ** — а осим тога овде су и русизми много чешћи. Век XVII.

130. (113). *Минеј* месечни (за април и мај има сада). Хартија тања, глађена, не тако чврста, већ лакша 28^4—20^4, 19^5—13^5 (прва рука) 20^4—14 (друга рука). Полуустав читак и леп — прва рука ситнији, друга крупнији. Кор. дрвкож. дебеле.

Свежњ. по 8. бел. двојно. Првих $11^1/_2$ који не достају која су са свим иштећени (десна уздужна, половина свију лустова от-кинута). Свега 30 свежњ. до краја, али није завршен и колико још фали не зна се. На другом *л.* од почетка (остатку комадића) види се почетак службе св. Евпсихију — 9 април —) (последња служба преподоб. оца нашега Исакија — 30-ог маја). Садашње бележење листова почиње од половине 12-ог свежња, и одатле до краја има 149 листа.

Српска реценсија. Век XVI. (Чини ми се, да има неке сличноћи с горња два).

131. (12). *Минеј за месец јуније.* Чврста тања хартија. 30^8—21, 21^1—12. Корице кож. дрв. дебела 1 см. Устав средњи, рукопис леп, мастило блеђе. *Реценсија српска* XV, а може бити, и пре, почетка XVI. века; **ъ** долази с пред-логом **въ, съ, къ,** (но не свуда) у речима где се читало као **ѫ** и **у** **ръ** и **лъ**, али не увек. Јако оштећен. С почетка почиње од краја 18-ог јунија, а завршује службом за 26. јун и та није цела. Сада листова 42.

132 (46). *Минеј* за месец јуније. Одло-мак од 8 *л.* на пергаменту, 26^5—18^2 (на нај-ширем делу, јер сви листови на **лѫк** искрзани) 20^4—12^2. Писање у 2 ступца. Мањи устав, средње лепоте, читак, блеђе мастило. *Ре-ценс. бугар.* XV. век.

На свима је листовима крај службе св. апост, Петру и Павлу и почетак службе св. 12 апостолима (30 јунија). И ово је један исти рукопис од бр. 25. само је ово предњи део онога.

133 (79). *Минеј* за месец јуније. Хартија глатка чврста, 30^4—20, 22—13 (иде до 14). Кор. дрвен. дебеле. Свежњићи по 8, обеле-жавање и на првом α и на послед. β сваког свежњића. Крупн. полуустав, читак 19 свеж-њића потпун. Први лист за $^1/_8$ своје вели-чине озго више наслова исечен, па на дру-гој страни његовој (β) 5 редака пропало... Реценс. бугарска. Век XVII.

134 (87). *Минеј за месец јуније и август* Пергам. *Реценсија бугар.* Листова 103 по обе-лежавању, а управо 96.

Види бројеве 46 и 25. Ово је управо трећи и завршни део једнога истога рукописа, који је, као што се види, у кат. погрешно три пут под разним бројевима уведена.

135. (9). *Минеј за месец јули и август.* На крају је: **Слово похвално на оуспенїе пре-свете Богородице, сътворено Климентомъ епис-**

Digitized by Google

копомь (2 лесста) и: **Похвала светыє богородиџє. На успенїє Богородиџи. Слово светаго Іωанна Богослова** (8 л. а несвршено). — Чврста тања хартија, 28^4—19^7, 21—12. Средњи устав, врло леп и читак. Корице кожнодрв. средње. Квернионе од месеца јула 23 (од овог фале 3 л.) од августа (за сваки минеј засебно било бележење) 28 (ну од овога само 2 листа.) Сада листова 382 — фали, дакле, с почетка, из среде и с краја свега 17 листова. Реценс. српска. Особине правописа срп. XV. века јако видне. **Ъ** се употребљава; осим у предлоз. **съ, въ, къ** и где се као **л** читало, увек уз самогласео **р** и **л** (**ръ, лъ**).

На крају минеја за јули л. 176. *β*: **Богь да простить писакшаго, богь да спасеть ѹьтвшаго;** а испод тога запис сувремен, рекао бих истом руком: **Изволенїемь ѿтца и сьпоспешїемь сина и сьвршенїемь светаго доуха и да есть вѣдомо глаголеми село Столипикь** (окр. софиски, срез новоселски 10 км. од Софије на друму Софија-Плевен. Има код села развалине од неког манастира. У каталогу погрешно стоји: **Спасник) Влько Богдановь** (sic!) **купи сїю книгѹ оу храмь прѣсветыє Богородиџи оуспенїє глаголемыхь Јаковштица кои се џе покусить да є изнесеть да есть проклеть ѿть. тїи. светыхь отьць, Аминь.**

На л. 177. *β* при дну: **вѣдомь да є тиа вї мїнеи ѿть манастыръ Јаковштица оуспенїе богородиџи ,аѱл.** (= 1730).

На л. залепљеном на доње корице; **Да се знае кыр Ѯлатань купи тал книга приложи ю в храмь светомѹ кралю Богь да прости Ѯлатана, мца іюла вь лето ,аѱна** (= 1751).

136 (251). *Минеј* за јулије. Хартија 30^7—21, 21^5—12. Средњи устав, леп. Св. 8. дв. 22 = 176 л. а сад 151, управо 150, фали 26 л. с поч. и из среде. С краја пак фали 2—3 л. само, јер почиње на крају службом за 31-ви; у почет. служба за 5-ти. Нема корица. *Српска реценсија.* XVII. в.

137 (112). *Минеј* месечни. Почиње од 1-ог августа, за август фали неколико листа из среде, многи из средине поцепани и мно јако оштећени.

Хартија глатка, чврста, тања, ну по нек лист врло дебео.

Средњи полуустав читак и леп. И по је ном и по другом као да је овај минеј с гор њим заједно чинио део од целог круга ме сечних минеја за једну цркву; јер и рукопи у оба, чини ми се, да је исти.

Свежњ. по 8., бележ. двојно 31^4—21^1, 21^3 (негде много мање) — 13 (до 13^5). Кор. дрвкож. дебеле. Горња има само једну по ловину.

Реценс. српска Век XV. Поклон из града Ајтоса. На крају књиге утурено (и није у једно с осталима укоричено) 5 рукопис. листа на хартији мањега формата од два друга ру кописа; а у овом каталогу бројени су као део овога минеја, и за то се вели „безъ кра — један је лист (сад 148) од некога јеванђеља, одломак из Матијина јев. *Српска реценсије*; а остала 4 (сад 149—152) одломак од некога октотаха опет *срис. реценс.*

На л. 147. на празној *β* страни има овај запис познијега времена:

Сѣн минеи ѿ ҳаѳелъски манастиръ месеца августа: (за овим се даље наставља другом руком овако:) **сню книгѹ приложи попъ Панси купи а ѿ катанѹ за грошъ та ю харизѧ в светаго Нокама Богослова да мѹ слѹжи за дшѹ неговѹ и за бащинои и за маѵнои дшѹ. —**

138. (131). *Минеј* за август (у кат. „стихарникъ"). Хартија чврста, 28^2—20^5, 20^6—14^4 (до 22—15). Крупнији устав, читак, дебљи потез. Писање у два ступца. Кор. дрвкож. дебеле. Свежњ. 8, двојно — 31 = 248 л. а сада 238 л. Фали с почетка цео 1 свежњ. и 2 листа из среде. При повезу неки листови испретурани (види на пр. л. 224 и 225). Свуда **ь, нѫ, нѣ** и т. д. по некад само **іє**. *Реценс. српска* Века XV. (ако не и XIV.)

139. (245). *Минеј за месец август*, (без житија и слова); и ово је управо *месечни*

UNIVERSITY LIBRARIES · STANFORD
Digitized by Google

минеј. Хартија чврста, глатка, тања, бела 30—21, 21^5—11^5. С поч. фали цео први свежњић и из средине свежњића 12—18. Сад пак први л. није од овога минеја, већ од некога другога за месец октобар. Средњи устав, читак, приличан. Св. 8. двојно — 24 (од овога 7 л.) = 191, а сада 128, фали 63 (управо 61) л. с почетка и из среде. Дебеле дрвк. корице. *Српска рецензија. Век XVII.*

На последњем л. при дну: Бѣ да простить писав'ша Бѣ да спсѣ чѣца.

Изволеніѣ ѻца и поспѣшеніѣ сна и съвръшеніѣ стго дха исписа азъ оубогыи и грѣшныи и мънши въ вѣцѣ дїакъ Драгыль ѻ село Камѣно Поле сти мць авгъ настоліѣ духовника їгумена Карлама оу стѣю трицю бли гра кра въ лѣ ,ѕрѕі дрв с .є. лв. аі.

140. (29). *Минеј месечни* (с пролож. житијама то јест), за септем. окт. и новембар. Није потпун. С почет. фали само 1 или 2—3 листа; а завршује се службом на 20 нов. патријарху цариградском Проклу. Кватерниона 44 (352 л.) а сада има 340 л. — Фали дакле с поч. и из среде 12 листова, а не зна се колико с краја. Чврста, подебља хартија. 21^4—13^5, 16—9 Две руке, у обе устав средњи и читак; у прве мастило црње, у друге блеђе и текст мало краћи. Корице кож. дрв. дебеле. *Рецензија бугарска.* Назали се грубо јако мешају. Рукопис с краја XV. или поч. XVI. века. На л. 172 *β*. почиње живот. Св. Петке, на л. 199 *β* житије св. Јов. Рилског.

141. (132). *Минеј* за септембар и октобар (у кат. „стихарникъ"). Хартија, дебела глатка, бела — 27^7—20, 20 (до 21)—14 (до 15). Три руке. Прва и трећа ситнији, читак и леп устав, друга крупнији и лошији с дебљим потезом. Свежњ. 8, двојно — 38 (од послед. само 6 л.) = 302 л. — фали 3 листа из среде; а на крају неће много фалити, јер последња служба је за 28 окт. Корице дебеле.

Рецензија бугарска (у кат. „српска"). Век XVI.

142. (218). *Минеј* за месеце септембар — декембар. Нема поч., али не фали много, а сврши се службом архиђакону Стефану (27-ог декем.) Хартија тања, глатка, чврста 25^5—18^5, 21^5—14^5. Устав средњи, читак, приличан; писање у два ступца. Нема обележ. свежњ. (уништени повезом) л. сада 351, добро очувано.

Реценс. руска с ретким траговима бугаштине. Век XVII (или XVI).

143. (234). *Минеј месечни за септембар и новембар.* (У првом месецу нема и житија у другом и служба и житија. Врло добро очуван и потпун. Хартија чврста глатка (ну познија) 28^7—18, 23^7—14. Обележ. свежњ. повезом уништена. Свега 347 листа. Три руке, од којих је највише писала и најлепша она од л. 92 до 290, мањим (средњим), збијенијим уставом. Корице дрвенокожне дебеле. *Рецензија руска* са слабим траговима бугарске. ѫ и ѧ и ако се пишу, види се, да се свуда читају као оу и ѧ; јер се и мешају и пишу место ових. Век XVII.

144. (236.) *Минеј месечни* за месец септембар. Хартија гл. чвр. бела 31—21, 22^5—13. Св. 8. дв. Писале наизменце две руке. Прва рука лепша; средњи устав; али писар био неук, који је хотимице или нехотице прескакао по неколике службе, које је после друга рука, крупнији устав, додавала, управо уметала, и тако минеј испунила. Прва рука иде од сад. л. 2—13, 52—67, 98—116, 180—191; — остало је све између тога и л. 192—216 писала друга рука. Свежњ. 8., дв., али други писар није обележавао своје свежњиће сматрајући их као допуну. Ну други је писар, јамачно био Бугарин, те му промакне по неко ѧ и по неки бугаризам. Свега л. 216. С почетка фале 2—3 листа; тако и с краја; и из среде неколико. Корице дебеле. *Рецензија српска.* Век XVII.

Digitized by Google

145. (246). *Минеј за септембар.* Хартија као и горе 27^5—20^5, 20^5—12^5. Нема почетка (фали 7 листа). Први л. и неки из среде испали из повеза и мање више оштећени и цела прва трећина листова с крајева изедена. Устав средњи, приличан, читак. Св. 8, дв. 26 (од посл. 2 л.) = 202 л., а сад 155, — фали 47 л. из поч. и средине. Кор. дрвк. дебеле. *Рецензија буг.* Век XVII.

146. (128). *Минеј* месечни за месец октобар (у кат. „стихарникъ"). Хартија 30^7—20^4, 22—13 чврста, глатка, бела. Свежњ. по 8, двојно; кор. дебеле. Свега 26 св. и од 27-ог 4 л. и 212 л., а сада 206 — фали, дакле, из среде 6 л.; а с краја неће још много фалити; јер је минеј за октобар сав ту; а после 31 окт. долази овде, на л. 203—205, као додатак, *служба св. Арсенију архиеп. српском* (28 окт.) несвршена.

Реценс. српска. Век XVI.

147. (274). *Минеј* за месец октобар. Поједн. л. по неки свежњићи фале из среде, а неки испали из повеза и испреметани. Свеж. 8. дв., али бележ. због, (није тачно). Сада свега 170 л. Хартија чвр., глатка, бела, 31—21^5, 22^5—13. Средњи устав, читак, леп. Кор. дебље дрвк. После последње службе за 31 окт. на сад. 170 л. почиње засебна служба св. Јовану Рилском, од које се сачувао само тај 1 лист.

Српска рецензија. Век XVI.

148. (130). *Минеј* месечни, за месец новембар. Хартија чврста глатка. 27^5—21^5, 20^2 (до 21^5) — 13^5 (до 15). Две руке: прва, која је више писала, ситнија и ружнија, друга при крају крупнија и лепша. Кор. дрвкож. дебеле. Свежњ. по 8, двојно бележење, (29 и од 30—6 = 238 л. асад а 228 л. — фали, дакле 10 л.)

Из поч. фале 2 свежња, из сред. неколико листа; а на крају не фали много, јер на пóсл. 228 л. *β* почиње служба св. Андрији (30 нов.).

Свуда ь. Често и нїє и т. д. Долази gen. pl. аггльь, nom. сьь бъ и т. д.

Реценс. српска. Век XV.

149. (157). *Минеј* (у кат. „триодъ") за месец новембар. Хартија чврста, глатка, бела 31^5—21, 22^5—13. Средњи устав, читак, леп. Свежњ. 8. двојно — 26 и од 27-ог 2 листа = 210 л; а сада 209 л. фали, дакле, 1 лист из среде, — иначе врло добро очуван. Кор. дебеле. *Рецензија српска.* (кат. „правописъ цръковно-славянски"). *Век XVI.*

На последњем листу овај запис: **Съписа сѣ въ лѣто ,ѕ҃. тисѧшно. и ѕ҃і.** (7017 = 1509 г. **въ области шєв'ском и монастирѣ Жєзмикъ, храмъ и иже въ сты҃ѧ ѳца нашего архіепєпа и чюдотворца Нїколаѥ и въ то лѣто погыбн Михна кралиѣ вѡєводa болгарѣ:**

СЪ ММДД РРА ВВА ААДД ВВЪ. Грѣшнн

(= **съписа Давидъ грѣшнн**, в. Глас LIII 151.

150. (252). *Минеј* за новембар. Хартија гл. чвр. тан. 31—21, 22—12^5. Фали с поч. 12 свежњића, а доста листова и из среде и неки испали из повеза. Корице дрвенкож. дебеле. Устав средњи, а писале две руке наизменце, оне исте, које су писале и минеј под бр. 236. Свежњ. 8, дв. ну не виде се јасно, сада 181 л. На сад. л. 46 (1-ом од свеж. 15) почиње служба св. Стевану Дечанском под 11-им пов. Служба је вечерња (**сѣтомꙋ же Стєфанѣ бываєть агрипнїѥ**) с кратким житијем и траје од сад. л. 46 до 57 (види и л. 65).

Реценс. српска. Век XVII.

151. (284). *Минеј* за децембар. Хартија глатка, бела, чврста 27—20, 21^5—13. Првих двaестину листова с горњега деснога краја изедени и текст иштећен. И остали листови влагом мање-више иштећени и неки слепљени, а неки из повеза испали. До 80-ог листа ситнији устав, леп, с китњастим лепим иницијалима, од 80-ог до 157 друга мало крупнија рука, од 157 до краја трећа, најкрупнија и

UNIVERSITY LIBRARIES · STANFORD
Digitized by Google

ајружнија. Нема ни поч. ни свршетка. Нема орица. Обележ. свежњ. не виде се. Сада 163 . *Рецензија бугарска.* Век XVI. (или XVII.).

152. (25). *Минеј.* Одлом. од 6 листа на *пергаменту.* На прва 2 *л.* остатак од службе в. апостолу Павлу. На другом *л.* β почиње лужба св. врачима Кузману и Дамњану, која а овом одлом. још није свршена. У катаогу стоји, да овај рукопис има 103 *л.* и да е у њему минеј за јулије и август. *Где је статак?* 26—18 (ну ширина није тачна, пошто је пергамент на свим овим листовима с краја искрзан) 20^2—12^2, писање у два ступца. Средњи полу устав, доста леп, мастило црно. *Рецензија бугарска.* XIV. века.

153. (42). *Минеј.* Остаци од минеја за *септембар. Срп. реценс.* XVII. века. Сада 80 полу листова, т. ј. горњих, мањих, половина од листова које су спасене од трулежи и ватре. Т 15^5—19^5, 13—13^5.

154. (111). *Минеј* (месечни) без почетка и краја. Поч. 2-им фебр. а сврш. 22-ог марта.

Хартија глатка чврста, али тања 30—20^5, 21^2—13^5. Кор. дрвкож. дебеле. Средњи полуустав, читак и леп. Свежњ. по 8, обележен двојно.

Српска рецензија. Век XV. (крај или XVI. почетком).

Сада свега 185 *л.*

Од сад. *л.* 30 β до *л.* 52 опширна служба св. „**Симеона, оучителя сръбскаго.**“

155. (216). *Минеј*, три одломка од различних рукописа, састављено повезом у једно. Напред је 17 листа од различних црквених књига срп. и буг. рецензије.

Први одломак минеја (минеј општак) је највећи, од сад. *л.* 1 до 222, и њему су управо придружена друга два.

Други одломак (празн. минеј) од *л.* 223 до *л.* 338.

Трећи одломак (празн. минеј) *л.* 339—356.

Сва три одломка су *рецензије бугар.*, која стоји под јаким утицајем руске рецензије. Први и други века XVI—XXII., трећи века XVII-ог.

Први одломак јако иштећен. Многи листови окрзани с крајева, сви умрљани мањевише, многи из повеза испали.

У I. одломку крупнији устав, разређен, ружан.

У II. крупан устав, читак.

У III. средњи устав. Обележ. свежњ. при повезу уништена. Тврда хартија (у прва два чвр. глатка) 26^5—18^5, 24^3—14 (трећи одл. 22—12). Корица нема.

156. (243). *Минеј.* Без поч. и свршетка. У почетку је одломак службе за *10 јуније*, а на крају одломак за *27 јуније.* Хартија гл. чвр. тања 31^5—21^5, 22—12. Листови с крајева мало влагом оштећени и многи испали из повеза, и црилично их фале из среде. Устав средњи, читак. Свежњ. 8, двојно, — 15 до краја (без 1 листа) = 119 *л.*, а сада 69 — фали, дакле, с почетка и из среде 50 *л.* осим онога што фали на крају. Кор. дрвкож. дебље. *Рецензија српска.* Век XVII.

157. (104). *Минеј општак* (у кат. „Стихарникъ“) Без поч. и свр., а фале листови и из среде; много их је пак испало из повеза и испретурано, а многи од њих, као и други неки, доста иштећени. Свежњ. по 8, али старо бележење утрвено; а ново, које се по негде види, непоуздано.

Свега сада 250 *л.* и на њима је минеј од септембра до краја јануара.

Садашњи *л.* 31—37 (друга рука, крупнија и ружнија и српска рецензија) уметак из другога минеја, а на њему служба св. Петки. На крају овог уметка на дну запис:

Сїа книга ѡ сѐ Погорѣлце како се повѣза въ гра̑ Бдинь и платн Прьвѹль старѣшина въ лѣто ҁ҃ѯ҃п҃г҃ (1675) **за него̑ дшѹ** и. т. д.

Век XVII. Поклон од града Ајтоса дошао.

Digitized by Google

Хартија обична 26^4—19, 22^5—13^5. Кор. дебља дрвкож. Средњи полуустав, читак, дебљи потез.

Рецензија бугарска, с јаким утицајем српскога. Чини се, да је преписивач био Србин, који је живео и преписивао у бугарској околини. Тако ѫ и оу се врло често мешају и замењују; а осим тога ѫ стоји и место ъ и место ль, као: **нєдѫжнiѫ; прѣградѫнꙋ нмь любє Хво рождьство** и т. д.

158. (127). *Минеј*, општак (у кат. „Стихарникъ"). Хартија тања, али глатка и чврста, 27—20, 21^6—15. Корице дебеле 1 см., — горње нема. Средњи устав леп и читак. Писање у 2 ступца, ъ свуда и правопис као и код броја 126. Нема ни поч. ни краја, а и из средине фале листови. Свежњ. по 8, бележењем само на β стр. послед. листа, но не виде се свуда. Сада 168 л. Многи листови испали из повеза.

Рецензија српска. Век XV. (а може бити и с краја XIV.) У једној стихари на Благовести (л. сад 49 β): **радоуи се ѵчистаѧ, Ѧдамово ѣѕваніѥ и невѣжино изѕвлѣченіѥ.**

159. (136). *Минеј* општак (кат. „Стихарникъ"). Хартија чвр. и глатка а тања. Мањи устав, читак и доста леп са доста лигатура и брзопис. слова. У два ступца писано. 29^3—21, 21—15. Свежњ. по 8, двојно бележен, — свега 42 (од послед. 7 л.) = 335 листа, а сада 317 — фали из среде и с краја. Листови многи, особито с почетка, доста иштеђени, неки искидани, а неки испали из повеза; неки пак још при повезу преметнути, као на пр. л. 1-ви.

Рецен. српска. Век XV. последњи лист, последњега свежњића залепљен за корице, а на њему на горњем крају, α ближе саставу, прилепљен листић дуж. 12^2 а ширина 3, — на њему запис обичне редакције, сасвим избледелим и нечитким првим редовима, у ком стоји, да је овај минеј довршен ѯ лѣ ѕ ц м г (= 1435) мца (маоуа)рїа ка днь . . . . .

Особине Константинова правописа једва се опажају. ъ је врло ретко, и онда долази неправилно, и на крају. Иначе реговно ь. ѭ, оѥ, єѥ и т. д. и друге особине правописа XIV. века још превлађују.

160. (140). *Минеј* општак („Стихарникъ" Хартија танка, чврста, глатка 21^7—14^2, 15—9 (10) до 15^7). Устав врло ситан, рукопис лош. Обележ. свежњ. нема. без поч. и свршт. Листови многи, нарочито у средини, силно иштеђени. Корице дебеле, иструлеле, горње нема. *Срп. рецензија*. Век XVI.

161. (19). *Минеј празнични*, т. ј. неколико непотпуних празничних минеја, писаних у разно време и од разних руку, састављени у једно.

Ну како је хартија, на којој су писани исти и по каквоћи и по величини — подебља, храпава 28^3—20^3 — можда су разне руке и у разно доба један празнични минеј настављале.

У првом одломку, која нема почетка и ком су листови много иштеђени, текст је 24—15, крупан, широк устав, ркп. читак, мастило црно, рецензија српска и ркп. с краја XIV. или поч. XV. века. У њему је празн. минеј за август.

У II. одл., тек. 20—14, средњи поширн устав, бледо мастило, минеј за *септембар*. Срп. реценс. XV. в. а може бити и XVI. в.

На III. одломку (од 4 листа минеј за октобар, 20—1), крупан устав, мастило црно, лош ркп., *рецензија српска* XV. века.

IV. одлом., $21—15^3$, на ком служба св. Петки, опет *рец. срп.* XV.—XVI. в. Даље долазе одломци за март и април иста рецензија, века и карактера.

Свега у целој овој књизи има сад 153 листа, корице кож. дрвене, дебеле (горње нема) у каталогу је овај ркп. обележен као „*служебникъ*".

162. (20). *Минеј празнични* (у кат. „служебникъ") 30^8—20^3, 21^4—13. Дебља хартија, устав крупнији, доста леп, мастило мрко. Кор.

ERSITY LIBRARIES Digitized by Google

дрвк. кож. дебљи. средње (горње нема). Листова много фали с почетка и из среде, ну заостали листови добро очувани. Завршује се службом на Сретење (2 фебр.), и ту је крај; а сада је у поч. служба на Аранђелов дан (8. нов.) Свега сада листова 71. Ркп. *срп. реценсије* XVI. века (у кат. 17). Ну има два дела — писана од две руке. Први део до 26 листа и од 35 до краја показује овде онде утицај буг. реценс. и показује да је препис са много старијег рукописа; други део — од 27 до 35 листа, писан крупнијим али грубљим уставом и црним мастилом чистије је срп. реценсије. (У овом одл., било на једном месту написано видєвша, па поправљено и преко є начињено ѣ).

163. (94). *Минеј празнични.* Хартија тања 27^3—20^3, 22—15. Полуустав крупнији, доста читак. Кор. дрвкож. обичне. Обележавање кватерниона укоричавањем уништена. Свега сада листова 328, који су сви мање — више иштећени. — *Реценсија српска.* Век XVI. или XVII., али, види се, препис са старијег ркпс. (од XV в.).

Нађен где и горњи.

164. (282). *Минеј* празнични (има и житије уз понекога свеца, на пр. уз св. Николу). Хартија глатка, чврста 31^2—21, 22^5—13. Устав средњи, леп. Свеж. 8, дв. = 14 (од ов. 1 л.) 111, сада 95, фали 16 с поч. и из среде, а колико с краја не зна се. Нема корица, *Буг. реценсија.*

Век XVII (или XVI).

165. (162). Два дела укоричена у једно (у кат. „Триодъ“):

1., *Минеј празнични,* хар. чврста, глатка, бела 30—20, 22^5—13. Две руке, прва крупнији, друга средњи устав. Свежњ. по 8, двојно — свега 32 (од последњега 7 л.) = 255 л., а сада (садашња пагинација погрешна. После л. 4-ог долази одмах л. 15 и т. д.) 261, или управо 251 — фали, дакле, из среде 4 листа.

2., *Триод цветни* (почиње од сад. л. 262). Хартија и т. д. као и горе и друга рука, која горње дело писаху, писала и ово. Свежњ. 8, двојно — свега 17 (од последњега 5 л.) = 133 л., а сада (садашња пагинација и овде, као и горе, за 10 л. погрешна; јер после 303 л. одмах долази 314 и т. д.) 141, или управо 131 — фале, дакле, 2 листа из среде; а колико с краја не зна се.

Корице дебеле преко 1 см.

Реценсија српска. Век XVI.

166. (217). *Пролог* (чит. минеј) за месеце септембар, октобар и новембар. Нема поч. (али ту мало фали) ни свршетка, и ту мало, јер свршава 28-им новембром; иначе добро очуван. — Хартија глат. чврс. бела, 24^7—16^7, 19^5—11^5. Обел. свежњ. не виде се. Сада 318 л. Устав у почетку средњи, доцније крупнији, читак. Кор. обичне, (тање). *Реценсија руска.* Век XVII.

167. (225). *Пролог. Српска реценс.*, век XVII (или крај XVI). Харт. глатка, чвр. бела 30—20, 21—13. Устав средњи, читак, с китњастим иницијалима. Свежњ. по 8, двој., ну не виде се до краја. Сада л. 256, али повише листова фали из средине, а с горњега краја скоро сви листови мање — више иштећени, а неколико њих испало из повеза. Корице само има горња, само дрво без коже. Почиње од марта месеца, који се овде зове „маратъ“ и иде до 14 јула.

168. (276). *Пролог* (за целу годину). Обележ. свежњ. 8, дв. — 42 (од ов. 7 л.) 335, сад 295 — фали 40 л. из средине и почетка, а колико још до краја не зна се; 28^7—19^4, 21—13. Хартија чвр., жућк., глатка. Устав крупнији, средњи, читак, леп. Нема корица, нити поч. и свршетка. У почетку је 22 септ. а на крају 1. фебруар.

Реценсија бугарска. Век XVI. Листови многи, особито при крају испали из повеза.

Digitized by Google

169. (96). *Требник.* Хартија 15—9⁷, 11⁵—6. Средњи устав, читак и леп. Листови избележени по врху, но обележја већином уништена. Сада л. 54 заједно с неисписанима. Корице само кожне, меке. *Рецензија рускослов. данашња* с малом примесом бугарштине. XVIII. в. На првом празном л. напред има запис, да је био у храму Вазнесења 1778. г.

170. (103). *Требник.* Хартија тања и храпава 20⁸—15², 16—10 (у прва 32 л. 14—9). Свежњ. по 8, двојни, од главнога рукописа, који је опет писан трећом руком, 17 и од 18-ог 1 лист; а напред иде 32 листа — два комада, писана од две разл. руке, али оба опет комада од требника = 169 листа. А по сад. пагин. 165 л. — фали, дакле, од главнога рукописа и из среде 4 листа. Глав. рукопис нема свршетка, а у почетку му је **Молитва бабе** (т. ј. молитва за порођај). И прва 24 л. све молитве за разне прилике од првога до 40-ог дана по рођењу детета. За тим, а на садаш. л. 56 *β. Служба за побратимство.* Има у овом требнику још молитава, којих нема у обичним требницима. Тако на сад. л. 145 *β.* **Мл҃тва наѹєти вино кысєло**, т. ј. да кисело вино постане опет питко и добро, л. 150 *α* **мл҃тва на̑ ст҃ѣдєнь ащє ѹто скр҃ьно вьпадєть вьнѣтрь** и т. д.

Средњи полуустав, у почетку (32 листа), крупнији до краја. Корице један сантиметар дебеле.

Рецензија сриска. Век XVII.

171. (200). *Требник* (кат. „служебникъ“). Харт. чврста, глатка 19³—13⁹, 15—9. Средњи устав, читак. Свеж. 8, двојно. Кор. обичне, С почетка, судећи по пагинацији свежњића, фали само неколико листа. Први листови су мало искрзани, тако и крајњи. Кор. дрвкож. обичне дебљине. Првих 130 листа су *рецензија сриска*; али нису сви писани једном руком, па се чини као да су умеци из других требника садашњи листови: 8—17, 20—25, 107—126, 127—130. Последњих пак 30 л., садашњи л. 130—160, одломак су, без почетка, од какога требника бугар. рецензије. Сви су ови, у главни рукопис уметути, одломци једновремени или мало нешто млађи од главног рукописа срп. рецен., који ће бити писан с краја XVI. в. или прве половине XVII в. или год. 1641, ако је тај део писала иста рука, која писа и календарску таблицу на крају његову (л. 109—110); јер испод те таблице има запис ситнијим и округлијим словима, да је то (не зна се да ли само таблицу или и цео рукопис) писао „**грѣшны по(пъ) Богд(ан) вь лѣто ҂ѕ҃.р҃.м҃ѳ** (= 1641) итд.... **в сєло Славовицѣ на рѣцѣ Искърѣ**. Али како је запис писан рецен. бугарском [и у њему се каже, да је поп Богдан повезао (књигу ову) и т. д.] — то ће бити, да је запис доцнији од главнога рукописа.

172. (235). *Требник.* Без почетка и свршетка и свега 41 л., од којих последњи с крајева прилично оштећени. Хартија чврста, глатка 28⁵—19⁶, 22—13. Обел. свежњ. 8, дв., ну не виде се свуда Корице дрвкож. дебље, но од доње испали комади дрвета и остао само један комад с осталом кожом. *Рецензија сриска*, Век XVI. (свуда ь и често ѥ и т. д.) На сад. л. 1—17 чин замонашивања (калуђерење). Лист 18—22 **ѹнинь бываємы нє ралоѹчєніє доѹши ѿ тѣла**; л. 22—41: **Послѣдованіє бываємо ѡ оусьпшихь иноцѣхь.**

173. (263). *Требник.* Без поч. и свршетка. Хартија 19⁸—15³, 16²—10. Средњи устав, читак. Св. 8. дв. не до краја. Сада 131 л. На последња 2 листа разни записи, без вредности, од прошлога и овога века. Дрвк. дебље. *Рец. сриска. Век XVII.*

174. (227). *Часловац. Рецензија бугарска.* Век XVI. (а може бити и крај XV.) Хартија чврста, глатка 23—19, 17²—12 (13). Устав крупан, читак. Св. 8. двојно. — 23 = 184 л., а сада 173 — фали 3—4 л. с поч., а остало из среде, кор. дрвкож. обичне, одваљене.

LIBRARIES Digitized by Google

175. (31). *Служабник.* (У каталогу: „Литургија съ възкрстни и послания Апостолски"). Почиње од садашњега листа 5-ог, а пред њим су 4 листа од друге неке црквене књиге, чини ми се цветнога триода. И рукопис је друкчији у ова прва 4 листа (управо $3^1/_2$, јер по листа и нешто више дописано је доцније и другом руком) — устав крупнији и лепши и мастило црње. Овај први део, коме се не зна колико недостаје од почетка, по свим особинама и старији је од осталога, а *рецензија* је *сриска*. — Служабник се завршује на л. 74 *α*. Писан канда од две руке, које су се измењивале, те је рукопис час ситнији и ружнији, час крупнији а мало лепши устав. И овај део *рецензије сриске*, али се на њој овде-онде види утицај бугарске рецензије. И ъ долази у овом делу, истина много ређе, али без икаквог принципа — и на крају речи и иначе, а у неким предлозима (**въ**) врло ретко.

На л. 75 почињу **Дѣяконствꙋ оусьпшимь** и трају до краја л. 86. *Рецензија сриска.* — Л. 87 — 109 *α* долазе 12 страсних јеванђеља. Нова рука. *Рецензија чисто сриска.* — Лист 111—147 **Апостоли і єѵ҃ѧ҃ѣа҃ изборна светымь великимь апл҃ь стѣлемь.** Опет нова рука. *Рецензија сриска.* Први део није ни био саставни део ове књиге, може бити (с краја XV или) с поч. XVI века, остали XVI, а неки можда и XVII века. Хартија, 21^4—14^3, текст неједнак и варира између 16 и 17 (негде и од овога више) и 9 и 10. Нема корица. Свежњићи по 8 л. али многи листови фале и с краја и из среде. Сада 147 листова. На празним странама од листова и између појединих делова има више записа и дописа све једном руком прошлога века, руком попа Вуча, чија је и била ова књига. Први је на л. 16 *α*:

Сїѧ книга литоꙋргиа попь Воꙋчєва — ѡ҃ Вакарело да работи живемь за здравє, мрьтвємь за дш҃ѵ.

Бг҃ь да прости оу Хрєлово и ко нєа изнесє и да є҃ прокле ѡ҃.тн҃. оц҃и и ѡ҃ гь Бг҃ь вьседрьжителиа пс҃ь азь грѣ҃ь попь Вучє ѡ҃ Хрєво попь при҃ попа Стоіца бєшє тога бозгꙋлиꙗкь тога҃ Тꙋрци Нишь оꙋзєше и посекоше .т҃. азь попь Воꙋчє ѡ҃ Хрєлово хрстианиани родь. Мужи посекоше жени поробишє стока ѡкараше овце і говеде і коња и Нишь поробишє и тогда бозгꙋлиꙗкь бєшє въ лето ҁ҃ѯ҃с ѵ҃иг҃ (= 1738).

Пи҃хь азь грєшни попь Вучє.

На л. 74 *β*. од истога писца запис, у ком нема ништа ново, што би имало каке вредности. Тако и на л. 82 *β*. Тако и на л. 86 *β* при дну.

176. (142). *Служабник.* Хартија чврста (кожаста), глатка, 20^4—14, 16^6—8^3. Устав крупан, читак, леп. Понегде долазе китњасти иницијали. Свежњ. по 8, бележени само на првом листу доле; но се не виде свуда бележ. Нема поч. ни свршѣ., а из среде фале листови. Сада 77 листа, Без корица. *Рецензија сриска.* На једном месту промакло **ѧ**. Век XV.

177, (206). *Служабник.* Хартија танка, храпава, 20—14^5, 16—10. Устав средњи, врло леп и читак. Пагинација по листовима на горњем делу сваког листа *α* стран. Свега л. 139. Кор. кожне танке. *Рецензија руска*, век XVIII.

178. (48). *Служабник. Сриска рецензија*, Без почетка и краја и јако иштећен. Сада свега 66 листова, но прва половина (33 л.) скоро сва у дроњцима и неупотребљива. Крупнији полуустав средњи и читак, но пуно погрешака у препису. **Ъ** долази често и врло неправилно. 21—15—14—9. Корице тврде обичне (само доња). Век XVIII. (катал. XVII.)

179. (34). *Служабник.* Обична груба хартија 19^6—13^3 (на доњем, ширем, крају) 15^2—9. Средњи полуустав, лош рукопис, бледо мастило. XVIII. века. *Рецензија бугарска.* Нема свршетка а фале многи листови и из среде. Листова 49 сада.

Digitized by Google

180. (143). *Служабник с требником* (кат. „молитвеникъ“). Хартија дебела, чврста, глатка, 14^7—10^5, 11^5—6 (до 7). Мањи устав, врло леп. Сви иницијали врло китњасти. Понегде долазе и мањи орнаменти пред одсецима. Свежњ. по 8, двојно, небележени до краја. С почетка фали 1-ви и 8-ми лист од првог свежња, и из средине 2—3 листа. Иначе сав добро очуван. Корица нема.

Реценс. српска. Век XV. (или поч. XVI. ь долази само на крају речи, иначе свуда ъ.

181. (88). *Служабник с требником* чврста и глатка хартија 14—10, 9^5 (до 11) — 6 (до 6^6). Корице кожне обичне кватерниони по 8. но при повезу испреметани. Напред је одломак од некога другога служабника, доцнијега времена, а ни овај није потпун. Три руке: прва и трећа средњи, друга ситан устав, леп и читак. Из средине фали неколико листа. — *Српска реценсија.* Век XVI.

182. (59). *Служабник са требником.* Нема почетка ни свршетка, а много листа фали и из среде, а неки су још јако иштећени. Од служаб. очувало се управо само неколико листова (поч.) остало је све требник (у кат. „Литургија“). Хартија обична, 21^2—14, 16^6—10. Дебеле дрвкож. корице. Средњи, негде ситнији, полуустав — јер има више руку; зато и мастило негде блеђе и негде црње. Обележавања свежњића нема, или се изгубило. Сада 53 листа. Век XVI. или XVII

Реценсија бугарска.

183. (258). *Служабник с требником.* С почетком без свршетка. Писале 3 руке, но од 53 *л.* до краја све једна рука; устав ситнији, читак и леп. Хартија дебела, бела, чврста, глатка, 20—14, 15—8^5. Обележ. свежњ. повезом уништена — сада свега 151 *л.* Корице дебеле. *Српска реценсија.* Век XVII.

184. (90). *Служабник са требником и Апостоли и Јеванђеља за празнике* господске и за нарочите свеце.

Хартија обичнија, корице дрвкож. дебље. 19^6—14^2, 14^5— (16^5) — 9. Писале 4 руке, али свуда крупнији полуустав; последња рука најлепша.

Свежњ. по 8, бележење двојно; али, пошто су два дела једно у друго уметнута, не иду редом, а на једном истом делу бележења нису тачна и као да су од доцније руке (види на пр. бележ. на сад. стр. 157 и 172 и 173, 188 и 189). Сад. пагинације по странама — свега 488 стр., или 244 листа. Доста листова фали из средине у оба дела, а неки су до пола или више подерани.

Реценсија српска. Век XVII.

Први део (сад. стр. 1—139 *α*) је *служабник*, у ком је служба Јов. Златоустога, свршује се на ѳ свежњићу. Од овога дела види се да је било још рукописа, али истргнуто За овим иде:

Други део. Празнична и за нарочите свеце јеванђеља и апостоли. Друга рука. Али бележење свежњића доцније и први свежњић обележен је са .Г. као продужење првога дела. У овом делу интересантан је појав то што од *л.* 101 *β* (сад стр. 102) преписивач у један пут почиње писати и ѧ и где му је место и где није, и место ь, којега нигде нема, и место оу, а ипак поред тога долази и српско ѧ место є и оу место ѫ (**волю твоѧ, ѹлаколѧщѣ съвѣстію непостыдною; на изблави насъ; на полѧ намъ сствори; прутоѭ твоєю силоѧ** и т. д.) — као да је од један пут изгубио стари преглед, са кога је преписивао, и добио нови рецен. бугарске, у ком се није умео одмах наћи.... Тако све до краја овога дела, који се прекида на сад. 236. Није довршен и види се, да су листови истргнути. — За овим

Трећи део. Опет апостоли и јеванђеља за празнике господске и за нарочите свеце. Нова рука, лоша, и нов рукопис, овде уметнут, са засебним, старим бележењем свежњића. Свршава се на садашњој страни 389. — Даље настаје

Четврти део. Требник, који је као продужење другога дела (бар по пагинацији,

LIBRARIES Digitized by Google

ли опет нова рука. Нема почетка, а садаш. рви лист више од пола поцепан.

185. (33). *Служабник с Требником.* Наик на онај под 31, само много пространији. Iврста и глатка хартија. 21^2—14 (но понегде аче сасечени те ужи) 15^3—9. Крупан полуустав, средње лепоте, врло читак с дебелим потезима, и маст. црно. Кор. дрвкож. дебеле. Свежњићи по 8 свега 39 и 1 лист, а сада иста 302 — рачунајући ту и 1 напред од некаког другог служабника — фали, дакле,) листа из средине; ну кватерниони при укоичавању (доцнијем) испреметани, те први очиње на садашњем 91-ом. л., а на сад. 2-ом (resp. 1-ом листу) почиње свежњ. 29. *Рецензија српска*, са особинама, које има и рукопис 32, само су овде мање осетне: ъ увек с предлогом съ, на другим местима не долази тако правилно. Века XVI, а можда (кат.) XVII.

186. (84). *Служба св Ђурђу Кратовцу* (пог. 1515 г. 11. фебруара **стаго мчника Георгіа Новаго во сардакінстем граде еже есть къ Софіи.** — — —) заједно са житијем његовим. Писана 1818 г. **„при єгумена Христифора, іеромонахъ хиландарски, що служи в кремиковски манастиръ стым Георгіа.“** Хартија, 28^8—17. Листова 41. Кор. кож. обичне. Писано садашњим руско-слов., црквен. језиком.

187. (105). *Избране службе* (у кат. „Стихарникъ“). Почињу од септембра 8., службом на рођење Богородице и иду до јануара — свршетка нема. Иначе рукопис је јако иштеђен и зато нечитак и многи листови слепљени. Обележ. свежњића не види се. *Реценс. српска.* XVII. века. Свега сада листова 110. [Од 29—66 *л.* уметак је од другога дела црквеног, минеја *бугарске рецензије.* — Хартија 25^5—18^5; — а у овом опет уметку 4 листа су уметак из некакога штампанога минеја *бугарске рецензије*, а опет у овом 3 су листа уметак из некаког рукописног минеја опет *бугарске рецензије.* 24—16^5. Цео овај уметак с подумецима стоји у главној књизи слободно, т. ј. није укоричен заједно с главним текстом.

Главни текст хартија 30^2—20^5, 23^4—13^5, крупнији устав, дебео потез. Кор. дрвкож. дебеле.

188. (144). *Параклитик.* („Стихарник“). Хартија чврста, 18^6—8^4, 8—4^6 (до 5). Устав ситан, читак и доста лепа и округла слова и лигатуре. Свежњ. по 8, двојно, но не виде се свуда. Сада 72 *л.* Нема поч. ни свр, а и из средине фале листови. Нема корица.

Срп. рецензија. Век XVI.

189. (69). *Зборник* (кат. „житије“ и т. д.), у ком су: а, **Служба** (са житијем) **стаго великомученика христова Іоанна новаго, Терновскаго, мчнвшаго са в' Болгарстем. Град' Трапезонт' ѡ тамошнаго властителя и мчнтела, во врема цара Махмута турскаго**; — б., **Повѣствованіе ѡ плѣненіе стѣи Атонстеи горы ѡ агарянов'. . . . во врема царствована оу цариград' Махмута цара турскаго**; — в., **Повѣствованіе за страданіе Болгаріа ѡ агарянов'** — — — **паки оу оно смущеніе и оу оно лѣто ,аѡка** (1821). —

Све је писано око 1823 год. на хартији 21^6—19 лепим минејским словима а *рецензија руска* данашњих црквених књига, с бугаризмима овде-онде од светогорских јеромонаха Никифора и Јеротеја.

Напред је на 2-ом *л.* мали предговор од истог. Корице меке од хартије. На 1-ом *л.* истом руком написано, да је рукопис овај новезан у Земуну 1824 г. 17-ог јуниј.

Свега листова 59.

190. (117). *Зборник* — писан на обичној танкој хартији *овога века*, 19^6=14, 14^6—10^6 рука читка, али не лепа, средњи устав. Нема никакве пагинације. Свега 237 *л.*, од којих су 28 у средини — међу појединим чланцима чисти, неисписани. Кор. дрвкож. тање. У средини је повише листова и с краја иштеђено (искрзано).

Л. 1—106 *а* **Страстн гдни** — приче о страдању Ис. Христа, подељене на одсеке. —

Digitized by Google

Овај део је *реценсија руско-словенска, с утицајем нар. шопског говора.*

Л. 106 *β* до 109. *Житије мученице Агатије* (5-ог фебруара). Овај део је писан шопском реценсијом, под утицајем руске. Почетак:

въ дни̑ неуєстнаго ц̑рⷯ Декєа иже оубн ц̑рⷯ Фїлнпа иже бєше прєжде него ц̑ръ и не ѫбн гѡ да станєтъ онъ ц̑ръ но понєже бєше хр̑тїанінъ ц̑ръ Фїлїпъ того ради оубн гѡ и посла мѫчитєлє по градовє и по сєлє гдⷯ нандатъ хр̑тїанъ кон то нєхощѫтъ да сє поклонатъ ндоломъ горко да гн мѫчатъ и т. д.

Л. 112—118. **Слово ради покаанїє.** Језик као и горе.

Л. 118 *β*—137. Слово о животу св. Ђурђа (на дан 23-ег априла). Језик као и горе — **„на простомъ ꙗзнкомъ тлкѹєно ѿ Дамаскнна їнока.“**

Л. 148—164. *Житије св. Харалампија* (10 фебр.). Језик као и у првом чланку.

Л. 164 *α*—169 *α*. Два слова: *о страху божијем* од патр. Генадија и *о милостињи* — од Јов. Златоустога. Језик шопски.

Л. 169 *β*—173. Житије св. Варваре. Језик шопски.

Л. 173 *β*—183. Слово на успење Богородице (15 августа). Шопски.

Л. 211 *β*—226. **Слово ради вторагѡ пришєствна и ради сконченна вєка.** — Јез. шопски.

Л. 232 *α*—233 *β*. **Слово Іѡана Ꙁлатоустаго ради смєртъ.** Шопски.

Л. 233 *β*—237. **Слово Грнгорна Двоєслова ради покаанїє.** — Шопски.

191. (152). *Зборник*, у ком су житија, повести и беседе. Хартија чврста, глатка, бела, 28^2—21, 20—13. Свежњ. по 8, двојно, по обел. не виде се до краја. Сада св. л. 271. Корице дебеле, доње нема. Писало неколико руку, те је устав и крупан и ситан. Неки листови испали из повеза, из средине много их фали, а сви скоро листови с крајева мање ваше окрзани.

На прва два листа је *надгробно слово Великом Василију*, несвршено овде. Ова два листа као да су доспела овде из друге неке књиге: за овим на сад. л. 3, који је управо 1-ви л. овога зборника, почиње *житије Атанасија атонскога* и иде до л. 67 *α*.

Л. 67 *β* — 92 *α житије Петра атонскога.*

Л. 92 *β* — 105 *β житије Јована „нищаго“.*

Л. 105 *β* — 163 *житије препод. Пахомија* (15-ог маја).

Л. 164 *α* — 178 *α мучење и страдање Ипатијево.*

Л. 178 *α* — 202 *β житије преподоб. Јаникија* (4-ог новем.)

Л. 203 *α* — 209 *β прича о том, како се Цариград спасао од напасти Персијанаца и других варвара у време цара Ираклија* (несвршено.

Л. 210 *α* — 218 *Слово Јов. Дамаскина на рожд. пресв. Богородице.*

Л. 218 *β* — 230 *α Слово на исти празник од Тодора новог исповедника.*

Л. 231 *α* — 234 *α Јов. Златоустаго слово на поклон. часнога крста.*

Л. 234 *β* — 236 *β Блаженога Козме Вестиктора слово на дан св. Јоакима и Ане.*

Л. 236 *β* — 243 *β Јосифа, архиеп. тесалонскога слово на поклон. часнога крста.*

Л. 243 *β* — 246 *β Георгије епископа никомидскаго слово о Богородици, кад су је родитељи довели у цркву.*

Л. 247 *α* — 262 *α Слово св. Јеврема на Преображење*

Л. 259 *α* — 262 *α Слово Јов Златоустаго на Благовести.*

Л. 262 *α Слово Јов. Дамаскина на Благовести.*

Реценс. бугарска. Век XVI. 153.

192. (72). Неко као сказаније о втором пришествију (у кат. „Митарства“. Тако је јамачно пресудио читајући тешко читке и испрљане прве садашње листове, на којима, поред осталога, долазе приче о 20 митарства, а свако је митарство истакнуто црвеним словима. Но на сад. 37 л. пише: **Житіє и жнзнь и по ѵєсти ѵѵдєсъ сказанїє прѣподобнаго оца на-**

IBRARIES Digitized by Google

ѥего Василїа Новаго. Съписано Григорїемь мни-
омь, оучєникомь єго (а угодник божји Васи-
ије помиње се и у првих 36 листова. Да
ије дакле ово некако при повезивању доц-
ијем испреметано, а све је једно дело? И
нда би овде имали цело дело. Јер) на крају
6 л. црвен. маст. пише; **конїь вь лѣто ҂ѕ҃сєї**
1707) **роукою моєю грѣшнаго Ісїдора** (Апокриф?)

Хартија мека, храпава 14^{6}—10^{2}, 11—7
редњи полуустав, слова као лапидарна, по-
ната у XVII, и првој половини XVIII. века,
ема корица. Свега сада 86 *л.* но као да су
испреметани и из средине фали по неки лист.
Рецензија сриска.

Свежњићи по 8 без обележја и као да
их доста и фали.

193. (1). *Богородичник.* Хартија, 27—20,
20"—13". *Рец. чиста сриска* (систематическо
правописание) XVI. в. (а може бити и XVII.)
Није цео, но 183 *л.*, а 27 кватерниона (од по-
следњега фали 1 лист) — дакле 32 листа без
онога на крају, где се прекида. Сачувана
прва корица дрвена, с које згуљена кожа.
друге корице нема. Полуустав ($2^{1}/_{2}$ м. м.).

194. (3). *Молебник* (тако пише на 1 *л.* **На-**
ѵєло съ Богомъ Молєбникꙋ и т. д. а у каталогу:
стихарникъ), *бугарска рецен.*, XV-ог века (по
каталогу, а може бити и XVI-ог). 140 листва
а к҃ (20) кватерниона — фали, дакле 20 листи,
тврде дебеле корице обл. кожом 1 см. деб.
— 30^{2}—21, 23^{2}—16. Сви листови с крајева
оштећени. Обична хартија. Средњи устав и
рукопис.

195. (32). *Молитвеник* или *требник.* Де-
бела и глатка хартија 19^{3}—13^{3}, 14—8^{5}. Нема
корица. Крупнији полуустав, читак и леп, ма-
стило јасно и црно. *Рецензија сриска* с краја
XV. или поч. XVI. в. (у каталог XVII.). Има
и ѣ, које се доста правилно употребљава како
се то у срп. рец. од XV. века употребљавало.
Ну писар као да је био из крајева, у којима
је језик по средини између буг. и српскога,
а и не био много учен. За то долазе и оваки

примери: **Ѡ єже изблꙋдꙋти сє — — ѿ — —**
гнѣва и ноужда; Плачꙋ сє и рыдаю єгда помыш-
лею — — кламанїє — — — ѳлаєть сє, итд.
Нема ни краја ни почетка. Свежњића (по 8
л.) 31 (од последњ. 4 листа само) — фали,
дакле, и од овога што је ту (из почетка и
средине) 58 *л.*, јер сада свега 190 *л.*

На *л.* сад. 8 *α* при дну другом и доцни-
јом руком: **Сію молитвєнникь азъ писахь Келкѡ.**
А на *л.* 57 *α* истом руком опет при дну: **Сію**
молитвєнникь црковнꙋ сѵ҃тꙋ Пантелеимонь.

196. (261). *Зборничић*, у ком су стихире,
песме, молитве, псалми и друге ствари. Хар-
тија 10—7, 7—5. Полуустав средњи, ружан
и нечитак. Обележ. свежњ. не виде се —
сада 81 *л.* Кор. дебеле. *Сриска рецензија.*
Век. XVII. (или поч. XVII.)

197. (270). *Мали зборник*, без почетка и
краја, а и из средине му се изгубили неки
листови и свежњи, у ком су, молитве, песме,
псалми и разне поуке приче популарно на-
писане по библијској историји итд. Без ко-
рица, без обележења свежњића — свега сада
73 листа. Хартија 17—11, 12—8 Устав средњи.
ружан. Рукопис с краја XVII или поч. XVIII
века. Први листови и још неки испали из
повеза. Од сад. 1 до 27 *л. рецензија руска*,
на којој се опажа утицај бугарскога препи-
сивача; а од 28 до 73 *језик је народни бу-*
гарски, у неколико само под утицајем дан.
црквен. језика. Примера ради из друге партије
ово место:

Христолюбивн христиани хора да са разыи-
слєвать да кажєть кьнь са рѣди Господь Напрєть
немаши ли Господь? Али тѣва са рѣди. Ищнмь да
ни кажншь да разꙋмѣмн н нн҃. Слꙋшєнти братна
оть парви Богь оть чєловѣка нито направнни нито
рѣдєнь, ама нимножнмъ разꙋмѣ ѕаради божєствꙋ дє
кажнмъ н да разꙋмамн, али нї ищнмъ каѕа ѕа
рождєствꙋ Христово ѕащо Христось Господь слєѕн
да са пꙋроди оть чиста дєвица, да изкѵди снꙋ-
кна родъ чєловєчєски оть клєтва. Стана Богъ катꙋ
чєловєкь сась волєта сн негова да са распа н
ꙋмрє мꙋ плъта н божєствꙋ тꙋ мꙋ оутиди кь адъ,

Digitized by Google

да изкади снукна родъ ис тамата, распна диаволита, распади и душета изкади.

198. (89). *Одломци јеванђеља* од Матија и Марка, измешани једни с другима, но ркпс. и рука разни. Хартија, 30—20⁶, 21⁵—12 (до 13) Крупан полуустав, средње, леп, читак. Нема кор. лист 30. *Рецензија. српска.* Крај XVI или XVII. века.

199. (228). *Јеванђеље.* Одломак јеванђеља Јованова од зач. 63 до краја и 41 од синаксара. Пергаменат 27—21, 19⁵—14⁵. У два ступца. Устав крупан, читак, дебео потез. Свега 8 *л.* без корица. *Рецен. српска.* Век XIV.

200. (256). *Одломак јеванђеља* Матијина, од зач. 13-ог до зач. 109. Хартија 31—21⁵, 20—12. Крупан устав. Свеж. 8. дв. — свега 43 *л.* Неколико *л.* фали и из среде, неколико их испало из повеза, а неколико их преко половине поцепано. Од *л.* 26 друга рука, ситнија. Нема корица. *Рецензија српска.* Век XVI.

201. (196). *Одломак псалтира*, хартија, 14⁵—10⁵, 10⁵—6⁵. Свежњ. 8, само на посл. *л.* доле, ну не види се сврш. Кор. нема. Средњи устав измешан с окр. словима, лош. *Рецен. срп.* Век XVII крај (или поч. XVIII в.)

202. (121). *Одломци од минеја* од 16 листа (у кат. 18) *на пергам.* (у кат. „и на книга“ ваљда још уз ово било 2 *л.* на хартији, па изгубљени) 24⁵—19⁵, 21—13⁵ (до 15). Писано у 2 ступца ситним лепим уставом. Садашњи 13-ти и 14-ти лист друга рука, крупнија, и ти су листови из друге књиге. **ѥ, ю, ѫ, ы.**

На *л.* 14. чита се цело слово Јов. Златоустаго на свету пасху. *Реценс. српска чиста.* Век XIV (а може бити и XIII.)

203. (24). *Одломци* од три разна дела (јеванђеље, триод, празн. минеј (у кат. осмогл.) сашивени у једну књигу — укупно 107 *л.* У сваком одломку друга рука, мастило и хартија, без корица.

I. одл. *јеванђ. од Матија* (као и пређ.) од зач. 3. до 87 — свега 47 *л.* крп. — устав и доста леп, дебела слова, црно мастило. *Рецензије срп.* с краја XV. в. — 29⁶—20⁵, 21⁵—12⁵ хартија дебела јака.

II. одломак *Триод* посни, ситнији полуустав, читак, тањи потези, блеђе мастило, тања хартија, 28⁴—20, 21⁵—13⁵. *Реценс. бугарска* XVI. века, а може бити и XVII.

III. одлом. *остаци празн. минеја за новембар, декемб. и јануар*, — на тањој глатког хартији, а средњи устав, читак и леп, мастило црно, 28⁵—19, 21—12⁴ — *рецензија српска* с краја XV. или поч. XVI. века.

Листови одломка II-ог и III-ег при повезу измешани једни с другима.

204. (30). *Зборник* у ком су одломци од празн. минеја, требника и крмчије (у кат.: *Трѣбникъ* и часть отъ крмчиа), писани од разних руку и на различном папиру, но повезом и крпљењем листова доведеним на једну форму: 21²—15². Ну текст првог одломка првих 6 листа 16—11; другог (7—24 листа) 14⁵—10; трећег 7 (*л.* 24—44) 15³—9; четвртог — требник (*л.* 45—87) 14⁵—10; петог — крмчија (*л.* 88—10³) 14⁷—9⁶. Хартија у прва 2 одломка, глатка, чврста; у трећем храпави; у осталим налик на прва два. Корице дрв. кож. дебеле 1 см., доње корице нема. Средњи устав и плавкасто мастило у I. одл.; у осталим, осим трећег, такав исти мало ситнији, у трећем мало крупнији; у трећем мастило мрко, у свима осталим црно. *Рецензија српска* у свима. Неки одломци могу припадати и XV. веку, али сви — мање више имају карактер рукописа XVI. века.

205. (40). *Одломак од Дамаскина* налик на раније два — у 9 листова; али од њих први, на ком и стоји, од неке друге књиге — канда октоиха — *буг. реценс*; даље 2 листа запрема регистар садржаја, — 2 су празна; а на остала је 4 текст *Дамаскина*. Величина од прилике, (јер су листови са свију страна

RSITY LIBRARIES Digitized by Google

зкрзани) као и пређ. два описана; а исти језик, писмо и век рукописа.

206. (45). *Дамаскин.* Одломак од 29 листова. Хартија 32^2—20^5, 23—15^2. Недељне поуке „на простомъ езикомъ," као и у раније писаних. Језик у главном као и у раније описаним, само се овде нешто више приближује југ. нар. говору но у онима. Век XVIII.

207. (38). *Шеснаест листова* — остаци од четири различне књиге црквене, — зашивено концем уједно и једно кроз друге. На њима се читају поједина јеванђеља, апостоли и пророштва 9, 10 и 12 *л. срп. рецензије*, осталих *13 бугарске*. Средња величина 21^5—14, 15—9. Век XVI—XVII.

208. (44). *Шесет и осам листова* одломака од 5—6 разних црквених књига (триода минеја, служабника и др.) *српске и буг. рецензије* од XV и XVII. века, зашивени уједно и једни кроз друге. Ну највише је листова ипак остало од једног српског триода посног XVI. века. У њему, 29—28^2, 21—12, крупнији полуустав, хартија храпава, мастило црно.

209. (43). Петнаест листова од разних црквених књига *српске* и *бугарске рецензије* XVI—XVIII. века. Зашивени концем у један свежањић.

210. (41). Једанаест листова, већином подртих, од јеванђеља и других црквених књига — све печатаних између XVI—XIX века — *срп. буг.* и *руска рецензија*; међу њима и два лисна одломка од неке рукописне књиге *срп. рецензије*.

211. (57). *Осам — 8 листова пергаментских* — остаци од три различне црквене књиге.

Прва 2 *л.* (22^2—15^8, 18^3—13) одломци, чини ми се, канона богородичног *срп. рецензије* XV. века (долази: ъ у предлозима и т. д. є = ѥ и т. д.). Крупан полуустав. Мастило црно.

Даља 4 листа (20^2—14, 15^2—9^2) одломак од јеванђеља *срп. рецен.* XIV. в. крај. Крупнији устав. Мастило црно.

Трећи одломак 2 листа (26^7—19^3, 20^5—13^5) у два ступца, ситан устав, мастило блеђе — одломак од посног триода, по свој прилици XIII. века. *Српска рецензија.*

На последњем листу стоји записано: „26 листи отъ разни книги". Тако је зар пре и било. Али сад и у катал. пише: 8 листа.

212. (58). *Двадесет листова* — одломака од разних црквених књига рукописних и печатаних — *све српске рецензије* XV—XVI века, зашивени концем уједно. Ну као да је пре било више — 25 листова — што се види по бројевима арапским, којима су сад обележени поједини листови.

На *л.* обележеном сада се 2 и 8 остаци некаког требника. На полулистовима (јер имају само горњу половину) под 3, 4, 5, 6, 7, 9 и једном без обележја остаци неких минеја. *Л.* 10 и још један без обележја из Божидарева празн. минеја. *Л.* 18—23 остаци од некаког минеја или посног триода. *Л.* 24—25 остаци од штампаног минеја.

213. (219). *Одломци од разних црквених књига*, на хартији разне величине и различним рукописом писани, састављени уједно, без корица — свега 174 *л.*

1., 1-ви сад. лист предговор пред Марковим јеванђељем — *руске рецензије.* XVII. в.

2., Лист сад. 2—23 одломак јан. минеја *српске рецензије.* XVII. в.

3., *Л.* 24—28. Одломак апостола *српске рецензије.* XVII. в.

4., *Л.* 29—174 *јеванђеље српске рецензије*, XVII. века, у ком су многи изгубљени листови попуњени (преписани) доцније, у XVIII. веку. Почиње јеванђеље од Матије зач. 25 и иде до краја Јованова јеванђеља са поговором и синаксаром, од кога фали неколико листова. Овај одломак 29^6—19^5, 25—15 (други одломак исте величине), крупнији устав. — Свежњ. по 8, двојно обележ.

Digitized by Google

214. (249). Три рукописа састављена у једно — свега 185 *л.* Горње корице нема, доња дрвкож. дебља. Прва два рукописа не стоје у повезу заједно с трећим.

а., *Октоих.* Хартија чвр. глат. 30^6—21, 22—13. Устав средњи, читак, леп. Свеж. 8, дв. = 19 (од овога 7 *л.*) — свега 151 *л.*, а сада 93, фали с поч. 56 и 2—3 из среде = 58 *л.* а колико с краја не зна се. *Реценсија сриска.* Век XVII.

б., Сада *л.* 94—99 два одломка од два разна рукописа од јеванђеља Матијина. *Српска реценсија. Век XVII.*

в., *Л.* 100—185. *Псалтир* с последовањем. Без поч. и сврш. Обел. свежњ. не виде се. Устав средњи, читак и леп. Хартија чврста, глат. деб. 29—20, 21—12. *Реценсија сриска.* Век XVII.

На сад. 107 *л.* *α* при дну и на запис:

Многогрѣшнїи и худыи и мънишїи въ дїацѣ ѯ҃ѻ҃ѳ҃ѳ҃ѧѵъ (= грамотикъ) **вѳїыс** (= ѵасѣц ?) **кѡѣрь** (= письць) **сѵь сѵь сѵь** (ѡть . . .) **Хкїѡѳ** (= ѵписа).

Више овог познијом руком записано је: да се ова књига манастира свете Тројице повезала године **ѡ҃ съѯданїа мїра ѧрпѳ** (ваљда 7182 = 1674).

215. (116). *Типик. Срп. реценсије.* Век XV. Хартија чврста, дебела и глатка, 20^7—15, 14^7—8^8. Ситнији устав, читак и леп. Корице дрвкож. дебеле. Свежњ. по 8, бел. двојно. — Свега 41 и од 42-ог 3 листа = (328 + 3 = 331 *л.*). По садаш. (катал.) бележењу 332 *л.* а тај 1 лист више изашао отуда, што је убројан и један пергаментски, не цео, лист од неког јеванђ. срп. реценс. XIV. век, који се случајно ту нашао и који и сад ту стоји. Ну ипак типик није цео. Фали му, према садржају, који је напред на 1-ом свежњићу, нешто од предпоследње и цела последња глава. Иначе врло добро сачуван.

216. (237). *Типик.* Хартија чврста, глат. 28^5—19, 23=13. Устав средњи, читак, до половине крупнији, а после до краја ситнији. Од *л.* 205 до 220, (т. ј. до краја) нова рука али ово као да је додатак познијега времена и из другога типика Многи листови испали из повеза, из среде фали их повише, а сви мање више оштећени, особито с почетка, разгњили и текст избледео. Обел. свежњ. не виде се јасно. *Л.* 229. Кор. обичне, танке. *Реценсија бугарска*, при крају осетно под утицајем српске. Век XVII.

217. (109). **Номоканонъ сирѣч ѯ҃ѕаконнїи нїѣсѳ прѣкнла но сѣкращенїю ст҃ѣхъ а҃пѳлъ и вселенскаго Ѣ҃сѣнлма** (у кат. „канонникъ“).

Хартија чвршћа и глатка 14^5—10, 10 (до 11^5) — 6 (до 8). Полуустав час крупнији час ситнији, ружан. Руку више; као да су две. Обележ. свежњ. утрвена, само се види 1—9. Нема почетка ни свршетка, а (види се да и из средине фали по неки лист. Свега сада листа 75.

Ревенс. сриска. Век XVII.

На сад. 9 листу *β* има запис од године ѧ҃ѯ҃ѯ҃ (1689), у ком се каже, да је те године била велика глад и помор и страх од Турака у Градашници и да је био збег у манастиру — не каже се коме.

Кор. танке дрвкож. (кожа скинута).

218. (63). *Законик Душанов* (у кат. Судацъ — наказателни закони —). Хартија, 15^3—9^6, 10^7—7. Свежњићи нису бележени при писању, но је неко доцније бележио то — по 8 — арапским цифрама. Мањи полуустав, доста читак, осим неколико листова при крају где се мастило разлило и хартија распукла. Свега сад листова 201 текста и један празан (202) до задњих корица. Не фали ниједан лист. Корице дрв. кож. обичне. Повез био раскошан. Позлата листова по ивицама још се познаје. И на корицама биле утиснуте златне гране, што се сад једва познаје.

На горњој корици утиснута више утиснутог двоглавог орла с круном на горњем делу слова S. J., а на доњем делу, испод орла, цифре: 1. 7. 2. 8. — прва цифра стоји подаље од остале три.

Digitized by Google

На првих 5 листова садржај под насловом: **Ѡглавленіе цр҃а Стефана** — свега 95 глава (у самом садржају погрешним бројањем 97): прва о хришћанству, последња о *блуду жене мужате.*

За садржајем овим, а пред законом Душановим стоји (л. 5 *β* — л. 61 *β*) познати извод из закона Јустинијанових под називом **Сѹдникъ.**

Од л. 61 *β* — л. 121 *α*; **Благоѹстыкаго и Христолюбиваго мл҃едонскаго цр҃а Стефана сръбьскаго, бл҃гарскаго, оугарскаго, далмат'скаго, арбанаскаго, оугровлахискаго и инимь многимь предѣломь и зємлѧмь самодрѣшца . . . . законь и оустав поставлени въ лѣто ,ѕ҃ѳ҃нѕ҃** и т. д.

Л. 122 празан.

Л. 123 *α*—157 *α* извод из правилника Властарева. На *л.* 157 *β*. руком овога, или крајем прошлога века дописана нека канонска наређења, испод којих, мало крупније истом руком:

Јосиф Архимандрит.

Л. 158 празан.

Л. 159—201. Летопис српски са опште историским уводом, који иде до 1640 године. Можда је према овоме у каталогу забележено (само опет за 10 год. погрешно), да је рукопис овај писан 1630. год., јер иначе нигде нема о том у књизи записа. *Летопис овај чини ми се с неких страна важан и треба да се испореди.*

На *л.* 209 *α* овај запис познијега времена:

Ꙁнаменую ѵто ако вєзиръ Ханиланъ Мехмєдъ паша прiимн на 1739 года а҃ѵ҃ 6 дн҃є в' недѣлю славнын главѹ Сервiн Бѣлградъ, тогда и кѹга бысть во Влашкон, Сервiн, Срємѹ, Бачкон, да же досѣдѧщи самн прєсловѧщи Ц҃р. града Вѣны и держа єдинъ годъ и совышє грѣхъ ради нашихъ. Много претерпѣ и терпн нына Сербiа и Мачва ѿ рода иже невѣрн съ Богомъ духа своєго.

Испод тога другом руком:

Сiе написа Го. Митро҃ Бѣлг. стопоунвшн Кнкентiн Стефановнчь.

Рукопис је рецензије српске XVII. века.

219. (55). *Синодик* (цара Борила) хартија (позније). 20^6—13^9, 15^7—9. До *л.* 63 једна рука и средњи устав, читак и доста леп; од 63 *л.* рука друга — крупнији полуустав, читак а не леп; од *л.* 103 грчки текст, ситнији, леп и читак полуустав. Кор. дрв. кож. обичне. Век, на сву прилику XVI. Листова сада свега 118. Свежњ. нису обележавани, т. ј. бројеви се истрли и изгубили, почетка нема, а и из средине фали повише листова. На *л.* 31:

Стєфанъ новосѵ҃щєнномъ вєликомоу Оугрошоу крал҃ю вѣчнал пам҃ѧ Влъкашиноу крал҃ю, вѣчнал па҃ Дєспотю Оуглєшоу вѣчнал па҃.

Ово помињање српских владара није навео С. Н. Палаузов; али као да је ипак по њему одредио век овом рукопису XIV. („Почеркъ руки XIV. ст.), што накако не мислим да је, већ најраније XV. века.

Рецензија бугарска. „Види се, да је ово рукописна (књига) пок. Палаузова, који га је и објавио с коментаром (Временикъ Импер. Моск. Общества Ист. и древн. руск. кн. 21. 1855 год.“ (кат.). Ну како је дошао овамо — из каталога се не види. Палаузов није описао потпуно овај рукопис (ни $^1/_3$).

220. (141). *Поменик.* Хартија дебела, бела, глатка, 21^3—15^7, 13^8—9. Средњи устав, читак и приличан. Пагинације нема никаке. Корице дебеле, доње нема. Свега сада *л.* 49, али види се да је било још листова и у средини, а на крају не зна се колико фали.

На сад. 1—2 *л.* као предговор, у ком се вели, да је ово поменик свима, који су се представили у *светом храму овом* (не каже се ком) и милостињу дали и приложили села и метихије и т. д. и да ће се тај поменик прочитавати сваке суботе и т. д.

Од сад. *л.* 3 до 44 ређају се имена приложника и ктитора, понегде одељито по местима. Тако се помињу: село Колич, место Тетово, село Седларево, село Глумово, село Шишево, село Крушопеци, село Церово, град Скопље, село Матка, село Копаница и т. д.

Digitized by Google

На л. 44 β је хронологиска таблица, коју, вели се, написа Евстратија јеромонах јулија 24 ѕ҃ѯ҃ п҃ (= 1572).

На л. 46 и 49 има 6 јутарњих молитава. Прва је г҃-та, последња .мі.-та.

Имена, која долазе у поменику од 3 до 44 л. нека су писана истом руком и у исто време кад и предговор и молитве, а неке доцније и до наших дана и ова су често утиснута међу имена и поред имена старих приложника.

На л. 9 β и 10 поред имена забележене су и ове године: ѕ҃ѯ҃.о҃.в҃. (= 1564) и ѕ҃ѯ҃.н҃.г҃. (= 1545); и на л. 13 β: ѕ҃ѯ҃.п҃.н҃. (= 1580.)

Све ово уз остале особине, тврди да је ово одиста споменик XVI. века. *Реценсија је српска.* На два места у овим записима види се, да је храм. чији је ово поменик био, био посвећен Богородици.

На л. 23 β. стари запис помиње митрополите: Германа, Матију, Јована и Атанасија „бившаго скопскаго монаха.“

Л. 24—25 α **поменникъ сщєнонноковъ.**
Л. 25 β **поменникъ монаховъ.**
Л. 26 α **поменникъ инокынемъ** (свега шест).
Л. 26 β **поменникъ бѣл'цемъ моужемъ и женамъ.**
Л. 27 α. **поменникъ „властєломъ Скопїи града.“**

221. (194). *Поменик* (**Катасникъ**) манастира Черепиша, „**храмъ бл҃говещєнїє Б҃ци и въздвиженїє ч҃тнаго и животворещаго кр҃ста.**“ Хартија, 30^4—10^7—54 листа. Корице само кожне, постављене платном. На л. 1-ом α: **Писа҃ азъ Герас҃и(мъ) Єрмона҃ въ лѣто ѕ҃ р н і.** (=1609) **мц҃а сєкврїа кв҃. дн҃ь.**

222. (147). *Разговори између душе и тела.* Побожно философске поуке, исказане у разговорима између душе и тела, подељене на слова. Пред почетком свакога слова изложен је укратко садржај његов, који ће се изнети у разговорима, и пребројани су стихови колико их има у сваком слову.

Хартија дебела, чврста, глатка, бела. 28^5—21, 20^7—13^5. Крупан устав, читак, разређен, дебљи потез. Свежњ. по 8 двојно, забележени до 29-ог. С почетка фали 5 свежњића, а колико с краја не зна се. У средини су листови сви добро очувани осим 2 листа, а последња 4 листа испала су из повеза. — Свега сада 203 л. Корице дебеле.

Свуда сам ь. *Реценс српске.* Век XV. а и XVI по хартији).

223. (83). Посланїє Їѡ Нѣгоє воєводы к мощємь мт҃рн своєн Нѣгє, и сновѡмь своимь Петрѡ и Їѡаннѹ и дъщєрн єго Аггєлинѣ — слово оумилєнно. На лепој дебелој и глаткој хартији, 20—13^5, 15—8 — свега 8 листа неукоричених. Крупан полуустав, читак. Наслов златним и плавим словима, а тако и почећи свију периода у тексту. На другом листу при дну стоји као неко обележавање свежњића (као к҃), али се чини ипак, да је ово једна целина и крај посланице је на првом листу над насловом, као продужење с последње стране. Посланица је управо побожна молитва к Богу. *Реценс. буг.* Век. XV.

224. (123). *Беседе и посланице Негоја војводе* ка синовима својим и другим помазницима божјим и т. д., у којима их поглавито светује и учи ка́ко ће управљати својим двором и државом; а има и других, побожних поука. Век XVI.

Без кор., 90 листи, од којих су многи испретурани и тако сада поново пагинисани, док се стара пагинација по свежњу једва где-где види.

Хартија, величина рукописа, реценсија, века, слова — све као у рукописа бр. 83. И ово је (83) само један, засебно нумерисан део, овога рукописа.

Нема ни поч. ни свршетка, а и из средине фали много листова. За то су се и наслови многи изгубили, а остала само, на л. садашњи 55 β: **Слово наказателно Їѡ Нѣгоє воєводы къ възлюбленномѹ сн҃ѹ своємѹ Ѳеѳ҃ю и**

Digitized by Google

нимымь помазанникомь бжіимь. О мтыни и о покон. — А на садаш. л. 60 α је истим поука: Єгда хощеть правити или посаждити правителє и саповникы или ѡтєти имь сань противѣ дѣломь ихь.

225. (80). *Зборник*, у ком су:

1., на 33 *л.* одломак из списа о правопису Константина Философа Костанског. Почетак фали, свршује се код речи: Крѣтє помаган; а не Крѣтє Кѣє помаган; Крѣть бѡ нѣ Кѣь, нь знаменіє бжіє на бѣсы. ѳгьуєлзлзцѣшєвгв плѣьзцвзлцвє: ѯ квѡѳ. (Азь многогрѣшни нкось (?) Григорнє писа).

Одмах за овим на истом листу и страни:

2., Доѣно по троичны канѡ.

3., На *л.* 37 β. Тыпикь за мастило.

4., *л.* 38. Слово ѡ прѣмоудра Соломона и ѡ жєнє єго.

5., *л.* 45 α. Уоудо стго великомоучєника Гєѡргіє.

5., *л.* 53. Мтва бабє ком пріємль ѡроує въ ча рожєніа — две молитве.

5., *л.* 53 β. М жєнє по дѣтєть — две молитве.

6., 57. Мтва М.-ты днь жєнє по ѡроуєть — две молитве.

7., М на сьсѣдѡ, ѡскрънівьшіи се.

8., *л.* 37 β, Унив ѡбрѣуєнню.

9., *л.* 64. Сказаніє ѡ трѣпєтникѣ.

10., *л.* 66 β. Сказаніє ѡ мѣунѡ полѣнє да знаєть се — ког месеца у које доба се рађа месец.

11., *л.* 67 β. Сна слова ѡ бѣсана.

12., *л.* 68. А се колєдарьникь.

13., *л.* 70. Громов'никь.

14., *л.* 93. Мтва идѣще рибѣ ловити.

15., *л.* 95. — Како подобаєть исходити стіимь крты въ праз'никы гпоскыє.

16., *л.* 107. Мтва бѣжѣнію велик.

17., *л.* 108. Мтва ѡ злаго дьжда да се уьтеть на Гєѡргієвь днь и на възнесеніє гніє и на сьшьствіє стго духа, Да се уьтє на уетирїи страиѣ села по триць.

18., *л.* 113. Мѣсецословць .кї. ль мѣсецємь въ немощєхь.

19., *л.* 115 β. Сїа слова ѡ крьки комѣ теуеть уесто носомь.

20., *л.* 115. Сїа мтва од нежита.

21., *л.* 118. Житнє ѡ Алексн божіа ука и ѡ Фнимиань.

Хартија, глатка, чврста (тања) 15—10^3, 10^2—„ (или: 7^5—7). Полуустав, час крупнији, час ситнији, јер га писало више руку. Прва рука (на првом чланку) најлепша и рекао бих најстарија. Свежњ. по 8, (обележавање дупло) — свега 20 (последњи лист празан). А сада листа 131 — фали, дакле, 29 листа с почетка и из среде. Корице дрвкож. врло дебеле, преко 1 см.

Испод последњега чланка истом руком и мастилом којима је и чланак писан стоји у лево број: а ф о (1570).

Ако би то значило годину, онда би ово рукопис XVI. века. А тако ће и бити, или XVII. века.

Чланци преписивани из разних књига и можда разних рецензија, што се по негде опажа. На крају на једном месту пише: рожєніє.

226. (65). *Александрида*. Хартија обична (XVII в.), 9^6—6^8, 6^6—4^4. Ситнији полуустав, леп и читак, корице подебеле, с доње спала кожа. Нема ни почетка ни свршетка; а и из средине доста фали. Рукопис се прекида на свежњ. 46, од кога фали 4 листа — свега би дакле требало да има до краја (од кога се не зна колико још фали) 364 *л.*, а сада има само 263.

Рецензија бугарска. Век XVII. а стоји место ѣ: вндати, вдаіє, къ себа, — и место ѫ: Олнвїада; И ѫ тако по негде: иѯ раѫ иѯгнань; и бєзмарнаѫ шоѫ жалость на радость прѣложити. слншанаѫ ин ѡ тебѣ. То, као и облици Ламєдюша Подлекардєвшєва сна итд. показује, да је ово препис с познате хрватске глагољске редакције ове приче. — Правопис и језик понегде се јаче примичу народном буг. говору, истина ли съть ,кнжда и т. д.

Digitized by Google

227. (268). **Житїе и жизнь ч по ѹьсти ѹюдесь сказанїе прѣпѡдобна(гѡ) ѻца нашѣ Василїа нокѫ исписаше Генгодїемь цинхомь Єговѣць оучєникомь. Блѣн ѡує.** [Све као у оној ранијој, само нема „митарства“]. Хартија деб. чвр. глат. 24—14, 16—9. Устав средњи. Св. 8. дв. — 16 (од овога 7 л.) = 127, а сада 125, фале 2 листа из среде; а не зна се колико с краја. Кор. довкож. дебље.

Рецензија бугарска, с доста народнога. Век XVI.

228. (226). Под овим бр. рукопис прошлога века на руском језику на хартији, повезан у корице од хартије с кожом на преплету, 19^6—16^6, 305 страна с насловом: „*Православје греческія церкви доказанное* Данијломъ Генрихомъ Пургольдомъ“ и т. д. На првом листу даље се казује, како је ово дело било два пут на руски преведено: 1776. г. Михаила Протопова и напечатано у Москви и исте године од Матије Банцурова и печатано у Петрограду; а како се оба превода разликују по негде и „у самом смислу“, за то се у овом овде препису стављају оба превода упоредо — први на левој а други на десној страни листа.

229. (224). Под овим бр. **Алфавитъ духовнын, преведє са на простын ѧзыкъ болгарскїн;“** а превео га Рувим у ман. Тројанском у скиту Св. Николе, од марта до августа месеца 1825. године. Књига треба да је била и печатана те године трошком некога Михаила „ѡ село Тетевенє“, као што се види из предговора 104 л. 23^2—19

230. (211). Под овим бројем. Рукопис бугарски овога века, писан у Разграду 1850 г. у ком су **Мѳѳологїа Сѵнтїпа фїлософа, Єзопове басне** и различне друге повести и беседе, преведене с грчког на данашњи бугарски. О овом рукопису говори М. Дринов у *Период Списание* књ. II. од 1884. год. под насловом: „„Нѣколко забравени списания Софрония врачански.““

231. (192). Под ов. бр. рукопис овога века, превод на дан. бугарски језик неке беседа из Тукидида од **некога инока** Христовича из манас. Ватопеда у Св. Гори, учињен између 1882—1891. год.

232. (191). Сокровицє Дѣтемъ. Морално поучни спис, писан овога века, у облику дијалошком, цодељен на разговоре и дане. У овом рукопису има 7 разговора, седми није завршен, и не зна се колико још фали од краја. Језик бугарско-руско-словенски.

233. (70), *Речник грчко-словенски.* Написао га 1803 г. бивши штипски митрополит Дионисије. На хартији 29^8—20^8 у 2 стубца, 575 стр. (у кат. пише 578 — три, дакле, листа изгубљена). Речник се завршује код слова т, од кога има 4 листа.

На 1. л. озго као наслов пише црквеним словима најпре грчки, па — према грчком — словенски.:

Настоящаго сїє рєчникъ написаса со рѹкѹ мнѣ смирєннаго Архїерєа и Митрополита Бившаго шїпскаго, Дїонисїа, вїзєнтїйско-грєчєски же и славєнски (црним мастилом) **ѧѳг лѣто.**

234. (77). **Сказанїє о стѣи горѣ Лѳонстєи — списанно бжєственны(мъ) Стєфано.** Хартија 15^7—9^7, 11^7—6^8. Ситан полукурсив, врло леп. Рукопис прошлога или овога века *руске рецензије*. Листови по врху бројевима обележени — свега 48.

235. (56). *Пајсијева Бугарска историја* Препис на хартији, и руком *овога века* Није цела. Свега 39 листова, 25—20.

236. (86). *Пајсијева Историја буг. народа*, „ново преведена“ од П. Р и Х. Д. Рукопис овога века на хартији 57 листова, 25—20.

SITY LIBRARIES · STANFORD
Digitized by Google

С пролећа 1897. године био је пок. Вуловић подуже у Софији, и тада је саставио овај опис словенских рукописа тамошње библиотеке. Али се његово здравље наскоро тако пореметило да није доспео да га и за штампу приреди, те се издаје онако по његовим белешкама, како их је први пут на хартију ставио, само што није задржат ред каталога, већ су рукописи груписани по сродности.

О томе своме послу он је забележио још и ове белешке:

Да учиним овај опис побудило ме је:

1. Непотпуност и неисправност каталога. Ја сам зато, тражећи оно што је мени требало, морао почесто узимати у преглед и оне рукописе, на које се, према ономе како су они обележени у каталогу, не би требало ни да обзирем, јер каталог је врло површан и нетачан. Тако:

а) У каталогу је врло ретко означено које је реценсије који рукопис;

б) Формат је сувише произвољно одређиван; fol. се често зове оно исто на другом месту 8°, а често није никако ни одређиван;

в) Понекад се дело према садржају рђаво назвало, те место правога имена дато му неправо;

г) Често није опажено да има два или више дела, а не једно;

д) Понекад је неопажено да су повезивањем свежњићи испреметани, те зато дело према првим листовима погрешно названо (у опште о свежњићима није вођен рачун);

ђ) И године — датум — понегде погрешно прочитан;

е) Одређивање века рукописима (и ако то није лак посао) махом је непоуздано, нарочито за пергаментске рукописе бугарске реценсије, где је један стављен у XI. век!

И т. д. и т. д.

2. Што је ова збирка, и ако не представља велику старину, и ако не обилује ретким и за историју и филологију драгоценим споменицима, ипак по себи врло интересна с тога што је доста добар и веран представник једнога земљишта старе југослав. литературе, која досле није било тако добро познато, и које представља у тој литератури онако исто једну нијансу у реценсији ст. словенс. језика што у живом језику представља једну нијансу између срп. и бугарскога.

3. Време је већ: да се састави колико се може тачнија библиографија старе српс. слов. и југослов. књижевности по познатим колекцијама и Отчетима и да се настави дело Шафариково и да се омогући нова Јагићева Ист. српс. књижевности.

Према свему овоме Академија је нашла, да овај опис и у овом облику заслужује да се објави.

ИСПРАВКЕ.

На стр. 1. другом ступцу у врсти 11 одо да се дода: на манастырь милогерсны. — На стр. 7, другом ступцу 1. врста озго стоји сего, а треба село.

Digitized by Google

Редни број каталога, и број под којим је рукопис у овом опису:

1	193	46	132	99	9	141	220	205	118	249	214
2	68	47	102	100	109	142	176	206	177	250	104
3	194	48	178	101	38	143	180	208	7	251	136
4	84	49	26	103	170	144	188	210	31	252	150
5	105	50	25	104	157	145	116	211	230	253	126
6	10	52	60	105	187	146	96	212	23	254	87
7	11	54	1	106	90	147	222	213	73	255	21
8	27	55	219	107	51	148	57	214	94	256	200
9	135	56	235	108	39	149	125	215	19	257	29
10	103	57	211	109	217	150	54	216	155	258	183
11	28	58	112	110	110	151	66	217	166	261	196
12	131	59	182	111	154	152	191	218	142	262	121
13	108	60	81	112	137	156	91	219	213	263	173
14	83	62	80	113	130	157	149	220	72	265	3
15	100	63	218	114	33	158	95	221	6	266	56
16[1]	58	65	226	115	111	160	117	223	119	268	227
19	161	66	59	116	215	162	165	224	229	269	42
20	162	67	12	117	190	164	53	225	167	270	197
21	29	68	79	118	44	166	77	226	228	271	127
22	82	69	189	119	85	172	2	227	174	272	71
23	99	70	233	120	32	181	37	228	199	273	24
24	203	72	192	121	202	182	76	229	89	274	147
25	152	73	64	123	224	183	40	230	88	275	122
26	98	74	107	124	61	184	13	231	15	276	168
27	52	77	234	125	34	185	50	232	55	277	22
28	92	78	78	126	97	186	62	233	16	278	70
29	140	79	133	127	158	187	75	234	143	279	86
30	204	80	225	128	146	188	74	235	172	280	30
31	175	82	45	129	112	189	41	236	144	281	49
32	195	83	223	130	148	190	101	237	216	282	164
33	185	84	186	131	138	191	232	238	93	283	69
34	179	86	236	132	141	192	131	239	47	284	151
38	207	87	134	133	35	194	221	240	17	285	18
39	65	88	181	134	124	196	201	241	129	287	43
40	205	89	198	135	113	197	4	242	128	289	123
41	210	90	184	136	159	198	46	243	156	290	63
42	153	93	67	137	114	199	14	245	139		
43	209	94	163	138	115	200	171	246	145		
44	208	95	106	139	36	203	5	247	120		
45	206	96	169	140	160	204	8	248	48		

[1]) Кога броја овде нема — н. пр. 17; 18 и т. д. — под тим бројем у каталогу није словенски рукопис, већ или стара позната штампана књига, или други који несловенски рукопис. Пре тога нека се исправе погрешке на стр. 12 : 63 (299), а треба (290); и на стр. 16 : 77 (165), а треба (166).

LIBRARIES Digitized by Google

ОПИС ДВА ПУТОВАЊА ПРЕКО БАЛКАНСКОГ ПОЛУОСТРВА

ФРАНЦУСКОГ ПОСЛАНИКА ДЕ ХЕ-А

у 1621. и 1626. г. од непозната писца.

ПРИОПШТИО И ОБЈАШЊЕЊА ДОДАО

Јов. Н. Томић

I.

О спису непознатог писца.

Приличан је број путописа француског порекла из XVII столећа, који се баве Балканским Полуострвом, али их је мало, који се дотичу српских крајева и могу бити од користи за поучавање тога доба. Писци једних путујући на Исток, у Цариград или у Јерусалим, видели су по које место у приморју и у свом дневнику забележили су по коју реч, док други, ма да путоваше преко српских земаља, због непознавања језика, обичаја и прилика народа, чијим крајевима путоваху, оставише несигурних података у сваком погледу тако, да им се не може поклонити вере.[1]) Као један од изузетака, како ми се чини, јесте онај, у ком је описан *пут на Исток* де Хе-а де Курмнена, посланика краља француског султану у 1621 год.

Овај путопис за нас је од интереса што су у њему описана два пута, који су водили са запада у Цариград: једно је пут из Париза преко Штразбурга, Пасаве, Линца, Беча, Будима, Београда, моравском долином у Ниш и даље преко Софије, Пловдина и Једрена у Цариград; други, пак, води из Дубровника преко Требишњице, Билећа, Корита, Кључа, Чемерна, Фоче, Пљеваља, Милешева, Новог Пазара, па преко Рашке и Копаоника у Топлицу а отуда у Ниш, од куда се горњим путем ишло даље у Цариград. Ну ма да су нам оба ова пута позната из досад објављених путописа XVI столећа, од којих су неки опширнији, мислим да нам ни овај опис није на одмет, а у толико мање што у њему има топографских и историјских података, од којих нам први попуњавају раније познате, и други обраћају пажњу на по неку појаву, којој се до сад обраћало мало пажње. Какви су нам то подаци, видеће се из овог увода и описа та два пута саопштена у изворном тексту с напоменама.

Писац овог путописа јесте непознат. На први поглед рекло би се да је сâм посланик де Хе, али кад се прочита цео спис, види се одмах, да је писац неко лице из најближе околине посланикове, које га је пратило више

[1] Такав је на пример: *Nouvelles relations du Levant*, qui contiennent diverses remarques fort curieuses non encores observées touchant la religion, les moeurs et la politique des plusieurs peuples etc. Premiere partie de voyages du sieur *Poullet*. Paris MDCLXVIII. При позајмици из бележака овог несигурног и хвалисавог путника мора се обратити нарочита пажња.

Digitized by Google

пута на путу на Исток и преко Балканског Полуострва.[2])

У колико ми је познато спис под натписом *Voiage de Levant fait par le commandement du Roy en l' année 1621*[3]) штампан је четири пута. Прво му је издање било 1624., друго 1629., треће 1632. и четврто 1643. год. Оно прво имало је погрешака, које је писац исправио у другом, где је поред многих других ситнијих бележака додао један опис пута са запада (из Француске) у Цариград преко Грчке и други из Дубровника у Ниш.[4]) Друго и треће издање јесу са истом пагинацијом а разлика је у томе што друго издање сем горњег натписа има први лист израђен у бакру, који носи годину и име издавачево, а овог последњег нема у трећем. Ну оба издања носе на предњем листу *seconde édition*, што се може пре објаснити књижарском спекулацијом него ли погрешком.

Спис је писан по наређењу француског краља Луја XIII[5]) а намењен упознавању читалачког света у Француској с Турском и њеним уредбама. За то се при расматрању овог списа мора имати у виду двоструки задатак, кому је имао одговорити непознати писац. Кад се то има на уму, лако се може видети зашто овај непознати није пошао писцима *путовања на Исток*, који себи стављају као главни задатак описивање Светих Места у Палестини, већ тежи да читаоцу пружи поуке и забаве и разувери га од вести, које су тада кружиле у католичком свету. У предговору писац вели читаоцу о свом послу: „Уверавам те, без ласкања, да сам, видећи да морам послушати краљево наређење, брижљиво прибрао све што ти ову књигу може учинити пријатнијом или што кориснијом. Кад то кажем, не велим ништа што и ти не би признао; ако се потрудиш да је прочиташ, одмах ћеш видети, да ти не бих досађивао стварима простим и свакому познатим. да сам се удаљио, колико сам могао, од оних, који су пре мене писали о овом. не удаљујући се при том од истине. Једни су се просто задржали на описивању Светих Места, други су томе придодали што год из старинарства. Ни од их, који су се, шта више, пустили до тајања и чуда природних. Ну ја ћу се усудити, да похвалим себе што нисам заборавио ни на шта што је вредно пажње каког каваљера или човека од пера; ја ти овде пружам нешто нарочито и ново, било о управи покрајина и о сталежима, било о значају градова, било о односима владалаца према султану или о друго које чему том сличном што не треба пренебрегнути да се упозна. Што се тиче начина писања како сам ово писао, искрено ћу ти рећи, да није много биран. Биће људи, којима ће се учинити прост и низак, ну нека га и потпуно осуде, ја их молим да имају на уму да сам писао извештај, који, како ми се чини, не тражи другог украса до истине.“ [6])

Ну непознати писац овим није казао све о намери, која га је руководила да среди спис на начин, како је сређен. Према његовим речима у уводу и у првој глави, а нарочито према излагању у шестој, упоредо са познавањем доба, када је де Хе вршио своју дипломатску мисију, која је у вези с многим

[2]) Расправљање о писцу путописа в. даље на стр. 59. и примедбу под бр. 32.

[3]) Потпун натпис списа гласи: *Voiage de Levant fait par le commendement du Roy en l'année 1621., par le* S(ieur) *D*(es Hayes) de *C*(ourmenin), Друго издање, којим се овде служим има још и ово: *A Paris, chez Adrian Taupinart, Rue St. Jacques, à la Sphère 1629.*

[4]) Издавач другог издања овог списа, наведени Адријан Топинар, говорећи о допунама и поправкама првог издања напомиње да је унесен нов опис пута у Цариград преко Грчке, којим је путовао де Хе на две године пре појаве другог издања, дакле 1627. Немајући при руци првог издања, у осталом врло ретког, нисам га могао поредити с каснијима, али кад непознати писац вели да је с послаником де Хе-ом прошао кроз Дубровник 1626. год. и о том оставио помена у опису пута из Дубровника у Ниш, мора бити да је и тај опис ушао тек у друго издање и да га није било у првом.

[5]) *Voyage de Levant etc.*, стр. 1. предговора (avertissement).

[6]) *Ibid.*, avertissement, стр. 2. и 3.

BRANIS Digitized by Google

,огађајима пре њега — може се доћи до пра-
ших побуда и посланства де Хе-а и начина
писања његова сапутника. Све ово, пак, упу-
ћује нас на ново и благодарно поље проу-
чавања прилика на Балканском Полуострву у
у XVI и XVII столећу. Како о томе није у нас
било речи, а догађаји су од значаја и за нашу
историју и за оцену горњега списа, мислим
да овде речем што год о њима и тиме обе-
лежим значај самог списа, о коме је реч.

У XVI и XVII столећу Француска је била најбољи савезник Турске у Јевропи, због чега противници француске краљевине нису никако престали називати је *поругом Хришћанства*, што се удружила с највећим његовим непријатељем. Посланство де Хе-а јесте само епизода из историје односа француске дипломатије према Турској и писац овог путописа износећи читалачком свету свој извештај о посланикову путу на Исток прима на се дужност да брани рад француске дипломатије на Истоку и да покаже како је француско-турски савез био од значаја не само за Француску већ и за католичку цркву а према томе и за све Хришћанство. На *корист за Хришћанство* од тог савеза писац нарочито удара гласом, јер је француска дипломатија тим бранила своје поступке према Турској и одбијала нападе и прекоре за користи добивене из тог савеза, који је био од значаја за развој догађаја на Јевропском Истоку у XVI и XVII столећу и који је припомогао да се српски народ дуже задржи у ропству турском али и спречио да допадне другог исто тако несносног јарма, да промењивши православље с католичанством у место турског турбана стане кланьати језуитској капи, папи и ћесару.

Кад је Франсоа I, краљ француски, да би спречио снажење хабзбуршког дома и створио политичку равнотежу у Јевропи, начинио савез с Турцима, проповедан је по хришћанским земљама крсташки рат противу Турака, хришћански владаоци склапали су савезе, а Хришћани су били задахнути вером у непомирљивост с Мухамеданством. И у тако неподесним верским приликама католички владалац, који носи назив *le Roi Très Chrestien*, закључује савез са Сулејманом Величанственим! Ну ма да се таква политика косила с предрасудама времена, у коме је заснована, и с традицијама Хришћанства, ма да је за оно време такав савез био и сувише смео корак, Франсоа I помогао се њим више него свом силом својом према ћесару Карлу V, уводећи у живот начело да *политика не бира путове, којима ће доћи до сврхе.*[7])

Од тада настадоше добри односи између Порте и француског двора. Трговачки уговори, склопљени на основу оружаног савеза, дадоше моћи Французима да развију трговину с Истоком, увећају поморску силу и на Средоземном Мору отпочну утакмицу са осталим суседним народима. У „источним водама“ онога времена сем млетачких бродова слободно бројаху само француски и они што на се ставише француску заставу и тим признадоше француску заштиту. По сили уговора Франсоа I постаде заштитником католика у Турској што је била велика добит за ширење католичке моћи. Та француска заштита за католике у Турској беше од толиког значаја и утицаја, да су црквене утвари с француским грбом уношене у Турску слободно и без икакве препоне,[8]) и тако подесним приликама похита да се користи краљ Франсоа I, те од Сулејмана затражи не само слободу вероисповести за католике, већ и да се уступи Хришћанима нека џамија у Јерусалиму, која је некада била црква. За Сулејмана, као преставника мухамеданског живља, први захтев беше од мањег значаја него други, за то пријатељским писмом одговори француском краљу: „Та је црква одавна џамија, у којој се Мусломани моле Богу. Противно је нашој вери да место, које се зове џамија, и у коме се Богу моли,

[7]) Zeller Jean. *La diplomatie française vers le milieu du XVI siècle, d'après la correspondance de Guillaume Pellicier, évêque de Montpellier, ambassadeur de François I à Venise etc.* Paris 1881, стр. 19.

[8]) *Ibid.*, стр. 25.

Digitized by Google

промени своју намену. Па кад би наш закон у опште и допуштао ту промену, ваш захтев не би услишила моја личност, извор среће. Остала места, сем џамије, остаће у рукама Хришћана; под нашом правичном управом нико не ће дарнути у оне што остану тамо. Они ће мирно живети под кровом наше заштите, биће им допуштено оправити на њима врата и прозоре, задржаће у потпуној безбедности своје калуђерске станове и заводе, које сада имају и нико их не сме гонити и мучити ни на који начин. Нека се зна да тако има да буде.“ [9])

За првим уступцима следовали су други и у Турској Французи постадоше повлашћене личности. Ако је ко хтео слободно ићи по Турској, тражио је француску заштиту, што је у дипломатских заступника других држава на Порти изазивало суревњивост, на шта су француски посланици у Цариграду одговарали употребом свих средстава да одврате Порту од давања уступака другим државама, што им није било тешко постићи. Француски посланици кадкад служише као посредници за какву повластицу и неком другом, ну само тако да се то није косило с њиховим интересима на Порти. Леп податак за то пружа иввештај француског посланика на Порти де Жермињи-а (de Germigny) што га подносе краљу по свом повратку из Цариграда 30. марта 1583 год., у ком вели: „. . . Али, Сире, да што учиним и по осталим наређењима, што сам их имао од Вашег Величанства, која се односе на примање послова и поданика Светог Оца Папе под вашу заштиту, а на добро цркве као и послова и поданика ћесара, млетачке и дубровачке сињорије, старешине малтиског реда, цркве латинске и грчке, порадио сам нешто, као што сам на пример Његовој Светости послао путни лист за хварског бискупа, којега шаље као комисара и апостолског визитатора цркава на Истоку и коме, поводом неке увреде или лажне оптужбе, живот би загарантован само из поштовања према Вашем Величанству.“ [10] На овај начин, дакле, француски краљеви постадоше највећим заштитницима католичанства, у земљама под мусломанском влашћу.

Погодбе из уговора Франсоа I с Портом обнављане су под владом Анриа II, Шарла IX и Анриа III, коме ваљан помагач у дипломатским пословима с Портом беше горе поменути барон Жак де Жерминьи. Сви посланици француски на Порти имађаху на уму тежњу својих краљева: да су стечене повластице добили за се и у своје име а на корист Француске и да под своју заштиту примају све хришћанске народе под Турцима. Према томе је и био удешен сав њихов рад на Порти.[11]) А да узвисе значај француске заштите посредовали су сваком згодном приликом. Тако после битке код Лепанта 1571 г. Турци због пораза беху огорчени на Хришћане те похваташе све Фрањевце у Палестини и затворише их у дамашку тврђаву. Ни један од чланова хришћанског савеза не могаше им помоћи а ћесарев утицај беше веома слаб на Порти, да се могло надати чему од њега. Једина помоћ могаше им бити указана од стране Француске. И заиста француски краљ поради у султана, преко свог посланика, те Фрањевци бише пуштени у слободу и повраћени на своја места, а тим се још више узвиси значај француске заставе, којој касније више пута прибегаваше папе и млетачка и дубровачка република, ма да ове с Турцима

[9]) У Сулејманову писму Франсоа I у *Negociations de la France dans le Levant etc. publiées pour le premier fois par E. Charrière*, Paris 1848, Tome I, стр. 131. Ова интересна документа чине део знамените збирке, издане о трошку француске државе, *Les documents inedits sur l'Histoire de France.*

[10]) *Relation du sieur de Germigny de sa charge et legation de Levant, presentée au roy le 30. de mars 1583*, у збирци историјских докумената *Archives curieuses de l'histoire de France, depuis Louis XI jusqu'à Louis XVIII, publiées par M. Z. Cimber et F. Danjou, I serie*, X Tome (Paris 1837), стр. 180.

[11]) De Lacombe Charles Mercier, *Henri IV et sa politique* (Paris, Didier et Cie), стр. 357.

Digitized by Google

ржаваше добре односе.[12]) Конзули француски, пак, у турским покрајинама задобише веренитет права суђења у грађанским и кричним споровима странцима, који су бродили д француском заставом, па се дешавало шта ше да су и султанови поданици тражили их штите и суде им француски дипломатски агенти.[13])

Немири и верска борба у Француској атно јој умањише значај на Истоку. Ну за савез с Турцима и повраћај изгубљеног естижа сачињаваху најглавније тачке потичког програма Анрпа IV, јер му то најше могаше помоћи у извршењу најосновније чке његова програма, да понизи хабзбуршки м.[14]) Помагач му у том послу беше послаик у Цариграду *Савари де Брев* (Savari de ères) и бављење овога тамо било је плоносно, јер француски утицај у Цариграду самo да је достигао ранију јачину већ и дмашио га. Овим се поред Француске најше користила католичка црква. Посредоњем де Брева сачуване су многе католичке кве разних редова у Цариграду и по турим покрајинама, а Језуити, којима млетачка публика не даде опстанка на свом земљиту, добише одобрења од Турака да се наане у Цариграду и слободно раде. Тиме је чен пут француском утицају код Хришћана Истоку, који често прибегаваху заштити анцуског дипломатског преставника па и па Климент VIII препоручујући Хришћане изи француског посланика и признавајући услуге учињене, посведочи му пожртвоње и побожност као достојне посланика анцускога краља.[15])

Анри IV имао је потпуног поверења у свог заступника у Цариграду, а овај ревносни извршилац владаочевог пројекта за мисију Француске на Јевропском Истоку употребљавао је према Турцима или дипломатско лукавство, кад је требало сузбијати Енглезе на Средоземном Мору и осујетити им тежње да на Порти заузму место Француза, указујући прстом на умножавање гусара Енглеза у Средоземном Мору, који ће постати опасни и од штете по саму турску царевину како због трговине тако и стварањем заплета са суседима турским,[16]) или се, кад би видео да то не помаже, лаћао енергичних захтева и претња, Тако кад 1600. год. султан беше забранио одлазак хришћанским хаџијама у Света Места и наредио да се црква на Гробу Господњем претвори у џамију а Фрањевци похапсе, де Брев, овлашћен од краља, затражи на Порти да се то наређење опозове, а ако то не буде извршено, да ће се против султана дићи савез хришћанских владалаца, ком ће се ставити на чело француски краљ.[17]) Протест поможе. По упуству свог господара де Брев се имао чешће служити тим средством на Порти.[18])

Кад је овај ревносни и енергични посланик француски постигао жељени успех у Цариграду 1604. год. зажеле да оде у Јерусалим на Гроб Господњи, за чији је опстанак

[12] Des Hayes, *Le voyage de Levant*, стр. 310. и 311. дносима Дубровника с Француском в. у Dr. Луја Војна делу *Дубровник и Османско Царство* (књ. I, стр. —218.), писаном по архивским подацима. Само треба ти на уму да је писац на штету осталих држава знатно исио Дубровник. Тако је учинио и у овом одељку.

[13] *De Lacombe*, стр. 357.

[14] *Ibid*, стр. 391—425.

[15] *Ibid.*, стр. 367.

[16] *Les documents inedits sur l'histoire de France. Recueil de lettres missives de Henri IV, publié* par M. Berger de Xivrey, tome V., стр. 192.

[17] *Discours veritable fait par monsieur de Breves du procédé tenu lorsque'il remit entre les mains du roy la personne de monseigneur le duc d'Anjou*, Paris 1618, стр, 18.

За ово питање од интереса је *Relation des voyages de M. de Brèves*, Paris 1618., која уза се има три прилога што јој служе као коментари, а то су; *Discours sur l'alliance qu'a le roy avec le Grand Seigneur et de l'utilité qu'elle apport à la chrestienté. — Discours abrégé des asseurez moyens d'aneantir et ruiner la monarchie des princes ottomans, faicts par M. de Breves. — Traicté faict en l'année 1604 entre Henry le Grand, roy de France et de Navarre, et sultan Amat, empereur des Turcs.*

[18] Berger de Xivray, *Lettres missives de Henri IV*, tome V, p. 747.

Digitized by Google

у хришћанским рукама учинио више од ма
ког другог француског посланика и на тај
начин да код подјармљених Хришћана улије
поверења у заштиту француског краља. Краљ
Анри IV јако је ценио бављење де Брева у
Цариграду, где му је био од нарочите потребе
у доба, кад је смишљао приступити извођењу
свог пројекта према Аустрији, али ипак није
могао одолети, да му не испуни жељу. Дакле,
допусти му да иде, али му у исто време на-
помену да похита с путом, јер му је био од
потребе у Цариграду; ну да послови не би
заостали и да се не би трпело уштрба за
време његова пута, краљ упути у Цариград
барона де Салињака с наређењем да му де Брев
објасни дужност и преда потребне хартије.[19])

Следеће, 1605. год., добивши ферман од
султана де Брев се креће из Цариграда на
искићену броду уз пуцањ топова и јек труба.
Бројење Архипелагом и задржавање код по-
једних острва, чији су становници у застави
француског краља гледали заштиту и бла-
жење тешког ропског терета, било је с на-
рочитим смером: да се разноси слава фран-
цуска и увери хришћански свет о моћи фран-
цуске заштите. Пут, пак, кроз Палестину био
је свечаност за тамошње Хришћане а бављење
де Брева од значаја по француски утицај у
источном питању.[20])

За све време свог бављења у Турској
де Брев је показивао доста воље да за-
штити Хришћане од Турака и да тим по-
каже потребу савеза француског краља са
султаном и оправда користи, које је отуда
извлачио краљ. Ну у првом реду обраћао је
пажњу интересима католичке цркве, и уде-
шавао своје понашање према приликама од
којих је и зависило какав ће вид добити фран-
цуска заштита Хришћана под Турцима. Ако
су Турци гњавили Хришћане, а посланик је
могао посредовати без опасности по фран-
цуске интересе, де Брев је штитио Хришћане,
трудећи се да при том испослује какву ко-
рисну повластицу за католичанство; је ли се,
пак, породио сукоб православних с катол-
цима, примао је у заштиту католике па ма
они и не били у праву. На тај начин като-
лици су задобили толико слободе вероисповести у Турској, да се изазвала суревњивост
православног свештенства и припремило зем-
љиште за сукоб. А овим се радило у корист Ту-
рака, да повластице некада дате Хришћанима,
нарочито православнима, окрње првом згод-
ном приликом. Под том заштитом француског
посланика католички епископи, послани од
папе, осећаху се у Турској толико слобод-
нима, да им се чинило као да су међу Хри-
ћанима у хришћанској држави, јер им место бо-
равка, живот и рад беху обезбеђени.[21]) Управ
за време последника де Брева у Цариграду
најмлађа чеда папина, Језуити, која су у Је-
вропи спремала страшну људску касапницу,
под окриљем француске дипломатије утврђи-
ваху се у Цариграду и по где где у српским
земљама с привидним смером да уклоне раз-
мирице између православних и католика и да
пораде на њихову помирењу.[22])

[19] *Ibid.*, tome VI, p. 272.

[20] У релацији де Брева описан је опширно овај пут по Истоку, а подаци о тамошњим Хришћанима разбацани су које у релацији које у горе наведеном говору о савезу краља француског са султаном.

[21] Непознати писац говори о томе на више места а поименце на стр. 56., 57., 124., 308—311. Из свих сад познатих историјских података види се јасно, да положај католика у Турској био знатно бољи од пра-вославних, јер ови немајући заштите беху изложени наси Турака. Писци путописа преко Балканског Полуостр дају најбољег доказа тому и њихово се казивање до-пуњује писањем папског изасланика за преглед като-дичких цркава у српским земљама, барског архијепископ Марина Бици и прилозима објављеним уз његов путо (*Starine jugosl. akad.*, књ XX). Не треба спорити и су и католички свећеници по који пут били изложени незгодама (в. на пр. у *Acta Bulgariae Ecclesiastica*, стр. 15., 153. и др.), али постоји факат да су били бољ среће од православних, што су имали боље заштите.

[22] Код непознатог писца *Voyage de Levant*, стр. 56. 57. и 125. О Језуитима тога доба и њихову раду у Ев-вропи и на Балканском Полуострву пружа података збирка докумената, коју издаде млетачки парох и пос-

Digitized by Google

Ну да ни посланику ни овим представницима католичанства не беше на срцу помирљивост православља с католичанством и срећа свих Хришћана већ корист папе и француског краља, било је очигледно. Напоменуо сам једном, да су се Енглези у ово време трудили да задобију повластица у султана и стану на равну ногу с Французима. У том њиховом поступку папа је назирао опасност од калвинизма за католичке интересе на Истоку, где ће овај наћи подесног земљишта код православних а на штету католичанства, док француска влада није желела такмаца у милости код султана, јер би изгубила двоје: султана као савезника, који би јој у јевропском заплету, створеном при извођењу краљева пројекта, знатно помогао, и утакмица с Енглезима у трговини на Истоку умањила би јој знатне царинске приходе. Католички мисионери и француски посланик увидеше, дакле, опасност у поступцима енглеским па назреше нову у лицу цариградског патријарха и епископа православних, којима не беше на срцу напредак католичке пропаганде те порадише на Порти да се с патријархијске столице у Цариграду свргне патријарах Кирило, „велики непријатељ римске цркве“ а на његово место постави друго лице, препоручено од француског посланика.[23])

Кад је де Брев 1606. год. премештен за посланика у Рим, заступи га раније заменик му у Цариграду барон де Салињак, који је продужио радити у правцу, у коме је радио де Брев, али са много мање умешности. Тај правац не измени ни изненадна трагична смрт Анриа IV, и ако су Турци као и раније, по речима овог владаоца, били свагда готови да се користе незгодама Француске и да уговорима нанесу осетних повреда.[24]) Кад су то чинили Турци још за живота овог умног владаоца, у доба кад је имао незгода с војводом савојским или другим којим од суседа, у толико су више хитали да нанесу квара уговорима после смрти краљеве, кад је намесништво имало доста брига с пословима у земљи.[25])

Од последника де Брева на Порти ни један не показа онолико енергије у свом раду. Де Салињак се поглавито занимао питањем о чишћењу средоземног мора од гусара,[26]) док му је последник Харлеј (Harlay) показивао особиту наклоност Језуитима и радио у њихову корист. Знатно слабије дејство њихова рада на Порти било је нешто због њих самих а нешто због прилика, кад се уз Французе на Порти тискају и преставници других држава јевропских, да у султана израде коју повластицу за своје, крњећи, наравно, француске.[27])

писац Giuseppe Cappelletti *I Gesuiti e la republica di Venezia, documenti diplomatici etc*, Venezia 1871. В. и Dr. Луја Војновића, *Дубровник и Османско Царство*, I, 180.

[23] Des Hayes, *Voyage de Levant*, стр. 122., 310. и 311. О везама патријарха Кирила с енглеским послаником Noe-ом и његову раду в. у Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, B. IV, стр. 365. и 366.

[24] Berger de Xivrey, *Lettres missives de Henri IV*, tome V, стр. 743.

[25] Овај владалац, по уверавању млетачког баила у Цариграду Симона Контарина, уживао је особита гласа код Турака, ради ваљаности и што је могао доскочити Шпанцима, али им је ипак била мила вест о његовој смрти, јер је нестало најбољег преставника идеје чишћења Јевропе од Турака (Barozzi e Berchet, *Le relazioni degli Stati Europei dagli ambasciatori veneziani, Turchia*, parte I., 208., 209.).

[26] Иначе рад овог посланика није могао задовољити. По млетачким извештајима овај беше слаб телом и толико предан драгоманима, да су они руковали њим и радили што су хтели, те је у Турака уживао мало угледа. Кад је умро у Цариграду оставио је породицу у врло великој неприлици због почињених дугова. Услед питања о гусарима и под чијом ће заставом пловити холандски бродови био је дошао у такав сукоб с енглеским послаником, да су односи одржавани само посредовањем млетачког баила (*Ibid.*, 209.). О њему и његову раду на Порти в. и у Dr. Луја Војновића *Дубровник и Османско Царство* I, 214—216, изведено на основу дипломатске преписке његове (Correspondance diplomatique de Contrant Biron baron de Salignac) и мемоара Saint-Priest-a. Само је погрешно приписивати њему рад на Порти у 1605. год. и све док де Брев није био премештен.

[27] Zinkeisen, *Gesch. des Osmanischen Reiches*, B. IV, стр. 216. и 217.

Digitized by Google

1621. год. Луј XIII дознаде да су Јермени Хришћани успели да новцем подмите турске старешине и да су помоћу њих заузели Витлејем и више Светих Места у Јерусалиму па још покушали да одатле одагнају дотадашње њихове чуваре. Сматрајући себе заштитником католичанства на Истоку као и Гроба Господњег, краљ посла де Хе-а де Курмнена у Цариград, да се пожали султану и у њега поради, да се казни така осиљеност отмичара, а по том да оде у Јерусалим. „Да би се пак у будуће калуђерима, чуварима тих Светих Места, могло пружити помоћи у свако доба и да би се уједно обезбедило бављење хришћанских хаџија у Светој Земљи и тамо биле што боље примљене, нареди му краљ да у Јерусалиму постави консула, који ће их штитити у име краљево и старати се о извршењу наредаба, које његов посланик буде добио од Порте а у њихову корист. А да дâ доказа о старању за Света Места, даде посланику скупоцених поклона, нарочито икону у сребру богато окићену, за Гроб Господњи. Дознавши уз то да су цркве тамо, као и у Витлејему, у врло јадном стању, нареди му да на Порти испослује одобрење за њихову оправку и за то му даде потребан новац.[28])

То је узрок путу посланика де Хе-а што га описа непознати писац, личност из његове свите, који је уживао велико поверење краљево, кад је добио у задатак да пишући извештај о посланикову путовању брани рад француске дипломатије, на коју обични писци, задахнути само идејом хришћанском, непомешаном с интересима политичким, гледаху другим очима. Тај непознати писац извео је одбрану на више места у свом спису, али му је најинтересија онде где набраја многоструку корист за Хришћанство од француског савеза с Турцима не истичући при том користи за француску политику и наводећи као да је за Французе савез од користи само у погледу трговине. За то писац одбија приговоре том савезу тврдећи, да су Хришћани после савеза Франсоа I са Сулејманом добили слободу вероисповести, а католички калуђерски редови повластице да слободно уче хришћанску децу правој вери; сумтањи су постали трпељивији према иноверцима; спречено је ширење калвинизма међу православнима; више пута заштићен је Христов Гроб од грабљивих руку турских и јерменских и неке хришћанске државе од бујице турске; хришћанско робље почело се ослобођавати турскога ропства а родитељи и сродници им слободно долазити у Турску на трговце да их откупом ослободе; манастири и конзулати постали су утецишта хришћанских бегунаца из ропства; угушено је гусарство на Средоземном Мору, развила се трговина и почели богатити јевропски народи. Сем толиких благодети, како вели писац, било је и других разлога да се не пребацује француско-турском савезу, јер он није први, већ их је пре њега било толико других, и, како даље вели, кад се могао Ћесар Карло V договарати с Турцима; кад је папа Александар VI могао тражити помоћи у султана Бајазита; кад је папа Јулије II од Турака примао помоћи, док је био опсађен у Болоњи, а папа Климент VII уговарао са султаном Сулејманом десетогодишњи мир; кад је било свега тога, зашто да француски краљеви нису могли преговарати и бити у савезу са султаном?[29]) У ствари, развој догађаја у Јевропи створио је француско-турски савез.

Из овог излагања француско-турских односа могу се видети разлози тог савеза. Непознати писац, са нарочитих разлога, није их навео све, а да их је било и таквих, који се нису могли изнети свету на видик, види се из његових речи: „има их и других, за које није прилика изнети их на хартију“.[30]) Ну

[28] Des Hayes, *Voyage de Levant*, стр. 1. и 2. Султан Осман издао је де Хе-у ферман, којим је наредио својим преставницима власти да изагнају јерменске калуђере из цркава у Витлејему и на Гробу Господњем стр. 420. до 428.).

[29] *Ibid.*, стр. 306. и 307.

[30] *Ibid.*, стр. 313.

Digitized by Google
UNIVERSITY LIBRARIES · STANFORD

ри свем том један од тих скривених, можда најглавнији и најинтереснији, познат нам је. Католичка црква, која је управо у то време водила крваву војну, у којој се јавило јевропско дивљаштво с највећим свирепствима, имала је послужити као обично средство за постизање политичких смерова како папа тако и католичких владалаца јевропских, нарочито аустрийских Ћесара и краљева шпанских и француских. У том послу ишло се до понижавања вере, пиштења начела Христове науке, на којима је било засновано Хришћанство, и заштитници „свете цркве католичке" коришћаху се њом као најнижим и најобичнијим средством! Прост народ у том погледу био је куд и камо узвишенији; имао је нечег светог у вери, заносио се мишљу о спасу хришћанских душа испод неверничког јарма и радовао се сваком и најмањем успеху хришћанске ствари. За то се политичари клонише износити простоме свету француском ниску трговину с вером и његовим одушевљењем за њу, да у њему не би изазвали гнушање.[31] Слично томе беше и у осталим земљама католичким.

Све ово до сад изложено треба имати на уму па да се схвати сврха мисије де Хе-а, начин обраде описа његова пута од непознатог писца и читави одељци у овом спису.

Према прегледу садржине (Table de ce qui est contenu en ce livre) у спису има осам одељка: 1. извештај о путу из Париза у Цариград сувим (стр. 1.—98.); 2. опис Цариграда и околине му (стр. 99.—126.); 3. опис султанова сераја (стр. 127.—182.); 4. извештај о турској држави (стр. 183.—253.); 5. о вери у Турака (стр. 254.—305.); 6. о односима најзнатнијих владалаца према султану (стр. 306.—331.); 7. извештај о путу из Цариграда у Јерусалим с плановима најглавнијих тврђава у Турској (стр 332.—376.); 8. опис Свете Земље и стања у коме се налажаху Света Места (стр. 377.—495.). Пу овај преглед садржине не одговара потпуно садржини списа, јер у њему има одељака, који, и ако су подведени под заједнички натпис, немају јаке везе међу собом. То се поглавито тиче последњег одељка, у коме је, поред оног побројаног горе у тачци осмој још и опис пута из Јерусалима морем у Напуљ и даље у Рим и одвећ кратак опис још три пута преко Балканског Полуострва са запада у Цариград.

Према овоме у спису *Voyage de Levant* имамо описе четири пута са запада у Цариград. О онима што воде од Београда и Дубровника преко Ниша у Цариград већ је нешто речено, а они и јесу за нас од интереса; она друга два, пак, пре можемо назвати простим итинерарима с набрајањем најглавнијих тачака без икаквог детаља и о којима се само може рећи, да је један водио све морем, те је био неподесан због гусара у Средоземном Мору, док је други водио из Јужне Италије преко Крфа, Занте (или преко Левкаде) у патраски залив и коринтским у град Коринт, одатле у Атину сувим а по том обалама Атике преко Андроса на Скио а најзад морем у Цариград.

Велики део грађе овог списа познат је из ранијих путописа о Балканском Полуострву и списа, у којима се писало о Турцима, њиховој царевини, подели на покрајине, серају, вери, начину владавине, војсци, финансијама и т. д. па било да се ти списи тичу искључиво Турака, било да је речи о њиховим односима са суседним државама и народима. Списи о Турцима XVI и XVII столећа чине читаву књижевност, из које је и писац описа путовања де Хе-а могао имати многе при руци, кад је радио овај посао.[32]) Нема никакве сумње

[31] Прост свет у Француској, као свуда у Хришћанству, није могао имати симпатија према савезу Француске с Турцима, негодовао је противу тога и радовао се успеху хришћанског оружја над неверницима, чему за доказ, поред многих списа, служе многобројни *feuilles volantes*, који су служили у место данашњих новина који су доносили интересније вести с бојног поља у ратовима Хришћана с Турцима и ширили их у масу народа.

[32] При свем том што се у спису *Voyage de Levant* може наћи са свим нове грађе, не може се о њему рећи да је потпуно оригиналан, јер се том особином не може

Digitized by Google

да се на многим местима послужио раније познатим списима исто онако, као што су се његови земљаци служили његовим списом при изради својих,[33]) али набрајање и једних и других позајмица одвело би далеко од смера овог предговора, јер може бити предмет нарочите студије о тој врсти књижевности и њеном развоју, која би за нас била од интереса, те да се пречисти и једном одреди шта је чије, по што су, као што сам напоменуо на једном месту,[34]) писци заједнички једни од других не казујући шта је чије те су у многа факта унели забуну. Ну у спису има нових података и пишчевих личних опажања, којима се показује као познавалац савремених прилика. Њим су се користили не само ранији већ и познати писци и историчари XVIII и XIX столећа.[35])

Подаци у описима два пута кроз српске земље својом опсежношћу стоје у средини до сад познатих му претходника. Нису опширни као у Катарина Зена, Вранчића или Герлаха, нити су пак мршави као у Шеноа (Chesnaux) или Сајдлица, ну за то их има и таких, да се њима не само допуњују они први, већ још имају преваге над њима. Језгровитост излагања и пробраност грађе одликују овај спис, чијем је овако кратком излагању двојак узрок: први што писац није мислио описивати путовање де Хе-а из Београда (или боље из Париза) у Цариград све док није добио нарочито наређење од свога краља, при чему су прошле две године, јер пут беше 1521. (с повратком 1822) а спис штампан 1624. год., те се за то писац морао користити својим кратким белешкама, а кад је касније додао опис пута од Дубровника у Ниш, морао му је дати пространство сразмерно оном првом као значајнијем од другог. Други му је узрок што она разноврсна грађа изнесена у спису, распоређен и сврха захтеваху да се путопису дâ само део сразмеран осталом. Овога је, пак, могло бити још у толико пре, што писцу главна сврха беше писати о Турцима, те је путопис заузео споредније место. Али и тај део списа, упоређен с до сад познатим путописима показује нарочитих одлика а над свима му се истиче бележење места, чисто и тачно, тако да нас чисто мора изненадити, јер тадашњи француски правопис беше врло неподесан за бе-

---

подичити ни један спис XVII столећа у коме је речи о Турцима. Сви су писци заједнички, само једни с више умешности од других. Неколико места показују толико сличности, боље да речем једноликости с местима из Вратислављева путописа, да се може с поуздањем рећи, да се овај писац послужио његовим латинским или немачким текстом, а да се већ послужио Рамбертијевим списом *Tre libri delle cose de Turchi*, у чијој је првој књизи описан пут млетачког посланика Даниела де Лудовизи, од Млетака у Цариград а преко Дубровника, Ниша, Софије и Пловдина, којим је путом прошао и писац овог путописа, будући у свити де Хе-а — о том не може бити сумње. Исто тако нису му биле на одмет ни друге две књиге тог Рамбертијевог списа, у којима је реч о вери, војсци и владавини у турској царевини, о чему и овај говори у свом спису. Рамбертијевим списом служили су се и други неки путници XVI столећа (јер је са четири издања за седам година, прво 1539. а четврто 1546., био јако познат), међу којима су Французи XVI столећа: *Nicolas de Nicolay* у спису *Navigations et pérégrinatios etc.* и *Du Fresne Canaye* у својем *Voyage de Levant* 1573. (publié et annoté par. H. Hauser, Paris, 1897.). Као образован човек и познавалац свог посла, у колико се то види из списа, познавао је и местимице се користио списима Лукарића, Ћовија, Басана, Бизара, Камбинија, Менавина, Сансовина, Халкондила, Тартањота, Спандујина, Левенклавија, Ђорђевића, Лазара Соранца, и земљака му: Туануса (Tuanus, de Thou), Д' Обиње-а (D'Aubigné), Палме Каје-а (Palma Cayet) и других. Без ових се није могло мислити писати дело о Турцима.

[33]) Овај спис, како ми се чини, јесте међу првима од знаменитијих о Турцима и Турској, где је материјал подељен у главе и поглавља а по нарочитом реду, што мало по мало преовлађује те се у половини XVII столећа само тако и јавља.

Како је пак послужио за грађу каснијим писцима, најбољи је пример Шатобријанов *Itinéraire de Paris à Jerusalem*, у који је унесено много материјала из овог, о чему се може наћи помена и у обичним библиографским списима француским.

[34]) *Белешке о Феликсу Петанчићу* (у Извештају Учитељске Школе у Алексинцу за 1896/97. школску годину, стр. 19. и 20.)

[35]) Као на пр. Цинкајзен у IV књ. своје *Geschichte des Osmanischen Reiches*, стр. 178. и даље.

Digitized by Google

ежење српских речи, а начин описивања, ја да му је ово кратко, показује човека од ера и послу вична.

Горе рекох да је писац непознат. Бар ени је остао као такав и ако сам се трудио да сазнам ко је. Матковић, саопштавајући утопис од Дубровника у Ниш у *Radu CXXIV* стр. 22.—77.) узео је да је писац сам де Хе и позива се на речи у натпису Le S. D. C. ли није опазио да је оно реч не о опису путовања већ самом путовању *(Voyage faicte par e S. D. C.)*. Издавач издања од 1643. год., у предговору вели да де Хе није писац списа, већ његов секретар, а тако веле и библиографи[36]) али ти библиографи сами праве збрку, узимајући да је овај де Хе исто лице с оним што би умешано у заверу против Ришељеа и због чега изгуби главу. Колико сам се могао известити (а за то нека је хвала добром пријатељу госп. Жану Маријежолу, професору историје на лијонском универзитету), подаци у библиографији Мишоа јесу погрешни. Онај де Хе, што је путовао 1621. и 1626. год. јесте отац, а син његов (опет Des Hayes) путовао је у Данску, Русију и инспирисао је опис пута у прву, који је редиговао један од његових секретара. Према овоме отпало би до сад укорењено мишљење да је овај *пут на Исток* редиговао непознати секретар, и писац би био сам де Хе, о коме госп. Маријежол вели: „Il n' y a aucune raison, semble- t- il, de lui refuser le mérite d' avoir écrit le recit de ses propres pérégrinations," поткрепљујући то своје мишљење са „*Avenal*, Lettre, instructions diplomatiques et papiers d' Etat du Cardinal Richelieu (Collection des documents inédits de l' Histoire de France) t. VIII p. 81.—82." Ну при свем том мени се никако не чини да је писац заиста сам де Хе отац, већ је неко из његове свите, који га је на путовањима редовно пратио, јер да он беше писац релације пута на Исток, он не би на пр. рекао о свом церемонијалном дочеку у Београду код будимског везира овим речима: „.... Il y avoit à l'entour de *luy* plusieurs Janissaires qui faisoient retirer le peuple qui accouroit de toutes parts. *Nous l'accompagnasmes* en ceste visite avec plusieurs marchands Ragusois" (стр. 59.). Ова реченица одаје другог писца, можда оног Sieur Bancer-a што је у очи тога дана однео поклон паши и уредио церемонијал пријема посланикова код везира, или је можда неко други. Тако је и оно место у опису доласка посланикова у дубровачко веће, где је реч о Дубровчанима како „Ils firent grand honneur *au sieur des Hayes lors que nous y passasmes...*" (стр. 487.). А оваких је још доста места. Ово је и учинило те сам и у самом натпису казао да је писац непознат, и да ако који буде срећнији од мене и боље реши ово питање о правом писцу, а по што је већ у историјској и географској књижевности уобичајено спис звати по имену де Хе-а, морао сам то и сам радити, да не бих стварао забуну речима „*непознати писац*."

За нас је штета што се писац није обележио, и јасно истакао своје суделовање у посланству де Хе-а. Да је то учинио знали бисмо од куда му је онако тачно бележење српских речи француским правописом. Домишљајући се томе, чини ми се да је могуће само ово двоје: или су му податке давали Дубровчани, којих је било с посланством де Хе-а или је непознати писац био упознат са српским језиком из свог бављења у Дубровнику, које је трајало дуже од оно неколико дана проведених у њему при проласку у Ниш и Цариград 1626. год. У прилог овом другом говори и то што писац лепо и јасно бележи имена места и на путу од Београда у Цариград 1621. године. За то ми се чини вероватна поставка, да је могуће да се писац овога списа бавио дуже у Дубровнику, где Француска од XVI столећа имађаше својих дипломатских заступника, који испрва вршаху дужност примања писама из Цариграда у Париз и обратно а доцније отправљаху редовну консуларну службу. Па и краљев избор писца да пише о путу де Хе-а

[36] B. Michaud, *Bibliographie Universelle*, X. стр. 501. до 504. То се може наћи и у свим речницима биографским.

Digitized by Google

и о Турској, тврди да је писац био личност, која је врло добро схваћала задатак, који се имао постићи списом; а добро познавање разноврсних прилика у аустрйској монархији, Тоскани, Шпанији и другде, познавање верског питања и рада ранијих посланика на Порти, односа турске царевине с осталим државама а и тачна оцена савремених догађаја најприличнија је човеку из круга француске дипломатије на Истоку.

Пошто ми је главна сврха да овим саопштењем упозорим пажњу учених на овај спис непознатога писца, интересан у реду себи сродних по предмету, да покажем прилике, које су га изазвале, и његову корист за историјску географију и расветљавање неких питања верских и политичких из историје балканских народа XVI и XVII столећа, кад су хришћански владаоци Западне и Средње Јевропе радили да ослободе Хришћане испод турског јарма и усреће га заменом турске управе језуитском — имајући то на уму нисам се упуштао у подробно излагање свеколике садржине овог списа, већ сам обратио пажњу и овде саопштио само оне одељке, који за нас имају вредности. Од значаја су, пак, за нас већ поменута два описа путовања де Хе-а преко српских земаља 1621. и 1626. год. с тога су и приложени овде онако како су објављени у издањима од 1629. и 1632. год. Опис, пак, друга два *пута преко Балканског Полуострва* не вреди доносити на овом месту, јер су кратки и непотпуни, а има других списа, где су њихови описи изведени лепше и потпуније. Описи, пак, путовања де Хе-а из Цариграда у Јерусалим, пут по Палестини и опис Светих Места за нас нису ни од каквог интереса, с тога о њима не треба говорити.[37])

Ну поред описа она два пута преко српских земаља у спису *Voyage de Levant* има још три одељка, који на се могу привући пажњу трудбеника историчара, а то су по горе изложеном реду други, четврти и шести у којима местимице има података тако интересних, да се њима могу попунити многа места у списима писаца XVI столећа о Турцима и њиховом државном и приватном животу. Оригиналношћу пак највише се одликује четврти одељак, у коме је посматрање моћи турске на мору (стр. 209.—226.), која је задавала много бриге свима државама на обалама Средоземнога Мора, као што је од интереса и излагање интереса, који Француску везују за Турску (стр. 306 —313.). Уз то још има спорних али ваљаних бележака о војсци и јаничарима, које могу бити од користи за упознавање Турака и њихове државе у XVI столећу, којима сам се и сам користио при једном послу.[38])

Уз текст ова два описа пута де Хе-а додао сам нешто напомена и објашњења. Ко коме буде стало до подробнијег поређења података, што нам их пружа непознати писац, с подацима ранијих путописаца, може се користити многобројним белешкама у радовима пок. П. Матковића у *Radu jugosov. академије*, као и прилозима у *Прегледу географске литературе о Балканском Полуострву*, те ће се тада уверити о вредности приложених путописа, о којима мислим да нису на одмет иначе сиромашној нам књижевности ове врсте. Познаваоци, пак, наћи ће где где омашака у писању непознатога писца, чему се не треба чудити, кад се зна како је тада стајала географска и етнографска наука.

Спис непознатога писца није са свим непознат у српско-хрватској књижевности. Пок. Матковић користио се њим и у CXXIV књ. *Rada* саопштавајући путописе Млечана Јакова Соранца (од 1575. год.) и Павла Контарина (од 1580.), изнео је, узгред, опис пута од Ду-

[37] И ови су одељци од интереса за оне што проучавају развој прилика у Хришћанству на Истоку и његове односе према Турцима. Како се у то време рад француске дипломатије истиче изнад рада других дипломатских заступника на Порти и у опште на Истоку, спис непознатога писца има корисних података и допуна списима де Брева и ранијих писаца.

[38] У расправици *Данак у крви*.

Digitized by Google

бровника до Ниша, у преводу, остављајући за касније да изнесе и критички објасни опис путовања од Београда у Цариград, али га је у томе омела смрт.

Према овоме опис пута од Београда у Цариград објављује се у нас први пут овде. Ну ја сам му додао и опис оног другог пута, што га саопшти Матковић а са разлога што му превод није тачан и веран. Кад се француски текст упореди с преводом, у овоме се нађе доста грешака преводилачких, где преведена места имају смисао супротан оригиналу, а сем тога многа су места испуштена без икакве ознаке, те је склоп реченица добио друкчије значење од онога што је у ствари.[39])

Још је нешто допринело да приступим сређивању ових путописа и кажем коју реч више како о самом спису *Voyage de Levant*, тако и приликама у којима је постао и шта се њим дâ објаснити. Хтео сам да обратим пажњу не само на садржину списа, већ и на његову сврху и особине, на које, можда, пок. Матковић не би обратио пажњу, а које су од интереса за питање католичке пропаганде на Истоку и Балканском Полуострву на по се. Те особине списа искачу на видик нарочито кад се доведу у везу с целокупним радом француске дипломатије на Истоку, при чему нам овај спис служи као један од беочуга да доведемо у везу поједине догађаје XVI и XVII столећа на Балканском Полуострву и видимо кроз какве је мене пролазило *источно питање*, које је и данас дипломатско питање првога реда у Јевропи, и које данас, као и онда, врло често узима верско покривало, да њиме скрије себичне смерове јевропских влада.

---

[39] За доказ горњем могу служити ови примери: «јер све остале (улице у Дубровнику) су високе или ниске, особито оне *које воде обронком стене*» (*Rad CXXIV.*, 22) — «car toutes les autres sont hautes et larges, *selon la pante du rocher* (*Voyage de Levant*, 479). «Овај положај влада градом и чини га *јаким за одбрану*» (*Rad*, 22). — «Ceste assiette ainsi commandée la rend de *fort peu de deffence*» (*Voyage*, 480); «мењају се *цијелим даном* управитељи» (*Rad*, 22); — «ils en changent *tous les jours* les Gouverneurs» (*Voyage*, 480) и т. д. Ово су примери покупљени с једне стране Rada, а таких има још доста.

Примера испуштених делова појединих реченица има још више тако да их не могу наводити, јер би заузели много места.

Овде ми долази згодно да погравим још једну грешку Матковићеву. Овај (у *Radu CXXIV.*, на 22. стр.) вели. да је посланство де Хе-а „на повратку морем с Истока приспело у Дубровник, а путописац описује овај град и пут од Дубровника у Ниш». Тако не стоји у ствари. Посланство де Хе-а у повратку с Истока ударило је на Кефалонију и упутило се Калабрији па обишавши рт Спартивенто допло у Месину а за тим прешло у Ређио па сувим преко Монтелона и Паоло у Напуљ а по том у Рим, где је де Хе известио папу о свом путу, како му је краљ био наредио (*Voyage* 454.—455.). Путовање пак из Млетака у Дубровник и даље у Ниш било је 1626. год. како се то јасно види на 484. стр. дела, где вели писац: «Lorsque nous y passasmes (Дубровник) *qui fut en l'année 1626.*» etc. а и из самог почетка описа тога пута овде приопштеног може се видити да не стоји онако како рече Матковић.

Digitized by Google

II.

Извештај о путовању из Париза у Цариград сувим.

15. априла 1621. год. де Хе доби наређење од Луја XIII да се крене на пут на Исток а 28. крете се и ударивши преко Штразбурга, Ротенбурга, Тибингена и Рајтлингена стиже у Улм 6. маја.

Како је Дунав, и ако мали, био већ подесан за пут, де Хе седе с пратњом у лађицу, којом се спусти низ воду, прође Донауверт, притоку Дунава Лех, варошицу Најбург, чувени са универзитета Инголштат, по том Регенсбург и Пасаву и приспе у Линц. О сваком од тих места писац је оставио помена о утиску што су га учинили на њ, обраћајући нарочиту пажњу на њихов војнички значај али није пренебрегао и остале од интереса за француског читаоца.

Пут од Линца до Беча прешао је за двадесет и два часа, јер је ток Дунава био знатно бржи него раније. *Беч*, престоница ћесарева, у недогледној равници, пуној вртова, јако се допао писцу, али га је највише интересовала бечка тврђава, на коју је аустрийска дијета сваке године трошила знатну суму новаца, јер близина неверника беше опасна по њену безбедност, а у толико више што бечко становништво пре белогорске битке више нагињаше протестанству него ли католичанству те по који пут и боравак царев у њему беше несигуран.

Сутра дан по доласку у Беч де Хе разговараше о свом путу с резидентом француског краља на ћесарову двору Божи (Beaugi) и замоли га да му изради аудијенцију у цара, која му и би одобрена. Праћен лицима из своје свите престави се де Хе ћесару, који баш у то време беше напрегао све своје силе, да нагна своје поданике да верују веру, коју исповедаше он, и који обраћаше више пажње жељама шпанскога краља и папе него потребама својих властитих поданика. У Бечу се де Хе задржао осам дана, за које време ћесар беше наредио свом поверенику Декембергу, да о путу де Хе-а извести заповеднике тврђава на граници и обрати им пажњу на безбедност посланикова пута, што је изискивала потреба, јер се за посланикова боравка у Бечу било рашчуло, по вароши као и по војсци, како овај собом носи четири стотине хиљада динара поклона француског краља Господњем Гробу. Да се, пак, овај не би излагао опасностима на путу кроз Угарску, ћесар и дворани одговараху посланика од тог пута напоминући му да иде преко Млетака, јер је пут безбеднији, и ако дужи. Ну при свем том де Хе се беше решио за пут кроз Угарску, те остаде при својој одлуци, за то предузе све мере обазривости и да се не би ништа знало о његову поласку, укрца се у лађицу 22. маја без икакве хуке и буке и пусти се низ Дунав.

Бродећи низ Дунав прође местанце *Хајнбург* а по том *Пожун*. На средини пута између ова два места виде градић *Тебен* (Theb) на врху неког крша, који је међа између Аустрије и Угарске. Рекавши о положају Угарске и њеним границама, подели и природном

Digitized by Google

богаству, писац говори о управи. Краљевина Угарска била је подељена на 60 комитата, од којих је султан имао под својом влашћу 27, ћесар 25 а трансилвански кнез 8, ну како су комитати под султановом влашћу много пространији, султан је господарио над двема трећинама Угарске. У оном делу под ћесаревом влашћу управљало се као и у Аустрији, само је писцу било пало у очи, да у Угарској једино мушкарци могу бити наследницима, а ако ко умре без мушког порода, покојникова добра припадала су краљу. Снага Угарске била је у оружаној лакој коњици, коју су тамо звали *хусарима* и чије је главно дејство у брзини и изненадном нападу. Било је и пешадије, *хајдука*, али мало, јер им је неподесно земљиште за рад. О угарском језику вели да нема ничег заједничког са језицима суседних народа, због чега су Угри морали учити латински и њим су се служили у разговору са странцима. Вера католичка губила је терен у борби с протестантима и јереси су имале знатно више присталица него ли католичка црква, јер су у Угарској јереси нашле подесног земљишта, и у комитатима под ћесаром калвинова била је са свим преовладала. О народу вели да се оделом мало разликују од Турака, којима је подражавао и у друго које чему.

Идући од Пожуна дубље у Угарску де Хе морао је обратити више пажње на безбедност свог пута и уклањати се с очију ћесаревој војсци на левој обали Дунава, која се у тадашњим ратовима за веру католичку највише занимаше пљачком. С тога пође крајњим десним рукавцем Дунава, којим се ретко вршио саобраћај путнички и трговачки. Ноћу пут му је био несигуран због многих дрва у рукавцу, за то је ишао дању не задржавајући се нигде у насељеним местима из бојазни да му ко год не спреми заседу, а кад је имао преноћити на једном од острва, пуном шибља и дрвећа, морао је за сваки случај, послати пред собом извидницу, да извиди земљиште па коме се имало преноћити, а по том је наредио да се лађица прекрије грањем и лишћем; бојећи се, пак, да ко не види њихово лежиште у густишу на обали, није допуштао ложити ватру.

Прошавши *Алтенбург* дошао је у *Раб* (Javarin, Rab), на чијем се опису, као места знатног и блиског међи према Турцима, задржао нешто више, а по том је стигао у у *Коморан* (Comore), најудаљеније угарско место према Турцима и значајно са своје тврђаве, коју 1550. год. подиже надвојвода Фердинанд, брат ћесара Карла V. Заповедник тврђаве, чијој пажњи би препоручен посланик, дочека га лепо и одмах посла весника будимском паши, да га извести те да обезбеди пут посланику. Осмог дана будимски кајмакам, који заступаше пашу, изјави де Хе-у своје задовољство што ће га дочекати као изасланика француског краља, султанова пријатеља, на што се овај крене и праћен оружаном пратњом аустрйском, стиже до међе Аустрије и Турске код села *Моша* (Moche), а одатле у пратњи чауша и неколико виђенијих Турака, што му дођоше у пресрет, крете се и стиже у *Острогон* (Strigogne). Чим је наишао на турско земљиште, осетио је већу безбедност, али уједно и већу неугодност. За храну се није имао старати, јер је султан био наредио да турске власти снабдевају посланство о његову трошку, али је било неугодности с постељом. Знајући за то посланик је био понео собом постељне ствари.

Идући од Острогона писац је видео развалине *Вишеграда* (Visgrade) на десној обали, и мало даље село *Вац* (Vaccia), а на две миље пред Будимом посланика дочекаше два чауша, праћена јаничарима, да га одведу заступнику будимскога паше.

Писац даје прилично опширних података о Будиму, седишту султанова намесништва за Угарску и Србију [1]), који је био сврха та-

[1] По Хаџи-Калфи Београд је био у смедеррвском санџакату, према томе, дакле, у румелијском беглербегату и под непосредном влашћу овог беглербега а не будимског везира.

Digitized by Google

дашњих тежња аустрйских на истоку према Турцима, те га је морао заинтересовати. То место преставши бити трговачким средиштем за Угарску добило је изглед војничког логора, који је у сваком тренутку могао дати отпора насртају непријатеља. Будући од значаја за Турке и њихову владавину у Угарској, у њему је тада било до 600 јаничара с Порте, 1500 других јаничара, 6000 плаћених војника, 500 спахија коњаника, а сем тога било је других спахија, тимарника, чауша и т. д. Јаничаре с Порте плаћао је султан из своје ризнице а осталима се давала плаћа из прихода Угарске и Србије, који су кад кад били тако мали, да је султан морао притицати у помоћ из своје благајне. Тако јак гарнизон стајао је на супрот мањим аустрйским и док је Аустрија имала много тврђава на међи према Турској, али са малом посадом, Турци су у свој Угарској имали само три утврђена логора: један у Будиму, други у Кањижи и трећи у Јегру (Ерлави), како би јачом и боље сконцентрисаном силом лакше одолевали противничком нападу и угушивали покушаје побуне. Ну да се противник не би могао користити Дунавом, њиме продрйо и нанео им штете, Турци су имали свагда спремних 30 шајака за спречавање пролаза Дунавом.

Као султанов намесник за Угарску и Србију, будимски паша био је заповедник на тој крајини и имао врховну власт у рукама, али је било послова, које није решавао сâм већ у нарочитом дивану, састављеном из беглербега као председника, по том великог тефтедара као главног благајника, тефтедара тимâрâ као надзорника феуда, старешине јаничара с Порте, аге осталих јаничара и заповедника милиције. По неко од султанових наређења имало се отворити тек у овом дивану.

Кад је де Хе стигао у Будим, заступник пашин указао му је све почасти, у колико је могао, дочекао га је с много части и по нарочитом церемонијалу, који се касније, само још лепше, понавља у Београду, где је посланик сусрео будимскога пашу. За бављења у Будиму кајмакам му је ставио на расположење нарочиту свиту од јаничара, кој. га је отпратила до Београда.

Пут од Будима до Београда учинио се писцу као каква лепа шетња, при свем том што су ода-свуда имали недогледну равницу На том путу преваљеном за сто десет часова путници су осетили мање неугодности него ма где пре него ступише ногом на турско земљиште. Али ваљда та једноликост и сиромаштина местâ, поред којих је ишло посланство, учинише да им писац једва посвети коју реч више од најсиромашнијега описа, или обичног набрајања самих имена. Како су, пак, ти крајеви били насељени Србима и после тог описа настаје опис пута преко Балканског Полуострва, одавде настаје навођење пишчевих речи у изворном тексту француском.

A cinq lieuës de *Bude* est un bourg nommé *Covin* (Ковин), dont les habitans sont Calvinistes, comme ceux du bourg de *Busca* (Шакша[2]), qui est à cinq lieuës de *Covin*. L'on trouve à trois lieuës de Busca le village de *Tanna* (Толна[3]), et à cinq lieuës au dessous le bourg de *Felismart* (Верешмарт[4]) qui est fort grand. A six lieuës de là est le bourg et le chasteau de *Boucavar* (Вуковар[5]), où il y a fort peu de Turcs. La ville *d' Eiloch* (Илок[6]) en est à trois lieuës, où il n'y a que le tiers des habitans qui soient Turcs. De là on passe à la veuë de *Varadin* (Варадин[7]) distant d'Eiloch de quatre lieuës. Et avant que d'arriver à Belgrade, qui est à huict lieuës de Varadin l'on voit la ville de *Flancamin* (Сланкамен[8]), où

---

[2] В. *Prihody Wáclawa Wratislava swobodneho Pana Z. Mitrowic etc.* W. Praze, 1807., стр. 28.

[3] *Код истог*, стр. 29.

[4] *На истом месту*, (Perykmarta) и код *Пигафета* (Путопис у *Starinama* XXII, 90),

[5] Код *Пигафета* Valcovar (90).

[6] *Код истог*, стр. 90. У *Вратислава*, стр. 30.

[7] *На истом месту* код обојице.

[8] *Код истих*. Белешке Вратислављеве као и Пигафетине о путу од Будима до Београда опширније су од ових и у њима је наведен већи број места, поред којих је водио пут.

IBRARIES Digitized by Google

y a plus de Chrestiens que de Turcs; mais
s sont tellement tyrannisez qu'il n'y a point
e povvreté égale à la leur.

Pendant que nous fusmes sur la *Danute*,
ous observasmes une chose qui est difficile à
oire et qui pourtant est vraye et digne de
emarque, c'est que cette riviere allant du Cou-
ant au Levant, le Soleil estant en sa force,
n arrest le cours, de sorte qu'un peu devant
t un peu apres midy elle ne va pas si viste
u'elle fait le soir et le matin, quand le Soleil
moins de force; mais l'on ne s'aperçoit po-
nt de ce changement que de *Bude* à *Belgrade*
où cela se recognoist aisement par les mou-
ins qui sont au milieu de l'eau lesquels ne meu-
ent pas tant à midy comme le matin et le soir.

Le *Chaoux* qui avoit ordre du *Caimacam* de nous faire traitter aux despens du grand Seigneur, s'acquitta tres-bien de son devoir: car en tous les lieux où nous arrivions, nous trouvions tousiours le disner ou le soupper prest, sur le bord de la riviere, dont nous nous estonnasmes, car il y a des endroits où les villages en sont si éloignez que l'on ne les void point. Mais nous apprismes que les communautez s' advertissoient les unes les autres et avoient plus peur d'y manquer que les Turcs n'en avoient de ne rien trouver. Il arriva neantmoins qu'en une bourgade, qui nous devoit apprester à disner, les habitans s'en estoient tous enfuis un jour auparavant, de façon que nous fusmes reduits à en aller chercher ailleurs. Ainsi des Villages entiers souvent sont contraintz de quitter les bors agreables de la riviere et s'oster des grands chemins, pour n'estre point foulez du passage des troupes qui vont en garnisons aux places de Hongrie. Il nous faschoit grandement de voir ce pauvre peuple tant contribuer à nostre occasion, car en contant tous les Turcs, nous estions trente deux; mais nous nous consolasmes en apprenant que le *Chaoux* leur donnoit un certificat de la despense qu'ils faisoient, laquelle leur estoit rabatuë sur le *Carache* ou tribut qu'il payent au grand Seigneur, qui est environ de quatre francs par teste tous les ans, afin de vivre en liberté de conscience, sans que pour cela ils soient exempts des autres impositions que les Turcs mesmes qui font à la campagne sont obligez de payer[9])

Apres avoir traversé ces grandes pleines fort heureusement et avoir veu l'entrée des rivieres de *Drave* et de *Tibisque* (Тиса) qui grossissent beaucoup le *Danube*, nous avrivasmes à *Belgrade* le neufiesme de Juin.

Belgrade[10]) que ceux de Hongrie appellent *Albe Greque* se nommoit anciennement *Taurunum*.[11]) De toutes les villes qui sont aujourd' huy en l'obeïssance du grand Seigneur, il n'y en a point apres Constantinople qui sont si advantagée de la nature. Elle est située aux confins de Servie sur la pante d'une colline a l'endroit ou la *Save* se descharge dans le *Danube*, ce qui rend son assiette admirable. Du costé de la *Hongrie*, dont ces deux rivieres la separent, ella a de grandes plaines, qui sont tellement fertiles, qu'elles nourriroient dix fois autant de peuple qu'il y en a dans la ville. Le reste de ces environs est remply de jardinage, qui rend la demeure tres delicieuse; elle est au quarante quatriesme degré et demy de latitude et au quarant cinquiesme degré de long. Et encores qu'elle ne soit qu'a deux journées des montagnes *d'Esclavonie*, l'air y est neatmoins fort temperé et les saisons y sont tres-agreables.

---

[9] Хришћани и Јевреји у Турској плаћаху данак на сваку мушку главу преко 14. године, а према процени тројице Турака. По неким писцима највећа лична пореза износила је 200 аспара или 4 талира, а најмања 50 или 1 талир. Сем тог данка и онога у производима и крви био је још један у новцу, који су плаћали сем Хришћана и Јевреја још и Мухамедовци сељаци, и то први по 30 аспара, а други по 25 на главу. Тај данак у половини XVII столећа износио је на 1,200.000 динара. (В. *Illustrations de Blaise de Vigenère Bourbonois sur l'histoire de Chalcondile Athenien etc.* Paris 1662., fol°., стр. 86. и 87.; в. и моју књижицу *Данак у крви*, стр. 4.).

[10] О Београду в. у *Radu L.XXI.*, стр. 18. и 19.

[11] Singidunum.

Digitized by Google

Ceste ville n'est point fermée de murailles, bien qu'elle soit des plus grandes et plus considerables de Levant. De tous les anciens bastimans il n'en reste presque aucun vestige, et ceux que les Turcs y ont faits depuis qu'ils l'habitent, ne respondent pas à la beauté de l'assiette, car ils ne sont bastis que d'ais et n'ont toutesfois qu'un seul estage, parce que la ville est pratiquée sur la colline, en sorte qu'une maison ne couvre pas l'autre, elles ont toutes une veüe tres agreable. La pluspart des Turcs demeurent dans le chasteau, où il n'est pas parmis aux Chrestiens de coucher. Il est le long de la *Save*, entouré de simples murailles sans aucun rempart, elles ne sont deffenduës que de tours carrees, avec un fort petit fossé; ils l'estiment imprenable mais ils ne sont pas capables de juger de la force des places.

Or quoy que la ville de *Belgrade* soit abondante en toute sort de vivres, elle est neantmoins particulierement en poisson d'eauë douce, plus qu'aucune autre ville de l'Evrope, car non seulement il y en a tres- grande quantité, mais aussi il s'y en trouve de monstreux, et à si bon prix que cela n'est pas croyable. Les marchands *Ragusois* qui y sont, firent present au Sieur *des-Hayes* d'une carpe, qui avoit trois pieds entre œil et bat, laquelle ne leur coustoit que quinze sols. Il y en a de quatre et de cinq pieds et des brochets qui en ont six; l'on nous asseura mesme que l'on y trouve des barbotes qui ont dix pieds de long. Toutes les poissons qui se peschent en ce lieu sont excellens en bonté et merveilleusement gras, à cause que la riviere a environ deux pieds de vase sur le sable.

L' an mil cinq cens vingt la ville de *Belgrade* fut prinse sur les *Chrestiens* par *Sultan Soliman*, qui y laissa un *Beglerbey*; mais leurs conquestes s'estant estenduës dans la *Hongrie*, ils ont transferé la residence du *Beglerbey de Belgrade à Bude*, pour estre proche de la frontiere, du depuis ces deux residences luy sont demeurées, et parce qu'il fait ordinairement son sejour à *Bude*, il tient à *Belgrade* un Caimacam qui est son Lieutenant.

Ceste ville, sans y comprendre le chasteau, est aujourd' huy pour la pluspart habitée de Chrestiens qui suivent la creance de l' Eglise *Greque*, lesquels sont en plus grand nombre que les *Turcs*, et neantmoins il y peut avoir huict cens ames *Catholiques* à qui les sacremens sont administrés par des Religieux de *sainct Francois*, qui y sont establis, et par des *Peres Jesuistes*, qui font un fruict merveilleux, non seulement dans la ville, mais dans les Provinces voisines, où il convertissent plusieurs schismatiques et confirment en la foy une grande multitude de personnes qui se disent estre de la creance de l' Eglise et que leurs peres en estoient, mais qui n'ont jamais eu aucun usage des Sacrements, ny jamais entendu Messe, et mesme ne sont baptisées qu' au nom de sainct *Jean*, tant l'ignorance est grande en ces païs-là. Or, ces bons Peres prennent ceste peine autant en gré comme la moisson qu' ils recueillent est ample, en laquelle ils reçoivent beaucoup de consolation; car nous nous trouvasmes en un village de *Servie*, lors qu'un du'eux y arriva, lequel fut receu par ce pauvre peuple, comme si c' eust esté un Ange que Dieu leur eust envoyé tant il y avoit de presse à qui le logeroit en sa maison. Ils exerces ceste charité et font ces bonnes œuvres par le moyen des missions qu ils ont à *Belgrade*, en la ville des *cinq Eglise* et en *Transilvanie*.[12])

---

[12] Од свих католичких монашких редова на Балканском Полуострву највише је било Фрањеваца. Рад пак Језуита почиње од 1583. год., када је Порта на наваљивање посланика француског и бечког млетачког допустила неколицини да се могу настанити у Цариграду. Ти први Језуити беху пореклом Италијани и послани од папе Григорија XIII. (*Memoires et instructions chrestiennes sur le sujet des missions étrangeres et particulieurement de celles qui se font en Turquie et autres pays de Levant*. A Paris MDCXLIIII). У Цариграду Језуити беху под непосредном заштитом француских посланика, а по српским земљама ширише се већином из Дубровника, који од 1603 год. послужи за станицу језуитску, те су од тога пр-

Il y a aux environs de *Belgrade* douze nille Catholiques Romains, sans conter ceux ui sont dans la ville. En *Transilvanie* et aux rovinces voisines il y en peut avoir trente nille. Et environ autant dans la *Hongrie* qui st de l' obeissance de grand Seigneur. En ce ui possede de *l' Esclavonie* il y en a bien inquante six mille et outre cela, plusieur Monasteres dans les montagnes, où les Religieux de *sainct François* vivent aussi librement qu' en plusieurs endroits de la Chrestienté.[13]) En un des ces Monasteres, appellé *nostre Dame du plomb*, qui est à demie journée de la ville de *Serail*, capitale du Royaume de *Bossena* il il un tableau de la Vierge fort ancien, lequel estant une fois l' année portée en procession à trois quarts de lieuë de là où il a esté trouvé, il y vient ordinairement une grande multitude de Chrestiens, tant Catholiques que Grecs, pour voir les miracles qui s' y font; les Turcs mesmes l' ont en grand veneration et bien souvent y reçoivent guarison de leurs maux. Le Sieur *des-Hayes* en passant à *Belgrade*, fut prié par le Gardien du Monastere d' obtenir du *grand Seigneur* quelque commendement, dont ils avoient besoin.[14])

Tout le trafic de la ville de *Belgrade* est entre les maines des marchands *Ragusois*, qui y demeurent avec beaucoup de liberté; ils y apportent des draps et y achetent des cuirs, des laines et des cires, qu'ils potrent à *Ancone* pour les distribuer par toute l' Italie.[15])

Or le *Bascha* de *Bude* qui estoit à *Belgrade*, ayant eu advis que nous approchions, avoit fait preparer une des belles maisons de la ville

---

лена у језуитске мисионере врбовани већином Дубровчани и други Далматинци, васпитници језуитски у Приморју. Тим уступком седишта Језуитима у Дубровнику, користила се дубров. република, јер је у папи добила заштитника при сукобу с Млечићима. Тиме се објашњава појав, да у српским земљама Језуита беше управо онамо, где је било дубровачких насеобина трговачких, а највише их у доба, о коме је реч овде, беше у Босни а поглавито Доњој Угарској, да у њој сузбију нагло ширење калвинства (в. у Cappelletti, *I Gesuiti e la republica di Venezia*, стр. 236.—254., документи под бр. 115, 119, 120 и 121).

Број њихов на Балканском Полуострву увећао се нарочито 1609. год. кад је Анри IV, краљ француски послао у Цариград повећи број Језуита Француза, и дао им помоћи, како би што више припомогли извршењу његовог пројекта о Турској (у горе нав. *Memoires et instructions chrestiennes*). Ну они се у Цариграду не задовољише само да поучавају хришћанску децу правој вери и створе мисионере за своју науку, већ се упустише у интриге, од којих не би користи за њих, али би штете за све Хришћане (в. у Zinkeisen, *Gesch. d. Osman. Reiches*, B. IV, 361.—378.),

Да Језуита беше и у крајевима данашње Србије, види се из причања француског путника Таверније, који вели да је у њиховој капели у Београду одстојао поноћну службу божићну (в. примедбу на 216. стр. *XXXVI Гласника срп. уч. друштва*). То се још лепше види из берата од 1665. год., издатог Леслију, ћесареву посланику на Порти, у коме се вели: „Preterea ut praedicti Religiosi (Језуити) aliique Sacerdotes latini ab Episcopis Graecis, *Servianis* et Bulgaris non molestentur; imo vero ut in templis que ab antiquo in eorum remanent possessione, tam ipsi quam eorum seguaces subditi suo attendentes servitio, libere exerceant et sine molestia cultum divinum iuxta ritum latinum sine eo, quod quisquam ex Graecis et *Servianis* se ingerat, eos turbet aut impediat, nec ulla pecunia ab illis exigatur propter querellas contra eos factas...“ (*L'ambassade à la Porte ottomane ordonnée par Sa Majesté Imperial Leopold I., executée par Gaultier de Leslie, compte du S. Empire etc.* штампано у II књ. Рикоа *Histoire de l'etat present de l'empire ottoman*, Cologne MDCLXXVI.).

[13] У босанске Фрањевце врбоваху већином домородце па и бискупи беху много слободнији и мање подозриви Турцима, јер „essendo nasciuto fra li Turchi et suddito del Turco et havendo tante gratie et privillegii dalli Turchi et dall' istesso gran Turco, che possa andar et visitar li christiani, administrarli i santissimi sacramenti, insegnarli la legge et altre cose necessarie“ (У извештају Тадије Миленића Бошњака папском нунцију у Млецима од 16 фебруара 1609. год. *Starine II.*, 124).

[14] Сем списа *Djelovanje Franjevaca u Bosni* података о Фрањевцима овог времена и о Богородичиној икони у Олову и народном веровању у њезина чуда пружају фра Мије Батинића *Njekoliko priloga k bosanskoj crkvenoj povjesti (Starine XVII)*, нарочито извештај Атанасија Гргичевића о путу по Босни и из Будима у Босну 1626. год., поднесен ћесару Фердинанду III (*На истом месту*).

[15] О Београду као дубровачкој колонији в. Dr Луја Војновића *Дубровник и Османско Царство*, I, 89. и 111. — 113,, где је података да се боље разуме рад поменутих Фрањеваца босанских.

Digitized by Google

pour loger le Sieur *des-Hayes*, de sorte qu' arrivant au port, nous ne demeurasmes dans nostre basteau qu'autant de temps qu'il en fallut pour faire venir les chevaux de *Bascha*, sur lesquelles nous montasmes pour aller au logis qu' on avoit destiné, où nous fusmes conduits par plusieurs *Chaoux*, *Janissaires* et autre officiers, outre le *Sorvagi*, qui estoit venu avec nous. Aussi tost que nous y fusmes entrés, le *Bascha* envoya l' un des siens vers le Sieur *des Hayes* pour se conjouir de son heureuse arrivée, et pour luy tesmoigner le desir qu' il avoit de le voir; c' est pourquoy ledit Sieur *des Hayes* se resolut de luy envoyer des le soir mesmes un present d' estoffes de soye et de draps de laine correspondant à sa qualité, car les *Turcs* ont cela de mauvais de mesurer l' estime que l' on fait des personnes selon la valeur des choses qu' on leur donne. Le sieur *Bancer* qui porta le present prit l' heure de son audience, pour le lendemain au matin que les plus beaux chevaux du *Bascha* luy furent amenez avec grand nombre de ses officiers qui l' accompagnerent de ceste sorte.

Six *Estafiens* marchoient les premiers, vestus de velours rouge cramoisi. Trois *Chaoux* les suivoient à cheval, ayans des vestes de brocatel. Le *Sorvagi* entouré de *Janissaires* alloit apres. Et à la teste du cheval du Sieur *des-Hayes* marchoient quatre *Capigis* de front. Il y avoit à l' entour de luy plusieurs Jannissaires qui faisoient retirer le peuple qui accouroit de toutes parts. Nous l' accompagnasmes en ceste visit, avec plusieurs marchands Ragusois qui demeurent sur le pais lesquels le suivirent presque en tous les lieux où il alla. Nous traversasmes de ceste façon la plus grande partie de la ville pour aller au logis du *Bascha*, où toute la milice estoit en haye. En descendant de cheval, deux *Capigi bachi*, qui sont Capitaines de la Porte, prindrent le Sieur *des-Hayes* par dessous les bras et le menerent dans une grande chambre, où il y avoit deux sieges tout semblables entourez de drap d' or, sur l' un desquels il s' assis. Le bas de ceste chambre estoit couvert d' un tapis à la Persienne, sur lequel il y en avoit un autre de velours rouge cramoisi, où l' on marchoit. A l' entour des murailles qui estoient enrichies de marbre il y avoit des carreaux aussi de velours rouges cramoisi en broderie d' or, pour empescher que ceux qui s' assient sur ces tapis ne ressentent la fraischeur du marbre en s' y appuyant; le plafond estoit tout doré, avec le vernis dont le veuë estoit tres-agreable. Nous ne fusmes pas long temps en ceste chambre, que le *Bascha* l' y vint trouver et s' assit sur l'autre siege. Son *Caftan* qui sert comme de soutane, estoit de toille d' argent rehaussée d' or, son *ferage* qui est la veste de dessus estoit de drap d' or frisé, doublé de marte zibeline, dont la fourure estoit estimée deux mille escus. Son turban estoit demesurément haut, de sort que s' il eust esté à ses pieds, il luy fust venu jusque à la ceinture. Avant que le Sieur *des Hayes* commencast à parler, il fallut donner loisir à ceux qui estoient presens de faire les souhaits accoustumez en semblables occasions. Apres il luy fit entendre que le Roy son maistre l' envoyant trouver le *grand Seigneur* pour plusieurs affaires qui importoient à son service, luy avoit commandé de le voir en passant et de luy rendre ses lettres. Le *Bascha* les receut à grand humilité, luy disant qu' il tenoit à grand honneur le souvenir que sa Majesté avoit de luy, et les lettres qu' il recevoit de sa part, ausquelles il obeiroit et apres plusieurs autres discours le Sieur *des-Hayes* le quitta, et fut conduit par les mesmes *Capigis* au bas de l' escalier où estoit son cheval.

La maison où nous estions logez estoit proche des murailles du chasteau, ce qui donna beaucoup de peine à ceux de garnison, car pour nous faire voir la bonne garde qu' ils faisoient, ils redoubloient leurs factions et demeuroient toute la nuict sur pied à heurler et crier, selon leur mode, qui est qu' au lieu de rondes, les sentinelles se respondent les unes aux autres de quart d' heure en quart d' heure et par ce moyen repoussent le sommeil. Il y

Digitized by Google

avoit tousiours un corps de garde de *Janissaires* dans nostre logis, ausquels le *Sorvagis* commandoit qui accompagnoient le Sieur *des-Hayes* par tout où il alloit. Ils eussent bien desiré que nous eussions fait plus de sejour à *Belgrade*, parce qu'à nostre occasion ils estoient defrayez aux despens du grand Seigneur, le *Bascha* ayant mis si bon ordre à nostre traittement, que l' on apprestoit tousiours pour deux fois autant de personnes que nous estions.

Cinq jours apres la premiere audiance, le Sieur *des-Hayes* retourna voir le *Bascha* pour le remercier de la bonne chere qu' il luy avoit faite, et pour luy dire adieu. Tout s' y passa comme à la premiere fois, excepté qu' il le receut dans son cabinet, qui estoit encores plus richement meublé que sa chambre. Il luy parla fort confidemment des affaires des son maistre et du desire qu' ils avoient tous que le *Roy* s' entremist pour leur donner la paix, parce que' ils n' avoient pas bonne opinion de la guerre que le *grand Seigneur* alloit faire au *Roy* de *Pologne*, laquelle il avoit entreprise de son propre mouvement, bien que l' on eust tenté toute sorte de moyens pour l' en destourner, jusques à se servir de leurs *Santons* qu' ils estiment saincts et ausquels ils ont toute confiance. Il luy dit encores que pour donner ordre à son depart, il avoit retardé son voyage de *Bude* et que cela estoit peu au regard du service qu' il eust desiré de luy rendre, en consideration de l' Empereur qui l' envoyoit. Et apres tous ces complimens, le conduisant dans sa chambre, il fit signe à l' un des siens qu' il apportast une veste de Brocatel, que luy mesme luy vestit en tesmoignage d' amitié. Ceste ceremonie se fit avec l'applaudissement de tous ceux qui estoient presens; et le Sieur *des-Hayes* sans la despouiller, remonta à cheval et s' en retourna à son logis, suivis d' un grand nombre de peuple et de plusieurs *Dervis*, qui alloient piroüetans et chantans des hymnes de rejouissance devant luy.

Il passa tout le reste de la journée jusques à deux heures de nuict, à recevoir les compliments de ceux qui se venoient conjouir avec luy du present que luy avoit fait le *Bascha*. Ils luy louoient tellement ceste liberalité, qu'avant qu' ils le quittassent, il fallut qu' il leur fiste ressentir les effets de la sienne, de sorte que nous commençasmes à trouver veritable ce qu' on dit ordinairement, qu' estant en *Turquie*, il faut ouvrir la bourse et ne la point fermer que l'on n'en sorte. L'avarice de ce peuple est si grande qu' un homme qui auroit de quoy leur donner se feroit adorer parmi eux.

Le landemain au matin nous vismes bien que le *Bascha* n'estoit demeuré à *Belgrade* que pour l' amour de nous, comme il avoit dit, car dès la pointe du jour il passa la riviere de *Save* et alla camper à une lieuë de la ville. Il s'en alloit à *Bude*, pour prendre possession de son gouvernement, estant accompagné de six mille chevaux et ayant trois cens chameaux et autant de chevaux pour porter son équipage.

Il estoit campé sur un tertre relevé en telle sorte, qu' un pavilon n' empeschoit pas que l' on ne vist l' autre; il y en avoit environ mille et parce qu' ils estoient de plusieurs couleurs et qu' ils avoient chacun une banderolle en haut, lors que le Soleil donnoit dessus, il ne se pouvoit rien voir de plus beau ny de plus diversifé. A l' entour des tentes il y avoit de grandes prairies où estoient leurs chevaux. Les Turcs ont cette coustume qu' aussitost qu' ils sont arrivez en un lieu, ils laissent paistre leurs chevaux jusqu' à ce qu' ils en partent, ce qui fait qu' ils reçoivent peu d' incommodité a la campagne; joint aussi que ne s'attendans pas d' y rien trouver ils portent tout ce dont ils ont besoin avec eux, de maniere que l' on peut dire avec verité qu' ils y sont mieux logez et mieux accommoder qu' en leurs maisons; et c' est à mon advis ce qui est cause qu' il se sont accoustumer à s'asseoir, à manger et à dormir par terre, afin de n' estre point obligez à porter des chaires, des tables et des licts, qui les embarasseroient grandement, ayant assujetty toutes leurs actions à ceste sorte de vie.

Digitized by Google

Pendant le sejour que nous fismes à *Belgrade*, le sieur *des-Hayes* alla voir plusieurs fois le *Moula Cady*, appellé *Habil effendi*, qui est le Juge de la ville.[16]) Il l' avoit cogneu au premier voyage qu' il fist en Turquie, de sorte qu' il ne sçavoit quelle chere luy faire, tant il estoit content de le revoir. Il nous monstra plusieurs choses entre autres une genealogie à leur mode, depuis *Adam* jusques à Mahomet, où il n' y avoit aucune femme que la *Vierge* qui estoit vis-a-vis de *nostre Seigneur*, et quand le Sieur *des- Hayes* luy en demanda la raison, il luy dit qu' il n' y avoit qu' elle de Vierge qui eu enfanté.[17]) Il est tenu des Chrestiens et des Turcs pour homme de bien moralement, car il observe si religieusement sa parole, que pendant les dernieres guerres de *Hongrie*, quand il respondoit de quelques prisonier, on le laissoit aller aussi asseurement que s'il eust payé sa rançon. Il est cause de la paix, qui dure encores aujourd'huy entre *l' Empereur* et le *grand Seigneur*, mais parmy les Turcs il n'y en a pas beauconp qui luy ressemblent.

Le *Bascha de Bude* avant que de sortir de Belgrade, avoit fait apprester quatre carosses pour nous conduire et avoit commandé à *Chaoux* de nous accompagner. Il luy avoit fait donner tout se qui estoit necessaire pour nous défrayer jusques au lieu où estoit le grand Seigneur, de façon qu' apres que tous les preparatifs furent faits, nous partimes de *Belgrade*, le treisiesme de Juin

En sortant de *Belgrade*, on costoye de presque tousiours durant six heures les agreables rives du *Danube*, jusqu' a une petite ville nommée par les Chrestiens *Grosca* (Гроцка) et par le Turcs *Ichardic* (Хисарџик[18]) qui veut dire *petit chasteau*. Elle est sur le *Danube*, qui en cet endroit a une grande largeur, encor qu' il ne soit pas tout ensemble, car au dessus de Belgrade il y a un bras qui s'en separe jusques à la ville de *Semendrie* (Смедерево), qui est une journée au dessous.[19]) Si l' on vouloit suivre le *Danube*, on pourroit aller jusques à cent lieuës pres de *Constantinople*, mais à cause que la navigation en est dangereuse pour les arbres qui se rencontrent au milieu de son lict, on laisse ordinairement la riviere à *Belgrade* pour aller par terre à *Constantinople*.

Or avant que je quitte les belles rives de ce fleuve, il faut que je die que c'est le plus grand et le plus considerable non seulemant de l' Europe, mais aussi de l' *Asie* et de l' *Afrique*. Son cours est de sept cens lieues Françoises. Il reçoit soixante rivieres presque toutes navigables. Et apres avoir arrosé la *Suaube*, la *Baviere*, l' *Austriche*, la *Hongrie*, la *Servie*, la *Bulgarie* et la *Valaquie* il se deschrge par sept bouches dans la *mer Majour*, que ceux du païs appellent la *mer noire*; et a cela de particulier, qu' il va contre le cours du Soleil. Le *Nil* a la verité traverse une plus grande estenduë de terres, mais si l' on considere que ce ne sont pour la plus part que deserts sablonneux, qu' il n' y a que la moytié d' autant d' eau que *Danube* et qu' il n'est pas de beaucoup si navigable on ne fera point de difficulté de donner le premier lieu au Danube, et par consequent l' *Eufrate* et le *Gange* luy sont de beaucoup inferiers.[20]).

Laissant donques le *Danube* à main gauche, nous entrasmes dans un païs bossu, remply de bois et à quatre beures de chemin d' *Ichargic*, nous trouvasmes le bourg de *Cola* (Колари), où il a plus de Turcs que de Chrestiens, d' autant que ce lieu est au milieu des prairies où les Turcs habitent ordinairement, à cause qu' estant presque tous faineants, ils ne vivent que du

[16] О Хабил-ефендији Хамер вели да је 1603. год. био кадија у Будиму (*Gesch. d. Osman. Reiches* II, 659.).

[17] О овом веровању Турака в. у релацији Агостина Нани од 1600. г. (Barozzi et Berchet, *Relazioni degli Stati Europei, lette in Senato dagli ambasciatori veneziani nel secolo decimosettimo, Seria V., Turchia, I.* Venezia, 1866. стр. 36.).

[18] В. *Rad LXXI.*, стр. 20. и 21. (у 3. примедби); код Хаџи Калфе у *Споменику српске крал. академије XVI.* стр. 68. и у IX. стр. 37.; *Гласник срп. уч. друштва XXXVI.*, 204.

[19] Опис смедеревске тврђаве в. код Врančића у *Rada LXXI.*, 20.

[20] Овако је суђење према ондашњем географском знању.

Digitized by Google

revenu de leurs troupeaux.[21]) De *Cola* a la *Palanque de Hassan Bascha* (Хасан-пашина Паланка) il y a six heures de chemin tousiours dans les bois.[22]) Ce bourg est habité moitié de Turcs et moitié de Grecs[23]) et fut nostre second giste ou nous commençasmes à loger dans les *Quiervansaras*.

Ce sont des edifices publics plus longs que larges, bastis environ à la façon des granges de ce païs cy ou des halles, excepté qu' ils sont fermez de murailles. Le milieu du bastiment est une grande place pour mettre les carosses et les chariots, avec les chevaux et les chameaux, et le reste qui regne à l' entour des murailles est relevé de trois pieds ou environ et large de six. Ce lieu ainsi relevé sert de lict, de table et de cuisine, car contre les murailles il y a de petits cheminées à huict pieds les unes des autres, de sorte que sans bouger de ce lieu chacun peut avoir l' oeil sur son bagage et sur ses chevaux, qui sont vis-a-vis des cheminées. Les plus grands Seigneurs de Turquie sont reduits à loger de cette sorte, quand le mauvais temps les empesche de camper, ce qui nous faisoit estonner; car il y a une si grand puanteur à cause des chevaux et des chameaux qui sont peslemesle avec les hommes, que l'on n'y sçauroit durer. La pluspart des *Quiervansaras*, qui sont de *Belgrade* à *Constantinopole*, sont fort spacieux, ils ont vingt ou trente cheminées pour la commodité du logement et il y peut tenir cent cinquant chevaux et vingt carosses. Il y en a qui ont une petit chambre sur la porte qui ne sert presque point; car d' ordinaire les Turcs ne veulent pas s' eloigner de leur bagage. L' on ne trouve aucune chose en ces *Quiervansaras*, de façon que si l' on ne porte de quoy se coucher, il faut dormir sur le pavé; mais ceux du païs ne ressentent aucunement ces incommoditez, parce que dans leurs maisons ils ne sont gueres mieux accommodez. Ils portent avec eux un tapis sur la croupe de leur cheval, qui leur sert de matelas et mettent la celle sous leur teste, et au lieu de couverture, ils se servent d' un grand manteau appellé *Jamerlouc*,[24]) qu' ils portent contre la pluye. Estans arrivez dans ces lieux publics, s' ils veulent manger, ils font du feu pour apprester leur soupé qui consiste en un peu de ris boüilly avec de l' eau, ce qui est un grand festin pour eux, n' en ayant pas tous les jours, car d' ordinaire, ils ne mangent que des aulx et des oignons. Il n' y a aucune separation dans les *Quiervansaras*, de sorte qu' un chacun voit tout ce que fait son compagnon, si l' obscurité de la nuict ne le cache. En fin je n' y trouve aucune commodité, si se n'est qu' ayant dormy à couvert, l' ont est exempt de contester le lendemain avec l' hoste. Nous ne logions que le moins qu' il nous estoit possible dans ces lieux sales et incommodes, car le Sieur *des-Hayes* campoit avec ses pavillons, lorsque le temps le permettoit, ou bien il logeoit chez quelque Chrestien, dont nous nous trouvions beaucoup mieux, parce que parmy un si grand nombre de personnes qui sont dans ces *Quiervansaras*, il y a tousiours tant de bruit, qu' il est impossible de reposer, si bien qu' il arrivoit fort souvent quand nous y logions, que nous n' avions pas encores commencé à dormir qu' il falloit partir d' autant que les *Turcs* partent d'ordinaire à deux ou trois heures apres minuit, afin d' arriver de bonne heure au giste.[25])

---

[21] *Колари* су једно од селâ и паланака у долини моравској. што се подигоше крајем XV и почетком XVI столећа са задатком да послуже као путничке станице и места за склониште путника изложених опасности од разбојника и хајдука. Цариградски пут добио их је повише таких. У путника се помиње тек у половини XVI стол.

[22] И њезин је постанак изазвала иста потреба. Раније се место звало *Бела Црква*. Помињу је сви путници XVI и XVII стол., обично као другу станицу путничку идући од Београда, ако је пут водио моравском долином.

[23] Именом *Grecs* писац зове Србе православне вере.

[24] Кабаница.

[25] Караван-сераје описују готово сви путници што путоваше кроз царевину турску жалећи се на неугодност у њима, али као да је најлепши опис у Бузбека (в. *Ambassades et voyages en Turquie et Amasie* de M. Busbequius nouvellement traduit en francais par S. G. et divisées en quattre livres, Paris, 1646, 39.—45.; в. и опис Вратислављев у Václawa Wratislawa *Prihodu*, W Praze 1807.в.36.—39. и т. д.).

Digitized by Google

Le lendemain, qui fut l' unziesme de Juin, nous allasmes coucher a *Yagodna* (Јагодина),[26]) ayant marché douze heures et demie dans des bois semblables à ceux des jours precedens. Nous nous arrestammes au milieu du chemin pour disner auprès d' un village appellé *Baticina* (Баточина),[27]) qui est habité de Chrestiens. *Yegodena* est un grand bourg bien situé, où il y a plus de Turcs que de Chrestiens, à cause que la pluspart des *Spahis* de *Timar*, qui sont en la contrée, y demeurent.

Le jour suivant, à deux heures de *Yagodna* nous trouvasmes la riviere de *Morave* (Морава), qui venant des hautes montagnes de *Bulgarie*, passe par le milieu de la *Servie* et va descharger dans le *Danube*.[28]) Elle est environ de la grandeur de la Marne, mais beaucoup plus rapide; nous demeurasmes fort long temps a faire passer nostre bagage parce que de fortune il s' y rencontra un grand embaras de chariots et qu' avec cela les basteliers y sont tres-mal adroit, de sorte que cependant nous fusmes contraints de nous arrester à un village nommé *Paraquin* (Параћин), qui est proche de la riviere et qui est presque tout habité de Turcs. Entre *Paraquin* et *Razena* (Ражањ),[29]) où nous allasmes coucher, l' on voit les vestiges d' un ancien chemin avec plusieurs inscriptions, mais tellement effacées que l'on n' en peut rien recognoistre, sinon que ce sont caracteres Latins.[30]) Nous ne peusmes faire ce jour là que neuf heures de chemin, à cause du temps que nous perdismes au passage de la riviere.

Le lendemain nous marchasmes unze heures dans les bois, et apres avoir passé à gue la petite reviere du *Banaraica* (Бањска река — Моравица),[31]) où nous disnasmes au milieu

[26]) Путници XVI и XVII столећа ово место пишу обично *Јагодна*. Тако је бележи и Вратислав (стр. 41. и 42.), који иначе доста лепо бележи имена појединих места. Ну у овога писца видимо и друкчије написано *Jagodena* које ваља читати како је овде написана, и чији је облик ближи данашњем облику од оног старијег, које се и данас кад кад чује у њезиних становника и ако ретко. О месту Јагодини има више код Вратислава на обележеном месту.

[27]) Код Герлаха у *Гласнику срп. уч. друштва XXXVI*, 207. Вратислав је зове *Budessina* (стр. 40),

[28]) Путници који путоваху српским и бугарским крајевима никако не обраћаху пажње међи српског и бугарског живља, чему је узрок непознавање језика и особина оба народа. При писању ови често узимаху један од другога не казујући ништа о позајмици, те су се погрешке поступно увећавале. Оттуда долази да се путописцима може мало веровати у казивању онога што нису видели, јер не познавајући прилика не могошо процењивати добивене податке. На тај начин постало је и ово што овај писац вели о Морави да долази с високих планина бугарских, при чему је Нишаву заменио Моравом. *Према оваким приликама узимати податке што нам их дају путописци, па на основу њих изводити закључке етнографске значи не познавати критичност таких података или не водити рачуна о историској критици, јер би се за доказ узео исказ лица, која нису појимала финесу питања, о којима су писала.* Тај метод може послужити за писање шовинистичких, али никако и научних студија. На основу таких података средио је неки *Дринколов* (по свој прилици г. Марин Дринов) чланак *Сърбскитѣ претенции въ западна България* у књижници *Сърбскитѣ претенции на Македония* с предговором *Д. Пнсарова* (Софија 1897. 12°, страна XV и 46) у коме је за доказ узете грешке појединих странаца, које су ишле у прилог тежњама бугарским а испуштано све што говори обратно. За доказ такве непажње путописца да наведем само један пример. Др. Браун, из чијег је путописа објавио одломке Ст. Новаковић у *Споменику срп. краљ. академије IX*, доноси слику Бугарке из Баточине (у округу крагујевачком)! Таква етнографска неистина дошла је просто са непажње Браунове, који је слику узео из Николајевдола (*Les navigations, pérégrinations et voyages faits en la Turquie*, 4 livres. Arvers 1577), где слика представља Мађелонку. Браун је слику врло мало дотерао, своје вољно променио име и створио бесмисленцу, којом се користио Дринколов да истекне неизмерне бугарске претензије.

[29]) О постанку и имену овог места забележио је Вранчић традицију, која се и сада може чути у околини, само је временом претрпела измене,

[30]) Овај пут, на ком путници (в. на пр. Вранчића, *Radu LXXI*, 26) налазе на остатке римске, иде овај што данас води из моравске долине у долину Јовановачке Реке и даље у Ражањ. Стари пут је водио десно од данашњега (идући из Параћина у Ражањ) и то од Јовановачке Реке атаром села Тићевца па косом десно од брега Плочника, на коме је некада био град, и тек после више од једног часа излазио је на висораван, који

Digitized by Google

d'une prairie, nous arrivasmes à *Nice* (Ниш), qui est une petite ville, où demeurent tous les *Spahis* de Timar, qui sont aux environs; outre lesquels il y a des *Janissaires* et de *Spahis* de la porte, qui y sont en garnison, tant pour la seureté des chemins, que pour tenir en subjection dix milles Chrestiens, qui sont à deux lieuës à la ronde de ceste ville, on y voit de grandes ruines, qui tésmoignent qu'elle a esté en plus grande consideration parmy les Chrestiens, qu'elle n'est maintenant parmy eux. La riviere de *Nice*, appellée par ceux de païs *Nichava* (Нишава), qui vient des montagnes voisines de *Bulgarie*, passe aupres de la ville, dont elle emprunte le nome et se va descharger à deux lieuës au dessous dans la riviere de *Morava*; nous apprismes de ceux du lieu qu'elle separe la *Servie* de la *Bulgarie*.[32]) *Nice* est encores du gouvernement de Bude, mais passé la riviere l'on entre dans celuy de *Grece*.

Les Turcs pour ce qu'ils n'ont aucune connoissance de la Geographie, divisent toutes les Provinces qui leur sont sujettes selon les gouvernemens qu'ils ont establis et leur en donnent le nom, de façon que la *Servie* estant sous la *Sangiacbey* de *Semendrie* qui despend de *Bude*, ils l'appellent le *païs de Semendrie*. Ceste Province a esté cogneuë des anciens sous le nom de *Haute Misie*. Elle a au Septentrion la *Hongrie*, dont elle est divisée par le *Danube*, la *Macedoine* au Midy, la *Bulgarie* au Levant, et au Couchant la riviere de *Drine*, qui la separe du Royaume de *Bossena*. Le païs est diversifié en collines et valons, qui sont presque tous remplis de bois, bien qu'ils soient assez fertiles; mais les habitans n'ont pas le courage de travailler, parce que les Turcs leur ravissent tout ce qu'ils ont. La ville de *Semendrie* estoit autrefois la principale, où le *Despote* demeuroit; mais maintenant elle est presque toute ruinée, et *Belgrade* a succedé en son lieu. Le langage vulgaire du pais est l'*Esclavon*, qui s'estend jusques dans la *Romanie*.

La *Servie* est presque toute habitée de Chrestiens qui suivent l'Eglise Grecque, n'y ayant des Turcs qu'aux bourgs et aux villages qui sont sur le grand chemin, où il se retirent volontiers. Il y a encores environ cinq mille Catholiques Romains qui vivent confusement parmy les autres Chrestiens, mais ils sont tous si pauvres et si miserables, que la pluspart de leurs maisons ne sont que comme gabbions couverts qu'ils transportent d'un lieu à autre, pour eviter la tyrannie de ces infidelles.

води данашњи пут у Ражањ. И данас мештани показују крајњи царски пут, којим се може ићи из Ражња у Ћићевац, али је засут, обрастао и дубоко у шуми. Па и речи Корнелија Дриша «Од кад смо пошли о турске границе па све док се нисмо успели на вис, који смо морали прећи идући за Ражањ....» (*Отаџбина*. књ. XXI, стр. 629.) говоре у прилог горњем. Пењање је било уз брдо с. з. од Плочника.

[31] *Банарашком* Моравицу зове и Корнелије Дриш у горе поменутом опису пута ћесарева посланика графа Вирмона (*Отаџбина*, књ. XXI, 629.). Како писац путовања до Хе-а не спомиње Алексинац ни турско му име Спахикој, биће вероватно да је до Хе са својом пратњом ударио путем из Мозгова у Бован па кроз село сада напуштеним путем (у старијих становника познат под именом *царског пута*) изишао на Облу Главу а одатле у Липовац (Св. Стеван) и даде у Ниш. Сачуване традиције о хајдуцима и њихову пресретању путника у околини Липовца потврђују претпоставку да су путници ударили тим сада напуштеним путем.

[32] Разлог оваком схватању Нишаве као међе Србије и Бугарске налазимо у пишчевим речима мало даље, а на месту где говори о начину поделе освојених земаља у покрајине. Данашњи крај Мораве потпадао је тада под санџанат смедеревски, који је зависио од будимског везира (по овом писцу); смедеревски санџанат пак, означавао је Србију, па како се овај простирао до Ниша, то је писац узео да је ту у исто време и међа земаља Србије и Бугарске. Писац пак, није ни мислио да тиме каже у исто време да је ту међа Србије и Бугарске у етнографском погледу, јер о том нико од путописаца не говори нити тако схвата, што се најлакше види из њихова писања да је Морава међа Србије и Бугарске, али при даљем путу новим фактима говоре супротно горњем тврђењу. Најлепши пример таког писања имамо у Вратислава на 42. и 44. страни више пута навођеног му путописа, а и сам непознати писац говорећи на стр. 69. о Морави и њезину извору вели даље, да пролази средином Србије. Као што се види, дакле, ово је збрка, али се њом не сме користити наука; шовинизму, пак, остаје слободно поље за натегнуте комбинације.

Digitized by Google

Le lendemain, qui fut l' unziesme de Juin, nous allasmes coucher a *Yagodna* (Јагодина),[26]) ayant marché douze heures et demie dans des bois semblables à ceux des jours precedens. Nous nous arrestammes au milieu du chemin pour disner auprès d' un village appellé *Baticina* (Баточина),[27]) qui est habité de Chrestiens. *Yegodena* est un grand bourg bien situé, où il y a plus de Turcs que de Chrestiens, à cause que la pluspart des *Spahis* de *Timar*, qui sont en la contrée, y demeurent.

Le jour suivant, à deux heures de *Yagodna* nous trouvasmes la riviere de *Morave* (Морава), qui venant des hautes montagnes de *Bulgarie*, passe par le milieu de la *Servie* et va descharger dans le *Danube*.[28]) Elle est environ de la grandeur de la Marne, mais beaucoup plus rapide; nous demeurasmes fort long temps a faire passer nostre bagage parce que de fortune il s' y rencontra un grand embaras de chariots et qu' avec cela les basteliers y sont tres-mal adroit, de sorte que cependant nous fusmes contraints de nous arrester à un village nommé *Paraquin* (Параћин), qui est proche de la riviere et qui est presque tout habité de Turcs. Entre *Paraquin* et *Razena* (Ражањ),[29]) où nous allasmes coucher, l' on voit les vestiges d' un ancien chemin avec plusieurs inscriptions, mais tellement effacées que l'on n' en peut rien recognoistre, sinon que ce sont caracteres Latins.[30]) Nous ne peusmes faire ce jour là que neuf heures de chemin, à cause du temps que nous perdismes au passage de la riviere.

Le lendemain nous marchasmes unze heures dans les bois, et apres avoir passé à gue la petite reviere du *Banaraica* (Бањска река — Моравица),[31]) où nous disnasmes au milieu

---

[26] Путници XVI и XVII столећа ово место пишу обично *Јагодна*. Тако је бележи и Вратислав (стр. 41. и 42.), који иначе доста лепо бележи имена појединих места. Ну у овога писца видимо и друкчије написано *Jagodena* које ваља читати како је овде написана, и чији је облик ближи данашњем облику од оног старијег, које се и данас кад кад чује у њезиних становника и ако ретко. О месту Јагодини има више код Вратислава на обележеном месту.

[27] Код Герлаха у *Гласнику срп. уч. друштва XXXVI*, 207. Вратислав је зове *Budessina* (стр. 40),

[28] Путници који путоваху српским и бугарским крајевима никако не обраћаху пажње међи српског и бугарског живља, чему је узрок непознавање језика и особина оба народа. При писању ови често узимаху један од другога не казујући ништа о позајмици, те су се погрешке поступно увећавале. Огуда долази да се путописцима може мало веровати у казивању онога што нису видели, јер не познавајући прилика не могоше процењивати добивене податке. На тај начин постало је и ово што овај писац вели о Морави да долази с високих планина бугарских, при чему је Нишаву заменио Моравом. *Према оваким приликама узимати податке што нам их дају путописци, па на основу њих изводити закључке етнографске значи не познавати критичност таких података или не водити рачуна о историској критици, јер би се за доказ узео исказ лица, која нису појимала финесу питања, о којима су писала.* Тај метод може послужити за писање шовинистичких, али никако и научних студија. На основу таких података средио је неки *Дринколов* (по свој прилици г. Марин Дринов) чланак *Сърбскитѣ претенции въ западна България* у књижници *Сърбскитѣ претенции на Македония* с предговором *Д. Инсарова* (Софија 1897. 12°, страна XV и 46) у коме су за доказ узете грешке појединих странаца, које су ниже у прилог тежњама бугарским а испуштано све што говори обратно. За доказ такве непажње путописаца да изведем само један пример. Др. Браун, из чијег је путописа објавио одломке Сг. Новаковић у *Споменику срп. краљ. академије IX*, доноси слику Бугарке из Баточине (у округу крагујевачком)! Таква етнографска неистина дошла је просто са непажње Браунове, који је слику узео из Николајева дела (*Les navigations, pérégrinations et voyages faits en la Turquie*, 4 livres. Arvers 1577), где слика представља Маћедонку. Браун је слику врло мало дотерао, својевољно променио име и створио бесмислицу, којом се користио Дринколов да истакне неизмерне бугарске претензије.

[29] О постанку и имену овог места забележио је Вранчић традицију, која се и сада може чути у околини, само је временом претрпела измену,

[30] Овај пут, на ком путници (в. на пр. Вранчића. *Radu LXXI*, 26) наилазе на остатке римске, није овај што данас води из моравске долине у долину Јованоначке Реке и даље у Ражањ. Стари пут је водио десно од данашњега (идући из Параћина у Ражањ) и то од Јованоначке Реке атаром села Ћићевца па косом десно од брега Плочника, на коме је некада био град, и тек после више од једног часа излазио је на висораван, који

Digitized by Google

d'une prairie, nous arrivasmes à *Nice* (Ниш), qui est une petite ville, où demeurent tous les *Spahis* de Timar, qui sont aux environs; outre lesquels il y a des *Janissaires* et de *Spahis* de la porte, qui y sont en garnison, tant pour la seureté des chemins, que pour tenir en subjection dix milles Chrestiens, qui sont à deux lieuës à la ronde de ceste ville, on y voit de grandes ruines, qui tésmoignent qu'elle a esté en plus grande consideration parmy les Chrestiens, qu'elle n'est maintenant parmy eux. La riviere de *Nice*, appellée par ceux de païs *Nichava* (Нишава), qui vient des montagnes voisines de *Bulgarie*, passe aupres de la ville, dont elle emprunte le nome et se va descharger à deux lieuës au dessous dans la riviere de *Morava*; nous apprismes de ceux du lieu qu'elle separe la *Servie* de la *Bulgarie*.[32]) *Nice* est encores du gouvernement de Bude, mais passé la riviere l'on entre dans celuy de *Grece*.

Les Turcs pour ce qu'ils n'ont aucune connoissance de la Geographie, divisent toutes les Provinces qui leur sont sujettes selon les gouvernemens qu'ils ont establis et leur en donnent le nom, de façon que la *Servie* estant sous la *Sangiachey* de *Semendrie* qui despend de *Bude*, ils l'appellent le *païs de Semendrie*. Ceste Province a esté cogneuë des anciens sous le nom de *Haute Misie*. Elle a au Septentrion la *Hongrie*, dont elle est divisée par le *Danube*, la *Macedoine* au Midy, la *Bulgarie* au Levant, et au Couchant la riviere de *Drine*, qui la separe du Royaume de *Bossena*. Le païs est diversifié en collines et valons, qui sont presque tous remplis de bois, bien qu'ils soient assez fertiles; mais les habitans n'ont pas le courage de travailler, parce que les Turcs leur ravissent tout ce qu'ils ont. La ville de *Semendrie* estoit autrefois la principale, où le *Despote* demeuroit; mais maintenant elle est presque toute ruinée, et *Belgrade* a succedé en son lieu. Le langage vulgaire du pais est l'*Esclavon*, qui s'estend jusques dans la *Romanie*.

La *Servie* est presque toute habitée de Chrestiens qui suivent l'Eglise Grecque, n'y ayant dès Turcs qu'aux bourgs et aux villages qui sont sur le grand chemin, où il se retirent volontiers. Il y a encores environ cinq mille Catholiques Romains qui vivent confusement parmy les autres Chrestiens, mais ils sont tous si pauvres et si miserables, que la pluspart de leurs maisons ne sont que comme gabbions couverts qu'ils transportent d'un lieu à autre, pour eviter la tyrannie de ces infidelles.

води данашњи пут у Ражањ. И данас мештани показују краћи царски пут, којим се може ићи из Ражња у Ћићевац, али је засут, обрастао и дубоко у шуми. Па и речи Корнелија Дриша „Од кад смо пошли с турске границе па ово док се нисмо успели на вис, који смо морали прећи идући за Ражањ....“ (*Отаџбина*. књ. XXI, стр. 629.) говоре у прилог горњем. Пењање је било уз брдо с. з. од Плочника.

[31] *Банарашком* Моравицу зове и Корнелије Дриш у горе поменутом опису пута Ћесарева посланика графа Вирмона (*Отаџбина*, књ. XXI, 629.). Како писац путовања де Хе-а не спомиње Александрац ни турско му име Спахиној, биће вероватно да је де Хе са својом пратњом ударио путем из Мозгова у Бован па кроз село сада напуштеним путем (у старијих становника познат под именом царског пута) изишао на Облу Главу а одатле у Липовац (Св. Стеван) и даље у Ниш. Сачуване традиције о хајдуцима и њихову пресретању путника у околини Липовца потврђују претпоставку да су путници ударили тим сада напуштеним путем.

[32] Разлог оваком схватању Нишаве као међе Србије и Бугарске налазимо у пишчевим речима мало даље, а на месту где говори о начину поделе освојених земаља у покрајине. Данашњи крај Мораве потпадао је тада под санџакат смедеревски, који је зависио од будимског везира (по овом писцу); смедеревски санџанат пак, означавао је Србију, па како се овај простирао до Ниша, то је писац узео да је ту у исто време и међа земаља Србије и Бугарске. Писац пак, није ни мислио да тиме каже у исто време да је ту међа Србије и Бугарске у етнографском погледу, јер о том нико од путописаца не говори нити тако схвата, што се најлакше види из њихова писања да је Морава међа Србије и Бугарске, али при даљем путу новим фактима говоре супротно горњем тврђењу. Најлепши пример таког писања имамо у Вратислава на 42. и 44. страни више пута навођеног му путописа, а и сам непознати писац говорећи на стр. 69. о Морави и њезину извору вели даље, да пролази средином Србије. Као што се види, дакле, ово је збрка, али се њом не сме користити наука; шовинизму, пак, остаје слободно поље за натегнуте комбинације.

Digitized by Google

Et neantmoins il y fait fort bon vivre, car les volailles n'y coutent que dix huict deniers, et les moutons quinze sols; mais pour le pain et le vin il en faut faire provisions aux villes et bourgs, pource qu'il ne s'en trouve pas de bon aux villages.

Le jour suivant, qui fut le vingtiesme de Juin, nous nous partismes de *Nice*, et parce qu'il faut passer de fascheuses et dangereuses montagnes, celuy qui comandoit à *Nice* nous donna vingt Turcs à cheval pour nous accompagner. En sortant de Nice, l'on entre dans une plaine marecageuse, qui est environnée de montagnes, en laquelle il croist abondance de ris rouge, qui n'est pas du tout si bon que le blanc. A la sortie de cette plaine, nous montasmes une montagne assez difficile pour les carosses;[33]) et apres avoir marché neuf heures nous arrivasmes en un village appellé la *Pallanque de Mehemet Bassa*, ou nous trouvasmes le Seigneur *Cesar Gallo*, Ambassadeur extraordinaire de l' *Empereur*, qui apres avoir eu asseurance du *grand Seigneur*, qu'il ne romproit point le traitté qui est entre l'Empereur et luy, et qu'il ne donneroit aucun secours à *Bethleem Gabor* s'en retournoit à *Vienne* pour en rendre conte à son maistre.[34]) Le sieur *des-Hayes* confera avec luy environ quatre heures et nous allasmes encores coucher à *Cruchismet* (Куричесма) qui est à une heure de chemin au delà; ce village est tout habité de *Chrestiens*.[35])

Les mauvais traittemens qu' ils reçoivent des Turcs sont cause qu'il y en a plusieurs qui s'assemblent pour voler sur le grand chemin, c'est pourquoy en la pluspart des villages de *Servie* et de *Bulgarie*, il y a un lieu enfermé de palissades, revestües de torches, qu'ils appellent *Pallanques*, où les habitans se retirent quand ils ont advis que ces voleurs tiennent la campagne, qui sont aucunefois trois cens de compagnie afin de resister aux Turcs qui les pourroient attaquer; car quand ils sont pris, on les empalle sur le grand chemin, sans autre forme de procés. Il est fort dangereux de se trouver en ces lieux là, lors qu'ils ont advis du passage de quelque Turc de qualité, ou des Ambassadeurs de la Seigneurie de *Raguse*, qu'ils sçavent porter leur tribut au grand Seigneur.[36]) Les Chrestiens du pais disent que ces

[33] Куновица.

[34] Цезар Гало беше отишао у Цариград 1620. год. и тамо пробавио годину дана радећи да на Порти сузбије рад угарских и чешких изасланика. При поласку беше добио нарочиту препоруку од ћесара Фердинанда за београдског мула-кадију Хабил-Ефендију, пу сав труд даде мало плода (Hammer, *Geschichte des Osman. Reiches*, Pest. 1832., B. II, 782).

[35] Ово место *Cruchismet* није ништа друго до изопачено или лоше забележено име Куричешме, које често спомињу путници XVI—XVIII столећа, а на који се односи и име *Измур* (извор) у Бертнардона де ла Брокијера (в. у *Годишњици XIV*, 51). Његовом даљином, час пута идући из Мехмед-пашине Паланке у Пирот, потврђује се истраживање г. Јов. Цвијића, да је било код данашњег села Клисуре (в. *Преглед географске литературе о Балканском Полуострву, св. III*, за 1891.—1897. год., стр. 29. и 30.). Куричешму као путничку станицу између Ниша (или још ближе Мехмед-пашине Паланке) и Пирота помиње и напред поменути Пуле (Poullet) у својим *Nouvelles relations du Levant*, па ју је извео и на карти приложеној уз спис под бр. 26 *(Kourou Thehactec)*. Помиње је и Вратислав говорећи да је посланство идући из Ниша стигло у Куричешму 3. октобра и у њој преноћило па сутра дан, прошавши кроз Пирот и нигде не задржавајући се, стигао у вече у Цариброд. Он додаје још да је река Суковска (sc. Нишава) била с лева Куричешми *(Prihodu*, 43. и 44.). У прилог овоме иду и речи Хаџи-Калфине о поновном подизању Куричешме 1638.—1639. год. што је имао извршити пиротски судија по султанову наређењу. Кад се још то Хаџи-Калфино писање доведе у везу с речима писца путовања де Хе-а, види се да је Куричешма у своје време служила за паланку, у коју се, као и у оне у моравској долини, склањаху путници и околно становништво од хајдучких напада (в. Хаџи Калфу у *Споменику срп. крал. академије XVIII*, стр, 72.).

[36] Дубровчани плаћаху Порти сваке године данак од 12.500 дуката, чему кад се додаду поклони за паше, везире и султаније, износио је на 16.000, а кад кад и до двадесет хиљада. Тај данак ношаху двојица посланика, који су из Дубровника полазили по Ускрсу, а враћали су се у новембру, а по који пут су сачекали нове посланике (Растић у Макушева *Изслѣдованія объ историческихъ памятникахъ и бытописателяхъ Дубровника*, 400; в. и *Jonrnal d'Antoin Galland pendant son séjour à Constantinople* (1672.—1673.) publié et annoté par Charles Scheffer, Paris 1881., II. t. 87. и 88.). О овом данку

Digitized by Google

voleurs sont *Aiduques* qui viennent de *Valaquie* et de *Transilvanie;* mais il est à croire qu'il y en a plusieurs du pais qui se joignent avec eux. Dieu nous fit la grace de ne les point rencontrer.

Le lendemain vingt et uniesme, nous descendismes la montagne couverte de bois, que nous avions monté le jour auparavant, au bas de laquelle est une grande plaine trés-fertile, qui porte le nom d'un bourg appellé *Pirot* (Пирот) en esclavon et en Turc *Cherquioi,*[37]) où nous disnasmes dans une prairie le long d'un ruisseau, apres ayant marché en toute la journée treize heures et demie, nous arrivasmes en un village habité de Chrestiens, nommé *Dragoman* (Драгоман.)[38] Les cochers, qui nous conduisoient s'egarerent au lieu de nous mener droit à *Dragoman*, prindrent le chemin d'un petit village de Chrestiens, qui nous voyant arriver, commencerent à se retirer au haut des montagnes, emportant ce qu'ils avoient de meilleur, de sorte qu'il n'y eut jamais moyen d'en faire revenir pas un, pource qu'ils croyoient que nous fussions des Officiers du grand Seigneur, qui ne les vont voir que pour les maltraitter.

Le jour suivant, vingt deuxiesme de Juin, nous arrivasmes à *Sophie* (Софија), ayant marché huict heures le long d'une plaine encores plus fertile que la precendente, mais beaucoup plus desargeable, parce qu'elle n'est environnée que de roches. Elle a quatorze heures de long et quatorze de large. C'est l'endroict de la *Bulgarie* le plus peuplé, car l'on y conte trois cens soixante villages, tous habitez de Chrestiens.

La *Bulgarie* s'appelloit anciennement la *basse Misie*, mais les peuples qui estoient le long des rives de la *Volga* s'y estant venus habituer, luy donnerent le nom de *Volgarie*, qui par corruption s'est changé en *Bulgarie*. Elle à au Levant[39]) la *Romanie* dont elle est separée par le mont Haemus, au Couchant la *Servie*, au Septantrion le Danube, qui la divise du pais di *Timisvar* et de la *Valaquie* et au Midy la *Macedoine*. Ceste Province est beaucoup plus montueuse et plus fertile que la Servie, mais elle n'est pas si agreable ny si diversifiée. Les montagnes sont tellement hautes, que la pluspart sont couvertes de neges neuf mois de l'année. Elles enferment, comme j'ay dejà dit, plusieurs grandes plaines qui sont fort fertiles et abondantes. Il y fait encores meilleur vivre qu'en *Servie;* et neantmoins il n'y a lieu en toute la *Turquie* où l'on mange de si mauvais pain, car il n'est cuit que dessous les cendres et est si mal pestri, que l'on est quelques jours avant que de s'y pouvoir accoustumer.[40])

La langue vulgaire du pais est *l'Esclavone*, qui est encores entenduë en plusieurs endroits de la *Romanie*. Ceste Province est l'une des plus habitées de Chrestiens qui soient en Turquie, outre ceux qui suivent l'Eglise Grecque dont il y a trente fois autant que de Turcs, il y peut avoir quinze mille Catholiques Romains sujets à l'Evesque de *Ciproa;* ils habitent en ceste partie de *Bulgarie*, qui est près de *Danube.*[41]) On peut juger aisement que lors que

---

у разно доба какав је био и колико је износио, може се видети из Dr. Луја Војновића, *Дубровник и Османско Царство*, II, 21., 36., 46.; 64. и 65., 82. и т. д. Исто тако тамо је опширно описан пут и рад посланика што су сваке године ишли у Цариград и носили собом данак (*Ibid.* стр. 153.—180.).

[37] *Hammer, B.* II, 265; *Jireček, Die Heerstrassen*, 226; Хаџи Калфа у *Споменику XVIII*, 32; *Врањчић* у *Radu LXXI*, 30, Шепер у *Radu LXII*, 53, Бенедето *Рамберти* доводи му име од негдашњег му господара Петра, који га је, ваљда, подигао: „cosi chiamato perche il Signor di esso era nominato Petro" (*Tre libri delle cose de Turchi*, prima edizione, Venezia 1529., 2. стр. 7. листа).

[38] Опис пута од Пирота Драгоману код неких путописаца је од већег интереса, јер се помињу насељена места и други предмети и данас очувани као: Суково и Суковска речица, Калотин, Цариброд и др. (в. Вратислава *Prihody*, 43, 44; *Rad LXII*, 55; *LXXI*, 31; Ramberti, *Tre libri delle cose de Turchi*, 2. стр. 7. листа; Jireček, *Die Heerstrassen etc.*, 127.). Идући из Пирота за путнике је преноћиште било у Драгоману, као и обратно идући из Драгомана што је био Пирот (*Hammer, B.* II, 862.).

[39] Очигледна омашка писчева.

[40] В. код Врацислава, (*Prihody* 47), и Бузбека (*Ambassades et voyages en Turquie etc.*, 50).

[41] О католицима и ширењу католичанства у Бугарској лепих података пружа Ферменџинова збирка доку-

Digitized by Google

ce païs estoit libre, les habitans estoient fort somptueux en habits, car encores aujourd' huy, quoy que les Turcs ne leurs laissent rien, les femmes sont fort proprement vestuës. Elle pendent à l'entour de leurs testes indifferemment toutes les pieces, tant d'argent que de cuivre qu'elles peuvent trouver, de sorte que celles qui en ont le plus sont estimées les plus braves. Elles entrelassent aussi leurs cheveux avec un tel artifice qu' on a bien de la peine à recognoistre la tissure de l'ouvrage; ils leur vont par derriere jusques à la ceinture, et n'y touchent jamais depuis qu'elles les ont ainsi agencez. Leur chemises sont brodées à l'entour des fentes de fil de diverses couleurs. Et comme elles voyoient les nostres, elles s'estonnoient de nostre modestie et de quoy nous ne les enrichissons point avec ce meslange de couleurs. Les hommes portent aussi une espece de bonnet qui est ridicule, et parce que leur habit aussi bien que celuy des femmes est le plus extravagant que l'on puisse voir en toutes ces contrées, il ne sera pas hors de propos d'en mettre icy la figuge.[42])

La ville de *Sophie*, capitale de la Bulgarie est située dans ceste grande plaine descrite cy-dessus, environ à une demie heure de chemin de la plus haute montagne. Quelques uns ont estimé que c'est la *Tibisque* de Ptoloméo, mais nous apprismes de ceux de la ville qu' à une portée de mousquet, vers le *Sud-oest* ou le *Beche*, on voit l'endroit où estoit autre fois la ville de *Sardique*. Elle est selon l'opinion plus vraye semblable au quarante troisiesme degré et demy de latitude et au quarante neuf de longitude mais les hautes montagnes qu'elle a au Midy sont cause que l'Hyver y dure plus que l'Esté et qu'il y pleut fort souvent. Elle n'est point fermée de murailles, et n'est arosée que d'un grand ruisseau qui passe par dedans les ruës; les plus marchandes sont couvertes, et la plus-part des maisons sont esloignées les unes des autres, estant presque toutes accompagnées de Jardins, ce qui fait que la ville se monstre fort grande. La *Mosquée* principale qui est tres-belle servoit autrefois d'Eglise aux Chrestiens sous le nom de saincte Sophie, c'est à dire de la Sapience divine et quelques uns croyent que cette Eglise ayt donné le nom de Sophie à la ville, qui auparavant s'appelloit Sardique.[43])

Hors cette Mosquée elle n'a rien de considerable, car elle est encores plus mal bastie que les autres ville de Turquie et la demeure en est si mal saint, à cause des marecages qui l'environnent du costé du Septentrion qu'elle ne se fust pas conservée comme elle est, n'estoit que le *Beglerbeis* de la Grece y fait la residence. La plus grande part des Turcs qui sont en toute la Province y demeurent et neantmoins il y a beaucoup plus grand nombre de Chrestiens, parmy les quels il y en peut avoir cent cinquante de Catholiques, mais ce sont presque tous Marchands *Ragusois* qui y traffiquent comme à Belgrade; il ont un Prestre qui leur celebre la Messe publiquement. Toutes les maisons où les Chrestiens et les Juifs ha-

---

мената *Acta Bulgariae ecclesiastica* (Monumenta spect. histor. Slavorum meridionalium, vol. XVIII). Католички свештеници, како се то може видети тамо из многих извештаја поднешених папама, беху Дубровчани и други Срби Далматинци са разлога наведених већ у примедби под бр. 12. и 13. овог одељка.

[42] Слика Бугарина и Бугарке је на 77. страни. Страст за кићењем новцем и бинђувама, које помиње овај писац, помињу и други путници (в. Ramberti, *Tre libri delle cose de Turchi*, 1. стр. 7. листа; Врањчић у *Radu LXXI*. 30.; Бошек у *Radu LXXIV*, 92. и т. д.)

[43] У колико је који писац био учевљи, у толико се више пуштао у расправљање о положају нестадших градова, пропуштајући бележити савремене прилике, које би за нас биле од особита интереса. Ово расправљање о казивању старих не будући засновано на правилној основи, заводило их је на странпутице те су писали узалуд. Јакар Соранцо о Софији вели, да није ни Тибиска ни Сардика, већ Тријадица (*Ottomano*, Ferrara 1598., стр. 15.), а Врањчић је погрешно зове Улпијаном (*Rad LXXI*, 31.). Ну за то немамо јених података о Софији, њезином становништву и интересностима у њој у већ поменутој Ферменџиновој збирци докумената *Acta Bulgariae Ecclesiastica*. Из докумената тамо објављених као и путничких белешака видимо да је Софија била значајна станица дубровачких трговаца, чије су колоније, поред миснонера, највише допринеле ширењу католичанства у својој околини.

Digitized by Google

bitent ont la porte si basse qu'elles n'ont pas plus de trois pieds de haut, et cela affin de se liberer de loger les Turcs qui passent, lesquels ne pouvants faire entrer leurs chevaux dans leurs maisons, sont contraints de se retirer dans les *Quiervansaras*.

Sophie est l'un des plus grands passages de Turquie, car pour aller de *Constantinople* à *Venise*, à *Raguse* et en *Hongrie* il y faut necessairement passer. Ceux qui veulent aller à Venise ou à Raguse se prennent le chemin de *Novibazar*, et de là traversans les grandes et fascheuses montagnes d'Esclavonie vont en telle part du *Golphe de Venise*, qui leur plaist. De *Sophie* jusques au *Golphe* il y a dix huict journées. Pour aller en *Hongrie* ii n'y a point d'autre chemin que celuy de Belgrade qui est de huict petites journées que l'on peut faire en sept.

Or d'autant que cette ville est le siege du Gouverneur de la *Grece*, il ne sera point hors de propos de dire que le gouvernement de la Grece, que les Turcs appellent *Romeli Beglerbeilic*, est le plus honnorable et le premier de toute la Turquie, tant pour ce que le *grand Seigneur* tient le siege de son Empire a *Constantinople*, qui est dans son estenduë, que pour le grand nombre de Provinces qui luy sont sujettes. Car ce *Beglerbey* commande à la *Romanie*, à la *Bulgarie*, à la *Macedoine*, à *l'Albanie*, à *l'Epire*, à *l'Acaye*, et à la *Morée;* il a vingt *Sangiacbeis* sous luy, qui sont gouverneurs particulieurs de Provinces et commandent à trente trois mil soldats entretenus qui sont sous sa charge.[44])

Nous partismes de Sophie le vingt quatriesme de Juin et continuasmes nostre chemin par la mesme grande plaine; à une lieuë de la ville on nous fist voir un village nommé *Orvitro*,[45]) où il y a grande quantité de ruines que l'on nous dict estre d'un beau monastere de *Caloiers*, où fut tenu le Concille de Sardique. Prez de la est un autre village nommé *Lozina*[46]) qui est assis sur la pante de la montagne que nous avions au Midy et proche d' une valée fort estroitte qui a cette propriété qui si aux environs de ce village on allume un feu de trente ou quarante buches il s'esleve un tel vent dans tout cette grande plaine de *Sophie* qu'il esgale une tempeste.

A trois heures de Sophie nous passames sur un pont de bois la petite riviere *d'Iscar* qui prende sa source au pied du mont *Rodope*. Et apres avoir faict encores pres de quatre heures de chemin, nous sortismes de cette grande plaine et entrasmes dans des Collines où aiant marché quatre bonnes heures et rencontré plusieurs villages nous arrivasmes à *Ictiman* (Ихтиман);[47] en ce Bourg il y a plusieurs Turcs, encores que tous les villages circonvoisins soient habitez de Chrestiens, les Turcs de toute la Province se retirans volontiers à *Sophie*, à *Cerquioy* ou à *Ictiman.*

En quitant la plaine de Sophie nous commençasmes à descouvrir la main droitte le sommet du mont *Rodope* qui estoit encores couvert de neiges. Cette montagne, à ce que l'œil en peut juger, n'est qu'une branche du mont *Hoemus*, dont elle ne differe qu'en ce qu'elle est beaucoup plus haute.

C'est le lieu où l'antiquitè veut qu'Orphée ayt fait entendre autrefois la douceur de sa harphe dont la memoire s'est perpetuée jusques en ce siecle; car il y a sept fontaines sur le plus haut de la montagne que ceux du pais appellent encores aujourd'huy les sept fontaines *d'Orphée*, estimans que les larmes qu'il respandit apres avoir perdu pour la se-

[44] Овако схваћа румелијски бегларбеглук и Хаџи Калфа, али му још додаје и Србију од Дунава и Саве до Ниша̀ве, што овај непознати придодаје будимском бегларбегу, те је према томе и мањи број санџакатa, двадесет према двадесет и шест у Хаџи Калфе или двадесет и четири у Ракоа (*Histoire de l'etat present de l'empire ottoman*, Amsterdam MDCLXX, 137.).

[45] Оваког места данас нема. Биће свакојако да је изопачено неко словенско име.

[46] Горња и Доња Лозина постоје и сад.

[47] Хаџи Калфа у *Споменику XVIII*, 31.; *Rad LXXI*, 39.; *Hammer B. II*, 861.; Jireček, *Die Heerstrassen* 129.; Вратислав, *Prihody*, 47. (код њега Jessiman),

Digitized by Google

conde fois sa femme *Euridice* donnerent commencement à ses sources.[48])

Il y a· plusieurs autres grandes sources qui naissent au pied du mont *Rodope*, celles qui sortent du costé du Midy se deschargent dans l'Archipelague comme la riviere de *Marissa* et les autres dans le Danube qui les emporte dans la *mer noire.*

Le vendredy vingt-cinquiesme le sieur *des Hayes* prist quelques Turcs pour nous accompagner, en passant la montagne qui est assez fascheuse pour les carossses principalement aupres d'un grand village de Chrestiens qu'ils appellent *Capigi Dervant* (Капу Дербенд [49]) c'est à dire portier de la montagne, apres avoir employé sept heures à monter et à descendre nous arrivasmes en un grand village nommé par les Turcs Jancoli et par les habitans *Nonocelo*,[50]) qui est le premier de la *Romanie*, comme Capigi est le dernier de Bulgarie; et aiant encores marché quatre heures le long de la riviere de Marissa, nous trouvasmes un grand bourg nommé *Basargic* (Пазарџик où il y a un fort beau Quiervansara basti par *Hibraim Bascha.*

Cette montagne qui separe la *Bulgarie* de la *Romanie*, est appellée par les Italiens la *Chaisne du monde* et par les Turcs *Dervent*, qui est le nom de toutes les montagnes couvertes de bois, comme *Balkan* est celuy des rochers tout nuds; c'est celle que les anciens ont cogneuë sous le nom *Haemus.* Ces passages sont grandement perilleux, aussi ceux qui commandent pour le grand Seigneur dans toutes ces Provinces y mettent si bon ordre, qu'aux advenuës des montagnes il y a des hommes qui avec des tembours advertissent les passants de prendre garde à eux quand il y a nouvelles de voleurs, mesmes aux endroits plus dangereux il y a des soldats destinez pour accompagner ceux qui passent, sans qu'ils soient obligez à leur rien donner.[51])

Le Samedy vingt sixiesme, apres avoir marché six heures dans une plaine, ayant tousiours la riviere de *Marissa* à main droite, nous arrivasmes à *Philippopoli*, que les Turcs appellent *Philiba.* Il y a le long du chemin plusieurs butes de terre, qu'ils estiment estre les sepultures de quelques-uns de leurs ennemis, que leurs ancestres ont defaits en ceste plaine.[52])

La ville de *Philippopoli* est dans la *Romanie*, située sur le bord de la riviere de *Marissa*, au pied de quelques collines qui sont destachées des montagnes. Elle n'est point fermée de murailles; la riviere la borne du costé du Septentrion et ses collines enferment quasi tout le reste; aussi ne la sçauroit-on rendre forte, estant commandée de tous costez. Son nom tesmoigne qu'elle a esté bastie par *Phi-*

---

[48] Сачувану традицију о трачком краљевићу Орфеју, везану за постанак седам извора, згодно је уплео Гундулић у *Османа*, где вели:

У румелска језди поља — Врх Марице ријеке која
Опет српска напред слиди — Мнократ брзи тјек устави
Где су града Дренопоља — Кад Орфео крај пе поја
Врх Марице ријеке зиди — Драге пјесни од љубави....

Кажу Срби и Бугари
Бистре воде седам врела
Која проба и удари
На спјевања сва весела. (*Осман*, пев. III, стих 33.—44. в. и даље до 64.).

[49] Посланик де Хе беше тражио оружану пратњу што је Капу-Дербенд био место опасно и разглашено са разбојничких чета (в. код Јиречека *Die Heerstrassen*, 129.).

[50] *Јени-кои* (Novus Pagus) *Ново Село* (в. у *Radu LXXI*, 39.; Jireček, *Die Heerstrassen*, 130.; *Hammer, II*, 861), Пуле га зове *Nova Thelo* (на карти његовој под бр. 36), а Контарини *Novoselo-Villanova* (*Diario del viaggio da Venezia a Constantinopoli di M. Paolo Contarino.* Edizione per le Nozze, Venezia, 1856., стр. 29.).

[51] Контарини, *op. cit.* 29. В. и у Jireček, *Die Heerstrassen*, 129. и 130. Становници у близини опасних прола̀за. чија је дужност била чувати пут, били су одговорни за његову безбедност, а у накнаду за уложени труд били су ослобођени свих намета, које су плаћали остали поданици турски, немусломани (в. моју књижицу *Данак у крви*, стр. 4. у примедби 5.).

[52] О овим могилама опширније говори Вранчић (*Rad LXXI*, 42), а помена има у Рамберти-а (*Tre libri delle cose de Turchi* 1 стр. 8. листа), Катарина Зена (*Starine X.* 212) као и код Вратислава (*Prihody*, 39. и 50.).

Digitized by Google

lippes de *Macedoine*, père *d'Alexandre*;[53]) mais elle est tellement changée, qu'il n'y reste plus aucune marque de son fondateur. Elle est mypartie de Chrestiens et de Turcs.

La riviere de *Marisse* qui s'appelloit anciennement *Hebrus* prend sa source au pied du mont *Rodope*, et apres avoir arrosé une bonne partie de la *Romanie*, se descharge en *l'Archipelague*, vis a vis de l'Isle de *Samothrace*, dans un golphe qui en prend le nom. Elle estoit fort basse, mais cela n'empescha pas que l'on ne recogneust fort bien qu'elle n'est pas si lente ny si froide que les anciens nous ont voulu faire croire. Nous la passasmes avant que d'arriver à *Philippopoli*. Et le jour suivant, qui fut le vingt septiesme de Juin ayant marché neuf heures dans une plaine assez fertile, comme le sont toutes celles de la *Romanie*, nous arrivasmes à *Caïali*[54]) qui est un grand village tout habité de Chrestiens qui se servent encores de la langue *Esclavone*.

Le lundy vingt-huictiesme nous allasmes coucher à *Hermanli*[55]) qui est à dix heures de chemin de *Caïali*; c'est un bourg où il y a quelques Turcs, aupres duquel est un grand village habité de Chrestiens.

Le mardy vingt-neufiesme de Juin nous repassasmes la riviere de *Marissa* sur un petit pont de pierre, basty par *Mustapha Bascha*,[56]) et apres avoir marché l'espace de dix heures dans un pais plain, presque tousiours sur le bord de la mesme riviere, nous arrivasmes à *Andrinople* (Адријанопољ).

Pour éviter les grandes incommoditez que l'on souffre durant ce voyage, il faut faire provision de pain et de vin dans les villes. Pour le reste il n'y a si meschant village où l'on ne trouve des moutons et des volailles à fort bon marché, principalement en ceux qui sont habitez de Grecs; car aux lieux où il n'y a que des Turcs, l'on n'y trouve quasi rien que du laittage, la faineantise leur estant si naturelle, qu'ils mourroient de faim, n'estoient leurs troupeaux qui les entretiennent.

---

[53] Писац овог путописа, као и многи други пре њега, погрешно замењује град *Филипи* са *Филипопољем* и везује га за име Александрова оца Филипа (*Rad LXII*, 109. и 110.; *LXXI*, 38. и 45; Соранцо, *Diario*, 50.). Овоме је узрок позајмљивање каснијих путника од старијих, и ма да пок. Матковић вели о де Хе-ову пратиоцу да су му белешке „продукт обћенитл мотрења, заснован већином на аутопсији, у њем неима више мијешања старе с новом географијом, него се приказује тадање географијско и етнографијско стање пропутованих приједела" (*Rad CXXIV*, 84), ипак се код њега види траг позајмица. Много старији, по невољи путник, Франческо Марио Анђионело родом из Виченце у Италији, који је са својим братом Јованом 1468. год. био у Негропонту, кад га је Мехмед II опсео, а по том одведен у ропство, кад је град пао, био је у пратњи Мехмедова сина Мустафе, с њим је прошао кроз Тесалију, Маћедонију и Тракију и о томе оставио белешке. Он на том путу помиње град Филипов овим речима: „Adi 15 (agosto) levose il campo con il Gran Turco et alloggiò dove fù una gran Città chiamata Filibegiuch, la quale fù edificata da Phillippo di Macedonio, et ivi gli sono antichità assai, et sopra il monte gli sono alcune Torre disabitate." (Његов спис с натписом: „Come l'anno 1468. Jo Francesco et Gio. Maria mio fratello degli Anzolelli Vicentini, partimo da Vicenza à di 5 Agosto per lo viaggio di Negroponte, et quello che ne incontra fino alla ritornata" штампан је у неколико десетина егземплара као свадбено уздарје 1881. год. у Виченци приликом свадбеног весеља двеју отмених породица Lampertico-Balbi). Град Филипи по Анђионелу боље је обележен; он је у њ стигао у пратњи султанової 15. августа, истог дана по поласку из Св. Горе (стр. 13).

[54] *Rad LXII*, 110; Јиречек, *Die Heerstrasse*, 132; *Hammer*, II 160 (у тексту и на приложеној карти зове га *Кјалик*), Контарини (*Diario*, 31), Соранцо (*Diario del viaggio da Venezia à Constantinopoli fato da M. Jacopo Soranzo*, descrito da anonimo, che fu al seguito del Soranzo. Venezia 1856., стр. 51); Кабога у *Споменику XXXIV*, 229.

[55] Рамберти (*Tre libri delle cose de Turchi*, 2. стр. 8. листа и 1. стр. 9. листа. Интересно је да је овај писац на том месту забележио традицију о смрти краља Вукашина и име убице му Николе — Chersovich Nicolo); Јиречек, *Die Heerstrassen* 132; Вратислав, *Prihody*, 50; *Hammer II*, 860.; Контарини *op. cit.* 31. Соранцо *op. cit.* 51.

[56] Противно писању осталих путописаца овај вели о познатом мосту да је мали. Без сумње је та погрешка постала што је писац тих дана на путу видео више мостова или је прелаз извршен у доба дана, када није могао запазити ту хваљену грађевину код других. Опширније има код Соранца (*op. cit.* 52) и Контарина (*op. cit.* 32).

Digitized by Google

Pendant nostre voyage nous arrivions tousiours de fort bonne heure au giste, à cause que nous partions avant le jour; ainsi nos gens avoient le temps d'apprester les vivres que le Chasnir leur faisoient apporter aux despens du grand Seigneur. Ils faisoient cuire nostre disner dés le soir, afin que le lendemain nous nous peussions arrester à la premiere fontaine que nous rencontrions où il y avoit de l'herbe pour nos chevaux, sans estre obligez à chercher un village.

Au reste, ceux qui voyagent par la Turquie tirent de grands advantages de la charité des Turcs et de la croyance qu'ils ont de la vie future. ces gens tiennent pour une chose indubitable que tous ceux qui auront creu en *Dieu* selon *Mahomet*, seront sauvez, mais que nul pourtant ne jouira de la beatitude qu'apres le Jugement general et que cependant ils demeureront, les hommes dans un lieu et les femmes dans un autre, où il seront conviez ou travaillez selon le bien ou le mal qu'ils auront fait. c'est pourquoy la pluspart de ceux qui sont riche tachent à reparer le mal qu'ils commettent durant leur vie en faisant des fondations sur les grands chemins pour le commodité publique, croyant que telles œuvres sont fort agréables à *Dieu*. Pour l'ordinaire ils font bastir des *Mosquées*, ausquelles ils laissent de grands revenus, mais cela n'est permis qu'à ceux qui ont aydé à conquerir quelque terre sur les *Chrestiens*. Les autres bastissent des *Quierransaras* avec des hospitaux, où les passans, de quelque Religion qu'ils soient, peuvent estre nourris trois jours durant. Il y en a plusieurs sur le chemin de *Belgrade* à *Constantinople*, où quand nous y logions on nous apportoit à chacun une portion. Ceux qui n'ont pas moyen de faire une si grande despense, font venir de l'eau sur le grand chemin ou font bastir des ponts pour la commodité de ceux qui passent.[37]

La ville *d'Adrianople* avant que d'estre augmentée et comme rebastie par *l'Empereur Hadrian* qui luy donna son nom) s'appelloit *Oreste*. Elle est assise sur le haut et sur la pante d'une colline, à l'endroit où la riviere de *Tounze* (Тунджа) et celle de *Harde* (Арда) perdent leur nom dans celle de *Marissa*. Il n'y a point de lieu dans la *Romanie* où l'air soit plus doux et plus temperé, car outre que selon le ciel elle est au quarante-deuxiesme degré et quarante-cinq minutes de latitude et à cinquante deux degrez de longitude, elle est environnée de grandes plaines et est également eloignée de la mer et des montagnes qui varient d'ordinaire le temperament des lieux qui leurs sont voisins. Le terroir se ressent aussi de la bonté de l'air; il porte des grains en abondance, à quoy il est plus propre qu'à autre hose.

Ceste ville demeura sous la puissance des Chrestiens jusques en l'an mil trois cens soixante et trois, que *Soliman* le troisiesme Empereur des Turcs la prist avec artifice. La muraille de la ville estoit fenduë en son rau de chaussée autant comme il falloit pour passer un homme par où tous les nuicts un Grec de la ville sortoit pour aller cueillir du bled dans les champs: ce que *Soliman* ayant appris, il commanda que l'on donnast un assaut general de l'autre costé de la ville, pendant lequel il fut entrer par cet endroit bon nombre de ses meilleurs soldats, qui se saisirent de l'une des portes et luy en faciliterent l'entrée. La mort ne luy permist pas de jouir longuement de cette conqueste. Mais *Amurat* son successeur, ayant recogneu les advantages que cette ville avoit par-dessus *Burse* en *Bithynie*, y transporta son siege, et y fit bastir un *Serrail* hors de la ville, où les *Ottomans* ont depuis tousiours demeuré jusques à la prise de *Constantinople*.[38]

[37] О милимъ каравансерая, бѣлимъ, чистомъ и хорошо заключенномъ отвсюду отъ пустыни и отъ грязи, и о бѣдномъ у Турокъ и плохомъ о Турчинѣ.

[38] Ceci s'entend par de la Хаджилларское Историческое Турка, что де упомянуто подъ год. 1361. (Baudier *L'Histoire de la descendance de l'empire grec et establissement de ceux des Turcs par Chalcocondil Athenien*, traduction de Blaise de Vigenere tome I. p. 14 et 15.)

Digitized by Google

Le sejour qu'ils y ont fait a esté cause que la ville s'est beaucoup accreuë au delà de l'enceinte de *l'Empereur Hadrian* que l'on voit encores aujourd'huy et qui se trouve en quelques endroits au milieu de la ville. Les bastimens particuliers sont assez beaux pour le pais. Quant aux édifices publics, il y a un *Besestan* tout voûté qui est tres-beau, c'est comme une halle ou l'on vend des estoffes, le lieu où les Cordonniers tiennent leurs boutiques est aussi tout voûté et fort bien basty. Il y a cela de particulier en toutes les villes de Turquie, que tous les artisans d'un mesme mestier demeurent en mesme endroit. Au plus haut de la ville est une superbe Mosquée, que *Sultan Soliman* a fait bastir. Si l'on veut adjouster à cella il Serrail qui est en une assiette tres-agreable et un beau pont de pierre, qui a six arches, on ne trouvera point de ville en Turquie apres *Constantinople* où il y ait de plus beaux édifices publics.[59])

La ville *d'Andrinople* est encores sous le *Beglerbey* ou Gouverneur de la *Grece*, que les Turcs appellent *Romeli Beglerbey*. L'on y envoye de la *porte* de trois ans en trois ans un *Mola Cadi*, qui y rend la Justice en premiere et derniere instance, n'y ayant que luy de Juge dans la ville. Il a encore charge de la police, dont il tire un grand revenu outre les *Avanies* et les injustices qu'il exerce pour amasser de quoy faire des presens, quand il est de retour à *Constantinople*, soit pour empescher que l'on ne recherche sa vie, soit pour obtenir une autre commission et un autre employ.[60]) La charge de Juge ou *Cady d'Andrinople* est beaucoup estimée parmy eux, car ceux qui en sortent sont faits ordinairement *Cadis de Constantinople* et puis *Cadilesquiers*.[61]) Il y a pour la garde de la ville quelques *Janissaires* et quelques *Spahis*, qui obeïssent seulement à leurs chefs et ne recognoissent au surplus que leur *Aga*, qui est aupres de la personne du grand Seigneur. Pendant que nous y sejournasmes, la *Molacady* y fit loger et défrayer le sieur *des-Hayes* et rechercha les occasions de luy faire recevoir du contentement.

La *Romanie* s'appelloit anciennement *Thrace*, mais *Constantin* transfera le siege de l'Empire à *Constantinople*, qu'il nomma *Rome la neuve*, voulut aussi que le pais d'alentour s'appellast *Romanie*. Depuis les *Turcs* ayant commencé leurs conquestes en *Europe* par cette province se sont presque servis du mesme nom et l'ont appellée *Romeli*, mais sans se restraindre aux limites de la *Romanie*, ils ont appellé *Romeli* la pluspart de ce qu'ils ont conquis dans *l'Europe*, de sorte qu' aujourd' huy ils comprennent sous ce nom toutes les terres qui sont sujettes au *Beglerbey* de la Grece, dont il a esté parlé cy-dessus.[62])

La *Romanie* est bornée au Levant de la *mer Majour* (que les Turcs appellent *mer noire*) du destroit de *Constantinople*. de la mer de *Marmora* et du destroit de *Gallipoly*; au Midy de *l'Archipelague*, au Septentrion et au Couchant elle a le mont *Haemus*, qui la separe de la *Bulgarie* et de la *Macedoine*. Son estenduë depuis la riviere de *Strimon*, que l'on appelle maintenant *Marmare*, jusques à la *mer Majour* est de quatre-vingts cinq heures de chemin; et

[59]) Описан опис Адријанопоља има у Катарина Зена (*Starine X*, 212. и 213.). Такав је и од интереса опис овога града и у Контаринову путопису (*Diarii*, стр. 32.—35.).

[60]) Упореди Alberi, *Relazioni degli ambasciatori veneti*, *ser. III*, vol. II. (у релацији Бернарда Лоренца од год. 1592.).

[61]) *Кадилескијери* или *Кади-Аскери* беху врховне судије, тројица на број: један за покрајине у Азији, други у Јевропи, а трећи, од времена Селима I, у Африци (*Jo. Leonclavii, Pandectae hisioriae turcicae liber singulario ad illustrandos annales.* Francofurdi 1598., 4°., стр. 240.). О кадилескијерима и начину како се до тог звања долазило може се наћи доста података у релацијама млетачких посланика у Цариграду (Berchet e Barozzi. *Le relazioni etc.*, ser. V, parte I. 107., parte II, 32. и т. д.). О првој двојици кадилескијера в. *Diarii e diaristi veneziani, studii* del prof. Linaldo Fulin (у спису *Itinerario di ser Pietro Zen stato orator al serenissimo signor Turco, fatto da Marin Sanuto in sumario*), Venezia 1881., стр. 126.

[62]) О Румелији, њеном пространству и имену, старијем и новом в. у предговору Ст. Новаковића српском издању Хаџи Калфе, у *Споменику срп. крал. академије XVIII*, 17.—23.

Digitized by Google

depuis le mont *Haemus* jusques au destroit de *Gallipoli* de cinquante cinq heures. Elle est comprise entre le quarante et uniesme degré de latitude et le quarante-quatriesme. Et pour sa longitude depuis le quarante-septiesme degré jusques au cinquante-sixiesme suivant cette situation, elle devroit estre assez temperée, mais les ventes Septentrionaux qui viennent de la mer noire font qu'elle est grandement froide en quelques endroits; cela est cause que les grains y viennent mieux que les vins, lesquels y sont fort verds, si ce n'est en la partie Meridionale, où il en croist d'assez bons. Il y a aussi quelques prairies dont celle dè *Dorisque*, qui est le long des rives de *Marissa*, est de fort grande estenduë. Le *grand Siegneur* y a un beau haras et neantmoins les habitans du pais ne laissent pas d'y nourir plus de deux mille chevaux. On dit qu'en cet endroit *Xerxes* fit faire monstre à son armée apres avoir passé en *Europe*.

Il n'y a point de Province en France qui ressemble plus à la *Romanie* que la *Picardie;* car ce ne sont que grandes plaines sans arbres, avec de petites collines en quelques endroits. Il y a beaucoup plus de Chrestiens que de Turcs et de Juifs tout ensemble, mais toutesfois ils languissent soubs la tyrannie de ces infidelles qui les outragent impunement. Le seul moyen qui leur reste pour se mettre aucunement à couvert de cette misere, est de donner leurs plus belles filles en mariage aux Turcs qui ont du credit et de l'authorité dans le pais, afin d'en recevoir du support, ce que plusieurs Chrestiens pratiquent, en telle sorte pourtant que les filles ne changent pas tousiours leur Religion, bien qu'elles soient mariées selon la loy des Turcs.

De toutes les grandes villes qui estoient autrefois en cette Province, il n'y a que *Constantinople*, *Andrinople* et *Philippopoli* qui se soient conservées, car pour celle de *Philippi* l'on n'y remarque plus que des ruines qui tesmoignent qu'elle a esté florissante autrefois, et celle de *Traianopoli* est beaucoup decheuë de son ancienne grandeur.

Apres avoir demeuré un jour entier à *Andrinople*, nous en partismes le Jeudy, premier jour de Juillet, sur les dix heures; et pour regler nos journées, nous ne marchasmes que quatre heures jusques à *Absa* (Хафза[63]) où nous couschasmes; c'est un petit bourg habité de Turcs, où il y a neantmoins une belle *Mosquée* et un grand *Quiervansaras* couvert de plomb. qu'un des principaux Tresoriers du pais a fait bastir pour l'expiation de ses fautes. La chaleur nous contraignit à changer l'ordre de nostre voyage, et à nous servir de la nuict au lieu de jour, ce que les Turcs font ordinairement; mais davantage en *Asie* et en *Afrique*, où les chaleurs sont plus grandes.

Nous partismes *d'Absa* un peu devant minuit et apres avoir marché jusqu'au Soleil levant, nous fismes repaistre nos chevaux dans un pré qui se rencontra, usants de la liberté publique; car en tous les Estats du Turc, l'on trouve ainsi le long des chemins de grandes plairies, où les Chrestiens aussi bien que les Turcs peuvent faire repaistre leurs chevaux sans rien payer. Apres avoir demeuré là quelque temps, nous allasmes disner à un village nommé *Babaesqui* (Бабаески[64]) et de là

---

[63] Негдашња *Ипке* (Jireček, *Die Heerstrassen*, 133.; *Rad XLII*, 81.; *LXII*, 115.; *LXXI*. 53.; *Hammer II*, 859.). О каравансарају у Хафси Соранцо (*op. cit.* 55.), Контарини (*op. cit.* 35. и 36.) и Вратислав (*Prihody*, 53.), веле да га је подигао Мехмед-паша (в. и Споменик XXXIV, 225.) Контарини још додаје да је прво подигнут каравансарај са џамијом, а по том око њих варош те тако за Мехмед-пашино име везује постанак вароши, што је погрешно. Иначе је Контаринов опис доста опширан. Горе наведени Анђелело зове је Hafassa и говорећи о њеном становништву надовезује причу, како су једном приликом неком странцу, који је био одсео у том месту, украли књигу, због чега је крађивци био обешен а свеколико становништво одведено у Цариград и насељено око града, с тога је Хафса остала пуста све док султан није наредио да се насели новим становништвом доведеним из Караманије (*op. cit.* 15.).

[64] Код свих горњих. О турском имену овог места Анђелело вели: „У овом месту има једна црквица врло стара, у којој се чувају неке свете мошти, које Турци зову Бабашки (Babaeschy) што ће рећи на нашем језику „Padre antiquo", па кад су ним местом овладали Турци,

coucher à *Bergase* (Боргас) ayant marché unze heures en tout. Il y encores en ce bourg une fort belle *Mosquée* et un grand *Quiervansaras*, que *Mustapha Bascha*[65]) a fait bastir, et où il a laissé tant de revenue, que tous les passants y sont nourris un jour entier pour l'honneur de Dieu; bien que nous fussions défrayer aux despens du grand Seigneur, on ne laissa pas pourtant de nous apporter à chacun un pain, du ris et du mouton.[66])

Ce bourg de *Bergase*, comme la pluspart de ceux que l'on rencontre en allant d'*Andrinople à Constantinople*, est habité de Turcs; mais des deux costez du grand chemin tous les villages sont remplis de Chrestiens qui travaillent pour la nourriture de ces infidelles, lesquels tiennent à grande deshonneur de faire aucune œuvre de leurs mains et croyent estre naiz seulement pour faire la guerre et pour accroistre la loy de leur Prophete. La pluspart des Turcs qui demeurent dans ces bourgs sont soldats à cheval, appellez *Spais* de *Timar*, que le grand Seigneur envoye pour la garde de ses Provinces et qui pour leur entretenement jouissent durant leur vie de certains *Timars* dont ils font labourer les terres par les Chrestiens.

Nous partismes de *Bergase* environ à unze heures du soir, et apres avoir marché dix heures et fait repaistre nos chevaux dans des prairies, nous arrivasmes à un bourg nommé *Chiourli* (Чорли,[67]) où Selim perdit la bataille qu'il donna contre son Pere *Baiazet.*[68]) On voit en ce lieu tant de tortuës que la terre en est presque tout couverte, à cause que les Grecs ny les Turcs n'en mangent point. Nous rencontrasmes-là grand nombre d'*Albanois*, qui s'en alloient en *Natolie*, pour y moissoner et tirer quelque advantage de la faineantise et lacheté des Turcs qui habitent le pais, ce qu'ils font tous les Estez, s'en retournant chez eux, apres que la saison est passée, pour y couler l'Hyver avec le peu qu'ils ont gagné. Ils coupent le bled d'une certaine façon qui est assez remarquable: leurs faucilles sont plus longues et moins courbées que les nostres; ils les tiennent de la main droite, et à la main gauche ils ont un bois un peu courbé et pointu, dans lequel il y a trois pertuis pour mettre trois doigts; par ce moyen ils empoignent et coupent beaucoup plus de bled pue l'on ne fait icy. Ils le battent aussi d'une façon extraordinaire, car ce n'est point avec des fleaux mais avec des boeufs, ce qui se pratique pareillement en toute la *Grece*.

Parce que marchant la nuict, nous n'avions pas le contentement de voir le pais, et que d'ailleur il faisoit un froid insupportable, nous resolusmes de n'aller plus que de jour, encores que la chaleur fust violente. Ainsi nous partismes de *Chiourli* à six heures du matin le quatriesme de Juillet. Ayant cheminé quatre heures nous rencontrasmes les vestiges d'un canal et d'une muraille, que les derniers *Empereurs Grecs* firent faire pour isoler le territoire de *Constantinople*, en faisant tomber le *Danube* dans le *mer de Marmora*, afin de mettre ce pais à couvert des courses des barbares, qui commencoient à le ravager.[69]) Trois heures

сачуване мошти отпочели су поштовати, због чега је тамо много дервиша, који се стално баве и чувају свеца". (*Ibid.*).

[65] Соранцо (*op. cit.* 56.) и Контарин (*op. cit.* 36. и 37.) веле да је то задужбина не Мустафа-паше већ Мехмед-паше, о комо с друге стране знамо да је то велики везир Мехмед-паша Соколовић (Jireček, *Die Heerstrassen*, 132. и 133.), за кога се зна да је у румелијском бегларбегату подигао много задужбина муслиманских.

[66] О овоме в. код Соранца (*op. cit*) и Контарина (*op. cit.*), чији подаци допуњују ове белешке непознатога лица.

[67] *Hammer, II*, 858.; Пуле на карти зове га *Dchourlik* (под бр. 48). Спомиње га Соранцо (*op. cit.* 57.) и Контарин (*op. cit.* 38.), само, као и Анђиолело и Кабога, између њега и Бургаса наводе место Калистрату (Calislrat, Calistrada, Charostran, Calicstran).

[68] О сукобу Селимову с оцем Бајазитом опширније в. код Вратислава (*Prihody*, 56., 57.) и Левенклавија (*Annales sultanorum othmanidarum etc.* Francofurdi 1598., 67.).

[69] Jireček, *Die Heerstrassen*, 131.; *Hammer, II* 858.; *Rad LVI.* 189., 227. и 229.; *LXII*, 117.; *LXXI*, 53.; Ramberti, *Tre libri delle cose de Turchi*, 1. стр. 10. листа; Анђиолело. стр. 16.; Soranzo (*Diario*, 58.); Contarini, (*Diario*, 39.).

Digitized by Google

aprez nous arrivasmes à *Selivrée* (Селимврију) qui est sur le rivage de la mer de *Marmora*. Tout le pais qui est depuis *Andrinople* jusques à la *mer* est fort desagreable; on ne trouve que de grandes plaines sans arbres qui ennuyent infiniment.

Selivrée autresfois appellée *Selimbria*,[70]) est une petite ville presque entierement ruinée; c'est pourquoy les Turcs y ont encores laissé les Grecs. Il y a une Eglise fort ancienne qui est assise en si beau lieu, que de là on descouvre tous les vaisseaux et toutes les galleres qui vont de Constantinople en l'Archipelague. Nous y vismes une chose qui nous toucha grandement: la necessité est si grande parmy ces pauvres gens, qu'ils n'ont pas de Ciboire pour mettre le Corps de *nostre Seigneur* et se servent d'un sac de grosse toille qu'ils pendent à un clou derriere l'Autel, où ils mettent les particules qui sont consacrées; ce que nous avons remarqué en plusieurs autres lieux.

Au dessous de *Selivrée* il y a un grand bourg[71]) habité de Turcs, qui vaut beaucoup mieux que la ville, bien qu'il ne s'entretienne qu' à cause qu'il est sur le grand chemin, car il n'y a point de port pour les vaisseaux et consequemment point de trafic. Nous rencontrasmes en ce lieu un *Cadi* et plusieurs Turcs de qualité qui s'en alloient à *Belgrade* lesquels souperent en nostre presence si pauvrement, que nous en avions pitié; car pour le grand nombre qu'ils estoient, il n'avoient qu'un plat de ris cuit avec du sel et de l'eau, des aulx et du pain, de sorte qu'ils ne despendirent pas plus d'un sol par teste. Il n'est pas croyable comme ils se passent de peu. Il y en a plusieurs qui vivent du seul *Ophium* et du *Tabac* qu'ils prennent et ne mange du pain que fort rarement; cela est cause qu'ils voyagent à fort bon marché, parce que d'ailleurs les carosses et les chevaux ne leur coustent presque rien à louër; l'on a un carosse attelé de trois chevaux de *Belgrade* à *Constantinople*, ou il y a vingt journées pour quinze escus et un cheval pour quatre La raison de ce bon marché est, qu' en ce pais les bestes aussi bien que les hommes vivent de peu, et que l'on nourrit les chevaux de deux poignées d'orge par jour, avec ce qu'ils peuvent manger dans les prairies, qui se trouvent le long des chemins, où l'on les met si tost qu'on est arrivé. Ceste commodité fait que les Turcs ne voyagent gueres en hyver, parce qu'en ce temps ils ne trouvent point d' herbes et sont contraints d'acheter du foing.

De *Selivrée* nous costoyasmes la mer de *Marmora* l'espace de trois heures et arrivasmes au bourg de *Bioucckek mege* (Бујук-Чекмеџе[72]) qui prend son nom du *grand pont* de bois, qui est sur un destroit par où la mer s'engolphe et fait un grand estang salé. Nous trouvasmes le long de ce rivage l'air beaucoup plus doux et le pais bien plus fertile et plus agreable que dans les plaines de *Thrace*. Apres avoir disné en ce village nous marchasmes encores le long de la mer l'espace de trois heures et arrivasmes au bourg de *Couchiouc Chek-mege* (Кучук-Чекмеџе[73]) qui prend aussi

[70]) О овом каналу говори и Вратислав у свом путопису (*Prihody*, 57).

[71]) На путу из Селимврије у Бујук-Чекмеџе Зеи помиње два места: *Бајадос* (Babergor) и *Кумбургас* (Combergos, в. *Starine, X*, 219.). Та места доноси и Хамер у скици војничког пута од Цариграда у Ниш (*Gesch. des Osmanischen Reiches. B. II*, 857. и 858.). Писац описа путовања де Хе-а из Београда у Цариград обично наводи само места где се посланство задржавало, а испушта све тачке, које је мимоишло.

[72]) Странци га обично зваху италијанским именом *Ponte grande*, ма да му неки помињу и турско име (в. Ramberti, *Tre libri etc.* 2. стр. 10. листа; *Rad LXII*, 118.; *LXXI*, 53.; *Hammer, II*, 857.; Jireček, *Die Heerstrassen*, 134.; Вратислав, *Prihody*, 59, и т. д., *Soranzo*, 58. и 59., *Contarini*, 39. и 40.). Анђиолело у свом опису не помиње места насеља, већ два морска залива (due Colphi chiamati Ciria chresmese, cioè chresmese grande et chresmese picolo), преко којих воде два велика моста од камена (*op. cit.* 16.), према чему се потпре писање каснијих путника, који подизање мостова од камена у место ранијих од дрвета приписују Сулејману (в. на пр. код Сорапца на стр. 58.).

[73]) Ово место путници обично зваху италијанским именом *Ponte picolo* (в. код горњих на истом месту), али уза њ наводе многи и турско му име.

Digitized by Google

son nom d'un *petit pont,* qui est sur un destroit moindre que le premier où la mer fait un autre estang salé, lequel s'unit avec le precedent. L'on y pesche une tres grande quantité de poisson, et les rivages y sont embellis de plusieurs maisons de plaisance, à la mode du pais, où les Turcs vont prendre l'air.

Il y a dans ce bourg un petit *Quiervansaras*, mais fort beau, avec des fontaines pour la commodité de ceux qui y logent, ce qui est presque ordinaire en tous les autres car les Turcs croyent de ne pouvoir faire oraison qui soit agreable à Dieu, qu'auparavant ils ne soient lavez et particulierement les parties de leur corps avec lesquelles ils ont offensé; c'est pourquoy tous ceux qui fondent des *Quiervansaras* y font conduire de l'eau afin de donner moyen aux passants d'y faire leurs prieres et d'y louër *Dieu.*

Le *Quiervansaras* du *petit pont* est le plus commode que nous ayons rencontré parce qu'il y a des chambres et que les chevaux ne sont pas pesle-mesle avec les hommes comme aux autres. Il est un peu relevé, ce qui fait que la veuë y est fort agreable; car l'on descouvre tous les vaissaux et toutes les barques qui vont à *Constantinople* ou qui de là viennent en *l'Archipelague.* Les Ambassadeurs demeurent ordinairement en ce lieu jusques à ce que les Officiers du grand Seigneur soient advertis pour les recevoir,[74]) car ce n'est pas la coustume de loger chez des particulier, mesme les plus grands Seigneurs du pais campent avec leurs tentes ou bien logent dans ces Qnieruasaras.

Avant que partir de *Selivrée*, le sieur *des-Hayes* despescha un courier à l'Ambassadeur ordinaire du Roy pour luy donner advis de son arrivée, le quel envoya deux de ses *Janissares* et l'un de ses *Interpretes* que nous rencontrasmes au *petit pont*, de sorte que le jour suivant, sixiesme de Juillet, apres avoir marché cinq heures dans des plaines descouvertes nous arrivasmes à l'une des portes de Constantinople, que l'on appelle la porte d'Andrinople, et d'autant que pour aller à *Pera* où est le logis du Roy et la demeure des Ambassadeurs, il faut passer au milieu de la ville et traverser le port dans une barque, ce qui nous eust esté fort incommode à cause de nostre esquipage, nous trouvasmes plus à propos de faire le tour de la ville et celuy du port, encores que le chemin fust un peu plus long.

Ainsi nous employasmes vingt journées à venir de *Belgrade* à *Constantinople*, ayant marché en tous cent soixante et dix sept heures, mais parce que ce pais est plain et uny, excepté en quelques endroits de *Bulgarie*, et que les Carosses y roulent bien, nous fismes plus d'une lieuë par heure, de sorte que j'estime que de *Belgrade* à *Constantinople* il y ait environ deux cens lieuë de France et de Paris à Constantinople sept cens que nous fismes en deux mois et vingt trois jours, apres lesquels nous arrivasmes a *Pera* qui est l'un des faux bourgs de Constantinople.

[74]) Тај обичај је дуго одржаван. И Цезар Гало, горе помепути изванредни посланик њесарев, морао се нарочито задржати на Малом Мосту, а кад је 2. августа 1620. год. ушао у Цариград, смењени посланик Молар (Molard) изуђи из Цариграда задржао се тамо. (В. навод из баилове релације од 1620. год. у Hammer, *Gesch. d. Osman. Reiches* I изд. IV књ., стр. 515.). По што и Соранцо као и Контарини беху млетачки посланици, непознати писци који описаше њихова путовања веле како су на овом месту дочекани од стране баила и султанових часника. Контариново посланство сусрете се с посланством кнеза трансилванског, с којим измења поздрав (*op. cit.* 40.).

Digitized by Google

III.

Опис пута из Млетака преко Дубровника у Ниш.

Le quatriesme chemin pour aller à *Constantinople* est celuy *d'Esclavonie*; on le prend ordinairement parce qu'un chacun le peut faire sans estre en la compagnie d'un Ambassadeur et sans avoir aucun *Janissaires*, à cause des *Caravanes* de marchands qui partent fort souvent de *Spalatro* et de *Raguse* pour aller par toute la Turquie. avec lesquelles en s'habillant à la mode du pays, on passe en toute seureté et à fort bon marché. Ces *Caravanes* ne sont pas semblables à celles *d'Asie* et d' *Afrique*, qui sont aucunefois de vingt-cinq et trente mille hommes, afin de resister aux courses des *Arabes* et des autres voleurs vagabonds. La raison est que tout le pays que le *Grand Seigneur* possede en Europe est habité, non pas tant neantmoins que l'on ne marche aucunefois une journée sans rien trouver; mais il n'y a point de deserts comme en *Asie* et en *Afrique*; c'est pourquoy les Turcs ne s'assujettissent pas à aller avec les *Caravanes d'Europe*, qui semblent estre establies seulement pour la seureté des marchandises et pour les Chrestiens qui se veulent servir de ceste commodité.

Ceux qui veulent faire ce voyage ont à choisir de passer à *Venise* où à *Ancone*, le trajet par *Venise* est la plus frequenté et la plus commun, mais celuy *d'Ancone* et de beaucoup plus court.[1])

Ceux qui s'embarquent à *Venise*, pour ne pas faire tour du *Golphe*, qui seroit de plusieurs journées font canal jusques en *Istrie* et de là traversent le *Golphe du Carnero* qui n'est que de trente milles, mais fort dangereux, à cause de vents qui sortent des montagnes qui l'environnent, c'est dans ce *Golphe* que les *Archiducs d'Austriche* ont *Fiume*, *Bucari* et *Segna*, et quelques autres petits Chasteaux par où les *Scoquis* entroient ces aunées dernieres dans la mer *Adriatique* pour incommoder les *Venitiens*.[2])

Apres avoir passé le *Golphe du Carnero*, l'on entre dans les Jsles de la *Dalmatie*, dont le nombre et de mille ou environ. Il y en a quelques unes d'habitées, mais la plus grande partie sont desertes et ne sont propres que pour y nourrir du bestial, les plus fertilles ne produisent que du vin, car elles sont si montueuses et si pierreuses que l'on ne les peut labourer. L'on passe au milieu de ces Isles, ayant tousiours la terre ferme à main gauche,

---

[1] Путници што иђаху са Запада у Цариград и даље на Исток, које је пут водио преко Северне Италије, ма да им је било ближе ићи преко Јакина, радије иђаху преко Млетака него ли папском државом, једпо што су били безбеднији на путу преко млетачких земаља на копну а друго што су из Млетака могли продужити пут на млетачким бродовима, снабдевеним добром стражом ради безбедности од напада сваковрсних гусара и Ускока, који пут Јадранским Морем чињаху опасним.

[2] Уговором о миру између Шпаније и млет. републике, потписаним у Мадриду 26. септ. 1617. год. Ускоци су одагнани из Сења и других места у Приморју даље на копно, како би им се ускратио даљи гусарски рад, ну појединн од њих напустивши домовину одоше под заштиту вице-краља напуљскога, који тада смераше противу републике и продужише наносити штете млетачкој трговини (в. уговор у J. du Mont. *Corps universel diplomatique du droit de gens, tome V, partie II,* 304., 305.; Cappelletti G., *Storia della Republica di Venezia, vol. IX,* 483.—487.).

Digitized by Google

dont les montagnes sont fort hautes; celles qui sont aux environs du *Golphe du Carnero* appartiennent aux *Archiducs d'Austriche*, mais depuis que l'on entre dans les Isles de *Datmatie*, les montagnes que l'on costoye sont toutes au *Grand Seigneur* et s'appellent *Morlaquie*; il est vray que la *Republique de Venise* possede tout ce qui est le long de la coste, mais tout au plus sa Souveraineté ne s'estend que quatre ou cinq milles dans la terre ferme. Tous les rivages et les Isles de ceste mer s'appellent *Dalmatie*, qui est une des provinces *d'Esclavonie.*

A cent milles de *Carnero* l'on trouve la ville de *Zara* (Задар), qui est la place la plus considerable que les *Venitiens* possedent le long de ceste coste; elle est située sur un rocher, qui s'advance en mer, lequel n'est attaché au reste de la terre ferme que par un *Istme* de six vingt pas, la ville occupe tout l'estenduë du rochers, de façon que la mer bat au pied de ses bastions et rend la place merveilleusement fort. Outre la fortification qui environne la ville, l'Istme est encores gardé par un dehors, qui consiste en deux bastions et une courtine, qui ne sont point commandez, car le pais des environs est grandement bas, le circuit de la ville est d'une demie lieuë, les ruës en sont fort estroittes et les maisons assez mal basties, de sorte qu'elle n'est considerable que pour son assiette et pour sa fortification.

De seize mois en seize mois l'on y envoye un *Nolle Venitien*, qui prend la qualité du Comte, lequel commande dans la ville, et un General de la cavallerie[3]) qui a sous luy deux cents chevaux, lequel a soin de la campagne, mais l'un et l'autre ont bien de la peine à se conduire avec les Turcs, car ils ne peuvent avoir des vivres que de leurs terres, qui commancent à une lieuë de *Zara.*

[3] Proveditore della cavalleria у Далмацији био је придодат у помоћ главном провидуру и престављао војничку власт, те се с кнезовима осталих млетачких градова старао о безбедности у Далмацији.

Le port est l'un des meilleurs de la coste, outre qu'il est grandement profond, la ville et la terre l'environnent et le couvrent de telle sorte que le vent ny la mer ne peuvent incômmoder les vaisseaux qui y sont, la *Republique* y tient ordinairement plusieurs Galleres pour garder les Isles de *Dalmatie;* ce fuste l'une de ses Galleres que la Seigneurie de *Venise* donna au sieur des-Hayes pour le porter à Raguse.

En partant de *Zara* l'on costoye les rivages de *Dalmatie*, où sont situées les villes de *Sebenico* (Шибеник) et de *Traou* (Трогир) et apres avoir navigé l'espace de cent milles l'on arrive à *Spalatro*, où l'on se debarque le plus souvent, si ce n'est que l'on continuë le long de la coste jusques à *Raguse* ou à *Corfou.*[4])

Spalatro (Сплет) est une petite ville assise au rivage de la mer, ou l'on prend ordinairement la commodité de *Caravanes* pour aller à *Constantinople.* Les dix huict premieres journées jusques à *Sophie* sont asser penibles et assez incommodes, à cause qu'il faut traverser les montagnes *d'Esclavonie*, mais de *Sophie* à *Constantinople* le chemin y est fort beau, ainsi que l'on peut voir de la description qui en a esté faite cy-devant.

Quand l'on s'embarque à *Ancone*, l'on traverse le Golphe de *Venise* jusques à *Raguse* (Дубровник) ou l'on quitte la mer. Cete ville

[4] Млетачки посланици кад иђаху у Цариград или трговци, које је посао одводио у Турску, обично напуштаху море код Сплета па пуговаху кроз Босну (као што је био пут Катарина Зена и Пуле-а) или су излазили на трговачки пут, који је водио од Дубровника у Ниш, којим је ишао и де Хе. У ово доба Сплет беше најзнатнија станица за трговачки промет између Млечића и Турака, те су се први трудили да у Сплет привуку трговачке каравane из Турске, чему су се опет опирали Дубровчани те су отуд потицали чести заплети између двеју република. Преставници једне и друге трућаху се да придобију суседне паше и санџак-бегове турске, те да забране каравanима ићи у Дубровник или у Сплет, а посланици обеју република у Цариграду трудише се свим срествима да на Порти израде које наређење, којим ће нанети штете интересима својих противника.

Digitized by Google

s'appelloit anciennement *Epidaure*, elle est située dans la *Dalmatie*, sur la pante d'une montagne et sur un rocher qui s'advance en mer, lequel estoit autrefois separé du reste de la coste par un petit canal, qui divisoit la ville en deux, mais depuis quelques années ce canal ayant esté remply, l'on a pratiqué au mesme endroit deux grandes ruës de plain pied, qui sont maitenant les plus belles de la ville, car toutes les autres sont hautes et basses, selon la pante du rocher.

Le circuit de ceste ville n'est que d'environ deux milles pas, il n'a pas esté possible de l'accroistre davantage, parce que du costé de le terre la montagne est entierement escarpée, elle ne laisse pas pour cela d'estre grandement peuplée, car outre que les ruës en sont fort estroittes, les maisons y sont exhaussées jusques à quatre estages. Ceste assiette ainsi commandée, la rend de fort peu de deffence, quoy que les murailles en soient bien terrassées, et flanquées de grandes tours quarrées; mais à une portée de mousquet vers le Septentrion, il y a un rocher presque tout anvironné de la mer, sur lequel est basty le Chasteau, qui est l'une des plus fortes places de *l'Europe* pour estre de tous costez inaccessible;[5]) aussi les *Ragusois* le conservent-ils avec beaucoup de soin, car de craint d'estre trahis, ils en changent tous les jours les Gouverneurs. Un peu avant que la garde se releve, l'on tire au sort les deux *Nobles* et les deux *Citadins* que l'on y envoye, pour y commander l'espace de vingt-quatre heures, que dure leur pouvoir.

Le port est fermé par une chaisne que l'on hausse et baisse, quand les vaisseaux veulent entrer,[6]) mais il est si petit, qu'il ne peut tenir que quatre ou cinq Galleres; ils n'y laissent jamais entrer celles de la *Republique de Venise*, de crainte qu'ils ne facent quelque entreprise sur leur ville, mais lors que nous y passames, ils permirent à celle qui avoit apporté le sieur des-Hayes d'y entrer et d'y sejourner tant qu'il plait au Capitaine *Venitien*.

A quatre milles de la ville, en tirant vers la *Tramontane* ils ont le port de *sainct Croix* (Santa Croce — Груж) qui est le plus beau et le plus capable qui soit en toutes ces mers; sa longueur et d'une demie lieuë et est tellement profond, mesme le long des rivages, que les Galleres donnent de la poupe en terre, quand l'on se veut debarquer. L'on voit aux environs de ce pont un grand nombre de maisons de plaisance, dont les jardins sont remplis de Jassemains, d'oranges, qui en rendent la demeure fort delicieuse. C'est en ce lieu où les *Raguzois* tenoient leurs grands vaisseaux, lors que ceste *Republique* florissoit et qu'elle possedoit tout le commerce de la *Mer Mediteranée*.

La *Republique de Raguze*, qui est maintenant l'un des boulevards de la Chrestienté, a jusques à present conservé sa liberté entre la puissance des Turcs, des Espagnols en des Venitiens, et comme les Princes *Ottomans* luy ont au commencement esté les plus contraires, elle s'est depuis servis de leur authorité, pour se mettre à couvert des injures et des entreprises dont les Venitiens la menassoient, ayant asseuré son repos et sa tranquillité, en se mettent sous la protection du *Grand Seigneur* et en luy payant tous les ans douze mille cinq cents sequains de tribut,[7]) qui font cinquante mille livres et presque autant qu'il luy couste pour entretenir l'amitié des ses Ministres et de ses Officiers.[8])

De toutes les terres que ceux de *Raguze* possedoient anciennement, il ne leur reste à ceste heure que cent dix milles de païs le long de la coste de *Dalmatie*, à commencer au *Cap*

---

[5] *La Storia di Raugia da* F. Seraffino Razzi (у Макушева *Изслѣдованія объ историческихъ памятникахъ и бытописателяхъ Дубровника*, стр. 396.).

[6] *Seraf.* Razzi (код *Макушева*, стр. 396.).

[7] В. примедбу под 36 (II) на 74. стр. и Miklosich, *Monumenta Serbica*, 552.

[8] В. у релацији баила Бернарда Лоронца од 1592. год. у Alberi, *Relazioni degli ambasciatori veneti*, *ser. III. vol. II*, 389.

Digitized by Google

Cumeno (Гомена) où ils confinent avec le terroir de *Spalatro*, jusques à la pointe *d'Austra* (Остра) qui est à quatre milles de Chasteauneuf (Нови), qui appartient au *Grand Seigneur*, mais tout au plus leur Souveraineté ne s'estend que quatre ou cinq milles dans la terre ferme, où ils sont bornez par les *Turcs*. Ils possedent encores cinq Isles, à sçavoir, *Lagosta* (Ластово), *Melida* (Млет), *Jupana* (Шипањ), *l'Isle du milieu* (Лопуд) et *Calamota* (Колочеп).

Toutes les terres qu'ils occupent dans la *Dalmatie* sont tellement sterilles, qu'elles ne rapportent pas de quoy nourrir les habitans un mois entier, ce ne sont que hautes montagnes de roche vive, qui ne produisent ny arbre ny choses necessaires à la vie, si ce n'est dans les valées, où il y a quelques vignes et quelques arbres fruitiers.

La plus belle de toutes ces valées est celle *d'Omble* où la mer s'engolphe et va baignant un grand nombre de belles maisons, qui outre la fertillité du lieu jouissent d'un air fort temperé; ce qui y attire les principaux Gentils-hommes de *Raguze* qui y vont passer les chaleurs de l'Esté.[9]) Dans le fond de ceste valées il y a une source qui sort du pied d'un rocher, laquelle est si abondante en eau, qu' elle fait une riviere plus grande que celle de Marne, quand elle entre dans la Seine, mais à demie lieuë de la source elle se perd dans la mer; ceste riviere est si profonde que les Galleres peuvent aller jusques aupres de sa source.

L'Isle de *Lagosta* à douze milles de circuit, et est fort abondante en huylle, celle de *Jupana* en a dixhuict, elle est la plus fertille de toutes, tant en vin qu'en bled. L'Isle de *Melida* est la plus grande, car elle a soixante milles de tour, mais elle est fort pierreuse et ne produit que du vin. Quant a *l'Isle du milieu*, elle ne contient que sept milles de circuit, et est fort sterille en recompense il n'y en a point qui ayent de si bons ports, et dont les habitans soient plus riches; ils avoient autrefois soixante grands navires qui trafiquoient en toutes ces mers. Pour ce qui est de l'Isle de *Calamota* elle n'est pas considerable, car elle n'a qne quatre milles de tour.

Tous les habitans de ces Isles et de la terre ferme, autant Nobles que roturiers, sont sujets aux Gentils-hommes *Raguzois*, qui composent le corps de ceste *Republique*, ils prennent soigneusement garde à ne se point mesallier, car si un Gentil-homme n'espouse une Demoiselle *Raguzoise*, les enfans ne sont pas recogneus pour Nobles *Raguzois* et n'ont aucune part à la Souveraineté; ils font cela pour deux raisons: la premiere est afin de donner moyen aux pauvres Gentils-hommes de pourvoir plus aysément leurs filles et l'autre pour ne faire participer leurs sujets aux honneurs de la souveraineté et pour avoir moins de communications avec eux.

Si tost que les Nobles *Raguzois* ont atteint l'aage de vingt ans, à compter du jour de leur conception et non de leur nativité, qu'ils presupposent avoir esté neuf mois apres, ils ont tout le reste de leur vie entrée et voix deliberative dans le grand Conseil, qui est la base et le fondement de la *Republique* et auquel reside la Souveraine puissance, car il pourvoit à toutes les charges et dignitez et peut changer ce qui a esté resolu aux autres Conseils.[10]) Lors que nous y passames, qui fut en l'année 1626. ce Conseil estoit composé de trois cens dix sept Gentils-hommes, il y en a quelqnefois plus et quelquefois moins, mais il ne passe guere le nombre de 330.

Le Recteur est celuy qui represente la Souveraineté, toutes les despeches s'expedient en son nom et preside en tous les Conseils, où il n'a simplement que sa voix comme le *Doge* à Venise, mais il ne demeure qu'un mois

[9]) Ramberti, *Tre libri delle cose de Turchi*, 2. стр. 4. листа.

[10]) В. у Макушева, *Изслѣдованія объ историческихъ памятникахъ и бытописателяхъ Дубровника*, 11. Опширније у студији К. Војновића *Државно устројство републике дубровачке у Radu*, *CIII*, стр. 46.—53.

Digitized by Google

en ceste dignité, au bout duquel le grand Conseil en eslit un autre en sa place.[11])

La *conseil minenr* est composé du Recteur et de onze Conseillers, qui sont une année entiere en cette charge, ils s'assemblent presque tous les jours au Palais, tant pour escouter ceux qui se presentent, que pour lire et examiner les despeches qui sont escrittes à la *Republique*, ils donnent aussi audiance aux Ambassadeurs et escoutent toutes les propositions que l'on fait à la Seigneurie, mais ils n'ont pas le pouvoir de resoudre les affaires qui sont de quelque importance, au contraire ils sont obligez d'assembler le *Pregady* pour mettre en deliberation ce qui leur est proposé.[12])

Le Conseil appellé *Pregady* est de quarante-huict Conseillers, qui avec les douze du Conseil Mineur font soixante, mais par ce qu'il est difficille d'assembler tousiours soixante personnes, pourvueu qu'il y en ayt trente-cinq, ils ont le pouvoir de resoudre les affaires. Jamais le *Pregady* ne donne audience aux particuliers, ny ne reçoit les despeches qui sont escrites à la *Republique*, il faut de necessité que toutes les affaires qui s'y mettent en deliberation ayent premierement esté proposées et examinées au Conseil Mineur, et apres que le *Pregady* les a resoluës à la pluralité des voix, les particuliers qui y ont interest apprennent la volonté de la *Republique* par la bouche du Recteur en la presence des autres Conseillers du Conseil Mineur. Ce Conseil se nomme *Pregady*, d'autant que l'on envoye prier les Conseillers de s'y trouver, quand il est besoin de l'assembler, apres qu'ils ont exercé un an entier ceste charge, le grand Conseil en eslit d'autres pour leur succeder.[13])

Entre les Conseillers de *Pregady* il y en a cinq qui s'appellent *Grands Prouiditeurs*, lesquels ont beaucoup d'authorité, leur principalle fonction est d'empescher que les Conseils ne facent rien contre les Loix de la *Republique*, et au delà de leur puissance ils peuvent aussi suspendre les resolutions d'un Conseil s'ils jugent qu'il y va du bien de la Segneurie, et les faire changer en un autre Conseil superieur, comme du *Pregady* au grand Conseil.[14])

Les affaires Civilles sont jugées diffinitivement par six Conseillers du *Pregady*, pourveu qu'elles n'excedent pas la valeur de cent cinquante escus de leur monnoye, mais quand la somme est plus grande l'on en peut appeller au *Pregady*, qui juge en dernier ressort.[15])

Pour les affaires criminelles il y a pareillement *six* Conseillers du *Pregady*, appellez Juges du Criminel, qui jugent deffinitivement, si ce n'est que les grands *Prouiditeurs* suspendent l'execution de leurs arrest, pour faire recevoir le procez dans le *Pregady*, mais cela ne se fait que pour de grandes considerations.[16])

Outres tous les Officiers qui sont employés aux affaires de l'Estat et de la Justice, il y a trois *Prouiditeurs* qui ont soin des choses de la guerre,[17]) ce sont eux qui ont soin du payement des gens de guerre et qui veillent à la seureté des places de leur Estat.

Ceste *Republique* peut avoir trois cents milles livres de revenu,[18]) dont elle entretient diverses garnisons et paye le tribut au *Grand Seigneur*, les Venitiens sont cause qu'elle ne fait aucune despence sur la mer, car par trait-

---

[11]) *Макушев. II;* К. Војновић у *Radu CIII*, 35.—40.

[12]) *Код истих.* В. и Lucari. *Annali di Rausa* (Venezia 1605.), стр. 158. Најпре би се рекло да је писац путописа горње податке о Малом Већу узео од Лукарића.

[13]) Код *Макушева* и *Војновића*. О Прегадама в. код Лукарића, 156.

[14]) Cinque Proveditori, (*Rad CIII*, 59.—62.) Consiglio di cinque Proveditori, (*Lucari*, 160.—161.)

[15]) Civilium causarum judices. (*Макушев*, 11.;) Il Consiglio di sei del Civile, (*Lucari*, 162.—163.)

[16]) Criminales seu Maleficorum Judices (Giudici), (*Макушев*, 11.); Il consiglio de sei Giudici del Criminale, (*Lucari*, 161.)

[17]) Castrorum Praefecti, (*Макушев*. 12.)

[18]) Никола Рањина наводи да је прихсд дубровачке републике износио на 58.083 дуката, а Серафинн Раци одређује број 58.055. За њихово доба расход је био 37.290 дуката те је сваке године било вишка до 20.000, кога касније, у XVIII столећу, већ нема. (В. о овоме код *Макушева*, 23.—25. и 399.).

Digitized by Google

té fait avec eux, ils ne peuvent avoir ny Galleres ny vaisseaux armez, la *Republique* de Venise pretendant que puisque la mer du Golphe luy appartient, les autres Princes n'y doivent point avoir de vaisseaux armez, mais il n'y a que les Princes foibles qui obeissent à ceste loy, comme la Seigneurie de *Raguze*, qui n'a pour toutes forces sur la mer que deux barques à rames, qui sont assez mal armées.[19])

La Seigneurie de *Raguse* a esté de tout temps fort zelée, devotieuse et affectionée à la Couronne de France. Et pour l'entretenir en ceste bonne volonté, sa Majesté y tient ordinairement un Resident.[20]) Ils firent grand honneur au sieur des-Hayes, lors que nous y passasmes, deux Gentils-hommes appellez *Bernardo Georgi* et *Matheo Dy-Grady*, le vinrent recevoir de la part de la *Republique* à quatre milles de la ville, ils le logerent et defrayerent pendant qu'il y séjourna et fust visité de la plus grande partie de la Noblesse. Aux deux audiances qu'il eust dans le Senet ou Conseil Mineur, ils luy donnerent seance apres le Recteur, et en entrant et en sortant tous les Conseillers se leverent et le vinrent recevoir et accompagner jusques au milieu de la salle.

En sortant de *Raguze* l'on commence à monter une fascheuse montagne et apres avoir fait une lieuë et demie, où l'on employe deux heures, l'on sorte de la *Dalmatie* pour entrer dans le païs *d'Hersegovine*, qui appartient au *Grand Seigneur*, les terres de ce Prince ne sont divisées de celles de *Raguze* que par une meschante mazure, où se retirent ceux qui prennent garde à la santé; car comme la peste est continuellement en Turquie, toutes les villes Chrestiennes qui sont le long de la coste de *Dalmatie* ne donnent aucune entrée pratique aux Turcs, ny à ceux qui conversent avec eux, qu'ils n'ayent fait le quarantaine ou tout au moins la contumace pendant dix ou douze jours.[21])

---

[19] То бејаше начин да како било наштете својој супарници у трговини. Жудња, да је мало по мало ослабе а најзад угуше, види се из многобројних докумената млетачких и релација баила на Порти, чему су Дубровчани доскакали једино тражећи заштите на Порти. Млечићи, пак, истицаху своје господарство на Јадранском Мору на основу уговора закључених са султанима, те су за то одговорни били за све штете нанесене тамо турским поданицима. Отуда су Турци бацали кривицу на Млечиће ради гусара и Ускока, па је то узето, под изговором, за повод кипарском рату, чији лош исход и тешке последице нагнаше Млечиће да воде озбиљна рачуна о турским рекламацијама ове врсте и да приме на се врло тешке обвезе скопчане с истицањем свог права над Јадранским Морем.

[20] Још за рата турско-млетачкога 1538.—1540. француска влада, да би била добро обавештена о догађајима у Цариграду, (чега не могаше бити иначе због ратних незгода, јер писма не стизаху намењенима), беше наредила свом посланику у Млецима, да у Дубровнику установи агентуру за примање писама из Цариграда и одашиљање тамо. Посланик француског краља у једном свом рачуну о учињеном трошку из 1539. год. помиње као писмоноше: Николу Радичева (Nicolas Radizo), Рада Бојанова (Rado Bayano), Петра Добролића (Petro Dobrolizo) и Николу Vlavísso (E. Charrière, *Negociations de la France dans le Levant. I,* 428., 429.). Касније, за кипарског рата (1569.—1572.) Дубровник, као погодно место, послужио је тој истој сврси. То исто би с њим и касније, кад је за владе Анрија IV учестала преписка краља с послаником му де Бревом. Млетачка влада тада не само што не нађе за добро да је олакша, већ шта више писма се стадоше губити, па кад француска влада затражи од Млетачке Синьорије да јој се догусти да у Котору има свог агента за отправљање и примање писама, ова то не допусти, за то крај посла у Дубровник за резидента секретара млетачког посланства де Вилена (de Vilaines), за ког се доби спроводница од Синьорије (Berger de Xivray, *Lettres missives de Henri IV.* tome V, 748.—753.; VI, 666.; Barozzi e Berchet, *Relazioni di Turchia*, Parte I, 40,). Бављење резидентово у Дубровнику било је од користи по Дубровчане, нарочито 1603. год., кад им Млечићи узеше Ластово. Тада је француска дипломатија потпомогла жалбе Дубровчана на Порти, те Млечићи притешњени морадоше уступити острво Дубровчанима *(Ibid. IV,* 76.). Као што је, пак, раније речено, пријатељством француским Дубровчани се коришћаху и у другим приликама те под француском заштитом и заставом дубровачки бродови бројаху слободно по источним водама.

[21] Дубровачке и млетачке власти обраћаху нарочиту пажњу здрављу људи и стоке из турских крајева, где никад нису предузимане здравствене мере, да се спрече заразне болести, које су за то таманиле становништво, поглавито почетком XVII столећа. Ну да су здравствене

Digitized by Google

Depuis la frontiere l'on marche encores cinq heures dans un pays desert et fort piereux, jusques à la riviere de *Trebinstiza* (Требишњица[22]) que l'on passe dans un basteau, elle n'a qu'environ trente pas de large, mais sa porofondeur est si grande, qu'elle ne peut estre gueiée; ceste riviere a sa source dans une valée nommé *Bilequia* (Билећа) et apres avoir traversé les valées de *Trebigna* (Требињско поље) et de *Popovo* (Попово поље) l'espace de deux journées et demie elle rencontre une haute montagne qui ferme entierement son cours, de sorte qu'elle est contrainte de passer sous terre pour s'aller descharger dans la mer *Adriatique* au Golphe *d'Arente.*[23])

Il y a encores un Goufre à neuf lieuës de sa source, où se perdent une partie de ses eaux; ceux du pays estiment que ce sont ces mesmes eaux qui ressortent dans la vallée *d'Omble*, dont j'ay parlé cy-devant.[24])

Apres avoir traversé la plaine *de Trebigna* qui a une journée de long, et demie de large, l'on passe une fascheuse montagne pour entrer dans une autre plaine nommée *Lioubomir* (Љубомир) qui est toute remplie de brosailles et de roches, comme celle de *Trebigna*, ce qui rend le chemin si mauvais que les chevaux ne trouvent pas à y asseoir le pied.

En sortant de la plaine de *Lioubomir*, l'on monte et descend plusieurs collines, qui sont fort fertilles en herbages et apres avoir marché quatre heures l'on rencontre la plaine de *Miroloniqui* (Мириловићи), qui est plus fertilles que les precedentes, aussi est-elle beaucoup plus habitée.[25]) Tous les *Timars Spahi* de ces trois plaines sont obligez de demeurer à Chasteau-neuf (Нови) pour la conservation de ceste place.

Si tost que l'on a passé la plaine de *Miroloniqui* l'on rencontre plusieurs costeaux fort hauts et remplis de bois, qui durent l'espace de trois heures, et puis l'on entre dans la plaine de *Bilequia* (Билећа) où est la source de la riviere de *Trebinstiza*; cesté plaine a six lieuës de long et trois de large, du costé de Midy elle est bornée par des montagnes fort hautes, qui sont tousiours couvertes de neige. mais vers le Septentrion il n'y a que des collines qui sont fort fertilles aussi bien que toute la plaine.

De *Bilequia* l'on entre dans la plaine de *Ternonissa* (Трновичка раван) et de *Ternonissa* dans celle de *Coriti* (Коритска раван), elles ne sont toutes separées que par des costaux couverts de bois, que l'on traverse aysément en trois heures et quant aux plaines elles sont fort fertilles en grains, en bois et en herbages.[26])

Proche la plaine de *Coriti* il y a une montagne, sur le haut de laquelle est basty un vieux Chasteau appellé *Kilons*, qui en Esclavon

---

мерю предузимане од Дубровчана биле често недовољне, сведочи бројеви помрлих душа што их наводи Макушев у раније поменутом спису (*Изслѣдованія объ историческихъ памятникахъ и бытописателяхъ Дубровника*, 34.).

[22] Ламберти и Шено вели да река носи име од вароши Trebing, (*Tre libri delle cose de Turchi*, 2. стр. 5. листа, *Rad*, *LXII*) 71.).

[23] Очигледна погрешка писчева.

[24] Лошо обавештење добивено од пратилаца.

[25] Према овоме што писац идући из Дубровника у Билећу не спомиње Требиње, а вели да је пут водио преко поља Љубомира а по том Мириловића, може се мислити да посланик де Хе с посланством и караваном није ударио обичним путем, који је водио преко Требиња, већ неким другим, што се види и из речи у путопису после помена града Кључа, где вели да је то прво насељено место на које су наишли идући од Дубровника. Референат овог посла у Срп. Крал. Академији, академик г. Никифор Дучић, архимандрит вели о томе овако: „Путујући из Дубровника преко Царине у Херцеговину отишли су, по свој прилици, испод Ускопља под Влаштицом на Слано, где су се превезли на десну обалу Требишњице, па преко брда Вардишта на Љубомир, Мириловиће, Биљећу и даље. Или су од Царине окренули преко обромка Влаштице на Дријен, Љубохово, Дражин-до, где су се превезли на десну обалу Требишњице, па преко брда Кличања и Требијова на Љубомир, Мириловиће, Билећу, Корита, поред Кључа на Црвицу и даље преко Гацка".

[26] Писац овог путописа, опсежнији од неких, који су туда прошли, спомиње места, којих нема у њих, а пропустио је навести *Рудине*, о којима је оставио помена Ламберти (*Tre libri delle cose de Turchi*, 2. стр. 5. листа).

Digitized by Google

veut dire Clef (Кључ,[27]) aussi tient-il tout le passage de ses montagnes assujetty; c'est la premiere place que l'on rencontre depuis *Raguze*, car en tout le chemin, qui est de trois bonnes journées l'on ne trouve pas dix maisons ensemble.

En quittant ce Chasteau l'on commence à descendre la montagne et a une heure de chemin l'on rencontre un bourg de 25 ou 30 maisons appellé *Cernissa* (Церница), il est habité de *Turcs* et de *Chrestiens* et pour leur rendre la Justice, il y a un *Cady*, qui y reside ordinairement.[28])

A sept lieuës de *Cernissa* l'on trouve les montagnes de *Cemerno* (Чемерно[29]) qui sont fort hautes, mais extremement agreables, pour estre toutes couvertes de grands bois de haute fustaye, les passages sont en quelques endroits si estroits, que du temps que les Chrestiens occupoient ce pays, l'on les fermoit en tendant des chaisnes de fer d'une montagne à l'autre, cela donne à present beaucoup d'avantage aux voleurs qui s'y retirent, ce qui est cause que l'on ne se hazarde pas d'y passer qu'avec les *Caravanes*, ou en la compagnie des Ambassadeurs, il y eust plus de deux cens personnes qui se joignirent avec nous quand nous y passames, les Chrestiens qui habitent ces montagnes sont obligez d'avertir les passans lors qu'il y a des voleurs, ils se tiennent sur les advenuës où ils battent d'un tambour, quand la montagne est nette et pour estre occupés à cela, ils sont exempts du *Caraché* ou tribut; l'on demeure une journée à les passer avec beaucoup de contentement pour les cheutes d'eau et autres embelissemens de la nature.

En sortant de ces montagnes l'on marche l'espace de quatre heures le long d'une vallée nommée *Tientisete* (Тјентиште) qui est fort fertille, el apres avoir passé la riviere de *Drine* (Дрина) sur un pont de bois, l'on arrive à *Focia* (Фоча), qui est à cinq grandes journées de *Raguze*; jusques icy l'on monte beaucoup plus que l'on ne descend, ce qui fait croire que le continent *d'Esclavonie* est bien plus haut et plus eslevé que n'est pas celuy *d'Italie*.

Focia est une petite ville située à l'endroit où la petite riviere de *Tihotine* (Чехотина) se descharge dans celle de *Drine*, elle n'est point fermée de murailles et les maisons ne sont basties que de bois et de terre, il y a beaucoup plus de Turcs que de Chrestiens, car outre que tous les Turcs de la province s'y retirent, l'Université qui est en ce lieu y attire un grand nombre de *Softas* ou *Escoliers* qui y viennent estudier. Pour tous Officiers il n'y a qu'un *Cady* qui rend la justice et un *Soubachy* pour mettre les sentences à executions.[30])

La riviere de *Drine* se fait de trois ruisseaux appellez *Piva* (Пива) *Tara* (Тара) et *Sutusca* (Сутјеска), lesquels se rencontrent dans une vallée nommée *Drine* qui donne le nom à la riviere; les deux premiers ont leur source dans les montagnes de *Jezera*,[31]) et pour

---

[27] Град Кључ поменут је код Рамбертија као «Castello *Cluaz*, che è piccolo et in parte rovinato» *(На истом месту)*. Помиње га и Хаџи Калфа (у *Споменику XVIII*, 90.).

[28] Рамберти *(На истом месту)*. У савременим пописима места у Херцеговини помиње се као насељено али да у околини нема села *(Starine XIV*, 177.; *XVII*. 138. Тамо је забележено као *Coinizza*. Уз гред да напоменем да ова два описа босанског пашалука, објављена у двема књигама Starina, јесу један исти посао са нешто мало друкчијом поделом грађе).

[29] Овде пада у очи да непознати писац не спомиње Гацко, кроз које га је свакојако морао провести пут и који описују путници пре и после њега. Спомиње га на пр. Контарини, који је ишао тим истим путем. (*Diario del viaggio*, 15.).

[30] *Contarini* (*op. cit.*, 16, 17.) 64; *Starine XIV*, 177.; *XVII*, 138., *Споменик XVIII*, 92.; *XXXIV*, 216. и 217. *Ramberti*, 1. стр. 6. листа. Овим путем кроз Фочу ишаху и француска посланства (в. E. Charrière *Negociations de la France dans le Levant, IV*, 348.—352). Одатле је послао писмо Шарлу IX посланик француски владика Д'Ак (D'Acqs) под 4. фебр. 1572. год. *(На истом месту*, 249. и 250.).

[31] Језера су предео, висораван, а не планина. Пива извире више Пивског манастира у Пиви, а Тара испод Кома. Ово погрешно пишчево стављање извора двема рекама свакојако долази од рђавих обавештаја лица, која су му их давала.

Digitized by Google

celuy de *Sutusca*, il sort des montagnes de *Cemerno*, dont je viens de parler.

En partant de *Focia* l'on entre dans un pays remply de costaux et de valées et apres avoir marché deux journées l'on arrive à un grand bourg nommé *Pleufglie* (Плевље,[32]) il est situé dans une plaine qui est aussi fertille en grains, comme les montagnes qui l'environnent sont desagreables pour estre rochers tous nuds. Ce bourg est tout habité de Turcs, parce que c'est le lieu où reside ordinairement le *Sangiacbey d'Hersegovinet.*

Apres estre sorty du terroir de *Pleufglie*, l'on rencontre un pays fort montueux et tout remply de bois, que ceux du pays appellent *Zviezdi* (Звијезда); le grand nombre de volleurs qui sont d'ordinaire dans ces bois, en rendent le chemin fort dangereux, c'est pourquoy l'on ne les traverse point sans escorte:[33]) en sortant de ces montagnes, l'on trouve un beau monastere de *Caloiers*, nommé *Santo Sava de Milosevo* (Милешево Светога Саве) qui possede beaucoup de bien en fond de terre. Ils estoient quatre vingts Religieux lors que nous y passames, qui nous receurent avec de grands tesmoignages d'affection. A demie journé de ce Monastere est la vallée de *Milosefdo* (Милошев до), où finit le païs *d'Hersegovinet* et commence le Royaume de *Bossenie*. *L'Islirie* des anciens s'appelle maintenant Esclavonie, elle comprend plusieurs provinces, dont les deux principalles sont *la Dalmatie et la Bossenie*, la *Dalmatie* s'estend le long de la mer *Adriatique* depuis *l'Istrie* jusques à *l'Albanie* et comprend toutes les Isles qui sont le long de la coste, lesquels appartiennent à la *Republique* de Venise, hormis les cinq qui dependent de *Raguze*.

La *Bossenie* est divisée en deux, la partie qui regarde le Septentrion s'appelle le Royaume de *Bossenie* et celle qui est exposé au Midy se nomme *Ersegovine*, qui en Esclavon signifie Duché, le Royaume est le plus fertille, car encores qu'il soit fort montueux, il y a grande quantité de valées fort abondantes et mesmes le haut des montagnes est tout remply de pasturage, où il se nourrit beaucoup de bestial. La ville principale se nomme *Serrail* (Сарајево) qui est assise dans un vallon et sur la pante de trois hautes collînes, qui en rendent l'aspect fort agreable; il y a un *Moulacady* pui rend la justice au peuple et qui gouverne la ville sous le *Beglerbey de Bossena*, lequel demeure à *Banialouque.*

L'Ersegovine est beaucoup plus montueuse et moins fertille, ce qui est cause qu'elle n'est pas tant habitée, il y croist qeu de blé, mais en recomprense il s'y nourrit quantité de bestial et principalement de chévres, pui s'aygent grandement parmy ces rochers. Avant pue ceste province fust reduitte en l'obeissance des Turcs, elle avoit un Duc particulier qui s'appelloit Duc de *Santo Saba*, mais à present elle est sujette à un *Sangiacbey*, qui en porte le nom, il a seize mille escus de rente et recognoist pour Superieur le *Beglerbey de Bossena*.

En sortant de la vallée *Milosefdo*,[34]) l'on trouve une grande plaine nommée *Cenisse* (Сеница,[35]) qui en Esclavon signifie terre de foin, aussi est-elle tres abondante en herbage et

[32] *Starine XIV*, 177.; *XVII*, 138. У овим описима спомиње се као мало место од 400 домова, док је Рамберти и Шепер називају столицом санџак-бега и знатним трговачким местом (*Tre libri delle cose de Turchi*, 2. стр. 5. л. и 1. стр. 6. л.; *Rad LXII*, 61.). Један од она два описа у Starinama вели да је ово место седиште херцеговачког санџака, али додаје «Ove per il più sole svezzare il sarzaco» (*Starine XIV*, 114.). Много каснији Дубровчанин Марин Кабога у свом *Дневнику* вели да је седиште херцеговачког паше, што одговара горњем (*Споменик XXXIV*, 218.).

[33] Наводећи име *Zviesdi* писац показује пут, којим се обично није ишло, јер обичнији беше онај из Пљеваља у Пријепоље (Ramberti, *Tre libri etc.*, 1. стр. 8. листа.; *Rad LXII*, 98.; *Contarini*, 18.), а да га је заиста пут водио преко те планине, види се по опису опасна пута од хајдука, који су се ту бавили и дочекивали трговачке каравање као и на оном из Пљеваља у Пријепоље.

[34] То исто име в. у Кабогину *Дневнику* (*Споменик XXXIV*, 219.).

[35] Ramberti, *Tre libri etc.*, 2. стр. 6. листа; *Rad LXII*, 98.; *Starine X*, 297.; *Contarini*, 20.; *Споменик XXXIV*, 218.

Digitized by Google

d'un grand revenus, lequel est affecté à la charge de *Bostangibachi* de *Constantinople*. A une journée de là l'on rencontre la ville de *Igni Bazar*, qui en Turc veut dire nouveau marché (Нови Пазар.[36])

Elle est située sur la petite riviere de *Rasca* en un lieu haut et bas, ce qui en rend la veuë fort agreable; son circuit est de demie heure de chemin, mais elle n'est point fermée de murailles et les maisons n'y sont exhaussées que d'un seul estage, c'est la ville la plus considerable que l'on trouve depuis la frontiere, elle est sous le *Beglerbeg* de *Bossena*, qui y envoye un Lieutenant pour y commander; il y a un *Cady*, qui y rend la justice, lequel recognoist pour le Superieur le *Moulacady* de la ville de *Serrail*, qui est la capitalle du Royaume de *Bossena*. A cinq heures de chemin de *Igni Bazar* l'on passe dans un basteau la riviere de *Hibar* (Ибар), qui se va rendre dans celle de *Morava*, proche d'un vieux Chasteau nommé *Zazac* (Чачак); ceste riviere est fort rapide et divise par son cours le Royaume de *Bossena* d'avec la *Servie*, car si tost que l'on l'a traversée, l'on entre dans les montagnes de *Coponi* (Копаоник) qui despendent du *Sangiacbey* de *Sfournic* (Зворник)[37])

Apres avoir traversé les montagnes de *Coponi*, l'on entre dans celles de *Toplissa Tiesna* (Топлица Тесна),[38]) qui sont beaucoup plus hautes, mais l'on n'est point obligé de les monter, car il y a une vallée fort estroitte qui dure 7 heures de chemin, par le moyen de la quelle l'on passe au travers sans beaucoup monter; quoy que les montagnes soient fort hautes, elles sont neantmoins toutes couvertes de bois, ce qui les rend fort agreables.

Ces montagnes sont de si grande estenduë qu'elles se communiquent avec celles *d'Albanie*, cela est cause que l'on n'en peut chasser les volleurs, car quand ils sont poursuivis, ils se retirent à la faveur de ces precipices jusques dans *l'Albanie*, où ils sont en seureté, tant pour la hauteur des montagnes que pour le peu de force que le *Grand Seigneur* entretient en cette province, où il y a encores à present beaucoup de Chrestiens qui ne payent aucun tribut.[39])

En sortant des ces montagnes l'on entre dans un pais beaucoup plus temperé et plus ouvert, nommé *Toplissa Ravena* (Равна Топлица); c'est en cet endroict où l'on commence à se servir de Chariots et des Carosses, l'on en trouve ordinairement à Precopia (Прокупље), qui vont jusques à Constantinople.

Procopia que les Turcs appellent *Urciup*[40]) est un grand bourg assis dans une plaine forte spatieuse et fort fertile en bled; il n'y a pour tous officiers qu'un Cady qui rend la justice et un soubs-Bachi pour tenir la main à l'execution de ses sentences. Tout le traffic de ce lieu est entre les mains des Ragusois aussi bien que celuy de Igni Bazar; ils y acheptent

---

[36] Од друге половине XVI столећа знатно место како у војничком тако и у трговачком погледу, где су Дубровчани за све време трајања републике имали своју трговачку насеобину, а изгубило је доста од свог значаја од шездесетих година овог столећа, кад је Сеница постала управним седиштем. Помињу га сви путници, који пролазише путовима, што иду са свих страна и укрштају се у њему. (Ramberti, *Tre libri*, 2. стр. 6. листа, Куripешић у *Radu LVI*, 171.; даље у *Radu LXII*, 57. и 71.; *Contarini 20*; в. и Хаџи Калфу у *Споменику XVIII*, 79.; *XXXIV*, 220.).

[37] Хаџи Калфа правилније вели да је у смедеревском санџакату (*Споменик XVIII*, 68.).

[38] Ramberti (*Tre libri etc.*, 1. стр. 7. листа) и Каварин Зено (*Starine X*, 242.) овај предео Горње Топлице зову *Toplizza Stretta*, што је, без сумње преведено српско име, које је овај писац забележио, као што је и даље име Топлице Равне код Рамбертија преведено са *Topliza Larga* (Ramberti, *Tre libri etc.*, на истом месту).

[39] О опасном пролазу кроз овај крај а ради хајдука, има помена и на другом месту. Год. 1603. месеца августа хајдуци беху напали на дубровачког посланика и опљачкали га, те се овај морао подуже задржати у Прокупљу, и није смео ићи даље без добре пратње (*Споменици Српски*, скупио К. Јиречек, *Споменик срп. крал. академије XI*, 91.).

[40] Код Хаџи Калфе *Оркуб* (*Споменик XVIII*. 62.)

Digitized by Google

des cuirs, des laines et de la cire qu'ils transportent en Italie.

De Precopia à la riviere de Moravà il y a quatre heures de chemin; apres avoir traversé cette riviere l'on marche encore trois heures jusques à la ville de Nice (Ниш), où l'on rencontre le grand chemin de Belgrade à Constantinople, lequel j'ai descrit cy-devant. De Raguze à Nice il y a quinze journées et encores autant de Nice à Constantinople.

Digitized by Google

ДЕЛОВОДНИ ПРОТОКОЛ ПИСАМА ПЕТРА ТОДОРОВИЋА-ДОБРЊЦА,

СРПСКОГ ВОЈВОДЕ ИЗ ПРВОГ УСТАНКА

ПРЕПИСАО И ПРИРЕДИО

Мил. М. Вукићевић.

Прошле године, почетком месеца децембра, разгледајући наше рукописе у Народној Библиотеци наишаосам и на овај „Деловодни Протокол“ писама Петра Тодоровића-Добрњца. Управо ово није цео протокол, но су само одломци из протокола, јер се тамо налазе писма писана разним личностима од 19. маја 1810. до 11. јуна исте године. За ову, 1810. годину има свега 42 броја или 42 писма писана разним личностима. За тим је протокол прекинут, па је друга половина његова настављена 4. јануара а завршена 20. марта 1811. године. Значајно је то, да је овај деловодни протокол почет с бројем 1. маја 19. 1810. год. Да ли је Добрњац и пре тога водио деловодни протокол или не; не знам. Може се домишљати да је ове одломке деловодног протокола уредио Петар Добрњац тек после, пошто је отишао из Србије 1811 године. На то ми даје право то, што је цео деловодни протокол, како прву тако и другу половину писала једна рука. Исто тако и извештај, који је послао Добрњац генерал-лаитенанту Засу из Крајова 25. марта 1811. год. Рукопис ми није познат, али мислим да је цео протокол писала рука Јована Миленковића, јер је овај Јован био писар Петра Добрњца.[1]) Текст свију писама, мислим, да је диктовао у перо сам Петар, према ономе што вели Вук у свом „Правителствующем Совѣту Сербском,“ Чи„тати није знао, али је био онда једини старје„шина у Србији овога реда, који је писарима „знатнија писма (на велику господу) казивао ријеч „по ријеч (т. ј. диктирао) ја сам 1819. године „у Бесарабији, у селу Бумботи, гледао и слу„шао како је он овако једно некаквоме Руском „генералу писао преко свог писара Јова Милен„ковића . . . и нијесам се могао начудити како „он то лијепо казује.“

Ови одломци Добрњчевога „Деловодног протокола“ врло су занимљиви. Прва половина, тј. писма од 19. маја до 11. јуна 1810. године износи све појединости око припрема, које су Срби чинили и спремали 1810. године око дочека руске војске. Исто тако изнесена је и преписка Петрова са појединим личностима у Србији како са вождом тако и појединим војводама, за тим са руским старешинама и т. д. Међу она 42 писма,

[1] За Јована Миленковића знам толико да је 1829. године био писар београдског суда, а у јесен исте године постављен за писара совета на место Пауна Јанковића са 1000 гроша годишње плате. О Митрову-дне 1831. плата му је повећана на 1500, 1834. на 2000, а после пола године на 2600 гроша. 1835. постао је чиновник совета „по особеним порученијама“ (види *М. Петровић*, Финансије и Установе обновљене Србије. Београд, 1897. стр. 534, 564 и 567.).

Digitized by Google

која сачињавају прву половину овог протокола, има и таквих, која се тичу и других ствари. Примера ради да наведем писмо под бр. 13. у коме се пише *Илији Стошићу*, хомољском војводи, у коме Добрњац наређује Илији да се извести о кретањима Кафтан-аге. Исто тако и писма под бр. 22, од 26. маја 1810. Под бројем 37. од 6. јуна 1810. налази се „Прокламација к Народу!“ којом Добрњац позива народ да што боље дочека Русе, да удвоји своје „труде“ како у мужеству тако и у покорности и т. д.

При крају ове прве половине под бројем 41. налази се писмо, које Петар пише „Правителствующем Совѣту“ и шаље му квите о примљеном оружју и муницији, што је примио од генерал-мајора, графа Цуката. Исто тако јавља и какав је распоред учинио са добивеним оружјем и муницијом.

Друга половина овог протокола садржи писма из 1811. године. И ова писма могу да се поделе на две групе. У прву групу долазе писма од бр. 1—21. Ова се писма махом тичу односа између Срба и руске војске на Дунаву. Затим писма Петра Добрњца писана појединим личностима, да се заузму око припреме, хране и других потреба за спровод два батаљона руске војске, који су били одређени за београдски гарнизон. Ову војску предводио је полковни шеф *Александар Феодоровић—Балла*. Тако се на то односе писма под бр. 3, 5, 6, 7, 8, 9 и 10. Писма, која се налазе под бр. 15, 16, 17, 18, 19 и 20. говоре о прогонству Добрњчевом из Србије после јануарске скупштине држане у Београду 1811. године.

Друга група ове друге половине садржи „Извештај „Петра Добрњца, који је послао генерал-лейтенанту *Засу* из Крајова 25. марта 1811. год., куда је Добрњац отишао, кад му је забрањено становање у Србији. У овом Извештају, који је врло опширан, има доста података, који осветљавају оне значајне промене, учињене у Србији почетком 1811. године. У овом извештају налази се седам писама Вожда и „Правителствующегъ Совѣта“ писаних Добрњцу у 1810. и 1811. години; једно писмо Луке Лазаревића, Милоша Обреновића и Вујице Вулићевића писано Добрњцу 13. јануара 1811., дакле одмах по скупштини. За овим долази једно писмо Добрњчево, које је написао „Правителствующемъ Совѣту,“ а може се сматрати као његова оставка на сва достојанства, која је имао за време првог устанка, јер се у том писму одриче свих звања и повлачи у миран живот са жељом да живи спокојно у месту, које му се допадне, те да васпитава децу своју на корист отаџбине. Ово писмо писао је Петар 4. фебруара 1811. год. у Београду. Као одговор добио је Добрњац 7. фебруара ноту, да на њу одговори у року за 24 сата, дакле 8. фебруара. Ова нота врло је значајна по својој садржини. Она се састоји из подужег увода и 8 тачака, које су формална оптужба од стране Вожда и Совета против Петра Добрњца. Добрњац је одговорио на сваку тачку. И ови његови одговори у рукопису долазе одмах после сваке тачке. Ја сам оптужбу преписао засебно, а одговоре засебно.

На крају извештаја износи Добрњац и „Отворени лист“ којим се отпушта из Србије и којим му се не допушта становање у Србији.

Овај деловодни протокол Добрњчев налазио се код Вука Караџића и мислим да га је Вук узео од Добрњца кад је оно 1819. године ишао у Русију и кад је постао чланом „Друштва пријатеља Руске Књижевности“ у Москви и чланом „Ученог Друштва“ у Кракову. Том приликом свратио је се и у Бесарабију, те се састајао са многим српским емигрантима па и са Добрњцем. Кад су, после смрти Вукове ћери Мине, пренесене остале ствари, књиге и рукописи Вукови у Београд, онда је пренесен и овај рукопис. Кад је сређена заоставштина Вукова, сви рукописи, који нису били његови, Србуље и штампане и нештампане предате су Народној Библиотеци, па тако доспео је тамо и овај рукопис и заведен под бројем 596. где се и данас налази. Отуда сам га и ја преписао.

На првој страни првог листа овог рукописа налази се ова забелешка:

Digitized by Google

Ѣ О К О!!!

Незаборавлѣнны г. — вѣчно непремѣнный
твоі братъ — ! — !
Сімеон Алексіевіћ, Ненадовъ
в' Крајовѣ.

Ово је Сима Ненадовић, и могао је бити у Крајову око године 1814. или крајем 1813. Ово последње вероватније је, јер је 1814. године Добрњац отишао у Бесарабију.

Старао сам се да рукопис препишем онако, какав је у оригиналу.

21. септембра 1898. год.
у Београду.

Мил. М. Вукићевић.

№ 1. 19. Маіа 1810.
у Бешградъ.

Високославни Правителствующій Совѣте,
Народе Сербскій,

По одходу моме изъ Бешграда, явио самъ вами у два писма цѣло состояніе, собраніе воискѣ, между коимъ пришли су на одређено мѣсто свое све кнежине Пожаревачке нахіе, а осталимъ воискамъ надамъ се до два или три дана да ћею приспѣти. По совокуплѣнию свихъ воискъ расположенію уредитомъ слѣдићу. Будући да овде нужду у провіянту терпимо, такш всепокорнѣише молимъ, да би по уређенію нашимъ, или іоште више прибавили; само осмотрено било би, да на време пошлѣте. Премъ да мало число саде кременя при себи имамъ; такш нуждное и нхъ у числу имати. Въ прочемъ изъ писма Єгш Сіятелства Графъ Цукато обширно извѣстићете се о нуждним соединенію съ воисками зачищающими насъ. За отворити къ время комуникацію, гди би удачнние предпріятіе било дѣиствовати противо общаго непріятеля.

Съ истинимъ високопочитаніемъ и преданостію пребиваю

Вашегш Славногъ Совѣта
покорнѣиши слуга
Петаръ Тодоровичъ.

№ 2. 19. мая въ Поречѣ.
у Тополу.

Верховни Предводителю Народа Сербскогъ,
Милостивій Господине,

По одходу Г. Ѳеодоровића, чиновника російскогъ изъ Београда и срећномъ Єгш пришествію въ Поречь изъопасности разположенна непріятелскогъ по брегу Дунава, ние могаш нашомъ страномъ у Влашку проћи. Даклемъ посовѣтовавши се съ г. Миленкомъ Стойковичемъ, помянута г. Тодоровича безопасние крозъ нѣмецкую одправимо, кои у Оршави лазаретъ одержаш, и своимъ путемъ слѣдоваш, но у Карансебешу Нѣмецко Регементско Началство задержало га, и ние му дало крозъ Нѣмецкую проћи у Валахию. На кое данасъ у 8 сати доће натрагъ овамо. Но ми дѣло непродолжавати примимо писма одъ нѣга и иста съ числомъ нѣколико бећара здѣшни одправимо къ Єгш Сіятелству Графъ Цукато. Одередито число воиске нахіе пожаревачке; на одређено мѣсто, то єсть поречку Рѣку приспѣла є, и осталимъ воискамъ до два дана надамъ се даћею доћи.

Изъ когъ по полученомъ одговору од Єгш Сіятелства Грофъ Цукато, каковимъ начиномъ дасе соединимо. Свомъ нашомъ воискомъ онимъ расположенію следоваћу далше о обстоятелствамъ изъписма Графъ Цукато известићете се.

Вашего Високородіа
покорнѣиши слуга
Петаръ Тодоровичъ.

№ 3. 21. маіа. Писато Гос. Вуици Вулићевићю у Поречку Рѣку.

Благородни Господару Вуица Вулићевићю
Здравствуйте!

Изъ вашегш писма уразумѣо самъ да сте ви благополучно съ въ вереномъ вамъ смедеревске нахіе воискомъ у Поречку Рѣку приспѣли. Я самъ расположеніе учинио, како скоро коя воиска

Digitized by Google

приспѣвати буде да се установи и расположи у Поречкои Рѣки, селу Тополници. — То и вами предписуем, колъ скоро ово писмо получите, одма на означено мѣсто одправите се и расположите се. По расположению пешаке оставите, а ви съ нѣкимъ деташаментомъ коница сиђићете у Поречъ, гди ћемо се колико о свемъ нуждомъ нашимъ договорити. Толико одправљени ћете бити нл Дунавъ да преправите у Валахию Гос. Штабсротмаистера Тодоровића, кои за тамо съ важнимъ депешама отправља се.

Петаръ Тодоровичъ.

№ 4. 22. майа, 1810.

Ваше Сиятелство
Милостивѣиши Государъ!

Я низуставити усуђуемъ себе Ваше Сиятелство симъ писаниемъ извѣстити о внутренимъ нашемъ обстоятелству и состоянию.

По приезду и приятию депеша и прокламаціи и устмено наложение чрезъ Господина ротмаистера Тодоровића отъ Господина Главнокомандующагш Графа Коменскогъ 2-гогъ и отъ Вашего Сиятелства непремѣно отправио сам се съ истимъ въ Белградъ вожде народнѣ и народъ съ истимъ извѣстити и увѣрити о всемилостивѣйшимъ покровительству Монарха всеросискогъ и вовѣреномъ Вашехъ Сиятелству Господиномъ Главнокомандующимъ отрядомъ войска за соединити се съ нами и зачищавати Сербію одъ силногъ нападения общаго неприятеля. Колико народъ нашъ съ неописаною радостию о великой милости овой монаршической задоволянъ есте — толико въ надежди плива, да въ Вашемъ Сиятелству истогъ ходатая и вѣрногъ защитителя наши хоће и Ваше Сиятелство у олтару бесмртиа славити на всегда готовъ е.

Верховни предводителъ нашъ и Правителствующій Совѣтъ вовѣрили су мени команду воиска сербскогъ, коя ће се съ Вашего Сиятелства вернимъ отрядомъ соединити и содѣйствовати противо общаго неприятеля. Я самъ верену мнѣ сербску воиску веће сабраш и у едномъ пункту у Поречкой Рѣки расположита стои. О количеству исте Господинъ штабсъ ротмаистеръ, кои се къ Вашемъ Сиятелству съ важнимъ депешами отъ верховног вожда и Правителствующегъ Совѣта нашегъ отправля, извѣстиће Ваше Сиятелство подробно.

Я саде само съ великою нетерпѣливостию ожидавамъ отъ Вашегш Сиятелства основателни планъ и повелѣние двигнутся съ воискомъ сербскомъ, и назначение мѣста соединится и трудитися самимъ дѣломъ на полю славе осведочити Вашемъ Сиятелству приверженостъ мою и народа нашегъ Монарху всеросіискомъ.

Далше препоручую себе въ покровителство Вашегш Сиятелства, съ истинимъ почтениемъ и преданостию есамъ.

Петаръ Тодоровичъ.

№ 5. 22. майа 1810. у Поречу.

Благороднй воивода
Павле Матеићю!

Будући да самъ свимъ подчинѣнимъ заповѣстъ издао[1]) што скорie съ воискомъ да иду и да се расположе у Поречкой Реки селу Тополници, то и вами преписуемъ, по приятию сегш одма скорие съ вашом вереном воискомъ нахие млавске поћите, и расположите се у горе назначеномъ мѣсту.

Петаръ Тодоровичъ.

№ 6. 22. майа 1810-го года у Поречу.

У Поречку Рѣку, селу Тополници.

Благородни Господару воивода
Велко Петровићю!

По приятию сегш писма одма отъ ваши коница одберите одборни 300 люди, и преправите имъ за два дана провиянтъ кои ћею собомъ понети; и сутра у зору шньима да будете на Главици, то естъ на устию поречке Рѣке. — Такш исто предписао самъ и Господару Вуици Вулићевићю съ коимъ ћете се вы на горе означеномъ

[1] У оригиналу издаю.

Digitized by Google

мѣсту соединити и ожидавати мене. а ѣу у зору къ вами доћи и отправити васъ да преправите чрезъ дунавъ Господина Штабсъротмаистера Тодоровића, кои съ важнимъ депешами отправля се къ Его Сиятелству Господину Генералъ маіору и кавалеру Цукато. — При томъ случаю препоручуемъ вамъ бистримъ быти, да не би непріятели, кои по брегу Дунава расположити есу у берзои Паланки, у крѣпости Кладови, и у крѣплѣнію земни, како васъ осетили и препятствовали вамъ. — доброгъ едногъ коня преправите за Господина Штабсъ ротмаистора Тодоровића — колъ скоро чрезъ дунавъ помянутогъ Господина благополучно преправите одма извѣстие да ми дате.

Петаръ Тодоровичъ.

№ 7. 22. майа. 1810-го года у Поречу.

У Поречку Рѣку, — село Главицу.

Благородни Господару
Вуица Вуличевићю!

По приятию сего писма одберите одъ ваши коница 300 отборни люди и преправите имъ провиянтъ на два дана, кои ћею собомъ понети. — И сутра у зору да буду на устию поречке Рѣке, гди ћею мене ожидавати. — Я ћу у зору съ Господиномъ Штабсъротмаистеромъ Тодоровићемъ на горе означено мѣсто доћи и помянутогъ Господина да отправимъ за дунавъ у Валахию.

Петаръ Тодоровичъ.

№ 8. 22. майа. 1810. года у Поречку Рѣку. село Тополнице изъ Пореча.

Благородни Господару воивода Павле Матеићю и Илиа Стошићю!

Изъ вашегъ вчерашнѣгъ рапорта разумео самъ да сте благополучно дошли съ вашимъ кнежинами на назначено мѣсто, то естъ поречку Рѣку село Тополницу и соединили се съ осталимъ воискамъ нашимъ, и ожидавате далшегъ могъ вами предписаниа. Такъ, како примите ово Писмо а ви одма одъ Моравске кнежине одберите 100 люди отъ Млавске 100, одъ Омолске 50 одборни люди — и преправите имъ на два дана провиянта, когъ ћею собомъ понети, и сутра у зору нека буду на Главици, то естъ устию поречке Рѣке гди ћею се соединити съ Господаромъ Велкомъ Петровичемъ и нѣкою частию коница Господара Вуице Вулићевића. — А сутра у зору долази тамо Господаръ Миленко Стоиковичъ, кои ће свимъ вама наредбу дати — вы оба останите ту кодъ воиске и ожидаваите далшегъ кога предписаниа.

Петаръ Тодоровичъ.

№ 9. 23. майа из Пореча — у Поречку Рѣку село Тополницу.

Благородни Господару воивода
Велко Петровићю!

Я самъ вами вчера писао да се преправите, и спустите у Поречку Рѣку, гди ћете се соединити с частию коница Смедеревске, Грочанске, Моравске, Млавске и Омолске кнежине — кои ћею подъ вашу команду подпасти, и съ вама узмите чиновника Господара Атанасию Чарапића. Но будући да я изъ важнихъ дѣлъ овде остаемъ, а Господаръ Миленко Стоиковичъ съ Господиномъ Штабсъротмаистеромъ Тодоровићемъ тамо долази — отъ кога ћете наставлѣние примити.

Петаръ Тодоровичъ.

№ 10. 23. майа 1810 года изъ Пореча — у Поречку Рѣку село Тополницу.

Благородни Господару
Вуица Вуличевићю.

Я се надамъ да сте ви по вчерашнимъ моимъ вамы отпущенимъ [1]) веће съ они 300 коница дошли на устие поречке Рѣке и соединилисе съ Господаромъ воиводомъ Велкомъ Петровићемъ — и мене ожидавате, но будући да Дѣла важна из-

[1] Вальда писмем.

Digitized by Google

искаваю, да я овде останемъ — то полази Господаръ Миленко Стойковичъ съ Господиномъ Штабсротмаистеромъ Тодоровићемъ на устйе Рѣке поречке — да даде наставлѣнйе Господару воиводи Велку Петровићю и испратига съ помянутимъ Господиномъ — По испрати — изволите вы и Господаръ Аврамъ Лукичъ овамо съ Господаръ Миленкомъ Стойковићемъ доћи.

Петаръ Тодоровичъ.

№ 11. 25. майа 1810. года изъ Пореча — у Тополу Господару Карра Гешргию Петровићю.

Верховни Предводителю Народа Сербскогъ!

Совимъ доходимъ вамъ явитй, дае почти Сва частъ верена мнѣ войска Пожаревачке, Смедеревске и Грочанске нахие, на назначено мѣсто то естъ Поречку Рѣку, село Тополнйцу Приспѣла, осталимъ опредѣлѣнимъ изъ други Нахиа коницамъ надамсе сваки часъ да приспѣду на означено мѣсто, и соединесе съ осталомъ воискомъ — Господина Штабсротмаистера Тодоровића 23-го числа сегш месеца отправиосамъ съ конвоиомъ отъ 1000 коница, и вчера получиосамъ Рапортъ отъ воиводе Велка Петровића, дае благополучно чрезъ Дунавъ Помянути Господинъ переправиосе — ясамъ по истоме обзнанио Егш Сиятелству Господину Генералъ Маиору и кавалеру, Цукато дае воиска мнѣ верена почти сва собрана у Еданъ Цунктъ, какш шточега и устмено извѣстити Господинъ штабсротмаистеръ, коликов воиске видити могао у собранию; и саде само ожидавамъ Основателни Планъ Егш Сиятелства, када дасе съ воисками двигнемъ, и на коме мѣсту дасе соединимо — До овога Рѣшениа нѣколико дана мораћесе ожидавати, а горнѣ нахие, товстъ коници съ собемъ провиантъ нису понели, а и бећара у числу имаде, то у Провиянту до..... (овде нема једног листа, те тако писмо није довршено).

Нема ни № 12. целе, те не знам коме је ово писмо писано. Али од бр. 12. има ово:

.... торскими воисками, отъ Егш Сиятелства — Решение може бити чресъ нѣколико дана повучићесе, то васъ всепокорнѣйше молимъ дабисе постарали, Опредѣлени провиантъ за ову воиску что скорие отправити, а ясамъ средства свака по возможности моиеи оправио, таинѣйе нашао, фуруне дао начинити да у сваким случаю хлѣба, калико отъ потребе былобъ изпећи моглобисе.

Писма отпущеная вами на Господара Миленка Стойковића приспѣла су, и немедлѣно иста изручиосамму; Онъ е иста съ великимъ удовольствйемъ пріимио, и одма на опредѣлено мѣсто хотео поћи — но будући да по Полученню Повеления отъ Его Сиятелства, Я двигнутисе морамъ — тосмо нашли за добро доксе несоединимо съ Россйскими Императорскими войсками, и свободну комуникацию неоткриемо, ово Место да не оставля онъ — И что нуждно буде колико чрезъ пореће одавде, и изъ бешграда къ воиски отправлятйсе Дѣло на нѣга ослонитое.

Петаръ Тодоровичъ.

№ 13. 25. майа 1810. года у Поречку Рѣку — изъ Пореча.

Благородни Господару Илйа Стошићю!

Изъ вашегш вчерашнѣгъ Писма разумѣосамъ, да Кафтан-ага изъ Извора купи црнорѣчке влае, да удари на Омолѣ у намѣрению — Того ради Ясамъ отслао юће немедлѣно вѣрне люди, вѣрно известитисе о нѣговомъ намѣрению — Колъ скоро мои вѣрни човекъ къ мени приспѣ съ извѣстйемъ, да Кафтан-ага то намѣрава — Тоћю я непремѣно послати едногъ войводу съ еднимъ деташментомъ коница са зади затећи — Между тѣмъ вы будите до тогъ времена спокойни.

Петаръ Тодоровичъ.

№ 14. 26. Майа. 1810. года у Крайово — изъ Пореча.

Ваше Сиятелство
Милостивѣйшй Государѣ!

Овай часъ примиосамъ рапортъ отъ начальника, коегосамъ съ войскомъ послао къ дунаву,

Digitized by Google

да сигурно превезе чрезъ исти Господина Штабсъротмайстера Тодоровића, дагае срећно превезао, и надамсе дае веће до саде кодъ вашегш Сиятелства, и васъ опширно извѣстио о нашемъ состоянию и положению у коему мы налазимосе. — По койма надаосамсе кадъ вашему сиятелству извѣщена буду даћете нимало непродолжаваюћи времена и неотлагаваюћи далѣ почети превозитисе на нашу страну, и мени назначити време преласка да и я могу съ наше стране съ воиском, кояе веће одавно готова, и съ нетерпеливостю чака, съ вами соединитисе, да на насретение вамъ изиѣмъ — Но сажалениемъ великимъ разумѣеосамъ изъ Писма Господину Миленко Стоиковићю, и Правителствующемъ Совѣту нашему, коесте послали, даћете вы по извѣстию намѣрениа нашегш топрвъ Господину Главнокомандующемъ писати, и отъ туда за прелазакъ на разрѣшение на нашу страну чекати — кое боимсе даћесе продужити иоште 10. дана.

Мы сви поглавари старалисмосе, и многш трудили, доклесмо народъ уговорили да воюю и увѣрили ихъ даће Императорска Россйска на первій случай, кадсе мы на брегу дунава покажемо одма съ нама соединитисе, и согласно содѣиствавтй противъ общаго Неприятеля — О коему оній сумнялисе, и всегда сотимъ изговаралисе, дасмо мы. . . . . ихъ и досаде такш варали, и Россиска императорска воиска ніе прелазила, но само заваћалисте насъ съ Турцима, и после безъ сваке помоћи оставлѣни моралисмо страдати, на исти начинъ и саде ако се време преласка вашегш на нашу страну продужи, боимсе да ме воиска неостави — и опетъ народъ у перво сумнѣние доће — Зато всепокорнѣише молимъ ваше Сиятелство — Бога ради, акое икакш могућно, нечекаюћи на разрѣшение Господина Главнокомандующаго, да почнете прелазити кои часъ преће на нашу страну, да неостанемо кодъ народа у лажи — и да неби несрећа какова возпослѣдовала, коясе ласно случити може. — а и Турака можесе више скупити и препятствовати нашемъ соединению.

Далше вручаю себе покровителство ниставитъ (?) меня резолуциею вашегш Сиятелства.

Всепокорнѣиши слуга
Петаръ Тодоровичъ.

№ 15. 26 Маіа 1810 года изъ Пореча — у Крайово.

Високопреосвященѣйшій Митрополите — и Високоблагородни Господару Миланъ Обреновићю!

Оваи часъ добиосамъ извѣстйе отъ воиводе Велка Петровића, дае срећно преправиосе чрезъ Дунавъ Штабсротмаистеръ Тодоровичъ, и већъ надамсе дае веће кодъ васъ — и надшсамсе, колъ скоро вгш Сиятелство Господинъ Генералъ Маіоръ и кавалеръ Цукато — отъ истогъ извѣстишсе о садашнѣмъ нашемъ состоянйю и Положению, не отлагаюћй на далѣ одма зачети прелазити на нашу страну.

Но съ сожалѣниемъ разумеосамъ изъ Писма Єгш Сиятелства, и вашегш, на Господара Миленка Стойковића, даће графъ топрвъ писати объ нашемъ намѣрению Господину Главнокомандующемъ, и отъ истогъ чекати рѣшение за прелазакъ на нашу страну, кое можесе на несрећу нашу закаснити, и народъ, коисмо съ великомъ мукомъ саде подигли, опетъ у сумнѣние доћи, вратитисе натрагъ, и после никада више послушати, и вѣровати намъ неће, штосмога до сада о соединению и Покровителству Россискомъ увѣравали, и штога увѣравали будемо. Зато старайте се и увѣрите Графа, на кои годъ начинъ, нека кои часъ преће почне прелазити на нашу страну, нечекаюћи на разрѣшение Главнокомандующега, дасе небы време продолжило.

Мене е команда препоручена отъ наше верховне власти, надъ овимъ отрядомъ сербске воиске, кояе опредѣлѣна за соединитисе, и содѣиствовати противуо неприятеля съ Императорскими россйскими воисками, — коя е веће почти сва у едномъ пункту у Поречкой Рѣки, селу Тополници собрана и стои. Количество исте до саде има до шестъ хиляда. — При свемъ томъ бояти се валя, да у сумнѣние не доћу.

Digitized by Google

Зато настоите повторителнo препоручуемъ вамъ, да кои часъ прѐе можете дасе соединимо съ Императорскомъ Росiскомъ воiскомъ да небиси безъ воiске остали.

Петаръ Тодоровичъ.

№ 16. 26. Майа. 1810 года у Поречу — кнезу Стойлу Млавске Нахиѕ.

Благородни Кнеже Стоило!

Тако, какш што о пребитию Моме у беошграду нареждено ѕсте да свака кнежина Пожаревачке Нахиѕ во особъ новце и име куриjерски коня отъ люди скупи. и сва нуждная и рану истимъ преправи, да никакови куриеръ небисе по Мѣстамъ задержаваш — То я видимъ да вы такву оштру заповѣстъ иоште нисте у совершеностъ довели, и мени за такове тужбе долазе. То у предписуемъ вамъ да по Приятию сегш Писма у време 6. дана са свимъ тимъ готови будете.

Петаръ Тодоровичъ.

№ 17. 26 Майа 1810. года у Поречу.

Истогъ горнѣгъ содержаниа писато кнезу Спасою Рамске кнежине у бродарце.

№ 18. 26 Майа 1810. года у Поречу.

Истогъ горнѣгъ содержаниа писато Кнезу Лазару звиждевске нахиѕ. у Крушевицу.

№ 19. 26. Майа 1810. года у Поречу.

Содержаниа Писма № 16-те писато кнезу Милораду Печке нахиѕ у Смишлѣноваць.

№ 20. 26 Майа 1810. года у Поречу —

Содержаниа Писма № 16-те писато кнезу Ивку Голубачке нахиѕ у Сумраковацъ.

№ 21. 26. Майа 1810. года, у Поречу. —

Содержаниа Писма № 16 писато кнезу Миру Кнежевиhю, Моравске нахиѕ у Лучицу.

№ 22. 26. Майа 1810. года у Поречу — у Поречку Рѣку село Тополницу.

Благородни Господару воивода Павле Матеиhю!

Ясамсе извѣстио да Кафтан-ага у Цернои Рѣки при себи мало число Турака има, и власе Црнорѣчке купи, да потпуни веhе число, у Намѣрению да иде да похара кнежину Омолску; Знаюhи да войнiци кнежине Омолске овдесу. — Тога ради шалѣмъ тамо къ вами Господара вуицу вулиhевиhа какоhевасъ съ овимъ наставлѣниемъ, каш што вами овде пишемъ у Омолѣ съ вашомъ кнежиномъ и некимъ числомъ коница отправити, а онъhе ту команду за то време въ мѣсто васъ примити.

На случаи акосу Турци веhъ ушли у Омолѣ то вы слеhа затецитеи и путове затеците и обсадите, и одма явитеми нисули унишли — то вы вѣрне люде пошалите у Церну Рѣку, да се можете вѣрно извѣстити о Кафтанъ агиномъ намѣрению. буде ли имаш намѣрение доhи, тосе вы расположите, и Позицию уфатите на добромъ мѣсту противо нѣга. — небудели имао онъ тогъ намѣрениа, то вы будите ту за ѕдно шестъ дана, и вратитесе натрагъ, на свое прежднѣ мѣсто. — При томъ препоручуемъ вами быстримъ быти, сиротиню колико ту у Омолю, толико и ону нашу подъ непрiятеломъ не утешняваите, негш кнеза призови вилаѕтскогъ, и онъ за сва нуждная, то ѕстъ за рану вами нека се стара приуготовити.

П: Тодоровичъ.

№ 23. 28. Майа 1810. года у Поречу — у Омолѣ село Лазинце.

Благородни Кнеже Омолски Иоване!

Колико вами, толико и свимъ кметовомъ кнежине омолске у вѣкъ силнимъ образомъ пре-

Digitized by Google

поручиваосамъ, да у люди замешателства неувођити, кое смутни воспослѣдовати може; напротивъ народъ валя да свободите и храбрите, но я у вами невидимъ оно, што началнику народа єдногъ надлежи: то єстъ на свашта бистримъ и мужественимъ быти — иоштъ къ тому вашемъ началнику неудоставѣраватисе, ясамъ предвидио да Кафтанъ ага намѣренна нема у Омолѣ унићи, ибо зна да за 24. сата одъ нашие воиска затечен быти може. Зато опетъ по увѣрению вашему опредѣлиосамъ воиводу Павла Матеића съ пешацима, а воиводу Велка Петровића съ коницима да пребуду неки данъ у Омолю, доксе йоште болѣ о намѣрению Кафтанъ-агиномъ не извѣсте. — Изъ тогъ препоручуємъ вами воискамъ, коя къ вами полази, сва нуждная за предоволствие и уготовлѣния хлѣба доставити.

Петаръ Тодоровичъ.

На овом месту испао је неки лист те нема № 24 и 25. Од 25. № има само: всевишнѣму молебственую благодарностъ.

Петаръ Тодоровичъ.

№ 26 28 Майа 1810. года. У поречу — у Голубиню.

Благородни воивода Живко Шливићю.

Юће є Господинъ Генералъ Маиоръ Грофъ Цукато, съ веренимъ Єгш отрядомъ дошаш у село Гегошъ према Острава, отъ куда сва нуждная сношения и преписания о соєдинению нашемъ явиоми, и явити хоће. — То вы по получению сегш Писма ваше нахие воинике све у собранию у приготовности держите, толико и Провиантъ преправитеимъ, да у свякоме случаю, колъ скора отъ Єгш Сиятелства повелѣние добиемъ съ нашомъ воискомъ двигнутисе у єдномъ минуту двигнути могу.

Петаръ Тодоровичъ.

№ 27. 28. Майа 1810. года у Поречу — у Добру.

Благородни Господару Єфто Савићю!

Съ великиъ удоволствиємъ изъ данашнѣга вашегш разумѣосамъ писма, да сте срећно съ лаћомъ натовареномъ брашномъ сишли у добру — Зато я шалѣмъ тамо къ вами єдногъ вештогъ думенћию и два момка, коиће лаћу видити, и ако виде исту да можесе безопасно чрезъ ћердапъ спустити, то вы свободно на ныи ослоните (се); аколи виде да немогу спустити, то вы узмите изъ села добре люде, и у манѣ лаће изручите брашно и спушчаите низ ћердапъ и установите, и истоварите брашно на Рибници; ясамъ на истой сва нуждна приуготовио за печи хлѣбъ.

Петаръ Тодоровичъ.

№ 28. 29. Майа 1810. года у Поречу — у бешградъ.

Високославни Правителствующій Совѣте Народа Сербскогъ!

Ясамъ имао честъ вами у два Писма явити колико сношения й Преписаниа между мною и Господиномъ Генералъ Майоромъ и Кавалеромъ Грофъ Цукато, толико и о нуждним вещимъ что за воиску нашу потребує, но на таково йоште отъ васъ одговора получити нисам могаш. Тогш ради саде тоже честъ имамъ состояние мое (ваљда явити?) — виска наша сва є собрапа и стои у Єдномъ Пункту у Поречкой Рѣки селу Тополници. — Но будући да є Господинъ Штабсъ Ротмаистеръ Тодоровичъ съ наши депешами топрвъ 25. числа сегш мсца въ Крайово приспѣо й Єгш Сиятелство о нашимъ Намѣрениамъ и Положению, Количеству опредѣлѣне наше воиске за соединитисе съ Російскими Императорскими войскамй обширно извѣстио єсте — О коима Єгш Сиятелство явио Господину Главнокомандующимъ и отъ истогъ рѣшение за двигнутися ожидава. — Колъ скоро ичто получи, то непремѣно даће и Мени знатй, и назначити да за двигнутисе съ нашим воискамъ. Грофъ ћеев съ цѣлимъ Єгш

Digitized by Google

отрядомъ сишао у Гогошъ й у велико Острово, отъ кудаће самномъ све нуждне преписке ради соединениа и располажениа наши и Російски войска противо неприятеля водитй.

Петаръ Тодоровичъ

№ 29. 30 Майа 1810 г. у Поречу — у Тополницу.

Благородни Господару воивода Вуица Вулићевићю!

Овогъ часа чрезъ нарочнога Примиосамъ Писмо отъ Єгш Сиятелства Господина Генералъ Маиора и Кавалера Грофа Цукато, у коима явля дае Штабсротмаистеръ Тодоровичъ срећно дошаш съ нашим Депешами у Краиово и Єгш Сиятелство о нашемъ Намѣрению приуготовленои Нашои войски за соединитисе обширно извѣстио Єсте. Саде морамо чекати на прво Писмо Єгш Сиятелства и колъ скоро што получимъ дасе одма съ нашими двигнути можемо. -- Тогш ради вы по приятию Сегш закажите свимъ. Поглаваромъ нашимъ да люде скупа держе и свимъ нуждним снабдѣни.

У Истим Писму извѣщаваме Єгш Сиятелство о одержаной побѣди Господиномъ Главнокомандающимъ Графомъ Каменскимъ 2-гим надъ сераскеромъ великаго везира Пеливаномъ, дае онъ съ 12/м турака попао у Плѣнъ остатакъ Турски войски Побиено и Разсеяно Єсте. — Зато вы по Прйятию Сегш Писма скупите све наше чиновнике и народъ и сприобщите имъ да принесу теплую всевишнѣму молебственую благодарностъ, за таковою побѣду дарованую — ибо иста и наша Дѣиствиа, кояби силниа съ непријателамъ имали прекраћуе. Петаръ Тодоровичъ

№ 30. 30 Майа 1810. года у Поречу — у Валѣво.

Високоблагородни Господару Якове Ненадовићю,

Здравствуите!

Коници ваше нахиє, коису опредѣлѣнй подъ мойомъ командомъ быти съ Російскимъ Императорскими войсками содѣиствовати 29. числа сегш Месца Здраво до у Поречъ дошлису. — Яћусе по возможностимоиеп старати ньи по вашой препорукй свим нуждним придоволствовати о чему вы никаковое старание о ныма више немоите имати. —

Овогъ часа дошаов нарочни отъ Єго Сиятелства Господина Генералъ Майора и Кавалера Графа Цукато, и донеоми благш извѣстие отъ истогъ, дае Господинъ Главнокомандающій, Графъ Каменски 2-ги Победио войску великога везира — Сераскира Пеливана с 12/м Турки воиника уфатио Туртукай и Нови-пазарджикъ Штурмомъ завладаш — Затаквою намъ дарованою побѣду, коя не мало Нападение непријателско и надъ нами прекраћуе — По приятию Сегю Принесите всевишнѣму Молебственое благодарение и обзнаните подъ командомъ вашомъ Поглаваромъ и народу нашему, коє не малу радостъ чувствовати хоћею.

Петаръ Тодоровичъ

№ 31. 31. Майа. 1810. года у Поречу — у Крайово.

Ваше Сиятелство

Милостивѣиши Государъ!

Писмо Вашегш Сиятелства отъ 28. числа сегш месца изправно съ неисказаною мойею и народа нашегш радостйю примйо всамъ, въ комъ извѣщуете насъ о щастливой побѣди надъ непријателѣмъ нашимъ общимъ кои успѣхи и наша дѣиствиа овде прекращавати хоћею и успѣхъ въ предприятиахъ нашихъ Долго молчание Верховногш вожда и Правителства нашегш, состояло се въ томъ чтосе ваше Сиятелство нике могло чрезъ долго време извѣстити, будући дасу непријатели по брегу дунава яко расположени и навластито бистро назорствую да бы могли кога куриера уватити, изъ негш топрвъ 25. число сегш месеца моглисте бити колико отъ верховнагш вожда, толико и отъ Правителства нашегш извѣщени о Намѣренихъ нашихъ. Въ томъ времену продолженна я самъ войску нашу мнѣ верену на єдно мѣсто собраш у єданъ Пунктъ каки

Digitized by Google

чтосамъ имао честъ васъ прежде о таковим распоряжению извѣстити, за № 28 и 28 числа сегш мсца. Но будући да ви по танко количество войска нашй знати намѣравате и желите; да Планъ соединениа и дѣйствиа нашегш противо непрiятеля основати можете, то совимъ увѣравамъ ваше Сиятелство да насъ у числу до 6000 имаде, между коимъ до 1500 коница находисе. По сему увѣрению моме безъ найманѣгъ сомнѣниа основателни Планъ здѣлаиже и что скориє къ Дунаву приближитисе.

Далше въ покровителство вашегш Сиятелства мене препоручаю съ истинимъ високопочитаниемъ на всегда пребиваю.

Вашегш Сиятелства
Милостивогъ Государа
всепокорнѣйши слуга
Петаръ Тодоровичъ.

№ 32. 2 Юня 1810-го у Пореч̆у — у Тополу.

Верховни Предводителю Народа Сербскогъ
Милостивій Господине!

Юћеръ чрезъ нарочнога получиосамъ Писмо отъ Господина Генералъ Майора Грофа Цукато, у коима пишеми даму за дивно чудо что до сегш времена на Депеше нѣгове, чрезъ Господина Штабсъротмайстора Тодоровића послате, никакова извѣстиа получити ниє могаш отъ васъ и отъ Правителства нашегш. Ово време зато се тако продужило, будући дасу(се) Турци по брегу Дунава по най тайнимъ мѣстамъ и у крѣплѣниамъ расположи(ли), и Господинъ Тодоровичъ ниє могаш притћи, кои топрвъ 25. числа прошлагш мсца Дунавъ прешао есте и Єгш Сиятелство о свихъ нашихъ намѣрениахъ колико веће и собрати наши воиска извѣстио есте. По сему извѣстию Графъ непрѣменно чрезъ свога нарочнога даоє знати Господину Главнокомандующему Графу Коменскомъ 2-гом отъ саде рѣшение за прелазакъ на нашу страну ожидава. Колъ скоро оно отъ нѣга получи, тоће онъ незамедляваюћи єдногъ минута почети прелазити. Въ прочемъ Писма Грофа Цукато у копиамъ шаљемъ вамъ изъ по танѣ объ свемъ извѣститисе можете.

Совимъ истимъ непропущаваюћи являмъ вамъ дасамъ юћеръ нуждне конѣ за мезулане купио и распоредио ихъ по мѣстамъ Пожаревачке нахиє до Мораве, дабисе что скориє могли объ свачемъ извщивати.

Съ отмѣнимъ високопочитаниемъ пребиваю.

Вашего Високородиа
всепокорнѣиши слуга
Петаръ Тодоровичъ.

№ 33. 3 Юня 1810 года изъ Пореча у Бешградъ.

Верховномъ Предводителю народа сербскогъ и Высоко Славни Правителствующій Совѣте народа Сербскогъ.

Получивши данасъ отъвѣтъ на прећашнѣ моє Писмо отъ верховнаго вожда, Разумѣвши да овогъ времена у Београду наћићесе, сваки за сва нуждная наша совѣтоватисе — Ясамъ досадашна сва Моя сношениа, коясамъ имао съ Єгш Сиятелствомъ Грофомъ Цукато въ копиахъ изяшнявао — Зато 31. Маиа Господинъ Графъ получиоє повелѣниє отъ Господина Главнокомандующегъ Грофа Каменскогъ 2-гог, дасе преправля съ верениими Єму Російскими Императорскими воисками на нашу страну, съ нами дасе соядини, и помощию Творца небеснога противо непрiятеля да содѣиствуємо. Овай Гласъ какосамъ чрезъ Господина Штабсротмаистера получио, непремѣно незакасняваюћи єдне минуте, данасъ по полудне заказаосамъ воисками нашиии двигнутисе съ коимъ и я самъ, полазимъ, а сутра на само веће на Горнѣмъ краю великога Острова назначеноє намъ Соединитисе.

Изъ Писма Привителствующего Совѣта Господара Миленка Стоиковића послатогъ разумео самъ да даде отъ Рѣшениє — Но са великимъ сожалѣниемъ являмъ вами да онъ за саде отъ себе Рѣшения дати неможе будући дає яко у болестъ паш, коя сваки часъ већу опасностъ за собомъ носи.

Будући да въ само най нуждниє време у Гвожћю и кременю нужде небш трпили, то вамъ

Digitized by Google

за таково повторително являмъ да саде на перви случай что скорие колико можете пошалѣтеми.

Високославномъ Правителства
всепокорнѣиши слуга
Петаръ Тодоровичъ.

№ 34. 3. Юня 1810. года изъ Пореча у Тополницу.

Благородни Господару
Вуица Вулићевићю!

Такш, какш что вами прежде писао єсамъ да прикажете свимъ осталимъ чиновникомъ воиска наши, да у приготовности буду, да на перви случай какш получимъ извѣстие отъ Господина Генералъ Маиора Грофа Цукато, у єдномъ сату сва наша воиска двигнутисе може — и отъ васъ извѣстие получиосамъ да ви веће съ цѣломъ воискомъ има 8 дана приуготовлѣнисте.

Но будући да овогъ часа извѣстие получиосамъ отъ Єгш Сиятелства, дає онъ рѣшение и повелѣние получио отъ Господина Главнокомандующаго Грофа Каменскогъ 2-гог да прелази съ веренимъ Єгш Сиятелству отрядомъ Російскогъ Императорскаго воиска на нашу страну съ нами да се соєдини, и содѣиствує противу общаго непріятеля — То какш получите ви ово Писмо, одма єдне минуте не отложите, зачните воиску крећати — напредъ пошалите неко число коница съ воиводомъ Велкомъ Петровићемъ, а ви ту, докъ сву воиску двигнете, а я ћу на само вече къ вами приспѣти, и расположение далше учинити, останите.

Петаръ Тодоровичъ.

№ 35. 5. Юня. 1810. года у Тополу съ Дунава.

Верховномъ Предводителю Народа
Сербскогъ.

3-г числа сегш мсца явиосамъ вами да по получению извѣстиа отъ Господина Генералъ маиора Грофа Цукато, съ нашими воисками двигнуо самъ се къ Дунаву, 4. числа щастливо съ цѣломъ воискомъ на Дунаву между укрѣплѣнимъ земною и брзопалапкою на Горни Краи зовимогъ великога Острова дошли єсмо и непремѣно о пришествию нашемъ чрезъ єдногъ наречногъ даосамъ Явити Єгш Сиятелству, коие съ цѣлимъ отрядомъ вереногъ Російскогъ Императорскога воиска у Гогошу крај Дунава из Влашке стране на насъ ожидаваю, такш какоє Графъ о дошествию нашемъ Разумѣо, одма двигнуо се съ цѣлимъ отрядомъ на нашу страну преправио се и съ нама соединиосе.

За такови щастливи успѣхъ нашъ ощтетелую благодарностъ всевишнѣму вознели єсмо. Сутраћу предписание далше отъ Грофа получити какоћю воиску нашу расположити. Графъ явио ми є да вами нарочно пишемъ, да би нуждно было ползе обще наше ради, да вамъ явимъ да непремѣно какш ово извѣстие получите движетесе съ прочимъ воискáми нашими, кои су подъ началствомъ вашимъ и да утвердите делиградъ и ћуприю и такш до далшегъ Грофовогъ предписаниа да ожидавате. Тоже Графъ ми є явио да вами явимъ да є изъ Цариграда Реисъ-Єфендиа дошао поради мира. Главнокомандующій, на таково то нѣгово представление за саде неће ни да гледа нити да знаде, него своме Плану слѣди. Само представио му є 5. пунктова за Сербию, кои су са свимъ Реисъ-Єфендій непријатни видли се. Объ свемъ томъ и Намѣренію Господина Главнокомандующагш, Господинъ архимандритъ Филиповичъ извѣстиће васъ, кои тоже Писма на васъ и на Совѣтъ отъ Главнокомандующаго имаде.

Петаръ Тодороничъ.

№ 36. 5 Юня 1810. года изъ лагера на брегу Дунава кодъ великогъ Острова — у Поречъ!

Високоблагородни Господару Миленко Стоиковићю, Здравствуите!

Ускоравамъ вами явити да самъ съ читавимъ мнѣ веренимъ наши воиска 4. числа текущаго мсца сретно къ дунаву приспѣо — Очемъ непремѣно извѣстио самъ Єгш Сиятелство Господина Генералъ Майора и Кавалѣра Грофа Цукато, кои веће при нѣколико дана у Едноиъ Пункту,

Digitized by Google

у Гагошу се веренимъ Єгш Сиятелству отрядомъ Російскогъ Императорскогъ воиска ожидавао насъ. Извѣстивши се онъ о дошествию нашемъ, то чрезъ ноћъ, то Єстъ у зору здола назначеногъ датума съ єгш отрядомъ сретно на нашу страну прешао Єсте. И непремѣно расположение о будущимъ содѣиствию учинио таково. Господаръ Миланъ депутатом народнымъ а Гос. Вуйца Вуличевићъ, Атанасие Чарапићъ, Велко Петровичъ съ частию воиска наши соединићеюсе съ Російскимй Императорскимй воискамй и двигнићею се ва обсадитй укрѣплѣние землу и спатй праживо укрѣплѣния Праово; а я ћу съ половиномъ частию нашего воиска двигнутисе къ бирзо паланкй и къ крѣпости Кладови обе обсадити.

Я самъ по должности моией подворение въ мѣсто васъ Графу и Господину Генералъ Майору Исаиеву учинио, кои яко сожалѣние о причини болѣзнй ваше чувствовали есу, то непремѣно Графъ Єдногъ Штабслѣкара опредѣліш и сутра га оправля къ вами, кои свака средства усобиће васъ съ Милостию и Помощию Творца надзиренiемъ помоћи моћи.

Въ прочемъ съ отмѣнимъ високопочитанiемъ на всегда пребиваю.

Вашъ покорнй слуга
Петаръ Тодоровичъ

№ 37. 6 Юня 1810. года

Прокламациа къ Народу!

Будући, да є давнашня жеља наша обща во исполнение долази, и сами своимъ собственимъ очима будуще наше спасение увидити можемо, да средствомъ само великаго Императора Александра и храбрагш Єгш воиска, кой нами Єдиноязачни и Єдинозакони, и Єдиноплемени сутъ, верхъ спасениа нашегш получити можемо. — Спомените се да Єще съ начала возбужденiа нашегш противъ своегъ врага основание и надежду нашу полагалисмо на Свеавгустѣиши Дворъ всеросійскп; а данасъ усподобио насъ Богъ желю нашу лично въ самомъ дѣиствию видити. Я будући увѣренъ о таковой вашей привяжености, да ви башъ свакогъ Русса акй избавителъ ига нашегш раширенiм рукама, чистимъ сердцемъ у обятия ваша примите — то препоручуемъ вамъ саде у време саединенога нашегш военогъ дѣиствиа усугубителне труде уложите, какъ мужеству такъ Покорностию, и слѣнимъ повиновению, Предписана Началства, точно исполнявати, коимъ образомъ Предприятиѓ наша успѣхъ вас у благовремено имати могу.

Я полну надежду на васъ полажемъ да ви ова препорученiа моя точно испонявати хоћете.

Петаръ Тодоровичъ

№ 38. 6. Юня 1810. года изъ лагера подъ брзом Паланкомъ у Крайово.

Милостивій Государь
Николай Тодоровичъ!

Када сте изъ Пореча отишли, заборавили сте отъ ваши хаљина Єданъ фракъ и єдне чакшире у канцеларіи Господара Миленка Стоиковића. Тако саде кадасамъ я пошао, я сам оне узеш и предаосамъ ихъ Господару Михаилу Станковићю, да вам и чрезъ добру оказию достави — Чрезъ сегш листодавца шалѣмъ вамъ два сата сребрна, єданъ савъ отъ сребра, а другй съ стакломъ, кое изволите примити и подаите ту да се поправе; а што буде цѣне, я ћу таково вамъ съ благодарностю извручити.

Въ прочемъ съ отмѣнимъ високопочитанiемъ пребиваю

Вашегш благородиа
Милостивогъ Государа
покорной слуга
Петаръ Тодоровичъ

№ 39. 6. Юня 1810 года у логору при брзой Паланки на велико Острово.

Благородни Господару Мишо Станковићу!

Чрезъ вашега момка получио самъ извѣстие за Ораницу да є приспѣла къ вами. Тогш ради акш буду Раннѣници веће препраћени на велико

Digitized by Google

острово, тоћете вы исту Ораницу до даљшего моегш предписаниа задержати при себи, ако ли не буду и вы наредбу учините и немедлѣно препратите и й. Овай пакетъ на Г. Штабсротмайстера Тодоровића примићете и чрезъ сигурну оказию у Крайово на нѣга пошалите.

Петаръ Тодоровичъ.

№ 40. 9. Юня 1810. года изъ лагера подъ брзомъ паланкомъ у Поречъ.

Благородни Господару Иово Стефановићю.

По овимъ людма шалѣмъ вами Муницйю натоварену на 81. коня, кою изволите примити како здола слѣди:

23. коня натоварени съ пушками 450 пуш(ака).
34. ком. олова.
32. бурета барута патрона.
450. комада шаитова.
62. бурета гологъ барута.
15.665. куршуна.

Такш какш ту муницию примите, ави одма отъ нѣ, товстъ 4 комада олова, 2 бурета барута и куршуна зауставите при вами, и одма фишеке правите, а остало немедлѣно у Совѣтъ пошалите.

Господинъ докторъ, коие опредѣлѣнъ Главнимъ Російскимъ Императорскимъ Начелствомъ, да будне у Поречу, по ради наши ранѣника Како доће добро га дочекаите, кућу за нѣга єдну опремите тоже съ таиномъ 4. оке меса на данъ и 4 оке хлѣба продовольствуите га. За ранѣнике тоже єдну кућу опремите и очистите

Сотимъ Остаємъ
Вашъ покорнй слуга
Петаръ Тодоровичъ.

№ 41. 9. Юниа 1810. года у Бешградъ изъ лагера подъ брзомъ Паланкомъ.

Високославнй Правителствующій Совѣте Народа Сербскаго!

Ваша два Писма чрезъ нарочногъ отпущенй єдно подъ 1-о а второ подъ 2. числомъ Сегш мсца честъ самъ имао примити, изъ послѣднѣга уразумѣосамъ да кременя за саде послати неможете, а будући да у ныма потребу имадемъ, съ никое стране добити немогу, то самъ принужденъ вамъ повторително явити, дасе постарате что скорие съ шнима даме Снабдете.

Здѣ приключавамъ вами копие под № 1, 2, 3 како самъ квитирао Єгш Сиятелству Господину Генералъ Майору и Кавалѣру Грофу Цукато за примлѣну Муницию. Отъ ове Муниције задержао самъ 10 буради Топовскогъ и пушчаногъ барута, 10 буради Топовски при мени у лагеру за топове уставиосамъ а пушчани наредиосамъ да се у фишеге увие у Поречу. Тоже при Мени заставиосамъ 56 пушака и 50 шаитова, и разделио овде бећарима и другимъ изъ нахие воиникомъ. Тоже зауставиосамъ при мени Пушчане патроне, а куршуне послаосамъ у Поречъ и дао Наредбу Господару Иови Стефановићю дай вие у фишеге. Того ради ясамъ даш наредбу Господару Иови, какш прими ову Муницию вама да прати 60 буради барута. 30 комади олова а пушке да заустави при себи, да могу оне люде изъ Пожаревачке нахие снабдѣти са шнима, отъ кои су у бѣгству ланскомъ Немци одузели — Ако ли вамъ тамо отъ веће потребе будну то вы изволите приказати Гос. Иови Поречкомъ, кои ће ихъ непримѣнно вами пратити.

Будући да ми являте да се неке старешине жале да не получаваю ћебану довольно, я самъ томе довольно начудити немогу, будући да самъ имъ ону ћебану, коюсамъ отъ васъ примио примѣрно раздѣлио такоћеръ даосамъ наредбу Гос. Иови Стефановићю да вие фишеге, а старешинамъ свима, кои су подъ командомъ моиомъ явиосамъ да отъ нѣга на квиту у будуще таково потребую.

Являмъ вамъ какосмо крѣпостъ брзу Паланку свудъ у наоколо обсадили, воду смонимъ товстъ отъ Дунава отцекли, и такш у тѣснѣне ихъ держимо. — Російска воиска коие съ нашомъ соединѣна тоже укрѣплѣние Земну тѣснѣише обсадили су. Сви овде во обще здраво и весело находимосе, ков и вамы желимо.

Покорни слуга
Петаръ Тодоровичъ.

Digitized by Google

Приключене квите отъ примате муниције

№ 1.

1. топъ, 94 ћулета, 13 картача 84 артуча, отъ Єгш Сиятелства Грофа Цукато точно я здоланазначени у Име потребе Народнѣ примио єсамъ въ чемъ и подписуємъ у лагеру на брегу Дунава при великомъ островѣ 5 Юня 1810 года.

Петаръ Тодоровичъ.

№. 2.

1. Топъ, 108 ћюлади 108 артуча, 50 фитиля я здоланазначени отъ артилериског подпоручика Голинищева Кутузова у име потребе народнѣ примио єсамъ, въ чемъ и подписуємъ у лагеру на брегу Дунава при великомъ островѣ 5. Юня 1810. года.

Петаръ Тодоровичъ.

№ 3.

2. Топа, 30 картача, 30 фишега съ ћюладмй 4. ама отъ великогъ Топа, 23 свеће отъ великога Топа, 2. Палника, 29 фишега отъ малогъ топа, 29 съ картачимъ, 69 съ ћюладми, 23 свеће, 1 Трубашникъ съ трубками, 4 ама отъ малогъ топа, 2 сума отъ малогъ топа, 28 ћюлади, 2 палника, 70 буради гологъ барута, 500 пушака, 500 шайтова 15.665 куршума, 5242 тестета патрона, 34 комада олова, прими 6 Юня 1810 у лагеру подъ бирзомъ Паланкомъ.

Петаръ Тодоровичъ.

Назначеніе что отъ ове муниције при себи задержао єсамъ ради воєне потребе и што самъ приказаш да Господаръ Иово Поречки при себи задержи да виє у фишеге.

При себи задержаосамъ:

4. Топа, 230 ћюлади, 72, катача, 221. артучъ, 99 артуђа съ ћюладми, 50 фитиля, 8 ама, 2 Трубашника съ трубками, 4. сума, 46 свећа, 4 палника, отъ 73. буради гологъ барута топовскогъ 8 бурета у лагеру заустављосамъ, отъ 500 пушака и 500 шаитова, 50 пушака и 50 шаитова у лагеру уставио самъ, 5243 тестета патрона у лагеру уставиосамъ.

Наредбу даосамъ Господару Иови да устави отъ 62 буради барута 2 буради пушчаногa барута да устави поради фишега, отъ 34 комада олова уставиоє 4. комада и 15.662 куршума 450 пушака и 450 Шаитова уставиоє до повелѣниа Правителства у поречу.

Высокославномъ Совѣту опремио Господаръ Иово изъ Пореча у бешградъ:

60 буради гологъ барута

30 комади олова.

П. Т.

№ 42. 11. Юня 1810. года у Главной Лагеръ подъ Праовом изъ Лагера подъ берзомъ Паланкомъ.

Сиятельнѣшій Грофъ

Милостйвій Государъ!

Причина что до сегш времена въ Кладовй поћи нйсамъ могаш съ воискамй билоє, что Потребна войски, ни на чемъ нисамъ имао носити. Изъ чего по пребитию моме къ Дунаву и соединению съ російскимъ Императорскими воисками подъ началствоми вашегш Сиятелства непремѣно отправиосамъ єдногa изъ чиновниковъ нашихъ въ Малу валахию ради кола, на коимаби сва нуждная понети моташ, коя йоште приспела нису, а коль скоро приспѣти будну, то єдно Минуте закасняватй нећю съ опредѣлѣнимъ отрядомъ войске наше къ Кладови поћи хоћю, старатисе ону обсадити и Пресећи комуникацию, колико изъ между Кладово и бирзо Паланке, толико изъ между Адакале и Кладове и осигурати Постъ цернѣцки. По путови около укреплѣниа Текиє и крѣпости Адакале отправиосамъ 500 люда кои препятствую непріятелемъ Между Адакаломъ и Кладовомъ. У Поречкой Гори тоже 500 люди разположиосамъ, кои безопасаваю ходящй Провиянтъ войсками изъ Поречке Рѣке.

Въ глубочаишимъ почтению пребиваю

Вашегш Сиятелства

Милостивогъ Государа

всепокорнѣишій слуга

Петаръ Тодоровичъ,

Digitized by Google

№ 1. 4. јануара (1811.)
У Краиово.

Ваше Превосходителство!

Яби био непремѣно вами Сие приключено Писмо од верховнога вожда еще по курйеру Константину послаш но будуѣи даш био фалеръ, мое Писмо у вашей конверти, а ваше у моиеи конверти заключено било из тога Разсуждаваюѣи я премда имате ви Писмо од верховнога вожда; дае онъ мени само копию вашегш Писма послаш.

вашегш Превосходителства
покорнѣиши Слуга
Петаръ Тодоровичъ.

№ 2. 4. јануара.
У Тополу.

Верховни Предводителю народа Сербскогъ
Милостивій Господйне!

данасъ чрезъ нарочнога одъ Єгш Превосходителства Господина Генералъ Лаитнанта й кавалера Засса получиосамъ Писмо, у коме явлами поради неки ашова, койсу у незнаню у делиградъ съ воискомъ Іве Момировиѣа отнешени; будуѣи да исте вещи Полкъ непремѣно потребуе: тогш ради вами представлямъ, да их пошалѣте до мене, а яѣу куда надлежи. Исто Писмо у копйі подъ № 28 кові вами здѣ приключавамъ Ради обшйрниегъ извѣстиа.

Съ истинимъ къ вамъ високопочитаниемъ и преданостию пребиваю.

вашегш високородиа
випокорнѣиши слуга
Петаръ Тодоровичъ.

№ 3. 6. јануара
У Поречъ.

Благородній Господару Јанко!
Ћурћевйћю!

Овогъ часа ваше й високославногъ Совѣта Писма примйосамъ, и совѣтскомъ разумѣвамъ обширностъ, такоѣеръ и изъ вашегш дасте Ради извѣщени бити, О преласку Росиіске войске, коие за бешградскй Гарнизонъ опредѣлѣна; Ови 2. Паталиона сутра препрaвлаѣеюсе на нашу страну, за кое тачно васъ немогу извѣстити о конакам до Пореча, Ербо незнамъ хоѣеюлисе сви сутра преправитй; Тогш Ради яѣу се старатй ихъ до Пореча конакомъ предоволствоватй; а одъ Пореча до Бешграда виѣетесе постарати, будуѣи да налогу имате у чимѣ ихъ задоволствовати.

Съ истинимъ къ вамъ почтениемъ Єсамъ
покорній слуга
Петаръ Тодоровичъ.

№ 4. 7. јануара.
у Краиово.

Ваше Превосходителство!

Вчера послаосамъ Єдногъ изъ Молдавски Пандура именемъ василиа въ чернѣцъ Ради мога Дѣла; на кое истогъ Началство чернѣцко подъ Караулу стави; и самъ незнамъ куда послалига. Будуѣи дасамъ я пре вашемъ Превосходителству обширно явио; каковимъ начиномъ О капитолаціи здѣшне крѣпости, находящіися въ Єй Туреціи Пандуре, примили, Тогш Ради убѣдителнѣише Прошу, даби преждня два Пандура въ вашемъ Превосходителству послата; и вишепомянутогъ одпустили; ибо юѣе видѣвши Пандури что изъ вишепомянутогъ въ чернѣцахъ Случйлося, два изъ Пандуровъ въ Реченъ Аги въ адакале дезертиралй.

Вашега Превосходителства
високопокорнѣйши Слуга
Петаръ Тодоровичъ.

№ 5. 11. јануара.
у Вражгубицу.

Єгш величество августйшй Їмператоръ всеросіи Александеръ 1-вій. Изъ щедротй и благонаклоностй народу сербскомъ, бѣдну Сербию одъ общагш Неприателя сохранити, и зачищавати.

Digitized by Google

Повелѣлъ 2. Паталиона своихъ воискъ у внутреностй Сербие пребивати. Ради вовѣрениа Народу Сербскомъ о непремѣномъ Єгш Покровителству, и зачищению кои Паталиони опредѣлени Господиномъ Главнокомандующимъ Графомъ Каменскимъ 2-гимъ. За бешградскй Гарнизонъ, кои веће у Кладово приспѣвшу, съ общею нашею Радостию.

Изъ когъ тяжестъ и артолерию Полкову нашлисмо за добро, чрез краину, и Церно Рѣку провести. а съ Шефомъ Палковимъ, и съ Пѣхотомъ я самъ на Поречъ поћиђу до два дана.

Тогш Ради опредѣлѣне Г: Стефанъ Живковичъ артолерию, и тяжест да проведе черезъ Церну Рѣку коиће по Приказу мнѣ даномъ одъ верховнагш вожда, их по мѣстамъ съ нуждним, Снабдѣвати. Исти Транспортъ препоручуємъ вами, даби днесъ любавъ къ отечеству, и приверженостъ къ Росіи указали, съ Нуждним ихъ удовлѣворавали а наипаче и устмени налогъ Г. Стефанъ Живковичъ вамъ приобщиће, при комъ я себе Полно увѣраю да ви колико у Могуству будете, ихъ съ Хлѣбомъ, Месомъ, Сеномъ, Зоблю. Такоћеръ и по Мѣстамъ, Ради вожнѣ артолерие, и тяжести Потребни волова приуготовиђете.

Съ коимъ остаю вашъ
искрени приятелъ
Петаръ Тодоровичъ.

№ 6. 11. януара. Равно писато оваки Г. Іліи Барятаровиђю у Параћинъ.

№ 7. 11. януара. Равно писато оваки Г. Миліи Здравковиђю у Ћуприю.

№ 8. 11. януара. Равно писато оваки Г. Єфти у Ягодину.

№ 9. 11. януара. Равно писато оваки Г. Милою Кнезу Левачкомъ.

Сиє дато Гдру. Стефану Живковиђю.

ПРИКАЗЪ

№ 10. 11. януара.

По Повелѣнию Господина Главнокомандующегш Графа Каменскогъ 2-огъ опредѣлѣни два паталиона Росіиске войске за бешградски Гарнизонъ, кои на нашу Страну прешлису. Но будући да артолериа, и тяжестъ купно съ пѣхотомъ прекш Пореча у бешградъ иђи неможе, изъ препятствиа злогъ времена, изъ тогъ по Разположению вишепомянута артолериа и тяжестъ опредѣлюєсе, кроз Краину, и Церно Рѣку дасе проведе, изъ когъ по заповести мнѣ данои верховнимъ вождемъ Господаромъ Георгиемъ Петровичемъ, опредѣлѣне Г: Стефанъ Живковичъ, да проведе вишепомянуту артолерию, тяжест кроз Краину и Церореку. Тогш Ради препоручуємъ свакомъ Сербскомъ началнику, исти Транспортъ добро дочекати, и съ нуждним, то естъ Хлѣбомъ, Месомъ, Сеномъ их удовлѣворити; такоћеръ и Ради вожнѣ терета волова колико одъ потребе будне на мѣстамъ приуготовити. въ Кладовѣ.

М. П.

Петаръ Тодоровичъ.

№ 11. 12. януара.
у Бешградъ.

Верховни Предводителю Народа Сербскогъ.

Милостивій Господине!

Ваше Писмо на мя отпущеное подъ 8-мимъ Сегш числа изправно примио Єсамъ, изъ коегъ Све обширно Разумѣо Єсамъ.

10-ог Сегш числа 2. Паталиона Росіиске войске, и Цѣли Єквипажъ полкови на нашу страну на Кладови преправили се. Зато по изяснению вашегш прећашнѣг Писма Расположение слѣдующе учинилисмо. Цѣли Єквипажъ Полкови одправилисмо ће чрезъ церну Рѣку, а Пѣхоту данасъ прекш Звижда одправилисмо; Сутра шефъ Полкови Александеръ Феодоровичъ Балла, и я у име божие кренуѣемосе за Пѣхотамъ.

Ясамъ Приятелѣ наше Саде на Перви Случаи дочекаш колико самъ могаш и колико самъ

Digitized by Google

могућанъ био, да неби наши Приятели Саде на первомъ случаю узрока имали на што пожалитисе. Такоћеръ постараћусе ихто и крозъ вилаетъ, съ Свякимъ нуждним проудоволствовати.

Съ вишепомянутимъ Єквипажомъ опремилисмо Г: Стефана Живковића да проведе Повозе крозъ краину и церну Реку. Такоћеръ и писао самъ на Тамошнѣ Старешине; даби напредъ сва нуждная Ради наши приятеля приуготовили, ихъ Любезно дочекали. Изъ когъ нуждное да и ви на Цернорѣчне старешине пишете, и у Ћюприю. Ради приуготовлѣниа скеле, Ради повоза. Такоћеръ и одъ Ћуприе до бешграда тамошнимъ старешинама да препоручите; да би нуждная Ради наши Приятеля приуготовляли. такоћеръ и Ради вожнѣ тяжести и артолериє волове по мѣстамъ да приуготове.

Ююе дошаш овде Риста Петровичъ Куриеръ съ Писмомъ на мене послатъ одъ Господара Миленка, у коме писму пишу ми Депутати да данасъ на вече овде ихъ ожидавамъ, кои несумнѣно купно съ пѣхотомъ поћиѣею Господинъ Симеонъ Орловичъ Секретеръ архиепископа Церногорскогъ дошаш овде, съ намерениемъ у бешградъ поћи.

Съ отмѣнимъ къ вамъ високопочитаниемъ и Преданностию пребиваю на всегда.

вашегш високородиа
всепокорнѣиши Слуга
Петаръ Тодоровичъ.

№ 12. 18. януара въ Кладовѣ
у Поречъ.

Ваше високоблагородиє
Милостивіи Государъ
Александеръ Феодоровичъ!

Сеи часъ по нарочному казаку, одъ Єгш благородиа Господина Александеръ Ивановића Исаиова 4-огъ получилъ вашегш Полка Слѣдующие десятъ конвертовъ первои за № 34176-имъ второи 342-мъ третыи 780-мъ, четвертои 4063-мъ пятый 2473-мъ шестым 3459-м седмыи 75796-м восмым 12085. девятыи 2315-мъ и 2318-м и десятыи без номера, которие по нарочному за вами посилаю; прошу неоставте меня вашимъ уведомлѣниемъ.

Съ истинимъ почитаниемъ и преданностию бытъ честъ имѣю.

Милостивіи Государъ
покорной Слуга
Петаръ Тодоровичъ.

4-огъ Исаиови у Селение черь у валахіи.

№ 13. 18. януара въ Кладовѣ.

Милостивіи Государъ
Александеръ Ивановичъ!

Вашу приключену бомагу за № 65 купно съ десятъ конвертовъ слѣдующие внешлотскій Мужкатирскій Полкъ точно подъ ихнимъ Номеромъ; съ одною конвертиею на здѣшнѣгъ 2-огъ паталиона охотскогъ мушкатирскогъ Полка Маіоръ Фанвинклера за № 26 примилъ чрезъ вашегш нарочнагш Казака; Первие десятъ конвертовъ таи часъ одправилъ по нарочному въ Сербию за Полкомъ. О чемъ имѣю честъ васъ увѣдомитъ.

Съ отмѣнимъ почтениемъ и преданностию пребиваю.

Милостивіи Государъ
покорной Слуга
Петаръ Тодоровичъ.

У Бешградъ.

№ 14. 19. януара у Кладови.

Високоблагородни Гдру
Миленко Стоиковићю!

Данасъ получиосамъ Писмо одъ Єгш Превосходителства Господина Генералъ Лаитнанта, и Кавалера Засса; у коме являми да префатимъ бутку и конъ одъ Рећепъ Аге изъ адакале; кои за Мула пашу у Видинъ иду. Между прочимъ добиосамъ дозволѣние од Єгш Превосходителства Господина Генералъ Лаитнанта и Кавалера Засса: да могу на 15 дана у Бешграду бити; изъ тогъ намѣрансамъ Сутра поћи.

Digitized by Google

На совершенію Сегш Писма приспѣо Тамо булюбаша Градишке кнежинс, и приобщиоми ова два Писма у Оригиналу, коясуму за будуще наставлѣние дата, одъ верховнагш вожда и Правителствующагш Совѣта; изнета вами здѣ у Копиамъ приключавамъ изъ коихъ ясно доволно объ Свемъ извѣститисе можете. Ова писма иоште више принудиласуме за вами поћи.

Съ истинимъ къ вамъ почтениемъ и преданностию пребиваю.

Петаръ Тодоровичъ.

№ 15. 4. Февруара у бешграду.
у Краиово.

Ваше Превосходителство
Милостивій Государъ!

Будући дае Господинъ Главнокомандующіи Графъ Каменски 2-и опрѣделио 2 паталиона Росіиске воиске за бешградски Гарнизонъ. Ради болѣгъ вовѣрениа и междусобногъ Согласиа, и управлѣниа народу Сербскомъ; коебисе Ползе общаго блага клонило.

Исти гарнизонъ кадае приспѣо въ Кладово, нашъ верховни вождъ предупредио, и собраш нѣне чиновнике, кои подъ властию насъ нѣколико Старшихъ Комендантовъ Єсу, кои Коменданти привржен къ Росій Єсу, и нечаяно ожидавали Гарнизонъ, даби съ посредствомъ овогъ каковимъ нибудъ образомъ порядокъ, и управлѣние между нами увели, коебисе общему благу клонило. Напротивъ тога верховнй вождъ онимъ чиновницима, кои подъ командою насъ Старшихъ комендантовъ билису, даю властъ управляти и угнѣтавати народъ по преждньему обичаю. Само оне, кои къ Росіи привержениси да уничтожи, изъ когъ насъ нѣколико Стари коменданта, купно съ Митрополитомъ уничтожио. Єще обявио да оваи Гарнизонъ Само за покровителствовати Єгш у бешградъ поставлѣне, да онъ подъ тимъ видомъ, сва своя намѣрениа совершавати може; Изъ когъ нова уреженіа, коя бѣдни народъ угнѣтаваю устроио; на Сиротиню порезъ ударио; овимъ изъясненіемъ; да овай порезъ употребиѣесе Ради купованя Ране, Ради проудоволствиа Російски воиска; Новогъ Коменданта Михаилъ Станковича надъ крѣпостию Кладовомъ поставио; не обзнанивши мени.

Но будући да я овде находимсе, то таинимм образомъ, Разбоиническимъ поступкомъ, нападение, и на мои домъ учинити може. За кое убѣдителнѣише прошу ваше Превосходителство; да би Милостъ вашу Сверху мене положили, и приказали би Гдну Маиору Фанвинклеру даби мѣре узео Сонимъ, коиби дошаш да крѣпостъ Кладово прими, или каково нападение на мои домъ да учини до приишествиа моегш. Ибо овдесе страшанъ знакъ указаш, будући до ююе на веће верховни вождъ хотео Гос. Миленка убити, на щастие да у присуствию Господина полковника и кавалѣра Балъ случилося кои одержаш Гос. Миленка отъ тогъ нещастногъ случая. Цѣло ово ново уреждение верховнаго вождa кое противно щастиа и ползе обще иде, къ комъ слѣдствию, ничто друго, развѣ погубъ произичиће. На сва ова нѣгова уреженіа, ние могућно ономъ, кои Сщастию народа трудисе престати.

Вашегш Превосходителства
Милостивогъ Государя
покорнѣиши Слуга.
Петаръ Тодоровичъ.

---

16 (између 4 и 9) Февруара.

Чрезъ ноћъ богъ зна каковимъ намѣрениемъ хотѣое верховни вождъ Гос. Миленка съ насилиемъ къ Себи у конакъ одвести, гдисе Гос. Миленко сумняо у такш време шныме поћи, на кое и свадисе съ верховнимъ вождемъ, видѣвши я какш поступа верховни вождъ съ Гос. Миленкомъ Сутра данъ то Єстъ.....[1]) Февруара дадемъ слѣдующегъ содержаниа одъ себе отрицателно Писмо високославномъ Правителству,[2]) да ме отпусте съ признателностию заслуга мой у Отечеству учинѣни, у истомъ свободно и покоино, безъ наи манѣгъ могъ каквогъ мешаня у дѣла, живити.

[1] У рукопису нема датума, но празно.

[2] Ово писмо на крају под знаком И).

Digitized by Google

№ 17. 9. февруара у Смедереву.

У бешградъ подъ № 30. писато.

високославный Правителствующій Совѣте
народе Сербски!

Будући дасамъ вами у Рачуну то Єстъ у биланцу, 1000 дуката предаш, коихъ одъ Єгш Превосходителства Господина Дѣиствителногъ Статскогъ Совѣтника Родофиникина примио Єсамъ, на помянуту Суму квиту одъ васъ нисамъ получио, негш на савъ приходъ и Разходъ Свидѣтелства, зато нуждное да ми особено дате и квиту на помянуту суму; кою всепокорнѣише по приятию Сегш Писма молимъ васъ за мномъ у Кладово да пошалѣте.

високославногъ Правителства
всепокорнѣиши Слуга
Петаръ Тодорвичъ.

---

16. февруара 1811. года дошлисмо у Кладово, за прибрати имѣние и такш съ фамилиєю да поћемъ за дунавъ у валахию. 17. вещи нѣкоторе предаосамъ на облигациамъ какш доле гласи.

4. февруара, дадо Гос. Євти Савићю у бешграду	8000	гр.
отъ Стара Рачуна остадеми дужанъ .	900	„
на облигаціи	1400	„
	10300	гр.

16. февруара Гос. Радованъ николаевичъ остадеми на облигаціи одъ Ракие и Рибе дужанъ 1250 гр. и до два Месеца то Єстъ до 16. априла текущагш лѣта дами плати.

16. февруара. одъ Лаћи Мансило и кнезъ Іанко изъ Кладове остадоше дужни 2427 гр. и 16. марта да изплате.

17. февруара. На облигаціи отъ вина остадеми дужанъ димитрие вулевићъ туфекћиа изъ Пожаревца 2000 гроша. Съ терминомъ до ћурћева дна дами плати.

Овасамъ добра по одходу моме йзъ Кладова продаш; й 18. февруара у веће съ фамилиомъ дошаосамъ у влашку на Скелу противо берзе Паланке. 20. февруара писаосамъ Єгш Превосходителству Господину Генералъ Лаитнанту и Кавалѣру Зассу Писмо смѣдующегъ Содержанна.

(Писма нема, само празно место).

26. февруара. Получиосамъ купно Съ Гос. Миленкомъ Стоиковићемъ Милостъ одъ Єгш Превосходителства Господина Генералъ Лаитнанта и Кавалѣра Засса; да можемо гдѣ хоћемо у малои валахіи Мѣсто изабрати за наше уживлѣние по коимъ 3. Марта кренемосе изъ Скеле и 17. дођемо у Краиово. Изъ Краиова Слѣдующа Писма у Сербию Писаосамъ.

№ 19. 13. марта у Краиови.

у Кладово.

Благородни Господару Єфто Савићю.

Отъ времена какосмосе у бешграду Разстали, никакова Гласа отъ васъ нисамъ получио. будуће дасамъ вама прие писао по Моме брату Стефану, кои, недвоимъ давамъ мое Писмо ние предаш, у коме просиосамъ васъ дами обявите за новце кое самъ вами даш. Но я видимъ да вы коливо прие, толико и на ово Писмо непостаратесе одговорити, изъ кое причине, и каковимъ вашимъ намѣренiемъ то незнамъ. Изъ чега принужденсамъ вами повторително явити, да ви овомъ Господину драгоману Стефану Легатовићю, по слѣдующимъ Рачуну како Гласи новце коеми давати имате нѣму предати.

4. февруара у бешграду дао сам вамъ	8000	гр.
Одъ стара Рачуна дужнисте . . .	900	„
подъ вашомъ облигациомъ	1400	„
	10300	гр.

кадъ предате ову суму помянутомъ Господину, вићете ондакъ одъ нѣга вашу облигацию и квиту на цѣлу суму добити. ясамъ увѣренъ дађете вы желю мою изпунити, а и Сотимъ вашъ дугъ изгладити.

Остаю вамъ Свяко добро желећи.

Петаръ Тодоровичъ.

Digitized by Google

№ 20. 23. Марта у Крайови.

у Кладово

благородномъ Господару Радовану Николаевићу!

будући дасу мени новци данасъ отъ велике потребе; но премъ да време ваше облигацие ние изашло, то велику Любовъ учинићетемй; овомъ Господину драгоману Стефану Легатовићю да дате 1250 Гроша, каш што у вашой облигаціи гласи, коиће вами по приямию новаца вашу облигацию вручитй. ясамъ увѣренъ даћете ми ту Любовъ учинити; и Сатимъ вашъ дугъ прй мени изгладити.

Петаръ Тодоровйчъ.

№ 21. 23. Марта у Крапови.

у Кладово

Почтенородни Господару Маноило и кнеже Ианко!

будући дасуми Сегш времена новци одъ потребе, а и вашеи облигаціи време изашло; То изволите овомъ Господину драгоману Стефану Легатовићю Суму по якостию ваше облигацие отъ 2427 Гроша предати, помянути Господйнъ, по приятйю одъ васъ помянуте паре, облигацию вашу вамиће извручйти. ясамъ увѣренъ даћете ви то Совершйтй, и Сатимъ вашъ дугъ изгладити.

Петаръ Тодоровичъ.

---

24. Марта ова горня три Писма даосамъ Господину Стефану Легатовићю купно Съ Облигациямъ; и уполномощиосамъ помянутогъ Господина, да онъ може одъ помянута три дужника моя дугъ кое суми дужни изтязавати тамш каш даби я Самъ присутствовалш.

По доходу моме у Крацово, зактевалш Господйнъ Генералъ Лайтнантъ Зассъ, ясно извѣститисе; каковомъ причиномъ изъ Отечества изгонймсе, и чрезъ кои важни Повода. Такш 25-г Марта 1811-г года Єгш Превосходителству преставиосамъ изяснение Слѣдующегъ Содержанйа.

Єгш Превосходителству Господйну Генералъ Лайтнанту й Кавалѣру Зассу.

Будући да йзъ начала вожбужденіа народа Сербскогъ, протйво врага Рода Християнскагш; увѣкъ мислиосамъ; да мй Сами по Себй, протйво, Силе помянутогъ врага одержатисе неможемо, чрезъ кое увѣкъ особливо и Стараосамсе; каковимъ мы начиномъ до благополучиа нашегш доћи можемо. Но будући да колико у Прежднымъ временамъ, толико и данасъ, никаковймъ другймъ Средствомъ Развѣ помощйю и Покровителствомъ всеавгустѣишегъ Монарха всеросійскогъ Александра I къ Савршенству Спасениа нашегш доћи можемо. О чему возможне мое Труде полагашсамъ народъ увѣритй, намъ Єдинозаконймъ то Єстъ къ Росій привержеймъ бытй; каш штое народъ у Млогимъ, погйбелнймъ Случаямъ личне и видио, дасмо Єдйною помощию Покровителя нашегш одъ погибелй Сохранѣни были.

По премирю о откритой воини 1809-г года народъ увѣренае бно, по заповестй верховнй вожда и Правителства нашегш, дасу наши депутати 1809-мъ году бывши при покойномъ Господйну Фелдмаршалу Кнезу Прозоровскомъ, изпросили, да у Свякомъ Случаю намъ помощъ дата быти хоће. Бѣднй народъ о томъ увѣренъ — у Незнанству будући какова тайна намѣренна, тайнй врази отечества Младенъ Миловановичъ и Юговичъ иду — из коихъ намѣрениахъ Случилосе нечастйе побити войска на каменици и падение делиграда: По падению делиграда отишаосамъ у бешградъ за извѣстйтйсе одъ Господйна дѣйствителногъ Статскогъ Совѣтника Родофйнйкина имали Помоћи, но одъ нѣга уразумѣосамъ, да нашй депутати нйсу помоћи изкали, напротивъ тогш увѣравалй покойногъ Господйна Фелдмаршала Княза Прозоровскогъ, да у Случаю Сербиа Росій помощъ давати може. Єще и овоми придода да Младенъ и Юговичъ не Само что къ Росіи прйвержени нису, негш и Самъ одъ ны у опасности живота нѣгова Єсте; помянуто Худо представлѣно намѣрение наши депутата, довелое да народъ у незнанству ожидавао помоћи.

И причина былае, коя прйнудила Гос. дѣйствйтелногъ Статскогъ Совѣтника Родофиникина

Digitized by Google

изъ бешграда избѣћй, съ нимъ и ясамъ отишаш къ Гос. Главнокомандующемъ Князу Пагратиону, За извѣстйтисе одъ истогъ Єстли просита помощъ. Но и онъ такоћеръ извѣстйоме, о помянутои просби наши депутата.

По коме извѣщению 1809-г года месеца октобра дошашсамъ у Поречъ; за извѣстити Гос. Карра Гешргиа Петровйча; чрезъ кои таини врагова падениє наше Случилосе: мислећи, да и онъ Самъ о таковймъ тайнймъ намѣренйамъ извѣщенъ ные. Но кадсамъ видио, дасамга доволно извѣстйо о таинимъ намѣренйамъ Младеновимъ и Юговићевимъ; и да онъ ове явно защищавати предузеш, тусамъ могаосе доволно извѣстити; да верховни вождъ Съ Младеномъ и Юговићемъ у Свякомъ поразумѣнию Єсте, и купно шнима нимало привержености къ Росіи нема. Заиста даби народъ о таковимъ таинимъ намѣренимъ ныовймъ обширно извѣщенъ могаш бытй, да ни каменъ на камену жилища нови, а дакамоли ихъ у Сожителю отечествъ отерпѣли.

По овоме Свяка средства употребляваше верховни вождъ принудити мене мерзити на Оно что за Сербию Свято Єсте: но тусуму Сви нѣгови Труди Суетнй былй, ибо я твердо основаосамсе Желю общенародню изполнявати, и истой слѣдовати. Но кадаесе верховнй вождъ веће доволно увѣрио, да я желый народнѣи возпослѣдоватй желймъ ондаке Свяко тражио, скоимбиме из дѣла общенародный изключйо — то Єстъ овимъ образомъ, неправедне пороке на мене износио и явно предъ народомъ говорйо, дасамъ я съ поразумйемъ Господина дѣиствителногъ Статскогъ Совѣтнйка Отечество къ Сражению къ 1809-г года Туркомъ за новце издаш. Ово гадно и неправедно измишлѣние верховнагш вожда, ничто друго, Развѣ Худо поведение и междоусобно возмущение поставляло между народъ.

Вѣдѣвши Гос. Карра Гешргіи Петровичъ; да мене кодъ народа омразитл неможе; Свакимъ другймъ образомъ Стараосе начйнъ наћи народъ неприверженимъ къ Росіи быти: По чему после таина Сношенйа предузеш с австрйомъ, и Юговича послаш съ истима въ Виену въ априлю Месецу 1810-г года; и у то исто време народу явно говорио да Росйа нити хоће нити може, нити Сме, и акш Хоће нама помагати, а камоли насъ Сретне учинити. Но на велико Щастие народнѣ на концу априля Месеца 1810-г года даће прокламацйа и устмени налогъ чрезъ Господйна Штабсъротмаистера Тодоровича, одъ Господйна Главнокомандующегъ Графа Каменскогъ 2-гоъ на весъ народъ и поглаваре народнѣ, въ коиеи прокламаціи народъ увѣравасе, о непремѣномъ Покровителству всеавгустѣишагш Монарха всероссіискогъ, и нуждномъ Соединению нашихъ воискъ съ Росіискими воисками, и Содѣиствию противо общагш врага.

даклемъ ясамъ по Совѣту Гос. Миленка Стоиковића отишаш, съ помянутимъ Господйномъ Штабсротмайстеромъ, Тодоровйћемъ, у бешградъ. Народъ Єще болѣ и ясние увѣрити о покровителству гдисусе и прочи вожди народный собрали и колйко у присуствию ныовимъ, и верховнагш вожда, помянуте прокламацйе прочиталй, гдису вождй народный особиту чувствителну благодарностъ вознели За старание Російскогъ началства, о будущемъ нашемъ благу. По коемъ нуждное было Соедйнйтйсе съ войскамъ защйщающимъ Сербию, и Содѣиствоватй противо общагш непрнятеля. На кое Правителство и верховни вождъ вовѣрими Силну Команду Сербске войске, съ Полномочиемъ, кое овде у Копіи подъ II: А„ предлажемъ.

Копйа подъ писменомъ А.

№ 264.

Отъ верховнагш предводителя и Совѣта Народа Сербскагш:

Господару Петру Тодоровићю добрйнцу Команданту Нахіи Пожаревачкой препоручуємо команду войске наше коиће въ Соединению російске войске поћи; равномѣрно и преговоре за ползу народа да съ Господйномъ Генералъ Майоромъ Графомъ Цукато; Прочймъ началнйкама препоручуємо имати къ нѣму полное послушанйе. Господару Петру, заповедамо да никаково дѣло без Господара вуйце вуличевйча неокончава, и Све преговоре, кое имао буде са Г-номъ Графомъ

Digitized by Google

Цукато Гду Вуйци да саобщава, въ Свидѣтелство Сегш приложениемъ наши печата потверђуемо.

у бешграду 7-г Маиа 1810-г года

(М: П:) Карра Ђорђе Петровичъ
верховныи Предводителъ народа Сербскогъ

(М: П:) Правителствуюћи Совѣтъ народа Сербскагш.

:/ кояе опредѣлѣна была За Соединитисе съ Росіискомъ войскомъ бившеи подъ командомъ блаженопочившегъ Господйна Генералъ Майора Графа цукато. даклемъ за достигнутй Цѣлость намѣренна Ради Ползе обще, неусипне Труде полагаосамъ у време военогъ дѣиствованиа, сву налагающу мнѣ одъ верховнагш вожда нацйоналну нужду, касающуюся обще Ползе; каш что копие Писама нѣговй Здѣ подъ писменомъ Б. и В. гласе исполнявати.

Копйа подъ Пйсменомъ Б.

Благородни Господару Петре Тодоровићю
Здравствуйте.

честъ имамъ вама явити, какосе иоште у добромъ здравию находимъ, али у тешкомъ Смущенйю и у великой брйгй, кою никада нйсамъ терпио, Єрсе Людй весма поплашили — не Само штосу око Робля побегли, крушевачка, и Левачка скоиомъ ништа учинитй немогу, и да Сада нису ови москови дошли мораоби досадъ турчинъ быти на дунаву но фала богу те доће овай Гос. Графъ съ воискомъ и народсе мало ослободи и повратй и овесмо Турке на Крушевцу добро подупрли и небиимъ дали проћи далѣ ако овай Гдинъ Графъ овде остао баремъ іоще за месецъ дана а са Заиромъ доволнi Єсу леба, меса и Зобі. но Єво друге нужде щосу весма Турци одъ босне усилѣни, и кои данъ Сасвомъ Силомъ ударити коимъ морамо на дрину помоћи пиляти одове войске. Затое намъ нуждно Сада за иоще воиске одъ васъ искати да овде подъ пунй що одавде пошалѣмъ на дрину. данасъ ваше Писмо подъ 31-вимъ августа примисмо и Разумесмо щонамъ пишете — дасте дали заповестъ пожаревачкимъ Кнезовамъ да пошлѣ воиске одъ 4 кнежине а Пауля Са млавомъ и моравомъ даћете Са 2000 люди, тоћете весма добро учинити и то да часъ прие учините тоћете велику помоћъ учинити да на дрину помоћъ што прие пошлѣмо, али нужно находимо да сада часъ прие иде Гдръ Миланъ и Гдинъ архимандритъ Филиповичъ главнокомандующему кои одлазе тамо да нашу нужду покажу и даби ову воиску кодъ насъ задержали, и даби иощъ помоћи искали — являмъ вамъ и то да наши шанци Сви крепко Стое а и унапредакъ щоће быти тоћемо вама явити и являмъ вамъ да одъ босне казую даима 40 иляда Турака а овде у Крушевцу 30 иляда верно и истино али миѣмосе трудити Са послѣднемъ усилѣниемъ до послѣдне капи крви дако и насъ богъ унепропасти доконца. и дако намъ помоћи одъ покровителя небуде по обећаню ныновомъ ковсе веће и познае у свимъ дѣлама.

Карра Ђорђе Петровичъ
верховни предводителъ народа Сербскагш.

у Враћевщици
септембра 5-г дня 1810 года.

Копиа подъ писмомъ В.

Благородній Господару Петре Тодоровићю
Здравствуйте.

Краину нужду вама являмъ, какш Турци одъ Босне Єсу весма насилили, и богъ зна щаће быти безъ помоћи, нећемосе моћи одержати. Ови Графъ навалио Єднакш да иде тамо натрагъ Свойскомъ. Затосмо Мияила тамо послали, и Графъ Цукатовъ умрео, Мияило отуда недоће. Садсамъ у най већои муки и бриги. Са Ово воиске мисмо овде ове турке подапрли Мало али безъ иошъ помоћи нища нећесе моћи учинити. На дрину послалисмо Гос. Кнеза Симу у помоћъ али Сасмае Сила турска навалила нища учинити неможе негш за име бога пишите Главнокомандующему даби що више воиске овамо оправио даби могаш ову позицию у Зетй да я одавде воиске помоћи пошлѣмъ на дрину и даби ови Графъ Са воискомъ овде осташ, до окончаня ове воине ако небуде

Digitized by Google

отуда иоште помоћи ова воиска акосе врне натрагъ тамо већесмо Сасвимъ пропали. Турци многи одъ Свй страна навалили негш Садъ гледаите пишите кудъ годъ знате за помоћъ воиске овамо да доће што више, защо ако одавде помоћъ на дрину непошалѣмъ турциће лако у бешградъ доћи Защо Сасмае млоги турчинъ. Сва се босна овамо кренула такш албаниа и Ови везиръ одъ урумелие. Ако мислите досада отечество одержимо Садъ гледаите ако не оноће Садъ Са Свимъ пропасти безъ више помоћи и ова Писма пошлите комесе пишу. Сотимъ остаю васъ поздравляюћи и одъ васъ фришкога Одговора и добра гласа очекуѣмъ, акш неби воиске друге више авш баремъ (гледајте) ту позицию нека они узму а ви Са нашомъ Своимъ войскомъ аидете овамо. одъ кое годъ руке гледаите да ови народъ Садъ непропадне.

Карра Ђорђе Петровичъ
В. П. Н. С.

у Варварину
Септембриа 1-огъ 1810.

:/ и Сприобщаваосамъ почившемъ Господину Генералъ Маиору Графъ Цукато и прочие одъ истогъ Спасителне Совѣте за достижение общагш намѣрениа, кои всесердечно Свяку просбу уважаваш и помоћъ у Свякой нужди даваш. Хотясу благоразпоряженна блаженопочившегъ Господина Генералъ Маиора Графа Цукато служила общей ползи, и нашему освобождению, и избавлѣнию одъ Силнога нападениа непиятелскогъ наипаче при Варварину гдѣ би мы безъ таковагш Совершено пропали, Све то съ непризнателностию Гос. Карра Гешргиа Петровича вознаграждавалосе, И Себи богъ Зна каковймъ нѣговимъ предметом учинѣно добро предписиваш. При свемъ овомъ благодарение всемилостивѣишемъ Покровителю, кое насъ прошастагш года одъ погибели Сохранио, и вѣрни Ревнителя увѣрениа народу иоште болѣ посведочиласе. По комъ народъ явно Свою желю у септембру Месецу 1810. года обявио, и Захтеваш колико воиску Росіиску у внутрености Землѣ да пребива, толико и Гражданска уреждениа, будући да ние у Состоянию Самъ Себи такова устроити, и тимъ начиномъ. по Согласию свию вождай народны, Полномочће потверждено Г. Карра Гешргйемъ Петровичемъ, и Правитевствующймъ Совѣтомъ вовѣрисе Господару Миленку Стоиковићю. Гос. Милану Обреновићю и Господину Доситею Обрадовићю. даби они по якостию имъ даногъ Полномощиа, за свяку Ползу общенародню старалисе, и исту у дѣиствие произведу. Но будући да я въ томъ общенароднѣмъ Собранiи нисамъ было, изъ узрока, штое войска команде мое у Неготину и Кладови Разположена была; то верховни вождъ обявиоми, какш ова копиа подъ писменомъ Г:) гласи да се и я по уразумѣнию одъ депутатовъ Содержание Полномощиа на Оно Согласимъ; кои чтосамсе и Согласио.

Копиа подъ Писменомъ Г.)

Отъ верховнагш вожда народа Сербскагш!

високоблагородному Господару Петру Добринцу.

Незакасняваюћи вамъ являмъ, да Согласно съ Совѣтомъ, и Свима Старешинама Я данасъ Именемъ народа у полномочавамъ Г: Миленка Стоиковича Г: Милана Обреновича и Г: Доситея Обрадовича С' важнимъ полномощиемъ поћи и Господину Главнокомандующему О общему благополучию да раде, вы изволите Састатисе съ Господамъ Полномощнимъ и просите узнати Содѣржание настоящагш дѣла — недвоимъ да и вы акш истинй Ревнителъ общагш благополучиа народня нећете битъ Согласнй — а отъ прочихъ началниковъ одобреное, за Єдно Совимъ вамъ препоручуемъ извершити требованиа Господина Генералъ Лаитнанта Засса — Путъ и Ћюприе отъ Неготина до Г: Велкове нахие по вашему Расположению по правитя что Скорие наредите.

Непиятелъ одъ босне чини намъ вредъ Єжедневно на Граници — ималисмо више Пута неважна а за насъ добра Сражениа, и будуще что буде явићю вамъ. Єсамъ.

доброжелателнйи
верховни вождъ народ. серб.
Гешргъ Петровичъ.

у Лозници
октомбра 9: 1810.

Digitized by Google

Въ Прочемъ декембру Месецу 1810 года Г: Карра Гешргій Петровичъ по овои приложенои копіи подъ писменомъ Д.)

Копиа пис: Д.

Благородни Гос. Петре Тодоровићю
Здравствуите.

Являмти како Садъ Єсамъ писао Свимъ Старешинама будући овосее прикућила нова годйна валя дасе договарамо. новаца ниє, ница ниє, какоћемосе держати, дасе договарамо За Сващо и Свићеду доћи Садъ на мали божичъ Свиће Бити у бешграду и трећи данъ по маломе божићю Саде време Скелама дасе продаю тако и ћюмруцй. Старо щое валя Рачуни дасе предаю зато доћи Сви на Скупу да будемо и Освачему дасе Разговоримо. Свићемо говорити чия боля буде ону да примамо речъ. друго и то Єсамъ Свима Старешинама писао за ћебану да прикажу колико кодъ кога има чебане, топова, ћюлета, гола барута и вишека и олова. Сваки Рачунъ да донесе Зато и вы Све препишете ща имате да виднмо имамоли Сачимъ чекати Лето ако немамо да гледамо какш да набавлямо одъ куда било него томие врло жао щосамъ чуо даси болестанъ али какш годъ можешъ да можешъ доћи на овай Разговоръ туна нареди коиће Смотрити у Име — до вашега возвратка и по пре би валяло да Саборъ чинимо али наши депутати За касниште Зато далѣ време пролази ние Могучно више чекати а и ясамти у Слабоме Здравлю изъ Собе на ветаръ несмемъ да изићемъ а да богъ да и тебе и мене Здравлѣ немой закаснити негш доћи макаръ како до пореча пакъ одане на лаћи можешъ до у Бешградъ, Сотимъ остаемъ васъ поздръ:

Карра Ђорђе Петровичъ
веръ: Предъ: Нароъ: Сербсъ:

у бешграду
декембра 19. 1810.

:/. позвомее да доћемъ у бешградъ у Собрание народнѣ ясамму одговорио какш копия подъ Писменомъ Єː) гласи.

Копиа писма Єː)

Верховни предводителю народа Сербскагш
Милостивій Господине!

Ваше Писмо на мя одпущено 19. числа Сегш Месеца изправно примиосамъ штоми пишете давамъ обявимъ За Муницию, ясамъ вама 23-гъ числа Сегш Месеца подъ № 212 Репортираш коликосе Муниције у Крѣпости Кладови находи, кое недвоимъ да помянуто Писмо нисте примили, и изъ истогъ обширно Разумели.

будући даме у Садашнѣмъ Писму у бешградъ наскупштину позивлѣте, яби на исту дошаш, но будући да овамо долазе 2 паталиона Російске войске За бешградски Гарнизонъ, то Сами Знате да ихъ овде нема тко дочекати, такоћеръ ихъ крозъ вилаетъ пропратити, и Съ нуждннмъ ихъ Снабдѣвати. друго надамсе да и наши депутати Скоро доћићею, сконма и яћу купно у бешградъ поћи, и по Известию ныховимъ штосу Совершили при Гос. Главнокомандующему Графу Каменскомъ, Собраћемосе и уговаратисе касающеся наше и Покровителства нашегш Ползе.

Съ отмѣнимъ высокопочитаниемъ пребиваю.

вашегш високородиа
покорнѣйши Слуга
Петаръ Тодоровичъ.

№ 216:
26-г декембра 1810. года.

./: да я до непришествиа наши депутата и извѣщению О дѣлахъ по якостию имъ даногъ полномощиа чтосу Совершили, у никакове удоговоре немогу Ставитисе, а какш депутати приспѣду, тоћю и я шнима купно у бешградъ доћи, и по якостию Полномощиа, на Свяко благш коесе Ползе наше и Ползе Покровителя нашегш Согласитисе.

По изтечению нѣколико дана, донесеми, чиновникъ Команде мое, кои у шанцу у Текиа на пости Стои, Писмо кое Здѣ васъ Писменомъ Ж.) предлажемъ.

Digitized by Google

Копиа подъ Писменомъ Ж.)

Благородни Господару воевода Градишки Томо!

Являмо вами, какш у Сабору Єсу се Сви Старешине Заклели, кое и вами шалѣмо ову тарифу, коя Єсте у Сабору заключена добро разумите какш писано, да преко ове тарифе неби прешао За животъ, и другога Заповести да неслушате, кромъ онога коие у тарифи гласи, вы да презоветъ твоега Кнеза вилаетска, и ту тарифу, и нѣму да прочитате, и Са шнымесе у договору да будешъ и у Любови, и За Свашто дасе договарате, и ти што Заповедишъ да има твой Кнезъ Све Слушати, кадъ война буде, вамѣе писмено доћи и кога поставите, дага имате Слушати по Заповести моей и Сотимъ остаемъ васъ поздравляюћи.

у бешграду 11. януара 1811 года. Карра Ђорђе Петровичъ. П. В. С. Н.

/: какумуе верховни вождъ Заповестъ даш, да никога по приятию истогъ Писма у будуще неслуша, безъ най манѣ што дае и мени верховни вождъ отомъ что явно какове мѣре у будуще предузети дужансамъ. Помянуто Писмо иоште више принудиломее у бешградъ поћи каковимъ Своиству ново учреждение. Еле кадсамъ у бешградъ дошаш, учиниосамъ дужно подворенѣ верховноме вожду; на кое онъ одма предложиоми нова учреждениа, и съ угрожениемъ принуѣаваш на иста престати, и иста одобрити немогу, что у Состоянию нисамъ зачищавати, нити велимъ да неваля штое учинѣно, негш кадсмо толико Терпили, иоште два или три дана да претерпимо, докъ доће Господинъ надворни Совѣтникъ Недоба, кои За облакшанѣ нѣгове болѣзни у Смедереву остае, кои по желанию общенароднѣмъ по якостию даногъ Полномощиа депутатамъ, опредѣлѣне намъ у таковимъ Совѣте давати, и акш ихъ онъ одобри, тоћю и я ихъ безъ Свякагш изречиа на то Согласитисе.

Знавши верховни вождъ Содержание якости полномощиа, тое ондакъ Сва Средства предупредно кояби Полномоћию противостати могла; скупио нѣколико вождеи народны подъ названиемъ общенароднѣга Собраниа, и съ безмѣрнимъ угрожениемъ ихъ насилаваш престати на учреждение нѣгова какш и ово копиа подъ писменомъ 3.). Сведоћи.

Копиа писма 3.)

Благородни Гдри и Моиа Любезна браћо Гдру Миленко и Гдру Петре Гдру Стефо Живковићю Здравствуйте.

Являмъ вамъ и даемъ назнанѣ, я мою Заклетву и помишлѣнѣ оставлямъ на господару Илiи Марковићю Советнику Шабачкомъ штогоде Онъ Свама Разговора има тосу моя уста и помишлѣня. ясамъ имаш Разговоръ Съ Гдремъ Милошемъ воиводомъ и съ Гдремъ Вуицомъ у Єдномъ Согласию Свама по Заклетви нашой како смосе Завѣрили Єданъ другомъ и Свама умрти, десу ваша длака тусу наше Главе была у добру. Сохрани боже у Злу. устаните браћо Слатка бы Срећи народа небили богъ даш да прогледамо очима а вы уверени будите на Господара Илию, Сваће вамъ обстоятелства казати што се овде радило, и пишитеми штаће одъ насъ быти, и какасу обстоятелства, чимћетеме обрадовати, я тое велика наша Жалостъ, штонамсе престави Гдръ почивши Миланъ итое вала богу нанѣгову дару пишитеми браћо што годъ ново имате.

Я вашъ братъ Лука Лазаревичъ коман. шаб.
Милошъ воевода Обреновичъ
Вуица Комендантъ Смедеревачке нахие.

януариа 13. 1811. у бешграду.

/: да вожди народны нису Задоволны, да не пришествиа и присутствиа депутатскогъ на нѣгова учреждениа престати. Но будуѣи даие принудио Съ угрожениемъ дасе вожди народны на чисто белу бомагу подпишу, и потверде нывои печати, и тимъ образомъ богъ Зна, какове якости Содержанна могаше на истой бомаги писати.

Трећегъ дана по прибиванию нашемъ у бешграду верховны вождъ веће явно Свое намѣрение, кое одавно у Себи имао у квартиру Госпо-

Digitized by Google

дина Шефа балъ открио, гдѣ съ насилиемъ хотео Господара Миленка Стоиковича у тавнину ноћню извући, и богъ Зна штое вознамѣрио было учинити одъ нѣга: да ние Съ посредствомъ и Молбомъ Господина Шефа балъ одъ тогъ Сохранитъ было. Сотимъ Самоволнимъ нѣговимъ поступкомъ; доказаое да онъ ние башъ Радъ чистосердечно Самномъ, и Гос. Миленкомъ Стоиковићемъ о общемъ благу удоговаратисе, видѣвши я какш онъ поступа Съ Гос. Миленкомъ Стоиковићемъ; да и я такови нѣговой зли намѣрениа избѣћи немогу, принуѣнсамъ было отрећисе овакш, каш што ова копиа подъ писменомъ И) гласи:

Копиа Писма И:)

у бешграду 4. фебруара 1811.

Високославное Правителство
народа Сербскагш!

Заслуге мое у отечеству учинѣне, коеми никто отрећи неможе, познатесу и вама, а Маса желѣ видити Оно срећнимъ Слѣдствиеће показати, ако васъ сада о томъ увѣрити доволно и немогу. Ова даюми право да могу у Отечеству, доклеми Судба опредѣлила буде, мирно живити, чекаюћи обще жребие. Да нежелимъ никому въ тягостъ бити, доказуемъ Сотимъ что никакова достоинства нити награжденна отъ васъ неиштемъ. Признателностъ ваша За мое Заслуге, некаме награди Свободнимъ, одпустителнимъ Писмомъ, да могу у Сербіи гдѣ мѣсто изберемъ живити и Старатисе О воспитанию мое деце, коя не само меня, но и Отечеству на Службу и ползу, по желанию моме дужнасу быти. А послове коисе общега устроиства тичу, одъ чега благополучие произходи оставлямъ управителѣмъ одъ васъ Самихъ За таково опредѣлѣнимъ, некасе Стараю безъ наиманѣгъ мога у томъ мешаня. Богъ и помазаникъ нѣговъ Александеръ, коису насъ довели у Средину благополучиа, и показали путъ Спасениа, твердо надамсе, даће насъ и на верхъ таковагш поставити и Совершено Спасти а потомки наши даваће у Олтару безсмертна предъ Солнцу подобносияющомъ истиномъ Истино Заслужену Славу Само Заслуженима кою овде сада изъ пристрастиа, и незнанства безприлике Свакомъ даю. Скорѣише Рѣшение ожидаваюћи.

/: на кою Сутра данъ одма предадеми ноту и време остави 24 Сата на исту одговаратисе, изъ Содержаниа нѣговога Изряжения, и могъ возраженна подъ писменомъ К.)

Копиа изряжения П: К:

Отъ верховнагш вожда и Правителствующа Совѣта

Служащему Сербскагш Народа дѣиствителноме воисковому Коменданту Г. Петру Тодоровићю добринцу!

Будући да какш я такш и Правителствующи Совѣтъ народны безпрестано старалисмосе васъ въ Согласие и Содѣиствие къ благу нашегш народа привести, и давали вамъ поводъ у Разнима Случаями и Сему предмѣту, Коегш вы въ писму вашему 3-гъ числа текущагш Мца отричетесе, и несоглашаватесе въ уређенниамъ общенароднымъ, коя во общенароднымъ Собраніи отъ 8. 10 и 11. числа јануариа Мца Закючена Єсу Предосећалисмо мы даћете вы такова уређенниа за немаръ держати, какш и проча досадъ, и да нећете въ Согласие и Содѣиствие съ нами къ благу народа Согласитисе; то у послѣднемъ Собранию всѣхъ вождеи народа заключено овими Словами На Случай бы Г. Петаръ добринацъ неуступио приходе народнѣ Каси Народнѣй, коеи и припадлеже, и несогласиобисе мѣсто Службы наименованой чинъ, и достоинство примити, то онъ изгнанъ да буде изъ отечества нашегъ.

Будући да какш я такш и правителствующи Совѣтъ нисмо ради нити Хоћемо да ни Єдному намъ подчинѣному услуге и отличности за вѣру и отечество показане отрекусе и неправедно Сакрию Єще манѣ вамъ као Єдному одъ первихъ вождей народа таковихъ неправедно Сакрити нећемо — Мы Све во обще вами учинѣне услуге къ вѣри и отечеству Сакрили нити помрачили Єсмо. Но изъ истине признателности наше пращаюћи вамъ важнѣйше погрешке ваше, дадосмо вамъ властъ и достоинство первое у земли, кою

Digitized by Google

[illegible] признательность ви съ вѣдомъ [illegible] выказаваете. то бѣхъ — онаго отрицаетесе — Ако вамъ е весма и непріятно Согласитисе за припанѣ ваше. но за дотичнимъ зломъ учинилъ вашимъ за отечество показанимъ — то то представленію вашемъ радосно вамъ за волю. и васъ отъ онаго удаливаю.

Но будући да ви Съ признательностію нашомъ Заповольни наете. и непримете постоянство вамъ оказаное. Сама непризнательность понуђава насъ обратитисе. и поменути вамъ онѣзине погрешке ваше. за оне вамъ трашено учити. — кое Бех:

1-г 1809 года при назначени вѣнопочиштаг. Г. Малоя Петрограда Главнимъ вождемъ войске наше противо нама. пакавасте у Свакой приліки несогласае. и недобов к нех съ онимъ Согласиватисе, изъ чега падение на Каменици наши войника быше. и слѣдовало падение Белграда.

2-г После паденна Белграда. нетрагедзи [illegible] по нахіи Пожаревачкой до Дунава [illegible] народъ подъ Командомъ вашимъ въ [illegible] Собакіи. но тдъ онаго удалистесе у [illegible] съ Согласиемъ Госпоцина [illegible] Совѣтника Родофиникомъ непредувѣдомивши насъ [illegible] Спасти, а народъ по- [illegible] къ бѣгству. подъ [illegible] рождъ народа хотѣое [illegible] Спиту Бгш подъ мачь [illegible] плѣнина употреб- [illegible] коихъ малу ко-

[illegible] Месеца при штъ [illegible] Главнокоман- [illegible] Согласиемъ [illegible] Стоиковича, [illegible] и друга по [illegible] учи- [illegible] дружество [illegible] Благород- [illegible] Сномъ [illegible] и

комму не буду подписи, и печати прочихъ вождя Народа. то у таковимъ за намѣрение ваше [illegible] васъ срећа послужила.

5-г При возвращению вашему априля Месеца [illegible] у бешградъ. по воли Бгш Сіателства Г. Главнокомандующега Графа Каменскогъ, кои [illegible] Слѣдоваш опростити вамъ погрешке — ше и одучисе — после коега наименовалисмо васъ Главнимъ вождемъ войске наше у Краини — у тимъ времену видећи ви Себе паки въ новимъ достоинству. Заборависте на перве ваше погрѣшке: почелисте въ новъ Сурову упорность, непослушание и непокорность нами Сказивати: проче чиновнике отъ насъ наименоване Сматралисте као маловажне люде; и хотѣлисте ихъ вамъ самимъ волъ покорность вашу поставити с упражнением. къ чему нетокмо чиновнике, но и просте Люде. съ безмѣрнимъ и непримѣрнимъ упражнением понуђавалисте, тако да већъ явно простога народа на васъ плакати, у бешграду плакъ при вашему пребиванію до отшествна на Команду въ бешграда заклетву у Хамаму обноћ ђаху ималисте. где и више чиновника Служанки [illegible] прелетилисте къ Худумъ вашимъ нахићенимъ. Она Сама лишаваю васъ Свободна ка вога у отечеству.

6-г все вами учињене погрѣшке, немогоћа Служита вамъ къ примѣру поболшаниа, но Свер Свега тога. заедно съ Г. Миленкомъ несоглашесе въ благу Народа. но онаго отричетесе.

7-г высте покусилисе Худимъ употребљи емъ коя показуе писмо ваше изъ Кладова Гл Якову Стевановићею послато, у коему говори — ићу у бешградъ Съ Гарнизономъ доћи Симъ васъ уведомляю, да бы и вы што Сво постаралисе удостовѣрити проћу браћу конс Росіи привержени — у томе Слѣдуе вамъ кои нису привержени явно показати; ибо так гадна употребљина погибелъ общу За Со носе, а васъ изъ отечества изгоне.

8-г Отъ покорења Кладова подъ нашу вл до 31-г децември 1810 дужнисте као и ос намъ подчињени ротунъ чистъ одъ Свако показати, и подъ преномснуте вамъ учи погрѣшке да Сполићствуете съ явнимъ

Digitized by Google

телствомъ да оне ваше нису — тогда Само съ честию бычете одпущени. Ибо ове показане вамъ имаю отъ насъ явна доказателства, на кое за одговорити имате времена до Сутра — после примате Заповѣстъ другу.

у бешграду 7-а Февруара
1811-г года.

верховни Сербскагш
народа вождъ
Гешргіи Петровичъ.

Правителствующіи Совѣтъ
народа Сербскагш.

ВОЗРАЖЕНИЕ

верховномъ вождю и Правителствущемъ Совѣту народа Сербскагш

отъ Петра Тодоровића.

Истина да изъ начала одкривене наше воине увѣкъ Старалисмосе, Покровителство надъ нами имати, кое насъ одъ общагш неприятеля Зачищавати може. То изъ Свихъ нашихъ обстоятелствахъ видилисмо, да Росия насъ у Свимъ недостаткамъ нашимъ, найболѣ помоћи, и одъ общагш неприятеля Зачищавати може; коев мене къ Єи крѣпко приверженимъ бити принудило, и одъ исте Жребие общагш Спасениа ожидавати.

Но Писмо на францускагш Конзула одпущеное вами; За кое Началство Російско Засведочиће привелое мене у Сумнѣние. О будущимъ вашимъ уређенiамъ и Постоянству, и недати черзити на Оно что За Сербию Свято Єсте, ибо Євердо основание держаосамъ и держимъ да Само Росия Єдино щастие Сербско быти може. Истоми обявлюете, дасте иоште прежде предосѣтили, да в вашихъ уређенiахъ одречићюсе, тосте лакш могли предосѣтитисе, ибо знализте, да я безъ Собраниа общенароднѣгъ, и Собственогъ мога присуствиа въ общенароднѣмъ Собранiи на уређенiа ваша непрестаћю, или Моралавасъ Собствена Совѣстъ обличавати, дасте штогодъ противо мене учинили.

А да нисте Ради отличиа моя за вѣру въ отечествѣ учинѣна помрачити; то Єще ясние Сами Себи напротивъ Сведочите ибоми неправедне, Само вами измишлѣне пороке предалисте, на кое увѣкъ права имамъ на она одговоритисе право Судити какш Слѣдуетъ.

1. О откритой войни 1809-г года, и пришествию Господара Милоя Петровича въ делиградъ, Поведениа, и несогласие, и безмѣрна Сила Єгш наъ Свимъ Старешинама, и дѣиствие противо неприятеля. На народъ комсе ясно извѣстно позивлѣмсе да онъ Засведоћи.

2. По Падению делиграда, народъ Самъ Разсеяосе, и Само Стараосе Съ глотомъ Своиомъ Себе Спасти, ту даклемъ времена ние было народъ Разсеяни, гди у Єднимъ Минуту Свякъ Жизнъ свою Спасти жели, собирати, по коимъ неприятели дошлису на Рѣку мораву и на устие исте, а народъ весъ у Цесарию пребегаш, гдѣ више способа ние было, народъ въ дѣйствию противо неприятеля Собирати, негш Старатисе о будущемъ общенароднѣмъ Спасению, кое мене принудило Самомъ Господину Главнокомандующему Князу Пагратиону съ Миссиею Гдна дѣиствителногъ Статскогъ Совѣтника Родофиникина поћи, и увѣдомитисе одъ истогъ Єстли помоћи; На кое Господинъ Главнокомандующій Князъ Пагратионъ извѣстиме, да до тогъ времена ние Помощъ иската, напротивъ депутати 1809. году увѣщавалису, да Сербия Росіи помоћъ давати може; а народъ бѣдни всегда у Мишлѣню био, у незнанству Страдаш ожидаваюћи помоћи.

3. 1809-г года поембра месеца при одправленіи депутата Господину Главнокомандующему Князу Багратиону, до пришествиа съ дружествомъ у валахию, мени депутати нису показали Полномощие, а кадасуми показали да имаду дволична полномощиа, то Съ Согласиемъ ныовимъ, а не прелщениемъ моимъ, и поразумиемъ Господара Миленка Стоиковича, друга представлѣниа предавалисмо коя такоћеръ общему благу клониласе.

4. Видѣвши Господаръ Миленко Стойковичъ, да наши депутати дволична Полномощиа имаду, то онъ ние Хотео у депутацию поћи, но менсе по Согласию дружства вмѣсто Себе одправио. Изъ когъ по якостию подписаногъ Писмо нѣколико войвода народный, за кое Главно началство

Digitized by Google

Росіиско доказаће, съ Согласіемъ преставилисмо, дасе другимъ полномощію одъ тогъ времена невѣруе, Развѣ оному Полномощію, кое съ подписи и печати Свихъ вожде и народныи буде, изъ овогъ узрока датое помянуто представлѣние, будући дасмо укоравати били, да ви Сношениа Съ аустриомъ и франциомъ имате.

5. При пришествію моме априля месеца 1810. года у бешградъ никаковимъ образомъ нистеми дали познати дасамъ у чему погрѣшио, Слѣдователно и причине имали нисте Зашто мени опростити, Сверхъ тога доказалисте да нисамъ кривъ, ибостеми повѣрили Силну войску Сербску, Содѣиствовати съ Російскими Императорскими войсками. Чтосе каса повреждениа чиновника команде мое, то ни Єданъ потужитисе неможе, да самъ кого насиліемъ подъ покорностъ угрожаваш, ибо тога и одъ потребе било ние, а явно доказателство отъ васъ просимъ къ чему я простоту понуђаваш Єсамъ, и Єли Способъ какови био къ чему простоту понуђавати. Ово измишлѣние Совѣстно мора быти честномъ человѣку, что неправедно безъ доказалства являтеми; да я при моме прибиванію у бешграду у Хаваму нѣке чиновнике, въ нѣкой Заклетви и Худимъ намѣрениамъ прелстио ова неправедна измишлѣниа, между нами поставляю Саму вражду.

6. доказателства ваша на Ове погрѣшке, коестеми предали, на кое сада одговарамсе Служиђеми будущемъ поболшанію. блага общагш неотричемсе, но противности блага.

7. неприверженe къ Росіи показаће Писмо явно, отъ васъ одпущено на Господара Миленка Стоиковића у јануарію Месецу 1810. года.

8. Какш Приходе Кладовске до 31. децембра 1810. года Такш и Разходе вамъ показаћю, кое овде при Себи имадемъ. На предате мени отъ васъ погрѣшке доводитеме у Сумнѣние, да башъ явна доказателства на исте немате и башъ явно доказуете; ибо оваки кратко време опредѣлилистеми на исте одговарати.

въ бешградѣ 8. Февруара
1811. года.

Петаръ Тодоровичъ.

|: ваше Превосходителство доволно изяснитисе хоће. О злоби верховнагш вожда къ мени; да по якостію изряженіа нѣгова под *П: К:* гди увѣщава даѣеми явно пороке мое доказати. Но истеми доказаш ние, видѣвши из могъ возряжения, да се я у Первимъ и Осмимъ Пункту позивлѣмъ дами явно исте докаже.

Между тимъ дасе неби дуже задержаваш у бешграду и изтязаваш правду, одма по приятію мога возряженіа открити Листъ подъ *П: Л:* даду ми.

Открити Листъ.

Господару Петру Тодоровићу добринцу!

Будући дасе ви несоглашавате въ благу Народа и уређениамъ онога; коихъ писмено отричетесе, то вы отпущатесе — какш и речено вамъ у показаниамъ ваши преступлѣния, то Єстъ вамсе непозволява у Сербіи живити, то остае вамъ времена до 20 дана съ Свимъ вашимъ и фамилиомъ За границу изселитисе, тосу вамъ награжденіа коясте вы намъ За признателностъ нашу показали.

вамъ назначуємо 5 козака коиће васъ пратити до пореча — у Порече непозволявасе вамъ унићи; но узмите ваше Мѣре — порание Све что вашега находисе изъ онога дигнути; ш чемъ већъ учинѣное наше Разположение васъ у Острово више непущати.

у бешграду 7. Февруара
1811. года.

верховни Сербскагш народа
вождъ

Гешргіи Петровичъ.

Правителствующіи Совѣтъ народный.

|: у коме худо намѣрение ниово изяшняваю ovakш — узмите ваше мѣре — подъ паузомъ — изъ чегш принужденсамъ бно осторо-

Digitized by Google

жаиште тайне путове тражити, за избѣгнути такови нѣови намѣрениа. За доћи у Кладово прибрати фамилию и Имѣние мое и За Границу поћи. —

Но благодарение всевишнѣму воздаваюћи. Свакимъ и Славити За Святѣиший долгъ почитуемъ, человѣколюбивагш всемилостивѣишегъ Монарха Александра, подъ коегш скиптромъ до послѣднѣга издиханиа моегш Съ чувствителнѣишею благодарностию, и возпоминаниемъ дамие онъ животъ у безопасностъ поставио, живити желимъ. Полно увѣрение полажемъ о великомъ Разположению Господина Главнокомандующагш Графа Каменскогъ = да онъ оне кой волю Монаршу такш и дужности отечества исполнявати Стараюсе Єгш Покровителству удостоитисе. А ваше Превосходителство всепокорнѣйше молимъ умилостивите внити у танчайше Разсуждение, касателно до моихъ здѣ представлѣни, и гдѣ нуждно буде о мени представити все подробно.

въ Крaиовѣ
25. Марта 1811 года.

Digitized by Google

Digitized by Google

ПИСМА ИЗ ПРВОГ И ДРУГОГ УСТАНКА

ПРИБРАО

Мил. М. Вукићевић.

Бавећи се од 1894. године прикупљањем грађе за живот и рад Леонтија Ламбровића, српског митрополита од 1801.—1813. године дошло ми је до руку преко две десетине писама, која се тичу наше новије историје. Преписао сам их и спремио за штампу. Ту има писама и после другог устанка све до 1828. године, али како их је највећи број из првог и другог устанка то их и назвах: „Писма из првог и другог устанка."

1. Писмо је извешће Михаила Пеића, протопресвитора земунског Стевану Стратимировићу, архијепископу карловачком о смрти Хаџи-Мустај-паше, кога је народ назвао „српском мајком." У истом писму вели се како је Мустај-паша био затворен у горњем граду и како је к њему отишао 15. децембра Кучук-Алија с другим јаничарима и убио га из пиштоља. Писмо је писано 16. децембра 1801. године. Преписао сам га с оригинала, који се налази у архиви пређашњег српског ученог друштва, која је смештена данас у архиви Српске Краљев. Академије Наука под број 365.

2. Писмо о смрти Хаџи-Рувима, архимандрита манастира Боговаће и других знаменитих људи у Србији. Писмо је писао опет земунски протопресвитор, Михаило Пеић, Стевану Стратимировићу. Значајна је и напомена, коју је на писмо учинио сâм Стратимировић, а тиче се оног писма, због кога је Алекса Ненадовић изгубио главу. Писмо је писано после 29. јануара, а пре 4. фебруара, јер је већ било стигло у Карловце 4. фебруара. Преписао сам га с писма, које се налази у архиви Срп. Краљ. Академије Наука под број 367.

3. Атестат Карађорђа Петровића и Јанка Катића о томе, шта имају давати манастирима они људи, који станују на манастирском имању. Атестаг је прво написан 1. септембра 1804. године у Топчидеру. Исти овај атестат потврдио је Карађорђе 9. септембра 1812. године у Тополи. Преписао сам га с копије, коју сам добио од г. Стојана Новаковића.

4. Једно писмо Кара-Ђорђа Петровића, Јакова Стефановића-Ненадовића, Симе Марковића и проте Матије (на грчком: *Μαλβεϋ*) писано 8. јула 1805. године из српског логора Ипсиланту, кнезу Влашке, у коме захваљују поменутом кнезу на доброти и саветима и моле га да неке њихне молбе достави преко својих потчињених Порти, а и сам да потпомогне ту молбу на Порти. Ово писмо извадио сам из дела *Јована Филемана (Δοκιμίου ἱστορικόν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, Ἀθῆναι.* 1859. Књига II. стр. 271.).[1]

5. Писмо београдског митрополита Леонтија, писано кнезу Влашке и Молдавије Ипсиланту 4.

[1] Ово дело Јована Филемона само је наставак његовог ранијег дела, које је изашло 1834. године под насловом: *Δοκιμίου περὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας ὑπὸ Ἰωάννου Φιλήμονος. ἐν Ναυπλία.* 1834. стр. *κά* † 400).

Digitized by Google

Digitized by Google

ПИСМА ИЗ ПРВОГ И ДРУГОГ УСТАНКА

ПРИБРАО

Мил. М. Вукићевић.

Бавећи се од 1894. године прикупљањем грађе за живот и рад Леонтија Ламбровића, српског митрополита од 1801.—1813. године дошло ми је до руку преко две десетине писама, која се тичу наше новије историје. Преписао сам их и спремио за штампу. Ту има писама и после другог устанка све до 1828. године, али како их је највећи број из првог и другог устанка то их и назвах: „Писма из првог и другог устанка.“

1. Писмо је извешће Михаила Пенића, протопресвитора земунског Стевану Стратимировићу, архијепископу карловачком о смрти Хаџи-Мустај-паше, кога је народ назвао „српском мајком.“ У истом писму вели се како је Мустај-паша био затворен у горњем граду и како је к њему отишао 15. децембра Кучук-Алија с другим јаничарима и убио га из пиштоља. Писмо је писано 16. децембра 1801. године. Преписао сам га с оригинала, који се налази у архиви прећашњег српског ученог друштва, која је смештена данас у архиви Српске Краљев. Академије Наука под број 365.

2. Писмо о смрти Хаџи-Рувима, архимандрита манастира Боговаће и других знаменитих људи у Србији. Писмо је писао опет земунски протопресвитор, Михаило Пенић, Стевану Стратимировићу. Значајна је и напомена, коју је на писмо учинио сâм Стратимировић, а тиче се оног писма, због кога је Алекса Ненадовић изгубио главу. Писмо је писано после 29. јануара, а пре 4. фебруара, јер је већ било стигло у Карловце 4. фебруара. Преписао сам га с писма, које се налази у архиви Срп. Краљ. Академије Наука под број 367.

3. Атестат Карађорђа Петровића и Јанка Катића о томе, шта имају давати манастирима они људи, који станују на манастирском имању. Атестат је прво написан 1. септембра 1804. године у Топчидеру. Исти овај атестат потврдио је Карађорђе 9. септембра 1812. године у Тополи. Преписао сам га с копије, коју сам добио од г. Стојана Новаковића.

4. Једно писмо Кара-Ђорђа Петровића, Јакова Стефановића-Ненадовића, Симе Марковића и проте Матије (на грчком: *Μαλβεῦ*) писано 8. јула 1805. године из српског логора Ипсиланту, кнезу Влашке, у коме захваљују поменутом кнезу на доброти и саветима и моле га да неке њихне молбе достави преко својих потчињених Порти, а и сам да потпомогне ту молбу на Порти. Ово писмо извадио сам из дела *Јована Филемана (Δοκιμίον ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, Ἀθῆναι.* 1859. Књига II. стр. 271.).[1]

5. Писмо београдског митрополита Леонтија, писано кнезу Влашке и Молдавије Ипсиланту 4.

[1] Ово дело Јована Филемона само је наставак његовог ранијег дела, које је изашло 1834. године под насловом: *Δοκιμίον περὶ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας ὑπὸ Ἰωάννου Φιλήμονος. ἐν Ναυπλια.* 1834. стр. κά † 400).

Digitized by Google

априла 1807. године. Тако стоји у делу, у коме је ово писмо штампано, али, мени се чини, да је писмо писано 1809. године према ономе, што Леонтије говори о распореду војске. Из овог писма види се да је митрополит београдски Леонтије стајао у живој преписци са компатриотом својим, кнезом Ипсилантом, о чему ћу више говорити у нарочитом свом делу о Леонтију. И ово писмо преведено је с грчког из поменутог дела Јована Филемона (стр. 282.—285. књига II.)

6. Каталог српске војске, који је београдски митрополит Леонтије послао уз горње писмо Ипсиланту, кнезу Влашке и Молдавије. Мало час поменух да је овај распоред и попис српске војске из 1809. године, а не из 1807. као што тамо, на грчком језику, стоји, јер ми се чини да положаји, које је заузимала српска војска, према овом каталогу, одговарају распореду српске војске из 1809. године. Овај каталог такође се налази у поменутом делу Јована Филемона (књига II. стр. 285—287). Преведен је с грчког.

7. Атестат издат 18. јуна 1810. године Гаврилу Николајевићу-Витићу. Србину из Цесарије, који је дошао у Србију 1804. године месеца маја. Ко је издао овај атестат, не знам, јер на њему нема никаквог потписа. У њему су побројане заслуге Гаврилове и речено је колико је пута, као депутат, ишао у Русију или руски стан на Дунаву. Оригинал налази се у Народној Библиотеци у свежњу рукописа под бр. 250.

8. Писмо војводе рудничког Милана Обреновића које је писано 5. септембра 1810. године из Брусница, некој личности, која ми је, поред свег истраживања, остала непозната. Писао га је као командант и депутат у очи самог поласка за варваринску битку, јер 6. септембра ми већ налазимо Милана на Варваринском пољу. Спремајући се за Варварин, он је знао да ће ићи у руски стан. За то је и препоручио народу брата Милоша, кога оставља не по сродству, но по заповести господара Георгија.. Ово писмо штампано је у календару „Годишњаку“ за 1851. год. и отуда сам га узео да се не би сасвим заборавило. У писму су изложена она надања и очекивања, која су Срби желели од руског двора.

9. Акт, којим је Кара-Ђорђе поставио секретара при Великом суду милајетском поменутог Гаврила Николајевића. Акт је писан 4-бруара 1811. године, дакле одмах после промена у земаљској управи, учињених на скупштини 1811. год. Ово писмо преписано је данашњим правописом са писма, које се налази у Народној Библиотеци у свежњу рукописа под бр. 2

10. Писмо Петра Николајевића-Молера, вође из првог устанка писано 13. априла 1[illegible] године неком Веси (по свој прилици Великиновићу из Љубинића) и некаквом попу Мићи. Од попа Мића, мислим, да је поп Милован из Грбовца у ваљевској нахији). Занимљиво је из овога писма још и то што му се на полеђини налази попис кућа из села Скадра, попис мушких глава и колико која кућа даје пушака, све састављено по рубрикама, као што се види из писма. Писмо у оригиналу добио сам од г. Петра Симоновића, антиквара до Велике Школе, преписао га и вратио му га натраг.

11. Указ Александра I, императора и самодршца руског, којим се одликује генерал лейтенант граф Ивелић[1]) врстом св. Владимира другог степена за услуге и повољно извршене налоге за време свог бављења у Црној Гори. Указ је написан у Вилни 12. марта 1812. године. Преписао сам га са копије, која је нађена на тавану Министарства Иностраних Дела, међу другим разбацаним актима.

12. Писмо П. Чичагова, руског адмирала и заповедника руске војске на Дунаву графу Ивелићу, у коме му се налаже да се крене за Србију по извесној поруци, за коју ће добити опширнија упутства од графа Орурка. У исто време наређује му се да узме собом и херцеговачког главног депутата Гаврила Шибалију. Исто тако јавља му да је видински паша поднео жалбу на српске разбојнике, који пљене и убијају по видинској области и наређује му да по свом доласку у Србију јави о томе Црном Ђорђу. Писмо је писано из Букурешта 16. јуна 1812. године.

[1] Овај Ивелић Србин је, родом из Рисна, у Боци Которској. На другом месту он се зове Марко Константиновић Ивелић.

Digitized by Google

где се тада налазио Ивелић, не знам. Препи-
о са копије, које је нађена опет међу арти-
а на тавану Министарства Иностраних Дела.

13. У предходном писму П. Чичагов јавио Ивелићу да ће добити упуства од грофа Орурка. заиста Ивелић их је добио. Под овим бројем носим та упуства, из којих се види шта је ао Ивелић да сврши у Србији 1812. год. и а је морао свршити на скупштини у Врањевши-ди. Упуства су писана 16. јула 1812. год. у куреште. На њима је потписан П. Чичагов. уства су врло занимљива и значајна за нас догађаје, који су наступили у Србији после ањевачке скупштине. Упуства су преписана са опије, која је нађена на тавану Министарства остраних Дела.

14. Писмо П. Чичагова грофу Ивелићу, у ме му јавља да је примио извешће из Србије. исмо је писано 26. јула 1812. год. Препис је копије, која је нађена заједно с горњим Чи-аговљевим писмима.

15. Опет писмо Чичагова грофу Ивелићу у коме му јавља да је примио његов рапорт од 1. августа 1812. год. При крају вели му; пошто је свршио поверене му налоге у Београду да може оставити Београд и кренути се војсци коју он (Чичагов) предводи. Писмо је писано из Фок-шана 6. августа 1812. год. Препис је с копије, која је нађена у свежњу са горњим писмима Чичагова

16. Писмо Кара-Ђорђа, Младена, Јакова и кнеза Симе Марковића писано некаком грофу у Русију, по свој прилици Ивелићу, што се до-некле може видети из самог писма. Писмо је пи-сано 30. новембра 1813. год. из Петроварадина, где су се горе именоване војводе с вождом на-лазиле под присмотром. У писму се износе уз-роци паду Србије и преласку вождовом (1813). Писмо је преписано с оригинала, који је код мене.

17. Атестат издан од стране П. Чичагова грофу Ивелићу у Петрограду 10. априла 1814. године, у коме се вели да је Ивелић био послан у Србију (без сумње 1812. г.) с даним инструк-цијама да склони вожда и Савет да приме члан, који се тиче Срба по уговору Русије с Портом и које је налоге Ивелић успео извести. Овај акт преписан је с копије, која је нађена са горе поменутим писмима П. Чичагова.

18. Писмо Кара-Ђорђа цару Александру I, у коме му јавља да му шаље своје пуномоћнике: Младена Миловановића и Михаила Чардаклију. У исто време јавља му да су Срби опет устали на Турке да оружаном руком извојују себи сло-боду и моли цара да обрати своје погледе и да помогне пребедним Србима. Писмо је писано 22. јуна 1815. године и послано заједно с поменутим пуномоћницима цару Александру, који се тада, после пада Наполеонова на Ватерло-у, на-лазио на путу за Париз. Младен је, идући овом мисијом, прошао кроз Беч 24. јуна и отишао за Париз, као што се види из писма Гаврила Ни-колајевића писано кнезу Милошу из Земуна 1815. године 24. јуна (види ово Гаврилово писмо штам-пано у „Грађи за Историју Краљевине Србије, од Вукашина и Николе Петровића." Књ. II. стр. 88—92.). Ово писмо преписано је с копије коју сам добио од г. Стојана Новаковића.

19. Писмо Кара-Ђорђево некаком грофу, у коме му јавља да га је нагнао бедан положај отаџбине да пошље цару Александру горепоме-нуте пуномоћнике и моли га, да би његовим по-сланицима био на руци. Писмо је писано кад и горње писмо, 22. јуна 1815 године, али је јако оштећено. Копију или, судећи по исправкама концепт, добио сам с горњим писмом од г. Сто-јана Новаковића.

20. Писмо митрополита нишког Мелентија, писано јула месеца 1815. године из Ниша кне-зовима у Србију, па дакле, и кнезу Милошу. У писму саветује кнезове и цео хришћански народ да се не буни. Из писма се може ви-дети да је писано по заповести нишког паше. На крају грчки је потпис са печатом на коме стоји година 1815. Кнез Милош одговорио је 26. јула 1815. године под бр. 3. (види одговор у „Грађи за Историју Краљевине Србије" од Вук. и Ник. браће Петровића, књ. II. стр. стр. 96—99.). Одговор је послан из логора у бео-градској нахији. Писмо сам преписао с оригинала, који је нађен на тавану Министарства Инострани-них Дела. Добио сам га добротом г. Свет. Симића.

Digitized by Google

21. Једно писмено, којим се уступа нека воденица Крсти Јовановићу[1]) од Ђурђев-дана до Крстова-дне под кирију. Ово писмено писано је у Остружници 18. октобра 1815. године. При дну је потписан Милош Обреновић, а поред имена ударен печат. Писмо је преписано с оригинала, који сам добио из Крагујевца добротом једног пријатеља.

22. Писмо негдашњег митрополита београдског Леонтија писано из Китењева Михаилу Герману у Букурешт 29. децембра 1816. године, у коме јавља Герману шта раде и шта смерају српски емигранти. У исто време моли га да то достави и кнезу Милошу. Преписао сам га с превода М. Германа, јер је писмо писано грчким језиком, а превод писма нађен је на тавану Министарства Иностраних Дела. Писмо је занимљиво како по садржини, тако и по улози, коју је негдашњи митрополит узео на се.

23. Писмо *Михаила Германа*, српског пуномоћника у Букурешту писано генерал-леитенанту *А. Н. Бахметову* намеснику у Китењев 9. јануара 1817. године, а пише му да пази на неке од српских емиграната, који се налазе у Бесарабској области, јер, подстицани Аустријом интригирају против Србије. А да би се Бахметов могао тачно уверити о кретању и намерама Срба емиграната, нека се обрати тајним путем на прећашњег српског митрополита Леонтија Ламбровића. Препис је с концепта, који је нађен међу хартијама на тавану Минист. Иностр. Дела.

24. Писмо Михаила Германа писано, нема сумње, из Букурешта грофу *Каподистрији* у Петроград 17. јануара 1817. године у коме му јавља, уз спровод једног писма кнеза Милоша Обреновића, о приликама у Србији, особито услед новчане оскудице и моли га за новчану помоћ. Препис је узет са копије, која је нађена заједно са горњим писмима под бр. 22. и 23.

25. Писмо Михаила Германа барону *Г. А. Строганову*, пуномоћника руског двора на Отоманској Порти писано 22. јануара 1817. године. Препис је с копије, која је нађена заједно с горњим писмима.

26. Писмо барона *Г. А. Строганова* кнезу *Милошу* писано у Бујукдеру 29. јуна 1820. Писмо је врло значајно за ондашње односе између Србије с једне, Порте и Русије с друге стране. У њему се види један део рада пете српске депутације, коју је кнез Милош био послао у Цариград да ради на тековини српских права. У овој депутацији били су: Павле Сретеновић, Ђорђе Паповић-Ћелеш, Сава Љотић, а доцније и Михаило Герман придружио им се. У писму се износи настран рад Ђорђа Ћелеша. За тим се у врло опширном размеру дају упуства кнезу Милошу какву молбу треба да спреми Порти. Писмо је преписано с оригинала, који се налази у Архиви „Књажевске Канцеларије," која је данас смештена у Министарству Иностраних Дела у фасцикли за год. 1821.—1826. На којој је наслов „Акта Иностранa."

27. Објава, којом кнез Милош и Суд Народни Српски дају право Ристи Јовановићу, трговцу крагујевачком, да може слободно трговати по целој Србији. Објава је издана у Крагујевцу 7. фебруара 1828. године.

У Београду. 21. септембра 1898. год.

Мил. М. Вукићевић.

[1]) Овај Крста Јовановић, који се помиње у овом писму, отац је покојнога *Михаила (Мике) Крстића*, добротвора Крагујевачке Гимназије, а данас Гимназије Милоша Великог; који је све своје имање оставио на помоћ сиромашним ученицима поменуте Гимназије (види о њему *М. Ђ. Милићевића*, «Поменик», стр. 280—281)

Digitized by Google

I.

Ваша Екселенціа

всемилостивѣйшій Архипастирю.

Одъ времена, како сѫ Јаничари Бѣлградъ одъ паше орѫжіемъ отели и нѣга подъ острогостъ узели да неби онъ каковѫ неугодность проузроковати моглъ, единако приликѫ тражили есѫ живота лишити, кое желаніе њово и исполнилося.

Дне 14. сего у вечеръ отишао самъ кодъ Господина оберщера поздравленѣ учинити, у коей прилици дошао толмачъ Рота из Београда и донео Гдинѫ оберщерѫ еднѫ тѫрскѫ питѫ одъ паше аки презентъ. Заутра то есть 15 сего слѣдѫющій слѫчай притрефился; то есть (како что Јаничари и одъ много времена намѣрни есѫ били) и дадѫ черезъ телала по целойю градѫ викати да сви власи свое дѫћане, и сеѣе у кѫће дадѫ затворити и ниподъ кой начинъ наполю показати, а кои годъ мухаметанскѫ вѣрѫ исповѣдѫе на орѫжіе да устане. — По томъ нѣколико поглавити Јаничара отидѫ у горни градъ отъ кои двоица у соббѫ кодъ паше унићѫ, и нѣмѫ поклоне се лѫкаво — и нѣки, зовоми Јаничар Кѫчѫкъ-Али, извади два пищоля и у еданпѫть паши у прси ватрено сапне — онъ устане бранити се, они пакъ, истегнѫ ножъ, и оцекѫ мѫ главѫ у три крать. — Нѣгове ствари есѫ све разграблѣне. У харемъ пакя, гди мѫ жена и деци стое, нисѫ до сада ништа дирали. И дадѫ одма Јаничаръ аги властъ да може мѣсто паше до далшегъ развидѣнія управлати. Что бѫдне далше слѣдовати, нећѫ мимо пѫстити вашей Екселенціи обявити.

В. глѫбочайшемъ страхопичитанїи изумираю

Вашеа Екселенціи!

В Земѫнѣ 16. дец. 1801.

всенижайши рабъ
Міхаилъ Пеичъ
протопресв. Земѫнскій:

Адреса:

Егш Екселенціи.

Високопреосвещенѣйшемѫ и высокодостойнѣйшемѫ Гдну Стефанѫ отъ Стратимировичъ Прав. Архіепископѫ карлов. и всегш въ державахъ. Ц. К. обрѣтающагося слов: серб. и вал. народа митрополитѫ и егш Ц. К. и апост. величества тайномѫ совѣтникѫ, момѫ же всемилостивнѣшемъ пастиру.

Exosfo

въ Карловцѣ.

въ корловцѣ 21 Декем. 1801.

Из архив Срп. Кр. Ак. Наука број 363.

II.

въ Карловцѣ
4. фебруара 804 год.

Новине из Београда и Сервїе

Ѿ времена, како сѫ Јаничари Белградъ ѿ паше военомъ рѫком отели, и владѣнїе на себе узели еднако тражили есѫ приликѫ за осветѫ, или ѿмщенїе надъ нѣкими Сервїанци поглавитима учинити; и ови дана слѣдовало. Хачи Рѫфимъ, архимандритъ естъ чрезъ Гдна Епископа Белградскогъ призватъ; кои нѣга вопрошавао естъ, у коемъ станю сада Раја, То естъ Сервїанцй находѫ се. Онъ пакъ ѿговоріо Гдн. Епископъ! Ја немогѫ доволно воплъ и Стенанїе Народа изказати — но Толико добро бы было, да се и мы мало уклонимо у Немачкѫ, будѫћи, да Раја сасвимъ на Јаничаре хоће устати.

Гдинѫ Епископъ овай изговоръ обяви дајяма; на кое кровожаждци тѫрцы; у ноћно доба тоестъ 28. Јан: пошљи у конакъ гдіе био речени Х. Рѫфимъ архимандритъ и еще еданъ терговацъ снимъ; неколико Тѫрака да га кодъ Кѫчѫкъ-алїе даїе доведѫ; кое и слѣдовало; и нѣга из кревета у кошѫли сѫща узмѫ и одведѫ; коега Кѫчѫк-алїа вопрошавао, зашто ты шпиюнишъ, и хоћешъ насъ попе, да издашъ, на кое онъ одговорїом: да више сваки данъ Богѫ грешимъ а вама нигда ниса согрешїо. Онда Кѫчѫк-алїа заповеди дамѫ главѫ оцекѫ. Тѫрци одма узмѫ га, и одведѫ на калимегданъ и главѫ Х: Рѫфимѫ оцекѫ; и онаи исти тѫрчинъ коимѫ е главѫ оцекао; казивао, кадъ е рѫке крваве прао; да кадсѫ повели Х: Рѫфима посећи, да се еднако Богѫ молїо до опредѣленогъ мѣста, а после кадъ сѫ дошли на

калимейданъ, опет Х: Р8фимъ зак8не т8рке т8рскомъ веромъ да га претерп8 1. фертаљу сата да се Бог8 еще помоли, кое м8 и дозволили а кадъ е молитв8 свершїо, есте сам на колена клекао, и онда Вечное усѣчение примїо.

Кром овогъ има еданъ оберкнезъ именомъ Алекса коїе у прошастомъ рату био оберлеитенатъ Фраикорски а сада се у т8рскои находїо; тако и нѣга т8рци уфате да га посек8; за кога Рая, или Наіа валѣвска 50 кеса Новаца давала да га не посек8, али све вс8е; на то т8рци нис8 хотѣли ни гледати, но глав8 оцекуму.

Тако до данасъ 72. мертве главе, кое кнезовске, кое свашеническе, кое ѿ прочи, и све ѿ поглавити люди, и едино мертве главе у Београдъ донос8 се.

Шта ће еще ѿ сиромашни Сервианаца быти, Бог знаде, и много люди страха ради турска у шуме побегли с8, а кнезъ изъ Скеле побегне са фамиліомъ на наш8 стран8, а и онъ животъ изгуби би —

всепокорнѣйши рабъ
Михаилъ
протопресв. Земунскіи с. р.

По извѣстію Земунски команди милитарскія, варадинской Генерал-команди учиненому, и вчера много читаному, вина или поводъ нещастнагш сего кровопролитиія невинныхъ людей сказуѣтъ ся ѿ турковъ той быти, что турци сказуютъ аки бы сый Христыяны съ Нѣмцемъ ихъ продати умислили были. Сиѥ обаче, якоже извѣстиѥ оное истинно, придаемъ, естъ по лукавству ихъ измишленное токао прикритиѥ, истиннаго узрока и причины, то ѥстъ оныя: Что ш самы невинными христыяни подозрѣваютъ, яко они, съ онаго ѿ ныхъ убиѥннаго паши синомъ, іакоже слипатся противу ихъ, съ властію порти скоро прити имущимъ, вкупѣ на ихъ востати будут. Кою и паша убіеныи и Турецкая порта, противу угнѣтенія сихъ тиранскихъ јаничаровъ, и преждератныхъ београдских турковъ, Раю (: т. ѥ. христіяны поданныя:) всячески защищати, и въ будущая прекратити хотѣли, да они изъ таковихъ праведныхъ узроковъ при будущемъ каковомъ нибудъ догадѣ не имѣлибы повода другому кому нибудъ болше нежели своему ихъ сіемъ турецкому интересу усердствовати; јако же при последней турецкой са Аустрією рати случило ся. Сіи обаче окаяныи и злѣйшіи јаничари знающе сия ѿмастити и преухитрити каковое нибудъ ѿ двора турецкаго случатися могущее противу сихъ ребелантовъ намѣреніе и продпріятіе. Знамен. въ Каловцѣ 4. февруарѣ 804 года.

Стеф. Стратимировић.

По извѣстію иностранныхъ вѣроятныхъ, съ граничными офиціери у твердому пріятельства ѿношенію стоящихъ людей /: кундшафтеровъ:/ почетакъ нещастнаго немира того и погибели, былъ слѣдующіе: Нѣки Алекса Стефановичъ обркнезъ ѿ Турковъ наименованыи, былъ прошлія Турецкія съ Аустріискимъ дворомъ раты у Миалѣвича фрайкору оберлайтнантъ, и по сему вѣрно сый нашему монарху и здѣшнѣй власти, творилъ званіе кундшафтера, и получавалъ зато въ тайнѣ пензію свою ѿ сюду. Нѣкое убо писменное извѣстіе, ѥже онъ ѿ ондѣшныхъ возмущеныяхъ, на овую страну сотворити намѣрая, по невѣжливу человѣку посла, паде въ руки Турчина нѣкоего добраго ему, и прочтено быть, и ему Алекси ѿ тогоже Турчина соочено; ѥгожо онъ абіе убо отрече ся, сказавъ јако не ѥго, но горепомянутаго Рувима Архимандрита манастира Боговадѣ /: иже въ то время бяше уклоним уже отъ предѣлъ тѣхъ въ нѣкое безопасное мѣсто:/ Но по ѥлику он тоѥже писаніе обѣщая знатную новцовъ суму Турчина требоваше и на себе подозрѣніе утвердн и невиннаго и честнаго старца Рувима не хотящѣ въ напасть приведе. Турцы бо и владѣтели Белиградскіи Епископу ондѣшнему под лишеніем живота Рувима Архимандрита привести имъ повелѣша, ѥже Епископъ страха ради и ствари. И тако: оноѥ протопресвитера писаніе ш Епископскому Туркомъ содѣйствію инны и множае вѣроятни разум обрѣтаѥтъ, и самъ Алекса, јакоже Протопресвитеръ извѣсти живота лишися.

Digitized by Google

Ово је преписано са писма које се налази у архиви Крањ. Срп. Академије Наука под бројем 367. Писано је после 29. јануара а пре 4. фебруара 1804. То се види по томе, што је стигло у Карловце 4. фебруара 1804. год. из Земуна, а Хаџи Руфим је посечен изјутра 29. јануара. Писано је карловачком митрополиту Ст. Стратимировићу, који је учинио ове напомене, које долазе после потписа проте земунског Михаила Пенћа.

III.

Атестать

Даєсть на знанѣ да одьсадь шни люди, кои сѣ на монастирскомѣ грѣнтѣ с кѣћама и усевомь ниовимь то се разѣмева, кои имадѣ пиве и винограде на именоватомь грѣнтѣ тако: да одьсадь морау дєсетакь давати у манастирь, то єсть одь свакога усева, коє ми ниже подьписати прєпорѣчѣємо да се нєби кои инатио и дєсетакь неби тео дати, защо оће у великѣ мѣкѣ запасти за коє ми ниже подписати прєпорѣчѣємо и одь нась писмено даємо, и нашимь печатомь потврђѣємо заболиєга вєрования и свидѣтелства ради.

Писато у Топчидерѣ 1-го Септємвра на: 1804.

М. П. Карађорђе Петровиѣъ,
срьбски комендать.

М. П. Јањко Катиѣь
србски воивода.

Потвєрждєно 1812. года 9-го Септемра у Тополи, да бѣде на исти начинь како значи горе именовато дозволѣніе и жиръ да могѣ слободно свое планине продати.

Верховни вождъ и кавалерь
Гєоргиє Петровиѣь[1])

IV.

Његовом Височанству, Кнезу Влашке

Ми доле потписани заповедници, војводе, војене буљубаше и старешине српског народа Београдске єпархије[2]) узимамо слободу да поздравимо В. Височ. у име целог овог пашалука и молимо за пријатељство и савез хришћанског народа, те да би Господ Спаситељ учинио да се у човечанском роду крст васпостави. Обраћајући се Вашем Височанству изјављујемо захвалност, која је дубоко урезана у нашим срцима, за доброте и срдачан пријам, којима је нас удостојило В. Височанство. Исто тако захвални смо и за оне паметне савсте, које непрестано нама дајете и за све оне доброте, којима сте удостојили цео српски народ. Признајући Вас као свог добротвора, што се види највише из Вашег часног писма, то нам срце налаже да В. Височанству изјавимо писмом нашу поизну захвалност. Па како смо сви Срби притешњени и јако угњетани турским тиранством, то, признајући Вас за сталног свог добротвора, молимо Вас, да имате доброту објаснити детаљно садржину, која се налази у затвореном писму и доставите преко Ваших потчињених вашим преставницима у Цариград Осим тога молимо Вас, да будете толико добри, те да, према садржини писма, пишете и нарочито писмо Порти и Величанству Султану, као и све што Ваша мудрост нађе. В. Височанство и само види, колико патимо од немилостивих наших непријатеља, зато будите толико добри, Светли Кнеже, те нека Ваши чиновници без одлагања предаду ову нашу молбу Вашим преставницима у Цариград и помогните нашим једнодушним молбама. Исто тако молимо Вас удостоите нашу молбу с неколико речи Велич. Султану, и молимо да Ваши чиновници, у колико им год могуће више, помалну нашим преставницима[3]) и њихним молбама те да им омогуће да без оклевања успешно сврше нашу ствар.

---

[1] Препис с копије.

[2] Из овога, што не вели Београдскога Пашалука, но Београдске Епархије, а писмо писано грчким језиком, ја бих готов био закључити, да је ово писмо писао митрополит Леонтије.

Приређивач.

[3] Српски депутати тада беху у Цариграду: прота Алекса Лазаревић, из Шопића, Стеван Живковић, трговац и Јован Протић из Пожаревца.

Приређивач.

Digitized by Google

Остајемо понизни са дубоким поштовањем (и т. д.)·

У српском логору, 8. јула 1805. г.

Кара-Ђорђе Петровић
Ј. Стефановић
Сима Марковић
Матеј(?)

V.

Његовој Светлости Царском Хегемону Молдавије и Влашке.

Господару!

Како сам јавио с великом понизношћу Вашој Светлости у половини месеца Марта све оно, што се овде чинило, то радо и сад чиним и јављам Вам, да сам добио Ваше писмо с којим сте ме удостојили преко господина Кључара, који је скоро у Београд стигао. Многе молитве поднео сам трону Узвишенога да заштити Вашу Високост, те да будете избавитељ целог народа, да Вас подржи Русија чија је снага несавладљива а оружје непобедљиво.

Пун одушевљења јављам Вам да се, после заузећа Београда и покоља толиких неверника, као што раније јавих В. С., састала Народна Скупштина и решила које ће место прво напасти. Знајући заповест и вољу Њ. В. цара и да потреба највећма изискује да сиђемо у Краину, те да се састанемо, а то и наши интереси захтевају, то смо се побринули за храну, потребну војсци.

Пошто је то једнодушно решено, изабран је господар Миленко да иде у Пореч те да спреми све, што је потребно за војску, док се сва војска не припреми. Вожд Кара-Ђорђе решио је тада на скупштини да и сам сиђе с Миленком у Пореч. Али се то није могло учинити, што смо добили вест да је нешто турске војске ударило из Босне на Дрину, и да је нешто отишло и допрло до Ужица а остатак се задржао на Дрини. Сва места на Дрини заузели су и то са стране Босне и чувају да наша војска не пређе у Босну те да не побунимо Босанце против Турака, од којих су многе поклали, који нису могли овамо да избегну. Ове вести учиниле су да се план промени и наш Вожд реши се, да иде с доста војске на Ужице, а Миленку је писао да иде у Крајину, те мислимо да је и то свршено.

У том је стигао и г. кључар Манолаки, дао је нам званична писма, која је донео и усмено саопштио вољу Русије као и заповест да сиђемо у Неготин и Фетислам и са помоћу Господа узмемо Крајину. Господин Младен, управник Београда, имајући овлашћење од Вожда, писа Миленку да изврши заповести, које смо добили; заповедио је и другој војсци да сиђе и да се придружи пређашњој. Тако сједињене ове војске износе доста знатан број. Мислим, Господару, да су се ујединиле баш при доласку писама Ваше Високости. А то моје мишљење оснива се на вести, која је данас стигла да су војске ушле у Крајину и поклале Турке неких тамошњих села.

Међу тим у војсци, која је сишла у Крајину, јавило се незадовољство, јер тамо нису нашли спремљене хране, јер су несрећни људи, што су имали нешто брашна, кад су пошли, узели су по половину а остатак оставили породицама њиховим, надајући се да ће тамо, кад стигну, наћи потребну храну, али преварившн се, толико су очајавали да су приморани вратити се, ако се брзо не прати хране за њих и коње, који оскуђевају и у трави. Ова вест чим је дошла, довела је нас у неприлику незнајући шта да радимо. Па како нас потреба нагони то смо били слободни, Господару, да замолимо Вас и кључара да нас помогнете храном из вашег приватног магацина. Нама је позната била Ваша великодушност и симпатија, коју показујете целом свету, а особито онима, који су у невољи, те не сумњасмо да нећете нам учинити, оно, што Вашу Високост молимо. И заиста г. кључар учинивши то нашим молбама, набавио је у Ваше име 100.000 ока брашна и друге хране. Он сам имао је трговце, који су почели већ истоваривати храну у Пореч. Срећни, што смо добили такву милост одмах смо, по нарочитом г. Миленковом посланику јавили хришћанима у Крајини те да се охрабре, а уверени смо да ће ови, ако Бог

Digitized by Google

хоће добити и већу љубав. Поред горе поменутих помоћи друга једна нахија похитала је да помогне тој војсци. Тако се надамо да ће ускоро неверници бити опкољени у Видину, који ће из темеља пропасти, а сигуран сам да ће пасти чим стигне руска флота. Сам тај долазак биће довољан па да се сви хришћани побуне против Турака, и збаце тешки јарам под којим стењу.

О Господару, све што Вам кажем, тврдим делима. Русе, који се налазе још иза Дунава, сви хришћани чак до Софије готови су да их дочекају раширеним рукама. Међу њима многи су већ устали, шаљу нам изасланике, траже оружје и муницију. У истом таком стању налази се и Босна. После свега овога нека цени Ваша Високост да нема сумње да ће сви храбри хришћани чим Руси пређу Дунав устати испод неверних Турака. Да, Господару, помоћу Узвишенога Турци ће бити истерани из Европе... јер је Господ испунио њихно срце страхом и распростреће свуда хришћанску веру.

Јесам и т. д.

Леонтије,[1])
архијепископ београдски.

у Београду
4. априла 1807.

VI.

Каталог српске војске[2])

1. Миленко је отпутовао из пожаревачке нахије за Крајину са 5.000 војника.

2. Вељко, који је под командом Петра Тодоровића, добио је заповест да иде у Фетислам, те да се придружи Миленку и води под собом 3.000 војника.

3. Петар командује војском према Нишу заједно са ресавским кнезом. Та војска допире до 7.000 људи, а састоји се од Срба, Нишлија и других. Десно крило те војске под командом је Стреље, који управља крајем до Масурице (*μέχρι τοῦ Μασσουρίτσα*) а лево под Вељком до Црне Реке и Бање. Тај командант према последњим налозима, које је добио, оставља команду те војске капетану... (*Τσεκινην*) и силази у Сикол, (у оригиналу *Σόκολ*), село у Крајини. Један, звани Цветко, под командом Петровом налази се у селу Каменици између Ниша и Пирота (?) (*Σάρκοϊ*), где отворивши шанац, чува путове да не прође војска и храна за Ниш.

4. Цветко, кнез јагодински и Андра из Крушевца имају своје војске према Албанији у Лиси (*Λασι*), Голаку (*Γολάκι*) и Приштини а особито са стране Лискорца (у оригиналу *Λισκόρτσας*). Тамо је подигао три шанца, који чувају око 6.000 људи.

5. Антоније Пљакић, зет Црног-Ђорђа, налази се у Карановцу, има под командом 2000 војника, који се налазе према Новом Пазару.

6. Милан и војвода Мутап (у писму *Μουτάφιός*) у Чачку су. Имају 5.000 војника. Средиште им је у Ужици, лево крило у Београду а десно опколило Соко.

7. Јаков командује Ваљевом. Његова се војска састоји из 7.000 људи. Средиште је на Дрини према Зворнику. Десно крило под командом Луке иде до реке Саве а лево под командом Милована Грбовића допире до Сокола. Ови имају још нешто људи међу хришћанима у Босни. У тесним су везама и дају им од времена на време муниције, помажу им да се отргну од Турака подржавајући их и храбрећи.

8. Кара-Ђорђе стигао је у Ужице. Води собом војводу Станоја Главаша, Вула, Симу и друге. Војске с њим има 7—8.000 људи, имају још топова и кумбара.

9. Младен имајући под командом *Τσιροπήκ* налази се у београдском граду са 1.000 људи чувара.

Данас смо добили вести да је више од 2.000 Турака изашло из Ниша са 2 топа да нападну подкоманданта Цветка, који се налазио у селу Матијевцима, 2 сата од Ниша и Каменице. Борба је почела са јаком ватром с једне и с друге стране и Турци су тако побеђени да су оставили топове и побегли у највећем нереду осрамоћени

[1]) Ово писмо штампано је у делу: *Ἰωάννου Φιλήμονος, Δοκιμίον ἱστορικόν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἀθῆναι*, 1859. Том. II. стр. 282—285.

[2]) Са горњим писмом (бр. V.) митрополит београдски Леонтије послао је Кнезу Влашке и Молдавије Инсилапту и овај каталог српске војске. М. М. В.

Digitized by Google

Остајемо понизни са дубоким поштовањем (и т. д.)·

У српском логору, 8. јула 1805. г.

Кара-Ђорђе Петровић
Ј. Стефановић
Сима Марковић
Матеј(?)

V.

Његовој Светлости Царском Хегемону Молдавије и Влашке.

Господару!

Како сам јавио с великом понизношћу Вашој Светлости у половини месеца Марта све оно, што се овде чинило, то радо и сад чиним и јављам Вам, да сам добио Ваше писмо с којим сте ме удостојили преко господина Кључара, који је скоро у Београд стигао. Многе молитве поднео сам трону Узвишенога да заштити Вашу Високост, те да будете избавитељ целог народа, да Вас подржи Русија чија је снага несавладљива а оружје непобедљиво.

Пун одушевљења јављам Вам да се, после заузећа Београда и покоља толиких неверника, као што раније јавих В. С., састала Народна Скупштина и решила које ће место прво напасти. Знајући заповест и вољу Њ. В. цара и да потреба највећма изискује да сиђемо у Краину, те да се састанемо, а то и наши интереси захтевају, то смо се побринули за храну, потребну војсци.

Пошто је то једнодушно решено, изабран је господар Миленко да иде у Пореч те да спреми све, што је потребно за војску, док се сва војска не припреми. Вожд Кара-Ђорђе решио је тада на скупштини да и сам сиђе с Миленком у Пореч. Али се то није могло учинити, што смо добили вест да је нешто турске војске ударило из Босне на Дрину, и да је нешто отишло и допрло до Ужица а остатак се задржао на Дрини. Сва места на Дрини заузели су и то са стране Босне и чувају да наша војска не пређе у Босну те да не побунимо Босанце против Турака, од којих су многе поклали, који нису могли овако да избегну. Ове вести учиниле су да се план промени и наш Вожд реши се, да иде с доста војске на Ужице, а Миленку је писао да иде у Крајину, те мислимо да је и то свршено.

У том је стигао и г. кључар Манолаки, дао је нам званична писма, која је донео и усмено саопштио вољу Русије као и заповест да сиђемо у Неготин и Фетислам и са помоћу Господа узмемо Крајину. Господин Младен, управник Београда, имајући овлашћење од Вожда, писа Миленку да изврши заповести, које смо добили; заповедио је и другој војсци да сиђе и да се придружи пређашњој. Тако сједињене ове војске износе доста знатан број. Мислим, Господару, да су се ујединиле баш при доласку писама Ваше Високости. А то моје мишљење оснива се на вести, која је данас стигла да су војске ушле у Крајину и поклале Турке неких тамошњих села.

Међу тим у војсци, која је сишла у Крајину, јавило се незадовољство, јер тамо нису нашли спремљене хране, јер су несрећни људи, што су имали нешто брашна, кад су пошли, узели су по половину а остатак оставили породицама њихним, надајући се да ће тамо, кад стигну, наћи потребну храну, али преваривши се, толико су очајавали да су приморани вратити се, ако се брзо не прати хране за њих и коње, који оскуђевају и у трави. Ова вест чим је дошла, довела је нас у неприлику незнајући шта да радимо. Па како нас потреба нагони то смо били слободни, Господару, да замолимо Вас и кључара да нас помогнете храном из вашег приватног магацина. Нама је позната била Ваша великодушност и симпатија, коју показујете целом свету, а особито онима, који су у невољи, те не сумњасмо да нећете нам учинити, оно, што Вашу Високост молимо. И заиста г. кључар учинивши то нашим молбама, набавио је у Ваше име 100.000 ока брашна и друге хране. Он сам имао је трговце, који су почели већ истоваривати храну у Пореч. Срећни, што смо добили такву милост одмах смо, по нарочитом г. Миленковом послан ку јавили хришћанима у Крајини те да се охрабре, а уверени смо да ће ови, ако Бог

Digitized by Google

хоће добити и већу љубав. Поред горе поменутих помоћи друга једна нахија похитала је да помогне тој војсци. Тако се надамо да ће ускоро неверници бити опкољени у Видину, који ће из темеља пропасти, а сигуран сам да ће пасти чим стигне руска флота. Сам тај долазак биће довољан па да се сви хришћани побуне против Турака, и збаце тешки јарам под којим стењу.

О Господару, све што Вам кажем, тврдим делима. Русе, који се налазе још иза Дунава, сви хришћани чак до Софије готови су да их дочекају раширеним рукама. Међу њима многи су већ устали, шаљу нам изасланике, траже оружје и муницију. У истом таком стању налази се и Босна. После свега овога нека цени Ваша Висократ да нема сумње да ће сви храбри хришћани чим Руси пређу Дунав устати испод неверних Турака. Да, Господару, помоћу Узвишенога Турци ће бити истерани из Европе... јер је Господ испунио њихно срце страхом и распростреће свуда хришћанску веру.

Јесам и т. д.

Леонтије,[1])
архијепископ београдски.

у Београду
4. априла 1807.

VI.

Каталог српске војске[2])

1. Миленко је отпутовао из пожаревачке нахије за Крајину са 5.000 војника.

2. Вељко, који је под командом Петра Тодоровића, добио је заповест да иде у Фетислам, те да се придружи Миленку и води под собом 3.000 војника.

3. Петар командује војском према Нишу заједно са ресавским кнезом. Та војска допире до 7.000 људи, а састоји се од Срба, Нишлија и других. Десно крило те војске под командом је Стреље, који управља крајем до Масурице (*μέχρι τοῦ Μασσουρίτσα*) а лево под Вељком до Црне Реке и Баље. Тај командант према последњим налозима, које је добио, оставља команду те војске капетану... (*Τσεκινην*) и силази у Сикол, (у оригиналу *Σόκολ*), село у Крајини. Један, звани Цветко, под командом Петровом налази се у селу Каменици између Ниша и Пирота (?) (*Σάρκοι*), где отворивши шанац, чува путове да не прође војска и храна за Ниш.

4. Цветко, кнез јагодински и Андра из Крушевца имају своје војске према Албанији у Лиси (*Λασι*), Голаку (*Γολάκι*) и Приштини а особито са стране Лискорца (у оригиналу *Λισκόρτσας*). Тамо је подигао три шанца, који чувају око 6.000 људи.

5. Антоније Пљакић, зет Црног-Ђорђа, налази се у Карановцу, има под командом 2000 војника, који се налазе према Новом Пазару.

6. Милан и војвода Мутап (у писму *Μοντάφιός*) у Чачку су. Имају 5.000 војника. Средиште им је у Ужици, лево крило у Београду а десно опколило Соко.

7. Јаков командује Ваљевом. Његова се војска састоји из 7.000 људи. Средиште је на Дрини према Зворнику. Десно крило под командом Луке иде до реке Саве а лево под командом Милована Грбовића допире до Сокола. Ови имају још нешто људи међу хришћанима у Босни. У тесним су везама и дају им од времена на време муниције, помажу им да се отргну од Турака подржавајући их и храбрећи.

8. Кара-Ђорђе стигао је у Ужице. Води собом војводу Станоја Главаша, Вула, Симу и друге. Војске с њим има 7—8.000 људи, имају још топова и кумбара.

9. Младен имајући под командом *Τσιροπήκ* налази се у београдском граду са 1.000 људи чувара.

Данас смо добили вести да је више од 2.000 Турака изашло из Ниша са 2 топа да нападну подкоманданта Цветка, који се налазио у селу Матијевцима, 2 сата од Ниша и Каменице. Борба је почела са јаком ватром с једне и с друге стране и Турци су тако побеђени да су оставили топове и побегли у највећем нереду осрамоћени

[1]) Ово писмо штампано је у делу: *Ἰωάννου Φιλήμονος, Δοκιμίον ἱστορικὸν περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἀθῆναι*, 1859. Том. II. стр. 282—285.

[2]) Са горњим писмом (бр. V.) митрополит београдски Леонтије послао је Кнезу Влашке и Молдавије Писиланту и овај каталог српске војске. М. М. В.

Digitized by Google

у Ниш, куда су их Срби 1 сат гонили, али о свему томе још немамо писма.

Београд, 4. априла 1807. год.

Леонтије,[1]
архијепископ београдски.

VII.

Аттестатъ.

Мы низу подписавшіе свидѣтелствуемо какъ Гавріилъ Николаевичъ Витичъ, Сербинъ, къ нама у Сербію изъ Цесарїе у лѣту 1804-му въ мцѣ Маїи пришедъ, важнія службы и особеную ревностъ и любовъ своему роду и отечеству оказалъ естъ следующия.

У перва нуждна и опасна времена при сербской Депутацій трй крата ишао е у Россію. Перви кратъ у лѣто 1804-му, втори кратъ у лѣту 1805-му, и трети кратъ у лѣту 1807-му. Бїо е такожде депутатъ у Валахій.

Черезъ свою вѣрностъ и способностъ у Совѣтъ сербскій народны примлѣнъ е у Смедереву за секретара у лѣту 1806-му (. . . примлѣнъ е у канцеларію совѣта сербскаго у Смедереву за спомощника писмоводите(лу) у лѣту . . .[2]).

Отъ Господара Карађорђіа Петровича сербскаго народа верховнаго вожда и народня совѣта сербскога яко повѣрены въ дѣлахъ народныхъ послатъ у Молдавій и Валахій пребывао е таинимъ образомъ почти два года прежде російскїя Францѳзомъ и Туркомъ обявленія воины сирѣчъ у лѣту 1806; И въ расужденій сербскаго дѣла имао е сношенїе съ россійскимъ конзулима (въ Молдавій). И тогда въ Јссахъ отъ генералнога консула Господина Балкунова и главнокомандующаго заграницею Господина Михелъсона важна россійска писма и наставленія ради нашего сербскато народа утѣшително примо и самъ вѣрно и точно у Сербїю доставлялъ у черезвычайно опасна времена чрезъ турки и нѣмцы пронося тайно свои живот часто жртвующе.

У лѣту 1805-му въ месецѣ Априлій о нашемъ всеконечномъ и скоромъ отъ Турака пропаденію султановимъ гровнимъ ферманомъ, котораго Ипсиландовы и Морузовы изъ Валахїе и Молдавїе бояры тогда въ Сербїю принели зѣло устрашен; а отъ россійскаго двора напротивъ никаково ожидателно извѣстіе и наставленїе неполучивши. Мы тогда у крайнему очаянію, были согласилися и подписали пашу и турке въ Бѣлградъ принятн и съ турками помиритися. И у то е сам(ое) нужно време на величайше наше счастїе выше речення Гавріилъ Николаевичъ отъ россійскїе консула изъ Молдавїе и Валахїе послатъ, нама е извѣстіе и наставленїе донїо да Россія Сербїю подъ свое покровителство прїма и проч. и проч. на кое мы смо се у тай часъ єднодушно къ Россіи обратили и нѣйно всемилостивѣйше покровителство примили а турака и паше отрекли се, и тогда другое прошенїе россійскоме наставленію согласно написали, кое смо черезъ наше депутате въ Цариградѣ и поддали у лѣту 1805. въ мѣсецѣ Іуній.

У Београду у лѣту 1807, 1808 и 1809 отъ совѣта народня награђенъ, служїо е при россійскому господину генералу Родофиникину, кои е отъ височайшега россійскога двора на сербскаго народа прошенїе уполномоченъ послатъ и тогда у Бїограду у Сербій пребывао.

Выше речення Гавріилъ Николаевичь у самому началу нашега противъ Турака востанїя, слѣдователно у самое нужно време къ нама изъ иностраннихъ мѣстъ почти первый пришедъ, своме роду и отечеству при нами всего служилъ естъ усерднѣйше лѣтъ седамъ (друга рука: шестъ) безъ плати. И всѣ выше именованныя важныя службы ему данныя и повѣренныя вѣрно и точно со усердіемъ и особенною ревностію часто жизань свою жертвующе исполнилъ естъ. И чрезъ то онъ у народа нашего сербскаго заслужилъ особливую милостъ и награжденїе. — Но будуѣи да е нашъ народъ чрезъ толико време непресѣчно воюющи изнуренъ и нынѣ не состояніи таковыя его великїя заслуги возмездити и наградити (не може), зато таковыя за далша и благопрїятныя времена возмездимыя отлагаемъ, на которое ему

[1] Овај је каталог приложен горњем Леонтијевом писму и штампан је у истом делу где и писмо на страни 285—287.

[2] У оригиналу нема које године, али то је било 1805. М. М. В.

Digitized by Google

и сїе свидѣтелство нашимъ подписомъ и печатомъ утверѣено даемо.

Дано въ Белградѣ
Іуніа 18-аго 1810-ого года.

(Потписа нема).

Оригинал у Народној Библиотеци у Београду, у свежњу под бројем 250.

VIII.

Дражаишій мой!

Народ наш вовѣрио э мени прошасте године дѣло свое, и отслао мене височайшему двору россійскому помощ и защищеніе просити. Я сам се трудио довѣреності Народней удовлетворити, и видио сам да Августѣишій Імператор наш оставити нас не мисли, но да жели щастіе наше отемелити. То засведочава воинством своим у средоточие державе наше отсланим, кое нас и данас от насилия турског сохранява, и доказуе, да мои труди нису всуетни били. Но ови ѣошт нису окончани.

Намѣреніе и конец посолства мог био е по возможности щастие Народа нашег во вѣки отемелити. Ови конец скоро получити велику имамо надежду. Зато и намѣравам опет до Главнокомандающег ићи просити помилованія.

У време моег одсуствія препоручуем свим вами, наблюдавати междуусобну любов и слогу, пак и покоравати се заповѣдем старешине вашег Милоша воеводе; ког не я сродства нашег, но верховни наш Вожд, Господар Георгій, вашим Старешинам зар услуга његови ради ставля. Ако взаимну любов и слогу наблюдавати, пак и вашем старешини верно покоравати се будете, то ће те не само супостата на вас нападающег пристоино дочекати и узбити, но и другим страждающим милог отечества странам помощ принети моћи и вѣчиту славу и спомен заслужити. То, и воспоминание овог, да э неслога праотце наше четиристолѣтном игу и варварству предала, нека вас у слоги и взаимнои любави содержи и покоравати се старешини верно научи.

А таково владанѣ не мени самому но и вами чадом и унуком вашим принети ће ползу. Храбро дакле супостатом противстоите, и Європи покажите, да сте синови древних Сербов достоини славе, заслужени слободе и у числу Європеиских Народов бити. Храброст вашу упованіем на свемогущаго творца и милост Августѣишаго Імператора созиждите, кои дѣствителну нама помощ дати, и храброст нашу свагда обдарити ест лотов.

О том увѣрите се и в преданости к височайшему россійскому двору пребудите, пак владанѣм вашим древну славу имени Сербскому прибавите, и трудити за избавленіе драгог отечества, за благостояніе и щастіе ваше и чад ваших неножалите: а милостиви творац благословити ће наше труде. Он и августѣишиміи Імператор обдарити ће нас желаемом свободом, учинити ће нас Народом, и отемелити ће щастіе наше.

Опет вами писати, и обявити успѣх труда нашего обѣщавам. Желећи скоро вас щастіем отечества поздравити препоручуем све вас милости божией и есам всегда вами

у Брусници
5. Септемврія 1810.

благонаклонни
(М. П.) Миланъ Обреновичъ с. р.
комм. и депутат.

IX.

От Верховнаго Народа српского Вожда.

Поштенородному Господину Гаврилу Николаевићу. Привереност ваша к лицу моjему, вери православној и отечеству Нашему (и) мени обратила је наше вниманије на вас. Примите награжденије, постављамо вас за секретара при великом суду и вилајетском и са свим удовољствујте се.

Уверени ми да ћете ви у будуће благоразумије ваше на ползу и славу отечества и већма удовољствије употребити и чинити да и у (на)пред вами благодаран и благосклони.

у Београду
8. Фебруарија 1811.
(М. П.)

Верховни Сербскаго
Народа вожд
Георгије Петровић.

Digitized by Google

Оригинал у Београдској Народној Библиотеци у свежњу под бр. 250. Ово је писмо преписано данашњим правописом.

XI.

Петар Николајевић-Молер Веси (Велимировићу из Лубинића) и попу Мићи.[1])

Поздравлям тебе Весо и тебе Мићо, я се начѫдити не могѫ кои вам е врагъ да ви толико време заповести испѫнити нетедосте и царске и мое, прво што народа нектедосте пописати по царском зактевању и не донести, друго што с тѣрци нектесте састанке прекинѫти по наком оштрои заповести великога вожда и Госѫдаря сербског, коїе заповедїо живот дасе узме, кои заповест тѫ престѫпи, пак ви неубояете се ни та ваша тамошня коледа (колега?) што оће то и чини начиніоси се тамо мали царъ пак заповести никаке не изполнявате, како ти то веровати не мореш да волиш (?) часом то твоје Господство оковано у Београдъ отић море и тизи и свїю кои тамо по своиои воли раде, но како вам Тѣрци юне украдѫ, а ви потрчи на Розжан да вам врате. С ваши зли послова и мѣтнѣ с нима, да сѫ они хотели враћати не би крали, но я вам ово послѣд(њи) пѣт заповедам, дасе оставите такови дѣла, и да се поправите унапредак и да се владате како поштени люди. Не узктетели то знаите цело, да ће ѫ я свама дрѫгоячїе постѫпати, таи народъ таи час да попишете како ће вам Добрашинъ изѫста казати и ето како вамъ я то по дрѫги пѣтъ назначѫемъ, а ово сами читаите и у совѣт носите. Ово е немарностъ ваша, те свою чест гѫбите ако разѫмете, но ово до у средѫ овѫ да совершите и да донесете, овде Ішш попе Мићо 5 грош 26 пара ти пошли.

У фторник ован да кренеш конѣ у Валѣво Господ. проти сврећама добрим, зарадъ жита. твоя кѫпанія 21 товар да изнесе ов(де) такое разрезато, то да изврши, па гледаи те (једна реч не може се прочитати) конѣ и у фторник спреми, како люди до праздника кѫћама стасати могѫ. Остаем

у Бау(рићу) 13 апри(ла) 1812 (год.).

Петар Молер.

На полеђини овога писма налази се ово:[1])

пописате кѫће	ИМЕНА ФАМИЛИЈЕ	године ожењени	године неожењени	[illegible]
	СЕЛО СКАДАР			
1	Добришин Живковић	40		3
	Тимотїя брат	36		
	Мїяило синовац	18		
	Илїя синовац		8	
	Никола синовац		6	
	Живко синъ		5	
2	Ђерман Јшвановић	40		3
	Илія брат	35		
	Ѭонисїе син		12	
	Алимпїе синовац		10	
	Никола синовац		4	
	Димитріе син		13	
	Митар синовац		4	
3	Неделко Благојевић	30		1
	Вилотія брат	28		
	Милован син		2	
4	Јован Лукић	45		
	Васил син	18		
	Тимотія син		15	
5	Петар Лукић	36		1
	Павле брат	33		
	Станое син		15	
	Стеван синовац		6	

---

[1]) Наслов сам ја написао и мислим да је овај Веса из Лубинића, презименом Велимировић.

М. М. В.

[1]) Ово писмо добио сам од г. Пере Симоновића антиквара до Велике Школе. Где је пак који слог у загради, тај није исписан и ја сам га исписао. По нека реч нечитка је; а по где где подерано је, те се реч није могла прочитати. Ово, што је на другој страни врло је важно за попис становништва, који је извршен 1812 год. и то само мушких. То показује и овај образац, који је послао Молер Веси попу и Мићи.

Мил. Вукићевић.

Digitized by Google

XI.

Божіею Милостію

Мы

Александръ Первый Императоръ

и Самодержацъ Всероссійскій и проч, и проч.

Нашему Генералъ Лейтенанту
Графу Ивеличу.

Въ вознагражденіе трудовъ, понесенныхъ вами во время пребыванія вашего, по особому порученію въ Черной Горѣ, Всемилостивѣйше пожаловали Мы васъ кавалеромъ ордена Нашего Св. Равноапостольнаго князя Владимира большаго креста второй степени, котораго знаки при семъ доставляя повѣлеваемъ вамъ возложить на себя и носить установленнымъ порядкомъ. Удостовѣрены Мы впрочемъ, что вы, получа сіе со стороны нашей одобреніе потащитесь продолженіемъ службы вашей вящисе удостоите Монаршаго нашего благоволенія.

Въ Вильнѣ.
Марта 12. дня 1812 года.

На подлинномъ подписано собственнаго Его Императорскаго Величества рукою: тако:

Александръ.

Василій Поповъ.

XII.

Господину Генералъ Лейтенанту и Кавалеру
Графу Ивеличу.

Предписываю Вашему Сіятельству отправиться въ Сербію по извѣстному вамъ порученію, о которомъ даны будутъ вамъ наставленія. Я велѣлъ Графу Орурку доставить вамъ всѣ пособія, какія вы отъ имени Георгія Петровича требовать будете, въ разсужденіи военныхъ припасовъ и денегъ.

Пріѣхавшаго изъ Герцеговины главнымъ депутатомъ Воеводу Гаврила Шибалію возмите съ собою, и отправте его и другихъ герцеговинскихъ депутатовъ, удовлетворивъ ихъ пристойнымъ образомъ.

Виддинскій Паша принесъ Генералъ маіору Енгельгардту жалобу на сербскихъ разбойниковъ, которые производятъ грабежъ и смертоубійства на Виддинской землѣ. Я поручаю Вашему Сіятельству по прибытіи въ Сербію, увѣдомить о томъ Верьховнаго Вождя.

П. Чичаговъ.

№ 775.
Букарестъ 16 Іюля 1812 года.

XIII.

Господину Генералъ-Лейтенанту и Кавалеру
Графу Ивеличу.

Миръ съ портою Оттоманскою заключенъ Въ слѣдствіе чего имѣетъ быть исполнены статьи мирнаго договора. Политическія обстоятельства побудившія россійско Императорскій дворъ приступить къ сей мѣрѣ требуютъ такъ же чтобы войска наши оставили Сербію и чтобы статья мирнаго договора касающагося сей націи во всей силѣ исполнена была.

Еще болѣе: Армія мною предводительствуемая должнствуетъ оставить Дунайскія берега и обратиться противу Французовъ вступившихъ предѣлы Россіи. Сіе новое обстоятельство перемѣняетъ мое положеніе и принуждаетъ меня отложить на нѣкаторое время намѣреніе мое воспользоваться добрыми расположеніями соотечественниковъ вашихъ Иллирійцовъ и вести силы наши на полдень къ избавленію сихъ храбрыхъ народовъ отъ ига Французскаго.

Умѣя цѣнить ревность и преданность вашу къ пользамъ Всеавгустѣйшаго монарха нашего, ввѣряю я вашему Сіятельству порученіе весьма важное. Я возлагаю на васъ обяснить благодѣтельныя расположенія Его Императорскаго Величества верховному вождю Сербской націи и Герцеговинскимъ и Славянскимъ жителямъ. Нужно представить имъ настоящее политическое состояніе Европы, положеніе въ каковомъ находиться Россія, подвиги кои въ сей кретической эпохѣ могутъ подьятъ сій народы для вящшаго доказа-

Digitized by Google

тельства привержености свой къ Россій, наконецъ вы имъ объявите то, что сія держава намѣрена сдѣлать въ ихъ пользу когда успѣхи, которые надѣется она одержать надъ Франціею, преподадутъ ей новыя средства заняться ихъ жребіемъ.

Въ нижеслѣдующихъ статьяхъ найдете вы подробныя и точнѣйшія наставленія по сему предмѣту:

1. Вы имѣете отправиться въ Белградъ прилагаемымъ при семъ цисьмомъ будете вы акредитованы при особе Чернаго Георгія. Вы ему объявите, что посылка ваша имѣетъ единственно въ виду объяснить ему настоящее положеніе дѣлъ и сколь важнымъ для себя считаю довѣсти несумнительнымъ образомъ до свѣденія его благодѣтельнія Государя Императора относительно къ его особѣ и къ храброму народу имъ предводительствуемому.

2. Наполеонъ вступилъ въ предѣлы Россійскія. Онъ ополчилъ противу нее всѣ народы, коихъ политическое бытіе онъ уничтожилъ игомъ своего тиранства. Могущество Наполеоново велико. Сіе требутъ, чтобы она соединила всѣ свои силы въ нѣдрахъ Имперіи. Таковая мѣра предосторожности предначертанная здравымъ расудкомъ есть причиною заключенія мира съ Портою, немедленнаго исполненія всего въ ономъ постановленнаго и виступленіе войскъ нашихъ изъ Сербіи. Безъ сей неопходности, другія намѣренія и другія военыя дѣйствія обезпечили бы участъ Сербовъ. Нужно отличить сіе событіе до другаго времени. Необходимо напередъ изгнать непріятеля изъ Россіи. Сами Серби убеждены будучи святостію каждаго обазаностей сына къ своему отечеству, да посудятъ сами приличноли бы было употребить усилія наши на защищеніе родины ихъ вмѣсто того, чтобы лѣтѣть на встрѣчу къ непріятелю угрожающему собственое наше отечество. Мы оставляемъ теперъ Сербовъ дабы соединиться съ собратьями сражающимися за славу Монарха и отечества нашего, да бы сохранить для Россіи существо политическое въ Европѣ, которое обезпечиваетъ Сербамъ бытіе, на кое они неоспоримое имѣютъ право.

3. Коль скоро успѣете вы убѣдить въ сихъ истинахъ вождя Сербскаго народа, вамъ легко будетъ представить въ настоящемъ видѣ выгоды кои мы, несматря на трудныя обстоятельства доставими на первой случай Сербской націи, какъ то означено въ статьѣ мирнаго договора при семъ прилагаемой[1]). Благоразуміе требуетъ, чтобы они воспользовались оною не раздражая турокъ. Нужно быть съ ими въ мирѣ. Въ противномъ случаѣ могутъ они рѣшиться на новую войну противу насъ и требовать Наполеона пособія. Таковый неприличный разрывъ уничтожить можетъ всѣ надежде Сербовъ, а потому непременно нужно чтобы мирный договоръ былъ вьсполненъ. Главная цѣль состоитъ въ томъ, что бы довести къ сему турковъ такимъ образомъ, что бы Сербы сохранили все свое могущество и средства коими можетъ она располагатъ да бы освободиться, когда обстоятельства то позволятъ, отъ ига Турецкаго.

4. Чтожъ касается со внутренняго управленія Сербіи то, по силѣ трактата постановлено будетъ о семъ положеніе между Сербіею и Портою. Я полагаю, что надлежитъ таковую же принять мѣру и для войской части, то есть: что бы турки не прежде вступили въ крѣпости сербскія какъ когда народные депутаты постановлятъ въ Константинополѣ съ Министерствомъ Оттоманскимъ положеніе на каковимъ сіи крѣпости имѣютъ быть возвращены. Если мѣра сія будетъ принята, Г. Италинскій можетъ ходатайствовать въ ихъ пользу, и восиграть для нихъ сколь можно болѣе времени. Наконецъ естьли же не найдется основательныхъ причинъ, да бы отсрочить выполненіе трактата по сей статьѣ, тогда стараться будутъ чтобъ количество и качество гарнизоновъ во всѣхъ отношеніяхъ были Сербамъ выгодны. Сіи подробности достаточны Вашему Сіятельству, что бы обясниться съ Сербами и показать имъ до какой степени простирается участіе, которое я въ нихъ принимаю, по причинѣ усердія ими показанаго и настоящаго ихъ положенія.

[1] Ово се тиче VIII. гачке Букурешкога Уговора о миру између Русије и Турске, који је закључен 16 маја 1812. године.

М. М. В.

Digitized by Google

5. Враги Россіи несомненно воспользуются симъ случаемъ чтобъ привязать къ себѣ сію храбрую націю. Вамъ надлежитъ предостеречь ихъ отъ коварныхъ ихъ внушеній, представя имъ жалостное положеніе всѣхъ земель Франціи покоренныхъ.

6. Сіе разсужденіе, а равно и все сказанное выше подаютъ вамъ средства внушить равнымъ образомъ народу Герцеговинскому и Иллирійцамъ по какому пути должны слѣдовать да бы доказать доброе свое расположеніе к Россіи. Они не должны поднимать оружія противу Порты; пусть обратятъ они ненависть свою къ Французамъ, болѣе отъ нихъ ничего не требуется. Если они сокранятъ себя въ семъ положеніи, Россія имъ паки подаетъ руку помощи и даетъ имъ возчуствовать дѣйствія своего покровительства и щедрости единый законъ, единое произскожденіе, столь долголѣтняя дружба, немогутъ изчезнуть въ одно мгновеніе пусть старѣйшими но да будутъ соотечественникамъ своимъ точное увѣреніе, что Государь Императоръ принимаетъ живѣйшее участіе въ ихъ благосостояніи, что онъ чувствуетъ приверженность во всякое время или обнаруженную и теперь доказываемую; что онъ обещаетъ имъ свое покровительство, дѣйствія коей окажутся при перьвомъ удобномъ случаѣ. Но я повтораю имъ чтобы не вступили они ни въ какія сношенія съ Франціею. Государи все проникаютъ; все до свѣденія ихъ доходитъ.

Исполнивъ сіе важное порученіе, Ваше Сіятельство имѣете возвратиться ко мнѣ да бы извѣстить меня объ успѣхѣ онаго. Слѣдуйте усердію Вашему и вы не сомненно отличитесь.

№ 86.

Букарестъ Ив. Чичаговъ.
Іюля 16. дня 1812. года.

XIV.

Господину Генералъ Лейтенанту и Кавалеру Графу Ивеличу

секретно.

Изъ получаемыхъ отъ Сербовъ извѣстій я вижу, что безпокойства ихъ послучаю выхода войскъ, нашихъ изъ Сербіи, все еще продолжается. Я поручаю Вашему Сіятельству употребить стараніе Ваше, чтобъ успокоить ихъ и убѣдить въ невозможности оставить у нихъ часть войскъ нашихъ въ нынешнемъ нашемъ положеніи, когда непріятели со всѣхъ сторонъ на насъ устремляются.

Не давно я получилъ достовѣрное извѣстіе о намѣреніи Французовъ и Австрійцевъ пробратьсе въ Валахію, въ такихъ обстоятельствахъ мы неможемъ раздѣлять силъ нашихъ, неподвергать самихъ себя опасности.

О требованіяхъ Сербовъ я говорилъ подробно съ Яковомъ Ненадовичемъ[1]), и обнадежилъ его, что отъ меня доставлены будутъ всѣ пособія, которія при нынешнемъ нашемъ положеніи возможно мнѣ будетъ.

Для удовлетворенія Сербовъ за всѣ издержки и труды ихъ при заготовленіи разныхъ припасовъ для войскъ нашихъ, я предписалъ Генералъмаіору Графу Орурку выдать верьховному вождю изъ отправленныхъ коммисіонеру 8. класса Горчакову 3000 червоныхъ, сколько можно будетъ за другими необходными издержками. Сверхъ того отпущено здѣсь Якову Ненадовичу 5000 червонныхъ для употребленія на пользу общую сего народа по усмотренію Георгія Петровича.

Верьховный вождъ увѣдомляетъ меня, что онъ намѣренъ послать депутатовъ къ Нисскому Визирю. Старайтесъ подерживать его въ семъ намѣреніи, что бы онъ исполнилъ оное, не теряя времени съ депутатами я отправлю чиновника, который совѣтами своими и заступленіемъ за нихъ у Визиря былъ бы имъ полезенъ.

№ 61.

Букарестъ
Іюля 26. дня 1812. года.

Ив. Чичаговъ.

---

[1] Године 1812. Јаков Ненадовић био је послан од стране Срба као депутат у стан главног руског војсковође на Дунаву, и то после закључка Букурешкога мира.

Digitized by Google

XV.

Господину Генералъ-Лейтенанту и Кавалеру
Графу Ивеличу

Секретно.

Получивъ Рапортъ Вашего Сіятельства отъ 1-го Августа я съ удовольствіемъ увидѣлъ, что Вы исполнили сдѣланное Вамъ порученіе съ желаемимъ успѣхомъ. За старанія Ваши въ семъ дѣлѣ приношу мою благодарность.

Требованія верховнаго Вождa, о которихъ вы представляете у преждены исполненіемъ, до полученія письма его и Вашего Рапорта я сдѣлалъ нужныя предписанія объ отпускѣ Сербимъ тайнымъ образомъ пороху и свинцу, и объ отправленіи, съ депутатами его Колежскаго Совѣтника Недобы.

Поелику цѣль отправленія Вашего достигнута, то и нѣтъ болѣе надобности оставаться Вамъ въ Бѣлградѣ. Въ слѣдствіе сего Ваше Сіятельство можетъ отправиться къ Арміи, мною предводительствуемой.[1])

№ 67.

Фокшаны. Августа 6-го дня 1812. года.

П. Чичаговъ.

XVI.

Сіятелнѣйшій Графъ

Милостивый Государь!

Наша искренѣйша преданость, наша всегдашня къ Всепресвѣтлѣйшему Всероссійскому Трону приверженость єст Вашему Сіятелству найизвѣстнія, коїм за обвезати храбрый народъ сербскій тверђе, и вѣрный святому Всероссійскому Престолу утвердити, клятвою по обрядамъ свете церкве наше при бытности Вашей у насъ обвезавши се засвѣдочили: И Богъ єдиный Ямацъ, да Помазанику Егову, Нашему Всещедрому любезнѣйшего Отечества Отцу, вѣрнѣйшій Єсмо — свагда были о чемъ Ваше Сіятелство моглисте се увѣрити —.

Нещастіе э судбину предварило, да э наше любезнѣйше отечество выше вѣроломни вѣроломствомъ нечаяно пало, неже ли оружіемъ силнѣйшаго непріятеля покорено: великостію хитрости не само бытіе Сербіи проузроковало, но славу Народа Сербскога кровію заслужену помрачило и безчестіемъ на поруганїе Славенскому Народу укаляло —. Еднако Соболѣзненїе (мое) да ће вамъ быти о томъ плачевномъ гласу (познато), твердо смо увѣренїи. При случаю бытности Ваше въ Сербїи, напоминяли смо мы Вашему Сіятелству умысленїе ово, кое на што изиће! да онога човека планъ, кой э о паденію нашему работао. т. є. Г. Епископъ бывшїй Леонтіе чрезъ Гдина колежскога совѣтника Недобе посредство успео — насъ у гибелъ довео —.

По приглашенїю вѣроломника оставили мы отечество наше, и прешли у державу Аустрійску у временное убѣжище, съ намѣренїемъ подъ Россїйском Имперїомъ убѣжища имѣти; таки по переходу лишени защите: особито због наше свегдашнѣ къ Всеавгустѣйшему Монарху привержености, кою смо мы онда выше освѣдочили, кад смо по писму Гдина Главнокомандующаго разумѣли Милостиво Монарше Расположенїе у пространой своей Имперїи при случаю Раселенїя Сербскога Народа, Єго подъ своимъ покровителствомъ поселити и намѣстити болѣ нежели странствовати, овди мы наше намѣренїе открили под Россїйскомъ Имперїомъ Спасенїя искати, постигло насъ у реченой держави отъ правителства гоненїе, нападенїе; напущени здѣшнїи поддани несправедливо на насъ съ дуговима са свимъ наплаћенима саквестеръ Имѣнїя наши, слѣдовале напасти и бѣде онаке, коимъ края ни разлога неима, лишени свое мы свободѣ, лишивамо се даже и средства пред судом бранити и оттоварати, тако да падежде неймамо себе избавити. кромѣ Монаршои Милошћу, из узрока већега. што и нама и посланникомъ нашимъ препятствує се отъ вѣроломны приступъ у Всемилостивѣйшега

---

[1] Ивелић је остао у Србији још и даље. Био је 15. августа на врањевачкој скупштини, коју је Вожд позвао још 1. августа да се састане на Велику Госпођу. Ту је узео заклетву од војвода и Вожда да пристају на Букурешки Уговор, као што се види и из писма, које је за овим. М. М. В.

Digitized by Google

Монарха Нашега имати за о свему вѣрно изявити. Они сад употребляваю сва средства за моћи свое умисленіе, и у дѣло садъ произведеное, по своему чертежу изявити и себе оправдати —, а нас іош у већу гибель бацыти и са тымъ убити.

Того ради Ваше Сїятелство покорнѣйше молимо и дѣло нашегъ избавленїя на Васъ умилнѣйше отсланямо, уложите труде Ваше чрезъ благопріятелнѣйше особе у Государя Императора Народу Сербскому подъ лютостїю меча невинно стеняющему какову отраду (по святѣйшему Его обѣщанїю спасти и срећанъ свой народъ Сербскій учинити) и намъ овди невино страждущимъ исходатайствовати и доступъ до свящennѣйшихъ стопа Его ови имати.

На тай конецъ честь имамо сад послати до святѣйших Стопа Государа Императора с прозбомъ Гдина Архимандрита Филиповича о нашемъ избавленїю, будући да є онъ у дѣламъ народнимъ много пута ходећи срећно свршивао она.

Ова два просителна наша писма, имайте милостъ благодѣтелнѣйшимъ Закона Христова и Сербскаго народа особамъ изручити, и устмено обширнїе обще наше жалбе противу они открити, кой су Престолу самому вред нанели и черезъ ньи за наше избавленїе дѣлати.

Имаюћи образъ на обичнимъ Вашимъ Благодѣтелствамъ, тверду надежду имамо, да ћете намъ и сада у овомъ гибелнѣйшемъ состоянїю помоћи. Тимъ насъ утѣшаваюћи са истинимъ высокопочитанїемъ и преданостїю пребывамо.

У Петроварадину
30. Новембра 1813. года.

Вашего Сїятелства

Милостиваго Государя
покорнѣшіи слуга

(М. П.) Георгіій Петрович Черны.
(М. П.) Мл(а)ден Милованович.
(М. П.) Яков Ненадович.
(М. П.) Кнезъ Сума Марковичь[1]).

[1] Сваки потпис друга је рука написала, и не слажу се међу собом. Не слажу се ни са рукописом, којим је цело писмо писано. Изгледа ми да је сваки своје име потписао, осим Кара-Ђорђа.

XVII.

АТТЕСТАТЪ.

Во время командованія моего Дунайскою Арміею, на Г. Генералъ Лейтнанта и кавалера Графа Ивелича, по тогдашнему военному плану, возложено было вызвать изъ провинціи Герцеговины, смелыхъ въ Бокка ди Катаро и Рагузао, Плириковъ до десяти человѣкъ и узнать о французскихъ тамо положеніяхъ. Также онъ отправленъ былъ въ Сербію съ данною инструкціею, да бы согласить Верьховнаго Вождя и совѣтъ принять, статью, касающуюся до Сербовъ по заключенному съ Портою Отоманскою миру, которія препорученія онъ, Графъ Ивеличъ, исполнилъ съ совершеннымъ успѣхомъ: 1-ое явились въ Валахію по его письму изъ лучшихъ племенъ провинцій Герцеговины десять депутатовъ съ полномочіемъ, что готовы двадцать тысячь отборныхъ воиновъ съ оружіемъ въ рукахъ служить подъ Россійскими знаменами противъ враговъ Россіи и доставлены достаточные свѣденія о войскахъ и запасахъ. Въ Сербіи не только склонилъ онъ верховнаго Вождя и совѣтъ Сербскій принять въ статью мира съ Турціею, но и сдѣлалъ сеймъ (скупштину[1]), на которомъ въ честь Государя Императора празднованъ былъ заключенный съ Портою миръ и отправлены отъ нихъ въ Константинополь депутаты. На семъ сеймѣ клятвено утвердили, что впредъ то, что благоугодно будетъ Государю Императору, всегда будетъ исполняемо безпрекословно (што се види из писма под бр. XVI.). При томъ имъ Графомъ Ивеличемъ соблюдена бережливость въ данной ему екстро-ординарной суммѣ на угощеніе и подарки Герцеговинскимъ депутатамъ и прочія въ Сербіи необходимыя издержки, въ коихъ отданъ отчетъ, что издержано на всѣ нужды только 905 червонныхъ.

Въ Санктпетербургѣ,
Апрѣля 10 дня 1814. года.

П. Чичаговъ.

[1] Која је била у Враћевшници 15. августа 1812. године.

Digitized by Google

XVIII.

Всеавгустѣйшій Монархъ

Всемилостивѣйшій Государъ.

Знаюћи неизмѣриму Милост Вашего Императорскаго Величества пламенѣйше пожелалъ єсамъ Святѣйшимъ Стопамъ лично у Вїенны еще припасти, и за помощъ бѣдному Народу Сербскому просити; но обстоятелства измѣнилась и я неудостоился таковаго щастіа. Но слишаюћи что бѣдни они Народъ, любезна браћа моя, оставши вь своемъ отечествѣ, й немогши болше неописано ужасная угнѣтанія и рабски варварская съ ними поступаня, аки заколеніа, вешанїа, на колцы живихъ набіеніа, при огню живихъ печеніа сносити, и напослѣдокъ по повеленію Султана — всѣхъ ихъ жертви предати — паки восталъ, возмолвился и съ оружатими рукама ссищетъ себи свободу, и исподъ тешкаго и несносимаго ига Порте Отманске избавленіе; обаче сила ихъ и возможностъ кажется Вашем Императорскому Величеству бытъ позната: того ради я ослоняючи се на неизмѣримую Милостъ Вашего Императорскаго Величества, усудихся вмѣсто меня съ достовѣрнимъ Полномоћіемъ бившаго Попечителя военыхъ сербскихъ дѣлъ и кавалера Господ. Младена Миловановича и придаваюћи ему за спомоћника Михаила Чардаклію къ Вашему Императорскому Величеству предпоставляючи имъ и сіе прошеніе на Вашу Монаршу Милостъ, въ которомъ изявляючъ желаніе мое: припадамъ Вашему Императерскому Величеству всѣхъ царей милостивѣйшему Монарху, колѣноприклонно всепокорнѣйше прошу, тепле зраке милосрдія и благодѣтелни взоръ на пребѣдне Сербе имать и сихъ посланиковъ моихъ во всѣхъ (једна реч неможе да се прочита јер је на прегибу подерана, чини ми се преданіа) (до)вѣрености и милостиво преслушаніа всемилостивѣйше удостоитъ.

Бѣдни Народъ Сербскій у последнѣмъ издиханію вопіе Богу и Вашему Императорскому Величеству своему Всемилостивѣйшему Покровителю, за скорую — какимъ было способамъ — помоћъ, и полну Надежду на Всевисочайшу Милостъ полаже, и меня у Отечество позива, но я находећи се подъ Скиптром Россійскимъ безъ Всемилостивѣйшаго повѣленія ничто отвѣтствоватъ нисамъ могао.

Остаю и Єсамъ со Истиним Страхопочитаніемъ и преверженною преданностію изумираемъ називаюћи се Всеподанѣйшаго Монарха Всемилостивѣйшаго Государя Всеподаннѣйшй и всепокорнѣйшій Слуга у Целог Народа Сербскаго Бывши Верховни Сербски Вождъ и Кавалеръ,

№ 57.

Хотинъ 22 Юнія 1815. года.

Георгъ Петровичъ Черни.[1])

XIX.

Сіятелнѣйшій Графъ

Милостивѣйшій Государъ!

Желаніе мое былое лично къ святѣйшимъ стопами Єго Императорскаго величества предстати; . . . . . тва къ мому про . . . . . ена неудостоише мене приступа онаго. Те(пе)ръ пакъ услишавши ужасн(ое) и (пла)чевно состояніе мога ми о(течес)тва, побудилое мене послатъ ове посланике мое съ достовѣрнимъ полномоћіемъ моимъ а имено Г. Младена Миловановича, бившегъ Попечителя военыхъ Сербскихъ Дѣлъ[2]) и Михаила Чардаклію придодавши му за спомоћника у дѣлу просити всевисочайше Милости за онай бѣдный Народъ у Єго Императорскаго Государя Александра Павловича: Того ради всепокорнѣйше просимъ у Ва(шего . . . . . Сіятелства чтобы благо(волели мо)имъ посланикама зд(ѣла)ти милостъ съ оданіемъ транспорта у главњу квартиру. Съ которимъ С. . . . . .[3]) меня обвезатъ да я . . . .

---

[1] У потпису последње четири речи написала је друга рука а не она, која и цело писмо. чини ми се Јаничија Ђурића. Приређивач.

[2] Овде стоји превучено: и первога моега секретара г. Яникіа Димитріевича.

[3] Места испуњена тачкама, подерана су, у загради попунио сам сâм по смислу. Приређивач.

Digitized by Google

Са истинным высокопочитаніемъ и преданостію остаю.

Вашего Графскаго Сіятелства Милостивѣйшаго Государя Всенокорнѣйшій слуга бывшій верховній сербскій вождъ и кавалеръ.

№ 62.

22. Юнія 1815. года.

Хотинъ.

Георгіъ Петровичъ, Черни.

XX.

Мелентия Митрополитъ Нишки

благоршдни и почтенородни кнезови и почтени стареи и газде и сви православни Христиани шбщо млади и стари шбретающимъ по всю Сербию и воюющимъ по свѣдѣ сербскои земли чада гдня любезна молитвѣмъ васъ и благословяю и молимъ г҃да б҃га да васъ помилѣе и да ве не шстави до конецъ на такво дѣло що сте подигнѣли за що е то дѣло диаволско и ради свакадъ диаволъ на христианина да ѣчини зло и да затре христиански родъ како що видимо садъ на васъ како но сѣ ваша деца по дрѣги вилаети и теглию великѣ мѣкѣ како ги ѿлѣчѣю брата ѿ сестрѣ и маикѣ ѿ керкѣ и продаваю ги како іагники и показѣю вѣрѣ и законъ но ш ть. б҃же бѣди милостивъ на родъ христиански и не шстави диавола да шблада: но шбрати на покаіание: пишемъ вамъ чада извесно и советѣмъ васъ штечески да примите поучение наше за ради добро ваше да не заробите децѣ вашю и ви да страдате, на то ние и богъ каилъ да бѣде на свое создание, него иска да умножи стадо свое и того ради по божиемъ смотрению едно пратиа мене да догемъ по нишкѣ епархию да пребивамъ и да постѣмъ вся православни христиани и да наставлямъ всегда на добро и по милости божиею и за ради незлобивѣ децѣ вашю посла богъ честита и светла и милостива везира ѣрѣмели валеса и царски вѣрни слѣжителъ. да є вамъ на знане како самъ и іа сагъ скоро дошаіа ѿ стамболъ и штидо кодъ честита везира на састанакъ и стаде простирати речи ради васъ и да жали васъ како вели: шни сиромаси толико страдали пре, деведъ године толико изгибоше и заробишеіа и шпленише се и нищо не стекоше но и сагъ пакъ да страдаю, и да сербию веома жалитъ, онѣ сиротинѣ, те самъ га опасно искѣсио да іако жали за васъ и того ради прорасѣди да пишемъ вамъ бога ради, да се не зароби народъ и да гине. іа самъ ѣмацъ за васъ да ке добро бити вамъ съ овога честита везира и богомъ се вамъ кѣнемъ да ние превара. іа несамъ како што има дрѣги него самъ чадо на великѣ цркви и тако ми стѣю Троицѣ шца и с҃на и с҃тагш духа и стѣй бгородици да немате сѣмнение нища но да догете колико кнезови или кога ви изберете мећю васъ, да догете слободно кодъ мене и да ве ѿведемъ кодъ честита везира да мѣ прикажите ваше мѣке и неволе що сте теглили ѿ зѣлѣмъкари и онъ ке вамъ ѣтешение дати и цело вѣрѣ дати да никога глава неке заболети ни кои вамъ досаћати него кете бити како що сте били ѕ хаци мѣста-пашино време и боле кете бити при овога честита везира, како сами що хокете. надамсе ѕ бога и вѣрѣ вамъ давамъ за исто, да се не посрамимъ предъ бога и предъ вами и ш томъ советование молимъ васъ за божи атаръ да се ѿговорите намъ съ ваше писмо и ако не давате вѣрѣ на шво наше советование, а ви пишите нама да іа самъ до васъ доћемъ и съ мномъ и шще довести и на вѣѕ іа ћю стоіати, докле викете кодъ везира бити и назадъ повратите. іа радимъ да мою дѣшѕ понесмо поставлени богомъ даю вамо стадо христово словесное, да ги наставимо на добро чего ради пишемо вамъ и совѣтѣемо отечески да примате и да послѣшате да не бѣдете законѣ престѣпници но да покажете послѣшание вѣри. тако творите чада моя возлюблена и желаема и божиа благодетъ да бѣде на всех васъ Аминъ.

(М. П.) Потпис грчки.[1])

[1] На печату стоји год. 1815. Ово писмо, на полеђини има: одговорено 26. Јолiа 1815. бр. 3. Овај одговор види у: „Грађи за Истор. Крал. Србије" од В. и Н. Браће Петровића књ. II. стр. 96.

Digitized by Google

На полећини писма оваква адреса:

Благороднимъ и благочестивимъ православнимъ христианомъ ѡбщимъ ѡбретающихся повсюдю сербскои земли.

XXI.

ПИСМЕНО.

Даем Керстѡ Јовановиѣѡ како я долѡ подписати дадо воденицѡ, коя е била Янићина у Стергари, дае держи Керсто до Ђурђева да(на) под кирїю од керстова дана да има примати Керсто ушѡръ Безъ свака изговора, и тако свакому даемъ на знанѣ кметовима да немаю дирати нити нико да нема стати на пѡтъ за воденицѡ — но Керсто дае держи до Ђѡрђева дана како годъ свою. Како я мои мѡръ ударамъ и свое име подписѡемъ болшаго верованіа ради. Дато у Острѡжницы октомбра 18-го дне 1815-го лѣта.

(М. П.) Милошъ Обреновикъ.

XXII.

Его Благородіе, Милостивому Государю Михаилу Герману! у Букарестъ отъ писма его преосвещенство Г. Леонтія Ламбровича, бывшему Митрополиту Народу Сербскому. отъ Кишиновъ

29-го числа Декембря 1816.

Послѣ васъ отъ с̃таго петербурга Младенъ Миловановичъ таки доће, а по ниме мало Пљакић, много незадоволни. Овде е дошао да седи Чардаклія, сосъ нѣгову фамилію, и имаго Добринацъ подъ нѣегово покровителство, него со свимъ тимъ недае ница да проговори, кто бно, за Цернаго Георгія що годъ зло! — тако они више реченни кадъсо дошли тайномъ образомъ, отъ с̃тго петербурга у Хотину, и составишаса сосъ Якова Ненадовича, и другіи подобни, опредѣлиша тогда и пратиша Якова, овде, при нашего Генерала Бахметова и представиша му защо сви сербски чиновници молюся да оћете да имъ даете пашапортовъ за путъ, да могутъ да идутъ у свое отечество. Запито га Генералъ: защо, зар нису благодарни? а он отговорио се: ние, сви велики чиновники остали биха ако бы царъ пожалио би имъ плаћа већи, иошъ єданпутъ толико, сколко до садъ су принимали, и да свеже ниову плаћу вѣчну и да и припознае свию по овимъ истимъ чиномъ, щоса били подъ Карађоргево време у Србию. Дакле ондакъ, какое чуо Генералъ ову речъ, кадсо свршили, запита и: отъ кое стране оћете да идете у Србію? Коим путемъ акобисте ради да ви пишемъ пашоше? и казали су: защо оћемо отъ онога пута, откуда смо и дошли то естъ изъ немѣцко. Защо казали су: да се боиме отъ ове стране да идеме. Тако отговорио се Генералъ: „иди и пошли ми сви они имена, кои оће да иду, да имъ даемъ пашоше.“ И тако до 8 дана биће све готово. Дакле, како се вратио у Хотинъ Яковъ послао е сви имена, кои оће да иду, и сви су добили и зетови и ћери Кара-Георгиеве, кромѣ Кара-Георгевица и нѣгова два секретара, Янићия и Лазо нису добили. Ово е било около последнѣгъ Септемрия 1816. И када предадоше сви имена на перваго Ноября, паде снѣгъ велики, и тако пододадоше прошенїе да имъ допущи до пролећа да седу иошъ онамо, и тако имъ дозволи; а пашоши има веће 25 дана како со дадени и су готови. — Тако е ово било отъ познати ви чиновници. Они су мислили защо оће да имъ даду свещо они зактеваю, иошъ да и помоле да остану. — Такъ какъ я любитель спокойствіе народнѣ (и дужность) и Благополучіе Господара Милоша Обреновича, мислио самъ и судио самъ да е нужнѣише да вамъ обявимъ, да га увѣдомите, да бы узео све мѣре, и да не даржи ово за нека мала посла: „Младенъ има намѣреніе и надежда, „када доће у Немачко, да употреби ова два сред„ства, сирѣчъ чрезъ Милоша Урошевича и Де„лияна, будучи знадемо защо Урошевичъ велико „приятелство сосъ Г-а Милоша Обреновича и „сосъ везира а такоћеръ и Делиянѣ да го учи„нутъ итлякъ само докле може да скупи сви но„ваца що имаде оставио на разни мѣста, и да „бы могао да се приближи при ону зовому ци„ганску хаду, да могу само, говорио, дуката да „извадимъ и да могу єданцутъ сосъ Везира да

Digitized by Google

„се састанемъ, то е мене мука докле да се раз-
„говоримъ съ Везира, семо двѣ рѣчи и знамъ
„ондакъ да ћу будемъ већи него що самъ био
„пре.“ — А Яковъ опетъ говори: „Я само, каже,
„докле доидемъ онамо, и да идемъ у мое село,
„да седимъ само 10 дана и докле доћитъ ста-
„рите кметови, да имъ рекнемъ само двѣ рѣчи,
„и после не само оно мѣсто, що самъ завоевао
„и ослободио сосъ мое крви, него до старога
„влаха оћу да завладамъ.“ — Тако мора Господаръ Милошъ да смотра добро када они доћу у Ерделу, да метне везира, да пише єдно писмо немачкомъ правителству, защо таки люди иду овамо, него да и непропущу Нѣмци да доћи овамо ниеданъ отъ нихъ отъ свию да се не покаже на границу како лю́ди сумнителни и непостояни оћеду да поквару спокойствіе Сербское. Они имаду намѣреніе и други бесѣди да говору на простому Народу, а прости Народъ незнае да су отъ овде истерани, него оћаду прости да мислу да и е Русія послала. — и да подбуну Народа. Овога плана не треба ни на Матія Ненадовича да обяви Господаръ Милошъ. — За то мора да пишете Г-ру Милошу да не даржи и да не веруе толко Милоша Урошевића, защо он е одавно шпима согласанъ и имаду обѣщано много кое що. И Нѣмци такоћеръ обѣщали су Урошевићу, само да се учини буна у Сербию, да бы смо принуђени били да тражимо Немачко покровительство, или ти наконецъ да бы могли да насъ одвою отъ овога двора, и да отлучи бѣднаго народа отъ права ихъ на надежда що имаду за освобожденіе, кой съ божіею повелѣнію (или благосову) мора већ бити єданъ путъ срећа да исполни ихно желаніе. — За то ради мора Господаръ єданъ путъ онаковога смрдливца да отдалечи отъ себе, кой за ради свои интереса да правленіе єдному цѣлому народу унесрећава. — Талко, какъ що кажу да Господаръ имаде сосъ Урошевића трговину и му даѥ ћара, то наноси Господару велико безчестіе и подсмѣха, како єданъ началникъ, кой смотри на свои собственни интересъ, а не на благостояніе Народнѣ. Тарговина мора да е свободна, да могу се ползовати сваки, а не да обогати єднога, и другога. Зли человѣкъ єстъ свагда арћавъ и що аради добро, онъ мисли свагда арћаво у памети да съварши, да недотераю они посла како Чернаго Ћорћіа, що сваки данъ промѣнио и паметъ: него гледай да Господаръ да буде постиданъ; брате, я никаковаго интереса немамъ, него любимъ добростояніе отечества и трудио самъ се бѣдни да се покажемъ полезанъ, и у ползи самъ био свагда него (и арћави люди отъ бога да наћотъ) нису зактевали да познаду мое заслуге, него су приняли за зло мое поступке. Ова любавъ принуждава мене да пишемъ онакому човеку, као Господару, коме приключавамъ вама едно писмо за нѣга, да ги прочитате, зато самъ га оставио отворено, будући совѣтуемъ га, па ако видите да ће се замѣри Господаръ, а ви нешалите га.

За капетанъ Йоргића, шо ми пишешь, да вамъ явимъ како слѣдуе нѣгова посла. Онъ како е дошао подапса овде, ома, стао е Добринацъ и Лука Лазаревић добри за нѣга, и тако нису га держали подъ затворъ. Послѣ того представио се при Генерала и казао е Генералу у суду: „защо я самъ посланъ био отъ сербскихъ Воѣво-
„дахъ, сосъ писмо до єднога Господара кои е у
„Ст. Петербургъ, и нисамъ могао однети, за ради
„що нисамъ имао прилику, а защо се нисамъ пре-
„ставио консуло, быое узрокъ защо су ме сви
„познавали онамо, и нисамъ смѣо да изиђемъ
„предъ нѣга, него послао самъ и извадио самъ
„пашапортъ чрезъ друга рука туђа.“ И на тай начинъ оправдао се, и тражио е пашапортъ да иде да тражи фамилію, що е остала у туђу мѣсто, а када е узео пашапортъ, дошао е при мене и тужио се защо немаде ни єдне паре трошка и дао му самъ 50 гроша, послѣ тога отправио се за Хотина и сада чуемъ да е йошъ тамо, види се да ноће заедно сосъ свию. Ово е нѣгова Исторія.

Днесъ разумѣо самъ отъ добро мѣсто, що Кара-Ћорђи дао му е царъ аудиенцию како рускому чиновнику, а не како вожда Сербскаго народа и било му е заповѣдено пре, да се не усуди да говори щогодъ за Народа него како єднога простога чиновника рускаго и да се представи предъ други люди а не сам при царе. Ово е

Digitized by Google

цѣло, будући први Генералъ Гартингъ имао е велики позоръ на Кара-Георгиа и данасъ казао ми е ово: „Овде кой оће да остану чиновници сербски йошъ за 2 года оће да имаю плаћу.

Сотимъ остаю вамъ

Леонтий.

П. З. Преведенно естъ сие писмо отъ Греческаго языка на сербски отъ мене истога М. Германа а оригинально писмо остае при мене овай преводъ слѣдуе отъ речъ до речъ.

XXIII.

Господину Генералъ-Лейтенанту А. П. Бахметову, Полномочному Намѣстнику.

Ваше Превосходителъство

Милостивѣйшій Государъ!

Вашему превосходителъству не безъ извѣстно что я уполномоченъ депутатомъ къ Россійскому правителъству отъ верховнаго Княза Милоша Обреновича и всего сербскаго Народа дѣйствоватъ отъ лица земли въ ползу и спокойствіе Сербіи.

По сему случаю и нахождусъ въ Букарестъ при руссійскому Генералъному Конзулатъ.

Узнавъ я отъ разныхъ мѣстахъ что изъ числа бывшихъ сербскихъ чиновниковъ находящихся въ Бесарабской области, а имено Младенъ Милованович, Яковъ Ненадовичъ, Кара-Марковичъ, Плякичъ и многи другія преписками своими съ австріисками поданними въ венгрій, находящимся Сербами же, будучи впушаеми австрійскимъ правителъствомъ начели составлятъ великою интригу противъ нынѣшнаго Сербскаго правителъства, отъ чего явно и неминуемо можетъ послѣдоватъ возмущеніе и чрезъ то гибелъ Сербскому Народу.

А да бы непоколебалъ нынѣшнаго спокойствія Сербіи и сохранитъ судбу Сербскаго Народа до времена цѣлостно, я необходимимъ нашелъ себя отнестисъ къ Вашему Превосходителъству со всѣпокорнѣйшею моею Прозбою Прося васъ Милостиви Государъ оказать Вашу милостъ тѣмъ, что бы выше писание чиновники никуда бы немогли Выѣхать изъ Бесарабіи до Врмѣнни, да бы симъ способомъ отвратить всакое могущее проитими чрезъ нихъ зло.

Да бы же Ваше Превосходителъство совершенно могло бытъ увѣренними въ справедливости сего моего Вамъ доннесенія, о томъ секретним образомъ обовсѣмъ обстоятелъно и подробно, лично можете узнати (а также и всѣхъ именахъ безпокойнихъ сихъ людей) нарушающихъ общее спокойствіе отъ Его Высокопреосвѣщенства Гна Бывшаго Сербскаго митрополита Леонтия Ламбровича, какъ духовнаго сана и патриоте Сербскаго Народа.

Честъ имѣя ожидатъ по сему благосклоннаго отзыва Вашего Превосходителъства, съ Глубачайшемъ Высокопочитаніемъ и таковоюже преданностію имею щастіе пребытъ На всегда.

9-го Януаря 1817 года.

Милостивѣйшій Государъ
Вашего Превосходителъства
Всенижайшій и всепокорнѣйшій слуга
М. Германъ, Д. В. К. и Н. С.

(што значи: Депутат Верховног Кнеза и Народа Српског).

П. З. М. Германъ, кад је писао ово писмо, налазио се, као што се више види у Букурешту, а писао га је А. П. Бахметову у Кишењев.

XXIV.

Копия отъ мое писмо Мих. Германа що самъ послао Его Превосходителъству Господину Графу Капо д' Истрию у Петербургъ 17. Януаря 1817. года дѣствителному тайному совѣтнику и секретару штатскому Его императорскаго Величества Всероссійскаго, преведено отъ талиянцкаго языка на сербскаго отъ мене истаго рѣчъ по рѣчъ.

Имамъ часть да потвердимъ мое послѣдное писмо писато вы 10-го числа прошедшаго месеца и года сосъ коя нисамъ изоставио обявити Вашему Превосходителъству (и) поднети настоящий рапортъ у состоянию моему отечество — а найпаче штатски совѣтникъ Господ. Кирико учинио е друкчие на 22 декембря, кои е добио управо

Digitized by Google

отъ моега отечества. Знаюћи колико се труди Вашъ милостивій дворъ за благостояніе єдному Народу, кой народъ употребио е све противъ вестественне свое силе да може да задиржи своя сопственна политика, него напослѣдакъ морао е да подпадне у несчастіе, обстоятелскій, обретающи себѣ всегда у должность да увѣдомимъ В. Превосходителство отъ несрећи що смо принудени да претерпимо кажди день. Знаюћи я що В. Превосходителство чувствуете о наше несчастіе, оћете наша дѣла да представите сосъ Вишемъ. благодѣтелнаго монарха Вашего — а да исполнимъ болѣе несчастїе мое бѣдное отечество имамъ честъ да Вы поплѣмъ копия преводъ от єдно писмо на менє отпущено, отъ Верх. княза М. Обреновича, моего Милостиваго Господара, отъ кое В. Пр. може да увиди у какое состояніе приспѣлисмо а свишемъ расте всегда наша несрећа, что лишаемо се отъ нужнихъ новаца, тако ние возможно намъ да можемо да се сопротивимо, таки трошкова да поднесемо кои су безмѣрни велики. В. Превосх. чрезъ овога рапорта, и чрезъ онога, що самъ био у состояніе да предамъ Его Пр-во Г-ну Барону Строганову, у коме рапорту показао му самъ именномъ обстоятелства, нашихъ приходовъ и расходовъ, у кое состояніе се налази наша финанциа. Можете увѣрити Єго Імпер. Величество що ніе нама никакъ возможно, да можемо да се воздаржимо у напредакъ безъ воздержаніе Єго Импер. Велич. благодѣяніе: харачъ (или ти поглавица) приспѣе у нѣки наши предѣли, первокласе до гроша 17·20 а народъ, у искренность бѣдности налази се; како бы могао да исплаћа сви ови велике данке. Ваше Пр-во може да помогне у ово наше предузятіе, и какъ я несумяваюся, що бы всемилостиви дворъ претарпелъ да види насъ стенаюћи у овимъ Начиномъ: Я живимъ како и сви мои соотечественици у увѣреніе что милостивій дворъ неће отказати нѣгова помощъ. и тогда подъ криломъ какимъ приятнимъ возбудени, отъ любви, за наше бедно отечество, оћемо показати себѣ достойнни не толко за наши покровители съ колко и за насъ сами. Опрости ми В. Пре-во Милостиви Графъ ако се самъ опущио толко далѣ безпокоити В. П. утѣшаваюћи себѣ о наше несчастіе, есть єдна радостъ а найпаче исполнявамъ дужностъ мою на они лица що су роћени за єдно добродѣтельство, що се труду за наше состояніе.

Имамъ честъ съ великимъ Глубочайшемъ моим Почитаніемъ.

М. Г(ерманъ) Д(епутат) В(ерховногъ) К(няза) и Н(арода) Се(рбскогъ).

XXV.

Копия отъ мое писмо М. Г. послато на рускаго языка у Цариграду Єго Превосходительству Барону Григорию Александровичу Строганову. Господину полномочному министру и чрезъвычаному посланику дѣйствителнаго совѣтника, и камергера Єго Импер. Велич. и разныхъ орденовъ Кавалеръ, при отоманское Портѣ у Цариградо.

22. Января 1817. Букурестъ.

Ваше Превосходительство!

Милостивѣйшій Государъ!

Сего мѣсеца 16-го числа получилъ я отъ Верховнаго Князя нашего Милоша Обреновича, съ нарочнымъ человѣкомъ, писъмо єго съ котораго преводѣ копию долгомъ поставляю на благоусмотрѣніе Вашего Превосходителства представити, изъ коего изволите благоусмотреть нынѣшнее положеніе Сербій и оновыхъ налогахъ въ обложеній непомѣрныхъ на народъ податѣй, съ другойже стороны Великия интриги начинаютъ возрастатъ отъ цесарскаго правительства, которое шпионами своими, старается здѣлать возмущеніе въ простомъ народѣ и для сего воздумали взводить разные клевѣти и на самаго правителя, а какъ исъ числа сихъ интригантовъ частъ также не малая находится нынѣ въ бесарабіи, которые Писмами своими дѣиствовать начали, по поводу чего и для сохраненія съпокойствія я нужнимъ почелъ отнестисъ съ пробою моею къ полномочному Намѣстнику Бесарабской области Г-ну Генералъ-леитенанту Бахметову, прося єго Превосходительству да бы поименованныхъ мною людѣй удержать до временни въ Бесарабій, да бы

Digitized by Google

они никуда немогли отлучится; копию таковой прозбы моей Ваше Превосходительство изволите получить, отъ Господина Генеральнаго консула Кириво коему я сообщилъ равномѣрно и копию письма моего, Его Сіятельству Графу Каподистрию на счеть ссуди озаймообразя для Сербій денегъ, и опрочемъ по нынѣйшнимъ обстоятелствамъ. — а какъ я имѣлъ честь равномѣрно представить прозъбу мою отъ перваго ноямбря насчеть сей ссуды денегъ для Сербій и Вашему Превосходительству, то имѣю щастіе ожидать на оную милостивой Вашей резолуцій. Позволите мнѣ теперъ, Ваше Превосходительство, принятъ смѣлесть отъ лица, Верховнаго нашего вождa, и всего Сербскаго Народа принесть, чрезъ сіе Вамъ, чувствителнѣйшую нашу Благодарность, за благодѣяніе Ваше, и попеченіе о Сербскому Народу, каковое Вы изволите оказиватъ ходатайствомъ Вашимъ. будучи мы къ несказанной радости имѣли щастіе получить, въ обявленіе чрезъ Г-на Генералнаго конзула Кирико, что дѣла наша воспріймутъ помощію желаеми успѣхъ и что щастіе Сербіи независитъ отъ Фермана Султанскаго. радосное сіе извѣстіе отъправлено мною Господину Милошу Обреновичу, съ нарочнѣмъ сего мѣсеца 20-го числа.

Пріймить увѣреніе Ваше Превосходительство что пункть сей оживотворить духъ Сербскаго Народа Новой благодарность къ висовому покровителю нашему Всемилостивѣшему Монарху; — равно какъ имя Вашего Превосходительства, пребудетъ незабвеннимъ памятникомъ въ сердцахъ Сербскаго Народа.

Я же за долгъ особеннаго щастия моего поставляю пребить по гробъ съ чуствованиями, глубочайшаго Высокопочитанія и таковойже преданости.

Букурестъ
22. Генваря 1817.

Милостивѣйшій Государъ
Вашего Превосходительства
Всепокорнѣйшій и всенижайшій слуга
М. Германъ
Депутат В. Князя и П. Сербскаго.

XXVI.

Буюкдере 29-го Іюня 1820.

Милостивый Государь,

Прибывшій сюда 22-го сего мѣсяца довѣренный Депутатъ Вашъ Г. Михайло Германъ вручилъ мнѣ исправно почтеннѣйшія письма Ваши отъ 25-го и 30-го Маія, а равно и приложенные при онимъ пункты предполагаемаго прошенія отъ Народа Сербскаго къ Портѣ.

Съ особеннымъ удовольствіемъ усмотрѣлъ я изъ объясненій заключающихся въ письмахъ сихъ новыя доказательства ревностнаго попеченія Вашего о пользахъ отечества и благоразумнаго Вашего сужденія о крайней осторожности съ коею поступать должно въ обстоятельствахъ столъ важныхъ, столь рѣшительныхъ для будущаго блага Сербіи. Въ таковыхъ расположеніяхъ Вашихъ, Милостивый Государь, могу я почерпать надежду о поправленіи погрѣшности, сдѣланой Депутатами при самомъ ихъ пріѣздѣ, немедлѣнною подачею первой просьбы: Ижъ съ моей стороны не переставалъ прилагать попеченія объ отвращеніи предосудительныхъ послѣдствій оной, стараясь внушать разными посторонними но вѣрными каналами, что Порта пріостановивъ всякое рѣшеніе, должна взирать на отправленіе полномочнаго коммиссара въ Сербію, какъ на первую мѣру испрашиваемую народомъ, прежде всякаго приступленія къ окончанію дѣла. Искренно радуюсъ, что внушенія мои не остались безъ успѣха, и доказательствамъ тому служитъ уже отзывъ данный Депутатамъ Вашимъ Портою при свиданіи 23-го сего Іюня о коемъ увѣдомилъ меня Г. Германъ. Реисъ-Ефенди и Драгоманъ Порти старалисъ сперва узнать отъ Депутатовъ имаютъ ли они надлежащія полномощія отъ соотечественниковъ на окончаніе дѣлъ: получивъ же тачная увѣренія, что не снабжены они такимъ полномочіемъ, и что имѣютъ приказаніе паче всего настаивать на присылку въ Сербію коммиссара для выслушанія народныхъ желапій, обявлено имъ, что таковый коммисаръ пошлется нѣсколько дней послѣ Байрама, и что двое изъ Депутатовъ могутъ съ нимъ

Digitized by Google

отправиться, оставя другихъ двухъ здѣсь для нужныхъ сообщеній. На семъ же свиданіи, говоря о наслѣдственномъ санѣ Вашемъ, Милостивый Государь, замѣчено было Депутатамъ со стороны Порти, что на таковую награду можете Вы со временемъ пріобрести право важными заслугами, но что теперь не предвидится еще къ тому достаточнаго повода. Также упомянуто было о тайныхъ внушеніяхъ недавно учиненныхъ Али-Пашею Янинскимъ, да бы преклонить Васъ въ свою пользу при нынѣшнемъ его намѣреніи возстать противу Порты: на отзывъ же Депутатовъ, что о томъ не имѣютъ нималѣйшаго свѣденія, сказано имъ что Диванъ извѣстившись лукавыхъ покушеніяхъ Али-Паши, въ ти же время извѣстился и о похвальномъ Вашемъ отклоненіи сихъ предложеній, въ чемъ усматривается новое доказательство преданности Вашей къ Султанскому Престолу и чѣмъ приобрѣли Вы вящее право на Монаршее его благоволеніе.

Свѣденія сіи доставленныя мнѣ Г. Германомъ, а ему сообщенныя Депутатами, были для меня тѣмъ пріятнѣе, что я щелъ полезнымъ употребить ихъ въ подкрѣпленіе домогательства Народа о наслѣдственномъ Вашемъ достоинствѣ какъ Вы усмотрѣть изволите прилагаемаго у сего проекта прошенія отъ Народа Сербскаго, о коемъ далѣе помѣщу надлежащее обясненіе. Ощущивъ уже такимъ образомъ пользу отъ первыхъ сношеній моихъ съ Г. Германомъ надѣюсь что онъ въ послѣдствіи пребыванія своего здѣсъ еще болѣе оправдаетъ Вашъ выборъ и довѣренность, но притомъ долгомъ поставилъ рекомендовать ему крайнюю осмотрительность и скромность не только, въ общемъ своемъ повѣденіи, но даже и противъ самихъ Депутатовъ. Ибо я откровенно долженъ признаться Вамъ, милостивый Государь, что я все еще не усмотриваю въ нихъ того единодушія въ возложенномъ на нихъ порученіи, и той довѣрности къ моему соучастію, которыя предписаны и нынѣ вновь потверждены симъ благоразумными наставленіями Вашими, о коихъ увѣдомилъ меня Г. Германъ. Особенно же замѣчаю, что изъ числа ихъ Георгій Поповичъ, увлеченный кажется необдуманнымъ самолюбіемъ и увѣренностию въ собственномъ своемъ искуствѣ отводитъ и другихъ своихъ товарищей отъ черты Вами предписанной и вселяетъ въ нихъ недовѣрчивость противъ искренныхъ сношеній со мною. Вѣроятно ему же предписать должно новый знакъ сей недовѣрчивости, испытатанной мною и нынѣ со стороны Депутатовъ. Предполагая отправить сіе мое отношеніе самымъ вѣрнымъ образомъ черезъ Букурестъ, предложилъ я имъ черезъ Г. Германа воспользоваться симъ случаемъ для безопасной пересылки ихъ къ Вамъ донесеній. Депутати сперва приняли сіе предложеніе, но потомъ отозвались Г. Герману, что не имѣютъ въ томъ нужды, намѣреваясь отправить свои письма съ Татаромъ Паши Бѣлградскаго. Вы сами можете посудить, милостивый Государь, сколь удивительно для меня, что Денутати ввѣрая свои письма въ совершеное расположеніе Паши Бѣлградскаго, отвергаютъ вѣрный способъ имъ предложенный отъ меня черезъ Г. Германа, коего Вы сами изволили удостоить особою довѣренности и назначили имъ въ видѣ тайнаго наставника. Неосторожность и можно сказать двусмысленость сего поступка Депутатовъ непремѣнно должны ограничивать мою къ нимъ довѣреность. Но имѣя въ виду рѣшительно судить о истинныхъ расположеніяхъ Георгія Попова, представляющаго главное между ими лице, удостовѣряюсь однакоже неоднократными опытомъ, что вліяніе его не обѣщаетъ выгоднаго направленія дкя дѣлъ Сербскихъ и предоставляю на благоусмотрѣніе Ваше мнѣніе мое, не полезно ли будетъ отозвать его отъ порученія, которое подъ его руководствомъ повредить можетъ успѣху. Впрочемъ я не сомнѣваюсь что Г. Германъ въ донесеній своемъ, которое у сего прилагаю дасть Вамъ милостивый Государь, полный и вѣрныи отчеть о всемъ томъ что въ короткое свое здѣсь пребываніе успѣлъ уже замѣтить относительно подвиговъ Депутаціи. Выборъ назначенаго въ Сербію коммисара инѣ еще неизвѣстенъ: нельзя кажется прибыть ему къ Вамъ прежде нынѣшнаго моего отношенія, слѣдственно Вы успѣте пріуготовить падлежащимъ образомъ изъясненіе народнаго желанія, коего поручено ему отъ Васъ требовать. Во вся-

Digitized by Google

комъ случаѣ Вы всегда имѣте довольно способовъ къ отклоненію настояній затрудительныхъ, естьли они встѣтятся паче чаянія отъ коммисара, по какому либо пункту, ибо можете съ основательностью опираться на необходимость совѣщаться о томъ съ старѣшинами и Народомъ, по существующемъ порядку въ дѣлѣ столь важномъ.

Теперь обращаюсь къ проекту прошенія, который безъ потери времени долгомъ поставляю препроводить къ Вамъ, милостивый Государь.

Согласно Вашему желанію попещелся (?) я дополнить по лутчему усмотрѣнію моему, присланный Вами проектъ, и расположить пункти съ порядкомъ во отвѣтствующимъ предмету. Впрочемъ во всѣхъ постановленіяхъ касающихся до внутренняго управленія и до всѣхъ прочихъ статей придерживался я съ точностію проекта Вами изложенаго. Главная цѣль моя, какъ уже и прежде о томъ имѣлъ честь объяснать Вамъ, милостивый Государь, состояла въ томъ чтобы старательно удалити изъ проекта малѣйшній признакъ вліянія Росіи, и дать ему видъ собственаго побужденія со стороны Сербовъ, прибѣгающихъ къ великодушію и справедливости законнаго своего Государя, и ожидающихъ отъ него прочнаго благо и спокойствія. Сіе правило осторожности необходимо нужно наблюдать Вамъ и впредъ въ объясненіяхъ Вашихъ съ коммисаромъ или съ Пашею Бѣлградскимъ. Естьли же они потребуютъ точнаго изъясненіяхъ о смыслѣ употребленнаго въ проектѣ рѣченія: прѣнія Дивана съ сосѣдними Державами, то Вамъ безъ опасенія можно будетъ сказать что право Росіи о заступленіи за Сербію извѣстно Вамъ и Народу изъ толкованій 8-й статьи, явно сдѣланныхъ съ Россійской и Турецкой стороны послѣ Букорестскаго Трактата; но что Народъ Сербскій, уповая на великодушіе Султана, желаемъ ему одному быть обязаннымъ благополученою судьбою своего и не ищетъ чужаго вліянія. Чтожъ касается до внушеній смѣжнаго пограничнаго начальствія, предоставляю Вамъ самимъ, милостивый Государь, объясниться, естьли того пребивано будетъ, на щетъ Австрійскихъ пограничныхъ начальниковъ, какъ Вы то заблагорасудите сообразнымъ съ обстоятельствами, избѣгая однакоже всякаго нарѣканія о цѣли сихъ внушеній, которыя могуть быть дѣлаемы и не съ вышняго приказанія, а по собственому побужденію подчиненныхъ. Вашему благоразумію и осторожности предоставлено различить то, что можетъ быть сказано по сему обстоятельству съ пользою для дѣлъ, не подавая однакоже повода къ напраснымъ замѣшательствамъ между Портою и Австрійскимъ Дворомъ.

Слѣдуя порядку Вашему я поставилъ Богослуженіе 1-мъ пунктомъ, а потомъ помѣстилъ статью о наслѣдственномъ Вашемъ достоинствѣ. Есть ли однакожъ признаете приличнѣе для успѣха поставить сію статью въ заключеніи всѣхъ прочихъ, то не находя съ моей стороны никаковаго въ томъ неудобства, я охотно предоставляю сіе на сопственное Ваше благоусмотрѣніе, такъ какъ вообще всякое перемѣщеніе и перемѣну какія Вы заблагорасудите.

Въ статьѣ о податяхъ коихъ поименованіе предоставлено Вамъ, милостивый Государь, щелъ я полезнымъ присоединить и домагательство объ оставленій Народу таможенныхъ (?) сборовъ, ибо кажется мнѣ, удобнѣе будетъ Вамъ согласить къ тому Порту при опрѣделеніи ежегодныхъ податей до полутора или до двухъ миліоновъ какъ Вы имѣете къ тому намѣреніе. Въ сей же статьѣ и какъ мимоходомъ упомянуто и о обработованіи рудъ въ тѣмъ же самыхъ генеральныхъ выраженіяхъ какъ и въ Вашемъ проектѣ, да бы не возбудить корыстолюбіе явнымъ толкованіемъ. На конецъ въ сей же статьѣ упомянулъ я и о границахъ Сербіи, точно какъ Вы описываете въ письмѣ Вашемъ, но признаюсь Вамъ я предвижу по сему пункту величайшія затрудненія со стороны Порты, тѣмъ болѣе что неизвѣстно мнѣ до какой степени основательны права Сербовъ о возвращеніи округовъ ими во время мятежа и войны завоеванныхъ и потомъ попавшихъ въ руки Турковъ. Предвидѣть должно, что Порта сильно противиться будетъ и возражать противъ сего требованія; а по тому и отдаю на сужденіе Ваше, не лутче ли не исчислять сихъ границъ, да бы не заводить прѣнія, которое повредить можетъ всему успѣху.

Digitized by Google

а умолчать о томъ, сказавъ просто что выгоды и права поселиться въ Сербію, и будутъ требованы ихъ правительствами: сіе правило было бы противно всѣмъ условіямъ принятымъ между просвѣщенными Государствами, которыя никогда не могутъ отказываться выдавать людей, изыскаемыхъ можетъ за преступленіе или даже и простыхъ бѣглецовъ возвращать слѣдуетъ.

По предрасудкамъ мусульманскимъ показалось мнѣ также нужнымъ упомянуть обиняками о карантинахъ, неупотребляя сего изрѣченія, а говоря просто о мѣрахъ предохранительныхъ противъ занесенія въ Сербію какихъ нибудъ болѣзней, отъ вступающихъ въ оную пришельцовъ. Въ статьѣ о гарнизонахъ упомянулъ я также, не только о запрещеній другимъ Турецкимъ войскамъ мусульманамъ селиться въ Провинціи, развѣ съ особеннаго согласія Сербскаго начальства. Симъ имѣлъ я виду доставить Вамъ возможность просить о удаленіи Турковъ, которые теперь могутъ находиться въ Сербіи, хотя и предвижу что и сіе сопряжено будетъ съ затрудненіемъ.

По главной цѣли изъясненой мною Вамъ, милостивый Государь, въ началѣ сего толкованія а именно удалить всякой видъ Россійскаго вліянія, не упомянулъ я о учрежденіи нашего консульства въ Бѣлградѣ ибо сей пунктъ предоставленъ будетъ соглашенію обѣихъ Правительствъ, и Россія имѣетъ къ тому неоспориваемо право. Также умолчилъ я о мыслѣ изложеной не въ проектѣ, но въ письмѣ Вашемъ, о назначеніи вмѣсто трехъ бунчужнаго Паши въ Бѣлградъ, чиновника меньшаго званія, да бы тѣмъ умѣншить тягости народныя. Такъ какъ постановленіе разныхъ податей а слѣдственно и издержекъ на содержаніе Паши будутъ согляшено Вами, смотря по силамъ народа, то отъ Васъ зависитъ представить то количество сумѣ, которое Народъ въ состояніи платить по сему предмету: другими словами, опредѣляя ежегодную плату на Пашу, отъ Порты нельза отнять воли назначить на сіе жалованье трехъ бунчужнаго или двухъ бунчужнаго Пашу по ея произволу, лишь бы сума оставалась таже.

Изъяснивъ такимъ образомъ во всей подробности правила, коимъ руководствовался я при составленіи проекта, не только повторяю Вамъ просьбу безъ всякаго затрудненія перемѣнять и перемѣщать статьи онаго, по Вашему усмотрѣнію и совѣтамъ просвѣщенныхъ и благомыслящихъ Вашихъ соотечественниковъ, но особенно прошу Васъ старательно придать сему проекту весь составъ, формы, приличные титулы и рѣченія, которыя всегда употреблялись въ прошеніяхъ народныхъ къ Портѣ и которыя мнѣ во все неизвѣстны.

Нетерпѣливо ожидать я буду извѣщенія Вашего, милостивый Государь, о послѣдствій и о прибытіи къ Вамъ коммисара; а съ моей стороны старательно буду наблюдать о всемъ что можетъ послужить на пользу Народа, удостоеннаго неизмѣняемаго участія и вниманія Высочайшаго Двора Російскаго.

Имѣю честь быть съ отличнымъ почтеніемъ и совершенною преданностію.

Милостивый Государь
Вашимъ покорнѣйшимъ слугою
Б. Строгановъ.

P. S.

Буюкдере 29. Іюня 1820.

P. S. Въ самое то время какъ я сбирался отправить сіе отношеніе, получилъ я черезъ Г. Германа письмо отъ Депутатовъ на Ваше имя, милостивый Государь, на греческомя языкѣ, которое противъ прежняго отзыва просятъ они переслать къ вамъ, и которое при семъ прилагаю.

Въ тоже время Г. Германъ увѣдомилъ меня о извѣстіи сообщеномъ ему Депутатами что будто бы отправляющійся въ Сербію полномочный коммисаръ везетъ уже съ собою Фирманъ или Хатишерифъ потверждающій первую просьбу поданную Депутатами безъ моего вѣдома. Хотя извѣстіе сіе, сей часъ только и черезъ однихъ Депутатовъ мнѣ дошедшее, кажется мнѣ еще не сосвѣмъ достовѣрнымъ, однакожъ одну возможность онаго почитаю я столь важною, что долгомъ поставляю сообщить Вамъ, милостивый Государь, мисли мои о удобнѣшемъ поступленій, въ случаѣ есть ли вѣсть сія въ самомъ дѣлѣ потвердится. Во первыхъ таковой оборотъ не долженъ по моему мнѣ-

Digitized by Google

нію, произвести никакой существенной перемѣны касательно проекта нынѣ къ Вамъ препровождаемыго, или по крайнѣй мѣрѣ перемѣна сія состоять будеть въ одномъ названіи проекта.

Въ первомъ случаѣ, а именно есть ли коммисаръ по прибытіи своемъ будетъ требовать просто, и непредявляя ни фирмана ни хатишерифа, изъявленіе народнаго желанія Сербовъ, то Вы можете представить ему проектъ сей изготовленный Вами въ надлежащей формѣ и въ видѣ изявленія желаній сербскаго народа о правахъ и преимуществахъ испрашиваемыхъ отъ Порты, и будете просить о формальномъ утвержденію онаго.

Въ другомъ случаѣ, есть ли коммисаръ, какъ сообщаютъ нынѣ Депутати, по прибытіи своемъ въ Бѣлградъ, обявитъ что онъ привезъ фирманъ или хатишерифъ потвердающій первую просьбу, поданную отъ имени народа, то Вы, милостивый Государь, обявите что въ сей первой просьбѣ означены только вообще главныхъ права просимыя Народомъ, а именно: правовнутреннягоу правленія подъ потомственнымъ начальствомъ князя Милоша Обреновича, и проистекающія изъ внутренаго управленія преимущества, и право опредѣлить съ общаго согласія количество народныхъ податей; и потомъ представите же самый проектъ въ видѣ подробнаго обясненія главныхъ пунктовъ заключающихся въ первой просьбѣ, требуя чтобъ сіе обстоятельные пункты были утверждены формально Портою, какъ представляющіе въ полномъ и подробном видѣ, те права и преимущества, коихъ Народъ Сербскій проситъ отъ Султана, и по утвержденіи коихъ Сербы готови будутъ учинить надлежащую присягу на вѣрность.

Такимъ образомъ, ежели бы и въ самомъ дѣлѣ коммисаръ захотѣлъ настаивать на учиненій присяги, основываясь на привезенномъ имъ хатишерифѣ или фирманѣ, то Вы имѣете, милостивый Государь, вѣрный склопъ ревностно настаивать о дарованій и утвержденіи всѣхъ правъ и выгодъ изчисленныхъ въ проектѣ, неупуская притомъ изъ виду замѣчанія изложеныя въ письмѣ моемъ о каждомъ пунктѣ отдѣльно, болѣе же всего замѣчанія которыя относатся къ назначенію границъ Сербіи.

Въ заключеніе долгомъ почитаю поставить Вамъ въ виду, милостивый Государь, непремѣченое правило, которымъ я долженъ руководствоваться и которое должно имѣть решительное вліяніе надъ Вашими подвигами. Сіе правило есть, что всякій Актъ который заключать будетъ удовлетворительное или недостаточное желаніе Народа Сербскаго, но который при томъ подписанъ будетъ Верховнымъ Вождомъ и старѣйшинами, долженъ быть принятъ мною, какъ скоро Порта сообщитъ мнѣ оный, какь точное и подлиное желаніе Народа. Слѣдственно и участіе Россіи, основанное на 8-й статьѣ Букорестскаго Трактата, не можетъ простираться далѣе, послѣ таковаго Акта.

Б. Строгановъ.

На полеђини стоји:

Примљено 20 Јулія 1820.

Оригинал у архиви министарства спољних послова, фасцикла за год. 1821—1826 године. „Акта иностранa“.

XXVII.

№ 41.

ОБЯВЛЕНІЕ.

С коимъ са согласіемъ Его Сіятелства Сербій Княза и Господара Нашег Милоша Обреновича, дозволявасе Трговцу Рисги Јовановићу здѣшнѣму да онь за цѣлу ову 1828-му годину може свудь по Предѣлу Нашѣмъ свакогъ рода Марву Трговине ради куповати и на сваку Скелу Нашу Савску и Дунавску, платившн ђумрукціи на ону обични ђумрукъ, у цесарску страну прегонити.

Препоручуесе дакле свакой Сербской власти, да бы вышереченому Трговцу Рисги Јовановићу, свудъ по Предѣлу Нашемъ ходити, и свакогъ рода Марву куповати непрепятствовали.

Скелеціяма пакъ Нашимъ Савскимъ и Дунавскимъ препоручуесе, дабы реченому Трговцу, марву нѣгову, кою бы онъ у Цесарску страну

Digitized by Google

превозити желіо, наплативши на ону обични ђумрукъ, дозволіо превозити.

Трговцу пакъ поменутомъ строжайше налажесе да ону Марву кою од Народа куповао буде, съ чистимъ и цѣсарскимъ Новцима, и по обнародованому теченію плаћа.

Дано у Крагуевцу
7 фебруара 1828 года.

(М. П.) Судъ Народный Сербскій.

№ 250.

(М. П.) Милошъ Обреновичъ
князъ Сербскій

Горњим писмима додајем још и ово: депутације српске у Цариграду од 20. априла 1831. године.

Ваша Свѣтлостъ,

Милостивѣйшій Господару!

Съ каквимъ е нестерпѣніемъ Порта очекивала отговоръ Ваше Свѣтлости на писмо Каймаканъ-Пашино, довольно Вамъ описати неможемо, ибо свакіи данъ Бегликчи Рейзъ-Ефендіе питали су Алексу нашегъ, како га виде: „ели татаръ дошао? и Ацаба да ли ће вечерасъ доћи? или да ли е баремъ у путу?“ Знаюћи овакво нестрпѣніе Портино одма како е Петаръ татаринъ дошао 7. у ютру у 2 сата по 12; послалисмо писмо Свѣтлости Ваше къ Каймаканъ-Паши по Алекси да га преда Бегликчи-Ефендію. Но текъ што е се Алекса предъ вратима Бегликчи-Ефендіинимъ показао, скочио му е на сусретъ Нури-Ефендій, Кесседаръ Бегликчи-Ефендіинъ, и питао га: „Еда татаръ?“ Разумѣвши да е татаръ дошао и да писмо къ каймаканъ-Паши има, одма повео Алексу къ Рейзъ-Ефендію, кодъ кога е и Бегликчи-Ефендія био, и безъ свакогъ искања допуштеня да къ њима уђе, уведе Алексу къ Рейзъ-и Бегликчи-Ефендіяма у собу. Ови се обоица обрадую и запитаю Алексу: „Шта ли пише Бегъ?“ Алекса отговори да незна, будући, вели, да кнезови іоштъ нису были прочитали писма; но они се — кнезови — моле да имъ дозволите сутра доћи и све што Бегъ Милошъ пише, појавити Вашимъ Екселенціяма. Они одма дозволе, а притомъ и драгомана свога позову, да имъ на кратко протолкуе писмо Свѣтлости Ваше, съ коимъ драгоманомъ одма Рейзъ-и-Бегликчи-Ефендіе отнесу писмо Каймакану. На Бегликчи-Ефендіи, кадъ е се вратио, было примѣтительно задовольство и заповѣди Алекси, да и мы донесемо у преводу писмо Свѣтлости Ваше къ њима на видѣніе. Мы преведемо писмо Свѣтлости Ваше подъ № 754-мъ. Но како смо послали Алексу на капію, отнео е и Г. Лазаръ писмо Свѣтлости Ваше къ Господину Посланику и копію писма Каймаканъ-Пашина. Прочитавши оба весма му е повольна была постоянна вѣрностъ Ваша къ Султану, и совершенно одобрио е и содержаніе писма Вашега къ Каймаканъ-Паши и признје, да вы само за то храните корреспонденцію господ. Ск... и нѣгове Агенте примате, што се ради, дознаваюћи овимъ начиномъ истинна намѣренія бунтовника, — услужити Султану, но како Порти, тако и Императорской Миссіи; доставляюћи она совѣстно, весма е, вели, Князъ Милошъ умно поступио. Каже Г. Посланикъ, да е преће нѣкогъ времена къ нѣму доходио Интернунцій, и говорио, да онъ има исправна извѣстія съ границе свое, да се и Срби намѣраваю союзити са Ск.... и овимъ начиномъ повратити предѣле оне, кое траже, и да су већъ поводъ буни у Бѣограду дали, хотећи истерати оне Турке силомъ изъ Бѣограда. Я самъ му — говори Посланикъ — отговорио, да немогу вѣровати то, знаюћи досадашнѣ поведѣніе Княза Милоша, особито садъ, кадъ е и Русія послала свога коммиссара, да предѣле имъ поврати. Садъ пакъ, по долазку Австрійске поште у Цариградъ 6. т. м. дошао е опетъ къ мени, и дае ми за право, што самъ му преће изговорио, казуюћи, да е добио истинита извѣстія отъ пограничный Австрійскій начальника, да е у Сербіи све у найвећемъ спокойствію, и да е смутньи у Бѣограду поводъ био, што е хотѣо Князъ у Београдъ доћи; но видећи да су се Турци поплашили, предпочитовао, вели, у нѣкомъ у близости манастиру са своіомъ фа-

Digitized by Google

миліомъ састатисе. Додае Г. Посланикъ, да е онъ — Интернунцій — пређашнѣ извѣстіе непремѣнно Порти доставио, и да е се Порта еднако до садъ сумняла отъ Княза. И я, вели Г. Посланикъ, садъ одма послаћу съ овимъ извѣстіемъ, будъ-то отъ Коцебу полученнымъ, послати Франкина на капію ради нѣна успокоенія. Г. Лазаръ: Австрійцы су намъ свагда недоброжелательи: мы ный одавно познаемо. Г. Посланникъ: посѣщавате ли вы понѣкадъ Интернунція: Лаз: зимусъ у мѣсецу Декемврію отнео самъ едно писмо княжеско къ нѣму, кое е содержавало отговоръ на писмо Интернунціево, коимъ е овай нѣкогъ Графа Сѣченя, кои е изъ Цариграда преко Сербіе отишао, препоручивао. Я самъ о овоме онда іоштъ явио Г. Бар. Рикману и показао му и копію съ истогъ Княжескогъ писма. Г. Посланикъ: Я вамъ толико могу казати, да Австрійскій Дворъ ние Србима пріятель. Лаз: мы то добро дознаемо, но на граници съ ныма бывши, морамо политично съ ньима у любови живити. Г. Посланникъ: Князъ совершенно право има, и Интернунцій се овде хвали Княжескимъ поведеніемъ на граници. Потомъ упита Посланикъ: не пише-ли Князъ колико има войске у Арнаута и колико у Босняка. Лаз: Садъ непише, но преће е писао, да су Бошняцы описивали свою войску до 75 хиляда. Напослѣдакъ заключи Г. Посланникъ овимъ разговоръ свой. О! да хоће скоро Князъ и Коцебу явити шта су тамо учинили, да се еданъ путъ Србска дѣла сврше, а видисе да бы и Порта была рада; но, вели, овде се све — и ограниченіе и данка пресѣцаесѣ свршити мора. Лаз: О, колико бы ово Князу и народу повольно было; но усерднымъ настояніемъ Вашегъ Превосход. све ће се скоро и срећно окончати. Съ овимъ растану се. 8. у ютру отнелисмо преводъ реченногъ писма Ваше Свѣтлости къ овдашнѣй Депутаціи на капію и найпре предали га Бегликчи-Ефендію у присутствію Аметчи-Ефендіе. На првогъ лицу, докле е читао, показивало се задовольство, а прочитавши рекне: ово е са свимъ по жельи моіой Блист. Порте написано, еръ изъявлюе искренно Князъ вѣрностъ свою къ Девлету. Мы му отговоримо: Дабы се Князъ особито радовао, да може Блист. Порту онако о вѣрности своей и народа Сербскогъ увѣрити, као што е самъ у срцу своемъ спрама Височайшегъ Девлета чувствуе, и кадъ бы могао умолити Блист. Порту, да ни овдашньимъ ни Европейскимъ непріятельима нашимъ ушію своій неподае. Бегликчи-Ефендія: увѣрени будите, да Девлетъ ни найманѣ сумнѣ отъ Княза Милоша нейма. Потомъ преда истый преводъ на прочитаніе Аметчи-Ефендію, а пошлѣ своъа човѣка къ Рейзъ-Ефендію, да смо га ради видити. Одма Рейзъ-Ефендія послао е свога човѣка и позове насъ къ себи. Бегликчи-Ефендія преда намъ истый преводъ, съ препорукомъ да га и Рейзъ-Ефендію поднесемо. Ушавши кодъ нѣга, запита насъ за здравлѣ Ваше. — Мы учинисмо обичне церемоніе. потомъ каже да су они задовольны съ отговоромъ Свѣтлости Ваше къ Каймаканъ-Паши, но да у ономъ стои, даће Депутати обширние извѣстити Блист. Порту о свему. Мы предадосмо садъ и нѣму онай преводъ. Читаюћи га све му се лице веселие виђаше, а прочитавши, рече: таманъ отговоръ, као што е се Девлетъ отъ Бега Милоша надао: но кадъ е онъ овако Девлету нашемъ вѣранъ и приверженъ, некъ се нада, да ће изъ милости Девлета, много веће привилегіе и права добити, него што е се надао. Мы и нѣму онай отговоръ, као Бегликчи-Ефендію учинисмо, и Рейзъ-Ефендія рече: валла никоме неподае Девлетъ своій ушію, кои бы што противъ Бегъ Милоша говорио, као што ние ни Паши Бѣоградскомъ вѣровао, што е описивао возмущеніе Турака у Бѣограду. Мы сами сте и у овомъ случаю видили, Ефенди, каква неоснованна доносенія на Княза бываю. Князъ имао е много прилика преће чинити противни Порти, но свагда е се удалявао отъ оныій, и колико му е могуће было служно е Девлету, а како бы садъ Князъ, получивши толика благодѣянія отъ Девлета, могао што против нѣга и помыслити. Къ тому Князъ е нашъ дао Девлету у 1828. лѣту Сенетъ, у коемъ и заклетву вѣрности, коя никадъ неће погазити, еръ бы насъ за то самъ Богъ казнио, а особито удостоившись се садъ толикій благодѣянія; тако мы, Ефенди, вѣруемо, и по тому се свагда владамо. Увѣривши насъ Рейзъ-

Digitized by Google

Ефендія повторительно, да никакве сумпѣ отъ стране Ваше Свѣтлости и народа Србскогъ нейма̀ю, упита: какво бы писмо желио Князъ отъ стране Девлета имати, у призрѣнію обране граница Србскій отъ бунтовника. Бошняка и Арнаута? Кажемо: дозволеніе отъ Девлета, да може Князъ оне бунтовнике отъ граница Србскій и силомъ оружія отбіяти. Рейзъ-Ефендія: Князъ има Каймаканъ-Пашино писмо коимъ му се дозволява свакимъ начиномъ старати се, да се неучини вѣрноме народу Србскомъ каква ущерба. Истина ние откровенно изъяснѣно, да ій може оружіемъ отбіяти; но до два-три дана, даћемо мы изъ засѣданія Министра нашій отговоръ Князу на све ово. Мы: Князъ овде разумѣва и оне границе, кое іоштъ нису присоединѣние къ Србіи, а надамо се да ће, по милости Высочайшегъ Девлета, присоединити, и пита може-ли и онай народъ Србскій отъ бѣснила бунтовника бранити. Рейзъ-Ефендія: за све ће се дати точанъ отговоръ Князу. Отъ Рейзъ-Ефендіе повратимо се къ Бегликчи-Ефендію и овай насъ упита: Заръ вел. Везиръ мало има войске кодъ себе? Депутати: Князъ е нашъ тако разумѣо, и видећи, да сви Арнаути противъ пѣга полазе, бои се, да се њиновой Свѣтлости што противъ желѣ недогоди, и зато пише и моли Девлетъ, да бы што скоріе войске собрале се, да Скадраниновой войсци рѣшительный ударъ даду, докле се и Бошпяцы међу собомъ кавце. Но вы, Ефенди, за ово све болѣ знате, къ тому додамо: опростите памъ што се мы у овако политичне ствари упуштамо. Бегликчи-Ефендія: То нити говори князъ ни вы, но вѣрностъ Ваша къ Девлету. Депутати: кадъ памъ таку слободу о овакимъ стварима говорити дасте, то усуђуемо се упитати: зашто и съ флотомъ не похитате къ Дулцину и Антивару, могли бы диверсію учинити, Скодра-Паша потрчао бы свою кућу бранити, а ова воиска царска узела бы махъ. Арнауты кадъ се еданъ путъ смѣту, тежко се могу поправити. Къ тому добро бы было учинити партіе изъ-међу бунтовника, еръ како се види у Босни едни држе іоштъ страну цареву а тако мыслимо, да и у Арнаутлуку бива. Бегликчи-Ефендія: све добро говорите, и већь су фермани пужны на све стране отишли, надамо се у Бога, да ће све добро быти. Говори далѣ.— Бегъ-Милошево писмо къ Каймаканъ-Паши и преводи съ писма Бегова къ Вама, данасъ іоштъ представиће се Султану, и како су Порти по жељи написанна, надамо се да ће Султанъ заповѣдити, да се врло лѣпо Бегу Милошу отгогори, а може быти да ће и отъ Бега какву службу поискати. Депутати: Князъ у чему буде могао послужити Девлету, неће отрећи.

Мы смо писали Свѣтлости Вашей, дасмо се рѣшили были дати, по совѣту Бегликчи-Ефендіе, 255 хиляда гроша, да великаши турскій по послатомъ къ Вашей Свѣтлости тевтеру подѣле. Они су представили Султану, но овай е отговорио имъ, да садъ много пречи послова има, него да се онъ занима одобреніемъ дарова, и зато ова ствар, вели, нека стане мало. Овако явио е намъ Бегликчи-Ефендія. Но 12. кадъ смо, по заповѣсти Бегликчи-Ефендіе, послали Алексу нашегъ на капію совѣтовао е истый — Бегликчи-Ефендія —, да као што имамо писмо Свѣтлости Ваше къ Сераскиру Хосревъ-Паши отъ 14. пр. Марта, кое е найпре бно рекао онъ — Бегликчи-Ефендія — да му га непредаемо, зато, што бы му морали 25 х. гр. съ онимъ дати, кадъ се може изъ саима назначенне сумме и пѣгово исе извадити, и заедно, кадъ и прочима великашима, предати, совѣтовао е, велимо, да начинимо єданъ техриръ къ реченноме Паши, и будъто да га молимо, да онъ учини у затезаню непримања дарова, Министрима назначенній, облакшанѣ да ій можемо предати свакоме по назначенію отъ имена Вашегъ, еръ мы морамо сматрати ово неприманѣ за нѣко негодованіе Девлета спрама Княза, или насъ овде — Депутата, и овай техриръ да отнесемо и предамо му. А притомъ и за дѣла наша да говоримо му. Изъ овогъ мы судили смо, да се реченный Паша іоштъ нашимъ дѣлима противи, и зато, по совѣту Бегликчи-Ефендіе, мы учинимо и 13. у 11 сатій ютра одемо на Сераскиръ Капію — (Г. г. Лазаръ и Сава) — пріявимо се найпре Яхія-Бегу, Кефаи Пашикамъ. Овай прими насъ учтивѣйше и одма пріяви Паши, да смо га ради видити. Паша позове насъ къ

Digitized by Google

себи, како смо га полюбили у скутъ вмѣсто Ваше Свѣтлости, одма донео намъ двѣ столице и близу себе сѣсти заповѣдио, питао за здравлѣ Ваше Свѣтлости, и каже, да е Султанъ и онъ — Паша — и све министерство задовольно вѣрностію Вашомъ, кою у послѣдньимъ писмима — къ Каймаканъ-Паши и къ вама — Депутатима. у преводу капіи предатомъ, коя као сунце сія, изъявлюсте, и зато дањсте іоштъ вєћа благодѣянія отъ Султана видити. По вѣрности Княза Милоша Девлетъ се нада, да ће Бегъ у овимъ обстоятельствама Бошняцима баръякъ показати. Бегъ Милошъ нека упита Бошняке, зашто они противъ нашегъ доброгъ Султана Махмуда, кои хоће добро и своій Мусульмана и прочій народа, кои нису са Султаномъ едногъ закона, устаю; потомъ некъ објасни Бегъ Милошъ ньима, да онъ — Бегъ Милошъ — ако и ние оне религіе, кое и Султанъ и они — Бошняцы, опетъ за то, да е вѣранъ Султану, и даће бранити праву страну нѣгову, ако-бы на Султана пошли. То естъ — съ едне стране нека ій совѣтуе, а съ друге нека плаши; међу Бошняцима има и паметный людій я знамъ, кадъ самъ у Босни Везиромъ био. Депутати: да е Бегъ Милошъ Девлету вѣранъ, доказаое вєћъ у много случаева, како-исі: у буни Теиеделлиной, Влашкой и Грчкой, кои су га сви звали да се съ ньима соедини, но онъ е предпочитовао одржати заклетву, данну Султану, и народъ Сербскій у спокойствію, него-ли се ослонити на обѣћаня свію реченный бунтовника. Сераскиръ-Паша: А кадъ су Москови на насъ ударили, да е се съ ньима союзно, колико-бы намъ могао штете учинити! Но Бегъ Милошъ вмѣсто да се съ Московима союзи, потегао е се на страну и нашой войсци Скадранину кодъ Видина заиру давао. Онда е, вели, Скодра, искао допуштенѣ отъ Девлета, да удари на Сербію, говорећи, да е онда време было, да сатре Бега Милоша и народъ; но Девлетъ ние допустио му. Ово, вели, што я говоримъ, добро е Девлету познато. Наставимо далѣ: а што се тиче захтеваня садъ услуге, кою Девлетъ отъ Кнеза захтева, нека му се пошлѣ еданъ хаттъ и доиста што-годъ буде му могуће, неће се Бегъ Милошъ отрећи услужити. Сераскиръ-Паша: да се договоримо, пакъ ћемо све по реду писати му, и надамо се да намъ неће отрећи, као што и самъ свою услугу у писму къ Каймаканъ-Паши и преводу вашемъ подноси, гди говори, да му се писмено даде за обраненіе граница отъ нападенія Арнаута и Бошняка, или отъ стране Каймаканъ-Пашине, или поне Бегликчи-Ефендіине, а да се онъ на сама устмена објасненія ослонити неможе, и зато мы ћемо све написати, како валя. И поднете дарове примићемо, и како небы, вели, пріятель отъ пріятеля приміо? Депутати спомену му садъ за дѣла, говорећи, да е Височайши Девлетъ дао Народу Сербскому Хатишерифъ, у комъ назначено е, да ће се за едну годину дана све, што е у нѣму писано и обећано испунити, и само іоштъ 4 мѣсеца до реченногъ времена остаю. Сераскиръ-Паша: Єсть — мы смо послали нашегъ комиссара у Бѣоградъ, и садъ очекуемо, да видимо шта ће онъ онамо съ Бегъ-Милошемъ учинити, и како извѣстіе примимо одонудъ одма ћемо и дѣла ваша окончати. Потомъ стане приповѣдати, како е за времена покойногъ Г. Ђорђа воевао съ Бошняцима противъ Сербіе, како сте му вы на Дрини противъ стали, како е Кара-Ђорђе разбіо Ибраимъ-Пашу-Скадранина, како е овай, разбіенъ, у брдине отъ Ниша побѣгао; и да онъ — Сераскиръ — ние знао, да е Ибраимъ-Паша разбіенъ и зачудио се откудъ се набрала Сербска войска на еданъ путъ противъ нѣга, као трава. Каже, како су онда Французы искали Босну отъ ный и Кримъ имъ давали, и много коекаквій приповѣдака. Потомъ каже да га често постицавамо и сотимъ растану се. Оданде Г. Г. Лазаръ и Сава отиду управо на капію къ Бегликчи-Ефендіи, и покажемо му све, какавъ су разговоръ са Сераскиръ-пашомъ имали, и онъ покаже имъ, да они изъ засѣданія Министерства, пишу едно писмо Свѣтлости Вашой, кое, вели, да се постарамо по татару нашемъ послати тако, да непадне, као она по Богдану, у руке противника, говорећи: Порта никако ние рада, да писма отъ нѣга и Депутаціе къ Бечу, и Бегова къ Порти, или членовима нѣнимъ у руке противника падаю. Заповѣди да пошлѣмо 14. Алексу на капію. Отн-

Digitized by Google

шавши Алекса на капію, каже му Бегликчи-Ефендія, да су добили дозволеніе отъ Султана примити поднете имъ дарове отъ Свѣтлости Ваше, и заповѣди Алекси да одма донесе, говорећи; я бы рекао, да и кнезови съ новцима дођу, но едно ние пристойно, а друго, да недае толике наочице, и за то после, докт отправе татарина, нека дођу, и ако су ради да виде Сиркіятиба, Силихтара и Башъ-Чоадара, приближенне къ Султану люде; я ћу имъ наћи начинъ после нѣколико дана. Враћаюћи се Алекса сретне Сераскиръ-Пашу, кои е текъ био отяшао на капіи. Овай га къ себи позове и пита: есу-ли кнезови задовольны, како самъ ій примио? Алекса отговори, да су весма задовольны. Сераскиръ-Паша: Увѣри ій да я весма любимъ Княза пьиногъ, зашто Девлету нашемъ вѣрніи отъ многій нашій, и зато га и Султанъ люби и награждава, когъ отъ мене много нека га поздраве, любимъ и уважавамъ и кнезове, и кажи имъ, да су моя врата отворена и Бегу Милошу и ньима, што имъ е годъ нужно, къ мени нека дођу. Ово све кадъ предъ много Господе мале и велике изговорио и пошао нѣколико корака отъ нѣга, послао е едногъ отъ своій приближенный людій, да упита Алексу: ели све добро разумѣо и упамтио, и заповѣди му да све оно нама яви.

Мы смо по совѣту Бегликчи-Ефендіе послали паре подъ печатомъ по Алекси нашемъ на капію. Овай отнео ій е найпре къ Бегликчи-Ефендіи, а потомъ къ Реизъ-Ефендіи. Овомъ приликомъ явио е намъ Реизъ-Ефендія преко Алексе, да е онай часъ дошао нашъ татаринъ отъ вел. везира, съ извѣстіемъ, да е овай Тоске, коій е много было, на главу разбио, и тако растерао, да еданъ за другога нису знали.

Кадъ смо мы были кодъ Сераскиръ-Паше и отъ нѣга изишли, ушао е къ нѣму Богданъ. Овай е и писмо Ваше Свѣтлости превео му. Овоме казивао е Сераскиръ, да смо кодъ нѣга были, казао му, како е Свѣтлость ваша писала къ Кайманъ-Паши, и како смо се мы о вѣрности Вашей и народа изражавали, а потомъ придода: „Да се Девлетъ чуди како други противно овоме доказываю говоре.“ Богданъ дође и кодъ Реизъ-Ефендіе, и покаже му, шта е се са Сераскиръ-Пашомъ разговарао, и Реизъ-Ефендія рекне: „Ние намъ за чудо што наше Паше противъ Бегъ Милоша пишу, но шта су учинили Сербы Австріи? Преће, каже, доходио е еданъ Генералъ у Бѣоградъ и съ Пашомъ разговарао се, и ние му доста было, што е овоме онако зло противъ Серба говорио, него и овде интернунцію писао, и овай проби намъ уши свакій данъ, говорећи, да су Сербы са Шкодра-Пашомъ у согласію, као и за ону мутню у Бѣограду, и оно е, вели, све дѣло Австріяна, но мы смо увѣрены да све лажу, а даћемо Бегъ Милошу іошть еданъ изметъ да намъ учини.“ Какавъ изметъ, мысли, види се из прилагаемогъ писма Каймаканъ-Пашина къ Свѣтлости Вашей, и ове копіе по коіой Порта жели, да вы напишете писма отъ стране ваше къ Пашама Гегскимъ и Бошнячкимъ, кои су противны Султану, и кою е копію нама Бегликчи-Ефендія преко Алексе нашегъ 15. ов. м. послао. Видећи мы да у овомъ писму при концу дае Порта дозволеніе Свѣтлости Вашей, да бунтовницима, каюћимсе, можете опроштеніе отъ стране Султана обѣћати, отишли смо на капію и питали Бегликчи-Ефендію: можете-ли свакомъ безъ разлике милостъ царску обѣћати. Бегликчи-Ефендія отговорио е, да свакомъ можете обѣћати; но будући да се мыслити мора, да ће они, преступницы, подъ нѣнимъ уговоромъ искати да се покоре, кое уговоре знати садъ неморемо, то ће нужны быти, да Бегъ она ньиова захтеваня яви и Блист. Порти и вел. Везиру, и добиће одма отговоръ. Каже Бегликчи-Ефендія, да порта захтева отъ васъ, да одма забраните запру и сваку другу потребу изъ Сербіе уносити у бунтующе се предѣле — Босну и Албанію. Ово молили су и Австрійскій Дворъ, да ништа у Босну недопушта докле се несмири. Къ тому сва е флота Султанова већъ отишла у Адріятическо море, и говори се да носи до 20 хиљ. войске, кою ће у Дулциньћ и Аптивари на суво поставити. Свимъ пакъ Посланицима овде објавила е Порта, да е сва Албанія поставити на у блекаду, и зато, да яве своимъ трговцима, да се небы кои усудно, рану или буди какву потребу доносити у пристанища Албанска, еръ

Digitized by Google

ће быти све, што се ухвати конфисцирано. Анадолскій бунтъ утишанъ е са свимъ: Багдатскій Паша молио е Султана за милостъ, и овай му е опростио, и садъ сва войска, коя е была опредѣлена одавде на Багдатъ, полази противъ Арнаута и Бошняка. Одавде свакій данъ регулата войска къ Уссеинъ-Паши у Едрене отлази, и люди, кои добро дознаю, кажу да е досадъ до 30 х. регулате войске одавде изишло, кромѣ што е было у Едрени, и нерегулате изъ овогъ буцака око Цариграда до 20 х. Къ тому заповестъ су добили све паше и Аяни съ ове стране Едрене — око Мраморногъ и Црногъ мора и Дунава, да, што више могу, войску беру и да иссту къ Уссеинъ-Паши, и доиста отъ Црнога и Мраморногъ мора — до Албаніе све е у движенію. Къ томе Селимъ-Мехмедъ-Изидъ-Паша, бывшій два три мѣсеца вел. везиромъ, и бранившій храбро отъ Русса Варну, добио е опетъ тугове и купи войску: крцаліе, деліе и какве нађе, кою ће къ великомъ везиру повести. Усеинъ-Паша већъ до 100 х. войске има, съ овомъ ће поћи на Босну. Ово дана послатъ е Хадій-Назифъ-Ерешидъ-Ефендія, бывшій Ћехалъ-Бегомъ, а потомъ топханеназиромъ, у Едрену, и Арифъ-Ефендія — првый, да се стара набављяти све военне ствари и рану войсци Уссеинъ-Пашиной, а другій войсци вел. везира. Сви се европеи чуде, каква сильна приготовленія Султанъ противъ Шкодре чини.

15. добила е Порта извѣстіе отъ вел. везира, да су Арнауты на нѣга напали. Онъ ние дозволио преће своіой войсци пуцати, докле Арнауты нису започели; а потомъ ополчио се онъ са свихъ 11 х. регулате войске противъ 30 х. Арнаута, и што е пало на мѣсту, пало е, а прочи сви разбѣжали се кудъ-кои. 16. пакъ дошли су и други два татара отъ вел. везира къ Султану управо, а отъ овогъ послати на капію, гди су обоици по 2500 гроша дали и обукли имъ капуте. По овима татарима подтврждава везиръ прва извѣстія, и прибавля, да е Арнауте 4 сата отъ Прилѣпа гонио. Преће него, што су Арнауты пушку на вел. везира бацили, ние хотѣо Султанъ Шкодру бунтовникомъ ферманомъ прогласити; садъ пакъ проглашава га по своимъ царству своемъ. И ето тай Девлетскій татаринъ носи ферманъ Бѣоградскомъ Паши, и објављюући Шкодру ферманіомъ, као што писмомъ своимъ Каймаканъ-Паша и Вашей Свѣтлости явля. До два дана 40. капицибаша изъ сарая царскогъ пошилюсе. — 20. къ вел. везиру; а 20. къ Уссеинъ-Паши; да настояваю, да часъ пре войска на свое опредѣленно мѣсто иде. Како отъ писма овогъ Каймаканъ-Пашина, такъ и отъ прилагаеме копіе, по коей препоручуе Порта, да пише Свѣтлостъ Ваша бунтовнимъ Пашама Гегскимъ и Босанскимъ капетанима, предалисмо како копіе на турскомъ езыку, тако и преводе на русскомъ езику Г. Посланику преко Г. Лазара Ѳеодоровића. Г. Посланнику весма е жао, што вамъ за истій предметъ писати садъ времена ние имао зато, што, како е Писмо Каймаканъ-Пашино изишло, Бегликчи-Ефендія препоручио е, да одма татара нашегъ съ еднимъ Девлетскимъ татаромъ пошлѣмо, а Г. Посланикъ онай данъ е съ отправленіемъ поште забунѣнъ; но кажс да ће до кои данъ писати. Притомъ казао е истоме, да васъ отъ нѣгове стране поздравимо, и да явимо, да треба непремѣнно да забраните износити изъ Сербіе у бунтовне предѣле рану, и друге потребе; къ тому да неможете отказати Порти са свимъ на услугу у томе; да необъявите да сте вы вѣрны Девлету и да сте са стране Нѣгове; да станете на границама Сербскимъ, но да не нападате на бунтовнике; еръ, вели, можете навуѣи несрећу какву на народъ. На послѣдакъ заключава Г. Посланникъ: „Князъ е на ономъ мѣсту, гди може видѣти све, што бива, — онъ е проницателанъ, знаће употребити ова обстоятельства на ползу, и стараће се, да непостави благополучія народнѣгъ у бѣдство. — Онъ, кадъ бы могао показати садъ услугу Султану, и дати Му помоћъ у овимъ обстоятельствима, онъ бы много већа права отъ Султана добио.“ Каже Г. Посланикъ, да е по послѣднѣй пошти Австрійской добио писмо отъ Г. Коцебу, коимъ извѣщава га, да сте се вы бавили нѣколико дана у мон. Раковици, и отишлисте опетъ у Крагуевацъ; а да везиръ еднако іоштъ жене и дѣцу Турску у граду држи, и што е овай говорио да с Свѣт-

Digitized by Google

лость Ваша са Шкодромъ у согласію, да се више може мыслити, да е прѣње Везиръ Бѣоградскій. Къ тому, да Бошняцы, боећи се Срба, несмѣю никудъ изъ свое землѣ да кораче. Ово писмо, каже, да е онъ Сиркіятибу показивао, а потомъ и Рейзъ-Ефендіи, и да су обадва казали, да Девлетъ ни найманѣ о князу сербскомъ не сумня.

Ово е, Милостивѣйшій Господару! теченіе досадашнѣгъ настоиваня нашегъ. Изъ коега видити може се, да, како за дѣла кодъ кога великаша опоменемо, свакій отговара, да су коммиссару и Паши Бѣоградскомъ учинили налогъ, да се съ Вашомъ Свѣтлостію за границе разговоре, и како отуда извѣстіе добію: есу-ли што могли свршити, или не, онда одма ће се овде свршити. Овако нама, овако и Г. Посланику отговараю, и Г. Посланикъ очекуе извѣстія отъ Ваше Свѣтлости и Г. Коцебу.

Каймаканъ-Паша и Ћехади-Бей препоручивали су Бегликчи-Ефендіи за обѣћанне имъ волове и краве, да бы се што пре послале, будући е, веле, садъ найболѣ време.

Бегликчи-Ефендія каже, да е Марку Георгіевићу казао, да яви Свѣтлости Вашей, да е обычай, и да е требало, да Берать и Хатишерифъ, послатый онда по Лебиту, донесе и преда Свѣтлости Вашей Нафи-Ефендія; но будући е овай весма нуждань онда бно овде, зато су реченна два Акта по Лебиту послали. Изметъ пакъ за ове Акте, што су донете, да припада реченному Нафи-Ефендію —. и то 15—20 х. гроша. Бегликчи-Ефендія питао е насъ: имамо ли какво наставленіе за овай Мы смо му отговорили, као што естъ, да досадъ никаква немамо. Онъ се срди на Марка, говорећи, да може быти да ние явио Вашей Свѣтлости. Къ тому каже Бегликчи-Ефендія, да е обычай дати $13^1/_2$ аршина чохе за мухурдара Рейзъ-Ефендію и 10 за едногъ ямака. Порти ни мало ние мило, што е Богданъ съ писмомъ пао у руке бунтовника, и мы смо врло забринули се, чуюћи отъ понѣкогъ татарина, кои отъ тій краева долазе, да бунтовници іоштъ Богдана отпустили нису. Инди и Девлетскомъ татарину заповѣђено е отъ Порте, да узъ путъ добро испитую, и да не падаю съ овимъ писмима бунтовницима у руке, ако ће и преко Влашке ићи.

Овде прилажемо квиту, добіенну отъ Порте на примлѣнну сумму отъ 255 х. гр. — Впрочемъ пребывамо, као и досадъ.

Ваше Свѣтлости,
Милостивѣйшегъ нашегъ Господара,
Покорнѣйше слуге
Депутати Народа Сербскога.

Цариградъ
20. Априла 1831. г.
№ 67.

Digitized by Google

ШТАМПАРСКЕ ПОГРЕШКЕ

На	страни	97	I	стубац	3	ред	озго	стоји	наишаосам	треба	наишао сам
«	«	135	II	«	1	«	«	«	єпа́рхије	«	епархије
«	«	«	«	«	16	«	оздо	«	вашим	«	Вашим
«	«	«	«	«	3	«	«	«	помалну	«	помогну
«	«	136	«	«	15	«	озго	«	Кључара	«	кључара
«	«	«	«	«	17	«	оздо	«	оскуђевају	«	оскудевају

На страни 145. у XVII писму случајно се при печатању проспе слог из потписа Чичаговъ, те је после при поправци изврнуто, молим то да се поправи.

М. В.

Digitized by Google

БЕЛЕШКЕ

О НЕКИМ НУРИЈАМА, ЦРКВАМА, И МАНАСТИРИМА У СРБИЈИ ИЗ ВРЕМЕНА 1730—1736

ДОНЕО

М. Ђ. Миличевић

АКАДЕМИК

Г. Архимандрит И. Руварац, уза своје писмо од 20 фебруара 1898, посла ми један стари списак нурија у Србији од године 1730—1736.

Ма да овај списак садржи само нурије крајинске, пожаревачке, смедеревске, и београдске, а не из целе Србије, и ма да у њему нема ништа више него имена нурија и број хлебова у свакој нурији, опет ја држим да га ваља објавити, те да се види како је од 1736 до сада неких нурија и богомоља нестало са свим, а неке су добиле друга имена, са чега их је врло тешко наћи и показати где су местимице биле.

Тај списак ја сам спремио за *Споменик Академије*, додавши му и објашњења где су била потребна а мени је пошло за руком прибрати их.

I

Јенурије крајинске

1. Кладовска	123	хлеба[1]
2. *Монастир Тројица*[2] . .	59	„
3. Каменичка	75	„
4. Грабовска	43	„
5. Корбовска	92	хлеба
6. *Островска*[3]	50	„
7. Самариновачка	35	„
8. Негогинска	43	„
9. Радујевачка	39	„
10. Монастира Буковског . .	49	„
11. Сиколска	57	„
12. Чубарска	44	„
13. Вратанска	90	„
14. Рогљевска	61	„
15. *Блацког Монастира*[4] . . .	63	„
СУМА ХЛЕБОВА	923	

Објашњења уза списак I

1. Шта овде значе *хлебови* тешко је данас управо казати. *Душанов Законик*, у члану 70, помиње *хлеб*, као једно обележје задружне куће; али овде као није то значење.

У аустриском попису од године 1722 бележи се: колико је где *12 годишњака на хлебу*, а колико испод *12 година на хлебу 'заједничком?!?*

2. *Манастир Света Тројица* у Кључу, 2—3 сата од Кладова, данас се зове *Манастирица* (Гласник XXI, стр. 37 и 38).

3. *Острво* у Дунаву данас припада Румунији а не Србији.

4. *Блацки Манастир*, по свој прилици, био је посвећен *Светој Тројици*, као што и тврди предање у најближој околини неготинској. Г.

Digitized by Google

Јован Мишић, један од старијих и разборитијих неготинаца, држи да се баш манастир *Света Тројица*, о ком се зна и прича у Неготину, звао *Блатски*, с тога што је и био близу *Блата*, које се зове *Кобишничко Језеро*, и одакле иде граница неготинском хатару на стари камен код манастира, па манастирским путем на бајир манастирски.

За нуриј тога манастира Мишић држи да су тò можда биле какве куће онде где су данас *Балејске пивнице?*

На једној карти из доба аустриске окупације (1718—1739) *Блацки Манастир* забележен је јужно од Неготина а северно од села Буковче, готово на средокраћи између та два места.

Пошто се овде помиње Манастир Буковски, ја ћу и о њему казати неколико речи, које неће бити на одмет онима који милују старине. Тако

Манастир Буков

Близу Неготина је и данас мали манастир, који се зове *Буков*. Стара манастирска црква, која је била озидана од камена сиге, развалена је, и сад је већ начињена нова. О старој цркви има помена у *Гласнику* 21, стр. 35 и 36. и у *Кн. Србији* 956 и 957.

Поред онога што је ту казано, за ту богомољу, вреди забележити и ово:

У самој (старој, сад већ срушеној) цркви, у припрати, на десном зиду, кад се у цркву улази, била су два лица, у целој величини, и у народном оделу. За једног пише:

Ієромонахъ игоумень Кир Михаило Дечанацъ.

А за другог опет овако:

Кирь Кнезь Ктиторь Симеонь изь Трнана.

Испод овога живописа, кад се скине слој малтера, јавља се други, старији живопис! . . .

Сад је то све срушено и упропашћено. Дигла се нова црква, која не зна за оно што је пред њом на том месту било!

На зиду те старе манастирске цркве било је много записа, од којих се овде прилажу неколики, преписани онако како су се могли прочитати. Ево свих тих имена:

1826 Про:
де.
1850 Г: Павле изъ Єзера.
Євремъ проде из Ягодину Сапога Антоніе.
іоавъ 1847 Г:
Јанаћко Марковићъ 1843.
Милое.
Тома Миросављевићъ из Буковца.
Мата.
Гаврилъ Марковићъ.
1853. Јоца Тодоровићъ Новосађанинъ.
Антоніе.
Сумеонъ Николаевићъ 35. маіа к.е.
Милосавъ Поповићъ.
іованъ Аінмровиъ. 1853 го.
Милое Поповићъ.
Вићентіе.
1747. іованъ.
Тлани. (лета 1732. Април: 2.
Арх. Софроніе.
Павле Ђорђевићъ из Бечкерека 1863 го:
Емиліан Стефановићъ.
Милое Дебеляновићъ.
Јованъ Максимовићъ изъ Черевића дне 19 Авгу: 1852 го:
Авр. Тирићъ 1865 год.
Генади Јеродіаконъ святогорскій. 1795. го:
Симићъ живописацъ.
Јањимъ Голубовићъ из Буковца.
PESTH 1849.
MACSAY.
ISTVAN.
1815· Б. Г. 14.
Стоіань Прокинь:
Олнсzо Кахосгу.
Матеа Трифуновнуъ 1858. Ковинацъ.
Мс. Аатарє,оклzон оє Мнгкаг Снеуєіото.
І: а: Кєкиноєє Рєксєрток Маітам вєк: л. 1731.

II

Јенурије око Београда и Шумадије

1. Вишњичка 144
2. Великоселска 54

Digitized by Google

3. Сланачка	147	
4. Раковичка	152	
5. Лесковачка	49	
6. Бељанска	77	
7. Сибничка	60	
8. Радовачка (Рудовичка?)	53	
9. Шопићка	40	
10. Врањска	80	

Све ове нурије и данас се зову овако како су овде записане, осем једине *Радовичке*, које данас нема, мањ ако не буде *Рудовичка* погрешно записана *Радовичка*.

III

Јенурије Грочанске и Смедеревске

1. Грочанска	323	хлеба
2. Рајиновачка	19	„
3. Неменикућска	60	„
4. *Тресићска*[1]	34	„
5. Смедеревска	160	„
6. Манастира Смедеревског[2]	25	„
7. Коларска	57	„
8. Паланачка	90	„
9. Ливадска[3]	105	„

Објашњења уза списак III-ћи

1. *Тресије* су данас пуста црквина. Налази се на потоку *Мйшљевцу*, Космају са запада. Прича се да је то задужбина Деспота Стефана Високог (*Кн. Србија*, стр. 65 и 66).

2. *Смедеревски манастир* не знам где је био. Може бити да је стара смедеревска црква у брду више вароши, која и данас служи као световна богомоља, онда била манастир?

3. О *ливадској нурији* и о цркви њезиној, прибавио сам пространији извештај, који овде излажем:

Село Ливада било је на десетак минута далеко од реке Јасенице, која се у старије време звала *Јасенова*. *Ливада* село било је ка северу у брду, идући ка селу *Крњеву*. Ту и данас има стари брдни извор, одакле је то село носило воду за пиће, а до пре 20 година вићале су се и неке старе трешње, као сеоско воће.

Од села *Ливаде* право на исток, на 30 минута даљине, село је *Орашје*; са западне стране *Ливаде* село је *Крушево*, на доста незгодном месту. Ово је село Кнез Милош силом сасељавао у село Орашје, али су неки Крушевљани ипак остали на старом месту. О том се селу прича да на њем има некаква клетва, те не може да порасте бројем својих сељана, него стоји на једној мери. То јест, колико се на годину роди деце, толико се мртваца из тог села сахрани у гробље.

До реке Јасенице, на брегу, садашња је *Орашка црква*, која је начињена на темељима *старе неке црквине*.

Кад је копана железничка пруга *Смедерево — Велика Плана*, онда је у низини испод некадашњег села *Ливаде*, повише села Орашја, и испод села Крушева, ископавано много разних рбака, црепова, цигља, ћерамида, плоча, па и неких судова са старим белим новцима; а нађено је и неколико дуката шљивара. Сељаци и радници железнички ове су златне новце посакривали.

После овога, почну неки странци, који су радили на железничкој прузи, мислити и говорити да туна има много блага, закопанога у земљу. И неки, удружени с неким ондашњим сељацима, почну ноћу копати око оних црквених развалина тражећи новаца. Тима се, казују, причињавало, ноћу кад копају, да пред њих излази: некакав човек, некакав самсов, биво, медвед, и тако даље, те су морали побећи. После неког времена, сложе се неки други, и оду да копају ноћу. То се копање мора радити ћутећи, реч се једна не сме проговорити, ако се не жели до блага доћи. Земља је ту била тврда, и још је притрпана камењем од рушевина. С тога се догађало да кад копач удари будаком у земљу, сену варнице из камена. Копач се уплаши и побегне а друштво за њим.

Доцније ти љубитељи блага нађу у селу једног старијег, врло слободног човека, који се неће уплашити од привиђења и побећи. И тако једне *младе недеље* оду у вече на то место, и у

Digitized by Google

по ноћи почну копати на старој црквеној рушевини. Копајући тако, кажу да су наишли на један свилени барјак, који је био у земљу закопан. Кад се барјак укаже, они што су стајали над јамом, нагну се да би могли што боље видети што је то што су копањем нашли. Копач, не знајући шта је над јамом, замахујући будаком, тресне једног по врату. Ударени, не смејући онде ништа говорити а држећи да га је нека нечаствива сила ударила, побегне даље од јаме и копача, па онда јаукне што га грло доноси. Другови, видећи његово бежање, и чујући јаук, препадну се, и сами побегну. Други дан рано, неки од њихова друштва оде и покупи све што је било ископано. Данас се ништа не зна што је нађено, и ко га је однео.

Тај други дан дошао је на то место са сељацима и свештеник М. Мирчић, који прича ово:

„Видео сам да су црквени зидови за један метар откопани. Зидови су ти били омазани неком црном бојом, а виделе су се и неке шаре као неке икопе и нека слова, која нисам могао прочитати.

То је, продужава попа Мирић: — остало тако до године 1888. Тада погибе онде у селу човек, који је био изабран за главног кмета, и би ту близу сахрањен. Стриц овога кмета, излазећи често на гроб синовцу, ударао је свакад и на развалину од ове старе цркве, која је била зарасла у боцу. Овај стриц био је некад трговац па је пострадао и мало памећу померио. Човек већ у годинама, он почне говорити да је на тој зидини видео анђела, а свет му узе веровати. Човек, видећи да свет верује, сваког празника долази на ону јаму, где је темељ црквени откопан; ту узе палити свеће и крстити се. Свет изнајпре долажаше му тек да га види, а после су му доносили колачиће, којима се он хранио. Иза тога он рекне да му донесу и вина. И та се празноверица брзо прочу, и људи му почеше доносити новаца, хлеба, вина, убруса, платна. Управо што год он потражи људи му донесу.

Отвори се читав вашар!

Ја сам гледао ту трговину, и чудио сам се простоти људској. Ја два сата путујем у недељу Крњевачкој цркви, а уз пут сретам толике жене, људе и децу: све то иде на рушевину старе цркве, а ја у Крњеву служим у празној цркви: сав свет отишао онамо. На Богојављење ја служим и светим водицу, а он на развалини донео чабар воде, спустио га у ону јаму, и оданде даје свету. Ја га тужим полицији у Паланци, она га осуди на 15 дана затвора. Људи се порефене, плате за њега затвор, и он оде те продужи свој занат, а мене људи мрзе што му сметам!

Онда вам ја лепо приђем к њему, па га посаветујем да заједнички начинимо од дасака трем (сувоту). И тако и урадимо, и место затворимо, само празником, док сам ја у цркви, он отвори ону сувоту, и прима новце, колаче, вино, пешкире и друго. И тако се ја увучем у то, и наредимо да новце чувамо те да начинимо цркву на том месту. Он на то пристане.

Доцније, известим ја о тој ствари Митрополита Мијаила. Он потражи извештај од окружнога проте. Прота Јосиф одговори: да не треба црква онде, него у средини села. И мене Митрополит одбије својим решењем.

Међу тим је свет све више долазио на оно место. И још се рашчује глас: да се сваки невољник излечи који онде дође. Тада ја нађем једног мајстора сиромашка, и погодим с њим: да начини овде једну повећу капелу. Кад мајстор дође и откопа темеље, онда се виде да су зидови сви били моловани. На десној страни од западних врата стоји **лѣта от Христа 1175**[1] **созда се храм сеи** . . . даље не може да се прочита.

На вратима доле пише: **освати и помазд храм св. Ар. М. Епископ Сава** . . . . .

Дужина целе ове цркве била је 8 метара а ширина 3 метра и пô. Олтару на левој страни, где је била преграда, нађе се дршка од копља, сребрна звездица, дарак од свиле, на њем низ сребрних белих парица, опаких какве су ископавали радници железнички. На дарку је извезено белом свилом *Сава А. Епископ І. На горњем пак месту у олтару ископано је кандило пуно жита, које бејаше све црно абоносано.*

[1] Ово је очевидна грешка.

Digitized by Google

Видећи све ово, продужава попа Мирчић: — ја пустим цркву већу и у дужину и у ширину. На ову грађевину, поред добровољних прилога, дао сам својих новаца 284 дуката. Црква је сада дугачка 8 хвата и четврт, а широка $3^3/_4$ хвата. Кад је била готова, ја сам је сву измоловао.

И ако по натписима изгледа да је старој цркви био храм Св. Аранђео Михаило, ипак сам ја, обновљеној богомољи дао име *Света Петка*, зато што се сав женски свет боји Свете Петке као ватре: ни од једнога се свеца толико не плаши колико од Свете Петке. Једно, дакле, с тога, а друго што ова општина слави *Трнову Петку* (26 јула) када је згодно време од године, и сви родови већ дозревају.

Оне ископане ствари, наставља причање поп Мирчић: *ја ноћном железницом однесем у Београд и предам их пок. Митрополиту Михаилу.*[1]

Он је доцније, кад је црква била готова, дошао и осветио је, те сада служи.

Кад смо још откопавали темељ старе цркве, дође један старац оданде из села и рече:

— Е, овде је била једна плоча од белога мрамора, на којој је смедеревски начелник прочитао запис: *војвода ковински Стефан Велики*, и мени као ондашњем кмету, заповеди те сам плочу ту кулуком однео у Смедерево, где је узидана у у нову смедеревску цркву, на десној страни, са запада.[1] Ондашњи је начелник говорио, прича овај старац: — да у Ковину и сад има рода тога војводе Стефана, и у тога се рода налазе књиге из ове цркве. Тај је Стефан трећи пут обновио био ову цркву. Црква се, вели, та у старо време звала *Диван*, то јест *Газдинска црква*, а за један сат даљине стоји и сад црква *Копорин*, и то је била *црква слугина!!*

Једна је славила *Св. Аранђела*, а друга *Богородичин Покров* (1. окт.).

[1] Где су сада те ствари? Прота Милић, председник конзисторије, који је био близак пок. Митрополиту, одговара ми: да ништа за те ствари не зна.

[2] Заступник смедеревског проте, г. Љубомир М. Поповић јавља, да те плоче нема ни с поља ни унутра у цркви. Г. Поповић мисли да је, може бити, узидана у у темеље новој смедеревској цркви године 1855, када је ова зидана.

Све ово по писму свештеника Милојка Мирчића.

IV

Пожаревачка и окресне јенурије

1.	Пожаревачка	475
2.	Рукумиска	100
3.	*Островачка*[1]	25
4.	*Маријанска*[2]	195
5.	Градишка	120
6.	Голубачка	78
7.	Баричка	70
8.	Рабровска	160
9.	Смољиначка	99
10.	Добра	32
11.	Поречка с Пеком	254
12.	Горњачка	100
13.	*Витаоничка*[3]	172
14.	Кучајнска	73
15.	*Ресавска*[4]	142
16.	Раваничка	65
17.	Параћинска	60
18.	Туманска	30
	СУМА	2260

Сице обретосмо у тефтеру Господина Владике Николаја[1]; и много крат разговарасмо се с егзархом Максимом и Софронијем: у доње дистрикте потребује још 16 свештеника, а и зде, у Шумадији, и у грочански треба још *в. и.*[2]. Смотрите колико домов према тому ваљају и свештеници[3], а мним да је задовољно једном свештенику 60 кућа. А све стоји на повељенију архипастирства вашега!

Објашњења ка списку IV-му

1. Ова је нурија била у *Острву*, у Дунаву, више Градишта, које стоји и данас.

[1] *Николај Димитријевић*, владика темишварски, који је после смрти Митрополита Мојсеја, био од народа изабран за администратора Београдске Митрополије (*Гласник 56*, стр. 124).

[2] Ова два слова *в. и.* не знам што значе.

[3] Реч *свештеници* нечитка је, и можда није добро прочитана.

Digitized by Google

2. Нурија *Марицјанска* данас се не зове тако. *Марицјани* су заселак села *Курјача*. Бивши свештеник *Јосиф Поповић*, као и сви његови претходници, живели су кућом у засеоку *Марицјанима*, па се с тога и нурија писала *Марицјанска*, јер су се свештеници либили звати се и потписивати: *свештеници курјачки!*

Стари људи и данас причају да је село *Курјаче* (са засеоком Марицјанима) било једна нурија са селом *Кличевцем*, и да су се код попа Стојана, у Кличевцу, крштавали и венчавали, јер је он седео у том селу. Црква им је била у Нимнику, 3 километра од села, а храм јој је Свети Никола.

Близу засеока Маријана има неко старо црквиште, а нико не зна кад је та црква појала.

Године 1822, у арачком тефтеру, има село *Марицјани* (*Даница* за 1827, стр. 71).

У књизи *„Православна црква у Србији“*, стр. 23, има забележено: *Курјаче=Марицјани.*

У *Гласнику 56*, стр. 173, помиње се *манастир Марицјански, храм Свети Николаје*. А у том истом *Гласнику*, стр. 282, има наредба: *Село Марицјани или да служи манастиру Нимнику, или у селу Марицјанима да гради цркву*).

3. Данас се не зове *Витаоница* него *Витошница*.

4. *Ресава* се данас зове *Манасија* (манастир); а *Ресава* је река и предео дуж реке.

28 априла 1899
у Београду.

Digitized by Google

— *Споменица В. С. Караџића.* Цена 1.50

— *Автобиографија протосинђела Кирила Цвјетковића* и његово страдање за Православље. Приредио Димитрије Руварац, протојереј. 1897. Цена 1.50.

6. **Издање Баталакиног фонда.**

— *Историја српског устанка* од Лазара Арсенијевића — Баталаке. Део први. 1898. Цена 3 дин.

— *Историја српског устанка* од Лазара Арсенијевића — Баталаке. Део други. 1899. Цена 3 дин.

— *Пирхово путовање по Србији у 1829. год.*, превео Др. Драг. Т. Мијушковић. Београд 1899.

II

ИЗДАЊА

СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА

КОЈА СУ ПРЕШЛА У СВОЈИНУ АКАДЕМИЈЕ.

1. **Гласник** Српскога Ученог Друштва. Књ. I—LXXV.
   На продају: V—VII, XXIX, XXXI, XXXIII—LVII, LIX—LXXIII, LXXV.
   Цена књизи LXVII је 4 дин., а осталима по 3 дин.
2. — — — — Друго одељење. Књ. I—XV.
   На продају: III—VI, IX—XV.
   Цена књ. XV је 0·50; III—VI, IX, XII—XIV по 1; X и XI по 2 дин.

3. **Посебна издања:**

— *Историја умног развића Јевропе,* од У. Дрепера. Превео Мита Ракић. Књ. II. Београд 1874. Цена 2. дин.

— *Српске народне игре,* које се забаве ради по састанцима играју. Скупио и описао Вук Врчевић. Београд 1868. Цена 0·50 дин.

— *Elenchus plantarum vascularium,* quas aestate a. 1872. in Crna Gora legit Dr. J. Pančić Belgradi 1875. Цена 0·50 дин.

— *Essai de quadrature du cerle* par Démètre Nešić. Belgrade 1877. Цена 0·50 дин.

Digitized by Google

DR303
S65

STACK

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

40

СПОМЕНИК

XXXVIII

ДРУГИ РАЗРЕД

34

БЕОГРАД
ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1900.

ЦЕНА 2 ДИН.

Digitized by Google

Digitized by Google

V. 38
FILM
VOL. #
TARGET
HERE

СРПСКА КРАЉЕВСКА АКАДЕМИЈА

СПОМЕНИК

XXXVIII

ДРУГИ РАЗРЕД

34.

БЕОГРАД
ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ
1900.

Digitized by Google

Digitized by Google

ПРЕГЛЕД

СТРАНА

1. **Српски уметци у италијанским писмима XVII. стољећа;** приопћује *В. Богишић* 1
2. **Антички споменици у Србији;** од *Н. Вулића* и *Ант. фон Премерштајна* 15

Додатак предњем чланку 53

3. **Прилози расправи „Односаји пећских патријараха с Русијом у XVII. веку“** у Гласу LVIII. и LX.; од *Стевана Димитријевића* 59
4. **Лепавински цароставник;** приказао и упоредио га са житомишљићским хронографом епископ *Никанор Ружичић* 85
5. **Стари студенички зборник;** описао га *Вид Вулетић Вукасовић* 109
6. **Повеља патријарха Мојсеја, дана рашком митрополиту Арсенију Јовановићу;** саопштио *Иларион Руварац* 122
7. **Један српски родослов нове редакције;** саопштио *Атан. Пејатовић* 123
8. **Стари српски рукописи у књижници Југословенске академије у Загребу;** приказао их епископ *Никанор Ружичић* 129

Digitized by Google

Digitized by Google

СРПСКИ УМЕТЦИ У ИТАЛИЈАНСКИМ ПИСМИМА XVII СТОЉЕЋА

ПРИОПЋУЈЕ

В. Богишић.

Уметци који се овдје објелодањују узети су из дописивања двају Дубровчана који, пред једно 250 год., у своја талијанска писма, уврштаваху по коју ријеч, реченицу или више њих, на свом родном нарјечју.

Познато је да се у Дубровнику у кући, па и у свим обичним приликама друштвеног, па и званичног, живота говорило и говори *„нашки“*, пјевају се пјесме и моли се Бог такође домаћим језиком; — али се у школи подучавало на језику талијанском, на томе су се језику састављали пословни, званични па и у опће сваки списи ванкућног саобраћаја.[1]) Тај је обичај тако опстојао има већ неколико вјекова, па се сачувао до најновијег времена, и, ако изузмемо школе, траје дјелимице и до нашијех дана.

Прије петнаестог вијека у Дубровнику су се акти, па и свакојаки списи, писали латински као и на западу, као и у Италији. Кад се у овој сусједној земљи стаде развијати „прости“ народни језик (lingua volgare), т. ј. талијански, те у пословним списима поче замјењивати латиништину, та је промјена захватила и Дубровник, и ако овдје талијански језик не бијаше народни, него га је Дубровчанин усвајао у школи и у пословном, особито поморском животу. Све се ово лако објашњава земљеписним положајем Дубровника, његовом историјом и другим особитим приликама; има, у осталом, доста сличних примјера и у другим земљама.[1])

Него вратимо се к нашим уметцима. Мени се чинило да они већ сами по себи заслужују да се објелодане. Уметци су тим занимљивији, што су оба дописивача били католички свештеници, који су, к тому, већи дио свога живота провели, не у родној дубровачкој земљи, него управ у Риму.

Поменута писма с уметцима, представљају приватно дописивање између' некога Николе Роси (Rossi), каноника у Риму, и познатог опата Стјепана Градића (Gradi), ондашњег на гласу научењака и књижевника, и за дуго вријеме опуномоћника послова Дубровачке Републике у Риму.

[1]) О дописивању између' кућне чељади може се опазити ово: Мушки који су походили школу писали су један другому талијански; женске, напротив, како су се училе код куће читању и писању, дописивале су се домаћим језиком. Синови мајкама, и браћа сестрама могли су такође на томе језику писати, и то је обично тако и бивало, али очевима и браћи писало се готово свагда талијански. Писац се овијех редака не сјећа да је икада од оца свога примио или му отпремио писмо писано иначе него по талијански. До шездесетих година и његово дописивање са свијем Дубровчанима, не изузев ни браћу Пуциће, било је на томе истоме језику. У опће се може казати да је у свим интимним односајима, гдје осјећање игра главну улогу, домаћи језик готово искључиво владао, док је напротив у ваљским пословним круговима господовао туђ.

Ово, разумије се, вриједи само за писменост, док живи разговор у Дубровнику, и то у свијем слојевима, и у кућном и у ванкућном животу, тече вазда у родном домаћем нарјечју.

[1]) Познато је да и у самој Италији, док се још не бијаше установио народни, као писмени, језик, у многим су се дјелима писци служили ондашњим језиком *француским*. Доста ће бити напоменути млетачке љетописе из XII вијека, писане овим језиком, и факат, да је Италијанац Rusticiano da Pisa написао француски, по причању другога гласовитог Италијанца, Марка Поло, познати путопис овога посљедњег.

Digitized by Google

Digitized by Google

СРПСКИ УМЕТЦИ У ИТАЛИЈАНСКИМ ПИСМИМА XVII СТОЉЕЋА

ПРИОПЋУЈЕ

В. Богишић.

Уметци који се овдје објелодањују узети су из дописивања двају Дубровчана који, пред једно 250 год., у своја талијанска писма, уврштаваху по коју ријеч, реченицу или више њих, на свом родном нарјечју.

Познато је да се у Дубровнику у кући, па и у свим обичним приликама друштвеног, па и званичног, живота говорило и говори *„нашки“*, пјевају се пјесме и моли се Бог такође домаћим језиком; — али се у школи подучавало на језику талијанском, на томе су се језику састављали пословни, званични па и у опће сваки списи ванкућног саобраћаја.[1]) Тај је обичај тако опстојао има већ неколико вјекова, па се сачувао до најновијег времена, и, ако изузмемо школе, траје дјелимице и до нашијех дана.

Прије петнаестог вијека у Дубровнику су се акти, па и свакојаки списи, писали латински као и на западу, као и у Италији. Кад се у овој сусједној земљи стаде развијати „прости“ народни језик (lingua volgare), т. ј. талијански, те у пословним списима поче замјењиватн латиништину, та је промјена захватила и Дубровник, и ако овдје талијански језик не бијаше народни, него га је Дубровчанин усвајао у школи и у пословном, особито поморском животу. Све се ово лако објашњава земљеписним положајем Дубровника, његовом историјом и другим особитим приликама; има, у осталом, доста сличних примјера и у другим земљама.[1])

Него вратимо се к нашим уметцима. Мени се чинило да они већ сами по себи заслужују да се објелодане. Уметци су тим занимљивији, што су оба дописивача били католички свештеници, који су, к тому, већи дио свога живота провели, не у родној дубровачкој земљи, него управ у Риму.

Поменута писма с уметцима, представљају приватно дописивање између' некога Николе Роси (Rossi), каноника у Риму, и познатог опата Стјепана Градића (Gradi), ондашњег на гласу научењака и књижевника, и за дуго вријеме опрaвника послова Дубровачке Републике у Риму.

[1]) О дописивању између' кућне чељади може се опазити ово: Мушки који су походили школу писали су један другому талијански; женске, напротив, како су се училе код куће читању и писању, дописивале су се домаћим језиком. Синови мајкама, и браћа сестрама могли су такође на томе језику писати, и то је обично тако и бивало, али очевима и браћи писало се готово свагда талијански. Писац се овијех редака не сјећа да је игда од оца свога примио или му отпремио писмо писано иначе него по талијански. До шездесетих година и његово дописивање са свијем Дубровчанима, не изузев ни браћу Пуциће, било је на томе истоме језику. У опће се може казати да је у свим интимним односајима, гдје осјећање игра главну улогу, домаћи језик готово искључиво владао, док је напротив у ваљским пословним круговима господовао туђ.

Ово, разумије се, вриједи само за писменост, док живи разговор у Дубровнику, и то у свијем слојевима, и у кућном и у ванкућном животу, тече вазда у родном домаћем нарјечју.

[1]) Познато је да и у самој Италији, док се још не бијаше установио народни, као писмени, језик, у многим су се дјелима писци служили ондашњим језиком *француским*. Доста ће бити напоменути млетачке љетописе из XII вијека, писане овим језиком, и факат, да је Италијанац Rusticiano da Pisa написао француски, по нарицању другога гласовитог Италијанца, Марка Поло, познати путопис овога посљедњег.

Digitized by Google

Али за све вријеме ког је ово дописивање текло. т. ј. од конца год. 1643 до под крај 1648. г. Градић је боравио у Дубровнику, без чега, наравно, оног дописивања не би ни било.

Писма ова ја нађох има већ пуна трећина вијека у Дубровачкој Архиви као додатак службених писама истога Градића родној му Републици. И писма Градићева својој влади, која су доста знаменита за савремену историју, и речени додатак њихов, т. ј. приватна писма између Роси-а и Градића, ја дадох још онда преписати или изводе начинити: саставих нешто више и наштампах о њима подробан извјештај, те и сама писма припремих за издање. И ако двије Академије бијаху изјавиле намјеру издати ову збирку писама, сваки се пут нашла каква препрека томе, те сва та маса исправа остаје и до сада неиздана.[1])

Овијех је приватних писама Градића и Роси-а, која нас се овдје највише тичу, 129 на броју у архиви, али је њих само 92, за која се нашло да имају неки интерес. Писма теку од 19 децембра 1643-е до 4 новембра 1848-е год.

Иначе, мјеста писанијех народним језиком нема далеко у свијем писмима, — њих нема него само у 28 комада; сва су остала потпуно италијански написана. Уметци у народном језику особито су чести у Росиним писмима, у Градићевим су веома рјеђи.

Ови су уметци највише употребљавани за ствари, за које не би згодно било да разумије непознат читалац, у чије би руке писма случајно запала. Може се дакле слободно рећи да је овдје родни језик служио у мјесто шифровања које се употребљује у дипломатским дописима. Ово се, међу осталим, види и из тога, што се оне ријечи, које су прилично једнаке и у италијанском и у српском језику, замјењују другима које су обликом различне, али су опет разумљиве за онога који познаје овај посљедњи језик. Тако у мјесто „папа" каже се вазда „онај велики" или „старац", — тако исто, да би се избјегла ријеч „Французи", замјењује се вазда дубровачком ријечју „бокоти" (= пијевци), што је очевидно пријевод латинског израза Galli.

Али опет има уметака који немају криптографски значај, него су изреке у родном језику увриштаване биле просто за то, што се писцу чинило да оне некоме мјесту боље пристају, или да су као изразитије. Овој посљедњој врсти припадају сви српски увриштаји у Градићевим писмима.[1])

А сада бацимо из ближега поглед и на личност наших дописивача.

Један је од њих, Градић, у књижевности

---

[1]) Бех, 1862 г., кад први пут ступих у стару Дубр. Архиву, која је и сада у бившем Кнежевом Двору, обо ми бијаше заведено за опширно дописивање С. Градића с Дубровачком Републиком. Описах је и узех са собом пријеписе од неколицине писама. Кад мало за тим ступих у Бечку придворну библиотеку на службу, особито по наговарању члана Бечке Академије старца Караџана, који онда такође у библиотеци служаше, ја учиних те ми бијаху послани на неко вријеме из Дубровника сами рукописи у Беч, гдје ми је било згодније њима се бавити.

Писама је Градићевих Дубр. влади било у све 136, и не бројећи овдје преписку са Роси-јем која, како видјесмо, прелази стотинак комада. Ја још онда обиљоданих у списима Бечке Академије наука (Bd. XXXVIII Archiv für Kunde oesterr. Geschichtsquellen) извјештај о свим тим рукописима под насловом: Sull' epistolario di Stefano Gradi. Relazione del D-r B. Bogišić (Vienna 1867).

Било је већ одређено да ће иста Академија издати све рукописе, у колико имају интереса не само за Дубр. историју, него и за општеевропску. Пријеписе под мојим руководством извршише овдашњи Баки у Бечу, дубровчани, Л. З. и В. Б. Него у одређивању: што у писмима има општенитији интерес, изађе несугласица између мене и Академијина референта; — осим тога ја до мало пријеђох на универзитетску службу у Русију, те тако рукописи, већ приправљени за штампу, остадоше неиздани у картонима. Пошто ја позније одох у приморску мисију, ови картони уједно, с већом половином моје књижнице, западоше преважањем, у забијеним сандуцима, у доста осамљени замак једне пријатељске породице, гдје пролежаше неколико година. Тек што се сврши мој кодификаторски рад, и то негдје у 1891-ој год., горњи картони бијаху уједно са тим дијелом библиотеке пренесени у Париз.

Годину или двије послије тога, још за живота пок. Ф. Рачког, југослов. је академија била одлучила објелоданити све ове исправе, али послије смрти незаборавног првога предсједника њена, није било више обзирна говора о томе издању.

[1]) Градић и у писмима својим к Дубровачкој Влади, или к неким члановима њеним, писмима која су, наравно, вазда талијански писана била, увриштавао је кад кад оваких изрека у своме родном нарјечју. Тако, на прим., у писму своме из Рима од 11. фебр. 1683. Николи Франову Бунићу (Bona), у коме је ријеч о кованју новаца, сретамо ево ово: „il non voler quest' huomo è segno che non si vuole che il negozio riesca, *scto li, kako li* (што ли, како ли) Dio lo sa!" — мало ниже, у истоме писму, додаје изрека: „siamo in istato simile d'un oppresso da febbre acuta, il quale non può campare la vita, se non a forza d'un esquisito governo, altrimenti (ho horrore di proferirlo) pokrimo se po glavi i damo se da nas zarna rieka nosi" (покримо се по глави и да'мо се да нас црна ријека носи).

Digitized by Google

доста познат, те ће доста бити да се о њему овдје
врсти тек пар кратких животописних података.

Стијепо се Градић родио у Дубровнику 1613 године, у старој властеоској породици. У родном е граду прошао прве науке, а наставио их је и попунио у Риму. Ако се изузме почетно учење и нека његова путовања, а уз то и вријеме које је провео у Дубровнику у доба дописивања са Роси-ем, он је проборавио сав свој вијек у Риму. И ако свештеник, он је био пријамник 1642-е год. свога ујака Петра Бенеше у заступању интереса дубровачке владе у Риму, службовање, у коме, по примјеру ујака свога, остаде све до смрти.

Градић је посљедних година свога живота, као научених јевропског гласа, постао подбиблиотекар ватиканске књижнице.[1]) Он умре 1683 г.

Роси није у књижевном свијету никако познат, требаће по томе да се овђе саопћи о њему бар оно значајније, што се дало извести из његових писама: допуњати те оскудне податке онима што би се могли наћи у актима дубр. архиве, није у мене никако било времена.

Име је Градићеву дописнику Никола Роси (Nicolò Rossi); он се сам тако потписује. Док је текло дописивање с Градићем, за боравка овога посљедњега у Дубровнику, Роси је био каноник св. Јеронима словенског (degli Schiavoni) у Риму. Дубровчанин је био и он, бар sensu lato. Док је Градић био одсутан из Рима, Роси га је замјењивао у вршењу налога дубр. господе, т. ј. дубровачке владе: но то су ипак по свој прилици били послови мањег замашаја. Он се није никада усуђивао давати савјета „господи“ у питањима опће политике, што је Градић често радио: овај посљедњи, у осталом, не само што је био родом властелин, него је имао, како видјесмо, веома висок положај у књижевном свијету. Роси се кад кад у својим писмима жали што се, за неке послове, дубровачка влада обраћа на друге Дубровчане, који онда жињаху у Риму: као главне такмаце своје у томе помиње неког Браути и Диодати.

Неке нарјечне особине у Росиниjем изрекама побуђују на питање: из кога је краја дубровачке земље он родом био? Је ли био управ из града, или из приградских мјеста, гдје се говори право дубровачко нарјечје, или пак происходи из подаљих од града крајева? С неким се поуздањем може казати да из града, ни из означене приградске околице, није био. Дубровчанин у ужем смислу тешко да би у конфиденцијалном, ма и писменом разговору, казао: врч, вињу (мј. видим), боју се (мј. бојим се), требовало би, хиљада, јаспре, тефтер, харам и т. д. Са дубровачког острвља није такође био, јер у једноме писму говори о „нашим школарима“ (cf. итал. scoglio = острво) подругљивим тоном. Погледом на поменуте недубровачке ријечи лако да је Роси одпекле са западне стране дубровачког земљишта, на пр. из Рата. Могло би се, шта више, посумњати да ли је баш „Роси“ његово изворно право презиме; — не скрива ли се под тим презименом какав *Црњенко*, *Црњенковић* и т. д., као што по опдашњој и познијој моди Volanti, Ucellini, Ferri, Diodati, на примјер, поникоше из Летуњића, Тйце, Гвоздена, Богдановића.

Писма Росина са Градићем не дотичу се никаквих учених предмета, него је у њима говор само о простим текућим пословима и догађајима: не може се дакле по њима мјерити обим и дубљина његова научног васпитања. У свакоме случају, Роси је доста окретно владао талијанским језиком.

Што се природног значаја и темперамента тиче, рекби да је Роси био весељак, а к томе и прилично језичан. Кад је узгредице у писмима својим збијао шалу, која је обично више крупна него ли оштроумна, он се не уставља ни пред каквом величином ни авторитетом. Читалац ће сам запазити ниже у једноме писму, гдје говорећи о старцу-младожењи (о оцу познатог кардинала Мадзарина = Mazarini), додаје да ће требати да му у вршењу женидбене дужности неко помогне, ако ће да стече насљедника; иначе, каже: „Даће Бог!“ Једно писмо, којим јавља Гра-

[1]) Његови су, највише латински, списи побројени у моме већ поменутоме извјештају: Sull' Epistolario di Stefano Gradi стр. 6. — а подробнији су животописни податци у Galleria de' Ragusei illustri, гдје их је побиљежио италијанац Ambrosoli, — у забавник је пак „Dubrovnik“ од 1866 год. писац овијех редака уврстио Градићев опширнији животописни нацрт.

Digitized by Google

дићу избор новога папе послије Урбана VIII, почиње од слова до слова овако: „Habemus pontificem qui habet testiculos in maxima quantitate, Dominum Cardinalem Pamphilium qui assumpsit nomen Innocentij X, fatto li 15 settembre a hore 17“.

Језичност се Росина пројављује и у другим писмима: види се да га не мрзи, кад се год прилика покаже, понављати какве неповољне гласове о коме, — да се не устеже такнути ни у chronique scandaleuse високо постављених лица, — да, кад говори о владиним органима ондашњег Рима, нити их штеди у својим оцјенама, нити ове ублажава каквим евфемизмима.

Већ је на више наговијештено: главни је циљ овога чланка саопћити српске уметке у овој преписци њих самих ради; иначе, кад би имали пред очима обичне историјске сврхе, требало би издати сва писма, и то у њиховој цјелини.

Према томе, од италијанског садржаја писама овдје се приводи само онолико, колико треба као оквир и освјетљење тим увртајима у родном језику.

Како је српске ријечи требало васпроизвести правописом изворника, чинило се да неће бити излишно додати у загради ћирилску транскрипцију данашњим правописом, ма да то прилично увеличава обим чланка.

Мислило се такође да неће бити бескорисно додати у биљешкама, на дно свакога писма, по нека објашњења особинâ и идиотизама дубровачког нарјечја. Док у нас не буде боље обрађена дијалектологија, оваким објашњењима licet et licebit abundare, као што је овдје урађено; — у свакоме случају, онај који у тексту неку ријеч од прве разумије, не треба, наравно, ни да обраћа пажњу на њено објашњење.

Пријеводи италијанских извадака додани су само за оне читаоце, који би могли срести коју тешкоћу у разумијевању тога језика и његових особина XVII вијека.

Digitized by Google

I.

Роси — Градиćу. Рим, 19 дећембра 1643.

Delle nove non sò che scriverli,[1]) *nego da su navalili na zarine ovi Popovi kako se ima. Prva je isiscla iur 12 pavala na kogn muke, druga po tri groscia velika na glavu, po svemu statu, a u Rimu po cettiri, però iosc niesu poceli one skogjavati, machie oncias po svezieh, ako Bog da a da docekam toliko; otiscli su jur nadvor kadije koichie cupiti po semgliah i gradovieh, a ovdichie po gradu drughi cetarnaés koisu odluceni sa ovi posao. Satiem se cekaju drughe koiesu vechie odlucene, to iest 50 aspri na kollo darvaa, 20 na bario vina, 5 na varç uglia, i 20 na kogn ughlievglia. I damissi kolendan; a nai posliechie dochi gussari, takochie i pogusiti ovo slie scto ostane!* [него да су навалили на царине[2]) ови попови[3]) како се има[4]). Прва је изишла јур[5]) 12 павала[6]) на коњ муке, друга по три гроша велика[7]) на главу[8]) по свему стату[9]), а у Риму по четири, перо[10]) још нијесу почели оне скоцавати,[11]) ма ће ончас по свецијех[12]), ако Бог да а да дочекам толико. Отишли су јур на двор[1]) кадије[2]) који ће купити по земљах и градовијех[3]), а овди ће по граду[4]) други четрнаес[5]) који су одлучени[6]) за ови посао. За тијем се чекају друге[7]) које су веће одлучене, то јест 50 аспри[8]) на коло дрва, 20 на барио[9]) вина, 5 на врч[10]) уља, и 20 на коњ углијевља. И да ми си колендан[11]!) А најпослије ће доћи гусари[12]), тако ће и погусити ово жље што остане!].

II.

Роси — Градиćу. Рим, 10 јануара 1644.

Ovdise rasbolio Opat veliki: malahnomvie febre, tu ie bucca po Rimu velika; i damu scto bude, vigju dabi slo stvari proscle sa gnih, a pericolose i sa svakoga. Po gradu pripisciuiu i globe svakoga Bogme varlo, ne skogiavaiu po 4 grosca

---

[1]) = Од новости не знам што да Вам пишем.

[2]) *царине*, овдје = порези, данци, намети; у кметским одношајима дубровачкијем ова ријеч има друго особито значење.

[3]) тј. папска влада коју представљаху свештеници, „попови".

[4]) „како се има" скројено по тал. изреци „come si deve" = како треба, здраво.

[5]) стара ријеч за *већ*; сад се у Дубр. не чује.

[6]) paolo, paoli, ондашња новчана јединица у папинској држави.

[7]) било је гроша *малијех* и *великијех*.

[8]) дакле главарина, итал. testatico.

[9]) т. ј. *по свој* држави (cf. итал. stato).

[10]) итал. ријеч però = али, инак.

[11]) то јест „наплаћивати", а „скоцавати" долази од млетачке ријечи scodere (тал. riscuotere).

[12]) Овдје значи Божић и Нову годину. Данас се још чује „во свецијем".

[1]) „на двор" = на поље, т. ј. изван Рима

[2]) т. ј. чиновници. Турске се ријечи у дубр. парјечју готово никад не употребљују, па ни „кадија", осим кад је ријеч о турском судији.

[3]) Овај се стари облик сад више не чује ни у Дубровнику, него се каже, по правилима данашњег опћег језика, „по земљама и градовима".

[4]) т. ј. у Риму.

[5]) т. ј. другијех четрнаест чиновника.

[6]) т. ј. одређени, назначени.

[7]) т. ј. друге „царине" = данци, порези.

[8]) „аспра" овдје по свој прилици за bajocchi, ситни папински новци.

[9]) „барио" = тал. barile. Чује се и данас у Дубровнику, то је мјера за вино, уље и друге течности, а нешто је мало виша од хектолитра.

[10]) чује се у сјеверној Далмацији још и данас, и долази по свој прилици од лат. urceus. У Дубр. те ријечи нема.

[11]) овдје значи: „честита ти, на здравље ти нова година" која се у Дубровнику зове и „коленде" (plurale tantum, успор. лат. calendae). *Коледа* у једнобројју зове се само пјесма која се у очи каква благдана пјева под прозорима каква пријатеља; објелодањен је приличан број таких коленада у дјелима Бруеревића.

[12]) у Приморју је *гусар*, морски разбојник = pirata.

Digitized by Google

na glavu. [Овди се разболио Опат велики [1]): малахно му је Фебре [2]); ту је бука по Риму велика, и да му што буде [3]), вићу [4]) да би зло ствари прошле за њих [5]), а периколозе [6]) и за свакога. По граду припишују [7]) и глобе [8]) свакога богме врло [9]); не скоцавају по 4 гроша на главу] come si diceva da principio, ma secondo le facoltà di ciascuno [10]). . .

III.

Роси — Градићу. Рим, 4 фебруара 1644.

Mando l'incluse del Mastrilli, in risposta delle scritteli circa le cose del quondam sig. Marineo, contro li cui assasini di qui non si fà, nè credo (si) farà altro; perchè vedo l'Aspri favorito gagliardissimamente dal Card. suo paesano, che per esser di Consulta, è tutto cosa [11]), *onega otajnika, moga priateglia* [онега отајника [12]) мога пријатеља], fa quello che vole [13]), ma ako *hochiete isnachi sve, cinite da depositaiu spenzu za iednoga Comissara, i cinite damu tkogodi assisti onamo i stavite tagliu, a danaie jur impunita takochiese i nachi svekoliko, vieruitemi, a inako nechie niscta. Ovo sve piscem ermie ovako receno od iednoga komuie istij Ponent rekao* [ма ако хоћете изнаћи све, чините да депозитају [14]) спендзу [15]) за једнога комисара, и чините да му ткогоди асисти [1]) онамо и ставите тању [2]), а дана је јур импунита [3]); тако ће се и наћи свеколико, вјерујте ми, а иначе неће ништа. Ово све пишем, ер ми је овако речено од једнога кому је исти Попент рекао].

IV.

Роси — Градићу. Рим, 27 фебруара 1644.

Habbiamo qui Tiberio Squiletti, alias fra Paolo, stato rimesso da questi SS^ri^. Arivò l'altro hieri dallo stato di Fiorenze con una mano di genti sue et cariaggi di robbe e danari, visto bene et accarezzato da questi Padroni, et alloggiato al Palazzotto incontro alli Rusticucci a S. Pietro [4]); *svakse ciudi i snebiva, a nesna sctochie ono bitti, erse sve vidi po gradu ove cegliadi po dvie i tri pusche male svaki na pasu od onich sabragnenich, da para da nijesmo vechie u ovemu gradu. Da bi Bog dao da na dobro izide!* [Свак се чуди и снебива, а не зна што ће оно бити, ер се све види по граду ове чељади по двије и три пушке мале сваки на пасу [5]), од онијех забрањенијех [6]), да пара [7]) да нијесмо веће у овему граду. Да би Бог дао да на добро изиде!].

V.

Роси — Градићу. Рим, 2 јула 1644.

Hon ho altro da dirli se non che qui è stata bandita la città di Spalatro per sospetto di contaggio,

---

[1]) овдје разумије папу; онда је сједно на папској столици Урбан VIII из породице Barberini.

[2]) тал. febbre = грозница.

[3]) „и да му што буде" значи „и кад би умр'о".

[4]) „вићу" није облик дубров. нарјечја, у коме се говори само „видим".

[5]) овдје има пред очима кардинале Barberini, рођаке папине.

[6]) чиста итал. ријеч и значи = опасно.

[7]) дубр. форма мј. *преписују*.

[8]) овдје значи „садиру", претјерују при опијерању или наплаћивању пореза.

[9]) врло = веома.

[10]) = као што се говорило из почетка, него по имању појединаца.

[11]) = Шаљем овдје уложена писма Мастрили-ова, као одговор на оно што му је писано о послу покојнога г. Марписа. Против убојица овога посљедњег, даље се не поступа, нити ће се поступати; јер видим да је Аспри крепко штићен од кардинала његова земљака. Цијела је ствар у рукама. . . . .

[12]) = секретар; мјесто *тајна* (= misterium) у дубр. се нарјечју каже *отајство*.

[13]) = он ради што га воља.

[14]) овдје: дати као јемство, залог (*cf.* итал. depositare).

[15]) = трошкове (*cf.* тал. spesa, лат. impensa).

[1]) = да уза њ ради и настоји (*cf.* итал. assistere).

[2]) *таља*, по тал. taglia: уцјена, која се меће на нечију главу; обећана јавно награда за откриће каква злочина итд.

[3]) = објављено обећање власти, да се неки злочин или удиоништво у злочину неће казнити (*cf.* тал. immunità).

[4]) = Овдје нам је Тиверић Сквилети, кога зову и Фра-Паоло; он је васпостављен (ваљда у своја права) од ове Господе (= Владе). Допао је јучер из Флорентинске државе са њеколицином својих људи и са колима робе и новаца. Овдје га Господа пазе и милују; дан му је стан у Малој Полачи напротив Рустинучи-а код Петрове цркве.

[5]) мјесто „за пасом", као што се данас и у Дубровнику говори.

[6]) т. ј. пушака.

[7]) ова је ријеч и сада у употреби у дубр. нарјечју и значи „изгледа", „чини се". *cf.* итал. *pare*, 3-ће лице једноброја сад. вр. од неодређеног *parere*.

Digitized by Google

perciò V. S. stia lesta costi [1]) *i, ako do koie bude, biesci oncias* [и, ако до које буде[2]), бјежи ончас[3]].

VI.

Росu — Градићу. Рим, 9 јула 1644.

Ho inteso quanto mi accenna nel particolare di Napoli; si assicuri che in tal caso manegiarò la cosa con la riputatione che si deve.[4]) *Ma se boiu da nechie niscta biti, ere staraz ne stoij niscta dobro, i boiu se da ga nie do dugo; ovosu moie misli, er vidim gnescto sctome ne delekta.* [Ма се бојy[5]) да неће ништа бити, ере старац[6]) не стоји ништа добро[7]), и бојy се да га није до дуго; ово су моје мисли, ер видим нешто што ме не делекта][8]).

VII.

Росu — Градићу. Рим, 16 јула 1644.

Il Card. Orsino sta male di febre con petecchie con qualche pericolo[9]); *a i staraz ne stoij dobro, i boiuse da ovega lietta* (не) *poghie u Rai* [а и старац не стоји добро, и бојy се да овега љета (не) пође у Рај[10])].

VIII.

Росu — Градићу. Рим, 23 јула 1644.

Ovdi se stoij pri smarti, erse dariva i odpusctaje [Овди се стоји при смрти[11]), ер се дарива и отпуштаје] con liberalità di papa Leone.[12])

IX.

Росu — Градићу. Рим, 10 септембра 1644.

V. S. senta e stupisca: questa mattina è uscito di Conclave il Card. Mattei gravemente amalato, et questa sera si dice esca il Gabrielli, tutti due capi fattione contro li Barberini, si che si deve dire: o che la fortuna li favorisca al solito,[1]) *illi dasu viesczi i da more cegliad koiu hochie, i sato neboie se nikoga* [или да су вјешци[2]) и да море чељад коју хоће, и зато не боје се никога].

X.

Росu — Градићу. Рим, 29. новем. 1644.

Questo corriero al ritorno dicono che si sia anegato[3]), *ma meie strah dagasu onij utukli* [ма ме је страх да га су они[4]) утукли[5])] e sparsa questa voce si è replicato di novo e se ne sta attendendo risposta[6]) — — —.

Ho confirmato al sig. Matteini l'ordine datomi da V. S. di sodisfarlo in parte delli primi denari che mi capitaranno, il quale adesso[7]) *plije u ducatieh papinieh* [плије у дукатијех папинијех]. Sappia che l'altra sera il Papa mandò il suo Mastro di Casa e Mons. de Rossi a levar a Mons. Conti loro (?) il breve del archivista vaticano e tutte le scritture che li han trovato in casa; si dice ad instanza del concistoro papale, perchè dicono habbia fatto non so che indagationi ecc.[8]) *da su spuriani* ecc. [да су спуријани[9]) ecc.], dal

---

[1]) = Немам ништа друго да Вам јавим, ако нећу да је овдје „бандишкан“ град Сињет због бојазни од пријељепчиве болести. Зато, Господине, (дословно би се V[ostra] S[ignoria] превело „Ваше Господство“) будите приправни.

[2]) т. ј. буде ли до потребе.

[3]) у дубр. парнјечју *ончас* је исто што и одмах.

[4]) = Разумјех што ми казујете о напуљској ствари; — будите увјерени да ако дође до посла руковаћу њиме како треба.

[5]) старнј облик мј. *бојим*; сад се у дубровачком говору не чује.

[6]) овдје разумије папу.

[7]) по итал.: „non sta niente bene“ = српској изреци: „здраво је болан“.

[8]) није ми по вољи! не мили ми се; ријеч се delektati у дубр. сад не чује; cf. delecto, delector itd.

[9]) = Кардинао је Орсино болан од црних шешава с огњем и није без опасности. У Дубровнику се ова болест зове по итал. петнћи (plurale tantum), али се чује и „црне шеше“.

[10]) мј. „бојим се да не умре!“

[11]) И овдје мисли о папи.

[12]) има по свој прилици на уму либералног и раскошног папу Лава X, Медичи.

[1]) = Чујте и снебивајте се: јутрос је изашао из конклава кардинао Матеи тешко болан, а вели да ће вечерас изаћи и Габријели: они су оба главари странке противне Барберинима, тако да треба казати да је, као и обично, срећа с њима

[2]) многобр. од вијештац.

[3]) = Кажу да се на повратку овај улак утопио.

[4]) они · · · ко? — не разумије ли овдје Барберине?

[5]) утукли, очевидно, мј. убили.

[6]) = овај се глас опет потврдио и очекује се одговор.

[7]) = Потврдио сам г. Матеини-у наредбу коју примих од Вашега Господства, да га намирим од првијех новаца који ми дођадну. Он сада

[8]) = Знајте да је синоћ Папа послао свога домо-управитеља и Монс-ра де Роси, да одузме Монс-ру Конти-у исправу којом је постављен за архивисту Ватиканског, и све списе које му дома нађу. Кажу (да је то било) на молбу папске консисторије, јер тврде да је правно неке истраге и т. д.

[9]) У дубровачкоме говору *спурјан* је копиле, незаконито дијете, cf. spurius. Лако да се и ово односи на Барберине.

Digitized by Google

che si vede che vole star bene e dar gusto alli Principi [1]), *ma ove ghidie svako slo miritaju* [ма ове ђидије свако зло миритају [2])] con averlo lassato in questo posto, sapendo quello l'hanno fatto far [3]).

XI.

Росu — Градићу. Рим, 14 дећембра 1644.

È partito di qui per ordine del suo Re l'ambasciator christianissimo, dopo haver baciato solo li piedi a N. S., con prohibitione espressa di non visitar nessuno Cardinale. Si dubita male delle cose sue; e hier mattina se n'è uscito via a Frascati, sino che siano all' ordine le cose del viaggio; nell istesso tempo è venuto ordine al Card. Teodoli che debba levar giù l'arme di S. M. Christianissima, e levatoli il piatto [4]), *onosu cocotske stvari; bichiete ciulli kakosu dighli bili Antunu protecijon, er govorahu daie on contro li ordini datili, i riec koiuie bio dao ne uciniti ovega Velicijem Opatom, i da ga ie pak ucinio bes kraglieva snania: takoie on sa opravdati sebe i ukasao gneke vigliette, sctomuie pisao bio poklisar u Conclau i od gnegove strane brat Teodolov da assoda akomuchie dati 20 higliada doppia i iedan klobuk zarlien, dachie concuriti s' gnegovom fationi na gnega i rieti daga kragl ne esclugiava; i stiem Antun rekoie: pokliga kragl ne esclugiava, nechiu ni ia sa koimudrago moi interes; i pripisciuie brat Teodolu da i on sa sebbe assoda biscupat od Immole. Bogme, akose ovo prova, moghlobise velle smechie i sla podignuti u zarqui Boscioi, ersu Cocoti moguchi i mallo sodisfani od ovega obragna* [оно су кокотске [5]) ствари; бићете чули како су дигли били Антуну [1]) протецијон [2]), ер говораху да је он contro li ordini datili [3]), и ријеч коју је био дао не учинити овега Велицијем Опатом [4]), и да га је пак учинио без краљева знања. Тако је он, за оправдати себе, и указао неке виљете [5]) што му је писао био поклисар [6]) у конкла(в)у [7]); и од његове стране брат Теодолов да асода [8]), ако му ће дати 20 хиљада допија [9]) и један клобук црљен [10]), да ће конкурити [11]) с његовом фацијони [12]) на њега и ријети да га краљ не есклуђава [13]). И с' тијем Антун рекао је: Пошли га краљ не есклуђава, нећу ни ја за који му драго мој интерес; и припишује брат Теодолу да и он за себе асода бискупат од Имоле [14]). Богме, ако се ово прова [15]), могло би се веле смеће и зла подигнути у Цркви Божјој, ер су Кокоти могући и мало содисфани [16]) од овега обрања [17])].

Li dò nova anco che il Sig. Pietro Mazzarini, padre del Card. e del frate, ha preso moglie, con animo e speranza di far herede delle grandezze di S. Eminentia [18]), *ma akomu tko ne pomosce, dachie Boog.* [Ма ако му тко не поможе, даће Бог].

XII.

Росu — Градићу. Рим, 8 марта 1645.

Iddio ci ajuti, perchè vedo tutti li Christiani molto deboli, e di forze e di denari, e se a quelle bestie cominciano andar niente prospere le cose,

---

[1]) = из тога се види да жели бити угодан владарима.

[2]) миритају = заслужују, cf. итал. meritare.

[3]) = тим што су га оставили на томе мјесту, знајући што су му наредили да уради.

[4]) = Отпутовао је одавде, по наредби свога краља, француски посланик одмах пошто је целовао ноге С. О. папе; изречно му је забрањено одати посјету коме било кардиналу. Мисли се да су му послови на злу скоку, и јутрос је изашао у Фраскати док му се све приреди за пут. Уједно с тим дошла је наредба кардиналу Теодоли да скине грб Његова Француског Величанства . . .

[5]) „Кокоти“ овдје значи Французе, то је, очевидно, пријевод латинске ријечи *Galli*.

[1]) „Антун“ је овдје, по својој прилици, кардинао Антун Барберини.

[2]) Протецион = покровитељство, успор. итал. protezione.

[3]) = против наредбе која му је дана била.

[4]) Велики је Опат овдје опет папа.

[5]) биљет је: отворено писамце, cf. итал. biglietto.

[6]) *поклисар* је стара ријеч за „посланик“; чује се и данас у Дубровнику, cf. визант. *ἀποκρισιάριος*.

[7]) вијећница за бирање паше, cf. лат. и итал. conclave.

[8]) assodare = овдје погодити, утврдити.

[9]) врста новца, итал. doppia.

[10]) т. ј. клобук кардинальски (усп. тал. cappello rosso).

[11]) да ће се сједињити (итал. concorrere).

[12]) т. ј. с његовом странком (усп. тал. fazione).

[13]) т. ј. не искључује (cf. итал. escludere).

[14]) Imola, град у Италији, у Болоњској покрајини.

[15]) = докаже, cf. итал. provare.

[16]) = задовољни (усп. итал. soddisfare).

[17]) тј. избора.

[18]) = Још ћу Вам јавити да се г. Петар Мазарини, отац кардиналов и фратров, оженио, с намјером и надом стећи наследника богатству кардиналову

Digitized by Google

chi le vorebbe rittener [1]); *a ovdi dase iscta nazru* [а овди да се ишта назру [2])], bel fuggir che si vedrebbe! sebene adesso non vi fà impressione alcuna [3]).

XIII.

Росu — Градиħу. Рим, 22 марта 1645.

Dubito ancor io che il Matteini vorà tirar avanti [4]) *sasctogaie strah da Opat ne umre barso,* [за што га је страх да Опат [5]) не умре брзо [6]] il quale sta per eccellenza bene [7]).

XIV.

Росu — Градиħу. Рим, 5 августа 1645.

. . . V. S. stia forte [8]) *i ne daise sa tu penzion* [и не дај се [9]) за ту пенсијон], perchè tutti mi dicono che ha ragione, et con le seguenti li mandarò armi et monitione [10]).

XV.

Росu — Градиħу. Рим, 15 новем. 1645.

Habbiamo qui li trofei delle vittorie [11]) *da Bog saciuva!* [да Бог сачува!] Mons. Arcivescovo si prepara di ritornar, fra qualche settimana, per via di Napoli e Barletta, volendo prima andar al suo paese. Io ne dò parte a cotesti SS-ri, parendomi bene lo sappino, se havessero alcun senso in contrario [12]), *sascto nasbigl malo stoij u pameti* [за што на збиљ мало стоји у памети [13])].

[1]) = Бог нам буди у помоћи, јер видим да су хришћани веома слаби и снагом и новцем, а кад би оним ђидијама (мисли, по својој прилици, о Турцима) почели иколико успијевати послови, ко би их могао задржати!

[2]) у смислу: „да им и сјену опазе".

[3]) = како би бјежали без обзира; за сада, ипак, не чине никаква утиска.

[4]) = И ја двојим хоће ли Матеини даље ићи

[5]) „опат" такође мјесто „папа".

[6]) до скора.

[7]) = а овај је здрав као дреновина.

[8]) = Држ'те се, Господине

[9]) не дај се, мјесто *ne popuштај.*

[10]) = јер ми свак каже да имате право, — а у слиједећим (писмима) послаћу Вам оружја, зрња и праха за борбу.

[11]) = Овдје имамо знакове (трофеје) побједе.

[12]) = Господин се архиепископ спрема на повратак до коју недјељу, и то преко Напуља и Барлете, јер жели видјети прије свој завичај; ја пишем тамошњој Господи (влади) о томе нека знаду, јер би могли имати штогод и против тога.

[13]) Ово ваљда значи: „јер доиста није сасвим при себи".

XVI.

Росu — Ррадиħу. Рим, 20 фебруара 1646.

Si è divulgata la lega fra Francia, Genova, Parma e Modena, non solo per la ricuperatione dello Stato di Milano, ma del Ducato di Ferrara e le Valli di Comacchio per le pretensioni delli collegati [1]); *a ovdi se spij* [а овди се спи [2])] . . . . . Ha fatto (N. S.) un' altra constitutione nella quale rivoca tutte le gratie, privilegij, esentioni, indulti e qualsivoglia cosa, estorta dalli suoi antecessori contro le costitutioni apostoliche, ancor che li habbi derogato nominatamente, et le fà nulle ac si non emanassent, concesse etiam a Cardinali o altri di qualsivoglia stato ecc. [3]). *Da bi Bog dao da ovo ne uxexe velicak ogagn, erchie Cocoti vrlo sa ovo schacati, a Bogme su sada moguchi e malcontenti i strahmeie od velika sla.* [Да би Бог дао да ово не ужеже величак огањ, ер ће Кокоти врло за ово скакати, а Богме су сада могући *е* малконтенти [4]), и страх ме је од велика зла].

XVII.

Росu — Градиħу. Рим, 24 новем. 1646.

Qui habbiamò [5]) *unciu kruha magne na jaspru* [унчу круха мање на јаспру [6])].

XVIII.

Градиħ — Росu-у. Дубровник, 8 јануара 1647.

Dopo il mio arrivo qui, sono capitate da codeste parti voci continue de trattati stretti della pace universale, ma non le vedo troppo avanzare;

[1]) = Објављен је савез између Француске, Генуе, Парме и Модене, и то не само за Миланску државу, него и за Ферарско војводство и за долине од Комакија

[2]) у значењу: а овде се и не обзиру на то.

[3]) = Папа је издао нови указ којим опозиваше све милости, преимућства, ослобођења, допуштења и остало што је год било измамљено његовим предшаственицима, против апостолских установа, па баш да је овима и поименице дерогирано, те их објављује ништавима као да их и није, па била баш удијељена од кардинала, или од кога му драго чина човјека и т. д.

[4]) = незадовољни (упор. тал. malcontenti).

[5]) Овдје имамо

[6]) т. ј. хљеб је тако поскупио, да хљебари дају једну унцу мање за „бајок" од онога што су прије давали.

Digitized by Google

ma se è vero il soccorso di Lerida, portato dall' ultima lettera di Venezià, cred' io, mirabilmente a facilitar quest' affare.[1]) *Vi tamo kupite dukate, sa branitse po vami od onega ognja koi biste imali nastojat gasiti, ma ako usimate scto ciniti s Turcim i Francesim, to nie ni sa salate.* [Ви тамо купите дукате, за бранит' се по вами[2]) од онега огња који бисте имали настојат' гасити, ма ако узимате што чинити с Турцим и Француезим, то није ни за салате[3])]

XIX.

Роси — Градићу. Рим, 11 маја 1647.

Per successore alla nostra Chiesa il Diodati ed il Brautti portano con ogni vehemenza un tale S$_r$ Gasparo Puricelli milanese; dicono sia veramente gentilhomo et homo da bene, però per dirgliela a me non piace; in primis la fisonomia è bruttissima che non puol esser peggio; lui è stato tutto il tempo suo criminalista et comissario contro banditi ecc.[4]); *ima iednu spurtu* [има једну спурту[5])] sotto nome di nipote[6]).

XX.

Раси — Градићу. Рим, 18 маја 1647.

Del successore alla nostra Chiesa non si sa ancora nulla. Il Sig. Gasparo Puricelli che è quello della lega del amico ecc., credo non farà niente, perchè s'è saputo che ha una bastarda, se bene lo aiutano con scusar che è legittimata et havuta in minoribus ecc.

Vi era qualche pensiero di mandar il P. Fonseca, Dominicano, portato dal Card. Panzirolo, ma quando ha sentito *od nas* [од нас] che obstat Bulla, s'è quietato.[1])

C' è saltato poi finalmente quel Pedante del Collegio Ortodoxo, stato a Ragusa con Carizza, se non erro, il quale adesso stà per capellano a S. Jacomo delli Incurabili, e perchè fà il bacchettone pare che Mons. Cherubini li creda e c'inclini[2]), *gledate nasctosmo doscli* [гледате на што смо дошли[3]].

XXI.

Роси — Градићу. Рим, 8 јуна 1647.

Io ho parlato di novo la quarta volta al Papa per quel interesse delli Bosnesi d' Ancona, et ho incontrato che anco quel Governatore nelle sue relationi si lamenta che il trafico è mancato assai, m'ha detto di voler far scriver di novo et parlar all' Ambasciatore; però se li vien taglio ancor a lei, aiuti con Mons. Nuntio, che è una vergogna che siano cosi assassinati sti poveracci, nè vi sia chi li protegga con efficacia come si dovrebbe[4]), *er daimse vrati, dobio bih coiu stotinizu; i acoti para obechiat iednu temu gnegovu otajniku, ako imasc scgnime usdagnie, varh mene obechisi, iachiu cinit platiti tamo oncias kako se opravij, er imam tef-*

---

[1]) = Послије мога доласка овдје, долазе с тамошњих страна непрестано гласови како се углављују уговори о свеопћем миру; али не видим да тај посао напредује. Него глас о потпори Лериди, који нам донесе посљедње писмо из Млетака, по моме ће мишљењу олакшати знатно овај посао.

[2]) мјесто: својом снагом.

[3]) мј.: ни за најситније потрошице.

[4]) = Диодати и Браути предлажу с напором за пријамника (архибискупова) у нашој (дубровачкој) цркви некога Г. Гашпара Пуричелли-а, који је родом из Милана. Кажу да је прави племић и добар човјек, али да Вам право кажем, мени се не мили, и то најприје што је ружан у лицу да не може горе, а (за тим) све је своје вријеме провео у кривичним пословима; био је комесар против гласодужних и т. д.

[5]) незаконито женско дијете; „спурта" је по дубр. говору женско од *спурјава*: види на више, писмо од 29 новембра 1644.

[6]) = и под назívом нећакиње.

[1]) = О пријамнику (архијепископа) наше цркве још се ништа не зна. Г. Гашпар Пуричелли који је у савезу са пријатељем итд. мислим да неће успјети, јер се дознало да има незакониту кћер, и ако га извињавају, говорећи да је позакоњена, и да је имао док је био in minoribus и т. д.

Помишљало се на Доминиканца оца Фонсека кога предлаже кардинао Панцироло, али кад је чуо *од нас* да obstat bulla, умирио се.

[2]) = Искочио је најпослије и онај педапат од православне колегије, који је био у Дубровнику са Карицом, ако се не варам. Он је сада капелан у Св. Јакову „degl' incurabili", — и како је распуштен човјек, рогби да му Монсињор Керубини вјерује и пагиње за њ.

[3]) т. ј. како смо ниско пали! а његова је изрека „гледате на што смо дошли" скројена по италијанској: guardate a che cosa siamo arrivati!

[4]) = Опет сам, и то по четврти пут, говорио Папи о послу оних Бошњака у Јакину, и нашао сам да се и јакински губернатор жали, у својим извјештајима, да трговина веома опада. Казао ми је да ће наредити да се више поново и да ће говорити с послаником; — по томе, ако Вам паше руке, помозите и Ви са Монс. нунцијом, јер је прави стид да их, сиромахе, онако утамањују, и да нема никога ко би их штитио крепко и како би требало.

Digitized by Google

teru u ruzi; zato pomozi, [ер да им се врати [1]), добио бих коју стотиницу; и ако ти пара [2]) обећат' једну [3]) тему његову отајнику [4]), ако имаш ш њиме уздање [5]) врх мене [6]) обећај, ја ћу чинит' платити тамо ончас како се оправи, ер имам тефтеру [7]) у руци: за то помози].

L' arcivescovato sta fra il Puricelli e il Ghieri, però non so chi sia per haverlo: lasso fare Domine Iddio; già li doi collegati han fatto tra loro e l' Vescovo e tutti li altri offiziali [8]), *i ottrapilli su i basctine i sve kuchie nacinilli na Archibiscupove spenze; ucinilli mu su liste coga priporuciuiu da darxi u gratij cogali ne, i govore da nie niko drughi dobar nego ovi, saziech er ima i starie ecc.* [и отрапили [9]) су и баштине и све куће начинили [10]) на Архибискупове спендзе; учинили му су листе [11]) кога припоручују да држи у грацији [12]) кога ли не, и говоре да није нико други добар него ови, зацијећ [13]) ер има и старије и т. д.].

XXII.

Градић — Роси-у. Дубровник, 14 јуна 1647.

Sento l'intonatura per la pensione et il parere circa il mio governo di V. S., ne la ringrazio [14]): *ieda Bog da da ne bude svegh ovako brieme* [једа Бог да да не буде свеђ овако бријеме [15]].

[1]) т. ј. кад би се вратиле Вошњацима ствари које су им одузете биле.

[2]) = ако ти се чини (по итал. изреци „se vi rage").

[3]) т. ј. једну стотину.

[4]) = секретар; *отајник* је начињен по ријечи *отајство* = тајна, која се у црквеним молитвама још и данас чује у Дубр.

[5]) начињено према итал. *confidenza.*

[6]) „врх мене" овдје значи „на мој рачун".

[7]) овдје: *исправу.*

[8]) = Архиепископија је између Пуричели-а и Гијери-а, ипак не знам кога ће (од њих) запасти: нека Господ Бог одлучи. Већ су два савезника (ово су по свој прилици више поменути Браути и Диодати) именовали између себе и бискупа и све друге часнике.

[9]) мј. „обрадили".

[10]) у смислу „поправили".

[11]) тј. спискове онијех које препоручују и т. д.

[12]) тј. *у милости;* успор. итал. *grazia.*

[13]) *цијећ* значи, у дубр. говору, што и *због, ради, за;* па је к тој ријечи додана, као плеоназам, и ријечца *за.*

[14]) = Чујем изјаву (?) о пенсији, као и Ваше мишљење о томе за моје владање. Хвала Вам!

[15]) И сад се често у Дубровнику рече *бријеме* мјесто *вријеме.*

XXIII.

Роси — Градићу. Рим, 22 јуна 1647.

Circa l' Arcivescovo ho paura che cascaranno li coglioni [1]) *oniem nasciem scogliarom* [онијем нашијем школјаром [2]], et andaranno in fumo li loro dissegni; se V. S. li vedesse [3]), *paraihie gnieko sagliusctio gnieciem* [пара [4]) их је њеко заљуштио [5]) њечијем [6])].

Vedo quello passa per la nova presa di Margutich, ma intendo per via d'Ancona che habbino preso delli effetti di nostri per 12 milla scudi di robbe e danari, oltre un' altro svaligiamento fattoli dalli Perastini sopra la fregate Cattarina d' altretanto: ho paura che bisognara cominciar a pregar D. Iddio alla riversa perche [7]) *ako pomoxe te pantalune, nechiese mochi xivieti od gnih* [ако поможе те панталуне, [8]) неће се моћи живјети од њих].

Da Ancona li Bosnesi non mi scrivono niente, ho scritto io a loro [9]), *maie oni opat nehaiavac sasma* [ма је они опат [10]) нехајавац [11]), сасма [12])].

A! quanto pagarei [13]) *davam ostane slobodna opatia neka bi zarcali oni nasci priategli* [да вам остане слободна опатија, нека би цркали [14]) они наши пријатељи]. *Prodaosam Monata Gosposchieh*

[1]) = Што се тиче архиепископа, бојим се да ће се нада изјаловити

[2]) Под ријечју *школјари* (cf. итал. scoglio = оток, острво) разумије по свој прилици Браути и Диодати, који као да су били са отока Ластова.

[3]) и обрнут' ће се у ништа оно чему су се надали; — кад бисте их видјели

[4]) рекби да их је

[5]) мј. „ударио".

[6]) „њечијем", по свој прилици мјесто „г . . нима".

[7]) = Видим што бива због нове заплене Мргудића. Гласови из Јакина јављају да су нашима отели трговине и новаца за 12.000 шкуда, осим друге отимачине једнаке вриједности коју свршише Пераштани броду которскоме. Све се бојим да ће требати да почнемо молити Господа Бога на опако (тј. у обратном смислу), јер

[8]) Под „панталунима" разумије по свој прилици Млечане.

[9]) = Вошњаци ми из Јакина не пишу ништа; писао сам ја њима,

[10]) по свој прилици Јакински губернатор, јер су онда виши чиновници у папиној држави били обично свештеници.

[11]) немаран човјек.

[12]) „сасма" исто што и „посве".

[13]) = Много бих дао.

[14]) тј. „цркали од једа".

Digitized by Google

i poslao u Mletke Petchu blizu [продао сам моната [1]) госпоскијех [2]) и послао у Млетке Петку [3]) близу [4])] 9 milla, e spero d' haver dato gusto, havendolo fatto con affetto e con tutti li avantaggi possibili [5]).

XXIV.

Росu — Градићу. Рим, 2. новембра 1647.

Il Papa li ha qualche inclinatione et l'ha in bonissimo concetto [6]), *a on sna veoma dobro svoi possao* [а он зна веома добро свој посао], e di barca menar, come lei lo cognoscerà con la pratica [7]). *Ovdie oni pop haram rasglasio dagasu hotielli uciniti Vladaocem od grada, ma nie sa sada bio na temu stupaiu sa sve da bi miritao* [Овди је они поп харам [8]) разгласио да га су хотјели учинити Владаоцем од града [9]), ма није за сада био на тему ступају [10]) за све [11]) да би миритао [12])] veramente, perchè il Papa havea destinato questo da principio a Mons. Vittrici che esercita, col Governo, anco il Vice-Gerentato [13]).

XXV.

Росu — Градићу. Рим, 15 јануара 1648.

Quanto mi dispiace la morte del P. Gondola; sia in gloria! Ma che gliene pare di questo nostro oracolo che presume di governar con li documenti di quà, già che se fosse costà [1]) *trebovalobi argutlom Gundule* [требовало би аргутлом Гундуле [2])].

XXVI.

Градић — Росu-у. Дубровник, 20 маја 1648.

Vode vam tamo neviestu: davamie priporucena. [Воде вам тамо невјесту: да вам је припоручена! [3]] Chi sia questa ella lo vedrà dalle lettere dé nostri Eccell^mi SS^ri [4]).

XXVII.

Росu — Градићу. Рим, 22 августа 1648.

Ho presentata la lettera di V. S. all' auditor del Odescalchi il quale riverisce V. S., e dà bonissima speranza di servire V. S. nel suo interesse di Arquà, et siamo restati di essere insieme prima che parta per discorrerne comodamente, e poi, quando haverò aviso siano arivati comodamente alla Ressidenza, che io li scriva e poi a risposta mandi l'instruttione e le scritture necessarie: che lassi poi far a lui. Lui mi dice che lui eserciterà l'auditoriato (però ne dubito): basta, staremo a vedere [5]). *Moglo bi biti da ga isti gospodar hochie sostegnat i ne useti drugoga, sa mochi dielitti scgnime na svoi nacin* [Могло би бити да

---

[1]) „Monti“ тако су се звали ондашњи кредитни заводи у Италији, а и положени у њих новци.

[2]) „Господско“ значи владино, државно, јер су владу представљала „Господа“. Упореди итал. La Signoria.

[3]) *Петко* или *Петки* звао се, ако се не варам, ондашњи финанцијални агенат дубровачке владе у Млетцима.

[4]) „близу“ овдје значи „около“.

[5]) = девет тисућа; надам се да сам посао извршио са свим усрдијем и са свим пробитцима које сам постићи могао.

[6]) = Папа му је (новоименованому архиепископу дубровачкому) доста наклон, и о њему има врло добро мњење.

[7]) = и свраћати воду на свој млин, а Ви ћете га већ из опћења с њим познати.

[8]) „харам“ има, по свој прилици, овдје значење одвећ смјела, безобзирна човјека.

[9]) ваљда губернатором Рима.

[10]) = није још дотјерао тако далеко.

[11]) „за све“ = и ако.

[12]) = заслужно; упореди тал. meritare.

[13]) = заиста, јер је папа већ из почетка намијенно ово мјесто Монс.-ру Витричи, који уједно с губернаторством има и власт Vice-gerens-a.

[1]) = Веома ме је ожалостила смрт оца Гундуле. Вјечна му памет! Ал' шта мислите Ви о овоме нашем оракулу који мисли да може одавде владати документима; јер кад би тамо био . . .

[2]) Није јасно значење ове по свој прилици пословичне изреке, тим мање што је елиптична. Можда значи: да је тамо требало би га аргутлом по глави! *Аргутла* је држак крмила којим се даје правац броду; упор. млетачко argòla.

[3]) Не крије ли се под „невјестом“ каква црковна особа за коју није било надлежног суда у Дубровнику?

[4]) = ко је невјеста, видјећете из писама наше превасходне Господе.

[5]) = Предао сам писмо Господства Вашега Одескалкину аудитору, који Вам шаље свој наклон. Он се тврдо нада да ће Вас моћи послужити у ономе Вашему интересу који се тиче Арква (Arquà, село код Падове, гдје је гроб Петраркин). Договорисмо се: да ћемо се прије његова одласка састати, како би могли пространије говорити о послу; а кад дознам да су приспјели [т. ј. Одескалки и он] на одређено им мјесто пребивања, да му пишем, па пошто добијем одговор, да му пошаљем упутство и потребне списе; за тим пак да га оставим да ради сам. Каже да ће се сам лично бавити аудиторством (о чем сумњам); у осталом, видјећемо!

Digitized by Google

га исти госпар[1]) хоће состењат[2]) и не узети другога, за моћи дијелити[3]) ш њиме на свој начин].

Bogme smo svi u voischah i u boiu: pa ie dao 200 teftera za voevode na dvor i spravio se otiti stat in borgo i utvarditi ondi sa sviem svoiiem rodiazi. Xitto sam platio po 15 rubbio (?) pechnicu, a meso i svaka ina stvar draga duplo nego indar. [Богме смо сви у војсках и у боју[4]): па је дао[5]) 200 тефтера[6]) за воеводе на двор[7]) и справио се отити стат[8]) ин борго[9]) и утврдити онди са свијем својијем рођаци. Жито сам платио по 15 *(није речено које врсте новца)* рубио (?)[10]) пећнику[1]), а месо и свака ина ствар драга дупло[2]) него индар[3])]. — — — — — — — — Habbiamo nova che il sig. Matteo è stato destinato dal Imperatore per suo ressidente alla Corte del gran Signore. Volemo venir tutti due per andarlo a trovar a suo tempo[4]): *spravite nam tamo ciastij* [справите нам тамо части[5])].

1) тј. Одескалки (Odescalchi) авдиторов, старјешина.
2) од итал. sostenere = подржавати, подупирати.
3) ваљда приходе од појединих послова њихове управе.
4) тј. готово у рату.
5) ваљда папа, кога навлаш неће да именује.
6) = наредаба.
7) тј. изван Рима.
8) тј. становати.
9) = у предграђе Рима, које се и зове Borgo.
10) нека мјера за жито.

1) сад се каже у Дубр. „пећар".
2) двоструко.
3) у друга времена, — или у другим мјестима. Сад се у Дубровнику не чује ријеч „индар". Stulli јој даје више значења: alias, alia vice, caeterum, aliunde.
4) = Дознали смо да је Госп. Мато [име крштено; породично је пропуштено] назначен од њесара за резидента у Султанову Двору. Обојица ћемо, у своје вријеме, отићи да га посјетимо.
5) „части" у смислу дарова.
6) = Бог вам био у помоћи!

XXVIII.

Роси — Градићу. Рим, 4 новембра 1648.

Сијемо da tamo arxan aruh ijette [Чујемо да тамо ржан крух ијете]. Iddio vi ajuti[6])!

Digitized by Google

Digitized by Google

АНТИЧКИ СПОМЕНИЦИ У СРБИЈИ[1])

од

Ј. Вулића и Антона фон Премерштајн.

Прошле године у другој половини месеца Августа предузели смо нас двојица да пропутујемо неке крајеве Србије ради истраживања античких споменика. Захваљујући особито великој предусретљивости од стране власти и приватних лица[2]), ми смо за четири недеље, колико је екскурзија трајала, нашли масу нових римских старина, међу којима и врло знатних, а уз то смо могли и многу познату да ревидирамо. Тај материјал чини главни део овог рада. Осим њега пак овде се објављују и они антички натписи београдског Нар. Музеја који још нису никако или нису довољно добро издати.

Нека је одмах примећено и то, да у излагању не ћемо ићи редом којим смо путовали, него редом кога се држи Corpus Inscriptionum Latinarum.

Moesia superior.

I. Прасво.

CIL III p. 263; Sp. 1146; F. Kanitz, Römische Studien in Serbien (Denkschr. Akad. Wien. phil.-hist. Cl. XLI) 56 и д(аље). Ми смо нашли 9. Септембра само CIL III S 8095.

1. CIL III S 8095. Плоча од сивог мрамора, в(исока) 0·71^{m}, ш(ирока) 0·33^{m}, д(ебела) 0·244^{m}; слова трећег века, в. 0·05—0·04^{m}. У Праову у школском дворишту узидана уврх камених степеница што воде споља у један амбар.

[P]osuerun|[t] Heculi (sic) | *BitusBit(i),* | *Sautes Pa.., Con(us) Con(i),* | *Tato Post(umi).*

II. Municipium Aelium (после colonia) Viminacium (Костолац).

CIL III p. 264 и д. 1021; Sp. 1448 и д. 2116 и д. 2250; E. Kalinka и A. Swoboda, Arch.-epigr. Mitth. XIII 33 и д.; F. Cumont у истом часопису XVII 26—31; Kanitz стр. 16—20.

Један део старина виминацијских смештен је у мали музеј пожаревачке гимназије; остало се налази у Кленовнику, Костоцу, где Вајферт има лепу збирку старих натписа, и у Дрмну. Ми смо свуда (овде смо се бавили 11. и 12. Септембра) упоређивали и преписивали само натписе на камену; многобројне, али у исто време и већином познате на циглама и лампама, које смо нашли у пожаревачкој гимназији и код Вајферта, морали смо оставити за други пут. Осим натписа што ће ниже бити наведени сад се код Вајферта налази и CIL III Sp. 8121. 8131. Саркофаг CIL S 13809=

[1]) Овај ће рад изићи и на немачком језику у Jahreshefte des archäol. Institutes, Wien, Bd. III.

[2]) Нарочито смо захвални гг. Вл. Ракићу, начелнику среза космајског, Петру Ристићу, начелнику среза пожешког, Николи Петровићу, команданту нишке тврђаве, Л. Јевремовићу, професору пожаревачке гимназије и Фр. Шистеку, директору Вајфертовог рудника у Костоцу.

Digitized by Google

14217[1], који је доспео у београдски Нар. Музеј, нађен је у рушевинама у Чајиру код Костоца. Надгробни натпис CIL III S 12662 (= Валтровић, Старинар IX 127 п. III) налази се у Осеку у музеју (Jahreshefte III Beibl. 101 и д.).

Од скулптура, с којима се такође ближе нисмо привремено могли забавити, видели смо у Кленовнику у дворишту Станка Костића одломак једног високог рељефа замашних димензија (сачувала се глава, грива, предњи део тела и комад предње десне уздигнуте ноге једног лава који је окренут на лево) и једна проста база стуба од кречњака; даље у кући где станује попадија - удовица Катарина Николић у Костоцу једну малу статуу која представља Немезу (с натписом CIL III S 8108; богиња држи у л(евој руци) канон који је наслонила на раме, а д(есно) од ње стоји један крилат гриф с уздигнутом канџом), коју би требало што пре спасти одатле, затим једну малу статуу Јупитра (с фрагментираним орлом), доњи део једне женске статуе с лепо набраним оделом и напослетку у зиду у дворишту једну рељеф-плочу, с представом која је добро позната са виминацијског новца: provincia Moesia superior између бика и лава (Kanitz стр. 17, слика у Mitth. der Central-Comm. XII 52; к том Pick, Münzen .Nord-Griechenlands I 1 26).

Највећа већина натписа и скулптура, за које знамо одакле су, нађени су у Чајиру, где су били употребљени као материјал за зидање у рушевинама које народ зове „Цара Константина град". Ово упућује на рестаурацију виминацијске тврђаве у византијско доба, о којој нам помиње Прокопије de aedif. IV 5 p. 287, 15 и д. за Јустинијаново доба. То што се већина виминацијских споменика од камена не налазе више in situ, него су, изгледа, били узидани у византијске грађевине, објашњује канда делом незнатне резултате досадашњих откопавања, који су предузимати под сасвим другим претпоставкама, и при будућим откопавањима мораће се водити о том рачун.

2. CIL III S 8103. Профилирана ара од црвенкастог кречњака, в. 0·97[m], ш. 0·47[m], д. 0·33[m], натписно поље д. 0·52[m], ш. 0·4[m]; добра слова из друге половине 2. века, д. 0·055—0·05[m]. У Костоцу у дворишту код Вајферта.

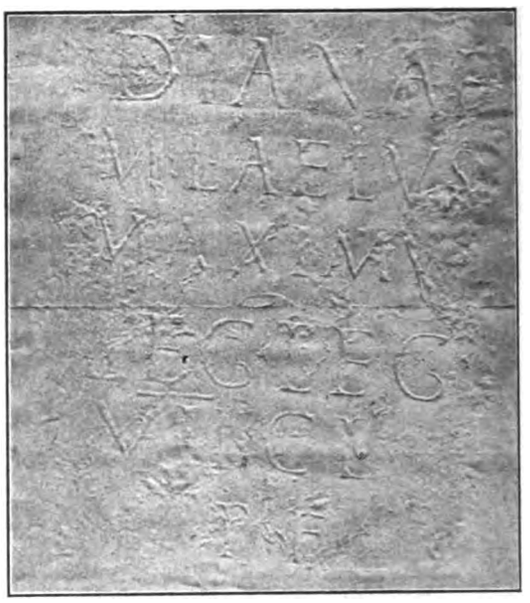

Dianae | M. Laelius | Maximu[s] | leg(atus) leg(ionis) | VII Cl(audiae) | p(iae) f(idelis).

О M. Laelius Maximus упор. п. 6.

3. CIL III S 14217[3]. Профилирана ара од белога кречњака с црвенкастим жилама, д(есно), горе и доле оштећена, в. 0·8[m], ш. преко 0·35[m], д. 0·37; натписно поље в. 0·46[m], ш. 0·35[m]; брижљиво израђена слова из почетка 3. века, в. 0·033—0·029[m]. — Нађена у Костоцу, сад код Вајферта.

I(ovi) o(ptimo) m(aximo), | Iunoni reg[i]|nae, Minervae| ceterisque dis | deabusq(ue) pro | salute domino[r(um)] | n(ostrorum) Severi et A[ntoni]|ni Aug(ustorum).

Digitized by Google

4. CIL III 14217⁴. Гиздава профилирана ара од белог мрамора, в. 0·88ᵐ, ш. 0·345ᵐ, д. 0·28ᵐ, са четири одбијене угаоне акротерије; на све четири стране удубљена поља с профилираном ивицом, од којих једно (в. 0·35ᵐ, ш. 0·195ᵐ) носи натпис. Добра слова из друге половине 2. века, в. 0·019—0·015ᵐ. Нађен пре једно десет година на брду Сопоту (северно од Пожаревца); сад у збирци пожаревачке гимназије.

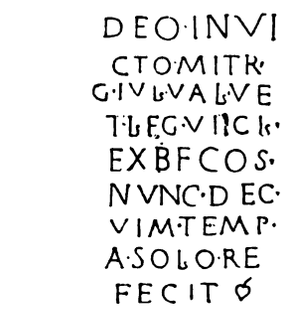

Deo invi|cto Mitr(ae) | *G. Iul(ius) Val(ens?) ve|t(eranus) leg(ionis) VI[I] Cl(audiae)* | *ex b(ene)f(iciario) co(n)s(ularis),* |*nunc dec(urio) Vim(inaci), temp(lum)*| *a solo re|fecit.*

5. Одломак једне аре (?) од кречњака, в. 0·4ᵐ, ш. 0.32ᵐ, д. 0·27ᵐ; слова из краја 3. или из почетка 5. века, д. 0·032—0·039. Нађен у Виминацију, сад у пожаревачкој гимназији.

[Ne]ptu[no | *c]onserva[tor(i)*‖ *A]ugg. (= Augustorum) et Cae[ss](= Caesarum)*| *[le]g(io) VII Cl(audia) d(evota) n(umini) ma(iestati)q(ue) eoru[m].*

Дедикација припада времену Диоклецијана и његових савладара. Домашевски је сматра (гл. Korr.-Blatt d. Westd. Zeitschr. XV 235) за олтар, који је био подигнут на неком сталном мосту дунавском (и сев. обала Дунава припадала је Горњој Мезији; гл. Domaszewski, Arch.-epigr. Mitth. XIII 143 и д.).

6. Одломак једне базе од белог мрамора; сачувао се један део предње стране с нешто издигнутом десном ивицом (ш. 0·07ᵐ), највећа висина 0·46ᵐ, највећа ширина 0·49ᵐ; даље комад десне побочне стране где се она с прошлом сучељава, с уздигнутом левом ивицом, највећа дужина 0·49ᵐ, највећа ширина 0·87ᵐ; напослетку један мали део задње стране, која је била храпава. Слова из краја 2. века, на предњој страни ред 1—7 в. 0·024ᵐ до 0·02, ред 8 в. 0·01—0·008, на побочној страни, на којој су слова карактером нешто различна од слова на предњој страни, 0·01ᵐ. Нађен с почетком 1899 код Костоца на Чајиру узидан у старој руини; ми смо га нашли у дворишту сељака Радисава Јовића у Дрмну и купили га од њега 13. Септембра 1899; сад у збирци пожаревачке гимназије.

Digitized by Google

I. Предња страна:

[pro salute imp(eratoris) Caes(aris)]
L. Septimi Severi Pertin]a[cis]
Aug(usti) Arab(ici) Adiab(enici) et M.] Aurel(i)
Antonini Caes(aris) veterani l]eg(ionis) VII Cl(audiae)
Г. 169 *p(iae) f(idelis) probati Prisco et Ap]ollinar(e) co(n)s(ulibus),*
missi h(onesta) m(issione) per · · · · ·]n(um) Pompeianum
leg(atum) Aug(usti) pr(o) pr(aetore)] et [L]ael(ium) Maximum
leg(atum) leg(ionis) VII Cl(audiae) p(iae) f(idelis) Cle]men(te) et Prisco co(n)s(ulibus)
Г. 195 *?curam agente —. . . .]tid(io) Murenian(o) tr(ibuno).*

	(a)	(b)	
	· · · · · · · · us	Rat(iaria)	M. Aur(elius) [S]extus	Sc(upis)
	· · · · · · · · us	Sar(mizegetusa)	coh(ors) II · · :	
	· · · · · · · · ten(us)	Sar(mizegetusa)	T. Ael(ius) Dizo	Trim(ontio)
	· · · · · · · · us	b(ene)f(iciarius) c(onsularis) Am(pelo?)	M. Aur(elius) Mestrius	Sc(upis)
	· · · · · · · · us/tu/s	Sir(mio)	M. Val(erius) Valens	Sc(upis)
	· · · · · · · ·	cas(tris)	T. Ael(ius) Atilius	Sal(onis)
	· · · · · · · ·	Rat(iaria)	M. Aur(elius) Valens	Sc(upis)
	· · · · · · · · us	Ia[d(er?)]	P. Ael(ius) Dassius	Rat(iaria)
	· · · · · Pe]t[ron. · · ·]	cas(tris)	P. Ael(ius) Iulius · · · ·	Sirm(io)
	· · · · · Xa[nthippus?]	Sc(upis)	T. Aur(elius) Cupidus	Rom(ula)
	· · · · · B]ith[us]	Sc(upis)	M. Lic(inius) Crescens	Rat(iaria)
	· · · · · S]aturn[i]n(us)	Sar(mizegetusa)	M. Messal(la) Pudens str(ator) co(n)s(ularis)	Rat(iaria)
	· · · · · M[e]st[r]iu[s] [2]	S · · · ·	P. Ael(ius) Primus str(ator) co(n)s(ularis)	[R]at(iaria)
			—. Ael(ius) Victor	Trim(ontio)
			—. [A]u[r(elius)] N[atal?]is	

II. Десна побочна страна:

	(a)		(b)
	· · · ·	· · · · · · · ·	[—.? Te]rt(inius) Tac[itus?
	—. Au]r(elius)	Sosigenes	Thes(salonica)	T. Ael(ius Cra · · · · ·
	—. A]el(ius)	Ingenus	R(emesiana?)	T. Aur(elius) Ma · · · · ·
	M.] Ulp(ius)	Valens	R(emesiana?)	M. Aur(elius) Tu · · · · ·
5	—. Aur(elius)	Mucco d(onis) d(onatus)	R(emesiana?)	P. Ael(ius) Ian[uarius
	C.] Val(erius)	Valens op(tio?)	R(emesiana?)	M. Aur(elius) Soli[nus
	M. Aur(elius)	Firmus c(ornicularius) le(gati)?	cas(tris)	C. Iul(ius) Clem[en · · · ·
	L. Apic(ius)	Sextus tes(serarius)	Sc(upis)	T. Fla(vius) Max[im · · ·
	M. Aur(elius)	Suria?	Rat(iaria)	M. Aur(elius) Cens[orinus?
10	M. Ulp(ius)	Valens	Rat(iaria)	T. Aur(elius) Ven[· · · ·
	C. Val(erius)	Valens int(erpres)	R(emesiana?)	T. Aur(elius) Lo[ng — — —
	—. Iustien(us)	Sequens	R(emesiana?)	M. Aur(elius) So · · · · · ·
	M.] Aur(elius)	Saturni(nus) d(onis) d(onatus)	Sc(upis)	T. Ae[l(ius) · · · · · · · ·
	M.] Aur(elius)	Dassius	Sc(upis)	
15	M.] Val(erius)	Maximus	Pau(talia)	
	C.?] Iul(ius)	Valentin(us)	S · · · ·	
	C.] Iul(ius)	Crescens	· · · · ·	
	T. Aur(elius)	Suria?	· · · · ·	
	C. Pyrr(· · ·)	[H]erculan[us]	· · · · ·	
20	M. Aur(elius)	Primu[s]	· · · · ·	
	—. Nason(ius)	Max[im · · ·	· · · · ·	
	M.) Cocc(eius)	M · · · · · ·	· · · · ·	
	—. Iu]l(ius)?	· · · · · · ·	· · · · ·	

Реставрација I 1—7, која је бар што се смисла тиче сигурна, извршена је према једној дедикацији из Виминација са списком војника VII Клаудијеве легије, који су отпуштени из војске под Пијем, CIL III S 8110 = Dessau 2302 (к томе Mommsen, Arch. - epigr. Mitth. VII 188 и д.). По CIL III S 8110 износио је број војника који су отпуштени у две године 134 и 135—239;

Digitized by Google

према томе листа од г. 195 није јамачно бројала много више од 120 отпуштених. Пошто је према садашњем стању одломак имао на предњој страни најмање 30, а на десној побочној страни најмање 46 имена, и пошто треба узети, да је и лева побочна страна била исписана именима, то, кад изузмемо ову страну, на њему не може много недостајати. Свакојако побочне су стране имале само по два стуба; на предњој страни била су вероватно три стуба имена, судећи по простору који је потребан да се допуни ред 6 и д. и по положају 8. реда.

Према I 4 [Prisco et Ap]ollinare co(n)s(ulibus), тада је отпуштена само једна година (г. 169), а то је још један доказ, да су од Севера отпуштања бивала сваке године, а не сваке друге (упор. Dessau к n. 2304). Конзули од год. 195 зову се обично Scapula Tertullus и Tineius Clemens; ипак као на нашем одломку [Cle]men(te) et Prisco co(n)s(ulibus) I 7 и у CIL III 8184 : Clem(ente) et Pris-c(o) co(n)s(ulibus) и S 12802 : VII idus [Iu]nias Scapu[la] Prisco et [Ti] neo Clemente co(n)s(ulibus). Мишљење, да овде имамо посла с једном простом погрешком, како је то узето у напоменама к овим натписима (упор. и CIL III S p. 2453; Prosopogr. III 180 n. 191), канда искључује званични карактер новог натписа; очевидно је Скапула Тертул имао и когномен Priscus. — Да је Помпејан, кога помиње овај натпис I 5, био легат у Горњој Мезији, досад није било познато; можда овде треба мислити на T. Claudius Pompeianus, сина истоименог конзула од г. 173 (Prosopogr.. I 192 и д. n. 766), који је затим г. 209 можда био cos. II; он је морао имати још један номен или когномен на -n(us) или -n(ius).

Легионски легат M. Lælius Maximus (I 6 и д.) већ је познат као дедикант аре CIL S 8103 (горе n. 3); мишљење, да је он идентичан с консулом од г. 227 (Prosopogr. II 261 n. 34), не може се одржати више због времена из ког је наш споменик; тај консул могао би бити његов син.

У p(еду) 8 јамачно је у изгубљеном првом стубу л(ево) стојао наслов coh(ors) I (упор. I b 10). O str(atores) co(n)s(ularis) који се помињу I b 20; 21 упор. стр. 26 n. 28 К int(erpres) II a 11 упореди Кубичек CIL III S 10505 (из Aquincum) c interpetri (sic) Ge[rmanoru]m off(icio) co(n)s(ularis) (к том Домашевскога нота; G. Schön, Arch.-epigr. Mitth. X 115 и д.).

Скраћеница имена отаџбине R у II a 3-6; 11; 12 могла би значити R(emesiana), пошто је с једне стране Ratiaria конзеквентно скраћено Rat, а с друге стране треба очекивати место из провинције Mœsia superior. К Trim(ontio) I b 11. 22 упор. Kubitschek, Imperium Rom. 240.

7. F. Cumont, Arch.-epigr. Mitth. XVII 27 n. 3; CIL S 1305. База од белог мрамора, горе сломљена, в. 054^{m}, ш. 0·445^{m}; д. 0·295^{m}; натписно поље, с по једном профилираном двоструком траком (Leiste) десно, лево и доле, колико је сачувано, в. 0·465^{m}, ш. 0·335^{m}. Гиздава слова из почетка 3. века, в. 0·03—0·035^{m}. Нађена у Дрмну, сад у збирци пожаревачке гимназије.

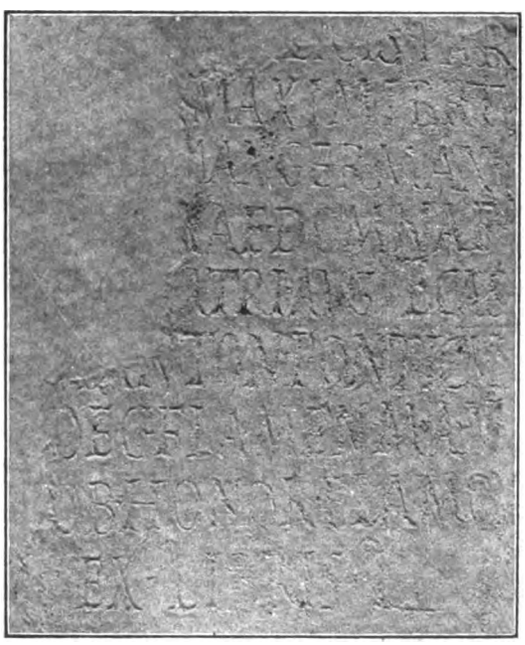

. . . . . *[pro sal(ute) imp(eratoris) Caes(aris) M. Aur(eli) Antonini | [Pii Aug(usti) Fel]icis Par | [thici] maximi, Brit-| [ann(ici)] max(imi), Ger(manici) max(imi) | [et Iul]iae Domnae | [Aug(ustae) m]atri Aug(usti) et cas(trorum) | M. Anton(ius) | Ponticus dec(urio), flamen m(unicipi) A(eli) V(iminaci) | ob honor(em) flamon(i) | ex libris L.*

Упор. коментар Ф. Кимона н(а) п(аведеном) м(есту).

8. Плоча од кречњака, л. и на горњој ивици сломљена, в. 0·6^{m}, ш. 0·85^{m}, д. 0·24^{m}; у профили-

Digitized by Google

раном оквиру, који д. показује схему од tabula ansata, натписно поље, в. 0·425^{m}, ш. 0·545; слова из краја 2. или почетка 3. века, в. 0·04—0·05^{m}. Нађена 1896 источно од Костоца на једном пољу на десној обали реке Млаве, сад у Вајфертовом дворишту.

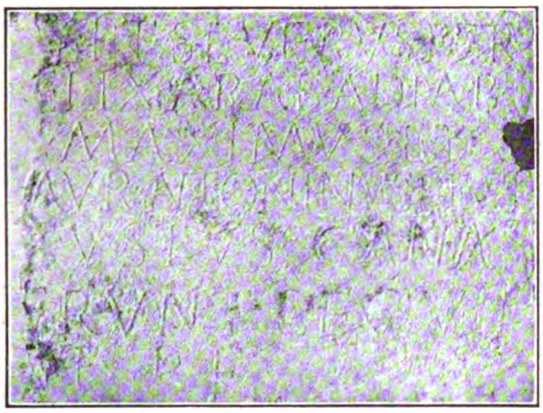

[?Divus] Sept(imius) Severus Pert(inax) Pius |/F]elix Arab(icus) Adiab(enicus) | [Parth(icus)] maximus et| [imp(erator) Caes(ar) M.] Aur(elius) Antoninus Pius | [Felix Au]gustus cana|[bas? refec]erunt; leg(ioni) VII | [Cl(audiae) A]nt(oniniauae)] p(iae) f(ideli).

Р. 7 у почетку остатак NT тешко да се може протумачити друкчије него [A]nt(oniniauae). По општем мишљењу натписи, на којима војна одељења узимају овај надимак, припадају Каракалиној влади (од г. 213; упор. CIL VI 3002 = Dessau 2117); упор. на пр. Mommsen, St.R. II^{3} 848; Marquardt, St. V. II^{2} 455,5. На старијим натписима он је доцније додат (на пр. CIL III 3664 од г. 198; III S 11082 од г. 207; VI 1056 = Dessau 2156); за CIL VIII 9817 (= Dessau 2493) и 9828, где „Antoniniana“ стоји поред титуле цара Севера и његовог сина, у год. 201, узима бар Mommsen да је дедикација доцније урезана. Ако је то тачно, наш је натпис, пошто се не може мислити на какав накнадни додатак, постављен после Северове смрти, дакле г. 213; онда у почетку р. 1 треба можда допунити [divus] Sept(imius) Severus. Обновљење канаба, које је према томе почело још за Севера, али је довршено по његовој смрти, стоји можда у вези с његовом уредбом о таборима, која је, као што је познато, допуштала војницима да живе заједно са својим женама; упор. Herodian. III 8, 5, к том G. Wilmanns, Comment. Mommsen. 203 и д.; Pauly-Wissowa III 1445 (Schulten, Canabae).

9. Плоча од белог мрамора, в. 0·29^{m}, ш. 0.29^{m}; нешто издигнути оквир натписног поља доле је цео, а д. делом одломљен. Гиздава, 0·03^{m} до 0·023^{m} висока слова другог века. Нађен пре једно 30 година у Костоцу; сад у Кленовнику у кући Милана Огњановића, у соби на поду, који је покривен старинским циглама.

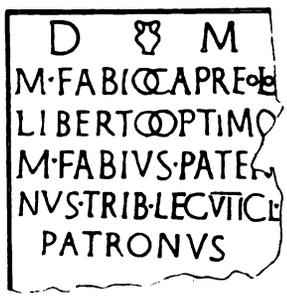

D(is) m(anibus).| M. Fabio Capreolo| liberto optimo| M. Fabius Pate[r]|nus trib(unus) leg(ionis) VII Cl(audiae)| patronus.

10. Велики правоугаони блок од пешчара, горе сломљен, в. 1·09^{m}, ш. 0·82^{m}, д. 0·56^{m}. Натписно поље, које је опасано с обе стране и доле по једном профилираном траком, ш. 0·64^{m}, има највећу висину 0·91^{m}. Слова 2. века, в. 0·08 до 0·07^{m}. Нађен 1899 на Чајиру, у темељу „Цара Константина града“; сад у Дрмну у дворишту Николе Јовановића.

[D(is) m(anibus) — · · ·]ni f[—.f(ili) Perp]|etui · · · leg(ionis) VII Cl(audiae); vix(it) | ann(is) XXXVII.| Laricia quae| et Meter coiu|gi piissimo| b(ene) m(erenti) p(osuit).

У р. 1 и д. стајало је без сумње неко име, као . . . . . ni Perp]etui; иза тога је можда била назначена отаџбина — (на пр. [T]r[im(ontio) — и чин. Неразумљиво D пред р. 7 изгледа да је доцније додато.

Digitized by Google

11. Надгробни камен од сивог кречњака, в. 2·04^{m}, ш. 0·89^{m}, д. 0·14^{m}, сломљен у три комада. У пољу изнад натписа врло оштећен рељеф: на једном lectulus седи дете (спреда), нагнуто нешто на л.; д. у пољу к њему окренута (на његовој десној руци?) једна тица; у окрајцима (Zwickeln) по један акантов лист. Испод тога у једном оквиру (с једним орнаментом од лишћа и гроздова наизменце) нешто удубљено натписно поље, в. 0·79^{m}, ш. 0·41; добра слова из друге половине 2. века, в. 0·04 до 0·25^{m}.

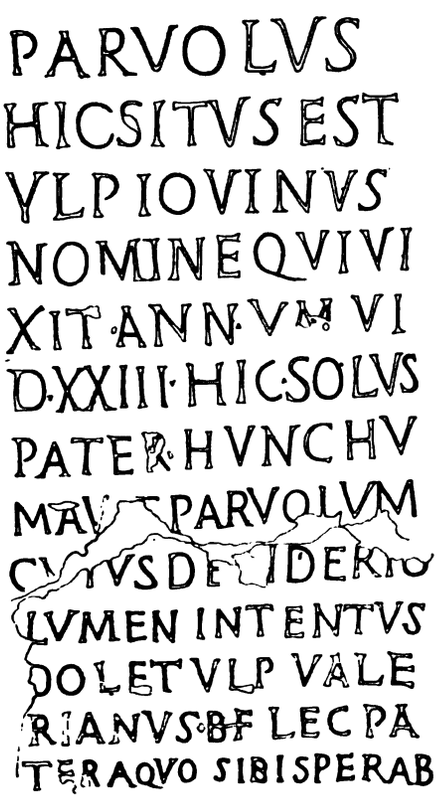

Parvolus | hic situs est. | Ulp(ius) Iovinus | nomine; qu[i] vixit ann(is) V, m(ensibus) VII | d(iebus) XXIII. Hic solus: | pater hunc h[a]mar[it] parvolum. | Cuius de[s]/iderio | lumen intentus | dolet Ulp(ius) Vale | rianus b(ene)f(iciarius) leg(ati), pa|ter; a quo sibi sperabat).

Натпис почиње метрички р. 1; 2 па има и у р. 9; 10 један поетски израз, али он није на свом месту; cuius desiderio lumen intentus може се рећи само за онога, који некога жељно ишчекиваног изгледа.

12. Правоугаон надгробни камен од кречњака, у средини на двоје сломљен, в. 2^{m}, ш. 0·7^{m}, д. 0·24^{m}. Горње поље, које се доле завршује с једним орнаментом од лишћа, обухваћено је тотово цело једном удубљеном полукружном површином; у средини те површине вирида у венцу; у окрајцима по један стилизиран чокот с лишћем и грожђем. Испод тога натписно поље између два полустуба (с капителом од лишћа), в. 1·2^{m}, ш. 0·46; добра слова 2. века, в. 0·095^{m}—0·03^{m}.

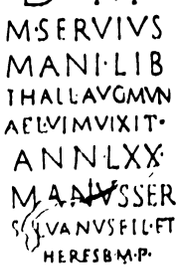

D(is) m(anibus). | M. Servius | Mani lib(ertus) | Thall(us) Aug(ustalis) mun(icipi) | Ael(i) Vim(inaci), vixit | ann(is) LXX. | Manius Ser(vius) | S/i/lvanus fil(ius) et | heres b(ene) m(erenti) p(osuit).

13. Валтровић, Старинар IX (1892) 128 п. IV; CIL III S 12660. Мала плоча од белог мрамора, в. 0·375^{m}, ш. 0·24^{m}, д. 0·065^{m}; гиздава слова 2. века, в. 0·033—0·02^{m}. Нађена у Костолцу; од 1892 као Вајфертов поклон у београд. Нар. Музеју:

D(is) [m(anibus)] | L. [Ve]ra[nius] L[ae]ta, | [Ma]ximo[do]|[na]e [co]niugi | [b]en[e] merenti | [fe]cit | [pa]renta|[li]a [et] [sibi] | [et] [suis].

У р. 1 [illegible] орнамента у облику [illegible]

14. Валтровић, Старинар IX (1892) 127 п. П; CIL III S 12661. Профилирана ара, в. 0·77^{m}, ш. преко 0.43^{m}, д. 0·43^{m}; горе плинта с лисним орнаментом; натписно поље в. 0·37^{m}, ш. 0·43^{m}; добра слова из друге половине 2. века. У Костоцу у дворишту Николе Живановића као степен на једној згради.

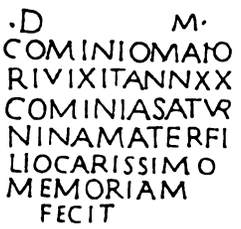

D(is) m(anibus).| Cominio Maio|ri, vixit ann(is) XX.| Cominia Satur|nina mater fi|lio carissimo |memoriam | fecit.

15. Фрагментирана плоча од белог мрамора, разбијена у осам комада, в. 0·53^{m}, највећа ш. 0·25^{m}, д. 0·02^{m}; немарно угребена слова 3 века, в. 0·032—0·03^{m}. Нађен у Чајиру; ми смо је 13. Септембра 1899 купили у Дрмну од једног сељака и предали је пожаревачкој гимназији.

D(is) m(anibus).| Iuliae Procu|[l]ae, vix(it) an(nis)| [X]I, m(ensibus) III, d(iebus) II · ·| C. Iul(ius) Hercu[l]|-ius et Iul[ia]| Longina | filiae b(ene) m(erenti) p(osuerunt).

16. Четвртаст блок од жутог кречњака, доле сломљен, в. (с плинтом) 0·925^{m}, ш. 0·53^{m}, д. 0·54^{m}; плинта, на којој стоје р. 1; 2, в. 0·25^{m}, ш. 0·65^{m}; врло нечитка слова 3. века, в. 0·075 до 0·035^{m}. Нађен 1896 у Чајиру; сад у дворишту код Вајферта.

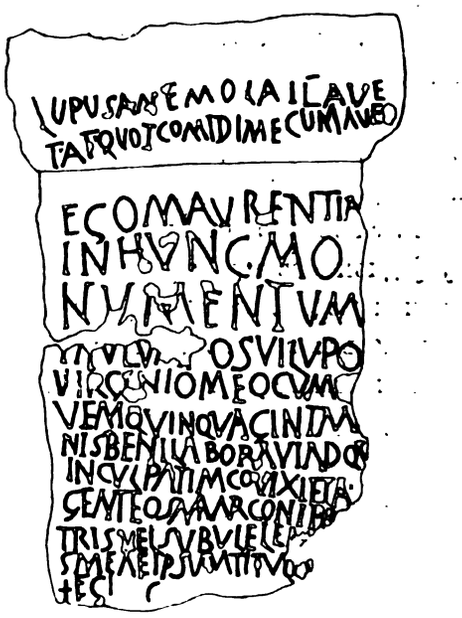

Lupus anemola ic ave|tat. Quot comidi, mecum ave[o]. —| *Ego Maurentia | in hunc mo|numentum | [tit]ulum [p]osui Lupo | virginio meo, cum [q]|uem quinquaginta an|nis ben[e] laboravi adqu[e] | inculpatim covixi; et A[r]|genteo, Samarconi (?) fr[a]|tris vel subule<le> m[atri]|s meae ipsum titul[um]| feci (?).*

Натпис, који је прочитан с пријатељском помоћу проф. Бормана и Кубичека, препун је варваризама. P. 1. 2 гласили би на коректном латинском: Lupus animula hic habitat. Quod comedi, mecum habeo. P. 10 inculpatim налази се по лексиконима само у Cod. Theod. VI 30. 20. P. 11 и д. требало би да гласи „fratribus vel suboli matris meae“, дакле описано за fratres uterini.

17. Горњи део једне плоче од белог мрамора, в. 0·27^{m}, ш. 0·22^{m}, д. 0·045^{m}; добра слова 2. века између линија које су повучене пре писања, в. 0·045^{m}. У Чајиру отприлике 1898 нађен, сад у Костоцу код Вајферта.

D(is) m(anibus).| Pompeia · · ·

Digitized by Google

18. CIL III S 14215[5]. Надгробни камен од кречњака, в. 1·93[m], ш. 0·64[m], д. 0·24[m]. Горе (између два лава који леже и који су окренути напоље) слободно израђен један нејасан предмет, вероватно Атисова глава. Испод тога стрм калкан Giebel, у њему венац с траком; у л. окрајку розета, д. окрајак оштећен. Под рељефом, који окружују две стране, удубљено натписно поље, в. 0·68[m], ш. 0·415[m]. Добра слова из средине 2. века, између линија, в. 0·085—0·06[m]. Нађен у Костолцу, сад код г. Вајферта.

D(is) m(anibus) | *Valeriae* | *Felicula* (sic), | *vixit an*[*nis XXXXV, Lib(ertae) et co*[*niugi L.* | *Val(erius) Euty*|*chus* | *b(ene) m(erenti) p(osuit).*

19. CIL III S 13810. Плоча од кречњака, в. 0·4[m], ш. 0·95[m], д. 0·19[m], д. доле оштећена; неједнака слова 4. века, в. 0·065—0·035[m]. Нађена у Великом Лаолу код Петровца у долини Мораве; сад у лапидаријуму београдског Народ. Музеја.

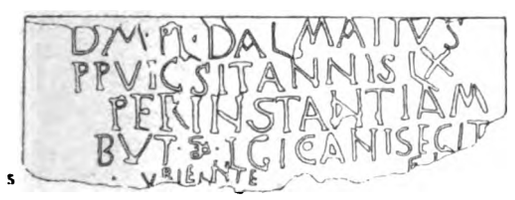

D(is) m(anibus). Fl(avius) Dalmatius | *p(rae)p(ositus), vicsit annis LX*; | *per instantiam* | *Butici Canis(?) egit* | *[in] Oriente*; | *fi[l(ius) p(osuit) ?].*

Плоча је до места где је пукла р. 5 (д. доле) потпуно сачувана. Р. 4.5 у почетку била је горња површина, још пре него што су р. 4 BV и прва несачувана слова р. 5 урезана, оштећена. Неколике мање рупе испуњене су цементом. Р. 1 до 4, где је камен врло добро очуван, гласе сигурно како је горе написано. Ипак је врло тешко протумачити р. 3 и д..

20. Тег од бронзе у облику цилиндра који је од средине ка крајевима све тањи, в. 0·024[m]; средњи пречник 0·035[m]; горња и доња кружна површина (с натписом) има пречник од 0·024[m]. Тачна мера 164·7 грама. Набавио профес. Л. Јевремовић у Калишту (Municipium) 1895; сад у пожаревачкој гимназији.

a Iovinus. . . .

b Л. неразумљив знак; д. грчки број ς=6.

Пола римске фунте (semis), но мало тежи јер нормална је тежина 163·73 грама. Упор F. Hultsch, Metrologie 156 с A. 4·706.

III. Municipium (после colonia) Singidunum (Београд).

CIL III p. 265 и д.; 1022 и д.; 1454 и д.; E. Kalinka и A. Swoboda, Arch.-epigr. Mitth. XII 29 и д.; F. Cumont у истом часопису XVII 32; Kanitz стр. 4 и д.

У Београду ми смо се ограничили на натписе, који се налазе у лапидаријуму Нар. Музеја. Што се скулптура тиче, привремено можемо упутити на извештај од Калинке и Свободе.

Споменике који су нађени у околини Губеревца прегледаћемо у одељку који говори о Далмацији. Напротив околина Младеновца и Орашца, која за цело припада још Горњој Мезији и коју смо посетили 23. Августа, сиромашна је у римским натписима. У Орашцу по казивању свештеника из Стојника нађен је пре неких двадесет година један натпис, па је одмах уништен. Учи-

Digitized by Google

тељ Коста Васикић у Младеновцу показао нам је осим многих предисторијских ствари известан број римског новца који је нађен у Међулужју.

21. Валтровић, Старинар VII (1890) 55 и д. Ара од грубог белог кречњака, в. 0·72^{m}, ш. 0·33^{m}, д. 0·19^{m}; на горњој површини плитко корито. Горњи део натписне стране с три прва реда готово је цео одбијен; натписно поље у колико је сачувато в. 0·35^{m}, ш. 0·27^{m}; слова 3. века, врло неједнака, в. 0·03—0·04^{m}. Нађена Априла 1890 у Београду на Врачару при откопавању за темељ једне куће, од то доба у лапидаријуму.

. . . . . *[g]ratias a[g]enti ara[m] | pro meis.*

22. Валтровић, Старинар VII (1891) 115; CIL III S 12663. Надгробни натпис од кречњака, доле сломљен, в. 2·28^{m}, ш. 1·01^{m}, д. 0·31^{m}. У пољу изнад натписа ædicula, коју носе два коринтска (с капителом од лишћа) полустуба; изнад тога архитрав од три траке и калкан који се постепено угиње (у њему једна ружа с три листа везана у звезду); у окрајцима по један стилизиран чокот с два листа и два грозда (д. оштећено). У едикули на удубљеној основи л. попрсје једне женске с високом фризуром налик на исплетену котарицу, која је д. руку пружила једном човеку а леву метнула му на раме; д. попрсрје поменутог човека у тоги, који десницом хвата жену за руку а у левој држи једну ролу. Једном двоструком граком одвојено је од овог рељефа удубљено натписно поље, које се налази између два коринтска полустуба и које је испод натписа сломљено, в. 1·2^{m}. ш. 0·77^{m}; слова 3. века, в. 0·07. Нађен у Београду лета 1890 при копању једног канала иза куће проф. Љубе Ковачевића (Господар-Јефремова улица); сад у Нар. Музеју.

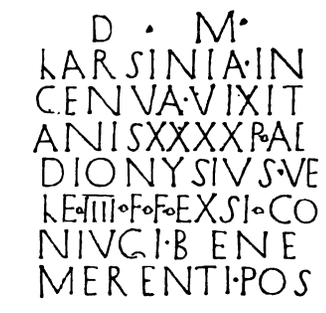

D(is) m(anibus). | Larsinia In[genua, vixit | anis (sic) *XXXX. P. Ae(lius) | Dionysius ve(teranus) | le(gionis) IIII F(laviae) f(elicis) ex si(gnifero) co[niugi bene | merenti pos(uit).*

23. Валтровић, Старинар V (1888) 157. Доњи део плоче од сивог кречњака, в. 0·72^{m}, ш. 0·935^{m}, д. 0·215, горе сломљен, д., л. и доле профилиран широк оквир. Удубљено натписно поље в. 0·54^{m}, ш. 0·63^{m}; слова 3. века, в. 0·04^{m}.

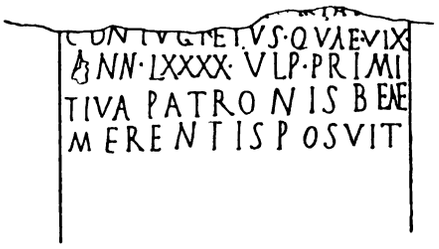

. . . . . *oria[nae] | coniugi eius, quae vix(it) | ann(is) LXXXX. Ulp(ia) Primi[tiva patronis bene | merentis* (sic) *posuit.*

24. Одломак једног надгробног натписа од кречњака, в. 0·7^{m}, ш. 0·56^{m}, д. 0·26^{m}. Сачуван комад натписног поља, в. 0·18^{m}, ш. 0·04^{m}, има доле и д. профилиран оквир; осредња слова из краја 2. века, в. 0·035^{m}. Испод тога у рељефу суд с дршкама из кога излази л. и д. по једна лоза. Не зна се где је нађен; сад у београд. Народ. Музеју.

[cari]sim(o) b(ene) m(erenti) | fac(iendum) c]uravit

Завршетак једног надгробног натписа; отприлике

25. Одломак плоче од грубог кречњака, в. 0.25^{m}, ш. 0·37^{m}, д. 0·14^{m}; удубљено натписно поље, које је д. и доле затворено профилираним оквиром, в. 0·18^{m}, ш. 0·3; осредња слова

Digitized by Google

3. века, в. 0·05^{m}. Место где је нађен није познато; сад у београдском лапидаријуму.

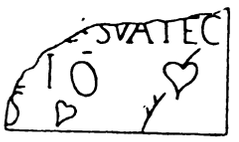

P. 1 *[pec(unia)] sua [f]ec(it)*, p. 2 *[? fi]lio.*

IV. Horreum Margi (Ћуприја).

Domaszewski, Neue Heidelberger Jahrb. III 193 и д.; CIL III Sp. 2117; Kanitz стр. 68 и д.

Осим стубова једног старог моста, који Каниц описује стр. 69, ми смо видели 2. Септембра између пионирске касарне и Мораве колосалне остатке од зидина, који су високи отприлике 2·5^{m} и праве угао.

За пет натписа, које је Валтровић објавио у Старинару VII (1890) 53 и д. а после по његовом писменом извешћу CIL III S 12666 (к том Домашевски н.п. м. 163 и д.). 12667—12670, може се рећи да су изгубљени; они су делом затрпани у напуштеном бунару близу арсеналског магацина у пијонирској касарни, а делом су узидани у темељу шупе за сено у истој касарни (два су комада на предњој страни на углу).

V. Бања.

26. CIL III 8167. 8168; упор. Domaszewski, Arch.-epigr. Mitth. XIII 149. Профилирана ара од сивог туфа горе и с обе стране нешто скрхана, в. 0·8^{m}, ш. 0·41^{m}, д. 0·36^{m}; натписно поље в. 0·47^{m}, ш. 0·37^{m}. Слова из поч. 3. века, в. 0·06—0·035^{m}. Нађен у Бањи између Куршумлије и Подујева; сад у београдском Музеју.

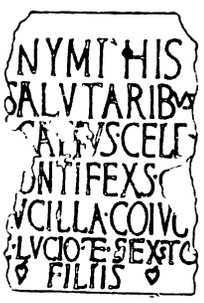

Nymphis | salutaribus | — . Cat[t]ius Cele[r | p]ontifexs c[um] L]ucilla coiug(e)| [et] Lucio et Sexsto | filiis.

Посвета nymphis salutaribus показује, да су бањске терме још у старо доба биле употребљаване. Место у ком је Catius Celer био понтифекс, тешко да је било, како је мислио Домашевски Arch.-epigr. Mitth. XIII IV н. н. м., Vindenis, које тај научник и Каниц стр. 110 мећу код Подујева, јер нема доказа да је Vindenis био град. Пре ће бити Ulpiana (Липљан), чија се област према Нишу пружала можда до станице ad fines, коју Пајтингерова табла ставља између Vindenis и Ниша.

VI. Naissus (Ниш).

CIL III p. 267 и д.; 1024 и д.; 1466 и д.; W. Tomaschek, Sitzungsber. Akad. Wien, phil.-hist. Cl. CXXVIII 90; Domaszewski, Arch.-epigr. Mitth. XIII и д.; Kanitz стр. 74—77.

Већина сачуваних пишких монумената налазе се у тврђави, коју смо посетили 3. Септембра. Изузевши старине, које су узидане у кућу у којој станује командант града (п. 28; 29; гл. рељеф стр. 29), готово све што је још сачувато, лежало је при нашем доласку близу градске стражаре, нешто у једном позно-римском саркофагу (тако и CIL III S 8244; 8245). У вароши смо упоредили CIL III S 8249 (у дворишту гостионице Краља Александра трг бр. 3, код кујне) и 8283 Јованова ул. бр. 1. Много се, изгледа, у току последњих година изгубило; ми смо узалуд тражили CIL III S 8247; 8248; 8250; 8251; 8255.

27. Профилирана ара од пешчара, в. 84^{m}, ш. 045^{m}, д. 043^{m}; натписно поље в. 046^{m}, ш. 0·39^{m}; осредња слова из почетка 3. века, в. 0·04—0·02^{m}. У нишкој тврђави, сад лежи недалеко од капије.

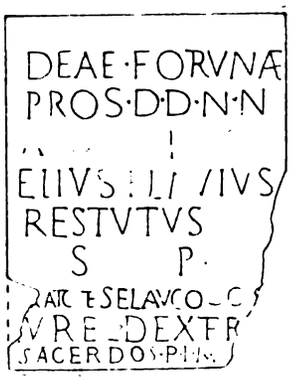

Deae Fortunae | pro s(alute) d(ominorum) n(ostrorum) | [Augus(ti) e]t [Caes(aris) | Elius Flavius | Restutus | s(ua) p(ecunia) | [Gr]ato et Selauco (sic) *[c]o(n)s(ulibus)* (r. 221).| *[A]ure[l(ius)] Dexte[r] | sacerdos p(oni ?) i(ussit ?) m(erito ?).*

Digitized by Google

Цареви, који су се поминьали у р. 3, јесу Елагабал и Александар Север; судећи по простору ту нису могла стајати њихова имена, него је на место њих стајало нешто краће, на пр. оно што је метнуто у четвртасту заграду. За [Augus(ti) et] [Caes(aris)] говоре још сачувани незнатни остаци.

У р. 7. изгледа да је A у Selauco (за Seleuco) хтео неко да коригује у E двема слабим хоризонталним цртама. — Да ли су скраћенице у р. 9 добро протумачене, питање је.

28. Kanitz стр. 151 (упор. стр. 75); одатле CIL III S 12672. Профилирана ара од сивог кречњака, в. 0·585^{m}, ш. 0·375^{m}, д. 0·36^{m}; доњи крај највећим делом одбијен или зазидан; натписно поље в. 0·3^{m}, ш. 0·35^{m}; осредња слова из почетка 3. века, између линија, в. 0·04—0·026^{m}. У нишкој тврђави узидан на предњој страни командантовог стана с поља на левим степеницама.

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | *pro s(alute)* [*d(omini) n(ostri) Aug(usti)* | *M. Aur(elius) Gaius* | *mil(es) leg(ionis) VII Cl(audiae),* | *strat(or) co(n)s(ularis) v(otum) s(olvens) l(ibens) m(erito) p(osuit)* | *[i]mp(eratore) [Aug(usto) III] et Comazon(te)* (т. ј. год. 220).

У р. 6 избрисано је Елагабалово име. — Сви многобројни вотиви са stratores consularis из Ниша (изузевши п. 8244, а сви су они за Iuppiter optimus maximus) свакако датирају из прве трећине 3. века. Овај Aurelius Gaius, на натпису 12672 (од г. 230), налази се и у п. 1674 (пошто се поминьу два цара, то вероватно за заједничке владе Елагабала и Александра Севера 221—222); исти је даље strator дедикант п. 1676 (г. 225) и 8244 (упор. 13812; под Севером Александром); к том п. 1675 (за владе два цара); 8249 (почетак 3. века). Ту припадају stratores легије IIII Flavia, који се поминьу у п. 1675; 8249, и остали из легије VII Claudia. (Други stratores горњомезијског легата, горе п. 6, I в. 20; 21.).

Ови stratores бавили су се у Нишу, изгледа, не само привремено, јер имамо дедикација истих људи из више година. Пошто се пак легатова коњушница, којом су такође управљали stratores, налазила у табору у Виминацију, то је у Нишу за владе Елагабала и Александра Севера вероватно била једна војничка ергела или депо за ремонте, којим су управљали стратори деташирани из легије. О њиховим функцијама упор. F. Cauer, Ephem.-epigr. IV 406 и д.; Marquardt-Domaszewski, St. V. II^{2} 348; 548; R. Cagnat, L'armée rom. d'Afrique 128; 141; 192 и д.

29. Kanitz стр. 151, упор. стр. 75; одатле CIL III S 12671. Фрагмент једне аре од сивог кречњака, в. 0·27^{m}, ш. 0·26^{m}; слова из почетка 3. века, в. 0·06—0·05. Нађен 1887, сад узидан на предњој страни командантовог стана (десно од рељефа гл. стр. 29 B.).

[I(ovi)] o(ptimo) m(aximo) [? Cl]a(udius) Proc|*[uli]anus* (или *Proclianus*) *mil(es)* | *[co]hor(tis) I pr(aetoriae)* — —

30. Профилирана ара од сиво-белог, порозног кречњака, в. 0·79^{m}, ш. 0·41^{m}, д. 0·3^{m}; горе палмета у рељефу између две угаоне акротерије: натписно поље в. 0·38^{m}, ш. 0·34^{m}; неправилна слова 3. века, због материјала делом врло нечитка, в. 0·038—0·02^{m}. На побочним странама

Digitized by Google

орнаменат од листа. У нишкој тврђави; сад недалеко од капије у поменутом саркофагу.

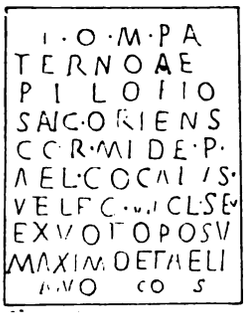

I(ovi) o(ptimo) m(aximo pa|terno ae|pilofio | Sanc(tinius?) Oriens, | Cor(nelia) Mide, P. | Ael(ius) Cocaius | vet(eranus) leg(ionis) VII Cl(audiae) Sev(erianae) | ex voto posu(erunt) | Maximoet Aeli|ano co(n)s(ulibus) (тј. г. 223).

Досад непознати Iuppiter paternus aepilofius, нема сумње превод неког епирског (дарданског или трачког) *Ζεὺς πατρῷος ἐπιλόφιος*, нов је пример за Зевсов култ на висинама. Слично је назват *Ζεὺς λοφείτης* на једном натпису који је нађен у околини Цариграда (E. Kalinka, Arch.-epigr. Mitth. XIX); у латинском одговара Iuppiter culminalis, који је чест у Панонији и Далмацији.

31. Доњи део једне аре од белог кречњака, в. 0·47^{m}, ш. 0·47^{m}, д. 0·42^{m}; основа је сад издубена у суд за воду. Незнатни остаци слова од натписа, који је влага готово уништила, в. 0·35 до 0·023^{m}. Г. 1899 лежао је у нишкој тврђави код бунара близу командантовог стана.

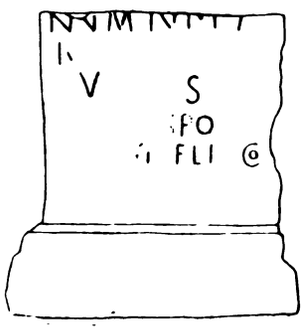

Р. 1 *num[i]ni?* — Р. 5 на крају стајало је можда *co[s.]* = *consulibus*.

32. Надгробни натпис од белог мрамора, горе и доле оштећен, в. 0·076^{m}, ш. 0·63, д. 0·24^{m}; нешто удубљено натписно поље, в. 0·57^{m}, ш. 0·31^{m}, налазило се у профилираном оквиру, од кога су још делом сачуване спољне траке с орнаментом од лишћа и грожђа. Слова су из краја 2. века између линија, в. 0·055—0·04^{m}. У тврђави нишкој код п. 27.

D(is) m(anibus).| L. Cassius| Candidus| mil(es) leg(ionis) VII| Cl((audiae) disces | epibeta, vi[x(it)] | an(nis) XXI [.. m(ensibus) · · · d(iebus)]| IIII m[ilitavit]|an(nis) — — —

Р. 6 с краја ваљда је, судећи по простору, стајало VI. Натпис се свршавао, како показују остаци доње ивичне траке, с р. 10.

Према овом натпису код classis Flavia Moesica, која је јамачно имала једну станицу у близини Ниша, отприлике код ушћа Нишаве у Мораву (Margus), а свакако и код других провинцијалних речних флотила, вежбали су се војници сухоземних трупа парочито за евентуалну маринску службу (р. 5 и д. disces epibeta). Ученици оваког курса (discentes) нису уврштавани међу classici, него су остајали, како учи р. 4 и д. mil(es) leg(ionis) VII Cl(audiae), у легији. Различно је од тога трансферирање једног војника из сухоземне трупе у марину, што помиње берлински папир UBMUBM п. 142 од год. 159 (к том E. Ferrero, Nuove iscrizioni ed osservazioni intorno all' ordinamento delle armate (из Memorie della r. accad. di Torino, II. ser. XLIX) 9; 67 п. 785 a; Paul M. Meyer, Das Heerwesen der Ptolemäer und der Römer in Ägypten 124 и д.). Назив epibeta позајмљен из грчке маринске тер-

Digitized by Google

минологије за комбатанта за разлику од веслача (nauta, remex) не долази иначе у званичном језику римских натписа — како казују Indices код Ферера; classici су остајали без разлике milites. За disce(n)s epibeta упор. discens armaturae CIL VIII 2850, discens aquiliferum н. н. м. 2568; discens polionem (Cagnat, L'armée d' Afrique 192), discentes signiferum н. н. м. 220; 238), discentes capsariorum CIL VIII 2553 и др. (к том Mommsen, Eph.- epigr. IV p. 433).

33. Валтровић, Старинар VI (1889) 119. Надгробни натпис од белог кречњака, горе и л. сломљен, в. 1·12^{m}, ш. 0·55^{m}, д. 0·36^{m}. Нешто удубљено натписно поље, в. 0·76^{m}, ш. 0·35^{m}, окружено једним профилираним оквиром који је д. и доле очуван; слова из почетка 3. века, в. 0·05 до 0·045^{m}. Испод тога у рељефу суд с дршкама из кога излазе л. (овде сломљена) и д. по једна винова лоза; лоза д. (с очуватим грожђем) продужава се у облику орнамента који је састављен од наизменце једног листа и једног грозда на траку поред ивице д. од натписа. Нађен у јесен 1888 у пиншкој тврђави, при откопавању неког старог фундамента (заједно с п. 50; 51); сад у лапидаријуму београд. Музеја.

— — p]osuit Al| · · · us Iuli| [us] te (за *et?*) *Iuliu |[s] Iulianu|[s] patri bene| merenti| [et] matri viva|[e].*

34. Валтровић, Старинар VI (1889) 199. Фрагменат од кречњака, в. 0·215^{m}, ш. 0·155^{m}, д. 0·15^{m}; ивица л. очувата; добра слова 2. века, в. 0·05^{m}. С п. 33 нађен; сад у београд. лапидаријуму.

Р. 2 и д. од једног имена као *L. Sta[tius] Sev[erus].*

35. Валтровић, Старинар VI (1889) 119. Одломак једног надгробног камена од белог кречњака, в. 0·51^{m}, ш. 0·48^{m}, д. 0·325^{m}. Натписно поље в. 0·51^{m}, ш. 0·28^{m}, нешто удубљено; д. одатле комад од профилираног оквира, чија спољна трака носи један мотив од лозе; слова из краја 2. или из почетка 3. века, в. 0·04. Нађен као п. 33; 34; сад у београд. Музеју.

Рестаурација даје отприлике ово:

— — [vixit ann(is)] XL, et| · · · · · · · · · tinus,| [vixit an]n(is) VIII.| · · · · · ·]eve| [fecit ma]rito| [et fil(io) b(ene) m(erentibus)].

36. Фрагменат плоче од белог кречњака, в. 0.34^{m}, ш. 0·43^{m}, д. 0·08—0·14^{m}; првобитна ивица д. и доле сачувата. Велика слова 3. или 4. века, в. 0·085^{m}. У пиншкој тврђави с п. 27.

E T
A E

Digitized by Google

37. Валтровић, Старинар IV (1887) 88. Мала плоча од црнкастог мрамора, в. 0·19^{m}, ш. 0·450^{m}; натписна површина брижљиво изравната; слова 5. или 6. века, в. 0·037—0·04^{m}. Нађена у Нишу 1886, сад у бееград. лапидаријуму.

† *Ἐνθάδε κατάκιτε Μακε|δόνης ὁ μακαριότα|τος ἀποτενά-μενος* (sic) *μη(νὸς) Ἰουνίου γ' ἰνδ(ικτιῶνο)ς ζ'.*

Р. 3 *ἀποτενάμενος* стоји јамачно место *ἀποτεθναμένος*; мање је вероватно да је писарска омашка место *ἀπογενάμενος*.

Скулптуре из Ниша:

A. Одломак једног рељефа од белог мрамора (Kanitz стр. 76 са сл. 52). Сад лежи с другим монументима у поменутом саркофагу близу градског уласка.

B. Горњи део једног надгробног споменика с три попрсја (Kanitz стр. 75, к том стр. 76 сл. 50); узидат десно од натписа п. 29.

C. Надгробни споменик од пешчара, в. 0·88^{m}, ш. 0·55^{m} (поменут код Kanitz стр. 76). На једном постаменту, који је горе и доле профилиран (в. в. 0·44^{m}), намештено је једно рељефно поље горе заокругљено и оивичено (в. 0·44); у њему л. попрсје неке жене (с палом), д. попрсје брадатог човека у тоги, с једним смотуљком у десној руци, између њих једно мало дечје попрсје. Средња израда. Лежи близу A.

D. Горњи део надгробног рељефа од пешчара, в. 0·54^{m}, ш. 0·55^{m}, д. 0·35^{m}. У једном пољу на свод које је доле одломљено (у окрајцима лиште од аканта) л. попрсје неке жене с велом и ланцем око врата, д. попрсје једне друге млађе жене (?), чија лева рука стоји на левом рамену једног дечјег попрсја које се налази у средини; испод оба женска попрсја сачуван је још по горњи део мушке главе. На задњој страни израђен је вертикално један полуцилиндар. Груб рад 3. века. Лежи близу A.

E. Фрагменат једног надгробног рељефа од мрамора, в. 0·6^{m}, ш 0·33^{m}, д. 0·17^{m}. Женско попрсје — слаб рад; горе и д. профилирана трака; изнад тога остатак мотива од лозе. Лежи код A.

F. Комад од ба-рељефа, 0·625^{m}, ш. 1·5^{m}, с орнаментом који иде на д. и на л. Палмово дрво са четири плода који су симетрично распоређени, у четвртастом оквиру, орнаменат од розете на једном кружном колуту, стилизирана лоза у четвртастом оквиру, колут с наром (споља у окрајцима четири цвета), лоза као горе, колут са шољом, изнад које висе два грозда; остатак је у зиду. Изванредно брижљив продукат позно-римског времена (можда 4. века?), који је јамачно имао да послужи за украс неког унутрашњег простора. Узидан испод натписа п. 28.

VII. Remesiana (Бела Паланка).

Кемплепов извештај (1740) код Kubitschek, Arch.-epigr. Mitth. XVII 48 и д. CIL III p. 268; 1467 и д.; W. Tomaschek, Sitzungsber. Akad. Wien phil.- hist. Cl. XCIX 441; 489; CXXVIII 90 и д.; A. Evans, Antiquarian researches in Illyricum (parts III; IV) 153; C. Jireček, Arch.-epigr. Mitth. X 44; Kanitz 81 и д.; 104; C. Patsch, Festschrift für Otto Benndorf 287 и д.

При нашој посети 4. Септембра испало нам је за руком да нађемо само један комад од CIL III 1685 (доле п. 38). 1688=8257 био је нестао, хришћански натпис CIL III S 8259, који је нађен код старе турске тврђаве, како кажу, изгубио се на путу за београдски музеј. И одломак CIL III S 12673, за који Каниц стр. 151 (упор. стр. 104) каже да се налази у манастиру Св. Димитрија код Мокре (с. з. од Беле Паланке) писмо могли наћи.

38. CIL III 1685. Од ове базе, коју су Марсилије и Кемплен (1740) целу видели, нађен је скоро један комад; сиво-бео кречњак, в. 0·33^{m}, ш. 0·47^{m}, д. 0·41^{m}; д. од натписног поља сломљена ивична трака (ш. 0·17^{m}); гиздава, брижљива слова, в. 0·06^{m} до 0·035^{m}; сачувани комад д. побочне стране има л. једну просту траку. Лежи у дворишту поштанске зграде у Белој Паланци.

Digitized by Google

Ка CIL III 1685; 1686 упор. сад C. Patsch, Festschrift für O. Benndorf и д., који на основу ових почасних натписа, што је Септимију Северу и његовој жени подигла r(es) p(ublica) Ulp(iana), и једне позније дедикације од стране provincia Moes(ia) superior CIL III 1688=8257, доказује, да је Remesiana била седиште нар. скупштине Горње Мезије.

VIII. Timacum minus? (Равна).

Domaszewski, Arch.-epigr. Mitth. XIII 145, 85; CIL S p. 1460; Kanitz стр. 99; 102; C. Patsch, Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni XI (1899) 725 и д.; особито 727.

Тимочка долина између Књажевца и Зајечара била је у римско доба због плодности и оближњих богатих рудника (Jireček, Arch.-epigr. Mitth. X 84) густо насељена. Њено је главно место било Равна, код које Домашевски — при свем Каницовом противљењу (стр. 102) јамачно с правом — локализује Timacum minus Пајтингерове табле, станицу на старом путу Ниш-Рацијарија (Timagon код Geogr. Ravennas p. 191, 11). Овде леже на л. обали Тимока рујине једног замашног старог кастела, који има у главном квадратни темељ (Каниц стр. 99) и који народ зове „Кулина". Дужина фронта, који је окренут к реци (са стрмим нагибом к Тимоку) износи од југозападног до југоисточног угла отприлике 150 корака, исто толико и противна страна; друге две стране дуге су око 170 корака. Зидови су, тзв. opus incertum, у главном од речног шљунка. На југозападном углу виде се остаци округле куле: зид који сад износи два метра у висину састављен је од наизменичних слојева речног шљунка и цигаља; као темељ био је овде употребљен натпис n. 41. На једном углу налазе се такође отпаци од једне округле куле (унутрашњи пречник 4^m). Из зидина тог кастела извађени су један по један сви натписи који датирају из Равне; позније међу њима припадају већ 3. веку. Према томе изгледа да кастел у овом очуваном облику припада тек позном доба старог века. Ма да се белешка Прокопијева de aedif, IV 5 p. 285, 5; 31, по којој је цар Јустинијан кастел *Τιμαθοχιώμ* сазидао и *Τιμαλκίολον* обновио, односи на ову тврђаву, која је, изгледа, дошла на место јаче сличне старије основе.

Војничку посаду на тимочкој обали чинила је у прво царско доба cohors I Tracum Syriaca equitata (упор. C. Cichorius, чланак Cohors у Pauly-Wissowa IV, Sep. Abdr. 54). Ка CIL III S 8261, који је подигла кохорта једном префекту и надгробном камену једног ветерана, који је живео у canabae n. 3262, сад долази надгробни натпис једног eq(ues) coh(ortis) I [Thrac(um)] Syr(iacae) (n. 42), који према стилизацији и карактеру слова припада најдоцније првим деценијама 2. века. Ако је кохорта доиста идентична с cohors I Thracum, која се још Маја г. 86 налази у Јудеји (Dipl. XIX S p. 1964; к том Cichorius н. н. м.; Patsch стр. 727, 8; тобожњи помен о њој у CIL III 600 упор. сад у Bormann, Jahreshefte III 30), она је мора бити непосредно после овог датума, можда поводом Домицијановог дачког рата (86—89), премештена с истока у Timacum minus. CIL III S 8261, надгробни натпис, који је кохорта подигла једном praef(ectus) coh(ortis) I Thrac(um) Syr(iacae) in Moesia eq(uitatae) и који је према словима и стилу сасвим из 1. века, канда је постављен још пре поделе Мезије на две провинције, која због CIL III 4013 пада не много после Септембра 85, јамачно у време дачког рата (друкчије Bormann, Jahreshefte I 174 и д., 6; али упор. St. Gsell, Essai sur le règne de Dominitien 135 и д. особ. 136, 6). Кад је од краја 2. века хајдуковање и у суседној Дарданији узело маха — n. 45 помиње једног a latronibus interfectus — свакако је и Timacum minus уређен као statio militaris, тј. као стражара; к натпису једног који је заједно са сином убијен a [sta]tionaris CIL III S 8266 (доле n. 49) из Врбице; упор. n. 49 Осим тога овде су били с крајем

сви натписи који датирају из равне; позније међу

Digitized by Google

(n. 40; 41; упор. n. 43), и како показује натпис једног царског ослобођеника и Aug(ustalis) col(oniae) Rat(iariae) (CIL III S 8263), трговци и занатлије. Да су кастели код Timacum minus и maius и после употребљавани сведочи Not. dign. or. 8,2 (Timacenses auxiliarii) а за Јустинијанову епоху Прокопије н. н. м.

Територија кастела код Timacum minus лежи на граници градских територија Рацијарије — n. 8263 помиње једног аугустала те колоније — и Ниша, који је рачунат у Дарданију; натпис из Жуковца CIL III S 8260 посвећен је Mercurio Naissati.

Натписи из Равне налазе се делом још у старом кастелу (n. 40; 41; 45), а делом у селу Равни (n. 39; 42; 46) и у књажевачкој касарни (n. 43; 44; к том CIL III 8263).

39. Фрагменат од белог кречњака, постао тиме што је неки паралелопипедни блок вертикално исечен, в. 1·38^{m}, ш. 0·275^{m}, д. 0·52^{m}. На предњој страни горе, доле и д. трагови од сломљеног оквира; натписно поље в. 1·07^{m}, ш. 0·15^{m}: добра слова из краја 1. века, в. 0·107—0·063^{m}. На сачуватој д. побочној страни у оквиру који је већим делом одломљен (горња профилирана двострука трака очувана) рељеф: делфин (с л.) на ниже, иза њега трозубац. Нађен у „Кулини", где је можда служио као камен за зидање, сад од почетка 1899 у селу Равни у дворишту Стојана Ивкова.

CIL III S 8264 (Мачај): Нов фрагменат

I A R C
P M A
O D C
L F
c c
V L I
E E
U N . . .

Споменик, од кога је ово одломак, чинио је можда пандан споменику префекта од coh(ors) I Thrac(um) Syr(iaca) eq(itata) Луција Вецилија Модеста (L. Vecilius Modestus) CIL III S 8261 (= Dessau 2733), који је нађен на истом месту и који се од 1892 налази у врту пешадијске касарне у Књажевцу. Овај други, који смо ми упоредили, правоугаон је блок, в. 1·32^{m}, ш. 0·95^{m}, д. 0·7^{m}; натписно поље в. 1·18^{m}, ш. 0·78^{m}; слова из почетка 2. века; на л. побочној страни делфин окренут на ниже, иза њега трозубац, д. побочна страна празна. Започети рељеф на задњој страни (оквир од три траке; у једном своду два скицирана попрсја, а испод тога простор за натпис) показује, да је блок био првобитно намењен за обичан гроб.

Подударање у димензијама, орнаментици и карактеру слова и то што рељеф стоји на противним побочним странама, при чему код CIL III S 8261 остаје празна д. побочна страна, допушта нам мислити, да су оба блока стајала симетрички на истој (и то јамачно на сепулкралној згради) наслоњена једном побочном и задњом страном на зид. Онда би и нови фрагменат припадао надгробном споменику неког официра равњанске кохорте; делфин с трозупцем могао би представљати грб те кохорте. Можда је слободно још са свом резервом приметити, да би један други фрагменат од осам радова CIL III S 8264 (издао Мачај 1866; после изгубљен), који је како се чини постао тиме што је један блок вертикално исечен, могао бити од истог монумента. Почетак натписа гласио је према томе отприлике: [— . M]arc[io — . f(ilio)] Quiri(na) | [? Scu]p(is) Mar[tia]li | [equ]o [p(ublico), c[enturioni] . . . l[eg(ionis) quinta]e Ma|[ced(onicae) . . .

40. Надгробни камен од белог кречњака, в. преко 1·53^{m}, ш. 0·74^{m}, подељен у три поља. Горње је поље још у земљи. Испод њега у једном профилираном оквиру, чије спољне траке краси један лисни орнаменат, удубљено натписно поље, в. 0·87^{m}, ш. 0·47^{m}; слова из друге половине 2. века с траговима црвенила, јер су слова можда била обојена, в. 0·05. У правоугаоном удубљеном доњем пољу амфора у рељефу, из које излазе две лозе д. и л. и испуњују поље лишћем и грожђем. Лежи у рушевинама старог Кастела код Равне у фронту који је окренут Тимоку, отприлике 33 корака од југозападног угла.

Digitized by Google

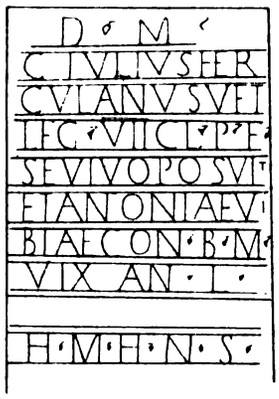

D(is) m(anibus). | *C. Iulius Her*|*culanus vet(eranus)*| *leg(ionis) VII Cl(audiae) p(iae) f(idelis)* | *se vivo posuit* | *et Antoniae Vi*|*biae con(iugi) b(ene) m(erenti),* | *vixit an(nis) L.* | *H(oc) m(onumentum) h(eredem) n(on) s(equetur).*

41. Надгробни камен од белог мрамора, горе сломљен, в. 1·5^{m} (без клина који је в. 0·14, ш. 0·27), ш. 0·735^{m}, д. 0·22^{m}. Поље изнад натписа, у колико је сачувато, завршује се једним кратким пиластром са словом D; д. је од сличног пиластра, који је носио слово M, само један део базе сачуван. Између њих на нешто удубљеној основи доњи део једног венца. Удубљено натписно поље, в. 0·6^{m}, ш. 0·4^{m}, окружено је с три стране једним двоструким оквиром, под натписом амфора, из које излазе две стилизиране лозе са по два грозда на прелазе у орнаменат од лишћа на упу-

D(is) [m(anibus)]. | *Trebia Lucia* | *v(ixit) a(nnis) XXXV. Sall(ustius?)* | *Vales vet(eranus) cum* | *filiis eius co*|*niugi b(ene) m(erenti) et* | *sibi vivo* | *posuit.*

трашњим ширим тракама од оквира. Добра слова из краја 2. века, в. 0·05—0·03^{m}. Био је узидан у југозападном углу старог кастела код Равне у фундаментима одмах изнад земље; на наше настојавање 6. Септембра 1899 извађен.

42. Надгробни камен од пешчера, изломљен у три комада, в. 1·6^{m}, ш. 0·89^{m}, д. 0·32. Изнад натписа под сводом на удубљеној основи глава једног човека с преда, јако излизана. Испод тога нешто удубљено натписно поље, в. 0·97^{m}, ш. 0·86^{m}; слова из 1. века, в. 0·07—0·04^{m}. Нађен у старом кастелу на Тимоку, сад у Равни у дворишту Стојана Ивкова, где појединн делови леже разбацани овде онде.

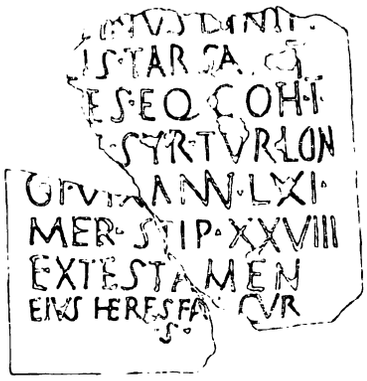

. . . . *inus Dini.* | . . . . *lis Tarsa*|*[tic]es(is) eq(ues) coh(ortis) I*|*[Thrac(um)] Syr(iacae) tur(ma) Lon*|*gi, vix(it) ann(is) LXI,* | *mer(uit) stip(endia) XXVIII.* | *Ex testamen(to)* | *eius heres fac(iendum) cur(avit). S(alve?).*

Због тога што је материјал трошан и што споменик није најбоље сачуван натпис се не чита без тешкоћа.

Натпис ће канда припадати најдоцније крају 1. века (упор. стр. 31 и 39). Civitas Tarsatica (Tersatto код Ријеке; упор. Mommsen, CIL III p. 388), чије главно место Плиније n. h. III 140 означава као oppidum (т. ј. насеље римских грађана без муниципалне уредбе), морала је бити, као отаџбина једног перегриног ауксилијара, тада још перегринска општина. Градско право добила је дакле Tarsatica — да га је добила тврде натписи на којима се помињу duoviri и decuriones (CIL III 3028; 3029) — у доцније доба, можда још за Хадријана, на кога би упућивала Tribus Serg(ia)

Digitized by Google

у CIL III 3027, коју Kubitschek, Abh. des Wiener Seminares III 204 доводи у везу с Тарзатиком.

43. Доњи део надгробног камена од белог кречњака, в. 1·1^{m}, ш. 0·9^{m}, д. 0·29^{m}; натписно поље које је горе сломљено (в. 0·52^{m}, ш. 0·52^{m}) има с обе стране и доле профилиран двоструки оквир (на спољним тракама орнаменат од бршљанове лозе); добра слова из друге половине 2. века, в. 0·065—0·05^{m}. У пољу испод тога у средини амфора, из које излазе две стилизиране лозе с лишћем и грожђем (оне су доле повезане, а д. и л. савијају се на ниже); л. на ивици легијонарски мач коме је врх окренут на више; д. горе у углу мали пехар, а изнад њега округао колут. Нађен у старом кастелу на Тимоку код Равне, од г. 1897 у врту пешадијске касарне у Књажевцу, пред фасадом зграде у којој је регименски штаб.

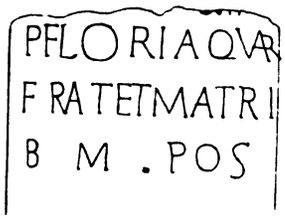

. . . leg(ionis) VII Cl(audiae)] | p(iae) f(idelis). Loria Quart(a) | frat(ri) et matri | b(ene) m(erentibus) pos(uit).

44. Надгробни камен од белог мрамора, в. преко 1·91^{m}, ш. 0·74, д. 0·2^{m}, подељен у три поља. У горњем пољу на удубљеној основи л. попрсје једне жене, д. попрсје једног човека, пред њима два мала мушка попрсја врло грубо израђена; у окрајцима по један лист. Нешто удубљено натписно поље, в. 0·85^{m}, ш. 0·45^{m}, има профилиран оквир (на спољним тракама орнаменат од виновог лишћа); боља слова 3. века, између слабо повучених црта, в. 0·06—0·05^{m}. Усред доњег поља амфора, из које излазе две стилизиране лозе па се повијају л. и д. и на обе стране испуњују поље својим лишћем и гроздовима (свака има по два). Нађен и налази се где и п. 43.

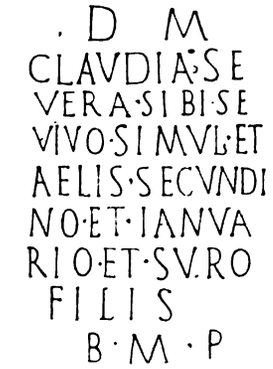

D(is) m(anibus). | Claudia Se|vera sibi se| vivo (sic), *simul et | Aelis Secundi|no et Ianua|rio et Suro | filis | b(ene) m(erentibus) p(osuit).*

45. K. Patsch, Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni XI (1899) 723 (према туђој копији). Надгробни камен од белог кречњака, в. 1·79^{m}, ш. 0·59^{m}, д. преко 0·15^{m}, подељен у три поља. У највишем пољу на нешто удубљеној основи венац у рељефу; у окрајцима по један гиздав лисни орнаменат. Испод тога у профилираном оквиру удубљено натписно поље, в. 0·805, ш. 0·345^{m}; допадљива слова из друге половине 2. века између црта, в. 0·075—0·04^{m}. Под натписом амфора, из које излазе две лозе (с по једним гроздом) па се повијају л. и д.

Био је узидан у фундаментима старог кастела код Равне, у фронту који је окренут Тимоку, једно 36 корака од северозападног угла; лежи недалеко одатле.

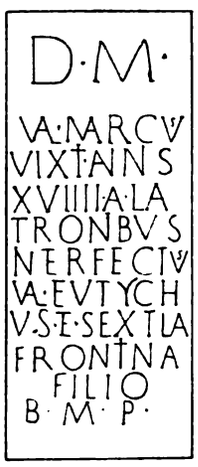

D(is) m(anibus). | Val(erius) Marcus, | vixit annis | XVIIII, a la|tronibus | interfectus. | Val(erius) Eutych|us et Sextilia | Frontina | filio | b(ene) m(erenti) p(osuerunt).

Н. н. м. 723 и д. гледа Пач овај натпис, који он омашком идентификује с CIL III S 8266 (доле п. 49), и многе друге надгробне натписе из Дакије и Мезије, који помињу људе убијене од latrones, да доведе у везу с немирима које

Digitized by Google

су изазвали спољни непријатељи и унутрашњи бунтовници за време bellum Sarmaticum et Germanicum под владом Марка Аурелија и у 3. веку по Хр. Он указује при том на државноправну терминологију, по којој је „latro“ противник кога није римски народ признао за „hostis“, Dessau (упор. к п. 2011; Domaszewski, Neue Heidelberger Jahrb. III 196, 9). Ипак и на овим са свим приватним споменицима пре би се и онда очекивало „hostis“ или „barbarus“ (упор. CIL III 3800; S 13405 = Premerstein-Rutar, Röm. Strassen und Befestigungen in Krain. 47 п. 23 с примедбом). И то, што се каже да је такво убијство приватан осветио (CIL III 1579: mortem eius executus; 1585; vindicata), пристаје уз то тумачење. За објашњење требало би, изгледа, да буде довољан одавно познати факат, да је од краја 2. века хајдуковање у многим римским провинцијама, поименице на доњем Дунаву, необично било отело маха. Friedländer, SG.II⁶ 46 и д.; O. Hirschfeld, Sitzungsber. Akad. Berlin 1891 861 и д.; Mommsen, Strafrecht 312 и д.). Свакако је богата тимочка долина имала да пати од упада суседних latrones Dardaniæ (vita Marci 21,7 упор. CIL III S 8242). О стражарама (stationes), које су тада организовали и којима је заједно припадала и равњанска, упор. код п. 49.

46. Одломак од пешчара, в. 0·48ᵐ, ш. 0·34ᵐ, д. 0·29ᵐ; горе и л. сачуван профилиран оквир; слова 2. века, в. 0·06ᵐ, врло излизана. Нађен у старом кастелу на Тимоку, сад у Равни у дворишту Стојана Ивкова.

Р. 1 и 2 свакако остаци од неког имена; р. 4 можда *[coh(ors) I] Th[rac(um) Syr(iaca)]*. Овај фрагменат, како изгледа, не пристаје уз п. 42 л. горе.

Скулптуре из Равне.

А. Горњи део једног надгробног споменика од кречњака, в. 0·48ᵐ, ш. 0·85ᵐ. На једном постаменту, в. 0·2ᵐ, у средини заокругљен клин: с обе стране трагови неке одбијене скулптуре (јамачно по један лав ка земљи и напред окренут). Лежи код југо-источне куле равњанског кастела.

В. Горњи део неког надгробног споменика од кречњака, в. 0·82ᵐ, ш. 0·73ᵐ, д. 0·28ᵐ. У једном стрмом забату (с двоструком траком на ивици) розета коју окружава венац с тракама; у окрајцима по једна ловорова грана с више листова. Испод тога, непосредно под горњом ивичном траком, сломљено натписно поље. Добар посао из почетка 2. века. Нађен у земљу 1898-99 у околини „Кулине“; сад заједно с натписом п. 39; 42; 46 у Равни у дворишту Стојана Ивкова.

С. Горњи део једног надгробног споменика од кречњака, в. 0·53ᵐ, ш. 0·65ᵐ, д. 0·21ᵐ. Под сводом, који на обе стране почива на кратком пиластру (д. сломљен), л. женско, д. мушко попрсје; у окрајцима мотив од лозе. На горњој уској површини округла рупа. Груб посао 3. века. Нађен у Равни; налази се у дворишту среске канцеларије у Књажевцу пред кујном. Поред њега лежи један комад стуба од белог кречњака.

IX. Остали кастели у regio Aquensis.

W. Tomašek, Pauly-Wissowas RE II 294 и д., 3. Места одакле су натписи п. 47—51 леже као и Timacum minus у тзв. *χώρα Ἀκυσία*, у којој Прокопије de aedif. IV 5 285 набраја велики број Јустинијанових кастела.

1. Кожељ.

47. CIL III S 8265. Доњи део једне аре од белог кречњака, в. 0·6ᵐ, ш. 0·53ᵐ, д. 0·38ᵐ. Натписно поље (колико је очувано) в. 0·4ᵐ, ш. 0·44ᵐ; слова из почетка 3. века, в. 0·04ᵐ. Нађен под кожељским градом; од 1868 у селу Кожељу у школ. дворишту.

Мачај

IVITV
ERTI MV
HERCV. AN
POS

сад:

— — — [T]ertiniu[s] | Herculan[us] | pos(uit).

Digitized by Google

48. Фрагменат од белог кречњака, преправљен у квадратну базу за стуб, при чем је натписно поље дошло за горњу округлу површину; највећа висина 0·63^{m}, највећа ширина 0·63^{m}, дебљина 0·34^{m}. На обе стране натписног поља (в. 0·43^{m}, ш. 0·31^{m}) трагови од одбијеног оквира; гиздава слова из друге половине 2. века, в. 0·04^{m} до 0·06^{m}. Нађен 1891 у Кожељу у порти у темељу старе цркве; сад у школском врту код цркве.

— — [vit]am insi]diis in sacra | urbe finivit. | P. M[a]ius Cleme[n]|tinus eq(ues) Roma|nus filio dul]cissimo b(ene) m(erenti) p(osuit).

P. 4 на крају стојало је N иза CLEME без сумње на оквиру који је сад одбијен.

49. CIL III S 8266. Плоча од сивог кречњака, горе сломљена, в. 1·1^{m}, ш. 0·83^{m}, д. 0·14^{m}; исписата површина 0·5^{m}, рђава, грубо угребена слова 3. века, в. 0·07—0·06^{m}. Нађен у Врбици у подруму Милоја Раденковића, сад степен пред кућним вратима.

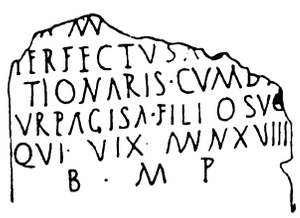

. . . [qui v]ix(it) an(nis) . . . , [in]t]erfectus a [sta]|tionaris cum Di]urpagisa (?) filio suo, | qui vix(it) ann(is) XVIII, | b(ene) m(erentibus) p(osuit).

50. Оба лица на надгробном натпису, како изгледа један човек, чије је име уништено, и његов син Diurpagisa (?), погинула су можда при једном испаду стацијонарији (stationarii) из ког суседног кастела. О тим стражарама упор. O. Hirschfeld, Sitzungsber. Akad. Berlin 1891. г. стр. 862 и д.; Mommsen, Staatsrecht 307 и д., особито 312 и д. Да се stationarii, о чијим се изгредима и иначе помиње (CIL IX 2438 на скоро после године 166; Cod. Theod. VIII 4, 2), и ако су били органи државни, помињу као убијце, не треба да изненађује, пошто им је положај био омрзнут; у позније доба шта више један закон (Cod. Iust., XII 1,6) назива њихову службу deforme ministerium.

Рготина.

Југоисточно од села Рготине, на л. обали Рготинске Реке, једно 200 корака од колског пута који води поред реке, ми смо видели 8. Септембра остатке једног старог кастела с вероватно полигопом основом (Kanitz стр. 91 и д. са сл. 61). Из његових зидина извађени су одломци п. 50; 51, што би и овде могло указивати на рестаурацију у византијско доба. Можда су рујине код Рготине идентичне са сличним по имену *Ἀργένταρες*, које Прокопије de aedif. IV 4 p. 285, 15 наводи међу кастелима које је Јустинијан обновио у *χώρα Ἀκυεσία*.

50. (Поменуто код Каница стр. 92). Фрагменат једног надгробног камена од сивог кречњака, в. 0·66^{m}, ш. 0·39^{m}; д. од натписне површине (ш. 0·205^{m}) профилирана ивица с орнаментом од лозе; рђава слова 3. века, в. 0·06—0·04^{m}. Нађен пре једно 20 година у рујинама горе поменутог кастела; сад у Рготини у вештачком млину Стеве Најдановића узидан у самој воденичној згради д. од уласка при земљи.

P. 3 и д. отприлике *[con]iugi | [· · · · s]ime| [· · · — . Val]eri][us . . . .]ro | — — —*. P. 7 можда помиње једну *[coh(ors) · · ·] eq(uitata)*, у којој је служио онај који се помиње у р. 5. — P. 8 *[posui]t* или *[curari]t*.

Digitized by Google

51. Kanitz стр. 92 са сл. 62. Горњи део падгробног споменика, који се састоји из два одломка *a* и *b*. Л. фрагменат *a*, в. 0·77^{m}, ш. 0·39^{m}. носи л. део оквира на свод и к том попрсје једног детета у претексти и були (преко претексте), испод тога остатак натписног поља (в. 0·15^{m}, ш. 0·24^{m}). На десном одломку *b* (в. 0·76^{m}, ш. 0·39^{m}), који је окружен једним луком (л. сломљен), попрсје једног детета, такође у претексти, са рубом око врата и две дуге пруге које иду од врата наниже; испод тога део натписног поља, в. 0·15^{m}, ш. 0·23^{m}. Слова 3. века, в. 0·045 до 0·04^{m}. По Каницу нађен код старог кастела; сад узидан у д. фронту зграде у којој је млин, и то *a* близу десног угла а *b* између два уласка.

a *b*

D(is) m(anibus). | *Geme[llin]a mes(ibus?).*

X. Споменици на путовима.

Од натписа на стенама на старом путу који води поред Дунава десном обалом кроз Казан ми смо утврдили 10. Септембра ово:

A. 52. CIL III S 13813 *d*. Код „Госпођиног Вира“ на српској обали (према руднику Козли), 4^{m} изнад нивоа римског пута, урезан у истесану стену; горе и на странама траке на ивицама. С догледом из чамца упоређен.

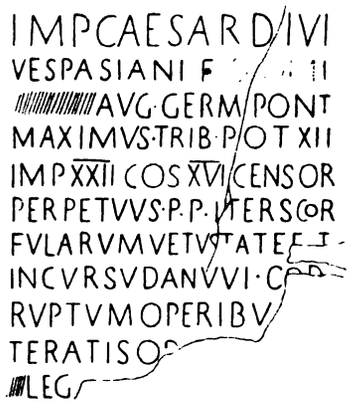

Imp(erator) Caesar divi | *Vespasiani f(ilius) Domi*|*tianus) Aug(ustus) Germ(anicus) pont(ifex)* | *maximus, trib(unicia) pot(estate) XII,* | *imp(erator) XXII, co(n)s(ul) XVI, censor*| *perpetuus, p(ater) p(atriae) i[t]er scor*|*fularum vetu[s]tate fe[l]i*|*incursu Danuvi c[or]*|*ruptum operibu[s i]*|*teratis* — — — (г. 92 | 93).

У р. 2; 3 име је Домицијаново у разури. — У р. 6; 7 изгледа да је [it]er, како је конјицирао Хиршфелд у Corpus-у, сигурно.

B. Такође на Госпођином Виру, једно 120^{m} од CIL III S 13813 *d* низ воду, недалеко од једне наднесене степе, под којом рибари суше своје мреже (тачније о месту код Каница стр. 31; Jul. Neudeck, Archaeologiai értesitö Нови Ред XIV 1894 p. 123) три натписа урезана једно поред другога, које су преписали још Марсиљи (упор. ноту к CIL III 1698) и Гризелини (Каниц стр. 31):

1. CIL III S 13813 *a* (према Најдековом препису).

2. CIL III S 13813 *b* (први егземплар од CIL III 1698); ми смо упоредили. Погрешку Каницову стр. 31, да овде у реду 3 треба да стоји TR·POT·XXX исправили су Jul. Neudeck н. н. м. 79 и G. Téglás, Arch. Közlemenyek XX (Нови Ред XVII 1897 год.) 68 и д.; камен показује јасно TR·POT·XXXV.

3. CIL III S 13813 *c* (према Најдековом препису).

Од натписа 1 и 3 могао би се направити поредан препис само с помоћу скеле.

C. Даље низ Дунав на Лепенској стени код Бољетина (к месту упор. Каниц стр. 33 са скицом плана слика 15; 16; Neudeck н. н. м. 125 и д.) још један егземплар од CIL III 1698 (упор. место такође и p. 1024 к n. 1698); ми смо га видели у пролазу на доглед.

53. Валтровић, Старинар VI (1889) 2; CIL III S 8268. Милијаријум од меког мергела, горе и доле сломљен, в. 1·05^{m}; пресек чини елипсу с пречником 0·38^{m} и 0·28^{m} (мерено горе); рђава, грубо угребена слова 3. века међу цртама, в. 0·05—0·048^{m}. Нађен 1889 у Ћуприји (Horreum Margi) при копању једне кречане близу пијонирске касарне; од Окт. 1889 у беогр. Музеју.

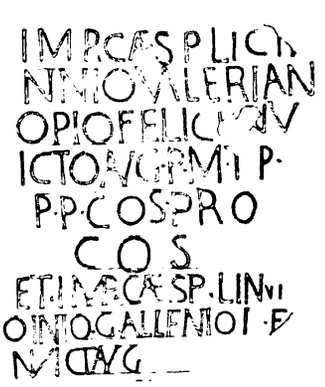

Imp(eratori) Caes(ari) P. Lici[i] | *n[n]io Valeriano Pio Felic[i] in[v]icto Aug(usto) p(ontifici) m(aximo), t(ribunicia) p(otestate),* | *p(atri) p(atriae), co(n)s(uli), pro*|*co(n)s(uli),* | *et imp(eratori) Caes(ari) P. Li[nvi]*|*[c]inio Gall[e]n[i]o P(io) F(elici)* | *invict(o) Aug(usto).*

Digitized by Google

P. 7; 8 можда је резач био после LI урезао погрешком NVICT|O па онда, опазивши омашку, избрисао првих пет слова да су само незнатни трагови остали (на крају р. 7). — После р. 9 повучене су црте за још један ред. — Натпис би могао бити постављен, ако је tribunicia potestas тачна, између Октобра и краја 254.

ДАЛМАЦИЈА

XII. Далматинско-мезијска пограничка област код Губереваца.

Domaszewski, Arch.-epigr. Mitth. XIII 133 и д.; 152; CIL III S p. 1456; Kanitz стр. 143 (упор. стр. 133).

Ми ћемо сакупити у овом одељку као што је учинио Corpus споменике који су нађени код Сопота, Губереваца и Стојника. Више натписа ове области (CIL III S 8162; доле п. 54—57; 60 — 62; 65) налазе се у београд. музеју, CIL III S 8163 у Рударском Одељењу у Београду. Учитељ Илија Милосављевић у Стојнику има у школи осим једног преисторијског каменог бата (Каниц стр. 143) известан број римског новца, који је нађен у околини, међу њима и виминацијског.

Ново нађени споменици допуштају нам да загледамо у милитарне прилике на далматинско-мезијској граници. Од кохората с царским надимком Aurelia, од којих је досад била позната само по CIL III S 8251 једна cohors I Aurelia Dardanorum (Cichorius, чланак Cohortes у Pauly-Wissowa IV Sep.-Abdr. 25), помињу тамошњи натписи ово:

1. Coh(ors) II Aur(elia) nov(a) ∞ equit(ata) c(ivium) R(omanorum). Потпуно име — без ознаке народности — даје п. 65 (непознато где је нађен), званични натпис на valetudinarium-у који је префекат г. 179 сазидао за кохорту. Идентична је с тим свакако coh(ors) II Aur[el(ia)] у п. 59, надгробни натпис једног t[es(serarius)]-а из кастела код Губереваца, где се вероватно налазио њен логор.

2. (Cohors) I Aur(elia) n(ova) Pa[s]ina[tum] c(ivium) R(omanorum) ∞ у вотивном натпису једног ветерана из Стојника п. 63. због удаљености либурнијске civitas Pasini вероватно је, да је он становао у канабама свог дотадашњег гарнизона, дакле од прилике код једног кастела близу Стојника.

3. C(ohors) II Aur(elia) n(ova) Sacor(um) на натпису једног војника из Сопота CIL III S 14217[e] (доле п. 54). И логор ове кохорте треба свакако, ако је скитска отаџбина тачна, тражити недалеко од места где је натпис нађен (упор. стр. 40).

Заједнички додатак nova за ове све три кохорте казује, да Aurelia није почасно име (Domaszewski, Neue Heidelberger Jahrb. I 199, 2), него да долази од основача — или од Пија или од Марка. На последњег је већ Цихорије с правом свео cohors Aurelia Dardanorum н. п. м.; указујући на податак у vita Marci 21,7, за који је Mommsen RG V 212 (упор. 228; Patsch, Wiss. Mitth. aus Bosnien VI 269, 7) држао, да се односи на легије II и III Italica; „latrones etiam Dalmatiae atque Dardaniae milites fecit". Далматински пандан к тој трупи дарданских разбојника чини cohors I Aurelia Pa[s]ina[tum], којој су без сумње либурнијски гусари дали јак контингенат. Као и ова постала је cehors II Aur. Sacorum, која је канда састављена од скитских најамника, дакле не римских поданика, усљед оскудице у трупама у bellum Germanicum et Sarmaticum. Као време њиховог постанка куд и камо је вероватније да треба сматрати почетак маркоманског рата, кад је, због тога што су дунавски легијони били деташирани у парћански рат, оскудица у војницима била највећа, него ли г. 175, у коју би хтео да стави рекрутовање latrones Dalmatiae atque Dardaniae Пач, Glasnik zemaljskog muzeja XI (1899) 726 (упор. стр. 33-ћу), због једног напада на далматинске границе који се помиња у ово доба. И vita Marci 21 помиње ову меру заједно с наоружањем тзв. дијокмита (diocmitae), које по другим изворима пада одмах у почетку маркоманског рата, око г. 166 (Hirschfeld, Sitzungsber. Akad. Berlin 1891, стр. 873, 140), и установљењем легијона II Pia и III Concordia, који постоје већ у години 170, (упор. Домашевски н. н. м. V. 114, 6). Из места даље где су натписи нађени излази

Digitized by Google

и то, да нове формације нису употребљаване као линијске трупе, него као посаде за кастелераде одбране земље и граница, а то је Пач н. н. м. спорио против Домашевског (Neue Heidelberger Jahrb. V, 114).

Осим ове три cohortes Aureliae знамо још за две кохорте у оволини Губеревача:

4. Coh(ors) V Lucens(ium) -у дедикацији једног префекта те кохорте, п. 62 из Суводола; вероватно идентична с cohors V Callaecorum Lucensium, која је још г. 154 стационирала у Горњој Панонији и која је и после опет ту живела. (упор. CIL III 3664 из г. 198).

5. Према вотивном натпису једног trib(unus) coh(ortis) XIIX vol(untariorum) c(ivium) R(omanorum) et translat(us) ab optimis maximisq(ue) imp(eratoribus) in coh(ortem) I Ul[p(iam)] Pan(noniorum) ∞ eq(uitatam) CIL III S 8162 (= Dessau 2606) из Стојника, морала је једна од те две кохорте, које су обе још г. 154 становале у Pannonia Superior, вероватно прва у другој половини II. века, бити стационирана у околини Стојинка (Cichorius стр. 46, 62; упор. и C. Patsch, Wiss. Mitth. aus Bosnien VI 272 и д.).

И томе што су ове трупе премештене и ако само привремено из Горње Паноније у Далмацију вероватно је као најближи узрок била опасност, која је претила Далмацији од маркоманског рата. Ако је то тачно, онда су optimi maximique imperatores у п. 5, можда Марко Аурелије и Вер и кохорта би била премештена између г. 166 и г. које је умро Вер 169.

Напослетку вероватно је, да је у исто време даље унутра у земљи у источној Далмацији била једна темпорерна кохорта:

6. Cohors I miliaria Delmatarum; CIL III S 8353 из Ужица је дедикација једног трибуна те кохорте pro salute једног цара, чије је име избрисано, изгледа Комода (упор. Domaszewski, Arch.-epigr. Mitth. XIII 132; Cichorius стр. 26).

Осим трупа, које су биле концентрисане на далматинско-мезијској граници, казују нам натписи, да су у другој половини 2. века била још и многобројна спољна легијонска одељења, која су јамачно највећим делом ту била доведена ради заштите земљи у маркоманском рату. Ту припадају једна вексилација горњопаноиске legio I adiutrix, која је становала у Далмацији још за Галијена (C. Patsch, Wiss. Mitth. aus Bosnien VI 175), онда деташмани горњомезијске legio III Flavia (Patsch, Röm. Mitth. IX 233 и д.; цигле из околине Нароне), па легије VIII Augusta (Patsch, Wiss. Mitth. V 338 и д.; у Albona и Asseria), као и мисирских легијона II Traiana и III Cyrenaica у Салони (Paul M. Meyer, Jahrb. f. Phil. u. Paed. CLV 589; Das Heerwesen der Ptolemäer 162). Осим тога изреком нам се каже (Домашевски Jahrb. н. н. м. V 115, 1) — да оставимо на страну помен у vita Marci 21, 7, о ком смо већ говорили —, да су зидове Салоне оправиле г. 170 вексилације легијона II Pia и III Concordia (CIL III 1980, упор. p. 1030, n. 8570; Dessau 2287) заједно с кохортама I и II Delmatarum (CIL III 1979; 6379 = Dessau 2616, 2617). Изванредно повећање посаде у Далмацији у маркоманском рату, за коју дабогме не знамо колико је била јака и како је била састављена у појединим фазама рата, оправдава што се далматински намесник, који је по vita Iuliani 1, 9, још око год. 175, имао посла с „confines hostes“, назива „legatus exercitus provinciae Dalmatiae“ на једном натпису који треба и због транспаданске легације приписати овом времену CIL X 3870, за који додуше није потпуно сигурно како га треба читати (упор. Домашевски, Eranos Vindobonensis 63, 4 Prosopogr. III 455 n. 522; Abh. d. Wiener Seminares XIV 12).

Одељења која су тада дислоцирана у северну Далмацију имала су да бране од непријатеља, који би дошао са севера и који би, чим би пробио тада установљену praetentura Italiae et Alpium (к том Premerstein-Rutar, Röm. Strassen und Befestigungen in Krain 15), упао у Италију и Далмацију. У исто време гледало се ипак тиме што је поседнута граница код Губеревача, да се стане на пут каквом нападу с истока и да се непријатељу не да, у случају да освоји Сингидун, који је више пута остављан без трупа, да пробије далматинско-мезијску границу и да, пустошећи област богату фискалним рудницима у правцу Губеревци—Чачак—Ужице, допре до главне далматинске вароши. Ова је опасност настала двапут. по оштроумној расправи Домашевскога, г. 167 и

Digitized by Google

г. 171, кад је оба пута појачање одбране у Панонији учинило, да би навала народâ окренула на исток (Домашевски н. н. м. стр. 113 и д.; 117). Јамачно су још г. 167, кад је легат Горње Мезије с највећим делом својих трупа оперирао у северној Дакији, тек створене cohortes Aureliae, а свакако и кохорте, што смо је навели под 5., послате на источну границу Далмације; у другом случају г. 170, кад је легија IIII Flavia из Сингидуна одмарширала у Дакију, одбрана Далмације појачана је још тиме што је загрожена варош наново утврђена. Напротив напад, који треба ставити у време око г. 175 и који помиње vita Iuliani 1, 9 (inde Dalmatiam regendam accepit eamque a confinibus hostibus vindicavit; к том Домашевски стр. 125, 2; Glasnik н. н. м. 725 и д.) десио се западно од Сингидуна, негде у области Муре. Свакојако с њима дигнуте су тада ради одбране загроженог дела границе и кохорте које су биле дислоциране у кастеле код Губеревца — II Aurelia nova c. R. била је тамо још г. 179.

Из CIL III S 8163 (нађен испод потока у Суводолу код Губеревца), дедикације једног Caes(aris) n(ostri) ser(vus) vil(icus) vect(igalis) Illyrici извео је убедљиво Домашевски Arch.-epigr. Mitth. XIII 133 и д. 152, да је далматинско-мезијска граница ишла поред планинског венца Космаја у губеревачку област. Ово што је мало час речено о одбранбеним мерама, оно што знамо о рекрутовању latrones Dalmatiae, у вези са сада познатим cohortes Aureliae, од којих је пазинатска за цело далматинска, к том сведоџба да је confines hostes сузбио далматински легат, све то допушта извести даље, да је руковођење одбраном на граници Далмације и Мезије а тако и Далмације и Паноније могло бити само у рукама далматинског легата и да су према томе и кастели на линији Сопот-Бабе-Стојник са својим територијама бар од Марка Аурелија припадали његовој провинцији. Тамошње споменике ми нисмо с тога уврстили у одељку Горње Мезије, као Corpus, него под Далмацијом.

Ова област у којој се већ у старо доба вадило сребро и олово (стр. 40) јамачно није била, као и суседни рудnички крај (стр. 45), придата ком суседном градском месту, него је чинила као царски домен део велике рудничке области, чије је средиште био далматински Municipium Domavianum (Сребрница у Босни), резиденција за procurator metallorum Pannoniorum et Dalmatiorum. Једно на жалост скраћено месно име помиње нам можда дедикација једног очевидно немуниципалног dec(urio) col(legi) fab(rum) Abh. . . . . (n. 61).

Стари кастели око Губеревца.

Ми смо констатовали ове веће и мање кастеле (идући са североистока на југозапад):

1. Отприлике два километра јужно од Сопота, у „Вртачи“, д. од пута Сопот-Рогача, нешто испод једне четинарске шуме ми смо видели јасно темељ једне правоугаоне зграде (24×13 корака) са остацима међузидова, 55 корака северно одатле друге остатке од зидова, у којима су, како причају, нађени неколики натписи па однесени у Београд (вероватно n. 54; 57). У најближој близини, лево од данашњег пута, види се траса једног старог пута; ту су налажене старе цигле и сребрн новац.

2. У „Мађарском Гробљу“ код Бабе, где су налажени и гробови са споменицима, имају на једном брежуљку лаког нагиба јако зарасли, остаци од зидина једне правоугане грађевине, која је можда служила као стражара.

3. На брежуљку „Градињу“ код Губеревца видели смо рушевине једног већег кастела.

4. Најзнатнија је грађевина квадратни кастел изнад губеревачке воденице на коси „Гуњишту“ (упор. Домашевски, CIL III S p. 1456; Каниц стр. 143); низ косу иде један зид дугачак 12^{m}. Ту је нађен натпис једног војника из coh(ors) II Aur[el(ia)] (n. 59), која је канда овде била стационирана (горе стр. 37).

5. Из „Градишта“ код Стојника су масе од фрагмената и отесаног камења, које се налазе у школском дворишту у Стојнику; ту је нађен и натпис једног ветерана кохорте I Aurelia Pasinatum (n. 63) и рељефи стр. 44,45 B; C, који су свакојако при неком доцнијем рестаурисању употребљени као материјал за зидање.

Digitized by Google

Трагови старих рудника.

Валтровић, Старинар III 71, Domaszewski, Arch.-epigr. Mith. XIII 133; CIL III S 8279 с примедбом; Каниц стр. 143).

У месту „Мајдан“ југо-западно од Бабе пружа се на коси један стари хум од оловних и сребрних шљака (у простору можда од 850 квадратних метара), које јамачно воде порекло из брда Селице. На брду „Парлози“ на другој страни равнице и у опште у целом крају налазе се сличне шљаке у гомилама. Осим massa plumbea с натписом (CIL III S. 8279), која је нађена у Стојнику. оловне масе налажене су и изнад општинског извора у Бабама лево од пута у Парцане (2 комада, тобоже од по 100 килограма, г. 1899; у околини пре неколико година сандук од олова), затим око 100 корака северно од извора „Прутена“ код Губеревaца. У близини овог извора наишло се и на оловне цеви за водовод.

1. Сопот.

54. CIL III S 14217[e]. Надгробни споменик од сивог кречњака, в. 1·94[m], ш. 0·75[m], д. 0·29[m]. Изнад натписа поље с рељефом: два коринтска полустуба носе један архитрав, који има тринаест малих отвора налик на нише, изнад тога уцртани забат с ивицом (у њему розета с по једним акантусовим листом који излазе л. и д.), у окрајцима по један хипокамп окренут на пиже. У едикули па удубљеној основи попрсје једне жене, која је рукама обухватила лево поцрсје једног а десно попрсје другог детета (ово с јабуком у десној руци); испод тога трака с цвећем. Испод тога између два коринтска полустуба (с профилираном базом) удубљено натписно поље, в. 0·68[m]. ш. 0·54[m]; слова 2. века између линија, в. 0·072—0·05[m]. У дну трака с мотивом од неке биљке која личи на лалу. По Валтровићу нађен „Sopot in fundamentis aedium“ (с 57; вероватно у зидини мало час поменуте стражаре, стр. 39); према мање поузданом податку у Ропочеву, 1·5[m] под земљом; од две или три године у београдском Музеју.

Изнад овде факсимилираног дела од натписа стоји као р. 1 D·M.

D(is) m(anibus).| Aur(elia) Procla,| vixit ann(is)| XXXIII. Tit(ulum) p(osuit) | Aur(e)l(ius) Victor | mil(es) c(ohortis) II Aur(eliae) n(ovae) Sa|cor(um) c(oniugi) b(ene) m(erenti).

Р. 6 II ARN урезано је на месту које је већ раније било оштећено.

Племе Saci, из кога је била састављена co-h(ors) II Aur(elia) n(ova) Sacor(um), могло би бити идентично са скитским Sacæ (*Σάκαι*); да се наставак мења познато је и иначе код скитских племенских имена, упор. н. пр. Salae код Plin. n. h. VI 50, *Σάλοι* код Ptol. III 5; 22. Могло би се помислити, да је буди која грана Сака, старих ратних другова персијских, у хришћанским ратовима Луција Вера, или била узета за савезнике или побеђена па приморана да помаже с војском. То се тада чешће дешавало (упор. Dio LXXI 11, 1 и д.); и Каракала се био окружио на својој парћанској експедицији скитским ратницима (Dio LXXVIII. 5, 6; 6, 1). Услед оскудице у трупама за време маркоманског рата, којој је Марко Аурелије гледао да помогне најнеобичнијим средствима (vita Marci 21), можда су и сачански најамници били формирани у (најмање две) кохорте и преведени с истока на далматинско-мезијску границу (гл. стр. 38).

55. Надгробни камен од сивог кречњака, изнад натписа сломљен, в. 1·29[m], ш. 0·77[m] (изнад плинте 0·91[m]), д. 0·26[m]. Груб посао 3. века. На најгорњем делу у рељефу два дечка, која леже на леђима, а главама су окренути напоље; дечко л. наслонио десну руку, а леву нешто издигнуо, л. ногу пребацио, дечко д. у положају који овом

Digitized by Google

симетрички одговара. Под плинтом едикула, коју носе два коринтска полустуба укосо избраздана (л. капител од лишћа, д. одбијен); на гејсону орнаменат од лозе између две окуке, које имају облик колута и које стоје изнад стубова; у уцртаном забату палмета; у окрајцима по један делфин на ниже. У едикули на удубљеној основи л. попрсје једне жене, која држи руке пред грудима, д. попрсје једног човека с огртачем, који је закопчат на д. рамену. Испод тога у профилираном двоструком оквиру, чије су спољне траке украшене лишћем, које је наслагано једно преко другога као краљушт (на горњој и доњој траци ови су редови лишћа прекинути с по три цвета), удубљено натписно поље, в. 0·645^{m}, ш. 0·475^{m}; слова из краја 2. или почетка 3. века, в. 0·055 до 0·027^{m}; р. 11 стоји на унутрашњој ивичној траци.

Нађен у Сопоту; од 1897 у београд. Музеју.

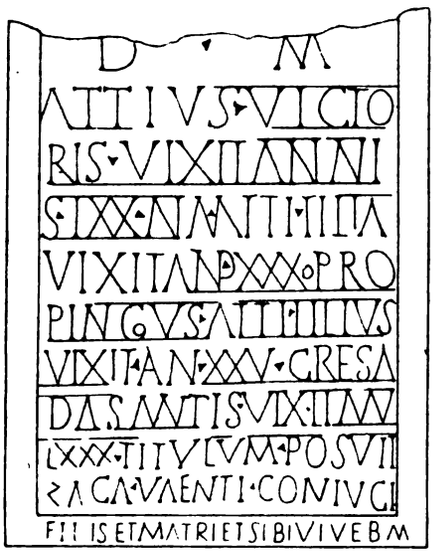

D(is) m(anibus). | *Attius Victo|ris, vixit anni|s LXX; Aia (?) Atti filia,* | *vixit an(nis) p(lus?) XXX; Pro|pincus Atti filius,* | *vixit an(nis) XXV; Gresa* | *Dasantis, vixit an(nis)* | *LXXX. Titulum posuit* | *Zaca Vaenti coniugi,* | *filis et matri et sibi vive b(ene) m(erentibus).*

К р. 8 Dasantis, упор. Dazas Sceni f. Ma[ez]eius CIL VIII 9377 (= Dessau 2576); примери за Dases (gen. Dasentis) код Bormann, Jahreshefte I 168.

56. Доњи део једног надгробног камена од белог кречњака, в. 0·96^{m}, ш. 0·7^{m}, д. 0·26^{m}; нешто удубљено натписно поље, в. 0·79^{m}, ш. 0·46^{m}; л. (у доњој половини), доле и д. ивична трака очувана с нејасним орнаментом. Неатна слова из почетка 3. века, в. 0·048—0·05^{m}. Нађен код Сопота; од Јуна 1897 у београдском Музеју.

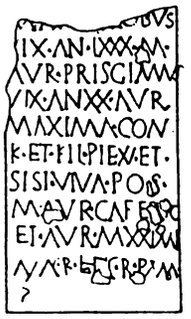

— — — [M. Aur(elius) Pr]obus, | *[v]ix(it) an(nis) LXXX; M.* | *Aur(elius) Pris[c]ianus* | *vix(it) an(nis) XX. Aur(elia)* | *Maxima con(iugi)* | *k(arissimo) et fil(io) pie[n(tissimo)] et* | *sisi (за sibi) viva pos(uit).* | *M. Aur(elius) Ca[p]eric(us?)* | *et Aur(elia) M[a]ximi|na p(atri) et fr(atri) b(ene) m(erentibus)* | *p(osuerunt).*

Грубе погрешке у р. 3; 6; 7; 9 могле би се објаснити имитовањем неке курсивне прегледалице, коју резач није разумео; очевидно је то у р. 10; 11.

57. CIL III S 8165 = 14217^{7}. Надгробни камен с клином доле од сивог кречњака, в. 1·76^{m}, ш. 0·67^{m}, д. 0·26^{m}. У пољу изнад натписа уцртан забат; у њему стилизирана ружа у венцу од кога иду л. и д. траке; у окрајцима полупалмета; у гејсону мотив од лозе. Испод тога између два полустуба (с профилираном базом) удубљено натписно поље, в. 0·74^{m}, ш. 0·5^{m}; добра слова из друге половине 2. века, в. 0·055—0·03^{m}. По Валтровићу нађен „Sopot in fundamentis aedium“ (упор. п. 54), по мање вероватном извешћу у Губеревцима; сад у београдском Музеју.

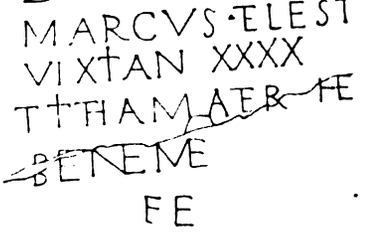

D(is) m(anibus). | *Marcus Telest(ae),* | *vixit an(nis) XXXX;* | *Tittha mater he(res)* | *bene me(renti)* | *fe(cit).*

Digitized by Google

II. Губеревци.

58. Према препису Илије Милосављевића, учитеља у Стојнику; налазио се код сељака Животе Стојковића у Губеревцима један камен са заокругљеним угловима (т. ј. без сумње с акротеријама) и с овим натписом:

DIS
SALVTA
RIBV

Dis | salutaribu[s] — — —

59. Одломак једне плоче од белог кречњака, в. 0·31^{m}, ш. 0·51^{m}, д. 0·27^{m}; л. ивична трака (ш. 0·04^{m}) одбијена. Добра слова из краја 2. века, в. 0·08—0·06^{m}. Нађен у рушевинама старог кастела (град) близу Губеревца; лежи код звонаре пред школом у Стојнику.

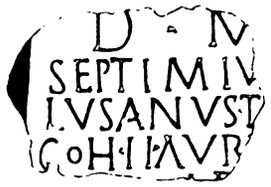

D(is) m(anibus) | Septimiu[s] | Lusanus t[es(serarius)] | coh(ortis) II Aur[el(iae) . . .

О кохорти која се помиње у р. 4 упор. напред стр. 37. Пошто је њен командант био према п. 65 префект, а не трибун, то се крај р. 3. може попунити само t[es(serarius)].

3. Суводол код Губеревца.

60. Профилирана ара од сивог кречњака, в. 0·91^{m}, ш. 0·44^{m}, д. 0·32^{m}; изнад плинте назначен забат и две угаоне акротерије. Натписно поље в. 0·415^{m}, ш. 0·38^{m}; добра слова 2. века између линија, в. 0·065—0·05^{m}.

Нађен (с п. 61) у Суводолу (око 7 км. је од Сопота); од Маја 1898 у београдском Музеју.

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | C. Gellius | Exoratus | praef(ectus) coh(ortis) | V Lucens(ium) | v(otum) s(olvit) l(ibens) l(actus) m(erito).

Coh(ors) V Lucens(ium), која се овде први пут помиње, вероватно је идентична с cohors V Callaecorum Lucensium која је још г. 154 становала у Горњој Панонији (Cichorius, Cohors у Pauly-Wissowa RE III, Sep.-Abdr. 18). Она се очевидно надовезује као пета на познате кохорте I, II, III, IV Lucensium (Cichorius стр. 40 и д.; напротив од cohortes Callaecorum досад није била позната ниједна с бројем већим од I (н. н. м. стр. 18). О привременом премештају ове трупе у Далмацију упор. напред стр. 38.

61. Ара од сивог кречњака, в. 0·91^{m}, ш. 0·42^{m}, д. 0·28^{m}; на горњем додатку, који је д. одломљен л. једна угаона акротерија. Натписно поље в. 0·61^{m}, ш. 0·37^{m}; рђава, неправилна слова 3. века, в. 0·065—0·075^{m}. Нађена с п. 60; сад у београдском Музеју.

I(ori) o(ptimo) m(aximo) | Aur(elius) Va[l]erius | dec(urio) col(legi) | fab(rum) Abh. | renovait (= renovavit); | v(otum) p(osuit) l(ibens) m(erito).

Ово Abh. у р. 5 тешко је протумачити; можда је скраћеница старог имена за које губеревачко насеље. Као што је познато collegium fa-

Digitized by Google

brum може становати и у местима која немају градску уредбу. Р. 6 између О и А додата је накнадно једна коса хаста.

62. Четвороострани блок од сивог пешчара, по средини пребијен, задња страна одбијена; в. 1·55^{m}, ш. 0·68^{m}, д. (колико је очуват) 0·37^{m}. На предњој страни у профилираном двоструком оквиру удубљена површина, на којој натпис заузима нешто више од горње половине, в. 1·25^{m}, ш. 0·38^{m}; слова из краја 2 века, в. 0·065—0·04^{m}. На десној побочној страни, која је очувата на десној половини, плитак рељеф, у профилираном двоструком оквиру, грубо израђен: на једном постаменту стоји Атис en face, пребацно десну ногу, главу окренуо у профилу на л., браду наслонио на д. руку, д. лакат подржава левом руком, коју држи хоризонтално пред грудима на штапу; одело: кратак хитон с рукавима и појасом, фригијска капа. На л. побочној страни (л. фрагментираној) још горе очуван Атис у положају који симетрички одговара првом. Нашао, по казивању стојничког учитеља, 13. Јануара 1897, у Суводолу Живота Стојковић; од Маја 1898 у београдском Музеју.

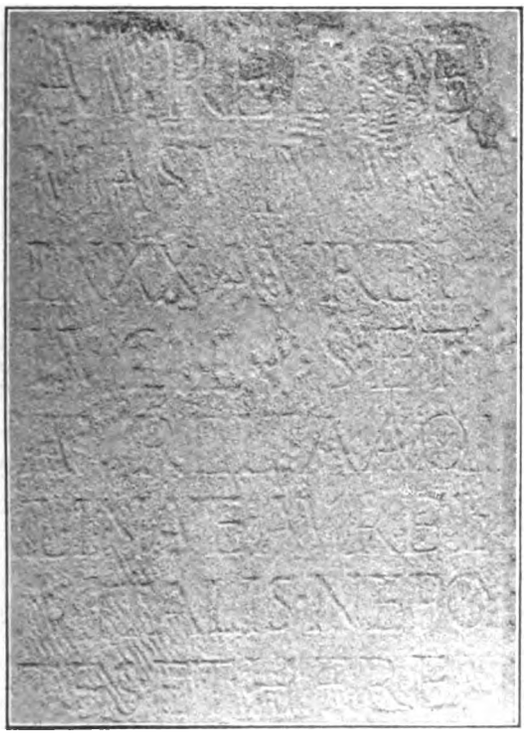

Aurel(ius) De|mas vix(it) ann(is) | *LXXX. Aurel(ius)* | *Luc[idu]s et* | *Aurelia Aqui|lina et Aurel(ius?)* | *Vitalis nepo-*| *tes et here|des avio be|ne merenti* | *posuerunt.*

4. Стојник.

63. Одломак једне аре од белог кречњака, в. 0·25^{m}, ш. 0·14^{m}, д. 0·18^{m}; добра слова из краја 2. века, у р. 3; 4 врло истрвена, в. 0·05 до 0·03^{m}. Нађен тобоже пре 30 година у „Градишту“ код Стојника; сад у Стојнику пред кућом Живка Ивановића као степен.

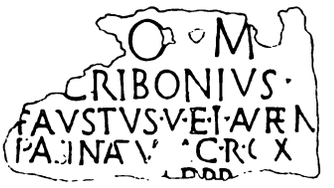

[I(ovi)] o(ptimo) m(aximo). | —. *[S]cribonius* | *Faustus v(eteranus) e I Aure(lia) n(ova)* | *Pa[s]ina[tum] c(ivium) R(omanorum milliaria)* | · · · ·

У р. 4 од Pa[s]ina[tum] групе PA и INA сачуване су потпуно, а S у прилично јасним остацима, тако да је Z искључено; од осталих слова има барем трагова. Тим је изгледа добивен епиграфски доказ за civitas Pasini, коју Плиније n. h. III 140 помиње на либурнијској обали. Облик Pasini, који Кубичек, Arch.-epigr. Mitth. XVI 109 свакако правилно тумачи као номинатив а не епексегетички генетив, ово би било име места а не етникон. К месту, упор. W. Tomaschek, Mitth. der georg. Gesellsch. in Wien XXIII (1880)

Digitized by Google

501; Cons, La Dalmatie 143; 190; Kubitschek н. н. м. стр. 110 с напоменом 2; C. Patsch, Wiss. Mitth. aus Bosnien VI (1899) 186, 7. О трупи, упор. напред стр. 37.

64. Ара од сиво-жутог кречног туфа, пребијена на двоје, в. 0·51^{m}, ш. 0·27^{m}, д. око 0·08^{m}; горњи додатак и задња половина сасвим одбијени Од рељефа на л. побочној страни још је остао предњи део једног јелена на д., од другога, што је на д. побочној страни, предњи део једне животиње без рогова на л., испод тога оба пута назначена земља. Натписна површина в. 0·325^{m}, ш. 0·27^{m}; р. 5 стоји на окрајку; слова 3. века, в. 0·045—0·03^{m}. Нађен пре јаче од две године у Ђорницу (између Манића, Стојника и Слатине), сад у Стојнику у школском дворишту.

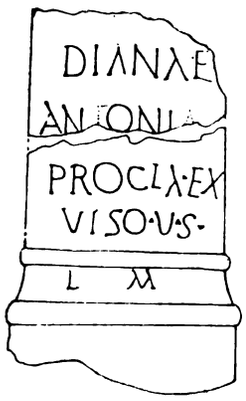

Dianae | *Antoni[a]* | *Procla ex* | *viso v(otum) s(olvit)* | *l(ibens) m(erito).*

65. Профилиран ципус (cippus) од сивог кречњака, в. 0·8^{m}, ш. 0·355^{m}, д. 0·185^{m}, оштећен на д. предњој ивици; изнад горње плинте л. уцртана угаона акротерија, у средини (горе сломљен) орнаменат у облику колута. Натписно поље в. 0·47^{m}, ш. 0·335^{m}; лепа слова из друге половине 2. века, в. 0·05 — 0·035^{m}. Према саопштењу г. Љ. Ковачевића нађен у Стојнику у кући Стевана Николића; сад у београдском Музеју.

Valetu|dinarium | *coh(ortis) II Aur(eliae)* | *nov(ae milliariae) equit(atae)* | *c(ivium) R(omanorum). T. Bebeni|us Iustus praef(ectus)* | *imp(eratore) C[ommodo]* | *II et Vero II co(n)s(ulibus)* (т. ј. г. 179 по Хр.).

О трупним болницама (valetudinaria) упор. Masquardt-Domaszewski, St. V II^{2} 556 и д.; R. Cagnat, L'armée rom. d'Afrique 184 и д. У р. 7 избрисано је Комодово име.

Скулптуре из губеревачког краја.

А. Забат једног надгробног споменика од сивог кречњака, в. 0·38^{m}, ш. 0·8^{m}, д. 0·16^{m}, са заокругљеном фирстакротеријом и две угаоне акротерије (с полупалметом); у забатном пољу које има двоструку ивицу горгонејон. Бољи посао 2. века. Нађен у Губеревцима, близу куће Живојина Петровића; сад на истом месту на извору.

В. Горњи део једног надгробног споменика од сивог кречњака, в. 0·775^{m}, ш. 0·73^{m}, д. 0·16^{m}. Испод троугаоног забата, који је просто оивичен (в. 0·315^{m}; унутра розета), у уском оквиру једно поред другога три мушка попрсја, обучена у тогу; испод тога трака с мотивом од лозе. У доњој узаној површини два отвора. Добро очуван, груб посао из почетка 3. века. Нађен у „Градишту“; лежи сад на општинској чесми у Сопоту.

Digitized by Google

Њему је тобоже припадала и једна плоча с натписом која би била закопата у дворишту сопотског начелства. Многобројно профилирано тесано камење, које саставља горњи део чесме, зацело је античко.

С. Горњи део једног надгробног споменика од сивожутог кречњака, доле сломљен, в. 0·49^{m}, ш. 0·72^{m}, д. 0·09^{m}. У горњем пољу оивичен забат с мотивом од палмете; у окрајцима по један делфин наниже. Од доњег поља, које је од поменутог одвојено једним празним гејсоном, сачувана је само горња половина; између остатака два полустуба (с коринтским капителом) горњи део једне амфоре, у којој је неки предмет налик на боров клин; из ње излази на обе стране по један лист. Добар посао 2. века. Нађен у једном „граду“ (антички кастел) између Стојника и Губереваца; сад у Бабама на бунару у кући Алексе Новичића. На истом месту има античког тесаног камења.

XIII. Рудник и околина.

Domaszewski, Arch.-epigr. Mitth. XIII 133 и д. с напом. 21; CIL III S p. 1483 и д.; Kanitz 141 и д. По CIL III 6313=8333 сазидао је цар Север — очевидно као власник земље — један храм божанству Terra mater у Руднику sub cura Cassi Ligurini proc(uratoris) Aug(usti), instantia (за instantibus) T. Fundanio Eutychete et P. Ael(io) Muciano colon(is). Према томе овај крај био је део велике рударске области, која је стајала под procurator metallorum Pannoniorum et Delmatiorum (CIL III S 8361 и напом.) — царски домени којима је управљао један procurator Augusti. Док је земља давата под закуп колонима, рудник је експлоатисао фиск. Овде, као и у топионицама и радионицама (officinae) радила су царска чељад; у n. 66 видимо једног ослобођеника цара Хадријана настојником једне стотине (centurio officinarum). Руда се дакле према овом најстаријем извору вадила и топила у западној Далмацији још под Хадријаном, без сумње од његових првих година, док је Домашевски наклоњен узети да то није било пре средине 2. века по Хр.

66. (По копијама г. Милутина Радоњића, учитеља на Рашкој, писму механције у Рудници Саве Трикошанина и слици учитеља Симе Благојевића). Надгробни споменик од лепо полираног мрамора, в. 1·38, ш. 0·62^{m}, горе заокругљени с две угаоне акротерије (с полупалметама). У профилираном оквиру који иде према контурама споменика, и чије спољашње траке носе један орнаменат од наизменичног лишћа и грожђа, нешто удубљено поље (в. 1·1^{m}, ш. 0·45^{m}), које има горе један велики стилизиран цвет (захвата готово целу ширину) са четири листа унакрст стављена и испод тога натпис; брижљива слова из почетка 2. века, в. 0·08—0·05^{m}. Нађен Јула 1899 у Руднци пред вратима од подрума механције С. Трикошанина, отприлике 2 метра испод земље.

D· M
FLATALANTES
VIXANNL
PAELIVSAVG
LIB MENANDER
> OFFICINAR
CONIVGPIENIS
B M
H S E

D(is) m(anibus) | *Fl(aviae) Atalantes,* | *vix(it) annis L.* | *P. Aelius Aug(usti)* | *lib(ertus) Menander* | *(centurio) officinar(um)* | *coniug(i) pientis(simae)* | *b(ene) m(erenti).* | *H(ic) s(ita) e(st).*

За (centurio) officinar(um) p. 6, који се овде први пут помиње, аналогије су optiones царске familia monetalis из овог доба (CIL VI 42—44; Dessau 1634; 1635, г. 119; к том Hirschfeld, Verw.-Gesch. I 95), о чијој квазимилитарној организацији расправља Mommsen, Ephem. epigr. V 113 и д. О centuriones и optiones у муниципалним колегијама фабра (CIL V 5701; 5738) упор. J. P. Waltzing, Étude hist. sur les corporations I 361; II 351.

XIV. Municipium Mal. . . . . (Висибаба код Пожеге).

Studniczka, Arch.-epigr. Mitth. X 212 и д.; Domaszewski н. п. м. XIII 132 с напом. 13; 14; CIL III S p. 1484 и д.; p. 2123 и д.; Kanitz стр. 130 и д.

Digitized by Google

Место овог municipium Mal., чије је име, које је на домаћим натписима увек скраћено, по Домашевском (CIL III S p. 2123) можда идентично с Malavico (аблатив) на једном натпису из Арби CIL III S 10121, нашао је Каниц стр. 131. у Висибаби која лежи два километра јужно од Пожеге. Овде се налази тзвано „Варошиште", узвишен плато с ивицама које се таласасто спуштају; те ивице можда долазе од старих градских зидина, а особито је добро, изгледа, сачуван од њих источни угао. У унутрашњем простору и на оближњој „Крчевини", где су нам показали затрпане рушевине једне цистерне, налазе се у маси остаци од зида, тесано камење, цигле, новац од бронзе и сребра, бакарно посуђе итд. Југоисточно од „Крчевине" налази се гробље „Блашковина" (гл. стр. 47). И на ливади „Савина" (својина председника поменуте општине Стевана М. Мостарчића) нађено је пре отприлике три године великих квадратних цигала. На ужичком „новом путу" откопат је г. 1899 један оловни сандук и посуђе од иловаче.

Надгробни споменици у околини Висибабе имају два главна типа које је Студницка стр. 213 и д. карактерисао. Прву врсту чини паралопипедно камење које није састављено од архитектонских одељака и које је на једној од широких страна и на једној или обично обе узане стране украшено рељефима (дања, херој на коњу, портрети умрлих у различним комбинацијама). Примери у Пожези (стр. 47, А), Висибаба (идући стуб, Е), Отњу (стр. 48, 3), Доњој Добриња (стр. 48, 4), Каленићима (стр. 48, 5); к том егземплари из Карана (Студницка н. н. м. стр. 214 В сл. 6), Кремни н. н. м. С, (сл. 7; упор. стр. 128 и д.), Сребрници (Wiss. Mitth. aus Bosnien I 329 сл. 25; 26). Други тип представљен је великим бројем стубова, који личе на ару и који на предњој страни имају натписно поље уоквирено гирландама и лозом, на побочним странама тзвану Атисову браћу у рељефу, два младића у хитону, хламиди и с фригијском капом, који наслањају једну руку (један једну а други другу) на дебео штап, а другом га држе за горњи део. Представници тог облика налазе се у Пожези и околини (CIL III S 8339; 8341), па у Кремни (гл. стр. 50 и д.), даље у околини Губéревача (горе п. 62); једну варијанту даје CIL III S 8346 (Горобиље код Пожеге), где је Атис без штапа. У овој врсти чине нарочиту групу више надгробних споменика из пожешке околине, који не само понављају типске одлике, него се потпуно подударају и у димензијама и у појединостима орнаментике (стр. 49 п. 69 тачније описан); сигурни примери, који се за цело још могу умножити, јесу надгробни споменици на „Блашковини" (стр. 47) CIL III S 8345, у Каленићина (стр. 48) и Јежевици (стр. 49 6 А до 6 Е): к том надгробни камен CIL III 8342 који је из mun. Mal. донесен у Крагујевац (описао Студницка стр. 213; ми смо га упоредили; „luna dimidia", на којој по Corpus стоји Атис, није то него земљиште представљено у рељефу). Без сумње сви су ови егземплари што смо их на послетку поменули из исте радионице која је била и у mun. Mal.

У самој Пожези ми смо од натписа нашли само CIL III S 8341 (лежи на месту „Шалуповини" сев. од вароши, на војном вежбалишту „Лисишту" с три друга грдна тесана блока) и 12719 (под п. 67); 8349 тражили смо узалуд.

Скулптуре у Пожези и њеној околини.

А. Паралелопипедни блок од кречњака из Висибабе, који је описао и прецртао Студницка н. н. м. 214 А. (к том стр. 213, сл. 5; упор. Каниц стр. 131); лежи на сев. страни пожешке пијаце. Студницка и Каниц видели су л. узану страну још потпуниjу; д. од две фигуре што су на њој изломљена је сад до ногу.

В. Лав, који лежи на постаменту, од сивобелог кречњака, дугачак 0·55^{m}, в. 0·35^{m}, ш. 0·3; л. шапом држи овнујску главу. Груб посао 3. века; скулптура се тачно прилагођује контурама обрађеног блока. Лежи на пожешком тргу код куће Филипа Михаиловића.

С. Лав, који лежи на постаменту, од кречњака, дуг. 0·6^{m}, в. 0·51^{m}, ш. 0·2^{m}; врло оштећен. Налази се у Добриньској улици (недалеко од трга) пред вратима од куће Милана П. Стојића.

D. Правоугаони блок од сивог кречњака, в. 0·19^{m}, ш. преко 0·6^{m}, д. 0·71^{m}. На предњој

Digitized by Google

страни у удубљеном пољу л. дечак на д., у хитону, у л. руци корпица, десна уздигнута; у средини велика винова лоза с два грозда; д. део скривен под оделом. Узидан у пожешку цркву споља и десно од главног уласка у углу.

Е. Одломак једног паралелопипедног блока од белог кречњака, в. 0·41^{m}, ш. 0·48^{m}, д. 0·52^{m}. На широкој страни горњи део тела једне жене спреда, с велом и појасом, д. руку савила, леву у којој има неки нејасан предмет држи поред тела. На д. узаној страни у једпом уоквиреном и удубљеном пољу коњаник на л., с хламидом која се лепрша; у л. руци држи узде, десну нешто напред испружио, за појасом кратак нож. Обе друге стране су сломљене. На доњој страни, која лежи на земљи, отвор. Налази се у Висибаби близу новог пута на ливади „Зумбул“ недалекоод пута.

Насеља и некрополе у околини.

Од многобројних гробља с њиховим споменицима, који се највећим делом још налазе in situ, могли су становници старог муниципија употребљавати барем блашковинско и горобињско, који су најближи Висибаби; остала, која леже у скрапешкој долини, припадају без сумње мањим местима у области. За места Врањани и Каран, која ми нисмо посетили, гл. Студницку н. н. м. стр. 212, сл. 3; стр. 214 В, сл. 6 и Каница стр. 132, 137 и д.

1. На југоистоку од рујина mun. Mal. (гл. стр. 46), једно 2 километра у ваздушној линији југозападно од Пожеге, налази се на ливади „Блашковини“, на имању Ђорђа Шојића (из Расне), једно прилично знатно уздигнуће терена, које је обрасло дрвећем и које је највећим делом начињено од античких остатака (Каниц га зове „Рашњанско гробље“ стр. 132). На њему лежи осим CIL III S 8339, 8345 (средина 2. века), који помињу магистрате муниципија Mal., многобројно тесано камење, гесимси и друге такве ствари, даље недалеко од n. 8345 један паралелопипедни суд за пепео од сивог кречњака, у земљу закопат, в. 1·1^{m}, ш. 0·89^{m} (удубљење изнутра дуг. 0·37, ш. 0·2^{m}, дубоко 0·02^{m}). При откопавању земље налажене су човечје кости.

2. Од овог хума једно 3 км. на исток лежи на једној природној узвишици гробље горобињско (Каниц стр. 132). Овде се налазе усред једне њиве с кукурузом CIL III 8346 (ми смо га упоредили); CIL III 8351, 8352 и надгробни рељеф код Студницке стр. 212 и д. (са сл. 4) нисмо могли наћи. Из овог су гробља:

67. CIL III 6315 = S 8348 („dedit Kanitz descriptam a. 1860 ab amico“; само р. 1—4 почетак). Потпуно Каниц стр. 151 упор. стр. 131; одатле CIL III S 12719. Плоча од сивобелог кречњака, в. 0·87^{m}, ш. 0·56^{m}, д. 0·18^{m}; горе и д. трагови од оквира, који је одбијен (ш. 0·08^{m}). Гиздава, у свему изврсно очувана слова из краја 2. века, в. 0·05—0·045^{m}. По C III 6315 „Groblje ad Moravam Serbicam“; по Каницу н. н. м. донесен у лето 1888 из Висибабе у пожешко начелство; сад ту као степен пред једним станом за послугу.

Копија од г. 1860:

D · M
AVR · RAIA DII
N · I AVP · AIQA
EIPIN · · · · ·

сад:

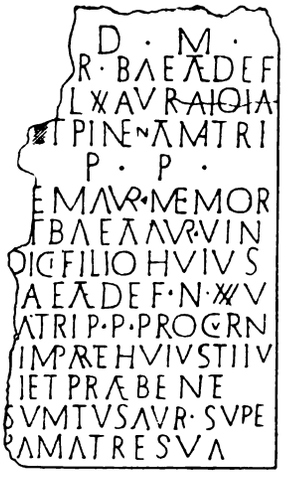

D(is) m(anibus) | [Aur(eliae)] Baetae def(unctae) | [a]n(norum) LXX; Aur(eliae) Aioia (sic) *| et Pinenta matri | p(ro) p(arte?). | E[t] M. Aur(elius) Memor | [et] Baeta Aur(elio) Vin|dici, filio huius | [B]aetae, def(uncto) an(norum) XXXV, | [p]atri p(ro) p(arte?), procuran|[te] im parte huius titu|li et praebente | sumtus Aur(elia) Supe|[r]a matre sua.*

Копија од 1860 (CIL III 6315) даје почетке р. 1—4; у р. 3 поч. стојало је свакако A; р. 6 поч. E.

Aur. Baeta (р. 2; упор. р. 8 и д. huius [B]aetae) је мати оном троме. Aur. Aioia (р. 3), Aur. Pinenta (р. 4) и Aur. Vindex (р. 7 и д.);

Digitized by Google

у браку овог Виндекса с Aur. Supera (p. 13 и д.) родили су се M. Aur. Memor (p. 6) — можда идентичан с Aureli[us] Memor n. 8347 — и Aur. Baeta (p. 7). Надгробни споменик подигли су старој Aur. Baeta и њеном сину Aur. Vindex заједно они који су то били дужни, Бети њене кћери Aioia и Pinenta, а Виндексу његова деца Memor и Бета. Труд и трошкове, који су падали на Вандексову децу — овуда p. 11 и д. im parte huius tituli — узела је на се мати Aur. Supera њихова, јамачно због њихове младости. О „parte“ код гробља и скраћеници p(ro) p(arte) (особ. CIL VI 18100), упор. Mommsen, Zeitschr. der Savigny-Stiftung XVI 206, 4. И CIL III S 8346 p. 9 (PP·PP) изгледа значи „pro partibus“.

68. Профилирана ара од жућкастог кречњака, в. преко 0·65^{m}, ш. 0·55^{m}, д. 0·5^{m}; у профилираном оквиру удубљено натписно поље, в. преко 0·17^{m}, ш. 0·35^{m}; добра слова из друге половине 2. века, в. 0·065—0·04^{m}. У старој дрвеној горобиљској црквици на брегу укопана у земљу за часну трпезу. Постаменат њен на њој.

IO·C·
T·AVR◊
PROCVLVS
L · P

Io(vi) c..... | T. Aur(elius) | Proculus | l(ibens) p(osuit).

Слично стилизирана дедикација истог човека CIL III 6317 = S 8338: Lib(ero) p(atri) T. Aurel(ius) Proculus l(ibens) p(osuit).

3. Остаци од једног већег насеља палазе се у општини Глумачкој, једно 11 км. сев. од Пожеге.

a) У селу Честобродици (место „Жудовина“) има код механе на путу један профилиран гесимс употребљен као степен.

b) У месту Отњу видели смо на једном брежуљку на д. обали Скрапежа изнад сушнице Марјана Бонцулића остаци једног римског гробља; између куће и једног колског пута леже три велике рађене плоче од кречњака (највећа в. 1·7^{m}, ш. 0·88^{m}, д. 0·29^{m}), на извору у најближој близини античко тесано камење, недалеко одатле један правоугаон блок од кречњака (в. 1·62^{m}, ш. 0·68^{m}, д. 0·49^{m}), коме је истрвена натписна површина окренута к земљи, на д. побочној страни Атис у обичном положају (упор. n. 69) лево; даље навише други блок с готово истим димензијама и с истрвеном натписном површином. У дворишту Ивка Симовића у Отњу као патос у пећи за хлеб употребљен је један профилиран комад неке грађевине од кречњака (в. 0·5^{m}, ш. 1·22^{m}, д. 0·35^{m}), с интересантним рељефом (изнад три узаније траке, које све варирају један мотив, једна шира оивичена трака с два слона, који леже окренути напоље). Многобројни комади од тесаног камења налазе се у дворишту Милана Мићића.

c) Код извора близу куће Андрије Андрића стоји један коцкаст блок од кречњака, в. 0·48^{m}. ш. 0·6^{m}, д. 0·5^{m}, с грубим рељефом; на једној широкој страни у своду лежи човек на клини, д. од њега седи жена, а на д. побочној страни, која се с том сучељава два попрсја; остале две стране су празне.

4. У Доњој Добрињи, у „Црквини“, налази се према једном писму тамошњег председника општине г. Ристићу, среском начелнику у Пожеги, поред других античких остатака, један камен с рељефом (у познатом коцкастом облику); на једној страни три човека с панциром и шлемом, на другој више (?) коњаника.

5. У Каленићима (16 км. сев. од Пожеге) стоји у школском врту један правоугаон блок, који је нађен у оближњим њивама; он је од сивог кречњака, в. 1·45^{m}, ш. 0·84^{m}, д. 0·68^{m} и има истрвену натписну површину; рељеф предњи и обе побочне стране (с Атисовом браћом) потпуно аналоган опом што смо описали код n. 69. У близини налажено је античких цигљи, плоча и другог рађеног камења. У дворишту Милана Штуловића лежи један паралелопипедни блок од жутог кречњака, в. 0·43^{m}, ш. 0·59^{m}, д. 0·51^{m} с рељефима, који су врло слични рељефима на једном споменику из Карана (Студницка стр. 214 B, са сл. 6), главно поље: на једној клини с наслоном лежи човек на лево; д. од њега лево испружена рука једне иначе изломљене прилике, која, изгледа, увенчава човека. Десна побочна страна: жена спреда, издигла десну руку с неким

Digitized by Google

нејасним предметом (сточић?), у спуштеној левој суд. Лева побочна страна: јако оштећен коњаник на д. Задња је страна храпава.

6. Августа 26. ми смо посетили јежевачко гробље, које Каниц помиње стр. 139. На висини „Црквенцу“ нађосмо пространо гробље с надгробним камењем које беше поређано у редовима и које припада делом римској епоси, а делом хришћанском и турском средњем веку. Од сигурно римских споменика, који стоје поред пута у једном реду и у размацима од прилике од једног метра, ми смо видели ове:

A. (Каниц н. н. м. сл. 94), фрагментиран блок; под истрвеним натписним пољем суд, из кога излази л. и д. по једна лоза са по једним гроздом; на л. побочној страни Атиса на д. у обичној схеми; л. побочна страна у земљи.

B. и C. Два слична блока с истрвеним натписним пољима, на побочним странама по један Атиса.

D. Блок са сачуваним натписом и Атисом у рељефу (доле п. 69).

E. Блок с по једним Атисом на побочним странама.

Надгробни споменици A—E, од којих ћемо D доле п. 69 ближе описати, потпуно су слични до детаља у димензијама и украсу међу собом и с више других надгробних каменова у овом крају (упор. стр. 46).

F. (Каниц сл. 95). Надгробни камен, доле сломљен, в. $1{\cdot}5^{m}$, ш. $0{\cdot}65^{m}$, д. $0{\cdot}18^{m}$, с јако исквареним рељефом, на највишем пољу седе три жене спреда; испод тога у другом пољу коњаник на д.; удубљено натписно поље одмах испод горње профилиране ивичне траке одломљено. Груб посао 3. века.

G. Надгробни камен, в. $1{\cdot}72^{m}$, ш. $0{\cdot}82^{m}$, д. $0{\cdot}25^{m}$, у горњем делу дања (човек на једној клини у обичном хабитусу, д. од њега седи жена и држи, изгледа, нешто у спуштеној руци); испод тога удубљено натписно поље уоквирено са три профилиране траке и временом сасвим истрвено; у доњем пољу суд, из ког л. и д. излази по једна лоза с два грозда. Врло грубо; 3. век.

Средњевековни гробови имају заклопце делом налик на кров и делом округле и од њих неки носе крст а неки звезду и полумесец.

69. Четворостран блок од сивог кречњака, в. $1{\cdot}66^{m}$, ш. $0{\cdot}88^{m}$, д. $0{\cdot}63^{m}$. На предњој страни у профилираном оквиру удубљено натписно поље, в. $0{\cdot}995^{m}$, ш. $0{\cdot}58^{m}$; добра слова из друге половине 2. века, в. $0{\cdot}065$—$0{\cdot}05^{m}$. На горњој ивичној траци гирланда у два дела; под натписом суд с дршком из кога л. и д. излази по једна лоза с два грозда па се продужује на тракама. На д. побочној страни у једном профилираном оквиру с рељефом (горе гирланда у два дела, на страни орнаменат од звонастих цветних круница које су поређане једна поред друге, испод тога винова лоза с два грозда као продужење мотива од лозе на предњој страни) на удубљеном пољу Атис на л. у обичној схеми (упор. п. 62) стоји на означеној земљи. Лева побочна страна која је још у земљи носи без сумње истог таквог Атиса у положају који овом одговара (на д.). Лежала је у јежевичком гробљу у истом реду са сличним спомепицима које смо навели горе под *a*, *c*, *e*, са натписним пољем окренутим навише; откопан је 26. Августа на наше настојавање, а при том су нађене изнад натписне стране човечје кости из неког доцнијег гроба.

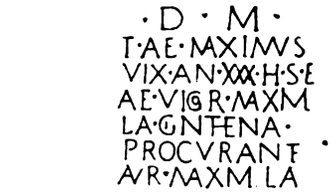

D(is) m(anibus). | *T. Ae(lius) Maximus,* | *vix(it) an(nis) XXX, h(ic) s(itus) e(st).* | *Ae(li) Vigor, Maximilla, Cinthena* | *procurante* | *Aur(elia) Maximilla.*

С р. 7 изгледа да је натпису крај. — Ae(lius) Vigor који се у р. 4 помиње као дедикант, могао би бити идентичан с dec(urio) m(unicipii) M[a]l. кога помиње CIL III S 8343. И овде, где Домашевски чита ÆL VICϴRI и у примедби VICϴRI (дакле Victori) конјицира, треба реставурирати Ael(io) Vi[g]ori.

Остатке од натписа M PARTON CV који наводи Каниц н. н. м. (у Corpus није унесено) нисмо могли наћи.

Digitized by Google

XV. M(unicipium) Cel · · · · (код Ивањице)?

70. (Према писму и две графитне копије иваньичког свештеника г. Јована Поповића). Надгробни камен, в. 1·2^{m}, ш. 0·55^{m}, д. 0·25^{m}, некада забоден клином рупу (ш. 0·15^{m}) од базе која још постоји (ш. 0·7^{m}, дубока 0·54^{m}). Изнад натписа два већа попрсја а између њих једно мање, у рељефу. Натписна површина в. 0·4^{m}, ш. 0·315^{m}; осредња слова 3. века, в. 0·045^{m}—0·04^{m}. Испод натписа амфора с две лозе које се л. и д. повијају. Налази се један час сев. од Ивањице на месту које се зове „Јованчића лука."

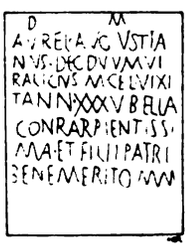

D(is) m(anibus). | *Aurel(ius) Augustia*|*nus, dec(urio) du*-*umvi*|*ralicius m(unicipi?) Cel · · · · ·, vixi*|*t ann(is) XXXV. Bella* | *con(iugi) rar(issimo) pientissi*|*ma* (sic) *et filii patri* | *bene merito m(e)m(oriam).*

Име града у р. 4 тешко је већ због скраћеница одшифрати (у Норику беше нпр. Celcia); свакако пак скраћеница значи неки досад непонат муниципијум у источној Далмацији коју су географи и итинерари оставили сасвим на страну.

По г. Поповићу на једно десет часова од Ивањице налази се још један римски натпис.

XVI Сар · · · · ? (Ужице).

Domaszewski, Arch.-epigr. Mitth. XIII 132 и д.; CIL III S. p. 1486 n. 8353—8355; Kanitz стр. 129 и д.; 134 и д.; C. Patch, Pauly-Wissowa RE III 1503.

У Ужицу, за које Домашевски н. н. м. (упор. CIL III S 8354 с напом.) држи да је у римско доба било насеље с градском управом, ми смо нашли (28 и 29 Августа) натписе CIL III S 8353 (сад у дворишту од артилеријске касарне на чесми; слова модерно позлаћена) и 8354 у Липској улици, у дворишту основне школе, пред вратима фамулусовог стана. Од скулптура опазили смо ове:

А. Плоча од сивог кречњака, горе и доле сломљена, в. 1·97^{m}, ш. 0·84^{m}, д. 0·2^{m}, подељена у четири поља. На највишем пољу (горе сломљено) три схематски израђена попрсја једно поред другога у плитком рељефу; у другом пољу, доле лево стоји једна мушка прилика, у средини коњаник на д., једна слика д. сасвим избрисана; доле трака, у трећем пољу л. девојка обучена и опасана појасом, у средини троножан сто на коме стоје два суда за пиће на парочитом послужавнику, д. женска прилика у дугом оделу допире д. руком до троножца. Испод тога натписно поље у профилираном оквиру, в. 0·38^{m}, ш. 0·44^{m}, слова је време сасвим збрисало. Груб посао из почетка 3-ћег века. Нађен близу Кремићеве кафане, где и лежи.

В. На малом мосту преко потока Коштице близу нове основне школе употребљена су два стабла од стубова и један блок од порфира. И стубови од кречњака који држе кров од трема на уласку у ту школу тобоже су антички.

С. Велики профилиран постаменат од кречњака, који се идући навише сужава, в. 0·44^{m}, база 1·2×1·09^{m}, горња површина 0·76×0·76^{m}. Некада олтар у једној турској мошеји; сад лежи пред кућом Луке Митровића, трговца.

У инжињерској соби у гимназијској згради показали су нам једну цев од иловаче од хипокаустума (в. 0·28, пресек 0·215×0·23^{m}).

XII. Кремна.

Studniczka, Arch.-epigr. Mitth. X 214 C. (сл. 7); Dameszewski н. н. м. XIII 132, 15; Каниц стр. 128 и д.

Код Кремне видео је Премерштајн 29. Августа близу такозваног Лаудановог шанца на месном гробљу и иза њега гомилу остатака од једног гробља с гробовима из рим. доба и раног средњег века (последњи са заклопцем у облику крова). Од сигурно античких остатака нека су нарочито истакнути један блок, доле сломљен, с избрисатим натписним пољем, чије побочне стране носе у пољу урамљеном гирландом по једног Атиса у обичном положају (окренут лицем нат-

Digitized by Google

писној површини), даље једна квадратна плоча с натписним пољем које окружују четири профилиране траке и које је време сасвим излизано, уз то још три фрагментирана надгробна камена, један суд за пепео (сличан оном из Блашковине, стр. 47), многобројно профилирано камење. Било би вредно откопати и тачно снимити ову некрополу. И натпис на блоку, који је одатле донесен код бунара близу Мољковићеве кафане и чију је л. побочну страну (Атиса) прецртао Каниц стр. 129, сл. 91 излизало је време.

Вотивни натпис CIL III S 12718 у Вруцима (између Ужица и Кремне) тражно је Премерштајн узалуд. На гробљу села Вруци има једна мала профилирана ара од црносивог кречњака с натписом, који је оштећен до последњег трага, без орнамента.

И у Мокрој Гори јз. од Кремне нађен је по причи пожешког начелника г. Ристића испод једног дућана у ресавском кориту један велики преко 1^m висок и $0{\cdot}5^m$ широк, троивични камен, доле сломљен; он би носио натпис LVCIVS | CIVIS | S · S | · У Семењеву с. од Кремне опет по г. Ристићу налажено је такође античко надгробно камење.

XVIII. Бајина Башта.

Studniczka н. н. м. стр. 211 и д. (са сл. 1, 2); CIL III S p. 1486 n. 8357, 8358; Kanitz стр. 134, 137.

На овом знатном месту, које лежи на путу од municipium Domavianum (Сребрница у Босни) у римска насеља код Ужица и Висибабе, нашао је Премерштајн 29. Августа од натписа само CIL III S 8358 из места Лушчића на пиличкој обали, где је тобоже било римско гробље; сад у воденици Цветка Језотића у Бајиној Башти (под дрвеним степеницама наопако узидат), од скулптура незнатан одломак једног рељефа (винова лоза с гроздом; на истом месту у ходнику од воденице узидан с античким рађеним камењем). На једном античком блоку, који је употребљен као праг на црквеним вратима и чија побочна страна, која је окренута горе, показује један профилиран оквир, натпис је уништен длетом.

Београд — Беч.

Digitized by Google

Digitized by Google

ДОДАТАК

Док се овај извештај штампао, нађен је један нов комад од натписа п. 6. Потписати је држао за умесно да тај фрагменат објави овде. Пошто му је пак у исто време дошло до руку још неколико римских натписа који нису никако или нису довољно добро издати, то је он и њих уврстио у овај Додатак.

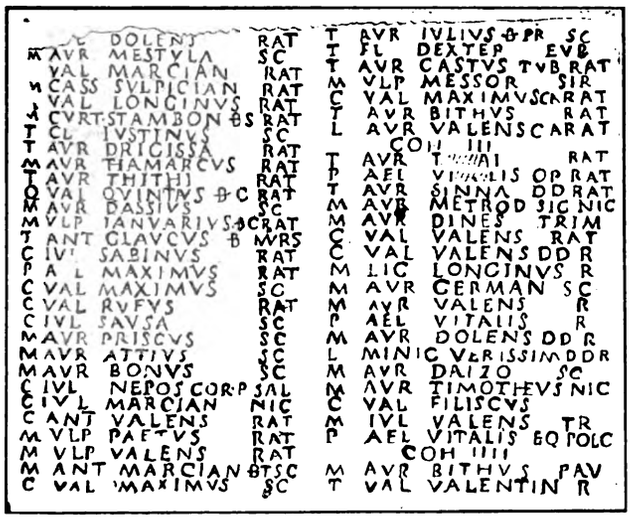

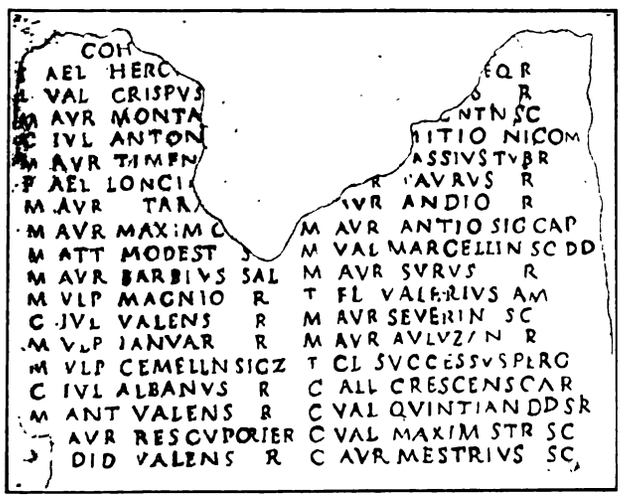

I. Viminacium (Костолац).

1. Доњи део четвороугаоног латеркула од белог мрамора; очувато: предња страна в. 0·61^{m}, ш. 0·61^{m}, с три стране оквири, десни трострук и ш. 0·07^{m} (такав исти на п. 6 д.), леви одбијен, ш. такођер 0·07^{m}, доњи ш. 0·22^{m}; десна страна в. 0·59^{m}, ш. 0·49^{m}, доле оквир ш. 0·12^{m}; задња, храпава, страна. Слова 2. века, в. 0·08^{m}. Нађен ове, 1900 год., у Чајиру; сад у пожаревачкој гимназији.

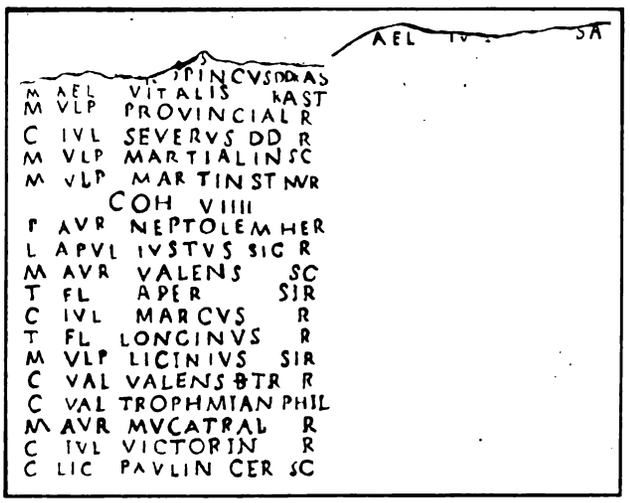

Digitized by Google

I. Предња страна:

	(a)			(b)		
	— ·	*[Ae]l(ius)*	*Dolens*	*Rat(iaria)*	*T. Aur(elius)*	*Iulius b(ene)f(iciarius) pr(aefecti)*	*Sc(upis)*
	— ·	*Aur(elius)*	*Mestula*	*Sc(upis)*	*T. Fl(avius)*	*Dexter*	*Eub(oea)*
	— ·	*Val(erius)*	*Marcian(us)*	*Rat(iaria)*	*T. Aur(elius)*	*Castus tub(icen)*	*Rat(iaria)*
	M.]	*Cass(ius)*	*Sulpician(us)*	*Rat(iaria)*	*M. Ulp(ius)*	*Messor*	*Sir(mio)*
5	*L.*	*Val(erius)*	*Longinus*	*Rat(iaria)*	*C. Val(erius)*	*Maximus c(ustos) a(rmorum)*	*Rat(iaria)*
	M.]	*Curt(ius)*	*Stambon b(ene)f(iciarius) s(exmenstris)*	*Rat(iaria)*	*T. Aur(elius)*	*Bithus*	*Rat(iaria)*
	T.	*Cl(audius)*	*Iustinus*	*Sc(upis)*	*L. Aur(elius)*	*Valens c(ustos) a(rmorum) coh(ors) III*	*Rat(iaria)*
	T.	*Aur(elius)*	*Drigissa*	*Rat(iaria)*			
	M.	*Aur(elius)*	*Thamarcus*	*Rat(iaria)*	*T. Aur(elius)*	*T · · · ai*	*Rat(iaria)*
10	*T.*	*Aur(elius)*	*Thithi*	*Rat(iaria)*	*P. Ael(ius)*	*Vi[ta]lis op(tio)*	*Rat(iaria)*
	Q.	*Val(erius)*	*Quintianus b(ene)f(iciarius)*	*Rat(iaria)*	*T. Aur(elius)*	*Sinna d(onis) d(onatus)*	*Rat(iaria)*
	M.	*Aur(elius)*	*Dassius*	*Sc(upis)*	*M. Aur(elius)*	*Metrod(orus) sig(nifer)*	*Nic(opoli)*
	M.	*Ulp(ius)*	*Ianuarius b(ene)f(iciarius) c(onsularis)*	*Rat(iaria)*	*M. Aur(elius)*	*Dines*	*Trim(ontio?)*
	T.	*Ant(onius)*	*Glaucus b(ene)f(iciarius)*	*Murs(a)*	*C. Val(erius)*	*Valens*	*Rat(iaria)*
15	*C.*	*Iul(ius)*	*Sabinus*	*Rat(iaria)*	*C. Val(erius)*	*Valens d(onis) d(onatus)*	*R(emesiana?)*
	P.	*A[e]l(ius)*	*Maximus*	*Rat(iaria)*	*M. Lic(inius)*	*Longinus*	*R(emesiana?)*
	C.	*Val(erius)*	*Maximus*	*Sc(upis)*	*M. Aur(elius)*	*German(us)*	*Sc(upis)*
	C.	*Val(erius)*	*Rufus*	*Rat(iaria)*	*M. Aur(elius)*	*Valens*	*R(emesiana?)*
	C.	*Iul(ius)*	*Sausa*	*Sc(upis)*	*P. Ael(ius)*	*Vitalis*	*R(emesiana?)*
20	*M.*	*Aur(elius)*	*Priscus*	*Sc(upis)*	*M. Aur(elius)*	*Dolens d(onis) d(onatus)*	*R(emesiana?)*
	M.	*Aur(elius)*	*Attius*	*Sc(upis)*	*L. Minic(ius)*	*Verissim(us) d(onis) d(onatus)*	*R(emesiana?)*
	M.	*Aur(elius)*	*Bonus*	*Sc(upis)*	*M. Aur(elius)*	*Daizo*	*Sc(upis)*
	C.	*Iul(ius)*	*Nepos cor(nicularius) p(raefecti)*	*Sal(onis)*	*M. Aur(elius)*	*Timitheus*	*Nic(opoli)*
	C.	*Iul(ius)*	*Marcian(us)*	*Nic(opoli)*	*C. Val(erius)*	*Filiscus*	*Tr(imontio?)*
25	*C.*	*Ant(onius)*	*Valens*	*Rat(iaria)*	*M. Iul(ius)*	*Valens*	*Tr(imontio?)*
	M.	*Ulp(ius)*	*Paetus*	*Rat(iaria)*	*P. Ael(ius)*	*Vitalis eq(ues) pol(io) Coh(ors) IIII*	*c(astris)*
	M.	*Ulp(ius)*	*Valens*	*Rat(iaria)*			
	M.	*Ant(onius)*	*Marcian(us) b(ene)-f(iciarius) t(ribuni)*	*Sc(upis)*	*M. Aur(elius)*	*Bithus*	*Pau(talia)*
	C.	*Val(erius)*	*Maximus*	*Sc(upis)*	*T. Val(erius)*	*Valentin(us)*	*R(emesiana?)*

II. Десна побочна страна:

	(a)			(b)		
			Coh(ors) · · ·	· · · · · ·	· · · · · ·	· · · · ·	· · · · · ·
	[T.]	*Ael(ius)*	*Her[cu* · · ·	· · · · · ·	· · · · · ·	· · · *eq(ues)*	*R(emesiana?)*
	L.	*Val(erius)*	*Crispus*	· · · · · ·	· · · · · ·	· · · *s*	*R(emesiana?)*
	M.	*Aur(elius)*	*Monta[n(us)]*	· · · · · ·	· · · · ·	*Vale]ntin(us)*	*Sc(upis)*
5	*C.*	*Iul(ius)*	*Anton* · · ·	· · · · · ·	· · · · · ·	· · · *m/itio*	*Nicom(edia)*
	M.	*Aur(elius)*	*Timen[s]*	· · · · · ·	· · · · · ·	· · · *assius tub(icen)*	*R(emesiana?)*
	P.	*Ael(ius)*	*Longi[n(us)]*	· · · · · ·	*—. Au]r(elius)*	*Taurus*	*R(emesiana?)*
	M.	*Aur(elius)*	*Tara* · · ·	· · · · · ·	*—. Aur(elius)*	*Andio*	*R(emesiana?)*
	M.	*Aur(elius)*	*Maxim(us) c* · · ·	· · · · · ·	*M. Aur(elius)*	*Ancio*	*Cap* · · ·
10	*M.*	*Att(ius)*	*Modest(us)*	*S[al(onis)]*	*M. Val(erius)*	*Marcellin(us) Sc(upis) d(onis)*	*d(onatus)*
	M.	*Aur(elius)*	*Barbius*	*Sal(onis)*	*M. Aur(elius)*	*Surus*	*R(emesiana?)*
	M.	*Ulp(ius)*	*Magnio*	*R(emesiana?)*	*T. Fl(avius)*	*Valerius*	*Am(pelo?)*
	C.	*Iul(ius)*	*Valens*	*R(emesiana?)*	*M. Aur(elius)*	*Severin(us)*	*Sc(upis)*
	M.	*Ulp(ius)*	*Ianuar(ius).*	*R(emesiana?)*	*M. Aur(elius)*	*Auluzan(us)*	*R(emesiana?)*
15	*M.*	*Ulp(ius)*	*Gemellin(us) sig(nifer)*	*Z(erna?)*	*T. Cl(audius)*	*Successus*	*Perg(amo)*
	C.	*Iul(ius)*	*Albanus*	*R(emesiana?)*	*C. Ael(ius)*	*Crescens c(ustos) a(rmorum)*	*R(emesiana?)*
	M.	*Ant(onius)*	*Valens*	*R(emesiana?)*	*C. Val(erius)*	*Quintian(us) d(onis) d(onatus)*	*Sir(mio)*
	— ·	*Aur(elius)*	*Rescupor(is)*	*Her(aclea)*	*C. Val(erius)*	*Maxim(us) str(ator)*	*Sc(upis)*
	— ·	*Did(ius)*	*Valens*	*R(emesiana?)*	*C. Aur(elius)*	*Mestrius*	*Sc(upis)*

Digitized by Google

III. Лева побочна страна:

	(a)		(b)
	. . . . .	. . . . — · *Ael(ius)* *Iu* . . .	*Sa[l(onis)]*, или можда *Sa[r(mizegetusa)]?*
	. . . . .	. . . . .	
	. . . . .	*[Pro]pincus d(onis) d(onatus)*	*kast(ris)*
	M. Aem(ilius)]	*Vitalis*	*kast(ris)*
5	*M. Ulp(ius)*	*Provincial(is)*	*R(emesiana?)*
	C. Iul(ius)	*Severus d(onis d(onatus)*	*R(emesiana?)*
	M. Ulp(ius)	*Martial(is) int(erpres)*	*Sc(upis)*
	M. Ulp(ius)	*Martin(us) st(rator)*	*Mur(sa)*
		Coh(ors) VIIII	
10	*P. Aur(elius)*	*Neptolem(os)*	*Her(aclea)*
	L. Apul(eius)	*Iustus sig(nifer)*	*R(emesiana?)*
	M. Aur(elius)	*Valens*	*Sc(upis)*
	T. Fl(avius)	*Aper*	*Sir(mio)*
	C. Iul(ius)	*Marcus*	*R(emesiana?)*
15	*T. Fla(vius)*	*Longinus*	*R(emesiana?)*
	M Ulp(ius)	*Licinius*	*Sir(mio)*
	C. Val(erius)	*Valens b(ene)f(iciarius) tr(ibuni)*	*R(emesiana?)*
	C. Val(erius)	*Trophimian(us)*	*Phil(ippopoli)*
	M. Aur(elius)	*Mucatral*	*R(emesiana?)*
20	*C. Iul(ius)*	*Victorin(us)*	*R(emesiana?)*
	C. Lic(inius)	*Paulin(us) cer(arius?)*	*Sc(upis)*

Као што се види из овог фрагмента, напред код п. 6 треба учинити неке исправке. Тако на предњој страни тог одломка у р. 8 није могло стајати curam agente, (него можда с. а, или нешто друго тако кратко с. s,); даље на њој није било три стуба, већ два, и онда први ред прве колумне није гласио Coh(ors) I. Исто тако нетачно је тамо речено, да је од задње стране сачувато нешто. Много је важније, да лане нађени фрагменат није био ни половина натписа, док је на стр. 19 узето, да „на њему не може много недостајати“. Пошто је између њега и новог одломка пропало врло мало текста, на предњој страни у десном стубу највише два реда, то се може са сигурношћу израчунати, колико је приближно на целом натпису било имена. Као што је већ на стр. 19 показано, на горњем фрагменту било их је око 120; на другом број је износио око 140: 57 има на предњој страни, 37 на десној, а на левој страни било је јамачно једно 40; па послетку између та два одломка на свакој страни изгубљени су по неколики редови. Како тај тако велики број отпуштених војника да се објасни? Због простора није много вероватно да су на горњем одломку I 4 била два конзулска пара (у том случају 5. и 6. ред морали би се рестаурирати отприлике овако: Apronian et Paulo et Prisco et Apollinar cos | m(ilites) f(acti), m(issi) h(onesta) m(issione) и т. д., са што више лигатура у првом); а то је тешко узети и с тога, што су од Севера отпуштања бивала канда сваке године, а не сваке друге (гл. напред стр. 19). Но још мање смемо просто огласити Беков (Böckh) рачун (у Момзеновом чланку Arch.-epigr. Mitth. VII 188 и д.) о годишњем попуњавању једне легије рекрутима, по ком је број њихов износио минимум 250, као нетачан. Питање се може и друкчије решити; али сигуран одговор за сада није могуће дати.

К b(ene)f(iciarius) s(exmenstris) I a 6 упор. Cauer, Eph. epigr. IV p. 395 n. 307 и д. II a 1 стајало је без сумње coh(ors) V, јер је према III a 8 coh(ors) VIII списак свакако ишао с предње стране најпре на десну па одатле на леву (као и јамачно CIL III 8110'); противно нпр. CIL III 6178), а број је отпуште-

[4]) На овом су натпису имена отпуштених војника почињала у р. 15 (у 18, где данас нема ништа, Домашевски свакако погрешно рестаурира coh. I), и, пошто на сачуваном делу натписног поља, који је мало ужи од половине целе ширине, имамо неколика номина и когномина, она су била исписана у две колумне. Та су имена припадала у главном првој кохорти, јер на десној страни имамо у р. 17 coh. III., па су војници р. 1—16 били из друге кохорте, и она је, бројећи око двадесет отпуштених људи, почињала негде при крају предње стране (у мало час поменутом 18 реду морало је стајати какво име). То значи да је на предњој (па даље и на десној) страни изгубљено око двадесет редова (прва је кохорта бројно двапут јача од осталих), и, другим речима, да је изгубљени део натписног поља износио у висини око 0·30m., колико чине једно двадесет редова тако текста.

Digitized by Google

них у једној кохорти, изузевши прву, двоструку, износио око двадесет (махом мало јаче). Према томе је и coh. VII почињала негде у почетку II b, а VIII у оштећеном делу исте колумне. За pol(io) I b 26 гл. Cagnat, L'armée romaine d' Afrique p. 188. 192. Што се тиче скраћенице Cap II b 9, она значи можда Capidava (у Moesia inferior, гл. Patsch у Pauly Wissowa's RE III 1510), или је то Cap.... = Ужице, но ни друге конјектуре нису искључене. К cer(arius) III a 19 упор. Mommsen, Eph. epigr. IV p. 269 n. 739.

2. Лука Јевремовић, професор, Извештај о гимназији Кнеза Михаила за 1899—900, стр. 47. Плоча од кречњака, д. одбијена у целој дужини, позади л. горе акротерија, в. 1·19^{m}, највећа ш. 0·80^{m}, д. (без акротерије) 0·40^{m}. Натписно поље, у троструком оквиру, в. 0·86^{m}, највећа ш. 0·67^{m}. Лепа слова 2. века, висина 0·07^{m}. Нађен Фебруара месеца ове године у њиви г. Душана Угодића, општинског писара у Костоцу; сад у збирци пожаревачке гимназије.

L. Oppius T(iti) f(ilius) | Cla(udia tribu) Secu[n]|dus Varvar[ia] | p(rimus) p(ilus) leg(ionis) VII C[l(audiae)] | praef(ectus) k(astrorum) le[g(ionis)] | VII C(laudiae) p(iae) f(idelis).

Град Varavaria p. 3 био је у Либурнији источно од Бурнума (Burnum); упор. Plin. n. h. III 130. 139 (*Varvari, Varvarini*), Ptolemaeus geogr. II 16,6 *Οὐαρουαρία*; к том издање Car. Müller-a I p. 313 и д.), CIL VI 2375, b,2,27 (Varvaria), Mommsen у CIL III p. 1028. Claudia као њена триба и по CIL XI 104 *M. Valerio M. f. Claud(ia) Colono Liburn(o) Varvar(ia) serib(ae) classis pr(aetoriae) Ravenn(atis)* (к том Kubitschek, Imperium Rom. p. 116).

3. Лука Јевремовић, н. н. м., страна 47. Правоугаон поклопац од гробнице коме је предња исписана страна равна а задња се с десна и лева благо уздиже у облику крова и на угловима горе д. и доле д. и л. има по једну акротерију (четврта је одбијена), горе (на 0·06^{m} од горње ивице) пребијен на двоје, од кречњака, в. 2·27^{m}, ш. 0·01^{m}, д. на ивицама 0·10^{m}. Изнад натписа (на одломљеном делу) четири концентрична полукруга отворена на ниже, под последњим венац с тракама на л. и д. и са звездом у средини, у окрајцима и на простору између трећег круга оздо и ивице винова лоза с грожђем и лишћем. Нешто удубљено натписно поље, ограђено д. и л. с по једним облим стубом (на поменутом одбијеном делу сачуват капител од десног), в. 1·11^{m}, ш. 0·67^{m}. Слова 2. в.; идући наниже све мања: 0·07—0·026^{m}. Испод натписа рељеф: л. коњ на д., уздигао једну предњу ногу, а пред њим човечја прилика, која га држи за узду и на плећима има дуго копље; д. од њега на коњу, који је окренут на л. и који је као и онај други уздигнуо једну предњу ногу, коњаник са сличним копљем на рамену. Нађен 30. Јануара ове год. у њиви Јове Костића, сељака из Костоца, у пољу „Градац" (поклапао је једну гробницу састављену од пет плоча и лежао је окренут исписаном страном наниже); сад у збирци пожаревачке гимназије.

Digitized by Google

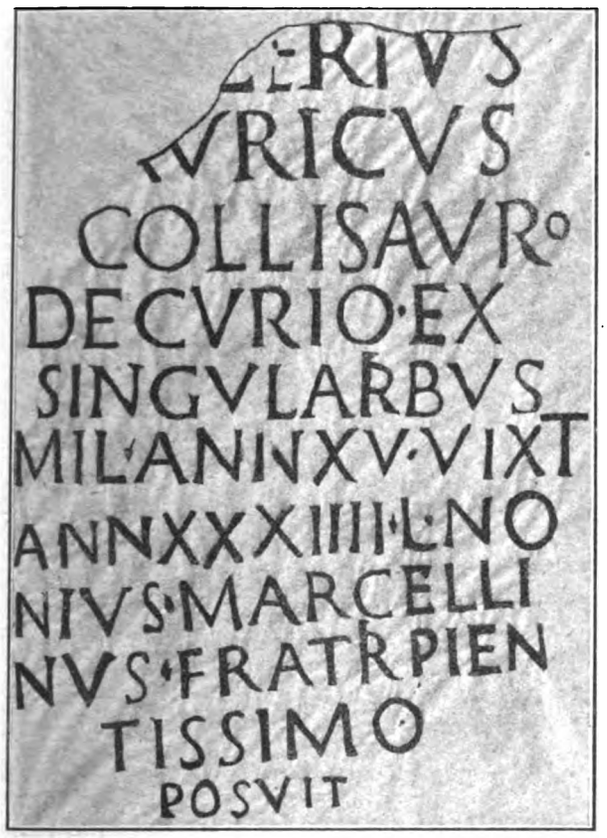

[Val]erius | [Isa]uricus | Coll(ina tribu) Isauro | decurio ex | singularibus | mil(itavit) ann(is) XV, vix[i]t | ann(is) XXXIII. L. No|nius Marcelli|nus fratri pien|tissimo | posuit.

К Isauro p. 3. Име тога града у Памфилији иначе увек гласи Isaura ae или Isaura orum.

II. Прокупље.

4. (Према писму и копији г. Јевте Милошевића, учитеља у Прокупљу). Профилирана ара од белог мрамора, в. 0·80^{m}, ш. 0·21^{m}, д. 0·21^{m}; натписно поље в. 0·35^{m}, ш. 0·21^{m}. Слова 3. века, в. 0·026—0·02^{m}. Нађен у Прокупљу приликом рушења једне турске куће у њеном зиду пре најмање петнаест година; сад служи као степен пред подрумом у кући Владимира Милошевића, седлара.

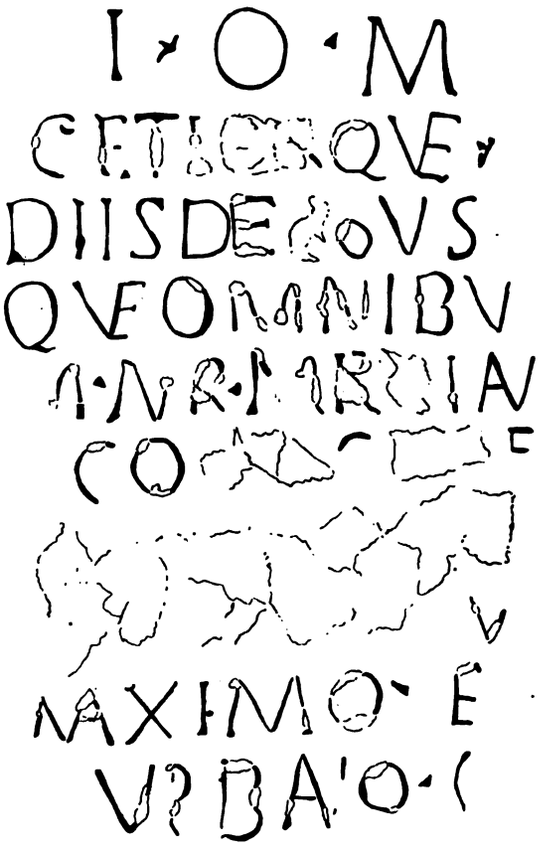

I(ovi) o(ptimo) m(aximo) | ceterisque | diis deabus|que omnibu[s] | [M.] Aur(elius) Mar[c]ian(us) | co · · · · · · · · · · · · | · · · · Maximo e[t] | Urban[o] c[o](n)[s(ulibus)] | (т.j. год. 234).

III. Ариље.

7. F. Kanitz, Römische Studien in Serbien (Denkschr. Akad. Wien, phil-hist. Cl. XLI) страна 140 и Anhang. По саопштењу г. Добре Ружића, проф., налазио се пре више година „на Градини у ариљском срезу поред друма"; према његовом препису, који је једино и Каниц имао, гласи:

I B P A I I D

A R I L I C . .

L . P

[L]ib(ero) pat(ri) d(?). | Aur(elius) Lic[in(us)] (или слично) *| l(ibens) p(osuit).*

Digitized by Google

IV. Врућци.

5. F. Kanitz, н. н. м., стр. 129 и Anhang (по препису; овде према писму и копији г. Матеје II. Љујића, учитеља у Биосци). Ара од кречњака, в. 1·05^{m}, ш. 0·35^{m}, д. 0·32^{m}. Слова 2. в., в. 0·062—0·045^{m}. Налази се у Врућцима, на источној страни гробља, једно сто педесет метара југо-западно од развалина старог манастира Руђна.

Lib(ero) p(atri) | [A]urelia | Zaca | liberis | pos(uit).

Конгномен Zaca p. 3 и напред стр. 41. п. 55.

V. Биоска.

6. (Према писму и копији г. М. Љујића). Ара од кречњака, в. 1·05^{m}, ш. 0·35^{m}, д. 0·32^{m}. Слова 2. в., в. 0·046^{m}. Налази се у Биосци, у старој цркви, испод престола.

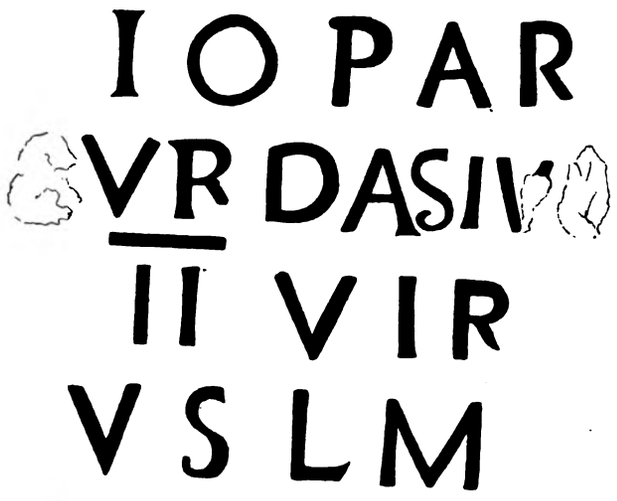

I(ovi) o(ptimo) Par(thino). | [A]ur(elius) Dasi[us] | II. vir | v(otum) s(oevit) l(ibens) merito).

Iuppiter Parthinus p. 1. гл. CIL III S. n. 8135.

Н. Вулић.

Digitized by Google

ПРИЛОЗИ

РАСПРАВИ „ОДНОШАЈИ ПЕЋСКИХ ПАТРИЈАРАХА С РУСИЈОМ У XVII. ВЕКУ“ У ГЛАСУ LVIII. И LX.

Бр. 1.

Синђелија епископа вршачког Антонија, коју му је у 1611-ој години дао пећски патријарах Пајсије, а чија се копија налази у Главном архиву министарства иностраних дела у Москви, под називом: Греческіе Дѣла, 7120. године, № 2.

Иже неиреченною бжественою блгодаю избавителя Спса ншго Гда вся земная восприе живононое и истинное проповѣдание всѣмъ в слу по се яви люе седяще во мѣ неразумия видеше свѣ вели разумѣнию от ости ибавихо се и цртвию нбсному прющихо се я дороту перво свѣтлости за превовышенія члвку оступи и игнанъ бисть и рая. Паки новый члвкъ Хртсъ воплощение своимъ на пренюю его честь воведе члка обожиі и повсюду испони истинные слубы и посредѣ члвкъ положи свтие храмы испонь блгодатию і славою и таинамі освяти и пищу раискую всѣмъ оверзе. Древняя бо вся преидоша и се быша все нова. Сего ради и наше смирение с соборомъ всѣмъ извѣстно разумѣхомъ и наиямо о свты отецъ закономъ и о свты цреі хрисовули кое су мирополи.... и епискупие по свтую и великую цркъвь освященную архиепископию пескую, держащую всѣхъ сербе и бога и (сѣве)рны стра и прочиі обаче по заповеди честіто везира намъ и нехот.... прихомъ в митрополию руничку и здѣ оретохо вся освященая мирополита вѣрна члвка киръ Арсения, киръ Селивестръ прінде с нами и о нны странъ не мало ченецъ і властель и при насъ бывшу клиросу свтыи великие цркви с ншимъ упрошение избравше судомъ бжествены и искушениемъ цркоимъ честнѣишего в свщеноиноце иеромонаски Антония, а свѣдѣтствована о мнозѣ яко достоина и нарекоша быти настолника и строителя епископіі брѣшацкоі і всѣмь кадилуко еже. . . . . а влко киръ Симео васъ оста(вилъ). . . . . смирение свщеноинока ки атония иеманахъ му дородѣтелныи и чтная и могущая дше члческихъ спсти. По дху свтму бра и сослуженикъ ншго смирения свыше реченымі ахиерѣі иже хотѣще рукоположихомъ его с призване свтго и живопачанаго дха да воспре осщенную епископию брѣшаскую обаче на слубу нелѣноснѣ и со тра(хомъ). . . . . (небрежљивошћу поцепан почетак 17-ог листа; на средини другог реда остало: . . . мя еже і вся іна другом да совершъ по закону бжію. . . ; трећи ред почиње:) (и пра)вилу свтихъ оцъ и учи весь наро християнскіи и дшеполезно спсению паки же хртолюбивиі соборѣ е есть во освщеноі епископіі брѣшацкоі свщноинокъ, ипоцы, свщени і властелеі и вси хртоименитыи люди послушаите его и закону полагаптеся и почитаите его вмѣсто ора Хртва і вмѣсто ншго смирения, понеже чть ко ахиерѣю самому Хрту приходить. Тѣ же аще кто наиде

Digitized by Google

се напрасно и неразумно и преслушаетъ ѥ̑ше сп̑сеніе таковні хоще̑ не мало негодованіе поѧти и кля̑ву со о̑лученіемъ, понеже ѥ̑ше смиреніе бл̑гослови его, и что хоще по закону бл̑гословиті да есть бл̑гословенно и что хоще̑ по закону свеза̑ да есть связанно. И писа се ся со а̑нгелы во всяко сохраненіе и у̑вержение и подаде се въ руцѣ всѣсвященому епископу ве̑нечкому киръ Антонію в руцѣ в лѣто ,зр̑к (7120 = 1611), м̑ца декабря въ s̑i де(нь).

Бр. 2.

Молба, коју је поднео руском цару Михаилу Теодоровићу 28-ог јула 1641. године српски скопски митрополит Симеон и у којој моли помоћ за српску патријаршију (Греческіе Дѣла 7149. г., № 10).

Царю государю и великому князю Михаилу Ѳеодоровичу всеа Русіи бьетъ челомъ богомолецъ твой государевъ сербскіе земли Семіонъ митрополитъ. Милосердный государь царь і великій князь Михайло Ѳеодоровичъ всеа Русіи, пожалуй меня богомолца своего, вели государь пожаловать дать свою государеву златопечатную грамату въ серпъскую соборную церковъ въ монастыръ петцкій, храмъ Вознесенія Господа Бога и Спаса нашего Іисуса Христа, иже отъ основанія воздвижеся святый Сава Сербскій, первые архіепископъ, идѣже почиваютъ втораго архіепископа Арсенія пречесніи и многочюдныи мощи и святихъ петозарныхъ мученикъ Евстратія, Аксентія, Евгенія, Мардарія и Ореста и святаго архіепископа Ефѣма, третьяго архіепископа (хтео је рећи патријарха) сербскаго, иныхъ многихъ мощи святихъ цѣлы и нерушимы тамо почиваютъ. Свѧтительствующе во ней Паисѣю архіепископу сербскому богомольцу твоему государеву, а твоя царская милостыня по монастыремъ исполнилась повсюду, а соборная, государь, церковь велми стражетъ отъ нечестивихъ агарянъ. Царь государь, смилуися пожалуй!

Бр. 3.

Грамата, коју је цар после ове молбе дао Пећској патријаршији 1. августа 1641. године (Греческіе Дѣла, 7149. год., № 10).

Божіею мілостію мы великій государь царь и великій князь Михайло Феодоровичъ всеа Русіи самодержецъ, владимерскій, московскій (пуна титула), пожаловали есмя сербскіе земли Вознесенія Господа нашего Іисуса Христа петцкаго монастыря архіепископа Паисѣя, что билъ челомъ намъ великому государю сербскіе земли города Скопя монастыря Івана Предтечи митрополитъ Семіонъ, чтобъ намъ пожаловати велѣти въ тотъ въ Петцкой монастирь Вознесенія Господня дати нашу жаловалную грамоту, какъ и иннмъ монастыремъ наши жалованные грамоты даваны, чтобь того монастыря старцомъ пріезжати было въ наше Московское государство бити челомъ о милостинѣ повольно. И мы великій государь наше царское величество митрополита Семиона пожаловали, по его челобитью Петцаго Вознесенскаго монастыря старцомъ къ намъ къ Москвѣ для милостыни пріезжати велѣли, и какъ того монастыря съ сею нашею грамотою архіепископъ или старцы въ наше московское государство для монастырскихъ дѣлъ поѣдутъ и нашего государева украшнныхъ городовъ бояромъ нашимъ и воеводамъ і всякимъ нашимъ приказным людемъ тѣхъ старцовъ къ намъ къ Москвѣ и съ Москвы пропущати по сей нашей жаловалной грамотѣ и поводы подъ нихъ и подъ ихъ рухлядь велѣти давати и приставовъ съ ними до Москвы посылати дѣтей боярскихъ, а [illegible] по сей нашей жаловалной грамотѣ по поводѣ человѣку, а под рухлядь ихъ давати подводи, [illegible] кормъ имъ давали отъ Путивля или отъ иново порубежново города и до Москвы и отъ Москвы назадь, примѣрно къ [illegible] такимъ же архіепископомъ и старцомъ, а пріѣзжати имъ по сей

нашей жаловалной грамотѣ въ наше Московское государство въ седмой или осмой годъ тремъ или четиремъ человѣкомъ да служке монастирскому; а какъ того монастыря старцы поѣдутъ къ намъ къ Москвѣ или съ Москвы и по городомъ таможеннымъ головамъ и целовалникомъ и по мытомъ мытчикомъ и по рекамъ перевозщикомъ и мостовщикомъ и всякимъ пошлинникомъ съ нихъ и съ рухляди ихъ мыту и перевозу и мостовщины и тамги и иныхъ никакихъ пошлинъ не имати и пропущати ихъ безо всякіе зацѣпки; а кто на нихъ и на ихъ слугахъ что возметъ или чѣмъ изобидитъ и тѣмъ отъ насъ быти въ опалѣ, а взятое велимъ отдати в двое. А старцамъ того монастыря въ наше государство и изъ нашего государства иныхъ монастырей старцовъ и слугъ и лошадей и товаровъ чюжихъ и заповѣдныхъ за свое и своихъ людей не провозити, тѣмъ на себя нашіе царскіе опалы не наводити. Дана ся наша государская жаловалная грамота въ нашемъ царствующемъ градѣ Москѣ, лѣта отъ созданія миру 7149-го, мѣсяца августа 1-го дня.

Бр. 4.

Молба, коју је изасланик пећског патријарха Пајсија, архимандрит Кентирион, послао 16. септембра 1648. године из Путивља руском цару (Греческіе Дѣла, 7151. г., № 41).

Благочестивому и христолюбивому и благородному и великому Гдрю црю і Великому кнзю Михаилу Феодоровичу всеа Русіи самодержцу и всеа сѣверные страны повелителю, црю московскому и иныхъ многихъ государствъ Государю и обладателю.

Вѣдомо ти буди Благочестивый црю Михайло Ѳеодоровичъ праведное солнце, что пожаловалъ Ваше пресвѣтлое величество грамотою сербъския земли Вознесенія Гда Бга и Спа пашего Іса Хрта Петскаго монастыря архепкпа Паисея по челобитью ншего митрополита Семиона вашего бгомолца и по вашей жалованной грамоте прислалъ насъ сего времени смиренаго архимандрита Кентириона и з дружиною мало приношения вашему величеству свтыхъ и честныхъ мощей Ивана Златоустого, свтго мученика Меркурия, свтго Стефана Нового, свтого Власія и свтого мученика Кирика, мощи свте црцы Елены, кровъ свтго Георгия, миро стго Данила архиепкпа Сербьского, все то на почесть прислалъ нашъ свтѣишій архиепкпъ Паисеі Вашему пресвѣтлому Гдртву, и мы убогіе стояли въ Путивлѣ три мѣсяца и насъ Василей Петровичъ послалъ назадъ и мы стали ни туди ни сюды, а нашъ архіепископъ старъ, имѣетъ сто лѣтъ и оставили его въ Турской землѣ въ неволѣ, сидитъ въ желѣзахъ, дани ради впалъ въ великой долгъ, а долгу девять тысячей еѳимковъ, а земля во убожество пришла отъ агарянскаго насиля, о чемъ у васъ слышено. И того ради, о изряднѣшій Царь Михайло Ѳеодоровичъ, всеа Русіи Самодержецъ, покажи свое милосердіе на насъ, якоже и протчимъ монастыремъ ото всей вселенной приходящимъ, понеже не имами помощи по Бозе и пречистой Бцы, но къ тебѣ прибѣгаемъ в сия послѣднея нужная времена, не забуди насъ послѣднихъ пришелцовъ во твоемъ бгохранимом и укрѣпленомъ цртвѣ, понеже въ суетъ оскудѣша дние наши въ скорбехъ і въ слезахъ уже три мѣсяца въ Путивлѣ, а ис Сербские земли поѣхали генваря въ 30 день и приѣхали тотчасъ въ Густынскій манастирь близъ Прилуки града и до сюду удаліся ждати до дня стго Дмитрея, дондеже коя блгая надежда да придетъ и прочая, якоже тебѣ духъ святый наставитъ, не забуди насъ вашихъ бгомолцовъ убогихъ старцовъ. Писанъ мѣсяца сентября 16 день.

Digitized by Google

Бр. 5.

Грамата, коју је 1658. године послао у Москву јеромонах Дамаскин са осталим братством хиландарског скита Спасове Воде српском кратовском митрополиту Михаилу („Оригиналные грамоты на Славанскомъ языкѣ", Главни архив Министарства Иностраних Дела у Москви, 1658. год., № 48).

В' смѣренїи высокому, в' беседѣ сладкому, в' разумѣ неудобь постижному, въ възорѣ веселому, чистому тѣлом, чистѣйшему дшею, блженному и высокыми виды добродѣтелію украшен'ному Млтію Божіею всестѣишему Митрополиту бывшаго кратовскому гдну и влцѣ, киръ Михаилу о гпди радовати се, честному ти стльству многолѣтна времена мирно и красно о Хртѣ Іссѣ гди нашѣ здѣ и в' будущій вѣкъ аминь. Иже въ стѣй горѣ афонсцѣй в' скитѣ хиландарскомъ зовому Спова вода, смѣрено метаніе с любовію и дховны херетисаніе чтному твоему образу и стое ти, съпрѣтавше руцѣ и колѣнѣ прѣклонше, поклоненіе твори до лица земли, обаче аще и грѣшнїи есмы яко имамы твое поминаніе вину в' сщенно служенїи нашемъ, яко да здравствуеши ми в' обоихъ, в' многихъ веселіе и блгъ въ съврьшен'ную любовь. По сихъ аще имаши желаніе увѣдѣти о нашему грѣшънству Бгу хотещу и млтвами того родшее обрѣтаемо се еще въ живы прѣходеще окаанную и маловрѣменую и плачевную сію жизнь, дондеже одами послѣдны длъгъ искушеніа же и напасти и хуленіа за знаменіе чтнаго крта на въсакъ днь непрѣстан'на, якоже и са добрѣ вѣси, а во иномъ воля гпдня да есть. Пріидѣ же к' на твое чтное рукописаніе мца августа 18 днь. Разгнувше и прочът'ше любовь и желаніе твое дховно къ на протеженное не неувѣдевше, такоде и путшъствіа твоего с' братіами и к' црскому граду приходъ і въхожденіе вънутръ і отъ пресвѣтлаго кнза і великаго цра на тебе пожалованіе и млть бывша, тихость и кротость і бгомолство и безмѣрну его млсть юже имать къ страннымъ, наипаче к' на съгласны и језыку нашему сръбскому от честнаго ти писаніа подробну увѣдѣше о си всѣхъ зѣло възрадовахо се и благодарственные млтвы от теплоти сердечные сице в'спосылае о единице трисвѣтлои и троице паки единъ свѣтъ облистающи бго начеліа солнце. Схраняй пресвѣтлаго и великаго кнза і цра Алекїя вѣнчавае все домовнѣ все роднѣ ста е и прѣсталъ неподвижни схрани и увесму его стму не изгладитси ни испровргшись, Бже мой, не дай въ вѣки, прочее же молю твою всекрасную свѣтлост и иже на прѣвъзделѣнный стоносный твой образъ неуклонънъ быти еже к' на посѣщеніе и млтвою твоею блгою понеже ничтоже равно ниже чеснѣйше есть от спсенія прѣосщенаго сего бо са единородный снъ Божій сый в' нѣдрехъ очихъ явлей се в' миръ плтски существо собою изъбрази і в'звѣсти корень убо хрсіанству вѣра, надежда и любовь. Корень свщен'ничству свѣтъ, соль и правда, свѣтъ — житіе непорочное, соль — прѣлъстное разума, правда — правосуствошъствіа незаблуднаго в' цртво небесное, корень иночеству и основа нестежаніе, сирѣчь нестежаніе нищета есть, постъ въздержаніе и млчаніе еже есть в'ниманіе и бѣжаніе мира, котораго же сего, похоти очію и плъть гръдыни помысло сего бо аще бѣжиши мира рань, в'сіающъ тебѣ свѣтъ узриши еже быти іноку не еже извнъ члкъ и мира быти есть, но еже отавити себе и извнѣ плтскы хотѣній быти, сему же не сущу спротивно еже проявлено. Бгъ же мудростію дховною украсивый те, тоиде по своему млтію да сохрани тѣ по воли стои его непркновенно спобитъ тя ходити і от насъ въсѣмъ иже с тобою любовное поздравленіе сотвори ихже радости и мирудавцъ Хс посредѣ васъ і насъ аминь. Дано изъ стые горы Аѳона, септемврїа 4-го дне. Смѣренный в' сщенноіноцѣхъ Дамаскинъ іеромонахъ стинѣ ти млть в нищъ мѣнній.

Digitized by Google

На полѣвини:

Мт҃тію Бж҃іею всест҃ѣйшему митрополиту Кратовскому киръ Михаилу блго-пріети листъ сый под печатомъ и подати блговѣрному цр҃у честно.

Бр. 6.

Грамата руског патријарха Никона, којом је овластио српског патријарха Гаврила, да место њега рукополаже свештенике и ђаконе (Греч. Дѣла, 7152., № 15).

О Святѣмъ Дусѣ брату нашему и сослужебнику Гаврилу, архіепископу Петцкому и серпскому патріарху, благодать божія и милость и миръ отъ Господа Бога и Спаса нашего Іисуса Христа и наше о Христѣ по всему твоему доброму желанію яже къ жизни человѣческой требуемъ желаемъ имъ яко брата по благодати Святаго Духа о всемъ твоемъ добромъ пребываніи слышати, понежь добрый твой совѣтъ имѣемъ къ себѣ, иже декамрія въ 20 день отъ царствующаго града Москвы государя нашего, его царскаго величества околничей князь Іванъ Ондрѣевичь Хилковъ да думной дьякъ Алмазъ Ивановъ писали къ намъ патріарху и прислали подъ отпискою своею челобитную свою ко государю царю и великому князю Алексѣю Михайловичу всеа великія и малыя Росіи самодержцу, что волею Божіею въ Московскомъ государствѣ многіе церкви божіи запустѣли, стоятъ безъ пѣнія и нынѣ де приходятъ къ тебѣ многіе ставленики, чтобъ ты ставилъ ихъ въ попы и во дьяконы и ты безъ государева и безъ нашего указу ставить не смѣешь и чтобъ о томъ велѣть тебѣ указъ учинить, и мы патріархъ слушавъ околничего и думнаго дьяка отписки и твоей отписки, яжъ писахъ ко государю, совѣтуя съ благочестивымъ великимъ государемъ царемъ и великимъ княземъ Алексѣемъ Михайловичемъ всеа великія и малыя Росіи самодержцемъ зря, яже ко опасенію прилежаніе твое и ко святьемъ божіимъ церквамъ попеченіе указали тебѣ московского государства ставлениковъ въ попы і во дьяконы поставлять по правиломъ святыхъ апостолъ и святыхъ отецъ со испытаніемъ и по свидѣтельству отцевъ ихъ духовныхъ о достоинствѣ и о лѣтехъ и о всемъ розыскивая накрѣпко противъ нашего указа, каковъ нашъ указъ въ нашемъ казенномъ приказѣ при насъ былъ о ставленикахъ, чтобъ ставленикъ былъ въ попы тритцатилѣтъ, а въ дьяконы дватцати пяти лѣтъ, а на вдовствующее бъ мѣсто билъ челомъ, а не на жилое, у которой церкви есть попы или дьяконъ; а поставля ставленика въ попы і во дьяконы, велѣти записывать у себя въ книги именно, котораго году и мѣсяца и числа і въ которые городы и села къ которой церкви поставленъ будетъ, а поставленыхъ грамотъ своихъ тѣмъ ставленикомъ не давати, а велимъ тѣмъ ставленикомъ дати ставленые грамоты въ то время, какъ мы патріархъ будемъ на Москвѣ, а милость божія и пречистые Богородицы и великихъ свѧтелей Петра и Алексѣя и Іоны и Филипа московскихъ и всеа Русіи чудотворцевъ молитвы есть и будетъ съ тобою нынѣ и во вѣки.

Бр. 7.

Молба патријарха Гаврила руском патријарху Никону за помоћ њаговим духовницима, приликом њиховог повратка у отаџбину (Греч. Д. 7162. г., № 15).

Великому государю святѣйшему Никону патріарху московскому и всеа великія и малыя Росіи бьетъ челомъ богомолецъ царской твой архіепископъ петцкій и патрїархъ серпскій Гаврилъ. Милостивый великій государь святѣйшій Никонъ патріархъ Московскій и всеа великія и малыя Росіи, донеси государь праведному государю мою челобитную и заступи меня милостію своею; отпущаю я богомолецъ архимандрита своего въ свою землю,

Digitized by Google

потому что осталась тамъ церковная потреба въ долгу, а по мнѣ остались порукою митрополиты и епископы, что бъ тое церковную потребу выкупить и въ церкви бъ Божіи по прежнему цѣніе было и чтобъ государь тѣ митрополиты и епископы и всѣ власти меня въ томъ не проклели. Милостивый государь, великій святитель, я богомолецъ прошу у тебя къ праведному государю заступи для Спаса и пречистые Богородицы и для всѣхъ московскихъ чудотворцовъ, великій государь святитель, смилуйся — пожалуй.

Смиреный Божіею милостію Гавріилъ архіепископъ Пекскій и патріархъ сербскый твоего великого святителства богомолецъ.

Бр. 8.

Молба патријарха Гаврила руском цару Алексију Михаловићу, да му се врати оно, што су му пограничне власти при доласку одузеле (Гр. Д. 7162. г., № 15).

Царю государю и великому князю Алексѣю Михаиловичу всеа великія и малыя и бѣлыя Росіи самодержцу бьетъ челомъ богомолецъ твой Гаврилъ, патріархъ серпскій. Въ прошломъ, государь, во (7)162-гом году выѣхалъ я богомолецъ изъ сербской земли за тебя великого государя Бога молить и какъ я богомолецъ твой пріѣхалъ въ Путивль и въ Путивлѣ сѣзжей избы подъячей Василей Прохоровъ взялъ у меня богомолца твоего въ цѣну коня турского за дватцать за пять рублевъ, да бархатъ золотной за пятьдесятъ рублевъ, да коверъ большой турской за пятнацать рублевъ, да три саѳьяна турскихъ за три рубли, а денегъ, государь, мнѣ за тѣ лошадьи за бархатъ и за коверъ и за саѳьяны ничево онъ Василей не далъ, а сказалъ, такъ я тебя за то изъ Путивля ко государю пропустилъ. Да въ нынѣшнемъ, государь, во (7)164-омъ году отпустилъ я богомолецъ твой въ сербскую землю старцовъ своихъ архимандрита да архідіякона и племянника своего Константина и какъ, государь, будутъ онѣ старцы и племянникъ мой въ Путивлѣ и у племянника моево Констянтина лошадь съ сѣдломъ и съ уздю отнялъ и старцовъ моихъ обезчестили у Протопоповой избы у Гавриловы, а я богомолецъ твой на нево Василья тебѣ великому государю бить челомъ не смѣлъ, что я богомолецъ твой человѣкъ новой и незнаемой. Милосердый государь, царь и великій князь Алексѣй Михаиловичъ, всеа великіа и малыя и бѣлыя Росіи самодержецъ, пожалуй меня богомолца своего, вели, государь, мнѣ въ той моей лошади і въ бархатѣ и въ коврѣ и въ саѳьянахъ свой государевъ указъ учинить и въ нынѣшной лошади племянника моего Констянтина, вели, государь, сыскать и по сыску свой царьской указъ учинить, Царь государь, смилуйся пожалуй.

Гавріилъ божіею милостію архіепископъ Пекскій патріархъ сербскій.

Бр. 9.

Молба митрополита кратовскога Михаила, којом је у сент. мес. 1660. године молио руског цара за жаловану гранату српском Лесновском манастиру (Греч. Д. 7169. год., № 3).

Царю, Государю и великому князю Алексѣю Михайловичу, всеа великія и малыя и бѣлыя Росіи самодержцу бьетъ челомъ царьской твой богомолецъ сербскіе земли Михайло митрополитъ колаcійскій и кратовъскій. Пожаловалъ ты великій государь меня богомолца своего велѣлъ отпустить на мое обѣщаніе въ свою землю, а въ моемъ обѣщаніи въ монастырѣ Лѣсновскомъ церковъ святого Архистратига Михаила, идеже опочиваютъ мощи преподобнаго отца нашего Гаврила Лѣсновского чудотворца, прешедшаго отъ рускіе земли и устроившаго монастырь святаго архистратига Михаила давное строеніе; послѣди же бысть строеніе царя Степана сербского, а нынѣча, государь, тотъ монастырь обнищалъ отъ насилія турецкого, а помочи ниоткуду не имѣемъ, только взираемъ на Бога, милости просимъ и на твое великого государя жалованья и на призрѣнье и

Digitized by Google

милость. Милосердый великій Государь царь и великій князь Алексѣй Михайловичъ всеа великія и малыя и бѣлыя Росіи самодержецъ, пожалуй меня богомолца своего, вели, государь, къ той церкви святого архистратига Михаила и преподобнаго отца нашего Гавріила Лѣсновского чудотворца дать мнѣ богомольцу твоему свою царьскую жаловалную грамоту, что бы по твоей великого государя грамотѣ наша братья митрополиты и по мнѣ впредь въ томъ монастырѣ будутъ или архимандриты того монастыря зъ братьею приходить къ тебѣ праведному государю на пятомъ году для монастырскихъ дѣлъ и для милостыни, а я богомолецъ твой зъ братьею за тебя великого государя радъ вѣчно господа Бога молить. Государь царь, смилуйсъ пожалуй.

Бр. 10.

Жалована грамата цара Алексија Михајловића, дата српском Лесновском манастиру 31. октобра 1660. г. (Греч. Дѣла 7169. г., № 8).

Божіею милостію мы великій государь царь и великій князь Алексѣй Михайловичъ, всея великія и малыя и бѣлыя Росіи самодержецъ московскій · · · · (пуна титула) пожаловали есмя сербскіе земли митрополита Михаила, что билъ челомъ намъ великому государю онъ митрополитъ Михайло, — обѣщаніе де ево въ сербской земли въ Лѣсновскомъ монастырѣ у церкви святаго Архистратига Михаила, идѣже лежатъ мощи преподобнаго Гавріила Лѣсновского чудотворца, а строеніе де тотъ монастырь старинное царя Стедана сербского, и намъ бы великому государю пожаловати велѣти ему въ тотъ Лѣсновской монастырь дати нашу великого государя жалованую грамоту и велѣтибъ того монастыря ему митрополиту Михаилу или по немъ въ томъ монастырѣ иный митрополитъ будетъ, а съ нимъ архимандриту и старцомъ или ково онъ съ сею нашею грамотою пошлетъ для монастырскихъ дѣлъ въ наше московское государство къ намъ великому государю пріѣзжати; и мы великій государь, наше царское величество, сербскіе земли митрополита Михайла пожаловали въ Лѣсновской монастырь по ево митрополичью челобитью сеѣ нашу великого государя жалованую грамоту дати велѣли и велѣли ему митрополиту или по немъ въ томъ Лѣсновскомъ монастырѣ иный митрополитъ будетъ и съ нимъ Лѣсновского монастыря архимандриту и старцомъ въ наше московское государство для ихъ монастырскихъ дѣлъ и для милостыни къ намъ великому государю пріѣзжати, а пріѣзжати имъ въ наше московское государство по сей нашей жаловалной грамотѣ въ шестой годъ тримъ или четиремъ человѣкомъ да служкѣ. И какъ того Лѣсновского монастыря съ сею нашею грамотою митрополитъ или архимандритъ и старцы въ наше московское государство для монастырскихъ дѣлъ поѣдутъ и нашего государства украиныхъ городовь бояромъ нашимъ і воеводамъ і всякимъ приказным людемъ къ намъ великому государю къ Москвѣ и съ Москвы пропущати ихъ по сей нашей великаго государя жаловалной грамотѣ и подводы подъ нихъ и подъ рухлядь ихъ велѣти давати и приставовъ съ ними до нашего московского государства посылати дѣтей боярскихъ, а давати имъ по сей нашей государской жаловалной грамотѣ по подводѣ человѣку а подъ рухлядь ихъ давати, какъ мочно поднятся; а кормъ имъ въ дорогу давати отъ Путивля до Москвы примѣряль къ инымъ такихъ же монастырей митрополитомъ и старцомъ; а какъ они пріѣдутъ нашего царского величества въ черкаскіе городы и нашего царского величества войска запорожского гетману Юрью Хмелницкому и полковникомъ и инымъ уредникомъ и кому то дѣло вѣдать належитъ, нашего царского величе-

Digitized by Google

ства малые Росіи городами пропускати его митрополита и архимандрита и старцовъ безъ всякого задержанія и по городам таможеннымъ головамъ и целовалникомъ и по митомъ митчикомъ и по рекамъ перевозчикомъ и мостовищикомъ і всякимъ пошлинникомъ съ нихъ и съ рухладь ихъ мыту и перевозу и мостовщины и тамги и иныхъ никаких пошлинъ не имати, а пропущати ихъ безо всякіе зацѣпки; а кто на нихъ и на ихъ слугахъ что возметъ или чѣмъ изобидитъ и тѣмъ отъ насъ великого государя быти въ опалѣ, а взѣтое велимъ отдати вдвое, а митрополиту и старцомъ того монастыря въ наше государство и изъ нашего государства иныхъ монастырей старцовъ и слугъ и лошадей и товаровъ чужихъ и заповѣдныхъ за свое и за своихъ людей не провозити, тѣмъ на себя нашіе царскіе опалы не наводити. Дана ся наша царского величества жаловалная грамота въ нашемъ царствующемъ градѣ Москвѣ, лѣта отъ созданія миру 7169-ге мѣсяца октября 31 дня.

Бр. 11.

Грамата кратовског митрополита Ананија, коју је 1666. године послао руском цару (Оригинални грамоты на слав. языкѣ 1666. год., № 50).

Бл҃гочтивому и хтолюбивому и въ Хта Ба бл҃говѣрному и ѿ Га Ба вен'чаному виш'нею дѣницею единого цра и великого кнѣза всее Русіе самодр'жацъ съдр'жщаго скупро вѣлики гподаръстъ на ватоце и севѣре сущи второму Котантину новаго Рима бго спнаго и цртвующаго града Мокови цру и великому кнѣзу Алекѯію Михаиловичу въсее вѣликіе и малiе и беліе Русіе самодр'жацъ иже по сонца око сияющи свѣту о Ги радовати се стое ти цртвіе и многолѣтно пожитіе и са бгодарованіи ти чедо твоимъ въсега аминь. Иже в' области кратов'скіе црскы свещен'ны обителъ монатиръ глаголѣми Лѣсново идеже е храмъ стго архистратига Михаила туи же препочиваютъ и мощи стго и преподобнаго оца наше Гаврилы Лесновьскаго тоеже обители смерени Анание митрополитъ кратовски и бан'ски и прочимь и ва саборъ стго монастира бгомолци цртвию ти въ мноземъ смерени челомь бие до лице зем'ли предъ стое ти цртвіе и молимо Га Ба и пречитую его матеръ и стго архистратига Михаила купно и васе сти да будутъ въ утврѣденіе цртвію ти еже покорити подъ ноги цртвію ти сопротивни еретики прелнаго мненіа, невредима бити твоя бговен'чана др'жа въ блгочати тв'рдое пребивати въ настояще семъ вецемъ, а въ бущимъ же да наладили се столуч'наго лица Хва и радоти неизреченни. По си разумеи о блгочативи цру за сти манатрь како битъ созда ѿ стараго и покойнаго цра Стефана прѣжде цртвующаго у ср'бъскои зѣмле, а нѣня зѣло е опвѣщало зданіе монатирское, трапезаріа и кѣлии, нѣня зритъ ка паденію понеже оскудеше прѣждние стіе цри и ктитори стеи обители нѣняже хотѣемъ поновію божію помощію, а сами же немо яци, понеже не имамо ни ѿкѹ помощи, точію надеемо се на премилостиваго Бга и потомъ на блгочативи хритіани, того ради произ'волихо общимъ блвеніемъ и полахомъ о Ги брата пашего Прохора архимандрита съ братіами а са твоею црkою жалованою грамоту, еже еси пожаловалъ стого монатира и еси послалъ по Михаила митрополита Ср'бна и послахо цртвию ти дарь мощи стеи мученице Пелагіе, рука да будетъ на помощь и утверженіе цртвію ти зде и въ будущимъ вѣце, а твое блгочатіе како Дѹ сти натавитъ и въразумитъ, тако братію нашу приими и помилуй, яко милотиви оцъ и паки челомъ биемъ предъ цртвію ти, не презри нашее худое молѣніе, на умилоср'ди с и протри руку помощи къ стому монатиру против силе и усрдіа своего ка стому монатиру ѿ бгоданаго ти стежаніа, да се сти манатиръ поднови и покре-

Digitized by Google

питъ твоими црькими милотинями и да будеши нови ктиторъ цртво ти стому монатир и да поминаюте ваша црькаа ста имена дон'деже стоитъ стаа обитель сія, якоже и прѣж'дніе цріе и ктитори поминаюте да и тебе въсещедри и богатно подат'ливи Бгъ въздатъ въ настоещемъ семъ вѣце сторич'ною маз'ду цртвію ти, а въ будущимъ же цртвіа небнаго и радоти бескопачьніе наследъникъ бити с ликостоаними аггльскими сподобити се въ раиское селѣніе са васеми стими Бгу угодив'ши и са богодарованим' ти чедомъ твоимъ. Прочее милоть божіа и покровъ прѣчитую его матере и помощъ стго архистратига Михаила да пребиваетъ на цртвию ти и на бгодарованою твою др'жаву непоколѣбима бити въсега аминъ.

Писа се сиие писаніе у место Кратово въ лѣто ,зроѳ месеца септевріа днь трети.

Смѣренни Аннаніе митрополитъ Кратовскы и Бан'скы и прочимъ.

Бр. 12.

Преписка о томе: како треба титулирати српског патријарха Максима (Греческіе Дѣла 7171. г., № 5).

(7)172-го іюля въ 15 день указалъ великій государь царь и великій князь Алексѣй Михайловичь всеа великія и малыя и бѣлыя Росіи самодержецъ послать свою великаго государя грамоту къ Максиму патріарху сербскому, а какъ къ нему писать и то въ Посольскомъ приказѣ не сыскано.

А митрополитъ того сербскаго патріарха Ѳеодосей прислалъ письмо, какъ къ нему патріарху писать, а въ письмѣ ево написано: Максимъ Божіею милостію архіепископъ Пекскій и патріархъ всѣмъ сербяномъ и болгаромъ западнаго поморія и сѣвернымъ странамъ.

А газской Паисей митрополитъ сказалъ, какъ изволитъ великій государь къ сербскому архіепископу отписать, и то буди на ево великого государя воле.

А ему де митрополиту мнитца, что къ нему писать такъ:

Максиму Божіею милостію архіепископу Пекскому и сербскому.

А что де митрополитъ Ѳеодосей ево пишетъ патріархомъ западнаго поморія и сѣвернымъ странамъ, и тоде пишетъ онъ ево почитая, что онъ области ево, а онъ де нѣсть патріархъ и отъ вселенскыхъ патріарховъ не посвященъ, а имянуются де онъ да другой Архидонской патріархи собою и по мздѣ отъ турского.

А какъ былъ на Москвѣ Гаврилъ сербскій въ прошломъ во 163-мъ году и онъ самъ себя писалъ: Гаврилъ Божіею милостію архіепископомъ пекскій и патріархъ сербскій.

А во дни, какъ онъ былъ при великомъ государе на пріѣздѣ, написанъ: патріархомъ сербскимъ и болгарскимъ.

Да и Никонъ патріархъ писалъ къ нему изъ Вязмы патріархомъ сербскимъ.

И нынѣ великого государя в грамотѣ къ нему какъ писать, на томъ великій государь царь и великій князь Алексѣй Михайловичъ всеа великія і малыя і бѣлыя Росіи самодержецъ какъ укажетъ; какъ въ прошломъ во (7)163-мъ году былъ на Москвѣ сербскій патріархъ Гаврилъ и какъ онъ себя писалъ самъ и нынѣ писать противъ того.

Іюля, 15 день запечатана государева грамота болшою государственною печатью на красномъ воску подъ простою кустодіею безъ загибки, на среднемъ Александрійскомъ листу; подпись думнаго діака Ларіона Лопухина такова: Максиму Божіею милостію архіепископу пекскому и патріарху сербскому.

Digitized by Google

Бр. 13.

Грамата руског цара Алексија Михаиловића српском патријарху Максиму, писана у јуну месецу 1664. године о томе, да је привремено задржао на службу вршачког митрополита Теодосија (Греч. Дѣла, 7171. г., № 5).

Богъ нашъ Троица, иже прежде вѣкъ сый отецъ и Сынъ и Святый Духъ и нынѣ и присно и во вѣки аминь. О немже живемъ и движемся и есмы, сего убо Бога нашего в Троицѣ славимаго милостію и благоволеніемъ пріяхомъ скипетръ Російскаго царствія въ наслѣдіе великихъ государей прародителей нашихъ, в месть врагомъ, въ похвалу добродѣемъ, мы великій государь царь і великій князь Алексѣй Михайловичъ всеа великія и малыя и бѣлыя Росіи самодержецъ московскій, кіевскій (пуна титула). Божіею милостію Максиму архіепископу пекскому и патріарху всѣмъ Сербеномъ и Болгаромъ западнаго поморія и сѣвернымъ странамъ; пріѣхалъ къ намъ великому государю къ нашему царскому величеству бити челомъ о милостини вашіе святительскіе паствы Феодосій митрополитъ вершацкій, и по нашему царского величества указу тотъ митрополитъ нынѣ живетъ въ нашемъ великого государя царствующемъ градѣ Москвѣ для нашихъ государственныхъ великихъ дѣлъ и вашему бъ святительству того митрополита отъ епархіи ево отлучати, такъ жъ и порутчиковъ ево въ податехъ, пока онъ отъ нашего царского величества въ свою епархію отпущенъ будетъ по неволи не велѣть, потому что онъ митрополитъ живетъ у насъ великого государя по нашему царского величества повелѣнію, а не собою; а у насъ великого государя, у нашего царского величества, ваше святительство въ забвеніи не будетъ. Писанъ въ государствія нашего дворѣ въ царствующемъ градѣ Москвѣ лѣта отъ созданія миру 7172-го мѣсяца іюня — дня.

Бр. 14.

Грамата, коју је цару Алексију Михаиловићу послао по митрополиту Сави Бранковићу Седмоградски кнез Михаило Апафи (Ракоци), и која је писана 18-ог јануара 1668. године (Греч. Д. 7176. г., № 18).

Пресвѣтлѣйшему велеможнѣйшему и благочестивѣйшему царю государю Алексѣю Михайловичу московскому и всеа малыя и бѣлыя Росіи повелителю и многихъ государствъ и княжствъ восточныхъ, западныхъ и сѣверныхъ, очичному великому князю самодержцу, истинному наслѣднику, вѣчному обладателю государю, государю препочтнѣннѣйшому и защитителю моему милостивѣйшему чесно и умиленно подать въ стольномъ градѣ.

Пресвѣтлѣйшій и вельможнѣйшій Московскій царь государь, государь пречестнѣйшій, єгда сей грамоты обьявитель Сава Бранковичъ чесный епископъ семиградскихъ церквей греческаго закону для милостини на церковные поисканія, которые подъ его паствою къ прехвальному престолу вашего непобѣдительнѣйшаго величества обѣщался и мы противъ должности нашей чрезъ сію ваше величество, яко великого и прехвальнаго христіянскихъ толикихъ государствъ монархѣ со свякимъ счастія желателствомъ поздравить и честь учинить восхотѣли моленіи нижайшими Всемогущаго Создателя неба и земли, прося чтобъ вашему пресвѣтлому величеству къ своему имени и хвалѣ и христіянства обрегателству съ преумноженнѣйшею и велможнѣйшею монархіею, какъ и домь вѣчнѣйшее сіяти жити и здравствовати благоволилъ потомъ тѣхъ самыхъ непобѣдимѣйшаго вашего величества милосердію предаемъ. Данъ въ градѣ нашимъ въ Бистрицѣи 18-го дня генваря, лѣта господня 1668.

Digitized by Google

Бр. 15.

Грамата пољског краља Јана Казимира од 30-ог априла 1668 год., којом препоручује митрополита Саву Бранковића руском цару (Гр. Д. 7176. г., № 18).

Мы наяснѣйшій великій государь Янъ Казимеръ, Божіею милостію король полскій и свѣйскій, великій князь литовскій, рускій и иныхъ, вамъ брату нашему Божіею милостію великому государю царю и великому князю Алексѣю Михайловичу всеа великія и малыя и бѣлыя Росіи самодержцу и многихъ государствъ и земель восточныхъ и западныхъ и сѣверныхъ отчичу и дѣдичу и наслѣднику и государю и облагодѣтелю вашему царскому величеству брацкое поздравленіе. Билъ челомъ намъ великому государю нашему королевскому величеству умиленно честный отецъ Сава Бранковичъ, митрополитъ седмиградкій, чтобы ему ѣдущему къ вамъ великому государю къ вашему царскому величеству брату нашему чрезъ государства наша волный проѣздъ позволили и его жъ заступленіемъ нашимъ брацкимъ у вашего царского величества возмогли, къ которого моленію тѣмъ милостивѣе склонили ся есмы, чѣмъ лучшій намъ есть вѣдомо, что ваше царское величество людей духовныхъ съ добродѣтели прирожденной и ревнительства къ хвалѣ Божіей милостиво пріимати обыкли есте и о семъ не сомнѣваемся, что егда именнованый честный отецъ Сава Бранковичъ митрополитъ Седмиградкій для строенія церквей божіихъ въ земли Седмиградкой сей столь дальной къ вамъ великому государю вашему царскому величеству воспріялъ путь, желаемое по милости вашего царского величества въ моленіяхъ своихъ и въ челобитьѣ обдержитъ совершенство, за которого мы любителное къ вамъ великому государю вашему царскому величеству брату нашему внося предстательство, желаемъ одъ Господа Бога доброго здравія въ долгоденственный вѣкъ и всякого пребиванія. Писанъ въ новомъ дворѣ дня 30-го мѣсяца апрѣля лѣта господня 1668-го, государствованія государствъ нашихъ полского и свѣйского 20-го году.

Бр. 16.

Оригинална грамата митрополита Саве Бранковића, коју је 1-ог јуна 1668 год., предао, кад је био у двору „дал дѣлъ великого государа“ (Гр. Д. 7176. г., № 18).

Челомъ покланяемъ се благочястивому и изобраному Божіею милостію великому государу цару и великому кнезу Алексию Михаиловичю васье великие и малие и белие Русіи самодрьжцу и инихъ многи господарствъ и землъ восточнихъ и западни и сѣверни отчичю и дедичю и наследнику и государу и обладателю и на различнихъ места инихъ разсеянемъ православнимъ жалователю и кърмителю отъ Господа Бога желаю дългоденьствіе ва самирѣнію са побежденіемъ и победую на вардаръ и на супостатъ егову величяству ва бесконечніе веки.

Слишили смо, що есь згода, аль бо миръ съ поляками, ал не знами, понеже едни глаголютъ що би било вечне, други токмо до времене, трѣти толко отъ самего кроля, а не отъ рѣчи Посполите той миръ, и самъ би и я послалъ о томъ знать до краля полского, али сумненье имеймо, що истини не откажятъ, бивши воевалъ небожки Ракоци Георги полску, а и Турки погани близу насъ, що би не дознали, що ми ради тому, гдѣ чюемо ща християни и монархе ва купе съедначаютъ, понежъ того погании не милуетъ.. Изнаемо и о томъ, що Турчинъ буде воевать и Козаке спомагати хотеніе и намъ на тотъ часъ не добро будетъ.

Ради би и ми тое делати, що би Туркомъ на понижене било, али без помощи ини християнъ и монархи и безъ Божіега произволенія и помощи нищо не вьзможно, а понежъ есмо ми и

Digitized by Google

под ногамъ имъ, того ради и ми аще би истино знали, що хотіетъ бити рушене на проклети агаранъ, готови и ми на то.

Сутъ на ове страна много множяство православнихъ Христіянъ: Сърбли, Булгари, Влохи, све то готово ждетъ если откудь християнско рушене будетъ на проклетога Турчина, понежъ сутъ у великой нужде и бѣдъ и насилію, то све готова войска би била если Богъ произволитъ.

Бр. 17.

Грамата, коју је митрополит Сава Бранковић написао цару 12-ог септембра 1668. год., у пограничном месту Зверовићу (Славянскіе Грамоты 1668. г., № 58).

Прѣсветлейши, самодержавнейши, великославнѣйши государ8 царю всего православнаго вселѣнства, мне же государ8 премилост(ивый) и благодѣтелю.

Божію милостію и царскимъ вашего величаства благимъ произволѣніемъ въ мире придохъ отъ богохранимаго града и прѣстола царскаго вашего величаства отъ Москви до граничнаго места, рекоми Зверевичь и симъ часомъ инше что болше не знаю писати царском8 вашем8 величаств8, токмо по обѣщанію моему, елико возможно ми будетъ, чистимъ сьрдцемъ и са всею душею моею о всехъ б8д8 шзнаимовати и писати царском8 вашем8 величаств8, аще вазможно ми боудеть.

Якови речи зде слишахъ не знаю справдиве. Боже дай истинно бити и о томъ лѣчше б8д8 шзнаимовати и слово истинно царском8 вашем8 величаств8 штписати. Прочая благодар8 и прѣмилостиваго Бога молю въ мои грешни... и прѣсветлом8 царском8 вашем8 величаств8 кланим се и челомъ биемъ ш .б..аниѥ ш кръмленію, ш дар8 и всеа милости, юже мне богомолца своего помиловахъ; по сихъ . . . . . всегдашнихъ богомольцъ царскаго вашего величаства ва всехъ дни живота моего. Пис. въ Зверевичъ 12. сектем. 7176. лѣто. Ш прѣсветлеишем' бгобоизнеишем' самодьр'жав'нѣишем' и сиѧтьл'ним' слав'нѣишим' цр̃скаго вашего величаства в' добрем' здравию прѣбивания и д'льгодан'ствовани и дър'жави..... множънию... вашем8 всьгдашни бг̃омолъцъ Митрополитъ Съд'моград'ски.

Бр. 18.

Грамата руског цара Алексија Михаиловића, писана 4-ог августа 1668. год. Михаилу Апафију (Греческіе Дѣла 7176. г., № 18).

Божіею милостію отъ великого государя царя и великого князя Алексѣя Михайловича всеа великія и малыя и бѣлыя Росіи, Самодержца московского . . . . . (пуна титула) Михаилу Апади Божіею милостію князю Седмиградцкому и иныхъ. Въ нынѣшнемъ во (7)176-мъ году міря въ 31-мъ числѣ писалъ къ намъ великому государю къ нашему царьскому величеству Вы Михайло Ракоца Седмиградцкихъ церквей греческаго закону с епископомъ Савою Бранковичемъ, чтобъ мы великій Государь наше царское величество для вашего прошенія пожаловати велѣли его на церковные потребы, которые под его паствою нашею царского величества милостію взыскать. И мы великій государь наше царское величество для единые православные християнскіе вѣры и для твоего прошенія того епископа Саву пожаловали нашимъ царскаго величества жалованьемъ на милостыню по достоинству и отпустить его велѣли въ его область не задержавъ. Писанъ въ государствія нашего дворѣ въ царствующемъ велицемъ градѣ Москвѣ, лѣта отъ созданія миру 7176. мѣсяца августа 4. дня.

Бр. 19.

Грамата, коју је руским царевима Јовану и Петру Алексијевићу предао у септембру месецу 1687. године српски скопски митрополит Јевтимије (Греч. Д. 7196. г., № 3).

Иже въсакаго причастіа по благодати пресвятаго и животворящаго духа во мирной славѣ

Digitized by Google

живущимъ Божіею милостію великимъ государемъ царемъ и великимъ княземъ Іоанну Алексѣевичу и Петру Алексѣевичу всея великія и малыя и бѣлыя Росіи самодержцемъ и инымъ и многимъ государъствамъ и землямъ восточнымъ и западнымъ и сѣвернымъ отчичомъ и дѣдичомъ и наслѣдникомъ государемъ и обладателемъ, Богомъ избраннымъ и Богомъ почтеннымъ и Богомъ вѣнчаннымъ, Богомъ превознесеннимъ, правовѣрнымъ, пресвѣтлымъ, превысокимъ, благочестивымъ государемъ царемъ, вторымъ Константиномъ, новаго Рима богохранимаго царствующаго преимѣнитаго града Москвы по Бозѣ ревнителемъ и святымъ церъквамъ поборникомъ и украсителемъ и человѣческой жизни промыслителемъ и во путь, иже ко горнѣмъ предводителемъ великимъ самодержавнымъ благочестивимъ побѣдоноснымъ государемъ царемъ и великимъ княземъ Іоану Алексѣевичю и Петру Алексѣевичю всеа великія и малыя и бѣлыя Росіи самодержцемъ и намъ смѣреннымъ вашего пресвѣтлаго царъского величества богомолникомъ великимъ утѣшителемъ и помилователемъ во утвержденіе и похвалу христоименитымъ людемъ и всѣмъ православнымъ о Господи на многа лѣта душевно и телесно радовати се. Смѣренный Е҃ѳимій милостію Божіею православный митрополитъ сербскіе земли Скопскіе цръкве въсеусердно должное сътворяемъ и раболѣпно до лица земли покланяемсе вашему пресвѣтлому царъскому величеству и молимъ въ Троици славимаго Бога и того рождшую Богоматерь и святаго славнаго пророка и предтечи и крестителя Іоанна, иже есть храмъ святые митрополіе, яко да подаяетъ Господъ Богъ вашему пресвѣтлому царъскому величеству многа лѣта во благоденствію со благимъ поспѣшеніемъ, иже на въса видимаа и невидимыя врагы свѣтлое одолѣніе и побѣду, миръ и утвержденіе во державѣ вашего пресвѣтлаго царского величества во неисчетенные лѣта аминъ. По сихъ вѣстно да есть вашему пресвѣтлому величеству, како въ сіе лютое време нуждно и зѣло прискрѣбно наше пребываніе имамо отъ многыхъ бѣдъ и напастей, находещихъ на насъ по истиннѣ благочестивые Государѣ царѣ и великіе князи, Іоаннъ Алексѣевичъ и Петръ Алексѣевичъ, всея великія и малыя и бѣлыя Росіи самодержци, не живемъ, но зѣло бѣдствуемъ отъ господствующихъ надъ нами, дани тежкіе и неизносимые налагаютъ на насъ; митрополіа же зданіе ветхое разсыплетсе, поновити жъ или покрѣпити никакоже не дадутъ, а ныначе во сіе време отъ едну страну нѣмечный цесаръ плѣнилъ подъ себе седмъ епископовъ сербскыхъ, перваго Будимскаго, 2-го Пожешкаго, 3-го Липовскаго, 4-го Темишварскаго, 5-го Вершецкаго, 6-го Черногорскаго, 7-го Бачкаго, а о другую страну Венетійска войска близу къ намъ приступуютъ; отъ третеи страны Турцы зѣло разсвѣрепише се зѣло на насъ православныхъ насиліе твореще, укореніа же и страхованіа по васа дни кто исповѣсть, сего ради не имуще прочее куди уклонити се притекохъ ко вашему пресвѣтлому царъскому величеству и милость желающе улучити и за ваше царское многолѣтное здравіе Господа Бога молити, ибо уже ктому не желаетъ сердце мое видѣти оного креста ненавистнаго рода турецкого; молю ваше пресвѣтлое царское величество, призрите на мене страннаго архіерея и помилуйте мя, да и вы примете отъ Господа милость и будете наслѣдници небесному царствію. Проче милость Божіа и покровъ пресвятые Богородицы да будетъ съ вами аминь. Смѣренный Е҃ѳимій милостію Божіею митрополитъ Скопскій челом біетъ.

Digitized by Google

Бр. 20.

Исписи из записака руских посланика у Бечу о томе: шта су ми и кад говорили патријарах Арсеније III Црнојевић и деспот Ђорђе Бранковић. (Узето из књиге: Памятники дипломатическихъ спошеній древней Россіи съ державами иностранными. Томъ VIII, СПБургъ 1867 г.).

А. — стр. 113—114.

„Былъ у посланника не по одно время Сербскій начальный владыка Арсеній, котораго здѣсъ имянуютъ и самъ пишется патріархомъ и архіепископомъ Сербскимъ и словенскимъ, и говорилъ со слезами о разореніи церквей святыхъ и православнымъ христіаномъ расхищеніи отъ римскихъ бискуповъ, пуще де нежели отъ бусурманъ, и многіе изъ православныхъ прельщени, мздою въ проклятую унію, припоминая и листы свои, писаные къ Москвѣ во (7)196 году, съ архимандритомъ Исаіемъ, ото всеа Сербскіе земли духовныхъ и мірскихъ, съ покорнымъ подданственнымъ къ В. Г-ремъ челобитьемъ, и къ себѣ о присылкѣ грамотъ о томъ же дѣлѣ. И то все въ Посольскомъ Приказѣ найдется. И что тотъ же владыка съ великимъ прошеніемъ посланику говорилъ, что для нуждъ всего православія — Сербскаго, Болгарскаго и Словенскаго и церковныхъ, о челобитьѣ В. Г-рю намѣрилъ онъ послать вмѣсто себя митрополита или епископа къ Москвѣ съ нимъ посланникомъ. А предокъ его Сербской патріархъ Гавріилъ на Москвѣ былъ, тому съ 35 лѣтъ, и тогда В. Г-ря жалованная грамота была дана, но въ разореніи епархіи его сгорѣла; а посылки къ Москвѣ послѣ того не бывало, а ему Арсенію, какъ поставленъ сербскимъ патріархомъ, 25 лѣтъ, и выбираются они и поставляются своими подвластными митрополиты, а не святѣйшимы вселенскими патріархи, и имѣютъ о томъ у себя древніе привилія“.

Б. — стр. 305—309.

„Великому Государю, Царю и Великому Князю Петру Алексѣевичу, всеа Великія, и Малыя, и Бѣлыя Росіи Самодержцу, холопъ твой, Куземка Нефимоновъ, челомъ бьетъ. Билъ челомъ вамъ В. Г-рю, Царю и В. Князю Петру Алексѣевичу, всеа Великія, и Малыя, и Бѣлыя Росіи самодержцу, богомолецъ вашего Цар. Вел-ва, православный святѣйшій Арсеній Черновичь, архіепископъ Сербскій, и Болгарскій, и Словенскій, и всего Иллирика, западныя страны патріархъ, со слезамы, а мнѣ холопу твоему говорилъ, что престолъ его и епархія была, изъ давнихъ лѣтъ, состроена ктиторы прежнихъ благочестивыхъ Государей, Царей Греческихъ и Сербскихъ, и отъ святѣйшихъ вселенскихъ четырехъ патріарховъ, грамотами ихъ, опредѣлена особо, и имѣетъ подъ собою подвластныхъ двѣнадцатъ митрополитовъ и нѣсколко епископовъ; а престолъ свой имѣли близъ Македоніи, въ городѣ Печѣ, въ монастырѣ Вознесенія Христова. А въ прошлыхъ де годѣхъ, тому съ тридцать пять лѣтъ, при державѣ Отца вашего Государева, блаженныя и вѣчнодостойныя безсмертныя памяти В. Г-ря, Царя и В. Князя Алексѣя Михайловича, всеа Великія, и Малыя, и Бѣлыя Росіи Самодержца, былъ на Москвѣ предокъ его, святѣйшій Гавріилъ Сербскій патріархъ, и превеликую милость и жалованье его Государское тогда получилъ, и тѣмъ монастырь и святыя церкви были обновлены; и дана ему была для милостыни Е. Цар. Вел-ва жалованная милостивая грамота, но въ разореніе епархіи его сгорѣла: и послѣ того къ Москвѣ отъ нихъ посылки не бывало. А изъ епархіи своей, съ той стороны Дуная и Савы, прешелъ онъ въ цесарскую державу, въ Венгры, и живетъ нынѣ во изгнаніи, въ монастырѣ святаго Андрея, близъ Буддина, тому нынѣ седмъ лѣтъ, такимъ случаемъ: какъ де царскіе войска Турокъ въ Венграхъ побили и за

Digitized by Google

Дунай и за Саву рѣку перешли, и тогда де то чинилось помощію и промысломъ его святѣйшаго патріарха, и писалъ тогда Цес. Вел-во к нему многія грамоты, съ великою обнадежностію, чтобъ онъ Сербовъ и Болгаръ и иныхъ народовъ, которые въ его епархіи, наговаривалъ въ подданство Е. Цес. Вел-ву, а онъ имъ за то всякія вольности обѣщалъ, а наипаче обнадеживалъ въ вѣрѣ православной пребывати, безъ свякаго гоненія, по законамъ церковнымъ и святыхъ отецъ. И по тѣмъ де цесарскимъ грамотамъ, онъ святѣйшій обнадежась, чая тому быти во всякомъ соблюденіи, Сербовъ и Болгаръ и Харватовъ въ подданство Цесарю наговорилъ; и пристало тогда ихъ съ пядесятъ тысячъ, и въ городахъ и въ мѣстахъ, гдѣ были Турки, всѣхъ выбили и высѣкли, и тѣ мѣста во власть отдали Нѣмцамъ; и Нѣмцы, а наипаче люторы и кальвини, великія насилія святымъ православнымъ церквамъ и монастырямъ починили, и жителемъ грабежи и неистовыя дѣла. И видя такія поруганія и грабежи, жители отъ Нѣмецъ отстали и отъ разоренія разбрелись, и потомъ Турки, пришедъ съ Татары, въ Сербской и Болгарской землѣ у Нѣмцовъ городы и мѣста учали отбирать назадъ. И тогда онъ святѣйшій, со иными своими подвластными митрополиты и епископы, изъ епархіи своей ушелъ и на сю сторону, въ Венегерскую землю, бояся отъ бусурманъ, за отступленіе отъ Турка и за подданіе Цесарю, мученія. А какъ городы Турки у Нѣмецъ назадъ отобрали, и Нѣмецъ де отпускали, а благочестивыхъ всѣхъ, съ женами и съ дѣтьми, за то что Цесарю подавались, сѣкли. А когда подъ Семлиномъ, близко Петрьварадина, цесарскія войска везиря со всѣмь войскомъ побили, и тогда на томъ бою Сербовъ и Болгаръ выборнаго войска при Нѣмцахъ было съ двадцать тысячъ человѣкъ, и въ первыхъ на бой, какъ тогда такъ и нынѣ, противъ Турковъ бываютъ они Сербы и Болгары и Славяне. А въ Вѣну пріѣздъ его съ епископы для челобитья Цес. Вел-ву, что грамотъ его и обнадеживанія римскіе духовные не слушаютъ, и чинятъ благочестивымъ въ вѣрѣ пущее насиліе, и поносятъ всячески ругаясь: лучше де имъ благочестивымъ было жить подъ Туркомъ, для того хотя и дань давали имъ, а насиліа и гоненія въ вѣрѣ отъ нихъ не было, и имѣли всякую свободу, а нынѣ де римскіе духовные, а наипаче езувиты, великую тѣсноту благочестивымъ чинятъ и мирно жить не даютъ. О томъ съ великими слезами мнѣ холопу твоему говорилъ. И для де тѣхъ нуждъ всего православія и церковныхъ потребъ къ вамъ В. Г-рю для челобитья посылаетъ онъ своего подвластнаго митрополита Стефана Бѣлоградцкаго, да архимандрита Софронія съ причетники; и просилъ меня холопа твоего, чтобъ о томъ челобитьѣ его и посланныхъ къ вамъ В. Г-рю я холопъ твой писалъ. И я холопъ вашъ, надѣясь на вашу Цар. Вел-ва, моего премилосердаго Монарха, всеа вселенныя къ прибѣгающимъ православнымъ милость, сію отписку, по прошенію его, къ вамъ В. Г-рю и В. Князю Петру Алексѣевичу, всеа Великія, и Малыя, и Бѣлыа Росіи самодержцу съ посыльщики его, из Вѣны послалъ сентября въ 29-й день, и велѣлъ подать въ вашемъ Государственомъ Посольскомъ Приказѣ думному дьяку, Емильяну Игнятьевичу Украинцову съ товарищи. А въ вашихъ В. Г-ря мнѣ холопу твоему врученныхъ дѣлехъ и въ провѣдаваніи всякихъ вѣдомостей онъ святѣйшій помочь чинилъ, также и о вашемъ Цар. Вел-ва многолѣтномъ здравіи, и о побѣдѣ на враги и супостаты Господа Бога просилъ и нынѣ молитъ непрестано. Нужное Г-рѣ и скорбное житіе въ гоненіи отъ римлянъ терпятъ, надѣясь, и совершенно себѣ свобожденія чаютъ, при помощи Божіей, отъ васъ В. Г-ря, вашего Цар. Вел-ва; припоминалъ онъ святѣйшій о томъ к вамъ, В. Г-рю челобитьѣ того всего православія, присланн-

Digitized by Google

ное къ Москвѣ, со архимандритом Исаіемъ во (7)196 году, и ваши В. Г-ря милостивые и обнадеживательные грамоты о свобожденіи всѣхъ православныхъ изъ-подъ ига поганскаго. Та отписка отдана въ Вѣнѣ присланному святѣйшаго патріарха черному священику Митрофану, писана цыфриною азбукою."

B. — стр. 1374.—1375.

„Іюлія въ 9 день былъ у великихъ полномочныхъ пословъ сербскій патріархъ Арсеній Чернѣвичъ и билъ челомъ В. Г-рю, а великимъ и полномочнымъ посломъ подалъ челобитную, а въ челобитной его написано: тому де нынѣ съ десять лѣтъ вышелъ онъ изъ Турской области, изъ Сербіи, подъ державу Цес. Вел-ва со многимъ сербскимъ народомъ, до ста тисящъ душъ православныхъ христіянъ, и по его де цесарскому указу дано имъ для селенія, въ Венгрехъ за Будиномъ, часть нѣкая Венгерской земли, на которой и прежде сего они Сербы живали жъ; и они де на той земли поселились и построили церкви Божіи и монастыри. И то де для одержанія ихъ, что у нихъ той земли не отымать, и въ вѣрѣ ихъ, насилія никому не чинить утвержено привилиями Цес. Вел-ва. А лежитъ де та ихъ земля на самомъ турскомъ рубежѣ, и они Сербы непрестано съ Турки за тое землю войну имѣютъ, да въ помочь цесарскимъ войскамъ противъ Турковъ воегда по всякой годъ съ той своей поселенной земли даютъ они Сербы по 10.000 и по 8.000 и по 6.000 человѣкъ въ годѣ конскаго и пѣшаго войска. А нынѣ де цесарскіе владѣтели іезувиты принуждаютъ ихъ утѣсненіемъ къ уніи и накладываютъ на нихъ многіе лишніе дани, сверхъ тѣхъ данныхъ привилей; и чтобъ де Е. Цес. Вел-во ходатайствомъ Е. Цар. Вел-ва, для святые православные вѣры, тѣхъ привилей у нихъ Сербянъ нарушивать, и подданымъ своимъ іезувитомъ въ вѣрѣ ихъ насилія и къ унѣ принужденія чинить, и лишнихъ даней, сверхъ обыкновенныхъ, что напредъ сего они съ земли давали, накладивать не велѣлъ и тѣ прежніе привилія Е. Цел. Вел-ва повелѣлъ бы нынѣ обновить и вновъ подътвердить. Да того жъ числа билъ челомъ В. Г-рю, а великимъ и полномочнымъ посломъ донесъ челобитье Сербинъ Георгій Деспотъ Бранковичь, которой сидитъ за карауломъ Цес. Вел-ва въ Вѣнѣ, что онъ изъ-подъ владѣнья Турскаго Салтана призванъ въ государство Цес. Вел-ва и держатъ за карауломъ десятой годъ, а Е. де Цес. Вел-во жалованною своею грамотою, призывая его изъ-подъ турскаго подданства, обнадежилъ, что жить онъ будетъ при словяно-сербскомъ иллирскомъ народѣ во всякой волности; и чтобъ Е. Цес. Вел-во, ходатайствомъ Е. Цар. Вел-ва, того деспота, по обѣщанію своему, уволнилъ и при сербскомъ рацыянскомъ народѣ жить ему повелѣлъ свободно, и тое прежнюю даную ему жалованную грамоту новымъ привиліемъ повелѣлъ обновить. И великіе и полномочные послы, принявъ тѣ челобитные, сказали, что они, по указу В. Г-ря, Е. Цар. Вел-ва, когда будутъ съ цесарскими ближними людми въ отвѣтѣхъ, и тогда о волностяхъ ихъ говорить цесарскимъ ближнимъ людемъ будутъ".

Бр. 21.

Грамата патријарха Арсенија III. од 7 октобра 1606. године, коју је по митрополиту Стофану Метохијцу послао руском цару Петру Алексијевићу (Греч. Дѣла, 7205. године, № 8),

Благочестивому Пресвѣтлому и во Христа Бога благовѣрному и христолюбивому и Богомъ вѣнчанному и многихъ земныхъ царей превышшему свѣтлому скиптру свитыя православныя вѣры христовы и человѣческія жизни промыслителю, единому правовѣрному и побѣдоносному, самодержав-

Digitized by Google

ному государю царю и великому князю Петру Алексѣевичу всеа великія и малыя и бѣлыя Росіи самодержцу, и многихъ государствъ и земель восточныхъ и западныхъ и сѣверныхъ отчичу и дѣдичу и наслѣднику и государю и обладателю, наипаче же намъ смиренымъ твоего царствия богомольцамъ царю Государю и великому утѣшенію и жалователю и иже паче солнца окомъ свѣтлимъ благочестія . . . . . (неколико реди поцепано) Константину Новаго Рима богохранимаго и царствующаго града Москвы ревнителю по Бозѣ и поборнику по божественныхъ церквахъ, хоругвы христіанства, на нейже честный крестъ воздвижется въ просвѣщеніе православныхъ и утверженіе благочестиваго ти царствія, въ побѣжденіе злочестивымъ агаряномъ и инымъ богопротивнымъ языкомъ, въ похвалу и помочь всѣмъ православно вѣрующимъ христіяномъ.

1.

Мы смиренни жителіе, иже въ странахъ далмацкихъ и илирическихъ вашего царского прѣсветлаго величества богомольцы, азъ смиренный Арсеній Черноевичъ, архіепископъ первоіустиніанскій и патріархъ всеа сербскіе и болгарскіе земли, со всѣми моими архіереи, архимандриты жъ и игумены, яко духовнаго чина тако и мирскаго, со всѣми благородными сербскаго собранія, купно же вси обще и согласно руцѣ сплетавше и колѣни преклонше челомъ бьемъ и покланяемся твоему царствію вкупѣ же и молимъ Господа Бога и Пречистую Богоматерь и святыхъ рускихъ чудотворцовъ Сергія, Петра, Алексѣя и Іоны и Филиппа, яко да даруетъ ти Господъ Богъ свѣтлому твоему царствію многолѣтний животъ и здравіе тѣлесное съ душевнымъ спасеніемъ, благоденство жъ и благопоспѣшеніе и на всѣ враги видымие и невидимые свѣтлое одолѣніе и побѣду, и да покоритъ всѣ супостаты креста Христова подъ твою крѣпкую и царскую десницу; миръ же глубокъ и утверженіе и превысоко свѣтлому твоему царствію и всѣмъ православнымъ, воинствомъ святаго твоего и державнаго царствія да подастъ нынѣ на многія лѣта. Благодаримъ же и непрестанно славимъ всесильнаго Бога, избравшаго тя и помазавшаго тя и посадившаго тя на престолъ царствія всѣмъ подсолнечнымъ христоимянитымъ людемъ, и радостію сердечною съ пророкомъ Захаріемъ возопіемъ: Благословенъ Гдъ Бгъ христіанскій воздигнувый рогъ намъ православнымъ въ дому Алексѣа Михайловича, святопочившаго царя благаго корени его благоплодовитую отрасль тебя пресвѣтлаго царя нашего въ похвалу и помощь святѣй нашей вѣрѣ и во украшеніе и утвержденіе божественнымъ церквамъ и во утѣшеніе намъ твоимъ богомольцомъ.

2.

Которые мы смиреннїи обрѣтаемся со всѣми оставшыми христіаны богоизволенному случаю въ сихъ странахъ западныхъ подъ властію непобѣдимѣйшаго кесаря римского пострадавше и неправедное изгнаніе воспріемше отъ земли отечествія и престола нашего, обнажены отъ всякаго благоукрашенія своего отъ безбожныхъ и богомерзскихъ измаильтескихъ отраслей.

3.

По разрушеніи убо царства греческаго многи царствія и господстві яподъ собою покориша и нихто супротивиться имъ или волѣ ихъ стати не возможе; тѣмъ же и по пріятію греческіе земли взяша и болгарскіе и хіобскую и угарскую землю и сицевымъ многимъ достатнымъ добыткомъ несытные ихъ уста аспидныя не насытившаяся, наскачутъ яко скорпіи неукротимы на немецкую западно царствующую землю, разсвирѣпѣвшимъ имъ, Богу попустившу и ихъ грѣхъ ради нашихъ, такожде на мѣстѣ своемъ отерпѣтися невозмогше; но ихъ начальникъ злоглавный змій, яко Божій сопротивникъ хваляся, и

Digitized by Google

яко ядовитый скорпій свизгахъ глашаше: яко вселенну всю положу пусту; и изъ гнѣзда своего извлекся съ подобными его агаряны лѣтяще по водахъ и по земляхъ, яко зміи крылатые съ яростію и гнѣвомъ, потрегше оружія своя и напрегоша своя стрѣлы на нища и убога и заклати правые сердцемъ вся царствія возмутиша и языки на гнѣвъ подвигоша, западно царствующій градъ римского кесарства, имянуемый Бечъ, со всею силою своею подсѣдше, его немилостиво бияху, въ лѣта отъ (ис)купителя Спаса нашего Христа 1684, бытія же міру 7192; милости податливаго же Бога изволеніемъ отъ сильнѣйшаго и непоѣдимѣйшаго кесаря разрушеннымъ и побѣжденнымъ бывшимъ возвращимся чрезъ сербскіе предѣлы и ядъ троеглавнаго змія и исчедіямъ его, иже имы приготовляемъ бываше римского кесарства область земли западне немецкой яростнымъ пролитіемъ да изблеванъ будетъ; грѣхомъ же нашимъ умножившимся посредѣ нашей сиротствующей земли словено-сербской немилостивымъ пролитіемъ изліянъ бысть и многу пакость христіанскому роду сотвориша, якожъ слышано есть на дальную страну и по всѣ концы земны, како земля наша поплѣнися, грады разоришася, церкви святыя огнемъ попалиша и олтари святые раскопаны быша и имѣніе наше съ достояніемъ разграблено бысть, христіанскій же родъ въ плѣнъ отведеся и иные же отъ острія меча падоша и помяни святопочившихъ ктиторъ отецъ вашихъ отнесенны быша въ расхищеніе. И сіе да речемъ по пророку: Боже, пріидоша языцы въ достояніе твое и осквернища церковь святую твою, положися трупіа рабъ твоихъ брашно птицамъ небеснымъ. И нынѣ убо мы оставшыи пресельницы быхомъ, якоже древле сынове израилевы въ Вавилонѣ, скитаемся всякимъ недостаткомъ и скудостію гиблемъ. И нѣсть намъ гдѣ главу подклонити; якоже бо скинія Моисеова отъ хлема на хлемъ ношашеся, сице и мы отъ предѣла въ предѣлъ гонимы есмы, яко странни и чуждоземціи и исплнися на насъ глаголъ евангельскій, иже Христосъ рече: тогда рекутъ горамъ падите на ны и покрыте ны и блаженны неплоды неродившія и сосца недоившіа и быша слезы наша хлѣбъ день и нощь. Возложшу же ми о семъ упованіе на милости подателя и печали свободителя, радостію же одарителя Бога, иже порази Фараона и спасе Израиля, пріемы покаявшагося блуднаго сына и одѣявы его въ первую одежду, егда и насъ не лишитъ своей милости богатыми щедротами паки сподобитъ возвращенію ны въ земли отечествія нашего и посадитъ насъ на престолъ прежняго архипастырства, о семъ уповаю на Божіе благоутробіе, рече бо воззови мя и избавлю тя и въ день спасенія помогохъ ти. Мѣсяца октовріа 7-го лѣта 1696-го. Вашего высокославнѣйшаго царствія нижайшій и покорный присный богомолецъ усердный, смиренный Арсеній Черноевичъ, архіепископъ Сербскій и патріархъ словеносербскій.

Бр. 22.

Исказ митрополита Стевана Метохијца на протоколу саслушања у Посољском Приказу, у Москви (Греческ. Дела, 7205 г., № 8).

Послалъ его къ Москвѣ святѣйшій Арсеній Черноевичъ, архіепископъ сербскій и болгарскій и словенскій и всего Иллирика западныя страны патріархъ, изъ цесарской земли изъ города Будина бити челомъ великому государю о милостинѣ и жаловалной грамотѣ съ прежняго отпуску, какова дана была по указу отца ево великого государя, блаженныя памяти великого государя царя и великого князя Алексѣя Михайловича всеа великія и малыя и бѣлыя Росіи Самодержца въ прошлыхъ годѣхъ, тому нынѣ съ 35 лѣтъ и больши, когда былъ на Москвѣ предокъ его святѣйшаго патріарха святѣйшій жъ Гавріилъ Сербскій па-

Digitized by Google

тріархъ, во время пріѣзду къ Москвѣ вселенскихъ патріарховъ. А та де прежняя жаловалная грамота въ разореніе епархіи его згорѣла и послѣ того къ Москвѣ посилки отъ нихъ не бывало.....

— — — — — — — — — — — — — —

А про себя онъ митрополитъ сказалъ, что онъ въ вышеписанномъ Вознесенскомъ монастырѣ при немъ святѣйшемъ былъ архимандритомъ и въ цесарскую землю пріѣхалъ вмѣстѣ съ нимъ же святѣйшимъ, и будучи въ Будинѣ поставилъ ево въ митрополиты на Бѣлоградскую епархію на мѣсто бывшаго митрополита Бѣлградцкого жъ Еледтерія, и нынѣ при томъ патріархѣ ихъ подъ ево властію обрѣтаюца 6 митрополитовъ да 10 человѣкъ епископовъ, а кормятца всѣ отъ христіанъ подаяніемъ. Какъ де тотъ Святѣйшій въ цесарскую область жить прешелъ, и тогда де римскіе жители всякого чина, а наипаче езувиты, чинили христіаномъ въ вѣрѣ гоненіе и поруганіе и неволили ихъ во унію; и не перетерпя такого гоненія святѣйшій патріархъ билъ челомъ цесарскому величеству. Недавно въ венгерской землѣ мукачевскую епископію привели въ унію и епископа ея Евдимія выгнали, и на его мѣсто поставили своего уніатскаго епископа Іосифа. По томъ цесарскій генералъ Штаренбергъ лестію привелъ въ унію бѣлградскаго намѣстника Петронія, обѣщая поставить его бѣлградскимъ митрополитомъ и далъ ему 100 ефимковъ, которые онъ предлагалъ патріарху за свое посвященіе. И хотя патріархъ его не благословилъ, однако, не смотря на то, велѣно ему именоваться цесарскимъ епископомъ и жить въ слободской (? = славонской) землѣ въ городѣ Пакередѣ (? = Пакрацѣ); и какъ де святѣйшій въ тотъ городъпослалъ своего благословенаго епископа Едрѣма ради посвященіа церквей и постановленія священниковъ и того де епископа тотъ отступникъ Петроній того города съ комендантомъ засадили въ тюрьму и держали въ тюрьмѣ съ полгода и едва де того епископа по прошенію святѣйшаго патріарха из того града выс(л)ободили.

И какъ де въ цесарской землѣ получена вѣдомость о присылкѣ царского величества посланника Козмы Нефимонова, и тогда по указу цесарскому сдѣлана святѣйшему ихъ патріарху панагія съ каменьи въ 1000 ефимковъ и тое панагію наложилъ на патріарха самъ цесарь, призвавъ къ себѣ нарочно; да емужъ де патріарху цесарь обѣщалъ давать на прокормленіе по 2000 ефимковъ на годъ.

А та де цесарскаго величества къ патріарху ласка и привѣтство и обѣщаніе ефимками до приходу вышеимянованнаго посланника учинено для того, чтобъ онъ святѣйшій тому посланнику ни о чемъ, такъ жъ и въ принужденіи вѣры не жаловался и ничего на нихъ не износилъ.

А какъ де тотъ царскаго величества посланникъ пріѣхалъ въ Вѣну и при немъ де посланникѣ ему святѣйшему и всемъ при немъ благочестивымъ христіаномъ цесарь и цесарскіе ближніе люди чинили ласковие привѣтства и никому какъ большаго, такъ и меньшихъ чиновъ людемъ римскаго закону надъ ними надъ старцами и надъ бѣльцами вѣры благочестивой людьми никакого утѣсненія и налоги чинить заказано подъ жестокимъ наказаніемъ.

И въ нынѣйшнемъ де (7)205-мъ году въ сентябрѣ мѣсяцѣ святѣйший ихъ Арсеній патріархъ былъ въ Вѣнѣ у цесарского величества и видѣлся съ вышеписаннымъ посланникомъ съ Кузмою Нефимоновичемъ, а что ему какихъ дѣлъ объявилъ, про то онъ митрополитъ не вѣдаетъ, а наказалъ де ему митрополиту святѣйшій патріархъ обьявить здѣсь великому государю о вышеписанныхъ дѣлехъ, что писано выше сего.

Поѣхалъ онъ митрополитъ съ архимандритомъ и съ причетники и съ слушки изъ Будина изъ монастыря своего октября въ 8 день нынѣш-

Digitized by Google

няго (7)205 году и ѣхали венгерскою землею и на польскіе городы на Львовъ, на Броды, на Дубны, на Острогъ, на Полоное и на иные польскіе городы и пріѣхали въ Кіевъ

А какъ они были въ цесарской землѣ въ городѣ Будинѣ и въ прошломъ (7)204-омъ году августѣ мѣсяцѣ близко Бѣлграда у цесарскихъ войскъ съ Турками былъ бой, и на томъ бою Турки цесарского войска побили съ 7000, а цесарскія войска побили Турковъ съ 20.000 и турского пашу и многих Турковъ въ полонъ побрали.

А какъ де они ѣхали Польскими городами и въ Польшѣ смятеніе и бунты и стоятъ поляковъ по селамъ и по деревнямъ человѣкъ по 300 и больши и бывшаго короля маетности разоряютъ и людей бьютъ и грабятъ.

Были тамъ зимою бѣлогородскіе Татаре 30.000 и много грабили и увели въ полонъ. Въ Вѣну будетъ съѣздъ на новый годъ для поздравленія и для думы, какъ вести войну съ Турками.

Съ цесаремъ короля французского обѣщался мирить папа римской, а на чомъ миръ постановитца и вскорѣ ль учинитца, того онъ митрополитъ не вѣдаетъ, только нынѣ у цесара съ французкимъ королемъ миру никово еще нѣтъ.

Какъ де у цесарского величества получена вѣдомость о взятіи Азова города царского величества войсками, и тогда де въ Вѣнѣ и во всѣхъ цесарскихъ городѣхъ былъ великой тріумфъ и стрѣльба пущеная и цесарь зѣло тому радовался и благодарилъ царскому величеству, что тѣмъ съ его царского величества стороны учинилась ему цесарю помочь великая и впредь де онъ цесарь въ помочи на царское величество надѣетца.

Про салтана де у цесаря слышно было, что какъ онъ салтанъ о взятіи Азова города услышалъ и тогда онъ ухватился обѣими руками за свою бороду съ великою ревностію и воздыханіемъ сердечнымъ.

Съ посланникомъ Кузмою Недимовскимъ онъ митрополитъ не видался. А въ привозѣ съ нимъ митрополитомъ къ великому государю святыни: часть мощей святаго великомученика Георгія побѣдоносца, часть мощей святаго Прокопія великаго, крестъ рѣзной на кипарисѣ, 5 свѣчъ ярого воску.

Да тотъ же митрополитъ подалъ въ Посольскомъ приказѣ вышеписаннаго патріарха просительное письмо къ великому государю, да списокъ съ привил(ег)ія цесарскаго, каково дано ему патріарху изъ цесарской концеляріи о вольномъ въ цесарской землѣ христіаномъ житіи, и чтобъ во унію ихъ благочестивыхъ не принуждали.

Бр. 23.

Молбе, које је патријарах Арсеније III. у 1698. и 1699. години упућивао Прокопију Богдановићу Возницину, руском посланику у Бечу и на карловачком сабору (Грческе Дела 7207. г., № 11).

А.

А) Молба од 5. октобра 1698. године.

Бл҃гороннѣйши и Бл҃гочт҃нѣйши Цр҃каго Прѣсвѣтла҃ величатва Государу и великомо҃ни полу мнѣ по сто҃му дх҃у сине и Гдр҃у бл҃гтніи.

Тѣлѣснаго здравіа и дльгодн҃ьставнаго прѣбываніа наипаче дш҃евнаго спсеніа ѿ спсителя нашего Ха҃ вашему бл҃горо҃ію просы по ѡ҃шавію же нашему ѿ црт҃вующаго граа҃ Бе҃ча. Въ мѣсто наше оставшему нашего смѣреніа слутелю завещаніе прѣложили да и поле на ваше бл҃гороному Гдртву на поклоненіе пріиде имеюще въ се много раярителную къ бл҃горо҃ію вашему любовъ е да состалъ би се съ ва велико желаніе име, яко и по мале дне наситн се слакаго слишаніа славное вьси долу къ светлоти кесарскіе армаи сн҃ипустеніе нашее смѣренія по случаю не обрѣтохо се бли яко да притек'ше до именуемаго мѣста Бу-

Digitized by Google

дима или инно коего прилиного мѣста на поклонино посѣщеніе вашему величатву да пріиде. Се рай сслутелна брата митролита е кv Стефана (Метохијца), бившa мало прѣжѣ на поклоненіе високолавнеишаго столици московскыя въ мето наше смѣреніаа да поклонити се има и престaвити четиры стиа чѣлобитна млннія за ихъ же млим' се вашему величатву яко тѣпли хоатае по бзѣ имуще ва. Ве по сто Дха првълюбленни сыне яко прѣмногаго цркаго съдѣловатена управленіа въ прѣбистріе ти памети имаши непрѣстанно. Елмае можеши и о бга дано ти е и нашему ожалованію слаkое утешеніе да на будеши престaвите(ль) и о на млтивное вьси и слаковѣщателное слово пре славною армадею веможами, яко да и ти познаютъ светь нашь прѣтоплеиши Прѣсветло цртвіе ваше бивающеи. Даже и ми въ умилении срца пришаше млтви ко Гу пролити има о блгополазному дѣлу исправленіе и къ славнеишои столи миношаставнаго дотиженіа и намъ смѣнныи поспешеніе да спобимсе виети и посетити ва ння въско у Га Бга проси. Сим же епистолію съврышающе ваше е блгородія тому прѣмлтивому Бгу прѣпоруителное ослоненіе оставлаю надедно. Дано у каще Сечуи мца ѡ е лѣто ,а х ч и. Ваше блгороія

По стму дху оць и Блгомлцъ
Арсеніе Чрьноевичъ
архіепкопъ первоюстиніаскый и патріархъ срьскый рукою властною.

Б) Молба од 18 децембра 1698 године.

Блгочтивому и въ Хрта Бга блговѣном и хртолюбивому Цркаго Прѣсвѣтла величатва ясневелможніи судару и велики послу госпоне Прокопіе Богдановичю млть и ми ѡ Хрта спителя, а ѡ наше смѣренія млтва и блвеніе буди съ ваи ами.

Цркаго прѣсвѣтла величатва ясне веможно ваше гдртво къ блгополуному дѣлу шатвіе долу сътворив'ше смѣренни бо мы оставше мисльны очи на висоту възвеше създателю блгыи и жинь дарователю млтивы спителю млтву дея молю ти се поаждь въстонаго сіаніа сину и наслeнику выш'на сіона блгодньственно прѣбиваніе и блгополаное здравіе съ мнолѣтныи житество и блгонарочитыи кона дѣлу искомому исправленіе о нимже и ми раующесе дхомъ да възиграе тоже по блгонаказателное ви слово о мно раумнаго источника чтныи усть глано имеюще и сами такожде дѣло рабоно до воен'скыи великы престaтело раи мало оставшаго ми пасоства блгоотишно жителство имь изьслествовати устрьмленны шаствіе и до прѣбиватенoны оскудство довоное мѣсто дошаше възлагающе чаателно желаніе яко на прѣвисоко всемощную вишняго дѣсницу пото и на ваше великомощно сударство.

Млабное жалованіе къ синолѣпію осилаемъ и надежное упованіе имее дѣль раи наших опще потребныих по Бжтавных таинь съ слутеле всесошенныи Стефано митролито белиграски Гдртву ти представленыи извѣщеніе бившa. И прочаа нашем роду позеватена исправлены въ притинуто излоеніе не ометающе нъ ревнуите куно и съ некотори дрѣвле знаемость пльну къ на имуще о не же блгозанаа и высокопанаа ми раумь постигнутъ причину биваемую въ скоре може. Въистинну по Бзѣ ва избра блгть прѣстго и животворещаго Дха на ха хотаиственное приложаніе имени наше хртіанско о прѣбоганіе вышня дѣсници подарованно ти есть. можеши о велможни судару помощи сътворити на и врѣме повиганна явъставне приписло ти есть. Дрьзай прочее повино о млтивни нашь заступниче и теeніе блго о рое наше съврьши, яко да блгороное вы име въ нашиı словено-срьскыи хроника написанно въсега въспомняти се има на всакыи и всегданны

Digitized by Google

сты црковны правиле. Сим же Гдртво ваше на блгодѣтелство Бжіе прѣпоруивь остаю Бгомольставни вы Щць. Данно у сты Адрей мца Дѳ ии лѣто Гдне ,ахчи (1698).

Вашего блгородіа по стму дху
Щць и бгомоляць
Арсеніе Чрьноевыи
архіепкпъ Пекскы и патріахъ
срьскы рукою.

В) Молба изасланика Арсенијева протосинђела Атанасија из те исте (1698) године.

Ясне вѣможніи великіи и пномощній посолъ Гдру и защитителю блгоусрни.

Да не бемѣстни многорѣчие обрѣменно вѣможности твоеи ушеса, прямое существо дѣла являю, моля вѣможности твоеи яко да ревностное стѣишаго патриаха желание не оринѣ, но паче мѣду прочими своими саузами многостатиями вомѣстить.

а. Яко да патриархъ словено србски по грамота свободнихъ изданихъ о цесарского величаства нерушимо и невозбранно начелствовати и рода своего православно срскаго миряновъ и клириковъ по приналежещому себѣ дховному праву владѣти и по своеи архипатирскои власти же и повинности блгочастиво строити можетъ безъ всякои препони и прекословия запано римскои цркве и да в ничесо же древняя волность и право у и цесарскими хрисовули обновлено и утврждено в' цесарскои державѣ везде убавится или изменится.

в. Поне наша земля словѣно срская якоже на цесарское вѣличатво бжіею помощию и кровополитни србско народа воеваніемъ обѣщало есть из работи турския нѣсть избавлена, ни мы нашу обетованую землю наследити сподобихося, тѣмже велможность твоя плномощную свою влатъ и на сие саспротрти не вознушаи ся и рѣвностию блгочатія по васему удобию и моности управити потщ(и) да патріархъ словѣно-србски и првоюстинијскаго щчаства своему престолу преданъ бити можетъ и аще и под цесарскою властию сый якоже прѣже изгнания своего наро православніи мирскаго и духовнаго чина тако и по сихже в' турскои области наказуетъ и законо стія воточнія цркви владѣтъ данъ на црковніи и духовніи чинъ налагати. Устрмили се Турци не точию противу обичаемъ древнимъ, но и са разорениемъ закона своего смишленого о мухамета, их лажепророка, котори правилно имъ возбраняетъ данми озлоблати кли црковни хритянски. Стенат же по симъ неудобносимои дани игомъ не точию народа словеносрбского чинъ духовни, но и всѣхъ четверопрлни патриарховъ епархия и воздихаемъ защищное облегченіе получити предстателствомъ Великаго Гдара и цра московского якоже своего князя утѣшенія, сей бо црствуетъ истини ради и кротости и правди и на се нѣ, яко на камени вери (Петръ бо естъ), основаніе цркви полагаетъ Хс за егоже длгоденственное на земли и вѣчно на нбсѣ цртвование все православие безпрестанно мо ися, велможност же твоя сего великаго монархи персону или ипостасъ изобразуя прими блгоусрдно сіе челобитие и внеше о бѣдъ спси и услиши ни в он же днъ призиваѣ тя, еяж ради бгостинѣ Бгъ прославитя и дготою дни исплнія, миже пребудѣ ве(л)моности твоеи всегдашни бгомолци. ,ахчи (1698 г.).

Адданасіе протосингелъ о патріарха прислати к велможности вы в челобитія образъ и всегда понизно усрдни ви бгомолацъ.

Г). Писмо патријархово без датума.

Преблгочастивеишему, превсличаишему и препълномощнеишему московскаго вселенства царскому посланничаству, до лице земле смерено че-

Digitized by Google

лом бијуће просили да ва превелики свои срочно изложенијахъ или рекомие и пункти ка пресилному двору ветхаго Рима кесарству двеми или тріми срочно изложенними пунктами и прилежно потребователна дела о устроении православнаго нашего народа славено сърбскаго и тогожде рекомаго народа биваемой държавнои земли ради вождолевания ва местима да бивают нижаишим покорним смерением премилостивнеише ѡветоваздавание ожидаю вашему пресветловеличаишему и пълномощнеишему посланничаству.

Смерено покорни бг̃омолабни служител първо-Іустинианской цркви архиепископ и васего васточнаго Иллирика Патриарха Арсение Черноевичъ рукою властною.

Д). Молба јеромонаха Атанасија од 1 марта 1699 године.

Ясне в' Бз̃ѣ вѣлможніи велики и полномощніи посалъ Гдр̃у и защитителю блг̃оуср̃ни.

Колѣнопріклонно челом бію ясности твоеи якожбо рѣчная устремленія вселят град бж̃іи тако природная влчнеи ясности твоеи тила блг̃остиня нас увеселятъ ею по обичаю слнца лучезарни свои втеченіе в'селенную озарющю и оживляющаю блговолител'не требующим защищения и помощи присещати рачишы сего ради на всем и блгодеянми твоими м(о)ля молу ти се рапростри щедроти твое и на прѣдлежещее прошеніе.

По мимошаши скрбѣхъ наши ѡ агарѣновъ и помишлению ѡ прѣстола своего стеишаго патріархи странствующу ему в сих инородни(х) странах и не имущу гді глави подклонити вопросивъ ѡ цесарского величаства единое знаменитое место, идеже би возмогавъ црков водрузити и монастиръ создати, да би возмогалъ собрати расточеная во едино и просимое ѡ цркого величаства получивъ скудости же имѣния нужди належащеи к таковому соделованию произволивъ некоих ѡ братіи послати милотини ради в'землю седмиградскую и ка благочастивому кнѣзу волакому и получивше таковую помощъ ѵ в̃х̃ камени соли, тая бо земля симъ ѡ бга даром наипаче изобилуетъ, того ради желающе ѡ цесарского величатвия свободную грамоту без свакои турбации вишерѣченную солъ принести до своих краевъ искомое же касно получающе сего ради проливаем моленіе наше и челом бию пред лицем ясности твоеи, да би ходатайствене по належащои цесарскои челобитки юже прѣдаю ясности твоеи пл̃номощним ходатаиствомъ ясности твоеи желаемую грамоту или пасошъ ѡ дворские цесарские комори получилъ и гъ бгъ за сие защителство и блгодеяние дает ти блгодетъ возблгодетъ сторицею и нбси и тоиже гъ в егож десници длгота житија и лѣта живота в шуицѣ богасво и слава, десницою да поставит ясность твою одесную себе, шуицею жъ подаст ти богатство и славу земную и длготою дни исплнит те. Ясности твоеи

пребуду всегдашни и смирени робъ.
Подалъ великому послу іеромонах Аданасіи, Марта въ 19, (7)207 въ Вѣне.

Ђ). Остале недатиране молбе Арсенија III.

а). Милителное прѣклоненіе вашему вѣличаству представляю, егда же божеставнаа бг̃одть въ страну сію на по(мо)щь нашу и теплое предстателство принесла будите намъ управителы сего представляемаго вамъ нашего дѣла челобитное поклоненіе сътворивъ смѣренни бг̃омолцъ твой млит ти се.

Въ прьвеи яко да подъ игомъ турскаго насилствія стенющеи четворопрѣстони учителіе вселенскыи съ всеми црьковнаго съгласіа клиросом от скор почаншаго данка и тешко наложившаго на ред дховни ярма иже отъ постанія лажепророка ихъ татарскаго Мухамета, та-

Digitized by Google

кова не бивала сутъ. Мл҃им се да Бг҃омь подарованим ти гдр҃скымъ промотреніемъ сіа конацъ нн҃я пріимут, яко да познати те иматъ въселенна теплаго ходатаа и въ споминяніе в'си сътворити, яко от въсточнаго прѣстола вашего прѣславнаго възсія нам блг҃одть вѣчнаа.

Въ второе такожде мл҃имъ вашу велможность. яко прьвее потрѣсеніа нашего и прѣстола своего оставленіа бившаа іепархіа подъстоещаа подъ србско-словенскаго патріаршаства столу всепристойня іепархіе и местніе дрьжави, которе биле сутъ наше и паки нына подъ нашему цр҃ковному управленію и подобному повинованію челобитно мл҃им се отъ велможности вашеи прѣмудростію плъна разума такови вѣчни поменъ утврьжденно утемелыт се.

Третіе ж дѣло такожде мл҃им се отъ величаства вашего да блг҃одѣтно устроенно явит се отъ свѣтлости цесарскіе данне намъ прѣвелегіе и утврьжденіе въ нихъ обещаніе цр҃кое. А нына паки мл҃им се вѣчное потврьжденіе на нихъ да въспріимемъ, яко свѣтлости цесарскіе обѣщаніе темелытое и вѣковное кореніе, да въспріимитъ и вѣчне намъ цр҃ске грамоте и нашимъ по насъ потомкамъ да будутъ.

Къ сим же и се мл҃еще се велможности вашеи представляемъ, яко по врѣменному слученію Богомъ изволителному и земли нашего щ҃аства не въспріетію достигше отъ прѣмилостиваго цесара намъ и нашему общему роду мѣстожителства ради въ едну страну да проукажет се въ немже сбравше се съ всемъ моимъ сербскымъ родомъ жителствовати безмолвно да начнемъ до Богу промислителнаго о насъ здравіа мл҃еща се тому милости плънному Бу, яко да подастъ вашему величаству въ семъ вѣцѣ вса по сердцу вашему и исправленіе славнаго ви поселскаго содѣлованію блг҃олѣпно, а въ будущемъ вѣцѣ увезеніе вѣнцемъ царства небеснаго.

б), Понизно молым,

Яко да ваше плъномощное государство синолѣпнаго ти усерьдственнаго хотенія любвыи рукописателною епистолію отшлетѣ како великоме елчіи . . . . . еѵ҃ендіи блг҃ороднѣшему господину Маврокордакію миростроителнаго ради грамотомъ утврьжденіа по прѣжднѣму ми съдржанію прѣстола нашего ипекскаго. Паки и ныняшнѣ обладателыи святаго оного мѣста съ всеми подлежещими ему да произволит се. И самому мнѣ да блг҃оначнут дати хатишерив произволителный ради възвращенія моего въ светъ въ свой патріаршаскій прѣстолъ.

Славимого҃ въ триѵ҃постасномъ бж҃ествѣ Бога слова нѣусапними мольбами дневи и нощи прошу, яко да благоизволитъ и нас сподобително съчинит виденію и поклоненію въ плъти суще телѣснима очима високо славнѣйшаго Θрону трѣтіаго Рима великаго и царствующаго града Москву смѣрености нашеи цр҃ю и Гдр҃ю прѣблг҃одѣтелнейшемъ.

Сих же више въспоменутих дѣлъ дѣйства слово до слова пунктомъ сложеных въпрѣди на благость въсемощіе имѣющаго Хр҃та възлагаю тоже и на синолѣпнаго ти плъномощнаго ходатайствователь и христолюбнѣйши судару, даже и ми въ умиленни пришадше дневи и нощи мл҃тви проливати имамъ, яко да подасть вамъ всемогый Хс҃ Гь в семь вѣце по ср҃цу вашему, а въ будущемъ животъ вѣчный и царство небесное въ бесконачные вѣки Аминь.

Вашего великоможнаго государства по ст҃ого Дха богомолственный оц҃ь.

Смѣренны Арсеніе Чрноевыч, архіепископъ пекъскый и патріахъ Сербскый.

в). Плъномоштству вы҃ представляю.

Прѣсвѣтлеишему цр҃ьскому възвишенъству надеждно опоручаем се, ниже написавши се смѣренни богомоляцъ съ всемъ опще словено-сръб-

Digitized by Google

ского народа по Бзѣ наша надеждо, не удаляите насъ забвеніемъ въ западной странѣ землѣ пристоещимъ нына, рукопомощную бо высокозацнѣю дѣсницѣю въ сѣньотишную насъ приваспокоите, мошну же вы сущу отъ всемогущаго волности, даже и мы подъ високопарнаго орлу благохладне лѣтающими крили животь свои бголѣпне въ васточнаго православіа столпе непоколебне да напитаемся.

Божественой бо волы аще произобилуеть хотеніе шйрочаишаго мира устроеніе црьскаго прѣсветлаго величаства хотеніемъ унапрѣдущи съдействовати се. Молебнѣ мили се дѣемъ високославнейшему црству того съмирителнаго потвръжденіа въ неотчаателы да не случим се. Нъ благоувѣтливы Богомъ тои проичинителни миръ и нашему понизенству въ исплъненія благоотишіа да благо прорастетъ.

Паче же благо-получія тоя да прозебнетъ въ двоя . . . . . и сущимь въ васелѣннеи духовнаго събраніа о Хртѣ нашему братству, иже подъ игомъ Амири турскомъ цари стенющима въ избавителная прѣсеченіа нѣправдомь наложеннаго спензнаго въздаваніа. Иже въ кроникахъ яко еллино-грецкыхъ, тако и славено-сербскыхъ моя вѣчно подушная управленіа и топлаго солнца обьясненія въ писанни поменъ вѣковати съчиняется;

Великоможства вашего смѣренни бгомолствователь архіепископъ первоюстиніаньскыи и словено-сербскый патріархъ Арсеніе Чрьноевичъ.

Б). Писмо Вознцина турским посланицима.

Переводъ съ латинскаго письма, даннаго къ турскимъ посламъ о патріархѣ сербскомъ.

Челобитно умоленъ отъ пречестнѣйшаго господина патріарха сербскаго Арсенія Черновича, еще вашимъ изяществомъ надежно предлагая дружебно прошу, яко да вашимъ защитительствомъ тоижъ патріархъ сербскій, а своему и древнему архіепископско-патріаршескому престолу предается и вся достоинству сему приналежещая власть, права и хрисовулы по прежнему состоянію въ его тамо будущую безопасность и безбѣдство паки возвратятся тожъ о семъ ревностно настою, яко да народы православіе наше исповѣдующіе отъ превысокаго государства милостиво учреждаются, такожде и дань на клиръ цероковный нашего жъ закона наложенная противу прежнему обычаю отнюдь да отъимется, яко да не по сихъ сицевыми тяжкими податьми жмется санъ церковный и сія суть, яже аще позволитъ свѣтлая Порта веліе росположеніе къ будущему миру устроити и трудности по премногу умягчити.

Бр. 24.

Два документа патријарха Калиника I. (Греческіе Дѣла 7205 года, № 8).

А). Синђелија дата митрополиту требињском Нектарију 5. октобра 1693 године.

Калиникъ милостію Божіею архіепископъ ікперскій и всѣхъ Сербовъ и Болгаровъ патріархъ.

Смиреніе мое пишетъ въ богохранимую епархію Пріанболъ (?= Прѣполь), въ богохранимую епархію Плевля и въ богохранимую епархію Чайничъ и въ Фоча, Невесинъ, въ Церницу и въ Мостарь и въ Блягая и въ Габеллу и въ Столацъ и въ Любинискъ и ко всей Герцеговини, перво преподобнѣйшимъ игуменомъ и проигуменомъ и священноинокомъ и всечестнымъ протопопомъ и попамъ и благовѣрнымъ князьямъ и къ монастыркамъ и прочимъ христіаномъ, всѣмъ общехристоименитымъ людемъ великимъ и малымъ, которые живутъ въ православной вѣрѣ и которые повинуются закону Божію и нашему смиренію миръ и милость Божія и покровъ пречистыя Его матери и помощь свя-

Digitized by Google

тыхъ сербскыхъ просвѣтителей Симеона и святителя Савы и Арсенія и всѣхъ святыхъ и нашего смиренія благословеніе буди со всѣми вами правовѣрными. И по семъ вѣдомо буди, что посылаю къ вамъ владыку нашего киръ Нектарія и вдахомъ ему и благословихомъ и рукоположеніемъ да будетъ вамъ владыка и вручихомъ ему вышереченную епархію съ царскимъ указомъ и привил(ег)іемъ; вы же благословенніи христіане, яко лѣпо есть пріимите и любовь покажите и честь ему подобну творите и за владыку держите, понеже посылаемъ его къ вашему христолюбію вмѣсто образа нашего, да вамъ законъ совершитъ по закону Божію и по преданію святыхъ богоносныхъ отецъ и по уставу святыхъ апостолъ и да наказуетъ васъ по апостолову глаголу, — якоже сыны свои; вы же лепо его слушайте и лепо ему повинуетесь, якоже своему отцу; еже разрѣшитъ на земли, то будетъ разрѣшено и на небеси и еже свяжетъ на земли, будетъ связано и на небеси; того ради подобательно повинуйтеся закону божію и владыце и милостыню ему подавайте по произволенію и по силѣ и отъ усердія вашего и мало и много, понеже нынѣ есть вновее владыка сей и для того помозите ему въ настоящемъ времени, понеже и Соломонъ глаголетъ: не оскудѣйте добро творити, дондеже рука ваша можетъ; а буде которой изъ васъ преслушаетъ сіе нашего смиренія рукописанія и не покоряется нашему владыце, калугеръ или попъ или мирянинъ или милостыни не подастъ, и таковий не успѣетъ во благая, но имать пріяти лютую клятву со отлученіемъ; но закону Божію повинуйтеся и владыку вашего достойно чтите, яко да пріимите благословеніе, а не клятву и яко да будетъ на васъ благодать пресвятаго Духа всегда аминь. Въ лѣто отъ бытія 7202-го, а отъ Рожества 1693-го мѣсяца октоврія въ 5 день, индиктіона 8-го. Писася сіе писаніе для всякаго утвержения и сохраненія, владыцѣ киръ Нектарію въ руце въ монастырѣ патріаршескомъ.

Б). Позив митрополита Нектарија на сабор, писан 3. априла 1695 године.

Калиникъ милостію Божіею архіепископъ Пекинскій и прочая патріархъ.

Смиреніе наше пишетъ ко преосвященному митрополиту святѣйшіе митрополіи захлымскія къ киръ Нектарію миръ и благодать Божія буди съ тобою; и по сихъ аще желаніе и любовь имѣеши, еже разумѣти о святѣй велицей церкви сербского престола и о нашемъ смиреніи, Божіею благодатіею и тогожъ рождшія заступленіемъ по се число здраво и мирно живемъ, а напредъ какъ Богъ изволитъ, а святая и великая церковь Божіею помощію великое суще совсѣмъ устроена; паки вѣдомо тебѣ буди по обычаю архіерейскому, да пріидете на саборъ на Вознесеніе и да будете здѣсь не замѣшкавъ, но на время да пріидете, понеже имѣемъ собесѣдованіе, а наипаче и сами знаете. что мы здѣсь имѣемъ какую нужду, зане царь перемѣнился и по земли не дають воли намъ ходити, пока мѣстъ не перемѣнимъ жалованную грамоту, и мы будемъ ждать здѣсь тебя въ монастырѣ, чтобъ ты пришелъ и объ дѣлѣ обще стояти, того ради пишемъ къ тебѣ, пріиди и привези потребная по тому что видишь та грамота теперь не годится. И ты открой очи и уразумѣешь, иного не сотвори. Писано въ лѣто 7203-е мѣсяца апрѣля въ 3. день въ Пекѣ.

Digitized by Google

ЛЕПАВИНСКИ ЦАРОСТАВНИК

ПРИКАЗАО И УПОРЕДИО ГА СА ЖИТОМИШЉИЋСКИМ ХРОНОГРАФОМ, КОЈИ ЈЕ ШТАМПАН У ГЛАСНИКУ XXXII., СТР. 239—277.

ВИСКОП

НИКАНОР РУЖИЧИЋ

ПОЧАСНИ ЧЛАН СРПСКО-КРАЉЕВСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

Бавећи се прошле зиме у Загребу и његовој дивној околини, имали смо прилике да видимо и прелистамо приличан број разних рукописа српске редакције из средњега доба, који се сада налазе у књижевној благајници Југословенске Академије, и ћелијама лепавинскога манастира. Међу овима има их који су већ штампом приказани ученоме свету; ну, већина их је који још нису видела угледали.

Ми смо све ове рукописе с највећим пијететом и марљивошћу прелистали и регистрирали, исписавши из њих све главне записе и белешке, те ћемо их првом згодом објавити у штампи. А за сада смо намерни, да овом приликом, помоћу Краљевске Српске Академије, прикажемо ученом свету само један интересан **Цароставник**[1], о коме се до сада није ништа знало.

Истина, овај је цароставник сличан неколицини рукописа, српских и руских ове врсте, као што су они сви у опште више мање један другом слични; али смо ипак, упоређујући га са неколико других летописа — цароставника, који су још необјављени, а налазе се у Југослов. Академији, приметили, да се овај наш у млогоме одликује од других. Он има нарочите сличности са житомишљићским хронографом, који је приказао поштовани научник Н. Дучић, архимандрит[1], и са руским летописом, који је објављен у „Зборнику словен. и рускихъ сочиненіи и статей“ (1869. год. Москва); али ипак има толико варијација и допуна, да смо нашли за умесно приказати га ученом свету. Ово чинимо нарочито и с тога, што овај рукопис има 121 зачело (главу), док други толико немају; а чинимо то и с тога, што се у неким речима и граматичким особинама и правопису разликује од других, те ће филолози за своје студије моћи наћи нове грађе. Сем тога, овај рукопис још може дати литерарном историчару поучан поглед у начину рада наших монашких књижевника средњега доба. И ми га у циљу том не само приказујемо свету онако какав је; него смо још упоредили његове наслове зачела са насловима главâ житомишљићског хронографа, као и текст нашег рукописа, што се односи на нашу српску историју и родословље наших краљева и царева, те смо и разлике њихове како у садр-

[1] Рукописе ове врсте наши стари, и у опште сви словенски писци, називаху разним називима, као: Летописи, Цароставник, Пролог, Повест, Тројадик, Хроника, Хронограф и т. д. (види Književnik II str 230—241; Rad Jugoslov. Akad. knjiga XIII; Обзоръ Хроногр. руской редакціи — Москва 1866. године, Гласник XXXII). И писац нашег — лепавинског — рукописа назвао је ово своје дело: **Тромдикь, сиѣ рече трицарственикь** (види лист 120. *а*); а на једном месту назвао га је опет: **Прологъ** (види лист 117. *а*). — Нама се свиди да им најбоље доликује назив: „Цароставник“, пошто највише и говори о царевима и владаоцима, те смо за то и задржали ову реч и назив у овом нашем приказу.

[1] Види Гласник XXXII, стр. 239—277.

Digitized by Google

жини, тако и у писању појединих речи истакли. А ради лакшег увиђаја разлике, ми смо, поред текста и појединих речи нашег летописа, одмах ставили и текст и речи житомишљићског хронографа, где се овај од првог разликује, те се тако лакше могу уочити разлике.

Овај цароставник — лепавински рукопис — писан је на хартији средње осмине, а редакција је чисто српска из XVII. века. Има свега 15 табака (по 8 листа) и по (четири листа не пуна). Листови су дугачки 20 см., широки су $15^1/_2$ см. Врста има на једној страници 26 са дужином од $9^3/_4$ см. Писан је уставом средњим (висина писмена $2^1/_2$ мм.), лепим и читким, и лако се чита. Рукопис је био повезан тврдим корицама омотан кожом; ну, сад су корице због старости изломљене. Од рукописа сада не достаје први лист. По „сказанію главизьнамь“, које се при крају текста налази, у почетку не достају ова зачела:

Зач. а́. **О Адамѣ како роди Сѳа, и премудрости Сѳокон**; и

Зач. ќ. **О родословѣ и по колико лѣть жише ѿть Адама до потопа.** —

А судећи по истоветности овога рукописа са житомишљ. хронографом, може се с поузданошћу тврдити, да нашем рукопису не достаје цело прво зачело, (које и у житомишљић. хронографу носи наслов: глава а́. **Начєло лѣтописа и ѡ Адамоу и Сѳѣ**) и другога зачела, (које у житом. хрон носи наслов: глава ќ. **Родословїє и мєсо и вино**) до речи: **имѣже двѣ жене. Адьда роди Ѡвида и Ѡвала** итд. Остало се налази све потпуно, и не оскудева ни једне речи.

Врло је велика штета што нема никаквога записа, нити какве белешке, које би пружале доказе за време и место, где је рукопис писан; а још је већа штета, што се не зна лице које га је писало. Међу тим, по свему судећи, могло би се закључити, да га је морао писати врло научен и вешт и вредан књижевник. Јер, ако је он и сличан некима, ипак се може тврдити, да га није само преписивао, него да га је састављао из разних рукописа и извора. А извори су му могли бити они исти, који су били и другим писцима овакве природе списа. Истина, он не спомиње изворе из којих је црпао овај свој спис, као што то чине други, и као што за себе вели житом. хронограф: „**ѿть многихъ книгъ прѣвєдохъ къ нѫкодѣ, хотєштє исправою книгѫ ѹкрасити**“, те би се из тога могло извести, да је он ово своје дело од некуда само просто преписао; али, судећи по многим подацима и разлици, не би се та претпоставка могла никако допустити. За то смо мњења, да је овај рукопис састављен из неколико других списа, а не да је прост препис.

При преписивању онога, што ми овде истичемо, држали смо се строго оригинала. Само смо, по већ усвојеном за овај посао правилу и обичају, одступили од оригинала у следећем: испунили смо скраћене, а одвојили састављене речи; сопствена имена исписали смо великим првопочетним писмом; апострофе у речима заменули смо танким јером (ь), а писмо щ са шт; неправилно употребљене знаке интерпункције избацили смо, а ставили смо их само тамо где су они преко нужни. Све смо ово учинили, да би се штампан текст могао лакше и појмљивије читати.

Што се реда тиче, ми смо најпре исписали сва зачела редом са њиховим насловима и са првопочетним врстама самога текста, означивши и редни број зачела и листове где се то налази, и упоредивши све наслове нашег рукописа са оглављем житомишљић. хронографа који је у XXXII. Гласнику штампан. За тим смо упоредили цео онај текст, који се односи на српску историју, са текстом житомишљић. хронографа, истакнувши разлике, које смо међу њима (текстовима) у речима и правопису ових опазили. Ово смо учинили у нади, да тај посао не ће бити са свим од штете, и са уверењем да ће он послужити у корист историцима и филолошким стручњацима.

* * *

И тако у овом лепавинском рукопису има ово:

На листу 2. α. продужује се друго зачело (или глава), у ком се излаже родословље од Адама по књизи „Битија“, а које зачело у „**Сказанію**

Digitized by Google

главизмалъ“ гласи: „О родословии, и по колико лѣтъ жише отъ Адама до потопа“; а које опет у житом. хронографу носи наслов: гл. к̑.„Родословіє и мѣсо и вино“.

На том истом листу β. наставља се зачело г̑. и говори: Ѡ стльпотворении. Прва врста овога зачела гласи: Мнѡжьство оубо уловѣкъ послушавше сѵѣтнаго. . . . . У истом зачелу листу 3-ем α. говори се и: Ѡ Єверє; и прва врста од овога гласи: Єверь же єдинь бысть отъ кѵзи свободь. . . . . Ово зачело код житом. хронографа истакнуто је у глави 3-ћој овако: „Ѡ стльпотворении и ѡ Єврєє“. — Сигурно је погрешно „Єврєє“, јер треба „Єверє“. —

На листу 3-ћем β. налази се зачело д̑. и гласи: Ѡ родословїю по потопѣ. Прва врста гласи: Сиѳь сынь Ноєвь жить ф̑. (500) лѣтъ. Арфаѯадь сынь Сиѳовь. . . . . У житом. хрон. наслов је овога зачела овакав: „Ѡ родословїи, потопѣ отъ стльпотворенїа“ (стр. 242)....

На листу 4. β. Зачело є̑. Ѡ Авраамє. Прва врста му гласи: Нахорь сынь Серѵховь родї Ѳарѵ, и жить лѣтъ рк̑ѳ. (129). Ѳа[ра] . . . . Код житом. хроногр. стоји: „Ѡ Авраамѣ и ѡ Лотѣ“ (стр. 242).

На листу 5. α. зачело s̑ стоји: Тлькованіє ѡ свѣтѣи троицы, иже ѩви се Авраамѵ. — Прва врста овога текста гласи: Многы оубо отъ свѣтыхъ въ новѣи благодѣти писаше, ... У житом. хрон.“ наслов је исти (види стр. 242).

На листу 7-ом зачело ѯ̑-є. и наслов је: Ѡ раю. — Прва врста гласи: Ран же єгоже на вьсто[цѣ]. Такав је исти наслов у житом. хрон. у 7-ој глави.

На листу 8-ом α. зачело и̑. Сказаніє ѡ ѵетирехъ великыхъ морахъ въ кратьцѣхъ. — Прва му врста гласи: Нрьвоє оубо великоє море наѵинаєть отъ уловѣхъ . . . . . Код житом. хрон. исти је наслов, само нема последње две речи: „въ кратьцѣхъ“ (в. стр. 242).

На лис. 8-м β. зач. ѳ̑. Покѣсть ѡ сьѯданїи и попле(нїе)нїи троискомь, и конаѵьнѣмь разорении его, єже бысть при Давидє цари Іоѵдєнскомь. глава р̑s. — Прва врста овога наслова гласи: Бѣше въ прьвыа времена царь некы именемь [Придѣшь]. . . . У жит. хрон. овог наслова нема; а глава 9. гласи: „Ѡ родословїю исраильскомь“ (види стр. 242).

На листу 12-том α. зачело і̑. и гласи: Царьство Єльлинь вечєрьнїихъ, иже въ (тако стоји и ъ и ь). Рїимє, и чєсо радї, Италїа нарицаше се Рїимьскаа страна и живѵшти въ нюи Латинє чєсо радї нареченни быше[1]. И оубо прочєю да спишемь твьрдѵю и крѣпькѵю римьскѵю силѵ, отъ кѵдѵ наче се и ѯемли вдрьжаше вьсє ѡ Єнїи (сигурно је ѡ Єнонїи). — Прва врста од овога наслова гласи: По троиснемь же плєнєнии, єже бысть при Давидє цари иѵдєи[скомь][1]. — Код житом. хроног. је наслов 10. главе овакав: „Ѯачело сѵдїамь Їсрьлєвимь“ (види тамо стр. 243).

На листу 14-том зачело а̑і иде наслов: Царьство Ромилово прьваго цара Римѵ, и ѡ сьѯданїи Рима града, єгоже начєло царьствїє бысть въ лѣто в̑і Нєѯєкїє цара Іоѵдєнска. — Прва врста текста гласи: Ѳмарьшѵ же оубо Їошѵ (тако пише), Ромиль дошьдь до неко[его градьца].[2] — Код хронографа житомишљићског место горњег наслова у 11. глави стоји: „Ѯачело царсткомь Їсранлєвимь“; а о царству Ромиловом говори у својој 19. глави и наслов је: „Царство Ромово прьваго цара Рїимѵ“.

На листу 15-том α. зачело в̑і: Царьство прьво Ноѵлїа Кесара. — Прва врста овога гласи: Въ лѣто ѕ̑ѳѵѳ (5440) да скажемь оубо проѵєє отъ кѵдѵ проѯ[ва се кесарь].[2] Житом. хрон. главе 12-те је наслов: „Царство Давидово“.

На истом је листу и страни и зачело г̑і и говори: Ѡ крьштєнии Господнии і ѡ Їѡ-

[1] За што се становници Рима називају Латини код житом. хрон. говори се у гл. 18.: „Ѡ Италїи и чисо ради Латини зовѣть се“.

[2] Што је угластом заградом ограђено прелази у другу врсту.

Digitized by Google

аньнє прѣдитєуи. — Прва врста гласи: Къ лѣто ,є̄.ф̄.л̄. (5530) въ є̄і. лѣто Тивєрїа кєсара прїи[дє]. — У истом зачелу и листу β. има још и овај наслов: Сїє пишєть Їωсифь Єврєинь ω Прѣдтєуи нарицахѫ оуѕо єго ѕа жєстокоє житїє и нєωбыуьноє ньрава дикы, си рєуь дикы. — И прва врста овога текста гласи: Бѣ жє рєує тогда нѣкы мѫжь хождашє по Ноудє[ωхь]. . . . Овога наслова нема у житомшљ. хронографу; већ место њега у гл. 13. стоји: „Царство Соломоново“ (в. стр. 242).

На листу 16-том β. иде зачело д̄і и наслов му је: Раѕдрѣшаєть сьнь Прєдтєуа Господнь Їωань Їродѫ Филиппѫ. — Прва врста гласи: Їродь Филиппь сы въ своєи власти сьнь видѣ . . . . За овим текстом на истој страни има наслов: Сїа ωть житїа прѣдтєуєка, и прва врста гласи: Бѣшє жє въ днѣхь ωнѣхь царьствѫє Їоудєєю Аньти[па]. . . Даље на 17. листу α. у истом зач. стоји наслов црвеним словима исписан, као што су и сви други наслови, овакав: Їωсифово; и прва му врста гласи: По сихь жє Аньтипа Їродь поєть женѫ...; а после овога текста на страни β. иде овакав наслов: Ѡть житїа Прѣдтєуєка; и прва врста гласи: Слышавьшє жє оуче[нициı єго]. — Код житом. хрон. ових наслова нема; а место њих у 14. глави говори: „Ѡ раѕдѣлиєнїю царства на двоє“.

На листу 18-том β. иде зачало є̄і и наслов му је: Свѣдѣтельство Їωсифа Єврєанина ω Хрїстѣ и ω Апостолѣхь Єго. — Прва врста: Сьи Їωсифь [аштє и нє свѣдѣтельствѫєть сє въ писании, ако съвръшєно]. . . . 15. глава житом. хронографа гласи: „Ѕаучєло царьствомь Исрьиляєвомь нхь Самарїи“; а у својој 22. глави говори о горњем наслову (види напред).

На листу 20-м α. у истом зачелу има и овај наслов: Ѡть Їсаіє пророуьства. — Прва врста овога наслова гласи: Велики ко [Їсаїа пишєть ω страсти Спасокє]. . . .

На истом листу и страни иде и s̄ı. зачело, коме је наслов: Ѡ распѣти Хрїстовѣ. — Прва му врста гласи: Распѣть жє бысть Господь нашь въ лѣтѣ ,є̄ и ф̄. и л̄г (5533)... У житом. хроногр. овога наслова нема, а у 16. глави његовој стоји наслов: „Ино царствїє єврєиуьскоє“.

На листу 20-ом β. зачело је ѕ̄і: О капапетаѕьмє, сказаніє Їωсипа Єврєанина. — Прва врста: Вънѫтрь жє црькы бѣшє ωть сѫхаго ѕлата . . . . — Код житом. хроногр. место овог горњег наслова стоји у 17 глави овај „Царство Алєѯандра Македоніанина“.

На листу 21-ом α. зачело н̄і. и говори: Ѡ вьскрьсєнии Хрїстовє, тогожє Їωсипа Єврєанина. — Прва врста почиње: И по погрєбєнии нєωбрѣтаємаа въ гробє глаголахѫ . . . . У житом. хроногр. стоји у 18. глави овакав наслов: „Ѡ Италїи и чєсо ради Латини ѕовѫть сє“. О овоме се говори у нашем летопису у зачелу 10 (види натраг).

На листу 22-гом α. следује зачело ѳ̄і, а оно стоји записано ѳ, што је сигурно погрешно. Наслов му гласи: Царьство д̄. Гаиєво. — Прва врста гласи: Въ лѣто ,є̄.фл̄н, (5538). по Тивєрїи царьствова Гаиє, иже... У гл. 19. житомишљ. хронографа наслов је: „Царьство Ромоко прьваго цара Рїимѫ“. О овоме је у нашем цароставнику говорено у 11. зачелу; а опет о царству Гаија житом. хрон. говори у 24-тој својој глави.

На листу 23-ћем α. зачело к̄. има два наслова. Први је: Царьство є̄. Клавьдїєво, иже царьствова въ Риме граде; и прва му врста гласи: Въ лѣто ,є̄. фл̄в (5542)... А други наслов на истој страни гласи: Їωсипа Єврєина ω апостолєхь; и прва му је врста: Пакы Клавьдїє своє властєлє послань... У житом. хроногр. горњи је наслов изложен у глави 25.; а у овој је изложено то, што се у нашем цароставнику налази у 12. глави; а наслов 20 главе житом. хрон. гласи: „Научєло царьствомь рїимскыхь кєсарь“.

На листу 23-ћем β. зачело к̄а. Царьство Нєроново въ Риме, и Ѡ прѣставлєнии прѣсвѣтїє Богородицє. — Прва врста гласи:

Digitized by Google

Къ лѣто ,є̑.фн̑ѕ. (5557) по Клавьдіи же царьствова Нероньсынь его. . . Мало ниже у истом зачелу а на листу 24. α. има још један наслов и гласи: Ѡ вьѕдвиженіи хлѣба. — Прва врста овога зачела гласи: По страшьнемь въскрьсеніи Господни, єгда научихѫ Апостолы..... У житом. хроногр. глави 26. изложен је овај наслов и пише се: „Царство с̑ Нероново“, а нема речи „въ Римѣ“ ни другога наслова „ѡ вьѕдвиженіи хлѣба“, а у житом. хроногр. глави 21. наслов је: „Ѡ крьштєніи Господни и ѡ Іоанѣ Предьтечи“, о чему се говори у лепав. летопису у зачелу 13.

На листу 24-том β. зачело кв̑ и наслов му је: Ѡ Симонѣ Кльхвѣ. Прва врста гласи: И пріиде Апостоль Петрь въ Рімь, бѣ же тъ Симонь. . . . У житом. хроногр. у 22. глави изложен је наслов тај који је у лепав. цароставнику изложен у зач. 15. и гласи: „Свѣдѣтелство Іѡсифа Єврєина ѡ Христѣ и Апостолѣхъ;“ а горњи је изложен у глави 27. и гласи: „Ѡ Симонѣ Кльхвѣ“.

На листу 25-том α. стоји зачело кг̑ и наслов му гласи: Ѡ оубієніи Іакова брата Божіа. — Прва врста: По сѣмь же въ праѕдникь [Пасхи]. . . . У жит. хроногр. ово је изложено у 28. глави и стоји овакав наслов: „Ѡ оубієніи Іакова брата Божіа“.

На листу 25-том β. зачело кд̑. и говори: Царьство ѕ̑-є Галѣвино ѳ̑ мєсєць и гі дьни, єгоже оубн Ѡфонь; Царство и Ѡфоново трі мєсєци и и̑ дьни, єгоже оубы Тилїє (м. Вителије); — Царьство ѳ̑-є Тилїєво иже царьствова лѣто єдино, съи оубієнь бысть ѿть воинь; и Царьство і̑ Єуьспасїаново. — Прва врста овога текста гласи: Къ лѣтѣ ,є̑.ф̑.оѳ̑. (5571) и поль по Тилїи царьствова Єуь[спаснань].... Код житомиш. хроногр. има у глави 29. овакав наслов: „Царство ѕ̑. Галѣсово“ а његова 24. глава говори: „Царство д̑. Кєсара Гана“.

На листу 26-том α. зачело кє̑: Трєтіе пришьствіе Титово на Іерусалимь. — Прва врста гласи: Пріиде же Тить на Іерусалимь и сь нимь. . . . У жит. хроногр. наслов је главе овакав: „Ѡ пришьствіи Титовѣ на Іероусалимь“, а глава 25. пише: „Царство є̑ Клавьдіево“.

На листу 28-м β. зачело кѕ̑. „Царьство а̑і Титово сына Єуьспасїанова. — Прва врста: По Єуьспасїанѣ пріѣть царьство Тить сынь его.... У житомиш. хронографу ово је изложено у 32-ој глави и пише: „Ѳеспасіанова;“ а ова му 26-та глави гласи: „Царство с̑. Нєроново“.

На истој страни зачело кѕ̑.: „Царьство е̑і Домєньтіаново. Прва врста гласи: Къ лѣто ,є̑.ф̑па. (5581) царь[ствовавь въ Рімѣ Домєньтіань братъ Титовь] . . . . У житом. хронографу о овом се говори у глави 33-ој и пише: „Царство е̑і Домєнтіаново.“

Опет на истој страни зачело кн̑ и наслов је: Царьство Нєроунно. — Прва врста гласи: Къ лѣто ,є̑.ф̑.уѳ̑ (5599) по Домєньтіанѣ царьство[ва въ Рімѣ Нєрѵна]. . . . . Овог наслова у жит. хрон. нема.

На листу 29. α. зачело кѳ̑: Царьство д̑і. Траіаново. — Прва врста текста гласи: Къ лѣто ,є̑.х̑. (5600) по Нєрѵи царьствова къ Римѣ Т[раіанъ] . . . . У житом. хроногр. у 34. глави исти је наслов.

На истој страни зачело л̑ и гласи: Царьство е̑і Аньдріаново. Прва врста текста гласи: Къ лѣто ,є̑.хѳ̑. (5609) по Троіанѣ [царьствова Аньдріань ѕѣть его] . . . . Код житомишљићског хронографа глава 35. има тај исти наслов.

На истом листу страна β. зачело лѳ̑. Царьство ѕі. Аньтоніново. — Прва врста: Къ лѣто ,є̑.хлг̑. (5633) по Аньдріанѣ царьствова въ Римѣ [Аньтоніинь] . . . . . У житом. хроногр. исти је наслов у 36. глави.

На истој страници и зачелу продужавају се ови наслови: Царьство ѕ̑і Марька Аньтоніина. — Прва му врста гласи: Къ лѣто

Digitized by Google

ѓ҃є.х҃ие (5655), по [Аньтонине царьствова въ Риме Марько Аньтонинь сынь его] . . . . . Даље: Царьство и҃ Комодово. — Прва врста: Въ лѣто ѓ҃є.хо҃д. (5674) по Марьце же Аньтонине царьствова . . . . . И: Царьство о҃і. Перьтинакьсово. — Прва врста гласи: Въ лѣто ѓ҃є.хп҃s. (5686) по Комоде царьствова въ Риме Перьтинакьсь пр҃ъ[стари]. . . . . И: Царьство к҃. Їулїаново. — Прва врста овог текста гласи: Въ лѣто ѓ҃є.хп҃s (5686). царьствова въ Риме Їулїань [Диђе]. — Ни једног овог наслова нема у житомишљић. хронографу штампаном у Гласнику XXXII.

На листу 29. *β*. зачело л҃к. Царьство к҃а. Севирово. Прва врста: Въ лѣто ѓ҃є.хп҃s. (5686) и поль по Дини царьствова въ Риме Севирь . . . . У житомиш. хронографу нема овога наслова.

На листу 31. *α*. зачело л҃г. Царьство к҃в. Аньтонининово. — Прва врста чита се: Въ лѣто ѓ҃є.ѯ҃д. (5704) по Секере царьствова сынь его Аньтонинь Каракала. У житомиш. хронографу носи овакав наслов 37. глава и пише се: „Царьство Антонинова сина Севирова.“

На истој страници у истом зачелу имају још ови наслови: Царьство к҃г. — Текст му је: Въ лѣто ѓ҃є.ѯ҃аі. (5711) по Аньтонине царьствова въ Риме [Макринь] . . . .

Царьство к҃д Аньтонининово. Текст му је: Въ лѣто ѓ҃є.ѯ҃ві. (5712) по Макрине царьствова въ Рїиме [Аньтонинь Галань] . . . .

Царьство к҃є. Алеѯ҃аньдрово. — Текст му гласи: Въ лѣто ѓ҃є.ѯ҃sі. (5716) царьствова Алеѯ҃аньдрь лѣть і҃ и месецъ [и҃. братанинъ Аньтонинова] . . .

Царьство к҃s. — Прва врста: Въ лѣтѣ ѓ҃є.ѯ҃л. (5730) по Алеѯ҃аньдре сыне Мамїине царьствова въ Рїиме Маѯ҃ни(нн)ь s҃. лѣть] . . . .

Царьство к҃ѕ. Текст овога гласи: Въ лѣто ѓ҃є.ѯ҃лs (5736) по Маѯ҃ни(нн)е царьствова Маѯ҃нинь и Калнинь (треба: Кальвинь).

Царьство к҃и. Горьдїаново. Текст му је: Въ лѣто ѓ҃є.ѯ҃лs. (5736) по Маѯ҃ине и Кальвине царьствова въ Риме [Горьдїань кесарь] . . .

Царьство к҃о. Филипьпово. Текст му је: Въ лѣто ѓ҃є.ѯ҃и҃а (5751) [по Горьдїане царьствова къ Рїиме Филипьпь лѣть є҃].

Царьство л҃. Дєкїево и Калеріаново. — Текст му гласи: Въ лѣто ѓ҃є.ѯ҃и҃s. (5756) по. Филипьпе же [царьство'а въ Риме Дєкїе и Калеріань к҃. лѣта].

Царьство ла҃. Галово. Текст му гласи: Въ лѣто ѓ҃є.ѯ҃и҃и. (5758) по Дєкїи царьствова въ Риме Галь ѳи Кулусїань лѣть в҃. и месець и҃].

Царьство лв҃. Текст му гласи: Въ лѣто ѓ҃є.ѯ҃ѯ҃а (5761) по Гале царьствова въ Риме [Емелїань месеца д҃].

Царьство лг҃. Текст му је: По Емелїане царьствова въ Риме Калеріань и Гали(є)нь....

Царство лд҃. Клавьдїево. Текст гласи: Въ лѣто ѓ҃є.ѯ҃о҃s. (5776) по Вьлериане царьствова въ Риме К[лавьдїе, дѣдь великаго Коньстаньтина] .....

Царьство лє҃. Текст му гласи: По Клавьдїи Кньтиль, брать его, [царьствова а҃. лѣть]...

Царьство лs҃. Текст гласи: Въ лѣто ѓ҃є.ѯ҃о҃и҃ (5778) по Кнь[тиле же царьствова въ Рїиме Аврилїань лѣть s҃].

Царьство лz҃. Текст је овог наслова: По Аврилїане царь[ствова Такинь (место Такить) лѣть к҃]. . . .

Царьство ли҃. Прва врста гласи: По Тькин(т)е же царьствова Провь лѣть к҃. и д҃. месеца, и убїень бысть.

Царьство ло҃. Текст му је: Въ лѣто ѓ҃є.ѯ҃п҃и. (5788) по Проке царьствова [Карь, и К(а)ринь синь его и Нумерїань, два брата] .....

О свима овим царствима, описаним у зач. 33-м нашег цароставника, нема у житомиш. хронографу, сем ако је приказивач тога хронографа пропустио приказати. —

Digitized by Google

На листу 32. β. зачело л҃д. У овом зачелу има два наслова. Први је: **Царьство м҃. Дїоклитїаново и Максимїаново.** Прва и друга врста овога наслова гласе: **Къ лѣтѣ ҂ѕ҃ф҃у** (5790) **по Нимерїане царьствоваста [Дїоклитїань и Максимїань зѣть его, иже і Ерькулїе]....**

Код житом. хроногр. овај се наслов налази у 40. глави. А други је наслов: **Царьство м҃. Максимїана Галерїа и Максентїа сина Ерькулїева.** Текст овог наслова садржи: **Къ лѣтѣ ҂ѕ҃ѡ҃ѳ҃і҃.** (5812) **по Дїоклитїане и Максимїане [царьствоваста на кьстоунїихь странахь Максимїань Галерїе, а Максентїе, синь Ерькулїевь, царьствова** (трећа врста) **въ Рїме]**. Овога зачела нема у жит. хронографу.

На листу 23. α. зачело л҃є. **Царьство м҃в. Коньстн Ѯелєнаго, сына Клавдїа цьра, отца великаго Коньстантина. Ѯелєни же нарєчєнь бысть блѣдости ради лица єго.** — Прва врста гласи: **Сън оубо тироньскымь сьномь отъ Дїоклитїана...** Код житомиш. хроногр. у гл. 41. каже се само: **„Царьство Коньстн Ѯелєнаго отца Константина.“**

На листу 34. α. зачело л҃ѕ. **О брани перьсцєн.** Прва врста гласи: **Слышавь же царь Коньстантинь яко придоше Перьси [на градь римьскїе]**..... Код житом. хрон. наслов је овакав у глави 42. **„О брани цара на Перьси цара Константина“**. (Види стр. 243).

На истом листу на страни β. зачело л҃ѯ. **О брани цара Коньстантина нхь сь Максєнтїємь сномь Єрькулє(кѣ)мь.** Прва врста: **Максєнтїе же мнитель, сынь Максимїана Єрькь[лїа]....** За овим текстом иде још један наслов у овом зачелу и гласи: **О видѣни цара Коньстантина.** Прва врста овог наслова гласи: **Ѯѣло же молєшть сє царь Коньстантинь ини сє емь . . .** Затим описује појав знамења врста на небу и натписа **„симь одолѣваи“** итд. Код житом. хроногр. ова два наслова заузимају две главе. Први је у 43. глави и пише: **„О брани цара Константина сь Максєнтїємь“**; а други је изложен у 44. гл. и гласи: **„О видѣнїи“** итд. (Види стр. 243).

На листу 35. β. зачело л҃и. и гласи: **О крьштєни цара Коньстантина.** — Прва врста текста: **Єшть оубо божьствьны царь Коньстантинь за неоупражнєнїє.** ..... Код житом. хроногр. у 45. глави стоји: **„О крьштєнїи“** итд.

На листу 36. α. зачело л҃ѳ. **О видѣни свєтыхь апостоль Петра и Павла.** — Прва врста: **Въ ношти же тои болѣзьнюштѵ....** — Овога зачела, односно главе, нема у житом. хронографу.

На истом листу страни β. зачело м҃. и наслов је: **Царьство прьвоє свєтаго и вєликаго прьваго цара хрїстїанскаго Коньстаньтина.** — Прва врста гласи: **Къ лѣто ҂ѕ҃ѡ҃иг.** (5843) **по Максєнтїи царьствова въ [Рїме]**... Описују се добра дела која је Велики Константин за време свога владања учинио хришћанима и хришћанској цркви. Ово се у житомиш. хронографу налази у глави 46. под овим насловом: **„Наѹєло царьствїихъ благоѹьствївїихь.“**

У овом истом зачелу, а на листу 37. α. нашег цароставника налазе се још два наслова. Први гласи: **Прєнїє Жидомь сь Силивєстромь.** Текст овога гласи: **Божьствьни же Коньстантинь сьбра Жиди і єрєє [и книжники]**... — Други је наслов: **Ѹюдо свєтаго Силивєстра ѡ юньци.** — Прва врста овог наслова гласи: **Побѣжденьнїимь же бывшїимь Жидомь....** Из приказане садржине жит. хроногр. не виде се ова два наслова.

На 38. листу α. иде зачело м҃а. и гласи: **О крьштєни Ниьдїань, и Иверь, и Арьмєнь.** — Прва врста текста гласи: **При цари Коньстаньтинѣ плє[нєни двоа отрока]**..... У истом зачелу долазе засебно наслови: **О Иверїєхь,** на страни β. **О Арменїєхь..** У „Жит. хрон.“ у гл. 47. изложено је ово зачело.

На листу 38. β. зачело м҃к. и говори: **О побѣдѣ Коньстантина, єже на Максимїана Галерїа,** и на листу 39. α: **О побѣдѣ Коньстаньтина, єже на Ликинїа.** — Почиње се текст са: **Слышавь Максимїань Галерїе**

Digitized by Google

ако великы Коньстантинь [царьствуеть въ Рімѣ] . . . Код житомишљићског хронографу изложен је овај наслов у 48. глави и нема последње речи „Галерїа“.

На листу 39. β. зачело м̃г. ѡ вьзѣти града визаньтискаго. — Прва врста гласи: Великы же Коньстантинь силою ѹстьнаго крьста. . . . . Код житомишљ. хроногр. овај наслов је изложен у глави 49. и пише се: „ѡ вьзѣтїю“ итд. . . .

На листу 40. α. зачело м̃д. ѡ създанн Коньстантина града. — Прва врста: Великы же Коньстантинь, Божїимь мановенїемь подвизаемь, вьсхотѣ . . . . За овим текстом у истом зачелу на стр. β. иде овај наслов: ѡ Аріи еретизѣ, и текст му почиње: Иже гнилы тазоименнтїи Аріи ѿть Ливїе . . . . . Код житом. хроногр. изложен је први наслов у 50. глави и пише: „ѡ създанїи Цариграда“, а другог наслова нема.

На листу 41-ом α. зачело м̃є. ѡ свѣтѣмь вьселенѣскомь сьборѣ прьвомь. — Прва врста: Великы же царь Коньстантинь видѣвь црьковь съ[мѹштаемѹ]. . . . Даље у истом зачелу а на листу 42. има још пет наслова. И то: Први гласи: ѡ свитцѣ, и почиње му текст са: Светы же ѡци свитакь православїа подписаше...

Други је наслов: ѡ ѡтложенн жены епискѹпомь. — Текст гласи: Въсхотеше оубо светы ѿтци въсемѹ прилѹть [безь жены бити].

Трећи наслов: ѡ клевети еже на епискѹпи. — Нѣцїи же мужіе и клирици списавше клевети на свое еписк[ѹпи, и дашѣ цареви].

Четврти је наслов: ѡ пасцѣ. Оуставише светы ѿтцы, како [пасхѹ праздновати]. . .

Пети је: ѡ обновленїи Цариграда. — Прва врста гласи: По распѹштенн же сь[бора]. . . . И:

Шести је: ѡ Философе. — Текст овога гласи: Некоемѹ же ѿть Ельлїинн философѹ оукараюштѹ [цара]. . . . . У жит. хронографу има ово зачело и изложено је у глави 51. под истим насловом, који је раван у свему горњем наслову: „ѡ светѣмь“ итд. (ст. 244).... У приказу се некојих истављају други — пет — наслови; а да ли их у оригиналу има не знамо.

На листу 43. α. зач. м̃s. и гласи: ѡ шластви царици Єлени въ Їерѹсалимь..— Прва врста гласи: Въ тоже врѣмѣ светаа Єлена царица видѣвїе [видѣ] . . , . . Код житомиш. хроногр. има то исто и изложено је у 52. глави, само је прва реч написана: ѡ ѡшластвїи.

На листу 44. β. зачело м̃ѕ. ѡ прѣставлен(н) Єлене царице. — Мало ниже на истој страни: ѡ вьзвращтенн Аріе ѿть заточенїа. — Прва врста зачела гласи: Блаженьна же и светаа Єлена царица благоѹстьно [свое житїе сконьчавьши]. . . . . У житом. хрон. овог зачела нема.

На листу 45. α. зач. м̃н. ѡ прѣставлен̃и Коньстантиновѣ. — Прва врста гласи: Светы же блаженьнїи царь [Коньстантинь царьство свое]. . . У жит. хронсграфу има ово у 53. глави.

На листу 46. α. зачело м̃ѳ. Царьство к̃. Коньстантїево. Прва врста гласи: По Коньстаньтинѣ же царьствова сынь его Коньстан[тинїе въ Цариграде лѣть л̃і]. . . Даље у истом зач. и истој страни има овај наслов: ѡ просажденн Аріеве. Прва врста: И съборѹ сьшьдшѹ се въ црьковь, Арїа же ндѣше. . . . Овог целог зачела нема у житом. хронографу.

На листу истом стр. β. зач. н̃. ѡ Ноулиане престѹпьнице. — Прва врста: Їоулїань же брать Гальловь [бысть ѹатаць]..... У жит. хроногр. изложено је ово у 54. глави овако: ѡ Їѹлїане прѣстѹпьнице.

На листу 47. α. зачело н̃а. Царьство г̃. Їоулїана Прѣстѹпьника. — Прва врста: По Коньстаньтїе же царьствова въ Цариградѣ [Їоулїань Прѣстѹпьникь]. . . . . За овим текстом следује у истом зачелу на 48. л. α. и овај наслов: Царьство д̃. Авїаново. Од овога прва врста гласи: По Ноулїане царьствова Авїань (м. Јовијан). . . . Код житомиш. хроногр. овога зачела нема.

Digitized by Google

На 48-мом листу α. зачечо **нв. Царьство є. Оуалєньтїаново и (Оу)аленьтово.** — Прва врста: **По Авїанє же Їоуалєньтиань велику царьствова вї.** [**лѣть**]..... Код житомишљићског хронографа у глави 55. го њи наслов пише овако: **„Царьство Валеньтово и Валеньтїаново.“**

На истој страници и зачелу има још један наслов, који гласи: **Царьство ѕ. Оуалєньтово въ Цариградє.** — Прва врста овог почиње: **Отшьдьшу убо Оуаленьтїану къ старїи Рими.** Овог наслова нема код жит. хронографа.

На листу 49-том α. зачело **нг. Царьство** (опет вели) **ѕ. Гратїаново сына Оуалєньтова.** — Прва врста: **По Оуалєньтє же царьство пріѣть грєчьское въ Цари[градє Гратїань]**.... Овог зачела нема у жит. хронографу.

На истом листу стр. β. зачело **нд.** и гласи: **Царство ѯ. Θєѡдосїа Келикаго,** за тим: **ѡ Арьсении.** — Прва врста: **По Гратиане же царьствова Θєѡдосїє [Келику]**..... У житом. хрон. овај наслов је изложен у 56. глави и пише овако: **„ѡ Арсенїю келицѣмь и царѣ Θєѡдосїю.“**

На листу 50. α, зачело **нє. ѡ скетѣмь вьселєньскомь кьторѣмь сьборѣ. Ѿть а-го сьбора до к-го ѯ. лѣть.** — Прва врста гласи: **Свєты кьтори сьборь бысть въ Коньстань-т(ни)є градє**... У житом. хрон. нема.

На истом листу стр. β. зачело **нѕ. ѡ Амьфилохїи єпископѣ.** — Прва врста гласи: **Тогда великїи Амьфило[хїи епископь икониски]**.... У житом. хроногр. овога нема.

На листу 51. α. зачело **нѯ. Царьство й. Арькадїєво,** мало ниже: **ѡ Ѯлатоусте Їоань(нє)** и још ниже: **ѡ Ѳнорїи царн.** — Прва врста: **По Θєѡдосїи же царьствова въ Цариградє [сынь єго Арькадїє]**..... У жит. хронографу ово је изложено у глави 57 и пише овако: **„Царьство Аркадїєко и ѡ Ѯлатоустѣ.“**

На 52. листу α. зачело **нн. Царьство Θєѡдосїа Малаго ѳ.** — Прва врста: **По Арькадїи же посаждаєть сє**..... За овим иде: **ѡ въскрєсении ѯ отрокь, иже въ Єфєсє.** — Прва врста: **При семь цари Θєодѡсїи Юнемь єреси**..... И даље опет има у истом зачелу и: **ѡ трисє.** — **При семь цари трись бысть** [**келикь въ Коньстаньтинє градє**]... У житомиш. хроногр. нема.

На истом листу β. зачело **нѳ. ѡ свєтѣмь третїємь въселєньскомь сьборѣ. Ѿть кьтораго же сьбора до третїаго лѣть й.** — Прва врста гласи: **Свєты и въселєньскы трѣты сьборь бысть въ Єфєсє**.... Код житомиш. хроногр. у глави 58. има ово и пише: **„ѡ скетѣмь третїємь сьборѣ.“**

На листу 53, β. зачело **ѯ.** има три наслова. Први је: **Царьство і. Маркїаново.** — Прва врста текста овога наслова гласи: **Сьн Марькїань нє ѿть благоро[днїихь бѣ]**.....

Други је: **ѡ скетѣмь ѵєткрьтомь сьборє. Ѿть г. же сьбора до д лѣть і.** — Прва врста: **При семь благовѣньѵа[немь царн]**.... Ова два наслова у житом. хрон. има у 59. глави и пишу се: **„Царьство Марькїаново и ѡ д. сьборѣ;“** а идућег наслова овога нашег зачела у житомиш. хроногр. нема.

Трећи је наслов: **ѡ скитьцє православлавнихь, и єрєтичьсцѣмь.** Прва је врста: **Свєты же ѿцы хл.** (630) **къ кольшемѹ извѣщтенїю сь[творшше]** . . . (види лист 34. α).

На листу 54. β. зачело **ѯа.** имају пет наслова:

Први је: **Царьство Лака Келикаго.** Текст је: **По Марькїане же царьствова Лакь Келикы й лѣть.** Овога код житом. хрон. нема.

Други је наслов: **Царьство нд. Лава Юнаго.** — Текст гласи: **По Лакє Келицемь царьсткова [Лакъ Юни вынкь єго]** . . . У житом. хрон. овог наслова нема.

Трећи је наслов: **Царьство нє. Ѯнионово.** — Текст овога наслова гласи: **По Лькє Юномь царьствова [ѿтьць єго Ѯнионь лѣть]** . . . . У житомишљићском хронографу, у глави 60-ој

Digitized by Google

горњи наслов овако гласи: „Царьство Зиноново отца Льва Юнаго.“

Четврти наслов гласи: Царьство Анастасѣево. — Прва врста гласи: По Зиноне царьствова Ана[стасѣе Дикорось] . . . . У житомишљ. хроногр. нема.

Пети је наслов на лис. 55. *α*. и гласи: Ѡ къзбранѥнии непраѣднаго злата. — Сынъ царь Анастасѣе аште и мрьзакь и злоуьстивь [бѣше] . . . . . У житомиш. хроногр. нема горњег наслова.

На листу 55. *β*. зачело ѯк. Царьство нз. Їоустина прьваго. Текст му је: По Анастаси же прѣе[млѣть хорѹгви царьствїа прьвїи Їоустинь].... У житом. хроногр. овога наслова нема. За овим следује други и трећи наслов.

Други гласи: Царьство нн. Ноустинїана Келикаго. — Прва врста гласи: По Ноустине же царьствова Ноустининань Келикы, сынь [брата его, лѣть л҃ѳ] . . . . Код житомиш. хроногр. овај наслов налази се у глави 61. и пише: „Царьство s҃i. Їѵстїанїана прьваго“.

Трећи наслов овог зачела: Ѡ златѣ, еже дасть царѹ Аггель. Прва врста од текста гласи: И не достакъшѹ же златѹ, и въсе имѣнїе царьское иста[штивь, и скрьбѣше царь]..... Овај се текст завршује са овим, црвеним словима исписаним, речима: При томь царн Їоустинїане пети съборь бысть. Ѡть четврьтаго же събора до ѥ-го р҃ лѣть.

На листу 56. *β*. зачело ѯг҃. и гласи: Ѡ светемь вьселѥньскимь є-мь съборѥ. — Прва врста гласи: Светы келикы въселѥньскы пети съборь бысть въ Коньстаньтине [граде].... У овом зачелу има још три наслова: Ѡ содомьскомь блѹде; О бранн на римскаго рнгѹ Гелимера; и: О ересн афѳорьтодокитьскон. — Код житомиш. хроногр. има у 62. глави први наслов; друге наслове не спомиње, али су сигурно и они у тој глави.

На листу 58. *α*. зачелу ѯд҃. Ово зачело има четири наслова. Први је: Царьство нѳ. Їоустина Малаго. — Код житомишљ. хроногр. у глави 63. пише: „Царьство нї. Їѵстїанїана малаго.“ — Текст нашег гласи: По Їоусти(нї)анѣ Велицемь царьствова Їоустинь [Мали] . . . .

Други наслов овог зачела гласи: Царьство ѯ҃. Тивернево. — Текст је овога: По Їоустине Малемь царьствова Ти[вѣрн] . . . . .

Трећи је наслов: Царьство ѯа҃. Маврикїево. — Прва врста гласи: Но Тивѣрн же царьствова Маврикїе к҃. [лѣть]. . . .

Четврти је наслов: Царьство ѯѳ҃. Фокн мѵунтела. — Прва врста гласи: По Маврикїи же царьствова Фока мѵунтель, иже [ѡть Кападокїе] . . . . О овоме се не спомиње у приказу житомиш. хронографа.

На листу 68. *β*. зачело ѯѥ҃. У овом зачелу има такође четири заглавља:

Прво је: Царьство Праклїево ѯг҃. въ Коньстаньтине градѥ. — Прва врста: По Фоце же царьствова Праклїе лѣть л҃. Бѣше же ѡть Ка[падокїе]. . . .

Друго је заглавље: Ѡ Хозьдрон царн перьсцемь. — Прва врста гласи: По сихь же неуьстивїи и прѣгрьдн Хозьдрон, перьс[кїи царь]...

Трећи је наслов: Ѡ побѣдѥ, еже на Хозьдрѡа. — Прва врста овог насловног текста гласи: Царь же Праклїи съ [многою силою придѥ] . . . .

Четврти је наслов: Ѡ съмрьти Праклїевѥ. — Текст почиње: Праклїе же царь Аѳанасїемь патрїархомь ико[витьскнмь] . . . . . У житомиш. хронографу све је ово изложено у 64. гл. и наслов му је: „Царьство кѳ҃. Праклїево и ѡ Хозьдрон царн.“

На листу 60. *β*. зач. ѯs҃. И ово зачело има такођер чстири наслова.

Први је наслов: Царьство ѯд҃. Коньстаньтиноко, сына Праклїева. — Прва врста текста гласи: По Праклн же царьсткока сынь его Коньстаньтинь. . . . У житомиш. хронографу у глави 65. стоји: „Царьство кг҃. Константиново сина Праклїева.“

Други је наслов: Царьство ѯѥ҃. Праклоново. — Почетак је текста: По Коньстань-

Digitized by Google

тинѣ же, сынѣ Ираклїевѣ, Мартьи[на въѯнде на скупьтродрьжанїѣ] . . . .

Трећи је наслов: **Царьство Коньстино ѯs. къмъка Ираклїева.** — Текст му гласи: **По Ираклоне же царьствова Коньста, вънъкь Ирак[лїевь а сынь Коньстаньтиновь]** . . . .

Четврти наслов говори: **Ѡ Бахъметѣ еретице** . . . . Почетак је текста: **При семь** (тј. цару Конси) **и сарацинъскїи [наѵельникь Бахъметь]**. . . . О горњим трима насловима у приказу житом. хронографа није ништа споменуто.

На листу 62. *α*. зачело ѯ̄ζ̄. Ово зачело има два заглавља. — Прво је: **Царьство ѯ̄ζ̄. Коньстантина Брадатаго, сына Констина.** — Почетак текста гласи: **По Коньстѣ же, по вънъце [Ираклиеве]** . . . .

Други је наслов: **Ѡ светѣмь вьселенъскомь шестомь съборѣ. Ѡть петаго же събора до шестаго лѣть р̄л̄.** — Почетак овога текста гласи: **Свѣты и великы въселенъскїи шести съборь**. . . . . У жит. хрон. ово је зачело изложено у 66. глави овако: „**Царьство Поганатово, и ѡ s̄. съборѣ.**“

На листу 63. *β*. зач. ѯ̄ӣ. Ово зачело има девет наслова, и ми ћемо их сва исписати ради веће тачности:

Прво је: **Царьство Їоуστинїанѡво, сына Поганатова,** ѯ̄ӣ. — Текст овога је: **По Коньстаньтине же Брадатѣмь царьствова Иоуστинїань**. . . . . У житомиш. хронографу у глави 67-ој тај наслов гласи: „**Царьство Їустинїана сина Поганатова**“ (види страну 244).

Други је наслов: **Царьство ѯ̄ѳ̄. Леѡньтїево.** Текст гласи: **По Иоуστи(нї)ане же царьствова Леѡньтїе г̄ лѣта.**

Трећи наслов гласи: **Царьство о̄. Апсимара Тиверїа.** — Текст му је: **По Леѡньтн же царьсткова Апсимарь Тиверїе лѣть**. . . .

Четврто заглавље: **Царьство вьторое оа̄. Їустинїана Корьноносаго.** — Текст му је: **По Апсимаре же вьторое въцари се Їоуστинїань Ко[рьноноси]** . . . .

Пето заглавље гласи: **Царьство ок̄. Филипиково иже и Варьдань.** — **По Їоуστинїане же царьствова Филипьпикь иже и Варь[дань лѣта в̄]**. . . . .

Шести је наслов: **Царьство о̄г̄. Артемїа иже и Анастасіе.** — Текст му је: **По Филипьпице же царьствова Артемїе иже и Анастасіе.**

Седми наслов гласи: **Царьство о̄д̄. Ѳеѡдосїа Адраменьтина.** Текст му гласи: **По Артеми же царьствова Ѳеѡдосіе Адраменьтинь**. . . . . .

Осмо заглавље 68. зачела гласи: **Царьство о̄є̄. Лавово Ѵсаврїа.** — Прва врста текста гласи: **По Ѳеѡдосїю же царьствова Левь, иже ѡть Исаврїе. Сан**. . .

Девети наслов: **Ѡ ѵловѣце, иже милостинию и блѧдь творашє.** — Текст почиње са: **Въ тоже време въ Царнграде ѵловѣкь богать бѣ, ми[лостинию многѹ творє]** . . . . У житомишљићском хронографу има у глави 68-мој осми наслов и гласи: „Царьство Льва и Саврїа (тако у Гласнику пише) **Иконоборьца**,“ — а о осталим у приказу не спомиње се.

На листу 65-том *х*. у зачелу ѯ̄ѳ̄. има два наслова:

Први је: **Царьство о̄s̄. Коньстаньтина Гноєнмєнитаго, сына Лавова, и царьствова лѣть л̄д̄.** — Текст му почиње: **Ибо мрьскы Коньстаньтинь Копронимь, сиреѵь [Гноєнмєнитн]**. . . . .

Други је наслов на листу 66. *α*. и гласи: **Царьство оζ̄. Лавово, сына Копроннмова.** Текст му је: **По Коньстаньтине Гноєнмєнитемь царьствова [Лавь, сынь єго, лѣть петь].** — Овог целог зачела нема у приказу житомишљић. хронографа.

На листу 66. *α*. зачело о̄. гласи: **Царьство о̄н̄. Ирини и Коньстаньтина сына єѧ.** — Текст почиње: **По Лаве же царьствова Коньстаньтинь сынь єго и съ [матерїю Ириною ζ̄ι. лѣть]** . . . При крају текста је црвеним словима написано: **Ѡть шесьтаго събора до седмаго лѣть р̄кв̄, а ѡть Адама лѣть ,s̄.т̄.є̄.** (6305), **а ѡть въплъштенїа Господня ѡсамь сать и петь лѣть.**

Digitized by Google

— Код житом. хрон. у гл. 69. стоји горњи наслов овако: „**Царьство Ирини и Константина.**“ —

На истом листу стр. *β*. зачело о҃л.: **Ѡ свѣтѣмь вьселенѣньскомь сѣдьмомь сьборѣ.** — Текст му почиње: **Свѣты и велики вьселенѣньскы седьми сьборь бысть [къ Никеи кнѣнинскои]....** У приказу жит. хрон. у гл. 70. има то зачело.

На лис. 68. *β*. зачело је: о҃г.; и има три наслова:[1]

Први наслов је: **Ѡ Форьмосѣ папѣ.** — Текст почиње са: **Къ лѣта же Лава цара премудраго, сына Василїа Ма[кедонїанина]** ....

Други наслов гласи: **Ѡ проклѣтїю Латїнѣ.** — Текст му почиње: **Бѣкъшѫ же Сергїю патрї[архѫ къ Цариградѣ]** ....

Треће је заглавље горњег зачела овако: **Ѡ Петрѣ Гѫгливомь.** — Прва врста гласи: **По томь же Петарь Гѫгливїи прїѣть прѣстоль [рїмьскы]**.... Ово зачело изложено је у жит. хрон. у 71. глави под насловом: „**Сказанїе ѡ Латинѣхъ.**“ —

На листу 69. *α*. зачело о҃д. **Ѡ Крѣтанїи и ѡ кнезѣ аллманитьскомь.** — Прва врста текста гласи: **Папа же многашти ѿть Латинь поставн цара [къ Римѣ]**.... Овога зачела нема у приказу жит. хронографа.

На истом листу стр. *β*. зачело о҃ѣ. које има два наслова:

Први је: **Царьство п҃. Никѵ́фора Геника.** — Прва врста текста гласи: **По Ирине же царьствова Никѵ́форь лѣть и҃ и поль.**

Други је наслов: **Ѡ Николѣ конне.** — Прва врста: **Съ сынь Никѵ́форомь царемь идѣше на Блъгарн нѣ[кы конинь именемь Никола]**.... Ово зачело налази се и у житом. хроногр. у глави 72. и исти је наслов, само што каже да је „**л҃и. царство**“; а о другом наслову ништа не спомиње.

На листу 70. *β*. зач. о҃ѕ. има такође два наслова.

Први је: **Царьство п҃а. Ставракїево.** — Текст овога је: **По Никѵ́форе царьствова сынь его Ставракїе лѣто [єдьно и два мѣсеца]**....

Други је наслов: **Ѡ канонѣхъ, когда начѣло прїѣше,** — Текст овога почиње: **Анъдрен Критьскїи быль къ царьство Коньстантьина [Брадатаго]**.... — У приказу жит. хрон. овог зачела нема.

На листу 71. *α*. зач. о҃ѯ. **Ѡ ѿтаожени мѣса иноковь.** — Прва врста гласи: **Подъкиженн оубо ѿци изъ начѣла меса не вдѣхѫ**..... Нема ни овог зачела у приказу жит. хроног.

На листу 72. *α*. зачело је: о҃и. **Царьство п҃к. Михаила Рагьгавѣа.** — Прва врста текста гласи: **По Ставракїи же царьствова [Михаиль Рагькавен]**.... Ово се зачело налази у 73. глави житом. хрон. и пише се: „**Царьство Михаила Рагкавеа.**“

На истој страни следује и зачело о҃ѳ. и гласи: **Царьство п҃г. Лава** (погрешком пише .Iала) **Арьменина.** — У почетку текста пише: **По Михаиле же Рагькавен царьствова Лавь Арьменинь.** — Овога у приказу житомишљићског хроногр. нема.

На лис. 73. *α*. зач. п҃. и гласи: **Царьство п҃д Михаила Травлаго, иже ѿть Аморьрѣе.** Почиње се текст са: **Михаиль же бивлеть царь и самодрьжаць, и царь[ствова по Лаве]**.... Ни овог зачела нема у приказу житом. хроногр.

На истом лист стр. *β*. следује зачело: п҃л. **Царьство п҃ѣ. Ѳеѡфилово.** — Прва врста текста гласи: **По Михаиле же царьствова сынь его Ѳеѡфиль**..... Ово се зачело налази у 74. глави житом. хронографа и место „85. **царьство**“ вели се: „**Царьство Ѳеѡфила Пконоборьца.**“

На листу 75. *α*. зач. п҃в. **Ѡ сьмрьти цара Ѳеѡфила.** — Прва врста овога гласи: **Їегда нападе скороѥ раздрѫшенїе на Ѳеѡфила**.... О овом се у приказу жит. хроногр. не спомиње.

[1] Између 71. и 73. зачела нема броја 72. Ово је погрешка очевидна. Сигурно је писац мислио то 72. зачело ставити код овога првог наслова, а 73. зачело код другог. Или је требао да стави 70. зачело код „царьства о҃з“... а 71. код царьства о҃и; а 72. код наслова: „Ѡ свѣтѣмь вьселенѣньскомь сѣдьмомь сьборѣ“....

Digitized by Google

На истом листу стр. β. следује зачело п҃г. **Царьство п҃s. Михаила и Θєѡдори, иже оутврьдише поклонєніе ѹьстьнїихь икомь.** — Текст почиње се са: **По Θєѡфиле же** царьствова **сынь его Миха**[иль съ матерїю]. . . . — У приказу житомишљићског хронографа стоји у глави 75. ово зачело овако: „**Царьство Михаила и Θєодори.**“

На листу 76. β. зач. п҃д. и гласи: **Ѡ оклєкѣтаніи Мєѳодїа патрїарха.** — Прва врста: **Видѣвше же єретици имѹште. . . .** После овог текста на листу 77. α. има наслов: **Ѡ Каснлїю Македонисцемь**, и на страни β. још један, који гласи: **Ѡ иҙъгнаніи царице Θєѡдори ѿть царьства.** — Оваквих наслова нема у приказу житом. хронографа.

На листу 78. α. иде зачело п҃є. и наслова имају два.

Први је: **Ѡ словѣнскомь єзыцє и ѡ рѹскомь.** — Прва врста се почиње: **Къ стьпотворєніе єгда раздѣли Богъ ѹлокѣкы на оѝ** [єзыка]. . . . и говори о происхођењу и насељењу Словена у Европи. О овом наслову има тако исто и у житом. хроногр. у глави 76.

Други наслов говори: **Ѡ съмрьти Мєѳодїа, патрїарьха Цариграда.** — Прва врста: **Мєѳодїю божьствьномѹ патрїарьхѹ ѿтшадьшю къ Богѹ. . . .** У житомиш. хроногр. у глави 77. ово пише овако: „**Ѡ съмрьти Мєѳодїа патрїара.**“

На листу 80. β. зачело п҃s. **Ѡ крьштєни кльгарьскомь;** и други наслов мало ниже: **Ѡ пришьстви Рѹси на Цариградь.** Прва врста овог зачела гласи: **Нѣкогда браны бывьши, плѣнѥна бысть сєстра** [кнеза кльгарьскаго]. — Овог зачела у приказу жит. хрон. нема.

На листу 81. α. следује зачело п҃z. и говори: **Ѡ оубїєнии Михаила сына Θєѡфилова.** Прва врста гласи: **Царь же Михаилъ не бысть ни сына ни дьштеры, сѣмє. . . . .** Овога у приказу жит. хрон. нема.

На истом листу стр. β. иде зач. п҃и. **Царьство п҃z. Каснлїа Македон**(їан)**ина.** — Прва врста гласи: **Каснлїє же царьствова съ Михаломь лѣто. . . .** После следује други наслов, који гласи: **Ѡ кнєзе рѹсьцѣмь.** — Ово се зачело налази и у житом. хрон. у гл. 79. под насловом: **Царьство иѣ. „Каснлїа Македонянина:“** а у гл. 78. има и овај наслов: „**Ѡ Каснлїю Македонянинѣ и како.**“

На листу 82. α. зачело п҃ѳ. и наслов му је: **Царьство п҃и. Лава прѣмѹдраго, сына Каснлїева.** — Текст овога почиње: **По Каснлїи же Македонянинѣ** царьствова **сынь** [**его Лавь**] . . . Овај се наслов налази у житом. хрон. глави 80. и гласи овако: „**Царьство цара Льва прѣмѹдраго:**“

На листу 83. иде зачело ѵ҃. и говори: **Ѡ прєложєни книгъ ѿть грєчьскаго єзыка на словєньскїи.** — Текст почиње са: **Къ лѣто ѳ҃і. царьствїа Лава прѣмѹдраго, а ѿть** [Адама]... У приказу житом. хроногр. овога зачела нема.

На истом листу стр. β. зачело ѵ҃а. Ово зачело има четири наслова:

Први је: **Царьство Алєѯаньдрово, брата Лавова, и Коньстаньтина, сына Лавока.** — Текст му је: **По Лавє прѣмѹдромь цари, царьствова Алєѯаньдрь. . . .** Овај наслов у житом. хроногр. глави 81. гласи овако: „**Царьство Алєѯандрово, сина Лва прѣмѹдраго.**“

Други наслов овог зачела гласи: **Царьство Коньстаньтина Багрѣнородьнаго, сына Лавова.** — Прва врста заглавља гласи: **Коньстаньтинь, сынь Лавовь, ѡста съ Алєѯаньдромь. . . . .** У житом. хрон. нема овог наслова.

Трећи је наслов: **Ѡ рѹскомь кнєзе Игорє.** — Текст му је: **При семь Конь**[станьтин(нѣ) **цари**] . . . .

Четврти је наслов горњег зач. овај: **Царьство Романа Лакапина, ѡ съборѣ съѣдинѥнїа.** — Текст гласи: **При сїихь царїихь Романє и Коньстаньтинє бысть съ**[боръ съѣди(нѥ)нїа] . . . . — Последња два наслова нема у приказу житом. хронографа.

На истом листу стр. β. иде зачело ѵ҃в. и говори: **Ѡ прѣнесєни нєрѹкотворєнаго**

Digitized by Google

ѡбраꙁа. — Почетак текста гласи: **Сънидѣ некогда Романъ царь съ кон и ѡбьстѫпи** [**Єдесь градь**]..... У истом зач., а на л. 84. *α*. имају још два наслова: **Ѡ рꙋскомь кнєзѣ Игорѣ** (говори о убиству Игоровом и о освети матере му убицама), и: **Нaчєло кнєженїа Свѣтослава.** — Текст овога последњег заглавља гласи: **Къ лѣто ,ѕѵнд.** (6454) **къ послѣдьнѥє** [**царьство Коньстаньтина Багрѣнородьнаго**]..... Овога зачела у приказу жит. хрон. нема.

На листу 84. *α* и *β* зачело ѵг. **Царьство вьторое Коньстантина Багрѣнороднаго сына Лавова, и царьствова ѥи лѣть.** — Прва врста: **Ѵѣда оꙋбо Романова ꙁлокаꙁаньнаа и оꙋхвативь** .... Овоме сличан је наслов у житомишљић. хроногр. глави 82. — После горњег текста, у овом зачелу има у нашем цароставнику још два наслова. Први је: **Царьство Романа, сына Коньстаньтина Багрѣнороднаго**; и текст му се почиње са: **Но Коньстаньтинѣ Багрѣнородьнемь, царьствова** [**сынь єго Романь**].... — Други је наслов: **Ѡ рꙋскїихь кнєзѣхь**; и текст му је: **При семь царѣ Романѣ къ лѣто ,ꙁѵ҃г.** (6463) [**крьсти сѧ кнєгиня Ѡльга**]. — У приказу житомишљић. хронографа нема помена о последња два наслова.

На лис. 85. *α*. иде зач. ѵд. и гласи: **Царьство Никѵ̑фора Фокы.** — Прва врста текста гласи: **По Романѣ, сынѣ Коньстаньтина Багрѣнородьнаго, царь**[**ствова Никѵ̑форь Фока**].... Овога зачела нема у приказу жит. хронографа.

На истом листу стр. *β*. следује зачело ѵѥ. **Царьство царя Їѡаньна Цимискїа.** — Текст му је: **По Никїфорѣ Фоцѣ царьствова Іѡань Цимискїи**..... — У истом зачелу и на истој страни следују још два наслова: **Ѡ кнєзѣхь рꙋскїєхь**, и: **Царьство Касиаїа и Коньст**(**ант**)**ина, сыновь Романа цара.** — У житомиш. хроногр. пише горњи наслов у гл. 83. овако: „**Царьство Їѡана Цимисхїа и ѡ кнєзєхь рꙋскыхь.**“

На 86. листу стр. *α*. зачело: ѵѕ. **Ѡ рꙋскомь келнкомь кнєзѣ Кладимирѣ, и ѡ крьштєнн єго.** — Прва врста гласи: **Къ лѣто ,ѕѵпѳ.** (6488) **сѣдѣ Кладимирь къ Кїевѣ, а** [**Добрыню посади къ Новѣ градѣ**]. . . . У жит. хрон. у глави 84. стоји: „**Ѡ крьштєнїи рꙋскомь.**“ —

На листу 87. *β*. иде зач. ѵѕ. **Ѡ Оꙋгрѣхь.** — Прва врста гласи: **Кидѣвьше же Пѣшни, глаголємїи** [**Оꙋгри**]..... Овог зачела нема у жит. хронографу.

На листу 88. *α*. зач. ѵѳ. **Царьство грєчьскоє, Коньстаньтина, брата Василїєва, нже царьствова в Цариградѣ в лѣта.** Текст му почиње: **И понєже нє штєдѣть никогоже ада въсѣдаць, и** [**ѡбьєшє**]..... У жит. хроногр. у гл. 85. о овом наслову вели се: „**Царьство Константина, брата Василїєва.**“ — После горњег наслова у овом зачелу има још и овај наслов: **Царьство Романа Аргиропила.** — Почетак овога текста гласи: **По Коньстаньтинѣ же** [**сѣдаєть на царьскїи прѣстоль Романь**].... Из приказа житом. хронографа не види се да у њему има и овај наслов.

На листу 88. *β*. иде зачело ѵѳ. **Царьство Михаила Пефлагонянина.** — Прва врста гласи: **По Романѣ же вьцари сѧ Михаиль Пефлагонянинь**. . . .

За текстом овога наслова следују још два наслова. Први је: **Царьство Коньстаньтина Манамаха, нже царьствова ѕї лѣть и ꙁ мѣсець.** — И други: **Келнкоє кнєженїє єже въ Рꙋсїи.** — Текст од овога последњег наслова почиње се: **При семь царѣ Коньстаньтинѣ Манамахѣ въ лѣто ,ꙁ.**[**фѯѵ**. (6562) **сѣдѣ**]... У житом. хрон. нема.

На листу 89. *α* и *β*. зач. р̑. Ово зачело има десет наслова. Први је: **Царьство грєчьскоє Михаила старьца Апастратїѡтїка, нже царьствова лѣто а̑ и дьни гї.** —

Други је: **Царьство Исакїа Комьнина.** — Прва врста гласи: **По Михаилѣ же старьци царьствова Исакїє Ко**[**мьнинь**]....

Трећи наслов гласи: **Царьство Константина Дукїи.** — Текст му је: **По Исакїи же Дука Коньстаньтинь** [**прїемь царствїа правленїє**]....

Digitized by Google

Четврти је наслов: **Царьство Романа Дїогена.** — Прва врста гласи: **По Коньстантинѣ Дзцѣ, царьствова Романь Дїо**[гень]. . . .

Пети наслов: **Царьство Михаила, сына Коньстантина Дзкы.** — Прва врста гласи: **По Романѣ же царьствова Михаиль, сынь Дзкокь, лѣть ѕ̄ и мѣсець ѯ̄.**

Шести наслов на листу 90. *α*. и гласи: **Царьство Никїфора Котанїата, иже царьствова три лѣта.**

Седми је наслов: **Царьство Алеѯїа Комьнина.** — Текст му је: **По Никїфорѣ Котаніате царьствова Алеѯїѣ Комьнинь лѣть ѯ̄. и мѣсець ѯ̄. Православань.**

Осми наслов гласи: **Царьство Їоаньна Порьфирогонита.** — Текст му је: **По Алеѯїи Комьнинѣ, царьствова синь его Їоань Порьфирогонить лѣта кд̄ и мѣсець ѯ̄ и дьни кг̄. Православань.**

Девети је наслов: **Великое княженїе рускоє.** — Прва врста гласи: **Прн семь царн Їоанѣ прѣставн сѣ князь великы** [Касеволодь]....

Десети наслов од истога зач. гласи: **Царьство грѣчьскоє Мануила Порьфирогонита.** — **По Їоанѣ царьствова сынь его Мануиль Порьфиро**[гонить]. . . . — У приказу житом. хронографа спомиње се у глави 86. само први наслов овог зачела и гласи: „**Царьство ѯ̄ Исакїа Комнина.**“

На листу 90. *α*. иде зачело ρ̄ᾱ. и говори: **Ѡ епископѣ Їларїонѣ,** затим: **Прѣнїѣ свѣтаго сь Маннхеи.** — Текст овога наслова почиње са: **Прн семь царн Мануилѣ Порьфирогонитѣ, ѣшѣ** [ѡблаадаѣма бѣше]. . . . У житом. хроногр. у 87. глави има овај наслов и пише се овако: „**Ѡ епископѣ Плариѡнѣ Мегленскомь**“ — После препирке Иларионове с манихејима, долази „**Прѣнїѣ свѣтаго Иларїѡна меглѣньскаго сь Арьи(ѣ)нн**“, које почиње: **Глаголаше оубо Арьменн: ны дрь**[жимь васа прѣданїа]. . . .

Затим на листу 95. *α*. још два наслова. Први гласи: **Царьство грьчьскоє.** — Текст му је: **По Мануилѣ царьствова Алеѯїѣ сынь его Порьфирогонить мѣсець ѕ̄; православань. По нѣмь царьствова Аньдроникь Комьнинь лѣта ѣ̄ и мѣсець ѕ̄; православань. И по семь Исакїѣ, нарѣчѣмьны Ангель, лѣть и и мѣсець ѕ̄; православань.** — Други је наслов: **Царьство Алеѯїа Скїмьнина.** Овога је текст: **Царьствова въ Цариградѣ** [Алеѯїѣ Скїмьнинь]. О последњим насловима нема помена у приказу житом. хронографа.

На листу 95. *α*. долази зачело ρ̄ѳ̄. и гласи: **Ѡ сръбьскыхь дѣспотѣхь начѣло.** Прва врста гласи: **Достонть же рѣшти и ѡ сръбьскыхь дѣспотѣхь власти.** У житомишљићском хронографу о томе говори глава 88. Главне су разлике између ова два текста ово:

Житом. хронограф	Лепавин. цароставник
Гласник XXXII. стр. 248:	
14. врста: **къзрастѣ**	**нзрастѣ**
страна 249:	
5. врста: **его посла**	**посла**
7. „ **оупивь**	**оупонвь**
16—17 врста: **многѣмь временѣмь, по сїихь**	**многнмь временѣмь, по снхь же**
26. врста: **ѡть него же оженн сѣ**	**оу него же женн сѣ**

На листу 96. *α*. долази зачело ρ̄г̄ и говори: **Ѡ бльгарьскомь царьствн.** Прва врста гласи: **Царьство бльгарьскоє ѡть Каснлїа цара Багрѣнородь**[наго]. . . . У истом зачелу долазе још три наслова. Први је: **Царьство грѣчѣскоє,** које почиње: **По Алеѯн Скїмьнинѣ царьствова Алеѯїѣ Дзка мѣсеца** [два и дьнїн ї̄]. . . . Други је наслов: **Великоє княженїе рускоє.** Почетак му гласи: **Прїи снхь царнхь въ Рѧсн въ лѣто ѕ̄ѯ̄кї** (6712) **прѣставн сѣ** [князь великн Касеволодь]. . . . Трећи наслов опет: **Царьство грѣчьскоє,** и текст му гласи: **По Исакї же царьствова** [въ Цариградѣ **Ѳеѡдорь Ласкарь**]. — У приказу житом. хронографа овог зачела нема.

На истом листу и страни следује зачело ρ̄д̄ и говори: **Ѡ свѣтомь Савн сръбьскомь.**

Прва врста гласи: **Свѣты же Сава неконхь ради потрѣбь мона**[стнрьскнхь нде въ Цариградь].... Овакав је наслов и у житом. хронографу у глави 89. Разлике између њега а лепавинског рукописа ово су:

Digitized by Google

Житомишљ. хронограф.	Лепавински цароставник.
Глас. XXXII, с. 250:	
18. врста: вѣрїа	ѕловѣрїа
20. „ достатьчьскуѣть.	достаѹьстьвуѣть
27. врста: „тльстотиѫ	тльстиѫ.
Страна 251:	
25. врста: иѕгнати, и не дадьше.	иѕагнати, и не дадѣше
Страна 252:	
23. врста: Радослава	Родослава.

На листу 98. α. следује зачело р҃є. које излаже историју: **Ѡ вьѕетїю Цариграда ѿть Латинь.** Прва врста текста гласи: **Въ лѣто ,ѕ҃.ѯ҃кі** (6712) **вьѕеть бысть Цариградь ѿть Латинь....** С овим је зачелом једнака 90. глава у житомишљићском хронографу, само што у лепавинском тексту стоји: **Родословь, маньшега, Асѣня царя**, а у житомишљићском: **Радославь. маньшаго и Асѣня.**

На истом листу стр. β. следи у истом зачелу и овај наслов: **Царьство Їѡана Асѣня царя блъгарьскаго.** — Прва врста текста гласи: **По Борилѣ оубо царѣ, царь бысть въ Блъгарѣхь старїи** [**Їѡань Асѣнь**]. . . . Овај се наслов не спомиње у приказу житом. хронографа.

На тој истој страни следује зачело р҃s. и има два наслова: Први је: **Царьство грѣчьское Їѡана Дѹки Катаца.** — И текст му гласи: **По Ласкарѣ же Їѡань Дѹка** [**Катаць прїѣть ѡкѣ үѣсти**] . . . .

Други је наслов овог зачела: **Ѡ свѣтомь Сави сръбскомь.** — Прва врста гласи: **Прѣбысть же Сава въ архїепископїи врѣмѣ** [**довольно**]. . . . О овом се говори у житом. хронографу у 91. глави, која гласи: „**Ѡ свѣтомь Сави сръбьскомь паки**“. Разлике између њега и лепавин. цароставника јесу ово:

Глас. XXXII. стр. 253	Лепавин. цароставн.
3. врста: и вьсехь	вьсехь
5. „ ѡвновлѧти	ѡбнаклѧти
6. и 16. „ єдинаго	єдиного
7. врста: вечєрь сего	вечєрь и ношть сего
11. „ пооуѹае же вьсехь	повѹаѣть же вьсахь
14. „ страхь	странахь
страна 254:	
15 и 16. врста: Вьскрьсии	Вьскрѣсении
17. „ дарнавь	даровавь
20. „ тѫдь	тѫдь
21. „ вьѯыскѹе	иѯьискѹе
29. „ пловѫштѫ	пловѫштѫ емѫ
30. „ сь нимь	сь нимн.
страна 255:	
14. врста: ѡкрьпивь	ѡкропивь
16. „ Господь Богъ	Господь
22. „ прѣставн се гиенїра	и прѣставн се гиенїра
27. „ по томь же	по томь.

На листу 100 β. иде зачело р҃ѯ. и говори: **Ѡ родословн сръбьскыхь деспоть.** — Текст му гласи: **Бѣло Оуроше родн Тѣхомнла; Тѣхомнль же** [**родн Немању**] . . . . . Ово исто долази у житом. хронографу у глави 92. (Гласник XXXII, стр. 256—257).

Знатније су разлике:

Житомишљић. хроногр.	Лепавински цароставник.
Глас. XXXII. с. 256:	
13 врста; Радослака	Родослава
15 „ предѣда	прадѣда
25 „ предь лицемь	предѣли

На листу 101. α. следује зачело р҃н. и има пет наслова. Први му је: **Великое княженїе рѹское.** Текст овог наслова почиње: **Прн семь Їѡанѣ** [**Катаце**]. Други наслов гласи: **Въ лѣто ,ѕ҃ѫѣ** (6745) **нашьствїе безьбожнаго царя Катїа на рѹскѹю ѕемлю.** — Почетак гласи: **Сли безьбо**[**жни Катїе съ безьчисльнїимь множьствомь Агарень**] . . . .

Трећи наслов: **Царьство грѣчьское.** — Прва врста гласи: **Тогда бысть въ Грьцѣхь царь Михаиль Палеѡлогь.**

Четврти је наслов: **Великое княженїе рѹское.** Почетак гласи: **Прн сего царьствїю въ** [**лѣто ,ѕ҃ѫп.** (6780) **сѣдѣ на великое княженїе въ Владимирѣ**] . . . .

Digitized by Google

Пети наслов горњег зачела гласи: **Цѧрьство грєчьское.** — Прва врста гласи: **Къ Цѧриградє по Михаилє Палєологозє, Їѡаннъ Палєологъ цѧрьствова**] . . . . Овог целог зачела нема у приказу житом. хронографа.

На листу 102*. *β.* иде зач. **рѳ. Царьство срьбьское.** — У житом. хронографу у глави 93. наслов је: „**Ѡ Милютинѣ кралю срьбьскомъ.**“ — Текст 109. зачела гласи:

При сего же царьствѣ грєчьсцемь Андроникъ Палєологъ, къ лѣто ,ѕ҃ѱѵ (6790) **бысть царь въ Срьблєхъ Милютинъ.** Ово у житом. хронографу гласи: „**Бысть царь въ Срьблєхъ Милютинъ. Къ лѣто ,ѕ҃ѱ҃ç** (6790) **Царьство Срьбьское.** — За тим следује текст:

Свєты Сѵмєѡнъ роди Стєфана краля; Стєфанъ же [**роди Стєфана**]. . . . . Знатније разлике између житомишљић. хронографа и лепавинског цароставника ово су:

	Житомиш. хронограф.	Лепавин. цароставник.
	Глас. XXXII. с. 258:	
5 врста:	**црькꙑ**	**цркви**
8 „	**моєи**	**мои**
25 „	**сѣмѣштає**	ова реч изостала
28 „	**тєбѣ**	**тобою**
	Страна 259:	
3 врста:	**ѡть**	**ѡ ѡть**
3 „	**Стєфанъ**	**И Стєфанъ**
29 „	**пєто**	**петоє**
	Страна 260:	
5 врста:	**єго милости**	**єго припадє милости**
	присє	**просє**
9 „	**прьстиныи**	**прьстьныи**
18 „	**боудѧштои**	**бѫдѧштїныь**
25 „	**бѣ**	нема ове речи
27 „	**рєчє:**	**рєчє: ѡ**
	Страна 261:	
2 врста:	**стєжє**	**стєжа**
3 „	**иєжє**	**и єжє**
6 врста	**послати къ нимоу**	**къ нимоу послати**
20 „	**срьбьскоє**	**србьско**
23 „	**гредьшє**	**гредєшє**
	Страна 262:	
1 врста:	**наслѣю**	**наслѣдїю**
10 „	**брата**	**брань**
11 „	**побѣждаєть**	**побѣждень**
13 „	**архїєреомь**	**І архїєреѡмь І**
21 „	**ѡкрѹгь ѡградь**	**ѡкрѹгь ѡграда**
22 „	**глаголѣмꙑныь**	**глаголѣмємь**
24 „	**сьврьшин**	**сьврьшин и вьрьшин и всѣмь.**

На листу 106. *α.* зачело **ρі.** и говори: **Ѡ сьмрьти Стєфановє.** Прва врста гласи: **Стєфань же сынь иже глаголѣмꙑи Дѹшана** . . . . . О овом се говори у глави 94. житомишљ. хроногр., којој је наслов: **ѡ сьмрьти Стєфана Дечаньского.**

Разлике између оба примерка ово су:

	Житом. хроногр.	Лепавин. цароставник.
	Глас. XXXII. с. 263:	
8 врста:	**кѣлможь**	**кѣльмѫжь**
15 „	**оустрьмивьшїа**	**вклонивьшїа**
20 „	**Ꙁвєчань повелѣ**	**въ Ꙁвєчань повелѣ**
	ѡтвєсти	**ѡтвєлѣ ѡтвєсти**
27 „	**господьин**	**Господєви**
28 „	**свємь**	**своємь.**

На листу 106. *β.* следује зачело **ρаі.** и има три наслова:

Први је: **Кєлнкоє кнєжєнїє рѹсскоє,** чији текст гласи: **При семь цари въ лѣто ,ѕ҃.ѡ҃лѕ** (6836) **сѣдє на вєлнкоє** [**кнєжєнїє кнєзь вєлнкы Пкань Даниловичь**] . . . .

Други је наслов: **Царьство срьбьскоє.** Исти наслов има у житомишљићском хронографу глава 95., али се с њом не слаже текст лепавинског цароставника, те с тога га целог саопштавамо. Он гласи:

При сїнхъ же царнхъ грєчьскїнхъ Аньдронице, и при сынє Їѡанє въ срьбьскои ꙁемли бысть деспоть Стєфань Дѹшань. По бєꙁаконїи, єже сьтвори ѡтцѹ своємѹ, и сего ради не много пребысть въ жнꙁны сен, а сынь его Оурошь бысть бесѹєдань. И въ дьни нхъ бысть нашьствїє бєꙁьбожьныхъ Агарень, и црькваль ѡпѹстєнїє и плєнєнїє, и межѹвсобьнїє ратн.

* По што је 13. табак био наштампан, уверио сам се из оригиналног рукописа, да је из њега искинут 67. лист, на коме је довршено било 71. а почето 72. зачело. Преосвећени епископ Никанор није ово опазио, с тога су сви листови од 68—102. обележени бројевима за јединицу мањим. Према томе отпада његова напомена на страни 96.

Секретар Друштв. Академије, *Љ. Ковачевић.*

Digitized by Google

Трећи је наслов 111. зачела: **Царьство грєчьскоє.** Почетак му гласи: **Ѡанъ, сынъ Аньдрониковъ, [съ матерїю Аньною царьствока въ Цариградє]. . . .** Ово се не помиње у приказу житомишљић. хронографа.

На листу 107. *α.* долази р҃вı. зачело, а наслов му је: **Царьство сръбьскоє.** Прва врста гласи: **При семь царь Їѡаннє Палєѡлозє бысть краль [къ Срь(б)лѣхъ Клькашинь] . . . .**

На листу 108. *α.* следује зачело р҃гı. и наслов му је: **Великоє княжьство сръбьскоє.** Прва врста његова гласи: **При семь царь грєчьсцѣмь Їѡаннє Палєолозє вє[ликїи князь Лазарь]. . . .**

Ова два зачела (112 и 113) лепавинског цароставника одговарају 96. глави житомишљићског хронографа, која у приказу гласи: „**Царьство сръбьскоє и ѡ бою Клькашиновъ.**“ Она јамачно има два наслова од којих први гласи: „**Царьство сръбьскоє,**“ а други: „**Великоє княжьнїє сръбьскыхъ**“ (Гласник XXXII, стр. 246, 264—269).

Знатније су разлике између ова два летописа ово:

Житомишљ. хроногр.		Лепавински царост.
Глас. XXXII. с. 264:		
25 врста:	доблѣственыı. . . . подовнже.	доблѣставнїи. . . . . подвнже
Страна 265:		
3 врста:	нзабрана	нзбраньна
4 „	нзгнаньє	нзгьнаньє
6 „	нзвїенн	оубненн
12 „	ѡвѣхъ	и ѡвѣхъ
21 „	вьса	вьсєхъ
25 „	мѫжь	мѫжен
27 „	родн	родь
28 „	оумрьшїнхъ	оумарьшнхъ
Страна 266:		
1 врста:	прнзрнвь	прнзрєвь
7 „	и Добровоѫ	Добровоѫ
11 „	прн семь	прн сем же
11—13 вр:	въ лѣто ҫ҃ѕ҃.ѡ҃.п҃ прїєть наѹєло сръбско княза Лазарь. Сан	нема
13 врста:	ѡспѫстевьша	ѡпѫстевьша
19 „	и хрнстїанннь	хрнстїаннинь
22 „	оуслншенїє	оуслншенїє
25 „	въ свемь	своємь
26 „	подовнгошє	подвнгошє
Страна 267:		
5 врста:	копросивь	вьпросивь
20 „	паѹє дрьжателє	паѹє же дрьжателѫ
21 „	порншє	покорншє
22 „	правьнѫкь	превьнѫкь
25 „	прїемь скупьтра	прїєть скѹ̈пьтрн
26 „	приведь жива сѫштa ѡтьца его Ѧконѫ	привѣдѣ живоу сѫштоу ѡтьцоу его Ѧрьканѫ.
Страна 268:		
1 врста:	Оумрьшѫ	Оумарьшѫ
4 „	тоурьчьскыю	тѫрьчаскыю
10 „	ѕавндѣшє	ѕавндєштє
13 „	на наѹєльника	къ наѹєльнику
14 „	Амѫрата, и	Амѫратѫ
20 „	прьвє	прькоє
21 „	Бамѕнть	Памѕнть
22 „	ѡдолѣваютъ	ѡдолѣваєть
23 „	оуви мнѣ	нема
24 „	и свєты	нема
25 „	много	многїє
27 „	вѣньць	коньць
Страна 269:		
2 врста:	тѫрьчьскыю	тѫрчаскыю
7 »	покрн	покорн
16 „	спасьно	спасєно
23 „	на бранн	бранн
24 „	Їѡаньномь Мнрьчомь	Їѡ҃ Мнрчомь
26 „	Глаголѣть	Глаголють
27 „	Марко	Марько рєчє
28 „	мрьтвць	мрьтваць

На листу 110. *α.* иде зачело р҃дı. и наслов је: **Царьство грєчьскоє.** — Прва врста текста му гласи: **Къ лѣто ҫ҃ѕ҃.ѡ҃ѱ҃ѳ. (6899) по Їѡ[анє Палєѡлозє наѹє царьствовати сынь єго]. . . .** Овај наслов и текст изложени су у житомишљићском хронографу у глави 97. под насловом: „**Царьство Мануила Палєѡлога.**“

Digitized by Google

На истом листу страни β. иде зачело р҃ει. и говори; **Ѡ Темирє, иже побѣди цара Бажита. Повемь ѡткѹдѹ єсть Темирь.** Прва врста гласи: **Страна нека єсть между Їакинти и между Иньдїею** .... У житомишљићском хронографу у глави 98. овај је наслов само овакав: „**Ѡ Темирє, иже побѣди цара Бажита.**“

У овом зачелу помиње се син кнеза Лазара, Стефан. То место гласи: „**Бажить сьбра воє вьстоуніє и Стефана сръбьскаго. И сраженіє бысть, побѣждаєть Темирь и ѹхвати тѹрьскаго цара Бажита, єго же въ желѣзнен клєткє сь собою возѣше. Бысть же сіа брань въ лѣто ҁ҃ѕ҃.ц҃аі** (6911).

На листу 111. α. следује зачело р҃ѕі: **Царьство грєчьскоє.** Прва врста гласи; **По тон же брани славѹн сє и грєчьскомѹ царѹ** [**Манѹилѹ ѿть Рїма пріінти**] .... Овога зачела у приказу житомишљићског хронографа нема.

На истом листу β. иде зачело р҃ζі. и има два наслова.

Први је: **Рѹскоє кнєжьство велнкоє.** Прва врста гласи: **Къ лѣто ҁ҃ѕ҃.ц҃лг** (6933) **при семь Манѹилє царѣ грєчьскомѹ** ....

Други наслов 117 зачела гласи: **Велнкоє кнєженіє сръбскоє.** Прва врста гласи: **По анькирьскон оубо брани єгда Темирь побѣди** ....

У житомишљићском хронографу у тексту стоји: „**Велнкоє деспотьство сръбьскоє,**“ а у приказу: „**Деспотьство сръбьскоє.**“

О овом зачелу говори 99. глава житомишљићског хронографа, која се разликује од 117. зачела лепавинског цароставника поглавито тиме, што се у овом ништа не говори о кнезу Лазару, нема, дакле, од 16. врсте на стр. 270. до 14. врсте на стр. 271. Гласника XXXII.

Остале су разлике ове:

Житомишљ. хроногр.	Лепавин. цароставник
Глас. XXXII. с. 270:	
4 врста: **Бажитомь**	**Пажитомь**
12 „ **злати**	**и злати**
Страна 271:	
15 до 19 врсте не достају у лепав. царостав.	
20 врста: **деспоть**	**царь**
21 „ **смѣрає**	**смѣрн**
24 и 29 вр.: **такождє**	**тако же**
25 врста: **сего же**	**иего же**
25 и 28 вр.: **оугарьскїє**	**оугрьскїє**
Страна 272:	
11 и 14 вр.: **добротами**	**добрыми**
30 врста: **ѡдѣжди**	**одѣжде**
Страна 273:	
13 врста: **дасть ми**	**дасть ми, реүє**
20 „ **боє сє**	**боєшти сє**
26 „ **Мисѵльманѹ, и хотє**	**Мисѵльмана, и вѣдѣвь яко Влькь хоштеть бежати къ Мисѵльманѹ, и хотє**
28 и 29 вр.: **Мисѵльмань къ лѣто ҁ҃ѕ҃.ц҃.кк. Мисїа**	**Мисѵльмань. Мисїа**
Страна 274:	
7 врста: **Махметь**	**Махаметь**
8—9 „ **синь же єго сѵлтань сѵлтьна Махмета**	**сынь же сѵлтана Махамета**
14 „ **деспотомь**	**деспотомь же**
16 „ **деспоть Стефань нанє**	**деспоть нанє**
17 „ **нетьнка**	**нетїа**
20 „ **въ тон**	**къ тан**
21 „ **Белградє**	**Белградоү**
25 „ **къ гробьницє**	**къ гробницн**[1]

На листу 114. α. долази зачело р҃ні и наслов му је: **Царьство грєчьскоє.** А прва врста текста му гласи: **Къ лѣто ҁ҃ѕ҃.ц҃лг.** (6933) **по Манѹилѹ нанє** [**царьствокати къ Царнградє сынь єго кі҃рь Калѵ-Їѡаннь**]. Ово се у житомишљићском хронографу налази у глави 100: „**Царьство грьчьскоє Їѡанна Калѵіана**“ (Глас. XXXII. с. 246).

[1] У 117. зачелу говори се и о томе, како је деспот Стефан подигао храм св. Тројице. Неко је позније додао с леве стране текста објашњење да се овај храм находи „**на реце Ресаве, зовомь Манастѣ.**“

Исто лице, у зачелу 104, насирам места где се каже да је св. Сава подигао „велику саборну цркву,“ записало је: „**глаголемѹ Жит'чѣ, первѣ архїепископїю сръбь(ск8), на реце Ибре где ѵтичеть ѵ Мораѣ сер'ск8;**“ а у 109. зачелу за „храм сведржитела“ додало је на дну листа: „**Зовом' Дечаноү'**“.

Digitized by Google

На истом листу стр. *β*. иде зачело р҃ѳі. и има наслова два. Први је: **Кладнчьство срьбьскоє.** — У житомишљ. хронографу гласи: **„Деспотьство срьбьскоє.“**

Прва врста гласи: **При семь Калоанє царн грєчь**[сцємь [1], **по Стефанє бысть къ Срьблѣхь**]....

Разлике међу оба текста ово су:

	Житом. хронограф.	Лепав. цароставник.
Гласн. XXXII. с. 275:		
1 врста:	**Амврать**	**Мврать, а инъдє пишєть Амврахтань (м. Амврат-хань)**
6 врста:	**Амврать**	**Мврать**
7 „	**и ѡставьшїихь**	**ѡ ѡставьшїихь**
10 „	**Бѣлиградоу**	**Бѣлоу градоу**
10 „	**оугарьскїи**	**оугрьскїи**
16 „	**внсокїє**	**внсокї(є)**
19 „	**црькьвна**	**црьковна**
20 „	**нсхожданїа**	**нсхожденїа**
23 „	**вздоухь**	**вьздвхь**
23 »	**божьствєннє**	**божьствиїє**
Страна 276:		
1 врста:	**црькевїи**	**црьковиїи**
2 „	**многихь нзложн**	**многы низложи**
6 „	**нже и многїє**	**нже многїє**

Други је наслов 119. зачела на листу 115. *α*. овакав. **Великоє княжєнїє московьскоє.** — Цео текст гласи: **Къ лѣто ѕ҃.ѵ҃мг** (6943) **князь великы Василїє Василиєвичь, сѣдѣ на в**є-(ли)**комь княженн московьскомь и на нижнємь новоградьскомь.** О овом последњем наслову у приказу житом. хронографа нема помена.

На листу 115. *β*. иде зачело р҃и: **Царьство грєчьскоє послѣдьнєє.** — Прва врста: **По Калоїанє прїѣть скѵ̑пьтри грєчьскїє брать** [**єго Коньстаньтинь**].... Има и други наслов који гласи: **Великоє княжєнїє московьскоє,** чија прва врста гласи: **При семь Коньстаньтинє царн, єште правѣшє** .... О овом зачелу ништа не помиње приказ житом. хронографа.

На истом листу и истој страни следује последње зачело нашега цароставника р҃кѳ и наслов му је: **ѡ вьзєти Цариграда ѡть бєзьбожнаго тврьскаго царa, єжє бысть къ лѣто ѕ҃.ѵ҃ѯа** (6961). — Код житомишљић. хронографа ово је зачело изложено у р҃а глави овако: **„ѡ вьзєтїю Цариграда ѡть бєзбожнїихь Тврькь.“** — Почетак нашега гласи: **Хошть нынѣ глаголати повѣсть єжє нє тьчїю** [**уловѣкы, нь и нєчювьствьноє каменїє**] [1]....

У житомишљићском хронографу у овом зачелу (а његовој 101. глави) налази се још: **„Деспотьство срьбьскоє“** кога нема у нашем цароставнику (види Гласник XXXII., стр. 276. врста 9—28. и стр. 276. вр. 1—8).

На крају изложених зачела и њиховога текста налази се на листу 121—124 исписана и садржина истих, и ми је, такође, исписујемо онако како је:

Сказанїє главизнамь въ книзѣ сен, рекомєн тромдникь, снрєчь тринарьственникь:

Зачело а҃. **О Адамѣ како роди Сѳа и премудростн Снтовє.**

Зачело в҃. **О родослови, и по колико лѣть жнше ѡть Адама до потопа.**

Зачело г҃. **О стьлпотворенїи и размѣженїи єзыкь, и како сложи се грамота грьчьскаа.**

Зачело д҃. **О родослови по потопє и създанїи нинєвнскомь.**

Зачело є҃. **О Авраамє, и како ѣкн се емѹ Богь.**

Зачело ѕ҃. **Тльковапїє ѡ скетѣи Троици, нже ѣкн се Авраамѹ.**

Зачело ҁ. **О раю и о садовєхь, нже къ нємь, и чєтирєхь рєкахь.**

Зачело и҃. **Сказанїє ѡ чєтирєхь морахь.**

Зачело ѳ҃. **Повѣсть ѡ създанїи и попленєнїи троискѡмь.**

Зачело і҃ **О царьствохь Єльлинь кєсарьихь нже въ Римє.**

Зачело ві҃. **О царьствѣ Ромнлове пръваго цара въ Римє.**

---

[1] У лепав. цароставнику готово увек стоји грчьскїи.

[1] У овом зачелу говори се најпре о пореклу Орханову. Спрођу овога места на страни листа написано је истом руком ово: „Еніше ништи 8 летописѣ срьбьскаго Лазара“.

Digitized by Google

Зачело к҃в. Царьство прьво Їѹлїа Кѣсара.

„ г҃і. Ѡ крьштенїи Господны, и ѡ Їѡаньнѣ Предьтечѹ.

Зачело д҃і. Ѡ раздрѣшенїи сына Иродѹ и житїи Предьтечѹвѣ.

Зачело є҃і. Свѣдѣтельство Ѡсїфа Еврѣанина ѡ Хрїстѣ и Апостолѣ его.

Зачело ѕ҃і. О распетьи Хрїстовѣ.

„ з҃і. О катапезьмѣ сказанїе Їѡсїфа Еврѣанина.

Зачело н҃і. О вьскресенїи Хрїстовѣ, тогождѣ Їѡсїфа Еврѣанина.

Зачело ѳ҃і. Царьство д҃. Ганѣво, к҃. бѣ Авгѹстово, г҃. Тиверїе(во).

Зачело к҃. Царьство Клавдїево, и сказанїе Їѡсїфа ѡ Апостолѣхь.

Зачело ка҃. Царьство Нероново, и ѡ прѣставленїи прѣсвѣтїѣ Богородицѣ, и повѣсть ѡ панагїи.

Зачело кв҃. О Симонѣ Кльхвѣ, и како разьсѣдѣ сѣ.

Зачело кг҃. О оубїенѣ Їакова брата божїа.

Зачело кд҃. Царьство з҃. Гальфасово (тако), и н҃. Ѳѳодово (тако), и ѳ҃. царьство Киталнево.

Зачело кѣ҃. Царьство Оуѣспасианово.

„ кѕ҃. Пришьствїе Тита на Їерусалимь.

„ кз҃. Царьство а҃і. Тито(во).

„ кн҃. Царьство Домєнтїаново в҃і.

„ кѳ҃. Царьство г҃і. Нервино.

„ л҃. Царство д҃і. Трананово.

„ ла҃. Царьство є҃і. Аньдрїаново; и царьство ѕ҃і. Аньтонинново; и царьство з҃і. Марка Аньтонина; и царьство. н҃і Комодово; и царьство ѳ҃і. Петрїнаѯово (тако); и царство к҃. Ноулїаново.

Зачело лв҃. Царство к҃. Ноулїаново; и царьство ка҃. Снѣрово.

Зачело лг҃. Царьство Антонинноко кв҃.; и царьство кг҃. Макринноко; и царство кд҃. Аньтонина Галина; и царьство кѣ҃. Алеѯаньдрово; и царьство кѕ҃. и царьство кз҃. Маѯина и Калина; и царьство кн҃. Горьдїаново; и царьство кѳ҃. Филиппово; царьство л҃. Декїево и Авлиріаново (тако); и царьство ла҃. Галово; и царьство лв҃. Емєлїаново; и царьство лг҃. Калерїаново; и царьство лд҃. Клавьдїево; и царьство лѣ҃. Кѹтѹлино (тако); и царьство лѕ҃. Авриліаново; и царьство лз҃. Такиново (тако); и царьство ли҃. Прово; и царьство ло҃. Кара и Каріина сына его, и Нѹмеріа(на) брата.

Зачело лд҃. Царьство м҃. Дїѡклитїаново и Маѯимїаново, иже Єрьмилїи; и царьство ма҃. Маѯимїана Галерїа и Маѯеньтїа сына Єрькулїева.

Зачело лѣ҃. Царьство мв҃. Коньсти Зєленаго сына Клавьдїа цара, ѡтца Коньстаньтина Великаго.

Зачело лѕ҃. Ѡ брани пѣрьсцѣи, иже на Коньст(ант)ина.

Зачело лз҃. Ѡ брани цара Коньстаньтина сь Маѯеньтїемь.

Зачело ли҃. Ѡ видѣнии цара Коньстаньтина.

Зачело ло҃ Ѡ видѣнии свѣтыхь апостоль Петра и Павла.

Зачело м҃. Царьство прьвоє свѣтаго и великаго прьваго хрїстїанскаго цара Коньстаньтина.

Зачело ма҃. О крьштенїи Пиьдїань, и Иверь, и Армень.

Зачело мв҃. О побѣдѣ Коньстаньтина, єже на Маѯеньтїа, и о побѣдѣ Коньстаньтина, єже на Ликинїа.

Зачело мг҃. О въѯетии града визаньтиского.

Зачело мд҃. О сьзданїи Коньстантина града, и о Аріи.

Зачело мѣ҃. О свѣтѣмь въселєньскѣмь сьборѣ прьвомь, и о скитцѣ, и ѡ ѡтложенїи жень епискѹномь.

Зачело мѕ҃. О ѡтшьствїи царици Єлєни въ Їерусалимь.

Зачело мз҃. О прѣставлєнїи Єлєнѣ царице, и о въѕькр(а)штєнии Аріе єретика ѡть ѕатоученїа.

Зачело ми҃. Ѡ прѣставлєнїи Коньстаньтиновѣ.

„ мѳ҃. Царьство в҃. хрїстїаньско Коньстаньтиево.

Digitized by Google

Зачело н҃. О Їоуліанѣ Прѣступьнице.

„ на҃. Царьство г҃. Їоуліана Прѣступьника.

Зачело нв҃. Царьство д҃. Авїаново; и царьство є҃. Оуалєньтїніаново и Оуалєньтово.

Зачело нг҃. Царьство ѕ҃. Гратїаново сына Оуалєньтова.

Зачело нд҃. Царьство ѕ҃. Ѳєѡдосїа Велнкаго.

„ нє҃. О свѣтѣмь вьторомь сьборе.

„ нѕ҃. О Амьфилохїи єпископе.

Зачело нѕ҃. Царьство и҃. Аркадїево и Ѳнорїево.

Зачело нн҃. Царьство ѳ҃. Ѳєѡдосїа Малаго.

„ нѳ҃. О свѣтѣмь трѣтїемь сьборе.

„ ѯ҃. Царство і҃. Марькїаново.

„ ѯа҃.[1] О свѣтѣмь чєтвртомь сьборе.

„ ѯа҃. Царьство аі҃. Лва Велнкаго; и царьство кі҃. Лва Юнаго; и царьство гі҃. Ѯнионово; и царьство ді҃. Анастасїево.

Зачело ѯк҃. Царьство єі҃. Їоустнніана прьваго; и царьство ѕі҃. Їоустнніана Велнкаго.

Зачело ѯг҃. О свѣтѣмь пѣтомь сьборе.

„ ѯд҃. Царьство ѕі҃. Їоустїніана Малаго; и царьство ні҃. Тнверїево; и царьство ѳі҃. Ма(в)рнкнево; и царьство к҃. Фокыно.

Зачело ѯє҃. Царьство ка҃. Нракліево.

„ ѯѕ҃. Царьство кв҃. Коньстантнна сына Праклїева; и царьство кг҃. Нраклоново; и царьство кд҃. Коньстнно, вьнзка Нракланева.

Зачело ѯѕ҃. Царьство кє҃. Коньстаньтнна Брадатаго, и о свѣтѣмь шестомь сьборе.

Зачело ѯн҃. Царьство кѕ҃. Їоустїніана Погнатова; царьсто кѕ҃. Лєѡньтнево; и царьство кн҃. Аѯнмарово; и царьство кѳ҃. Їоустїнианово; и царьство л҃. Филнпнково; и царьство ла҃. Арьтемїево; и царьство лв҃. Ѳєѡдосїево; и царьство лг҃. Лва Нѕаврїа.

Зачело ѯѳ҃. Царьство лд҃. Гноєнмєнтаго, и царьство лє҃. Лва сына Копроннмова.

Зачело о҃. Царьство лѕ҃. Коньстантнна и Нрнин.

„ оа҃. О свѣтѣмь седьмомь сьборе; и о ѡтцѣхь.

Зачело ов҃. Сказанїе о Латнпѣхь како ѡтстѵпнше ѡть православныхь патрїархь.

Зачело ог҃. О Форь(мо)се папе и Петре Гѵгннкомь.

Зачело од҃. О Кретанїи и о кнезе аламаньскомь.

„ оє҃. Царьство лѯ҃. Нпкнфора Генника.

„ оѕ҃. Царьство ли҃. Ставракїево; и о канонехь, когда наѵело прїеше.

Зачело оѯ҃. О ѡтложенн меса нпокѡмь.

„ он҃. Царьство лѳ҃. Мнханла Ракькавса.

„ оѳ҃. Царьство м҃. Лва Арьменнна.

„ п҃. Царьство ма҃. Мнханла Траклаго.

„ па҃. Царьство мв҃. Ѳєѡфнла Нконоборьца.

Зачело пв҃. О сьмрьтн цара Ѳєѡфнла.

„ пг҃. Царьство мг҃. Мнханла и Ѳєѡдорн.

„ пд҃. О ѡклєвєтанн Меѳодїа патрїарьха.

„ пє҃. О словеньскомь єзыце и рѵскомь.

„ пѕ҃. О крьштенїи бльгарьскомь, и прншьствн рѵскѡмь.

Зачело пѯ҃. О оубнєнїи Мнханла цара, сына Ѳєѡфнлова.

Зачело пн҃. Царьство мд҃. Васнлїа Македонина.

Зачело пѳ҃. Царьство ме҃. Лава прємѵдраго сына Васнлїева.

Зачело р҃. О прѣложенїи книгь ѡть грьчьскаго єзыка на словеньскы.

Зачело ра҃. Царьство мѕ҃. Алєѯандра брата Львова; и царьство мѯ҃. Коньстаньтнна сына Львова; и царство мн҃. Романа Лакапина.

[1] За овај наслов у тексту нема нарочитог зачела, већ ово спада под зачело 60-то, те тако у тексту под 61. зач. иде следећи наслов, који је овде опет стављен под поновљено зачело 61.

Digitized by Google

Зачело ѵ҃в. Ѡ пренесенїи нерѹкотворенаго ѡбраза.

Зачело ѵ҃г. Царьство м҃ѳ. Паки Коньстантина сына Лъвова.

Зачело ѵ҃д. Царьство н҃. Романа и Коньстаньтина Багренороднїи[1]. — Царьство н҃а. Никѵ́фора Фокы.

Зачело ѵ҃є. Царьство н҃к. Їѡаньна Цимисхїа; и царьство н҃г. Василїа и Коньстаньтина сыновь Романа.

Зачело ѵ҃ѕ. Ѡ крьщенїи рѹскомь.

„ ѵ҃з. О Оугрѣхь.

„ ѵ҃и. Царьство н҃д. Коньстаньтина брата Василїева; и царьство н҃є. Романа Арѕи(ра).

Зачело ѵ҃ѳ. Царьство н҃ѕ. Михаила Пефлагонинна; и царьство н҃з. Коньстаньтина Манамаха.

Зачело р҃. Царьство н҃и. Михаила Старыца; и царьство н҃ѳ. Исакїа Комнина; и царьство х҃. Коньстаньтина Дѹкїн; и царьство х҃а. Романа Дїѡгена; и царьство х҃в. Михаила сына Дѹкы; и царьство х҃г. Никѵ́фора Вотаніата; и царьство х҃д. Алеѯїа Комнина; и царьство х҃є. Їѡанна Порьфирогонита; и царьство х҃ѕ. Манѹила Порьфирогонита.

Зачело р҃а. О єпископѣ Иларїѡнѣ Меглєньскомь; и царьство х҃з. Алеѯїа Порьфирогонита; и царьство х҃и. Аньдроника Комнина и Їсакїа, и царьства х҃ѳ. Алеѯїа Скѵ́мнина.

Зачело р҃в. О срьбьскыхь деспотехь наѹєло.

„ р҃г. О бльгарьскомь царьствн; и царьство о҃. Алеѯїа Дѹка; и царьство о҃а. Алеѯїа Агьгела.

Зачело р҃д. О светомь Сави срьбьскомь; и царьство о҃к. Ѳеѡдора Ласкара.

Зачело р҃є. О вьзетн Цариграда ѡть Латинь.

„ р҃ѕ. Царьство о҃г. Їѡанна Катаца.

„ р҃з. О родословн срьбьскнхь деспоть.

„ р҃и. Царьство о҃д. Михаила Палеѡлѡга; и царьство о҃є. Їѡаньна Палеѡлога.

Зачело р҃ѳ. Царьство о҃ѕ. Аньдроника Палеѡлога; и ѡ царєхь срьбьскыхь.

Зачело р҃і. О сьмрьтн цара Стефана Дечаньского.

Зачело р҃аі.[1] Царьство о҃з. Їѡана сына Аньдроникова; и царьство о҃и. Їѡаньна Катакѹзнна; и царьство о҃ѳ. Їѡаньна Палеѡлога; и царьство п҃. Аньдроника сына єго.

Зачело р҃ві. Ѡ Мрьнавьчєвнкиєхь. (У тексту је наслов: „Царьство срьбьскоє“).

Зачело р҃гі. О светомь кнезе Лазарѹ. (У тексту је наслов: „Келнкоє кнежьство срьбскоє“).

Зачело р҃ді. Царьство п҃а. Манѹила сына Їѡана Палеѡлога; и царьство п҃к. Їѡанна благоѹьстнкаго. (У тексту је овај наслов: „Царьство грєчьскоє“).

Зачело р҃єі. О Темирє, како побѣди Баязнта.

Зачело р҃ѕі. О царѹ Манѹилѹ. (У тексту је наслов: „Царьство грєчьскоє“).

Зачело р҃зі. О Стефанѹ Лазаревнкю. (У тексту су ови наслови: I. Рѹскоє кнежество келнкоє; II. Келнкоє кнеженїє срьбьскоє; и: III. Сан оубо царь Стефань).

Зачело р҃иі. Царьство п҃г. Їѡанна сына Манѹилиева. (У тексту пише: „Царьство грєчьскоє).

Зачело р҃ѳі. О деспотє Гюрьгѹ срьбьскомь. (У тексту је наслов: „Кладнчьство срьбьскоє“).

Зачело р҃к. Царьство п҃д. Коньстаньтина Палеѡлога сына Манѹилева. (У тексту овај наслов гласи: „Царство грєчьскоє послѣднєє“, и још: „Келнкоє кнеженїє московьскоє“).

Зачело р҃ка. О вьзетн Цариграда ѡть безьбожнихь Тѹракь. (У тексту је наслов: „Ѡ вьзетн Цариграда ѡть безбожнаго тѹрьскаго цара, єже бысть въ лѣто ,ѕ҃цѯа (1453).

Осим описаног цароставника у лепавинском зборнику има још неколико састава, које ћемо овде навести. Тако:

На листовима 129—136[1] долазе „Нз'ѵадн вь крат'цє ѡть видѣнїа Їѡана Богослова,“ које је писала иста рука која и цароставник. Ови су

[1] Овај је наслов у тексту изложен под зачелом 93. рук. л. 85. β.; а под овим је зачелом у тексту: Царьство н҃а. Никифора Фокы.

[1] У тексту претходе још два наслова: „Келнкоє кнеженїє „ѕкоє“ и „Царьство срьбскоє“ — (види рук. лист 106. β.).

Digitized by Google

изводи из глава: 19, 30, 31, 33—36, 39, 42, 59—65 и 72.

На листовима 137, 138 и 139. *α.* изложено је „**Поминованіе благоүьстивыи** (тако) **царєи и великих кнєзєи**“ руских, њихових патријараха, кијевских митрополита и черниговских епископа и архиепископа (на броју око 150 лица). Ово је писано у Беочину 6. октобра 1702. године.

На листу 139. *β.* и 140. *α.* долази поменик српских архиепископа и патријараха до Арсенија III. По том поменику били би српски архиепископи: Сава, Арсеније, Сава, Евстратије (тако), Никодим, Данило, Јаниһије, Јефрем, Спиридон, Јаков, Евстратије (тако), Сава, а патријарси: Јаниһије, Сава, Јефрем, Спиридон, Данило, Сава, Ћирило, Никон, Никодим, Арсеније, Макарије, *Павле,* Антоније, Ђерасим, Саватије, *Никанор,* Јован, Пајсеј, Гаврило, Максим и Арсеније. Овај поменик писала је иста рука која и поменик руских владалаца.

[1] Лист 128. чист је, а таки су јамачно били и листови 125—127, који су искинути.

На листовима 140. *β.*—144. *β.* долази: „**Ѡ побѣдѣ на сѵпостати христоименитомѵ воин'ствѣ и ѡсвобожденїи под ним' работы их сѵнитїих православнїх христїань**“, за тим „**Молитва ѡ царѣ въ разлицных потрєбах**“ и „**Молитва ѡ недѵжномъ**“.

На листовима 145—149. *α.* написан је „**Канонь молъбныи къ пръсвѣтои Богородицы и къ великомѵченникѹ на каркари**“; а на листовима 149. *β.* — 152. *α.* „**Другїи канонь мол'бныи къ пръсвѣтои Богородицы въ врємє бранн, творенїє Їѡан'ново**“.

На листовима 152. *β.*—158. *α.* иду „**Молитвы или ѕаклинанїа**“: три од Василија Великог и четири од Јована Златоуста. На ивици листа, при свршетку седме молитве, пише да су ове ѕаклинател'нїє молитве преведене с грчког језика.

Најпосле на дну листа 158. *α.* почиње „**Канонь мол'бань како подобаєт' пѣти ѕа творещихъ милостыню**“, који се на листу 160. *β.* прекида, јер су последњи листови откинути..

Маја 1893. године
у Загребу.

Digitized by Google

СТАРИ СТУДЕНИЧКИ ЗБОРНИК

ОПИСАО ГА

Вид Вулетић Вукасовић

Код Фоче су у древном храму „Успенија Св. Богородице“ од давнијех давнина служили, све с оца на сина, свештеници од *Кандића колена*,[1] те их се све редом спомиње за два стољећа. Ово је кољено баш право Поповића. — Црква је далеко од Фоче (каоно ти што се у Фочи није смјело служити од Турака) баш 5 а од Пљеваља и 12 час. — Г'од. 1890. била је у попа Тодора Кандића, уз остале књиге, и одебља књига у рукопису, а сада је у г. Гавра Тошовића, из Фоче, књижара у Дубровнику. Он ми је пријазно заимао споменуту књигу, а да је разгледам, па ето сам из ње и црпао неколико утарака и биљежака. Књига је тврдо увезана у дебелу црну кожу, те је кожа била урешена пругама и рескотинама, а на хрбату књиге рескотинама и са три крстића, па се затварала са двије споне. Сад је увез доста покварен, а споне су отпале.

Књига је с љепенкама (корицама) дуга 22, широка 15, дебела 10 сантиметара, а без корица је дуга 19, широка 14·5, дебела 7 сантиметара.

Писана је красно на дебелој ланеној хартији. Наслови су и почетна писмена минирана, а тако и тачке итд. Имала је 417 листова, ну сада нема 415 и 416 листа.

Књига је била својина манастира Студенице до почетка овога стољећа, као што се види из овијех датиранијех биљежака. Тако:

На листу 417 *β*. забиљежено је:

Да сѣ ꙁнах каде пореоди (? = приходи) архимандрїтъ Шарона, именемъ Радивое, ѡтачаство сим Цвтіе, ,аѱмг.

Датн се господинъ ѡцъ Филотею Шарацъ Радивое по(д) тополи преда кметъ попо.

На листу 385 има ова биљешка:

х. с. ,аѱмє. 1745 **кона (?) Їѡан Геѡргиевну, недостоини архимандрїтъ деуанскї(а) царскїа обителн и ѳрона пак(скаго) еѯархъ, сїю книгъ молн(х) и проутох и не беꙁ воꙁдеханїа** (тако) **жалостнаго. ѡ Сербліи кедніи! Где св(а)т(и) крали и цари нашн? Слави и уесть, храбрость камо ѡправнстє? Всє погребъ** (тако) **ꙁавистъ проклета.**

На листу 84:

Грешни въ (иноцѣхъ) **проутох Їѡан Геѡрг(іе-вичъ), архима(ндри)т деу(анскїа) цар(скїа) ѡбит(елн) и ѳрона с(ербскаго) еѯархъ, в лѣто ,аѱмє** 1745-**гл, ноем(врїа) г-ѡ во Карлѡв(ѣ)** (или **Кралѡвѣ?) подписах рукою.**

А на другој страни истог листа чита се:

(176[1])0 **л. Мѣ(рта?) 12. Грнгорїи Дрехалови ѡт Кастрїѡтовъ, недостонны архїмандрїтъ нишки царскїа ѡбителн и ѳрона сербскаго еѯарх, сїю книгъ молнх и проутохъ, и не беꙁ слеꙁ и воꙁдиханїа поболѣхъ и удивих са. ѡ каковаго сана и прекраснаго цвѣта на уто оконуа са скѵптръ царствъ сербскнх, всє погреб(є) ꙁавнсть проклета. ѡ рано неисцѣлна!**

[1] В. *Б. К. Источник* 1890. св. 12.

[1] Види Гласн. XX. стр. 21; Гласн. LVI, стр. 354.

Digitized by Google

На листовима 411—413 има одуља биљешка. С почетка је острижено, а на крају се чита: . . . . . сподобство (?) и по ρεчєнїмъ: Господь вселяєть єдиномыслєнныхъ в домѣ, и мнстѣєнники(?) ради и общтїх нѹждн должни єсмы в: б: и воспомянѹтн и молнтн в: да єлико возможно ѡ соединєнїю и союзѹ л(?) г: архїєрєи и со всѣми, да въ терпѣнїи прємѹдро порадите и прєблагы ревнованїєм да ѹкажете са како в: ставропїгїалнон сєи святѣи о богомтєре обнтели стѹдєннчкѹѣи (тако), тако и г: г: кыи б: патрїархѹ кѵ̑ръ Гаврїнлѹ, прѣдѣдно тако до и г: рашскога кѵ̑ръ Гаврїнла по ради васъ и насъ въ перкон любви и союзѣ, да сядєржите; ибо они въ нѹжди всаѵєскїи склонит са власти и любви вашєи. И съ сими посланники и нашими Кѹкомъ и Милославомъ (тако) малнє нєкоторїє вєшти послахомъ вамъ: єдиє броєнницє и єдинъ нбрикъ и лєгєнъ, а за проу: съ братомъ и оцємъ нашнмъ нгѹмєномъ старати са бѹдємо. Такождє в: б: за многѹ ползѹ в: и прнлнчнны врємєномъ ѵєстнто и тїтѹломъ протоснигє(л)ства како оца нгѹмена Рѧфїма, тако и брата Маѯїма да даровантїа и любви сподобите, как(о) ѣ прнлнчно. И за оиє мотике и бѹдаке гвоздє єсмо прїобрѣли и (сь) ѵєловѣкомъ мнстєром єсмо говорили, да єлико наїскорїє да приготови и скѵєтъ. И за приход нашъ тамо и вами, (а)ко сад возможно и(н) бѹдетъ и съ проу: приготовнм са, обаче Богъ вѣстъ возможно ли им бѹдетъ ѡт тажкїа болѣзни ножнїа; но ѵрєзъ в. л (?) братїах ваше рєчєнїи (осјечено у дну) сподобить кх: Господь Богъ такового и ѕданїа и желанїа, а напаче ѵрєзъ в: б: и с: и в: с̑ : и богоѵгодних молитвах, и хоћємо и да сподобитъ насъ Господь Богъ такождє ѵрєзъ в: архїпастїрства всакаго сѹастїа, благословенїа и во ѕдравїи желателнаго пришествїа и видѣнїа, съ которымъ срдѹнным нашнм рачєнїємъ и ж: въ непрєстаннои молєнїи и помнианїи прєд Господемъ Богомъ и прєд святнмъ єго прєстолом и жертвєнником со всѣмъ цѣлнмъ и любєзнны братством ѕа в. б: молны са и в напред молити са бѹдємо прєблагаго владнкѹ и Бога, да вса нз ползѹ вам дарѹетъ и да многое пожнвєтъ вр(ѣ)мє, и да приложат са вам лѣта живота. И єсмы:

в: б: в: покорнїи рабн и богом(о)л(ц)н стѹдєннчскїи Константїи.

нз ст: с: Константїнъ съ братїимн

Јанвара ѩ-го

ѧ‡ї̈-го года:

На 84. листу имају двије биљешке из почетка 19. вијека од познатога Хаџи-Рувима. Оне гласе:

Ѡ нєкоємъ братѣ оѵмнлнмъ (м. оѵнилнмъ) Рѵвнмѣ поклон(нц)ѣ гроба господнѧ (84, α).

Ко лѣто ,ѧ̑ѳг мларта м(ѣса)ца прїндє нєкн братъ ѡт Калєка, монастнра Богоѻаѣє, храма с(ѵа)та(го) в(єлнко)м(ѵєнника) Гєѡргїа, гонимъ ѡ(т) проклєтїи(х) Агарїанъ правди ради. И проутохъ сїю исторїю ѡ с(ѵа)тємъ Сѵвѣ и оцѹ єгѡ Снмєѡнѹ и братѹ прєдъ (?) Снмонѹ, прн арх(н)мандрнтѹ Васнлїи, нгѹмєнѹ Їѡаннкїи тога с(ѵа)тїа обнтели (84, β).

На листу 317. са стране има и трећа биљешка од Рувима која гласи:

Сїю книгѹ глаголємѹю нсторїю проутїхъ азъ Рѵвїмъ Нєнлдовъ, рождєнїєм нз мѣста Калєка, архїм(ндрнт) м(онастнра) Богоѻаѣє, храм с(ѵатаго) с(лавнаго) в(єлнко)м(ѵєнника) п(обѣдоносца) Гєѡргїа.

Од осталијех недатираних биљежака навешћу ове неколике:

На листу 414: Да сє ѕна кадє владнка ѵнрє в пєтак. Нишла дєвцє (?) нз сабор.

На првој корици: Сна писмо ѕаконнн в мнастнрн в Ствд(єннци); другом руком: Сна (свата) и божєствєнла книга монастнра Стѹдєнницє. Приложно Богъ домѹ; трећом руком: Снє писмо єрмонаха Аѵн-Рѵвнма.

На другој корици долази овака биљешка:

„Свата Стѹдєница храмъ кон славнмо свн обште. Азъ грѣшнн рабъ Ѯорѯнє Іѡвановнчъ нансахъ азъ снє писаніє: ѕнати сє када им дадє таннство страное внжѹ (?).

На листу 412 β. у врху:

Їванѹ, Стонки а Стаменн, Радосавѹ, Радованѹ єднѹ овцѹ съ магнетом и ѧ̑ ѵкорак пшеницѣ.

По књизи и корицама има још монограма и мрчотина (међу њима и једна грчка), те изгледају ови потписи и записи као данашње биљешке у албуму.

Књига о којој је ријеч писана је крајем XV. или у почетку XVI. стољећа, можда у Стѧде-

Digitized by Google

деници, одакле је однесена, по свој прилици, у вријеме првога српскога устанка. Она је богат зборник, који ја називам студеничким, од једанаест састава, већином из српске прошлости.

Ево их свијех по реду:

На листовима 1—48 живот Стефана Дечанског од Григорија Цамблака.[1] Наслов му је:

Мѣсеца ноемврїа .к҃і. житїе и жителъство светаго великомоученика въ царехъ Стефана српскаго иже въ Девахъ, съписанно Григорїемъ мнихомъ и презвитеромъ, игоуменомъ бывшимъ тоежде обытели. Благослови отче.

На лист 48[2]—60 долази састав о Кнезу Лазару[3] којему је наслов:

Мѣсеца ионіа .к҃г. дьнь ѡ блаженнѣмъ и прнснопомнаемѣмъ Кнезе Лазаре и иже съ нимъ избиенихъ православныхъ ѡт неуѣстныхъ Агарень и ѡт чести житїа его въспоменоутїе и ѡ страданїи и моштех пренесенїи слово. Благослови отче.

На лист. 60[4]—85 описује се живот св. Петке и пренос у Србију.

Овом саставу наслов је:

Мѣсеца ѡктомврїа .к҃д. дьнь житїе и жизнь преподобные матере нашее Петкы, съписанно Еѵѳїмїемъ патрїархомъ трьновскымъ, къ концоу же слова и како пренесена бысть въ славноую српскоую зелю, съписано Григорїемъ Цамблаком'. Благослови отче.

На лист. 85[5]—308. писан је живот св. Саве од Теодосија. Наслов гласи:

Житїе и подвизи къ поустыни съ ѡтцемъ и особь хожденїа и ѡт чести чюдесъ споведанїа иже въ светыхъ ѡтца нашего Савы, прьваго архїепископа и оучителя српскаго, съписано преподобнымъ Доментїаномъ, іеромонахомъ монастыря Хиландара нарицаемаго. Отче благослови.

На лист. 308[6]—347 иде похвала Симеону и Сави од истога Теодосија[7], којој је наслов:

Тогожде Ѳеѡдосїа мниха похвала светыхъ и преподобныхъ ѡтцъ нашихъ Сѵмеѡна и Савы, оучителъ срьбскыхъ. Благослови ѡтче.

У дну је минирано:

Се же чьтет се из памет' светаго Сѵмеѡна.

На лист. 347—364. изложен је живот Теодора Едеског и његова сродника Михаила.

Наслов гласи:

Ѡт житїа иже въ светых ѡтца нашего Ѳеѡдора едесскаго (и) ѡ иноцѣ юнѣшемъ Михаилѣ, сьродницѣ тогожде светаго Ѳеѡдора.

На лист. 364—386. описује се убиство светих отаца у Синају и Раити.

Наслов гласи:

Повесть Амонїа мниха ѡ оубиенихъ светыхъ' ѡтцъ въ Синан и Ранѳоу.

На лист. 386[1]—398. писан је летопис старије редакције, којему је наслов:

Повесть ѡ господахъ срьбьскыхъ земль итд.

На лист. 398[2]—413 летопис је млађе редакције, којему је наслов:

Сказаніе въ кратце сущїимъ ѡть Адама до нынешнаго времене.

На листу 413 β. изложено је другом руком:

Ѡглавленїе (тако) вештен ѡбретаюштих се ва книзѣ сен.

На л. 414 α. ударени су бројеви попут арапскијех и неке ситне биљешке.

Најпослије, на лист. 414 β и 417 α. (јер су листови 415 и 416. искинути) прекрасно је написана у исто доба кад и читава књига:

Молитва светаго апостола Павла ѡт сыче.

Из студеничког зборника приопћујем за сада само два горе поменута летописа. Први је старије редакције, и објавио га је Љ. Стојановић у Starinama XIII. по пријепису од 1760 године, а други је млађе редакције и веома сличан с цетињским летописом, који допире до 1576. године, и од којега је општи дио објавио исти Стојановић у Споменику III. стр. 119—122, а српски дио

[1] Упореди Гласник XI, стр. 43—94.

[2] У рукопису је .м҃. тј. 50.

[3] Упор. Гласн. XI, стр. 108—118, Летоп. Мат. Срп. књ. 117 стр. 110—116.

[4] У рукопису је .ѯ҃в. тј. 62.

[5] У рукопису је .пз҃. тј. 87.

[6] У рукопису је .тз҃. тј. 307.

[7] Види Starine V, стр. 18.; Star. XI, стр. 113—180.

[1] У рукопису је .тпз҃. тј. 387.

[2] У рукопису је .ѳ҃ф. тј. 409.

Digitized by Google

В. Јагић у Archiv-y für Slavische Philologie, год. II, стр. 93—99.

Први љетопис преписао сам цио, јер су љетописи старије редакције ријетки, а од другог сам избиљежио разлике између њега и цетињског у општем дијелу, а српски дио приопћујем у цјелини, једно што је ближи изворнику, јер допире до 1490., а друго што је издање Јагића мало доступно.

I.

СТУДЕНИЧКИ ЉЕТОПИС СТАРИЈИ

Повѣсть ѡ господахъ срьбьскыхъ ѕемль, колико кон пожить, и како пр҃ѣ-ими господство, и колико царствова, и кто по кымь бысть, и каковымь концемь прѣнде, ѡть великаго жоупана Немање.

Съ послѣ(д)и наречень бысть Сѷ́меѡнъ въ мнишьскомь ѡбразѣ, иже и дѣла достойна имѣни показа. Сын светыи Сѷ́меѡнь[1] оутврьди православиѥ въ ѕемли срьбьскѣи, ересн бо потрѣбы, и якоже некыи оучитель, ѡко вуе, ѡко своимь житиемь исправлѣе и наказоуе, якоже би рещи и томоу по своемь оучителн и ѡбщаго владыкы гласоу: како же мене видите творешта, сице и вы творите. И тако богоугодно прѣбываѥ, и ѡтьчьство свое правѣ. Роди три сыны: Стефана пръковѣнуаннаго краля и Влькана, кнеза кьсен Ѕете и Хльмскон ѕемли, и светаго Савоу, пръваго скетителя и оучителя срьб'скаго. И елики добродѣтели съврьшин и неправн! И къ инымь късемь прѣмного милостивъ бысть. И храмы въздвиже, и иных по Богѣ троудовъ колико подвиже, несть мошно по дробну сказати. Нъ лште и мы нынѣ ѡ семь не прострѣсмо къ даѣготоу слова, рекын: славсштее ме прославлю ть своего угодника прославлѣе, паметь его къ рѡдь и рѡдь сътвори. И мы ѡть того добрыихъ тьштанїи малаа споѵемы. Създа црькы келнкын: единоу прѣскетѣн владыунцн нашен Богородицн, Стоуденицѣ, великоу лавръ оу Расоу, и дроугоую скетомоу архїерѣ и уюдотворицоу Ни-

[1] Спрочу ове речи на ивици листа пише: Срѣбли царѣ а.

кол҃ѣ иже на Топлици, и светѣн Богородици црькоѵъ, и иные божьствные храмы по своѣн ѕемли.

Стефан[2] же сынь его, прїемь по ѡтьцн своемь, с того благословенїемь (краљевство), по въсемоу подобнь бысть ѡтьцоу своемоу, глаголю же боголюбнемь и милостивъ и кротькь (и) благоразоумивь, и елика сныь подобнаа, и добрѣ правѣ и сьблюдае ѡтьчьство свое. Роди же и сыны, .Д.: Радослава, Прѣдислава, Владислава и Оуроша пръваго. Създа же и великоую црькоѵь архїепископїю Житую и иных много. Ѡстави и съ краљевство сыноу своемоу Радославоу.

Прилоучи же се Радославоу[3] краљу жена Далнда ѡна, или решти новын Ѵезавель, и многаа пострадавъ, ѡкае несмѣдень бысть ехыдною.

Владислав[4] же брать его прнеть по нѣмь краљевство, и ть же боголюбць богоугодно пожнвь и благоучьстно. Създа же и великоую лавроу Христа Бога нашего, Милешеѵѣ.

По сем же прїеть краљевство брать его Оурошь[5] пръвын, нменоуемын Храбавын краль. И благоучьстно пожнвь, и добрѣ правѣ православиѥ въ ѡтьчьствїи своемь. Многаа же ѡзлобленїа и скрьбы ѡть оугрьскаго краља прїеть по пророкоу решти: многы скрьбы праведнымь, и ѡть въсѣхъ нхъ нзбавнть и(го) Господь. Роди же два сына, Драгоутнна и Милоутнна, иже и нареченныихъ Стефана краља и Оуроша краља. Създа же и црь-

[2] Спрочу овог имена на ивици листа пише: царѣ г.

[3] Спрочу овог имена на ивици листа пише: царѣ д.

[4] Спрочу овог имена на ивици листа пише: царѣ д. место е.

Digitized by Google

кы великы, Сопокыни глаголю и Градьць, и нинал достодивнаа исправленїа сътвори, ревнуе православїю своихь родитель.

Прѣдиславъ же, пръвокѣнчанаго краля Стефана сынь, топлою вѣрою раждегь се и божьствнымь светаго доуха распалив се огнемъ, и въса краснаа мира сего ни къ ульто же въмѣнивъ, изволи иноуьское житїе. Послѣдн же поставлает се архїепископь въ своемъ отьчьствѣ, по светѣмь Арьсенїи, третїи по светѣмь Савѣ стрыци своемь, и такождѣ и сън Сава зовомъ бываеть, и по въсемоу подобнь бысть стрїи своемоу.

Стефан[1] же сынь Оурошекъ прїемлеть по своемоу отьцоу кралевство, и сън ревноуе отьцемь своимь, имѣше любовъ и вѣроу къ Богоу, и православїе облобызае, и достохвално и благоуьствно съблюдае отьчьство свое, пожив богоугодно житїе зде, инокы любе, старыхь поучитае, младыхь питае и просто въсѣхь милоуе. Послоушаа бо и сън владыкоу рекшаго: милоуен помилованъ боудеть, и въсакоу правдоу и истиноу испльнае, къ сим же постомь и молитвою свое тѣло здроууае, задняа забываe, къ преднаа же простираe се по апостолоу. Роди же два сына, Владислава краля и Оурошица. Съ же Оурошиць светло и вѣрно пожив, къ благоуьстїи конць житїю прїеть, и гроко предаваеть се. Положено же бысть тѣло его въ митрополїи, идѣже есть храмъ светаго свештенномоученика Ахилїа, и благодѣтїю светаго доуха мѵ̑ро истачаеть, яко же и нынѣ свѣдетельствоують видѣвшеи. Владислав же прогнань бысть Дечанскымь кралемь на оугрьскоую землю и тамо конець житїа прїеть.

Стефан же краль, сынъ отьць прѣдреченнын, създа црьковь въ име светаго великомоученика Гюрьгїа оу Расоу, и ть блаженноую конунноу постигаеть, изменивь земльное царьство небесьнымь, въ лѣто, ,sѡ̑кѳ. Съ же Стефань краль, похвалиеїе отъ дѣль прнемь, при животѣ своемь, призываеть брата своего Оурошa[2] и семоу кроууаеть правити кралевство отьчьства ихь.

Съ же Оурошь вторын, прнемь кралевство, и многь въ милостыни бы, якоже отъ царь и кралевь никтоже до сего времене не обрѣте се, по сыхь же ашть боудеть не вѣмы, единомоу вѣдомо сѣдештомоу когождо прѣжде рожденїа его. И где бо не слыша се егова милостыня и правда? Късть бо, реуе, добродѣтелъ прославлати стежавшаго тоу. Досегаше бо того милостыня и по въстоуныихь странахь, глаголю же Цариградь и Іероусалимь и Синаискоую гороу, егѵ̈птьскоую землю и острови морьскые, еште же и об они страноу, идѣже слышаше где уто придобити, якоже добрын коупьць, якоже въ своеи земли, сице и по вьсоудоу въсѣхь милуе; таковоу любовь къ иноштнымь, сицекоу ревность по Бозѣ стежа. И црькы създа многы и болнице оустрои, якоже и тамо животнымь дикыти се, по нѣже и Господь оумножи царьство его .мѳ. лѣте. Създа же и въ своемь отьчьстїи црькы великы и красны, яко же и до нынѣ видимо есть: конь града Скѣдана храмь въ име светаго прьвомоученика и архїдїакона Стефана, и златомь оукрасн доволно и иными красными потрѣбами, идѣже и светые его мошти лежеть. И еште оу Градданице епископїю и оу Призренoу митрополїю, и дроугоу црьковъ светаго прьвомоученика и архїдїакона Стефана, и оу Скопїю храмь пресветѣи Богородици, глаголиемын Троероучица, и храмь въ име светаго великомоученика Гюргїа на глаголиемон Серавѣ, и дроугоую въ Нагорничиноу, и оу Солоуни црьковь въ име светые Троице създа. и оукрасн, и полати къздвиже, и хроусоволе съ цари грьчьскыми оутврьди, яко да есть въ область домоу светые Богородице хиландарскые. Създа бо и въ Светѣи Горѣ монастырь великь глаголиемын Хиландарь, пресветѣи владычици нашеи Богородици, и достойно създанїю таковаго монастыра въсеми потрѣбами и приложи по срьбсцѣи и блъгарсцѣи земли дасть изобилно. Създа же и къ богозданнемь Костантиновѣ градѣ црькы и болнице къздвиже, еже несть мошно изрести по единомь великы храмы създа и обнови по сконхь и иныхь земляхь. Сице же благоуьстно и богоугодно пожив, блаженнын конць постиже къ лѣто ,sѡ̑кѳ. Роди же и сына два, Стефана краля Дечанскаго еже есть третїи Оурошь и Костантїна, иже къ градѣ Зѣтанѣ лежеть светые мошти его,

[1] Спрочу овог имена на иници листа пише: царь .Ѕ.

[2] Спрочу овог имена на иници листа пише: к. Хрошь царь з.

Стефан[1] же Оурошь многы скрьбы и ѡзлобленїа немала ѡть своего ѡтьца пострада: въ Цариградѣ дрьжимь и въ Татарѣхь прежде быкъ. По съмрьти же ѡтьца своего приметь кралиевство. И доблїи въ ѡтьчьствїи своемь быкь. Побѣждаеть многы єзыкы, мрештих се и гредоуштихъ на ѡтьчьство его. Къ лѣто же ,sѡли. изыде наученикь скѹтскын, глаголиемы Михаиль царь, съ силою многою, и съ нимь ѡкрьстиын єзыци, глаголють же яко и Татарѣ и Касарабы поетъ съ собою. И снде оустрьми се въсхытити ѡтьчьство его, нь погрѣшивъ научениї, оукорижнив падаеть неучьстивын, яко и здѣ събыти се пророучьскомь словѹ глаголюштоу: ровь изри и ископа, и въпаде се въ имоу, и въ дѣлѣхь роукъ своею вкезе. Благоучьстивын же кралъ Стефань пожить цѣломоудрено и богоугодно. Създа же и великоую лавроу деканскоую, въ нѣи же и светые мошти его лежеть. Постижает же его конць житїа моучеництскою съмрьтїю. Сію же приметь сыномь своимь, и ѡ семь тежко есть въ дльготу слово прострѣти, видет бо въси яко таковаа вешть естьство человѣчьское поноуждаеть сльзити. И сам бо симь ѡбразомь съмрьть предь оумма зре, пророучьское провѣшта реченїе: слыши, рече, небо и къноуши земле. И многи видеть того коньчьное сїе проглаголанїе. И тако съмрьти предаст се въ лѣто ,sѡм. И вероуемь яко съ моученики равноучьстїе полоуци. Сын третїи Оурошь роди два сына, Стефана, прьваго цара, и предоблаго Симеѡна, иже въ грьчьскѣи земли къ граде Трикалѣ царьствова, и тамо конць житїа прїеть. Роди же и два сына, о нихъ же не оувѣдехь извѣстно ѹто писанїю предати, тьчїю слышахь, яко и тїи по инынхь земляхь претикахоу се.

Превысокын же и благоучьстивын Стефань,[2] царь прьвы, роди се въ лѣто, ,sѡк. и быкь кралиемь, дондеже повинноу грьчьскоую землю, и поставляет се царемь въ нѣи, и велми свое ѡтьчьство прославивь, и поучьть землю сербскоую и ѡть въсоудоу распространивъ, и окрьстные єзыкы повиноувъ, и браны въздижае и побѣды творе, и великоу тишинноу и благодьньство своемь ѡтьчьствоу подаде, и божьствные храмы въздижае и обновляе и о благоучьстїи подвижае се, и ѡтьчьство свое оукрашае. И тако емоу несслештоу се въ учьсти царства своего, създа и великын храмь въ ниеже светыхь беспльтынхь архїстратигъ, Михаила и Гаврїила, въ граде Призрене, идеже по сконуанїи его пренесене быше мошти его. Превысть же жижь скою похвално и благоучьстно, и конць постижает его въ лѣто ,sѡхд. месеца дек. к. не малоу ѡставивъ скрьбь ѡтьчьсткоу своемоу свое преставленїе.

Роди же сына Оурошa, его же глаголють красна бывша теломь, нь не и разоумомь, ѡбаче и съ милостивь бысть аште кто нань и кротькь яви се. Нь якоже рече се младоумь сы старьчьскые ѡтимеште съвѣти, приележаше съвѣтомь подобныхь себѣ, полоучает же нѣуто подобно Роволиоу ѡномоу, или якоже слыша се о Михаиле цари грьчьсцемь, ѹто пострада ѡть раба своего Касиїа. Съ бо Ѳрошь[1] многаа зла подеть ѡть рабь своихь, Калкашина глаголю и Оуглешe. Ть бо Калкашинь рабь сы и навѣтникь яви се, сподоби бо се ѡть господина своего ученици деспотскаго сана, по томь же и вѣнчавает его, послѣди же съгна его съ престола царьскаго и възлагает на себе вѣнць кралиевства сербьскаго, братоу же своемоу Оуглеши вероучает страны земле грьчьскые съ саномь деспотскые учьсти. Съ же праведным аште и пострада таковаа, нь къ своен земли славно въ Господоу изыде въ лѣто ,sѡ. месеца сен. к. И съ многь скрьбь ѡстави ѡтьчьсткоу своемь яко ѡ изгнаниї, ово же преставленїемь своимь. И въ тождѣ лѣто въ нѣже съгнань быть съмрьтїю премени его Господь здешнихь. И не много междоу сими Калкашина кралъ вонскы и того брата Оуглеше деспота и ти сами братенци побиени быше ѡть множьства Тоурьць къ Македонїи, яко ни телесемь ихь не ѡбрѣсти се.

По сих же въсехь приемлеть наученьство благоучьстивын и христолюбивын и самодрьжець бываеть кнезь Лазарь.[2] Не беше же ѡть царьскые

[1] Спрочу овог имена на ивици листа пише: г. Ѳрошь царь и.

[2] Спрочу овог имена на ивици листа пише: царь ф.

[1] Спрочу овог имена на ивици листа пише: царь і.

[2] Мало више овога имена на ивици листа пише: кнезь аі.

Digitized by Google

крьве, тьуїю жена его ѡть прѣжде поменоутыхь царь племене быкши. Съ же инуми же мьнши къ добродѣтелныихь тьштаныхь ѥкѡ се изволїенїемь прѣжде того быкшыхь царь и краліевь, иноуьствоующихь любе, старыихь поуитоуе, младыхь съ милованїемь питае, нишихь сь оусрьдїемь милоуе, къ кротости сы и свѣтѣи простотѣ такоѣ, ѥкѡ иноземь того именовати кроткаго Давида. На том бо видѣше се по Костантиноу въсакаа добродѣтель уже аште реуеши, и сицекъ въ милостиины бысть, ѥкѡ не тьуїю въ своеи земли нишихь и требоующихь миловатн хотѣше, нь и до Свѣтые Горы простирати се, и даже до Іероусалима. Къ всемь милованїемь подобникь сы милостивомоу и желае да и ѡнь съ праведныим оусльшить Господа призываюшта и глаголюшта: пріидѣте благословенїи ѡтьца моего. И еже съ сими и къ симъ црькы прѣзанха помагаше и късакыимь окрьмленїемь подвиже и ѡбновлае. Създа же и монастирь велнкь къ дьбри горы Коуданне, въ странѣ петроушсцѣи, глаголемыи Равьница, въ нѣи же ѡбштее житїе съставн. Създа же и иные божьствные храмы, овѣхь понавлае, дроугые же ѡть основанїа въздвизае. Роди же и два сына, Стефана деспота и Влька. И сице добродѣтелнѣ и къ благоуьстїи прѣбывае и въ добродѣтелиехь прѣспѣвае, въстаеть иже Агарѣномь царь Амира Амоурать[1], и много въстоуныихь страни, по божїю попоуштенїю, прнемь къ наше наказаніе, паче же за прѣстоуплениа къ ѡтмьштенїе. И ихже прїими събираеть въсе, съ тоурскыим иножьствы и Татарѣ, и иные въстоуные єзыкы, и глаголемые Кармїане, Грькы же и Бльгары, и Басарабы с Арбанаси, исходнть на сего благоуьстиваго кнеза Лазара, хоте и сего подь собою оуниинти. Семоу же не ѡставлаюштоу вънити неуьстивымь къ свѣтилиште Божїе и сице възбранаюштоу, ѡномоу же настоупаюштоу. Сражению же бывшоу, падаеть неуьстивын ѡнь по средѣ на нем же състаше се поли Косоку. Стае же въ место его сынь Лазнть. Сън же благоуьстивын, ѡть сконхь съ инын же имѣше въ мысли своеи или животь едино да имаютъ, или къ ноуждн пришьдше ѡ Христѣ аште боудеть и сьмрьть по братїи своеи и сродникѡхь по плъти, въса да имами, глаголаше, въ славоу Божїю. Понеже, реуе, слышимъ избраннаго Христомь Господемь нашимь съсоуда Павла, ѥкѡ не тькмо сию видимоую сьмрьть не хотѣшта прнети, нь и анаѳема быти ѡть Христа молиаше се. И паки нѣкако моуженнуьскын прѣвштавхаше глась: Станемь моужьскы, братїе, въпїе, не предадимь благоуьстїа нашего, не тькмо по сродникѡхь нашихь, нь и уьстныихь ради мѣсть ѡнѣхь въ нихже день и ношть възсиалоют се молбы ѡ насъ къ Господоу. И еже имамы превысокые стлпы по земли ѡтьуьства нашего, доуховные моуже, овы и намы познаваемы, оки же единомоу вѣдомн вѣдештомоу сръца и оутробы уловѣкѡмь, да безь сьмоуштенїа и въ тишине прѣбываюште и ты ѡ насъ оумолеть владыкоу нашего Ісоу Христа. Къ симь вѣсте ѥкѡ и пастыра и оучителя нашего и инынь имамы испороучникы за насъ, аште кто ѡть насъ жити зде прѣмѣнит се, не тьуїю бо ништемь сконхь сн, нъ многыхь ползоу да спасят се. И много повуникъ и къ моужьствоу въздвигь, вънидоше, и уто по средѣ сихь съ такоюю надеждею вънидѣ благоуьстивын кнезь Лазарь, ѥкѡже би рештн имѣе уистоу съвѣсть къ Богоу и уловѣкѡмь. Нъ иже съ нимь ѡны въшьдьше въспрнеше блаженныи конць, нѣцїи же страха ли ради, или невѣрїа ради своего бѣгоу се еше. И сице сътворшемь тѣмь, ѥкѡже и зде пророуьское ѡно решти къ симъ, аште волею сїе сътворише, еже: ядын хлѣбь мои възвеличуль иесть на ме такова коварствїа, и єзыкь нхь мьчь ѡбоюдоу ѡстрь; аште ли страха ради, уловѣуьскоую немошть вѣдеште, не вьсѣхь уловѣкь глаголю, нь иже въ таковѣмь пронзволенїи быкшимь, уловѣуьско иѣуто и сїи пострадаше. Сън же блаженныи ныже оууаше, сїа и сьтвори и полагаеть доушь свою ѡ людехь сконхь, и того бѣше видѣти по рекшомоу: мнѣ бо еже жити Христось, и еже оумрѣти прнѡбретенїе; добродѣтелное бо житїе крьсть и сьмрьть къмѣнает се. И сице тескныим поутемь шьствоюштїимь сладкь иесть глась ѡнь пророуьскы еже: нзвѣди не тьминые доушоу мою и проуаа, или сън апостольскын глась: кто ме нзбавнть ѡть тѣла сьмрьти сее, и раздрѣшити

[1] Спроћу ове врсте на ивици листа пише: зри што є било на Косову.

сѣ желаютъ и еже съ Христомь быти. Сице же якоже реуѣ сѣ симъ бываюштимь, въ роукахъ єзыцьскыхъ сихъ звѣровиднымихъ видѣше сѣ овуѣ слокеснаго и светаго стада Христова, єгоже самь Амнра своєю роукою уьстноую съимлѣть и светоую главоу. Таже и землю србьскоую повиноуѣть, и нѣкыѣ дани отъ тоѣ приемлѣть, грѣхъ бо нашихъ ради сїа пострадахомъ и бесуисльныѣ бѣди по того съмрьти подєхомь. Глаголют же, яко предь того съмрьтїю сльньце въ тмоу прѣложи сѣ толико, яко и звѣздамь въ полоудьнѣ явити сѣ, показоуѣ бѣдоу хотештоую по сихъ быти. Сице моуѵенницьскым исходить съи новым и великым въ моуѵенницѣхъ и по Господню гласоу сїѣ бываѣть, єже реуѣ: многын боудоуть послѣдныи прьвын и прьвын послѣдныи. И сего въ послѣдныимь родѣ прьваго въ моуѵенницѣхъ положено бысть светоѣ его тѣло въ прилежештимь мѣстоу градѣ, на нѣм же сїа быше въ лѣто ѕ҃ѡ҃ѯ҃.

Приемлет же наученьство сынь его съ матерїю своєю деспоть Стефанъ.[1] И не по многѣ времени въсхотѣше пренесенїе сътворити новаго въ моуѵенницѣхъ и славнаго въ подвизѣхъ светаго кнеза Лазара. Съ сьветом же патрїарха и въсего светаго съкора србьскаго сїѣ бываѣть. Отъкриваютъ оубо раки, идѣже светаго тѣло лежаше, обретоше же то нераздроушено, нь въсауски цѣло и много благовонїѣ издаваюште въ похвалоу и славоу и ѕластоуплѣнїѣ и оскештенїѣ въсен србьсѣи земли иже кърою пристоуплюштимь, якоже и нынѣ видит сѣ. И пренесше положише въ създавшемь отъ него монастиры къ лѣто ѕ҃ѡ҃ѳ҃.

[1] Спроћу овога имена пише на ивици листа: цѣръ ѕ҃.

II.

СТУДЕНИЧКИ ЉЕТОПИС МЛАЂИ.

Разлике између цетињског и овога љетописа у општем дијелу јесу ове:

На стр. 119. Споменика III. врста 4. цетињ. љетопис има: Малєлєна, Малєлєнь, студенички: Малєлєнна, Малєлєнль; врста 5, Мамєла, Мамєль: Ламєха, Ламєхь; 6, бысть: бываѣть; 7, И соуть: Соуть; 8, Симь: По потопѣ же Сїмь; 9, быст: сьтворн сѣ и єзыцн размѣсниѣ сѣ; 11, бываѣть лѣть .... ѕ҃гсоѯ лѣть: быкаютъ лѣта... ѕ҃гсо҃ѯ; 12, Исакь ..... Левїа: Їсаакь роди Їакѡва, Їакѡвь Левїа, Левїи; место 15 врсте у студенич. љетопису има само број ѵ҃ѯ҃є; 16, Їсоусѣ: Їсоусѣ же; 17, прьвѣ наунь: прьвѣє наунь; 18, .п. лѣть .... .ѯ. лѣть: лѣть .п̃. .... лѣть .ѯ̃.; 19, Лафидонова .м. лѣть: Фалїдѡнова лѣть .м̃.; 19—20, .м. лѣть: лѣть .м̃.; 20, .кг.: лѣть .кг̃.; 22, Адонь .... Адонѣ же Самѳонь: Лавдѡнь... Лавдѡнѣ же Самѳонь лѣть .к̃.; 23, Саламн: Саманнн; 23, 30, єднно: єдно; 24, .к. лѣть: лѣть .к̃.; 26, бываѣть; бываютъ; 27, а отъ Адама же: отъ Адама же лѣть; 28, .м. лѣть: сынь Кїсокь лѣть .м̃.; 29, сынь єго лѣть .м.: лѣть .м̃.; єго, лѣт .нї.: Соломѡновь, лѣть .нї. (место .нї.); 30, .s. Асса . . . Норлмь: .г. Аса .ма. лѣто, Їѡсафать .кѣ. лѣть, Їѡрамь; 31, и Азарїа нема у студ. љет. а после .si. лѣть долази Ахазь .si. лѣть; 32, лѣть .в.: в̃. лѣтъ; 33, .аї. лѣто, Їеронїа: лѣть .аї̃., Їехонїа; 33, Седекїа .аї. лѣто: Седекїа .дї. лѣть; 34, ѕажежень: ѡгнємь ѕажежень; 35, .фѳї. лѣть: лѣть .ѵ̃s.; 36, ѕ҃.ар... ѕ҃дѳок: тысѧшта и сто... .дѳ. лѣть; 37, лѣть .кѣ.: .кѣ̃. лѣть; 38, въсѣхъ: въсѣхь лѣть; 39, лѣть .вї. Калтазарь: .кї. лѣть. Калтасарь; 40, .їа.: .їа̃.; 41, .їs.: .їs̃.; 42, мєсеце.... мєсеца .в.: мѣсець .... два мѣсеца; 44, лѣть .д.: лѣта .д̃.; 45, царьствова: царьствовавь: 46, сы лѣть: сын лѣтомь.

Digitized by Google

Страна 120, врста 3, лѣть .ζї.: .s҃ı. лѣть; 4, Птоломєи Фоуксонь: Дроугы Єкергєть .к҃ѳ. лѣть, Птоломєи Фоусконь; 5, лѣта .г.: .г҃. лѣта; 6, .кн. лѣть: .кв. лѣтѣ; 8, лѣть .д. и мєсєць .ζї. . . . їюлїи: лѣта .д҃. и мѣсєць .ζ҃. . . . їюлїю; 9, .дї. єже: чєтврьто на дєсєтоє же; 10, Їєгупть... лѣть .сс҃.: и Єгу҃пть... .сс҃. лѣть; 11, Аврама: Адама; 12, .мк.-є же: .м҃к.; 13, Кирии . . . . сътворити: Кирии же съ съкѣтомь вельмоужїи посланъ бы къ Їоудєю отписаніе сътвори; 16, Адама до: Адама же быкѣють до; 17, Тивєрїи... лѣть: Тївєрїє... лѣтѣ; 17, .єі. . . . Христось: пето на дєсєтоє же . . . . Христось отъ Їордана и; 18, въ .нї.-тоє лѣто царьства єго . . . . волоую: въ осмо на дєсєтоє лѣто тогождє царьства. . . . волноую; 21, Тивєрїи . . . . мѣсєць .є.: Тивєрїю же . . . . .г҃. лѣта . . . и мѣсєць .є҃.; 22, бѣжавь: и бѣжавь; 22—23, съ оубить . . . . наѹеть: съ прьвѣє подвиже гоненіе на Христїаны. Оубит же и апостолы Господнє Петра и Павла, окого вко распѣть стрьмоглавь, окого же оусѣкноукь мьчємь; 23, мѣсєць .г. и .м.; мѣсєце .г҃. и .и҃.; 24, Киталїа: Киталїє; 24, 26, 30, 33, 46, єдино: єдно; 25, Їероусалимоу: Їеросолїмоу; 25—26, лѣть .к.: .к҃. лѣтѣ; 26, Домєнтїань... Нерпа: Домєнтїань... Нерва; 27, Єлїа: Єлїє; 28, (.кд.) лѣть. . . . дьнь .пζ.: .кд҃. лѣть . . . дьнн .пζ҃.; 29, Севиро . . . Антоннинь: Севирь, Антонинь; 29, 31, лѣть .s.: лѣта .s҃.; 30, Маркинь . . . .г҃. лѣть: Макринь. . . .г. лѣта; 31, Маѯїнь. . . Кордїань: Маѯимь. . . Гордїань; 32, .к. лѣтѣ: двѣ лѣтѣ; 32, 34, 35, 46, лѣть .к.: лѣтѣ двѣ; 33, Їоуллерїань: Оуалерїань; 34, Аврїлїа лѣть .s҃.: Авриалїань .s. лѣть; 35, .дs. . . Дїоклєтїань: .д҃. . . . Дїоклитїань; 36, Константїє: Кѡстандїє; 39, броја .л. нема у студен. лѣтопису; 39, Прн семь бысть . . . въселєнскын съкорь: Прн семь... съборь въселєнскын бысть; 40, съводєштаго: съводєштоу; 41, по синѣ: сынѣ; 42, нашего: нашего Їсоу Христа; 42—43, отъ Алєѯандра . . . . лѣть нема у студен. лѣтопису; 44, Сконуа: сконуак, .ζс.: .ѯ҃є. Келнкын Кѡстантїнь; трїємь: трємь; 44—45, Константнноу и Костантїю: Кѡнстантїю и Кѡстантїнѣ; 45, По Константїю . . . Прѣстоупникь: По снх же Іоуліань Прѣстоупникь царьствова; 46, Оуллєнтїань... лѣто: Оуллєнтїнїань лѣта; 47, .г. лѣть лѣть... .ζі.: .г. лѣта. Ѳєѡдосїє Келнкын .s҃ı. 48, .к. ... .к. съборь къ Константнне: . . . . вторын съборь къ Костантїнѣ; 49, Константїна: Кѡстантїна; разцѣпаюштоу... мьнше: разсѣцаюштоу ... мьншєє; 50, лѣть: лѣтѣ; 51, По Ѳєѡдосїи... .кв. лѣть Ѳєодосїи: По семь Аркадїє .к҃в. лѣтѣ (или лѣть) Ѳєѡдосїє; 51, сынь Аркадїєкь нема у студеничком лѣтопису; 12, лѣтѣ: лѣта.

На стр. 121, вр. 1, .г. . . . трєтїи: . . . .г҃. тїи; 1—2, Константина: Кѡстантїна; 2, блаженьства: божьства; 4, сї вторн . . . .ма.: же отъ втораго събора трєтїи .м҃а. лѣто; 5, маланъ. . . .аї.: Маркїань царьствова .а҃і. лѣть; 6, .д. . . . .д. съборь: .д.-тын съборь; 7, .д. . . . . трєтїега: ѹєтврьти... трєтїаго; 8, лѣть .нї.: .н҃і. лѣть; 9, 16, 39, єдино: єдно; 9, Дїоскорь: Дикорь; 10, Їоустїань: Їоустинїань; 11, петїи: .є҃.; 11, 21, 24, Константнне: Костантинѣ; 12, оногова: ѡноговаа; 13, Євгарїа: Єкагрїа; 14, лѣть .р҃в.: .рв. лѣтѣ (или лѣть); 15, Їоустїанѣ: Їоустинїанѣ; 16, 20, 27, 28, 40, 45. 47, 48, Константинь: Костантїнь или Кѡстантїнь; 17, Мартиною коупно: коупно Мартиною; 18—19, прн семь... .ѕрл.: Прн семь Моамєть пви сє срацинскы льжепророкь; 22, Константиномь: Кѡстантїномь; 23, лѣть .рмѳ.: р҃мѳ. лѣть 24, По Константинѣ... Їоустїань: По Кѡстантинѣ же царьствова Їоустїнїань сынь єго; 24, .г. лѣтн. Аумарь: .г҃. лѣта. Аѳїмарь; 25, паки Їоустнин: Їоустїнїань; 25, .к. лѣта. Артемїє .к. лѣта: .к҃. лѣтѣ. Аѳємїє иже и Анастасїє .к. лѣтѣ. Ѳєѡдосїє .к҃. лѣтѣ; 26, лѣть... Римлянн: лѣта. . . . . Римлянѣ; 26—27, и оудржаше . . . и до сєлѣ: и о себѣ Римь сь проун(мн) ѕападнымн странамн оудрьжаше даже и до сели; 27, Гласонмєннтын .кд. лѣть: Гноємєннти .л҃д.

Digitized by Google

лѣтъ; 29, сєдмїи... въторы: .ѯ. ... второє, 30, сєдмїи... лѣтъ .рк.: съи.... .рк. лѣтъ; 31, По.. мѣсеце .ѳ.: По сихъ Никїфоръ дѣверь Ирининь лѣтъ .н. и мѣсець .ѳ.; 32, два... лѣтѣ двѣ... лѣтъ .ѯ. и мѣсеце .є.: .в. ... лѣта двѣ... .ѯ. лѣтъ и мѣсець .є.; 33, Θєофиль, сынь Михаиль Аморрєи, лѣтъ .м. и мѣсець .ѳ. нема у студ. љетоп.; 35, мѣсець .д.: мѣсеце .д.; ікони скетых: скетые ікоиы; 36, и Бльгари... съставише сє: и словєса наша по єзыкѹ нашемоу съставлѣна быше; 38, Каснан Македонь.... быше христїане: Касиїє Македѡнь .ѳі. лѣтъ; 40, лѣтъ... лѣтъ... .s. лѣтъ: лѣта... лѣта... .s. лѣта; 41—42, Съи лавроу.... ϛsѵ̈ѳ.: Прн семь лавра великаа въ скетѣи горѣ Ѳѳѡна свѣтымь Ѳѳанасїемь ѳѳѡнскымь съставн сє; 42—43, лѣтъ .s.: .s. лѣтъ; 44. врсте нема у студенич. љетопису; 45, По Цимисхїи царьсткова Касиаїи ... лѣтъ .и.: Касиаїє... .и. лѣтъ; 45, .к. лѣтъ: .в. лѣтѣ; 46, Аргїрополь.... мѣсець .є.: Аргїропоуль.... мѣсець .є. Михаиль Пѳфлагиень .ѯ. лѣтъ; 47, Багрєнородна лѣто єдино: Багрорѡднаа лѣто єдно и мѣсець .ѳ. Михаиль Старьць лѣто єдно; 48, мѣсеце .г.: .г. мѣсеце; 49, лѣтъ .г. ... Константина Доукы: лѣта .г. ... Кѡстантїна Доукє; 50, Котаніать... Комнень .аѯ. ... багрєнороднн: Котаніать... Кѡмнинь .ѧs. ... Багрорѡдныи; 52, лѣтъ нема у студ. љетопису.

Страна 122. вр. 1, Мноуилиевь... .г. лѣтъ: єго..... .г. лѣта; 2, .кѯ. .... Моурцоуфло: .кs. .... Моурцоуфло; 4, доволна. И въздрьхноуше: неллл. И въздьхноуше; 5, помнилхоу... помєн: помнилхоу... помєнн; 6, царьсткова: По Алєѯїи Мѵрцоуфлоу царьсткова; 7, лѣтъ сы: лѣта сїи; 8, длати: длати; 9, Михаила Пллєолога: єго; 10, Пллєологовь, .л. лѣтъ: Пллєѡлогь лѣтъ .ні. Андроникь сынь Пллєологовь .л. лѣтъ; 11, .sѡнѯ.: .sѡѧs.; 12, и Носнгланть... .л.: Иносиглантинь... .л. лѣтъ; 13, по сихъ нема у студ. љетопису.

Још ми ваља додати, да се многе ријечи студеничког љетописа разликују правописом од истијех ријечи цетињског љетописа. Тако у студен. љетопису у многим ријечима, особито у личних имена, стоји ѡ и ї, гдје у цетињском долазе о и и, нпр. (стр. 119): Єнѡсь, Ноє, Мѡусєа, Акѡдь, Гедєѡнь, Євсєвѡнь, Єглѡмь, Соломѡнь, Ісаіась, Їѡатамь, Амѡсь, Їѡсїи, Їѡаханъ, Їѡакїмь, Ваввѹлѡнь, Їхѡсь, Їлирь, єллїньскаа; (стр. 120) Дїѡнїсїє, Клєѡпатра, Отѡнь, Андѡнинь (Марко), Кѡмодь, Θєѡдосїє, Кѡнстѣ, Фїлопаторь, Фїломиторь, Тївєрїє, Пертїнахъ, Авїть, Галїнь; (стр. 121): Дїѡскора, Ζинѡнь, Дїѡдора, Θєѡдорь, Θєѡдора, Ѡригена, Фѡка, Кѡнста, Леѡнтїє, Θєѡфиль, Македѡнь, Єѵдѡкїа, Дїѡгень, Їѡаннь, оубѡ, Халкїдонѣ, Дїдїма, Їоустїнь, Филїппїкь, Кѵрїломь, Цимисхїи, Пѡрфїрогень; (стр. 122): Андрѡникь, Кѡмнинь, Θєѡдора, Палєѡлогь, Їѡснфѣ; патрїарсѣ, итд. Ближе су грчком оригиналу и ове речи студенич. љетописа: Авралнь, Манасси, Фїлїппь, Каппадокь, Ѳракъ, Арѳємїє, Сѵѳа итд.

Српски део љетописа гласи:

Въ тлѣ же крѣменѣ постиже съмрьть и благоѹьстнкаго оубо господина Срьблємъ царѧ Стефана къ лѣто ϛsѡѯд. дек. .к. дьнь. И оубо трємъ по томь нзышьдьшїнымь лѣтомъ, ѡть сьтворенїа же сего мира въ лѣто ϛsѡѯζ. Тоурци прѣндоше Клинполе, и прїимише бродъ, и прїеше многые страны къ ѕападоу. Поуть прѣжде сего ѡть ѡные съ нѣкымь прѣдоустронкше страны Сендїемъ, при выше реченнѣмь царн Андроницѣ сынѣ Пллєологовѣ, ратъ имоуштѵ съ братомъ, и ѡтолѣ сътвори се съмоуштенїе и неоустроенїе келїе и пагоубл по мѣстох христїанскых. Быше же и троусн велнци по ѕемлах.

Тлѣже двонмь ѡтьнелиже Тоурци Клинполе прѣндоше прѣшьдьшїнымь лѣтомь, въ лѣто ϛsѡѯѳ. погыбе Момчило перитор'скын.

Ѡсмьдесетомоу же текоуштоу съкръхоу ѡсмыих стотнь къ шестнмъ тысоуштамь лѣть оумрѣ царь Оурошь.

Digitized by Google

Въ тоже лѣто ѵбыше Тоурци и краля Клькашина и Оуглѣшоу деспота на Мрницѣ сеп. к҃s.

Въ лѣто ѕ҃ѡ҃пв. расыпа светыи кнезь Лазарь жоупана Николоу и ѡслѣпи его.

Въ лѣто ,ѕ҃ѡ҃пн. бысть к҃ѵ҃рь пасха.

Въ лѣто ,ѕ҃ѡ҃пѳ. бысть Прѣповь бон на Доубравницѣ.

Въ лѣто ,ѕ҃ѡ҃ҫд. помрьче сльнце. И къ то лѣто исходи царь Моурать на Плоунинкь.

Въ лѣто ,ѕ҃ѡ҃ҫз. бысть бон на Косовоу кнежїи съ Амоуратомь, мѣсеца їюнїа .єі. дьнь. И Амоурата оубн и сльмь блаженноую конунну ѡть Тоурькь прнми.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃л. прїеше Тоурци Трѣновъ.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃г. воевлше Тоурци на Влахе. И краль Мрко и Костадинь погыбоше.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃д. разбнше Тоурци оугрьскога краля Жигмоундх на Никополю.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃є. погибоше Тоурци на Босне.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃ѕ. погыбе Балкзнть амира под Ангоуромь ѡть Демира їюнїа .к҃ѳ.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃д(і). прѣставн се госпога Єитенїа.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃ѕі. бысть зала зима.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃зі. плѣни Клькь с Тоурци срьбскоу землю.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃нѳ. закла Моусїа Влька и Лазара їюлїа .s.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃ѳі. амира Уелепїа оубїень бысть.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃кѳ. Моусїа доходи на Ново Брдо, а послѣ, испоустивь едно лѣто, расипа Бльгаре, и ѡнь тождѣ лѣто заклань бысть на Искроу.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃кѕ. създанна бысть Ресака.

Тождѣ лѣто прѣстави се и келнкын воєвода оугровлахїнскын Їоань Мирчо, гєн. лл. дьнь.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃кѳ. оумрѣ Балша зетскын и царь соултань рекомын Крнпчїа.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃лв. прѣстави се госпога Мара, мати деспота Гюрга.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃лд. плѣни Амоурать царь Срьблѣ,

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃лє. прѣстави се деспоть Стефань, господнинь Срѣблѣмь, мѣсеца їюлїа .ѳі. дьнь.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃лн. прїеше Тоурци Солоунъ.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃мз. помрьче сньнце, и бысть тма, и звѣзды виджше се ако же къ ноштн, їюнїа з҃і.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃мд. оумрѣ кралъ Жигмоундь.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃мє. бѣсть злы понеделникь. И къ то лѣто попалнше Оугри тоурскаа дрѣва под Крушевцемъ.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃мѕ. пороки Моурать Срьблѣ. — И къ то лѣто изгорѣ Скопїе, и въ нємъ много доушь съгорѣ.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃мз. прїнмн царь Моурать Смедерево августа .к҃з., и изведе Грьгоура и Ѳомоу.

И въ то лѣто оумрѣ краль Алберта.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃мн. свезл царь Грьгоура и Степана и Ѳомоу на Въскрьсенїе.

И тождѣ же лѣто догіе и деспоть Гюргь ѡть Оугрь оу Баръ и оу Зетоу.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃мѳ. ѡтнде деспоть паки из Доубровника на Оугрѣ. И прїнмн баша Ново Брьдо їюлїа .к҃з.

Въ лѣто ,з҃ц҃н. оубн Янкоулъ Мезнтбегл на Класѣхъ.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃нл. ходи баша подъ Бѣлъградъ, и съзида Жрьновънь.

И къ то лѣто разбн Янкоулъ башоу на клашкон землѣ на Яловнице.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃нв. изыде деспотъ Гюргь сь Оугры, Доунавь прѣшьдь, на Залтницоу, и разбн башоу под Нишемь. — И оборшіе Тоурци Ново Брдо.

Тождѣ же лѣто плѣни его Таоуть и изсѣче конскоу срьбскоу на Ситницѣ.

И къ то лѣто прїнмн опеть Смедерево деспоть августа -к҃в. дьнь.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃нг. погыбе краль Владнславь на Карнѣ.

Въ лѣто ,ѕ҃ц҃нѕ. ходи царь Моурать на Моурею.

Digitized by Google

И то лѣто разѣи Ѳома краль Ѳомаша босаньскога.

Къ лѣто ,ѕцнз. разѣи Моурать царь Јанкоула на Косову ѡкт. нї.

Къ лѣто ,ѕцно. оумре царь Амоурать .фе. д.

Къ лѣто ,ѕцѯ. прїими царь Мехмед-бегь царьство и съгради Новын градъ выше Цариграда.

Къ лѣто ,ѕцѯа. прїими царь Мехмед-бегь Цариградъ мѣсеца маїа .кѳ. дьнъ.[1]

Къ лѣто ,ѕцѯв. пороби царь Мехмед-бегь Срьблє и расипа Ѡстрьвицоу.

Тѣюжде годинѣ и баша Кисланє плѣни и Николоу Скобалика оухвати.

Къ лѣто ,ѕцѯг. оухвати Јанкоуль Феризбеговича оу Крушєвцоу.

И въ то лѣто прїими царь Мехмед-бегь Ново Крѣдо и Ситницоу съ ѡкрстными градови.

Къ лѣто ,ѕцѯд. оухвати Сингїевика деспота Гюрга оу Коупиникоу дек. зї.

И въ то лѣто къкрали сє краль Кладисакъ, сынь краля Албертѣ, и Јанкоулъ разѣи цара Мехмед-бега под Кѣлградомъ с крьстоуши їюлїа кв, и самъ тожде лѣто оумре оу Кѣлъградѣ августа .аі.

Къ лѣто ,ѕцѯє. оубише Оугры кнеза Цилскога Ѡрлика оу Кѣлъградоу, и краля Кладислава свезаше.

И тожде лѣто прѣстави сє деспоть Гюрґь дек. кд. дьнь.

И тожде лѣто прѣстави сє и деспотица Ерина оу Роудиникоу мѣсеца маїа г.

Къ лѣто ,ѕцѯѕ. оумре краль Кладиславь, сынь краля Албертє.

И въ то лѣто прѣстави сє и деспоть Лазарь гєн. к. дьнь.

И тожде лѣто прїими баша градь Ресльоу, мѣсеца маїа і. къ срѣдоу, а оутрѣ възнесенїе Господнє бѣше, по том же и Голубыць. И царь Мехмед-бегь Моурєю прїими и грады многыє тамо ѡроужїю прѣдасть.

Къ лѣто ,ѕцѯз. бысть курь Паска. И къ то лѣто прїєше Тоурци Смедерево.

Къ лѣто ,ѕцѯѳ. воньствова царь Мехмед-бегь въ Анатолїю и прїими градъ Синопь. И тако иде на Узѵмь-Хасана, и възврати сє на градъ Трапезонь и възѣть єго.

Къ лѣто ,ѕцоа. прими царь Мехмед-бегь [Босноу] и краля оухвати и заклa.

И къ то лѣто принише Оугри градъ Јанцє и прогнаше Маѵвоу.

Тожде лѣто прѣстави сє Ѳома Катакоузинь їюнїа кѳ.

Къ лѣто ,ѕцов. пакы ходи царь на Босноу, и градь Јанцє не къзмогъ оузѣти, повѣже испод нєго. И Оугри Ζконнкь рекше, нє принише єго.

Къ лѣто ,ѕцод. коєва царь на Арбанасє, и плѣни нхъ, и многа множъства исєує нхъ, и Скендера прогна, и създа тамо градъ рекомїи Конюхъ.

Къ лѣто ,ѕцое. пакы ходи царь на Арбинасє дроуги путь, и плѣни Томорѣницоу.

Къ лѣто ,ѕцоѕ. ходи царь Мехмедь на Карамана, и разѣїи градъ Гавалоу и нніє многыє грады тамо.

Къ лѣто ,ѕцон. прїими царь Негрипь.

Къ лѣто ,ѕцпа. ѩви сє свѣтлаа звѣзда с троуломь мѣсеца гєнвара кв. дьнь.

И въ то лѣто воєва царь на Узѵмь-Хасана, и тамо загибє баша романїнскын Хась-Моурать и нніи многїи съ нимь на рецѣ Єфрафоу, мѣсеца августа д. дьнь.

Къ лѣто ,ѕцпв. ходи баша на Скадрь, и нє прими га.

И тожде лѣто оуби га коєвода Стєфань молдовскын на своєи земли.

Къ лѣто ,ѕцпг. прїимише Тоурци Кієфоу.

[1] Са стране стоји: Принише Турци Цариградь къ лѣто ѕцѯа

Къ лѣто ,sц̄пд. ходи царь Мехмед-бегь на Стефана воєводѫ молдовскаго и разкы га. И къзвратит сє ѿтьтоудоу, разоборн Оугромъ китежскоу трапезоу на Доунавѫ.

Къ лѣто ,sц̄пє. прѣстави сє господинь Стефань, сынь деспота Гюрга, мѣсеца ѻктомьврїа ѳ̄.

Къ лѣто ,sц̄пs. ходи царь Мехмед-бегь на Скадръ, и многыє къзмы градоратные на нємь съдѣлавь̄, и стѣни низложивъ, и конньство бесчислъноє погоубивъ, не къзможе єго по силѣ прїети, нъ съмирнк сє ѯ Бнетци, по томь оутькнк сє, пролетїю наставшоу, прѣдаваютъ ємоу сего кромѣ жителєи и потребь соуштїих нже въ нємь.

Къ лѣто ,sц̄пѳ. оумрѣ царь Мехмед-бегь прѣко мора прѣшьдь сь воньствомь, мѣсеца маїа г. дьнь, а Бакзитъ, сынь єго, прїимн царьство, мѣсеца тогождє .ѳ̄і. дьнь, и Уєма брата си прогна.

Къ лѣто ,sц̄ç. посла царь Бакзитъ Ахматьбашоу на Уєма и прогна га нзь Анатолїє.

И тождє лѣто ѹдавлєнь бысть Ахмать-башà ѿть царя оу Дрѣнополю дєк. s̄.

Къ лѣто ,sц̄ça. ходи царь Бакзитъ на градовє воєводє молдовскога Стефана, на Кнелїє и Бѣльградъ, и прїимн нхь.

Къ ,sц̄çд. оумрє Коукь деспоть.

Къ лѣто ,sц̄çє. ѯагоубнше Тоурцн Дмитра Якшнка на смедєрєкьскєх кратєх мѣсеца ѻктомьврїа а̄.

Къ лѣто ,sц̄çs. прѣстави сє царица Мара, дьштн деспота Гюрга, мѣсеца сеп. н̄.

Къ лѣто ,sц̄çн. оумрѣ краль Маѳеашь, сынь Янкоула воєводє, оу келнкомь Кѣуоу.

И тождє лѣто ходи царь на Арбанасє.

У седамнаестом столећу додао је неко ова три догађаја:

Къ лѣто ,ѯрм̄ѳ. вырє царъ Мвратъ мєсеца гєк. в Цариградѣ. И въ то лѣто прнмн Кавнлонь. И ва то лѣто мѣсеца февара ѯ. дьнъ падє рѣка на ѯемлю ѩкожє мнетн[1] снпъчєкнна.

[1] Било млети, па над л надметнуто н.

У Брсечинама на Госпу од снијега 1899. године.

Digitized by Google

ПОВЕЉА ПАТРИЈАРХА МОЈСЕЈА

ДАНА РАШКОМ МИТРОПОЛИТУ АРСЕНИЈУ ЈОВАНОВИЋУ

саопштио Илларион Руварац.

Моусєи божїєю милостїю Архїєпископь пекскы и късѣмь Сръблѣмь и Кагаромь и късєго Илирїка Патрїархь.

Оумѣрєнїє наше пишєтъ нже въ благодати пръсвѣтаго дѫха и по божєстакном таинамъ братїамъ и мнѣ съслужителѣмь, пръвѣє прѣосвѣщєнным митрополїтом, боголюбєзным архїєпископом, єпископом, богопоучтєнным архїмандритом, прєподобнѣишимъ їгѹмєнѡм и прогѹмєнѡм и ксєго клироса цръковнаго достоинства, коємѹждо власти и прѣдложєнствы подобно бѹдєтъ испитовати, такождє и мирскїим христонмєнитїимъ людємъ, обладателѣм и тисѹщтникомъ и сътникомъ и хоругоносцѣм, кнєзємь и болѣромь и ксѣмъ православкїим христїанѡм въсѣкаго ѹнна, миръ и милость от Христа Бога късѣмъ оупрошѹю, паѹє же изъвєстно творнымъ, от свєтаго дѫха по дароваанном власти мѣрности нашєи архїпастырскы жѣзломъ правлєнїи и ѡпасном сънабдѣни крѣпка дѫховны, великон каѳєдры патрїаршїи пєкскаго ѳронъ, помѣждѹ проѹих служитель сконъ, прѣдстоєштїи смѣренномѹ нашємѹ образѹ, имѣхомъ къспоминѹємаго нына служителѣ Арсєнїа архїдїакона, которн єште ѡт млади ноктєи при насъ ѡбрѣтаєт сє, ако и мѣрности нашєи вєрно имѣль сє, въ добродѣтєли прєспѣвае и єште при насъ изволихом ємѹ оувѣрившє сє ѡ нємъ, и сѹдихом єго, по ѡбычаю свєтые къстоуиїє цркве, сана свєштєнноуьскаго, прѣжде же благословихом и поставихом єго въ ѹнне єродїаконства, въ нємъ добрѣ послѹживъ послѹшанїєм и къ късѣмь смѣрєнїє; тако и въ уьснѣншом ѹнне архїдїаконства благословєнїєм и нашим допѹштєнїєм пронзвождает сє, въ которомъ же и тако ѹ служєнїи нѣколико лѣтъ и нашон власти благопотрѣбно и достовѣрно служєнїє съвршивъ; по том рѹкоположихом єго дарь свєштєнства съ призванїєм свєтаго дѫха, и съвръшєнством тѣлєнїа своєго себѣ обикновєт болшанштаго стѣпєни наслѣдникъ бытн. Мы же смотрившє ѡбикновихом ємѹ отьуъскѹю прѣштєдрѹю свою милост, съ обѣштанїєм нашнмъ благословихом и дасмо мѹ єпископїю раскѹю, єпископїю петровскѹю, єпископїю боудимлианскѹю съ окрстнимн вѣроши и сєлми, коє сѹ подложнє под єпископїи книє рєчєннымъ, и не многим днєм минѹвшнм съвршихом єго къ ѹнне архїєрєнства, по дѣнствѹ въсєсвєтаго дѫха, рѹкодѣнстиїєм нашим на митрополїю рашкѹю, кольми паѹє сним нашим ѹрѣтанїємь до нынѣ прєспѣваніє того от ѹнна въ ѹнь прѣмѣнєнїє свѣдѣтєлствѹєм и намь поннзно съвръшаємѹ от єго службѹ похваляю и самого благословєнїю нашємѹ оусрьдномѹ сподобляю, аште ѹто ако уловєкъ сы въ ѹєсом нам любо съгрѣши, въса прѣмилостивїи Господь да простит ємѹ, молитвами прѣчистые єго матере и късѣхъ свєтых, и от нашего оумѣрєнїа молїтва и благословєнїє да благо прѣбѹдєт въ нєм и съ нимъ въ вѣкы вѣком. Съдръжавшнм сїє нашє писаноє, єжє ѡзнамєнахом знаменитым нашим пєчатом, молитвѹ съ благословєнїєм прѣвѣрѹю вы, ако да благо пожнвєтє въ вѣцѣ сємь, на ѡноѝ же вышнєм Ієрѹсалимє съ Христом да прѣбѹдєтє въ бєсконьчные вѣкы. Дато ви на въсакоє съблюдєнїє и вѣчноє съхранєнїє да бѹдєт.

Дато оу Патрїархїи сръбском въ лѣто от бытїа ,ѕѯкн а от рожд. ,аѱкн месеца їюлїа к.

Моусєи Раїѡвичь, Архїєпископь пекскы, Патрїархь сръбскы
МОУСЄИ рѹкою.

Digitized by Google

ЈЕДАН СРПСКИ РОДОСЛОВ НОВЕ РЕДАКЦИЈЕ

САОПШТИО

Атан. Јеј атовић

У мене има један зборник на хартији мал. 8°, 199 листа, састављен од више рукописа повезаних уједно и писаних разним рукама српске реценсије XVII века, ове садржине:

Л. 1а. Родослов који се саопштава ниже у целини.

Л. 13а. **Иже къ свѣтыихъ отца нашего Аѳанасїа Алеѯандрескаго къ Антїохѹ кнеѕѹ ѡ многїихъ и нѹждныихъ вѣзысканихъ въ божественыихъ писанїи, обрѣтаюштн сѣ ѡт всѣх христїань дльжни есмы вѣдѣти сѣ** (у питањима и одговорима).

Л. 77а. **Иже въ свѣтыихъ отца нашего Їѡанна Ѯлатооустаго како лѣпо ѥс(ть) образоканїа и нравн имѣти иноком.**

Л. 90. **Иже въ свѣтыихъ отца нашего Ефрема слово о покаанїи.**

Друга рука (или други рукопис).

Л. 109а. Служба кнезу Лазару са житијем, које се у свему слаже са оним изданим у Гласнику Срп. Учен. Друштва XXI, 158—164.

Л. 142. Похвала кнезу Лазару која је у свему једнака са оном штампаном у Гласнику XI, 108—118.

Л. 154а. Разни ситнији чланци (без почетка), **Светаго Касиліа ѡт ѥже къ богатештим; ѹто прѣмѹдрость съѯдакшіа себѣ храмъ.**

Л. 155б. **Ѡ ѹлокѣѹмы съѯданїи.**

Л. 157б. **Въпрос: кая съгрѣшенїа пралштают сѣ по съмрти литоѹргїями и молитвами и милостинями бывѣемых ѡ оусъпшїих.**

Ѯлатооустово, ако всака хѹла ѡставлает сѣ, а иже на свѣты доухъ не ѡтпѹстит сѣ (несвршено).

Л. 158а. Продужење изрека св. отаца (несвршено).

Л. 162а. **Ѹто ѥсть образ иноуьскаго жителства,** и др.

Л. 165а. **Епїфанїи иниха и прѣзвитера ѡ ѯнаменїи свѣтїе Богородице.**

Трећи рукопис:

169а. **Сїа словеса къ кратцѣ избранна ѡт книги Кѡстантина философа Кѡстѣнуаскаго, бывшаго оучителя срьбьскаго въ дни благоуьстиваго Стефана деспота, господина Срьблѣмь, имать сице къ писателѣм и уьт'цѣмь** (несвршено).

На предњој корици има запис:

Сїа книжница протопопе Стефана Ухр'лића ѵ Бѣломь Полю. Писахъ въ лето ,ѯ. с. в. мѣсеца їюн. .нї.

На првом празном листу:

Сна книжница попа Етима ѡт села Плевалскаго Пола, ѡтечествѡ егѡ Кранѣшин, ѡт села Блашкова. Тогда попокаше оу Поли оу Плинои црквн. Лето господне на 1769, месеца августа .а. денъ.

На задњој корици:

Digitized by Google

Сиа книжица попа Свтнмнм. Каспрнмахъ лазъ грешни нерен попъ Лазар Кнуь, зовоми Дрекаловићъ ѧ.ѯ.о.є.

Научело лѣ(топи)са срьб'скыих г(оспод)ь и кралѣвь .а.

Велнкы въ христїанех Константнив царь, егда побѣди Маѯентїа, рим'скаго цара и Маѯнмїана выстоуиаго цара, окрѣте Ликнниїа на север'них странах царствующта. И сь бѣ от царьскаго колѣна, вънукь Олимбїаде матере Алеѯандра Макѣдонискаго цара, и много храброкакь при Константнив царѣ. И заповѣды ради къзлюбы его царь, и дас(ть) емѣ сестрѣ свою Константїю въ женѣ, и постави цара въ Римѣ, сам же царствуѣть на выстоу'ных странах.

Ликнниє роди сь Кон'стантїею сына, емѣже бышє власы бѣли врьхѣ главы его, и нарече ниме емѣ Бѣла-Оу(ро)шь.[1] Сь же Ликнниє мало врѣме прѣбыс(ть) въ благоуѣстн, прѣврати сє паки на идолослуженїє, и наученъ мѣучити христїане. Паки же по неистовси (тако) прьвѣе мѣучи дьштерь свою Фїлософїю, въ светѣм' же крьштенїи нареченъ Їрїнѣ. Потомь наученъ на самодрьж'ца ковь стакнти, и въздвнже кою нань. Царь же Кон'стан'тнив слышавь, како Ликнниє мѣучить христїане, и на брань гредеть на въстокь, наученъ послати емѣ овогда моле его, овогда же прѣте емѣ нѣгли мѣучител'ства прѣстанеть. Ликнниє гор'шее пре се на самодрьж'ца, и мѣучи велнкые къ мѣученицех Ермолам и Стратоника, при рѣце Истросѣ въ Бѣлградѣ. Егда же оуслыша царь Константнн бывшее жестоуьство, бѣнство Ликнниєко, надѣе се на снлѣ креста, посла кою свою на Ликнниїа, прѣдндѣштѣ крстѣ. И бывши ратн, жива Ликнниїа въ странах Кїѳлѣем'ских оухватнше, и къ самодрьжцѣ прикедоше. Благоустнки же Кон'стантнн не вьсхоте поустнти гнѣва и нарость нань, нь милосрдовавь, и постави въ Солѣнѣ жити, тьуїю помишлаше, еда како покаѣт се. Тьждє ѡкаанын гор'шее прѣльсти дрьже се оною, и паки наученъ на самодрьж'ца лѣсть съставлати, и посла по вьсоудоу за ладїє кое нанмати, хоте самодрьж'ца потрѣбити ѡт жнвїих. Кон'стан'тнн же оуслышавь сїе посла въ Солѣнь кою и ѡтсѣкь главѣ Ликнниїю.

Сїи же слышавь Кон'стан'тїа въ велнце страсѣ и оужасѣ бык'шн бѣгьствѣ себѣ вьдаѣть съ сыномь своимь Бѣла-Оурошемь къ тврьден западнѣи странѣ Зах'лыїю, и оженнвь сына своего вьзе дьштерь френ'уьскаго крала въ женѣ емѣ, енже ниме Катарнна. Съ нею же роди Бѣла Оурошь сына два, Техомила и Уюдомила. И създашє црьковь въ Дрѣвесѣхь въ дворѣ своемь къ ниме светаго прькомоучника Стефана. Бошнѣне же въ поностѣ и въ велнцен грьдины нарекоше Техомила попомь а Уюдомила епископомь. Уюдомил же прѣбыс(ть) неплодынь, Техомил' же роди съ своею свнроужницею сестрою Званнмира крала фар'катьскаго (!) сынн .д., Завидѣ, Срацнмира, Прькослава, Стефана Неманю.

Сын же Стефань Немања православнь сїн, нь и еште не бѣ крстил' се. И прьвѣе опльчнк се на окрстные себѣ, еже соуть Хрьвати, Словинѣ, Дал'матннє, и сїнхь побѣжде и нде нпзь рѣкѣ Истрось, глаголемѣю Дунавь, и прнемь все грады до мора, яже глаголют се Кїелїе. Паки възьвращтает се, и прьвѣе приходнть къ ѡтъьство сїи въ Рашнѣ (!) страны, въ црькоь светыих апостоль Петра и Павла по средѣ Раса, еюже бѣше създаль Тїть апостоль, и прнемлеть светое крштенїе рѣкою прѣосвештенаго епископа Раш'каго Леѡнтїа ѧ лѣтьнь сы.

И ѡ семь оумышлаѣть нзредное оумышлаенїе, еже създати црковь на помошть себѣ и въ оуткрьжденїе православїа. Прькве създа црьковь светаго Геѡргїа въ Расѣ на висоцѣ мѣстѣ ѡ-два стьпа; потомь създа црковь светаго Николы оу Топлицн, и еште създа црковь прѣсветые Богородице на Косаннцн, и създа црьковь светаго Николи оу Нбрѣ, и нныих светыих многые храмы въздвнже ѡт темелїа и обновы въ своеи области. Създа же и велнкую красную црковь при рѣце Стѣденице въ славѣ оуспенїа прѣсветые Богородице, и монтем своимь къ оупокоенїе.

По семь оставлаѣть светы аггельскы образь и нареченъ быс(ть) Сїмѡн монах. И нде къ Светоую Горѣ Леѡна, къ нѣнже многые светые храмы обновїи и въздвнже. Създа же и велнкую црьковь

[1] ро дописано другим мастидом.

ѡт основанїа вь мол'вѣ и похвалѣ прѣсвѣтыѣ Богородици, еже ѥс(ть) Фїлиндарь.

По томже образѣ и старѣшїа его братїа наченше здати свѣтые храмы на помощь себѣ: Завида създа црковь свѣтыихъ апостоль при рѣцѣ Лишѣ; Срацимирь създа црьковь прѣсвѣтыѣ Богородице при рѣцѣ Моравѣ, еже ѥс(ть) Градь (!); Прьвославь създа црковь свѣтаго Геѡргїа вь Боудимли при рѣцѣ Лишѣ.

Стефань Немања, аште и младь быс(ть), нь сьбыс(ть) се на нѣмь писанїе пѣснописца Давида глаголюшта: Боже, соудь твои цареви даждь; маль бѣх вь братїи моеи, нь благоволїи ѡ мнѣ Богь, и помаза ме мастїю помазанїа своѥго.

Нарѣче же Стефань Немања великы жоупань и самодрьжавныи господинь всѣх србьскыихъ земль и помор'скыихъ, Дїоклитїе, Дал'матїе, Травунїе, Захлумїе въ лѣто ҂ѕ҃х҃м҃ѕ҃., и царствова лѣт .м҃в҃.

Сьже Стефань Немања сь своею соупружницею Ан'ною роди сыны .г҃., и дьштерь .а҃.; Стефана, прьвовѣн'чанаго кнеза, и Раска и Вукана.

Раско же сынь великаго жоупана Немање, .ѕ҃ї҃. лѣт'нь сн, оукраде се оу своихъ родитель, ѡтпросивь се звѣры ловити, и пондѣ вь Светую Горѹ, и остриже власы главы своеѥ въ монастиры Рѹшкомь, и одѣ се скетымь ангельскымь образомь, и нарѣчень быс(ть) Сава монахъ. По сем' же поставлѣет се ар'хїепископомь Сава Цароградскым цремь Алеѯїемъ и патрїархомь кыр Гюрманомь и протѡм Светые Горы всѣх србьскыихъ земль и помор'скыихъ въ лѣт(о) ҂ѕ҃ѯ҃к҃ѕ҃.

Сьн же прѣосвѣштенныи Сава архїепископь по прѣданїю светыихъ апостоль свое ѡтчьство православїемь оутврьдивь, и проумыи словеса оукрасивь: архїепископствы, епископы и всѣкым црковныим чинѡм; и властыи разлѹчивши; краљевствомь и кнежьствомь, деспотꙋ, жупанствомъ, воєвоствомъ, и инїимь проумым словеса разлѹчивши по ѹставѹ царскыихъ домовь, якоже лѣпо ѥс(ть) быти.

По семь же избра великы кыр Сава по всеи своеи области моуже устныи и светолѣпныи свѣштенствомь оукрашенїи и иноучьствомь и поставлѣет сїих епископы вь своеи ѡтчьствїи и области: а҃. въ хлмскои земле вь Стонѣ, вь храмѣ прѣсвѣтыѣ Богородице; в҃. оу Зетѣ вь храмѣ светыихъ архїстратигь; г҃. вь Дьбрѣхь вь храмѣ светаго Николы; д҃. въ Боудимли въ храмѣ светаго Геѡргїа; ѕ҃. къ Расѣ вь храмѣ светыихъ апостоль Петра и Павла; ѕ҃. вь Хвосни вь храмѣ светыѣ Богородице Стѹденици; з҃. въ Призрени вь храмѣ светыѣ Богородице; и҃. въ Топлици вь храмѣ светаго Николы; ѳ҃. въ Браничевѣ вь храмѣ светаго Николы; і҃. къ Белиградѣ вь храмѣ прѣсвѣтыѣ Богородици; ая҃. въ Моравицахъ вь храмѣ светаго Архила; вї҃. въ Граданици въ светыѣ Богородице.

По семь великы архїепископь кыр Сава повелѣваѣть всѣмь архїепископомь брати се вь великѹ архїепископїю Житую. И сїмь събравшимь се и всѣмь съборомь србьскомь и скетеми скештенными молитвами вѣнчаваѣть брата своѥго втораго жоупана устїю и вѣнцемь краљевьства, и проумыи сановы по редѹ вь поучьстꙋ и служ'бѣ краљевства оупраки.

Родословїе Стефана, прьваго краља.

Стефан' же прьвовѣнчанїи краль, сынь великаго жоупана Немање, съ своею съпружницею Марїею, дьштерїю грьчьскаго цара Алеѯїа, роди сыны д҃. Радослава, Владислава, Стефана, Прѣдислава.

Съ же прьвовѣнчаны Стефань краль обложень быс(ть) скуптромь србьскымь ѡт родителѣ своѥго Стефана Немање вь лѣт(о) ҂ѕ҃і҃п҃ѳ҃., и царствова ѵ҃в҃. лѣт(а), и прѣнде вь Господоу.

По прьвовѣнчанѣм' же краљю Стефанѣ прѣе краљев'ство сынь его Радославь краль вь лѣт(о) ҂ѕ҃і҃л҃а҃. и царствова а҃і҃. лѣт, и прѣбыс(ть) бесплодьнь, и ѡстави скуп'тро краљев'ства сыноу брата своѥго Драгослава.

Съ же храпави краль Радославь (треба: Драгославь) быс(ть) прьвы Оурошь вь нѣмѣ прѣдеда своѥго.

Прѣдислав' же, брать краља Радослава, въѯеть иноучьскы образь, и нарѣчень быс(т) вторы Сава, архїепископь .г҃.-тн.

Владислав' же прѣнесе светаго Саву стрица своѥго оукрадь ѡт Белиграда (!).[1]

[1] Јамачно: ѡт Бѣлгарь.

Digitized by Google

Ѡ храбромь кралю Оурошѣ.

По Радославѣ кралю прѣе кралѣвство Драгославь, братанць его, храбрѣи краль, прьви Оурошь въ лѣто ,ѕ.ѯ҃.м҃.ѕ., и царствова л҃.є. лѣть, и оумре҃ть. Съ же храбрѣи краль роди съ своєю соупружницею, дьштерїю оугрьскаго крала, Єленою, роди сына два, Стефана крала, съдрьжештаго Срѣм и Оусор'скоую[1] зємлю, и Милоутина, срьб'скаго крала, и съзида уставїю цркоы храмь свѣтые Троице при рѣце Рашкои.

Родословїє Милоутина крала срьбскаго.

По храбромь кралю прѣе кралѣвство сынь его Милоутинь краль, вторн Оурошь въ лѣт(о) ,ѕ҃ѳ҃он. и царствова м҃.ѕ. лѣт. Съ же Милоутинь краль роди сыни два, Константина и Стефана, и оумре҃ть. Съзида же храмь свѣтаго прьвомоученика Стефана при рѣцѣ Бан'скои. Ѡле оудо! ѡ христолюбїє сего благоуьстиваго крала Милоутина, где не досеже роука его милостинею и добротою!?

Родословїє Стефана крала сына Милоутинова.

По Милоутинѣ же кралю прѣе кралѣвство сынь его Стефань, трѣти Оурошь въ лѣто ,ѕ.ѡ.к.є. и царствова лѣт .ѳі. и оумре҃ть. Сын же Стефань краль трѣтїи Оурошь роди сына .г.: Доушилана и Доушаноу и Сем'шѣ и Єлаую. Съзида же и храмь многоуьстинь въ славѣ възнесенїа господнѣ при рѣцѣ Бистрице рекома Дєуанн.

Ѡ трьпѣнїє свѣтаго сего крала.

Єгда бысть въ съврьшенномь мужьствѣ и роди сыны, оклєвѣтань быс(ть) матерїю оу отца своєго Милоутина крала, ако хоштеть, єго ѧвнѣ, кралѣв'ство възе҃ти. И навлжденїємь єго бєсовскыны лоукавое оноє женѣ Милоутина крала, аште и свѣть и многомилостивь, ослѣпи сына своєго сего Стефана крала, и затоуи єго въ Цариградъ. Сын же благоговѣнныи моужь вса трьпѣше, ѩкоже овує ношаше крот'це. И єгда быс(ть) нѣдомь къ Грькомь, на Овую Полю ѡт троуда поунувшєи близь црквы свѣтаго Николе, и ставивь прїнде съторити поклонєнїе. И проплакавь прѣд храмомь свѣтаго Николы, гор'ко въстоуживь, и абїє оус'ноу. И въ с'нѣ же ѩви се емоу келнкы Николаѣ оудотвор'ць носе въ роущѣ свои зєнице єго, и милосрьдовавь о нємь, въдѣноу оуи єго въ главы емоу, и єгда въспремоу ѡт с'на, бы зрѣ и видѣ. Сын же прослави свѣтаго, и зависивь оуи, ако и слѣпь нѣдомь, и прїнде въ Цариградь, и прѣбывь тамо нѣколико врѣме. Пакы же раскаѧ се Милоутинь, ѡць єго, възвратн єго въ Срьблє. Не нѣдн ако имѣти емоу оуи, Константина же на кралѣвство оуткрьждаше. И быс(ть) нно врѣме прилоуви се нѣкоєи рати, и шьд Кон'стан'тинь наемать воє ѡт Грькь и ѡт Бльгарь и зайсна тамо, Милоутин' же ѡтць єго оумре҃ть. Стефан' же бѣ въ Лнпѣ, и слышавь ако ѡтць нх Милоутинь краль прѣнде ѡт житїа, въ нєзлапоу събравь воє своє и области въ Лнпѣ, и прїнде въ петькь и стемь кралѣв'ства възложи на главы свою. Потѡм посла Константинь въ Грькы, моле єго разделити зємлю и господствовати по ждребїю. Ѡн' же не высхотѣ, нь абїє оукори єго много, глаголе: слѣпа цара нѣсть нигде; слѣпьць не можеть царствовати. И рече готовити се емоу на бон, не бѣхоу бо ѡт єдине матере. Брамы же съразникши се под Зквуанємь градѡмь на Д'мнтровнукомь полю, побѣждень быс(ть) Константинь и оубнєнь, и такѡ вьцари се Стефань краль слѣпы.

Родословїє ѡ Доушанє кралю нѩє бысть Стефань прьвовѣнуанн царь.

По Стефаноу же кралю слѣпомь, трѣтїемь Оурошь прѣе кралѣвство сынь его Душана. Оудавн отца своєго Стефана крала слѣпаго въ лѣт(о) ,ѕ.ѡ.м҃.д҃. Сын же слѣпы краль рече єгда хотєхь єго оудавити въ Зквуаню градоу: оукы! слышн, нєко, вьноушан, зємлє! Ѡтць мє ослѣпы, а сынь оудавїи.

Сын же Душана прѣе кралѣв'ство въ лѣт(о) ,ѕ.ѡ.м҃.д҃. По семь прѣложи нше ѡт кралѣв'ства на царство, и быс(ть) Стефань царь прьвы срьб'скы. И царствова Стефань царь Душана .кд҃. лѣта и

[1] У рукопису: Срѣминоусор'скоую.

Digitized by Google

оумрѣть. Сѣзыда же и храмь многоуьстнь свѣтыи архїстратигомь Михаилѡи въ Призреноу. Родн же съ своєю соупрѫжницею Єлѣною сына, и нарєчє ими ємѫ Оурошь, въ ими прѣдѣда своєго.

Родословїє Оурошѫ царѫ второмѫ сръбскомѫ.

По Стефаноу же цароу царствова сынь єго Оурошь, дрѫгою же чєстїю Романїєю и Зєтомь, Поваръдарїємь обладаше рабѫ єго Коукашинь краль. Прѣбысть же Оурошь неплѡдень[1] съ соупрѫжницею. Вѣцари же сє Оурошь царь въ лѣт(?) ѕ҃.ѡ҃.ѯ҃.є҃. Сѣзнда же и многоуьстныи храмь прѣсвѣтыє Богородице въ Скопїю. Прѣстави сє Оурошь царь въ лѣт(о) ѕ҃.ѡ҃.п҃. мѣсеца дек. .к҃., ѿтрѫвєнь ѿт своєго слоугє Дамїана.

Родословїє Стєфана кралѧ срѣмскаго, брата Милѫтинѫ кралю.

Стефань же краль Срємѫ и Оусоре, сынь храпавога кралѧ, брат же старєи Милѫтина кралѧ, съ своєю соупроужницею оугрьскаго кралѧ Владислава, родн сына Оурошица и Єлисав'тѫ дьштерь єдинѫ. Сьн же Оурошь младь къ Господоу ѿтидє. Єлисав'та же родн сыны три: Стефана, (Ко)сьи'каго бана, Иниослава и Владислава. Владислав родн к҃. сына: Тврьдка бана и Влькыка.

Родословїє Влькана кнєза, сына Немањина.

Влькань кнєзь, сынь великаго Немање жоупана, родн сына к҃.: Дмитра жоупана и Зѫбндѫ.

[1] Овде је писац испретурао врсте (или је тако било у његову оригиналу), те у рукопису гласи: . . . . . дрѫгою же чєстїю Романїєю и Зєтомь, поваръ съ соупрѫжницею. Вѣцари же сє Оурошь царь въ лѣт ѕ҃.ѡ҃.ѯ҃.є҃. дарїємь обладаше рабь єго Коукашинь краль, прѣбыс(ть) же Оурошь неплѡдьнь.

Родословїє Дмитра жѫпана.

Дмитрь жоупань къзеть иноуьскын образь и нарєчєнь быс(ть) Давндь монах. Сѣзда же црьковь свѣтаго богоявлєнїа при рецѣ Лимѣ въ Бродарєвѣ.

Кратиславь[1] кнєзь родн Кратнка кнєза великаго и Алтомана и Зєнїю Николѫ жоупана поканца.

Кратко кнєзь родн сыны и дьштеры. Прька дьштн єго кнєгнка Милица.

Сїа же кнєгнка Милица окроужєна быс(ть) кнєзѫ Лазарѫ свѣтомѫ и великомѫ. И родише сынх к҃. и дьщерс .є҃.: Стефана, великаго деспота прьваго сръбскаго, и Влька, и Олнвѣрѫ и Марѫ и Драганѫ и Єлоу и Ѳѡдорѫ. Оба же сына нх прѣбыше бесплѡдни. Мара же обрѫчєна бывши Влькѫ Бранковнкоу; Олнвѣра Деспина царю Бдритѫ; Драгана обрѫчєна быс(ть) Алєѯандроу цароу Блгар'скомѫ; Єлєна обрѫчєна бысть Балше(!)[2] потомь Сандалю кралю оугрьскомѫ.

Лѣтовникь сръбскыхъ господь и царь.

Къ лѣт(о) ѕ҃.т҃.ѯ҃. написаше сє наша словєса Кирилѡи фїлософѡи и оучителємь үловѣчьскыимь.

Къ лѣт(о) ѕ҃.т҃.ч҃.д҃. быс(ть) .ѕ҃. сѣкѡрь на Флошїа.

Къ лѣт(о) ѕ҃.ф҃.н҃.к҃. ѿтлѫчише сє Латины ѿт православнѣи вѣрѣ къ азнмнти.

Къ лѣт(о) ѕ҃.х҃.м҃.ѕ҃. назва сє Немања господнь Сръблємь, и царствова .м҃.в҃. лѣтє.

[1] Пред овим као да је нешто испуштено.

[2] Јамачно: Балше.

Digitized by Google

Digitized by Google

СТАРИ СРПСКИ РУКОПИСИ

У КЊИЖНИЦИ ЈУГОСЛОВЕНСКЕ АКАДЕМИЈЕ У ЗАГРЕБУ

ПРИКАЗАО ИХ

епископ Никанор Ружичић

У богатој књижници Југословенске Академије знаности и уметности, осим повеља српс. владалаца, које су већ научници приказали свету, има још и разних рукописних књига, које су писане ћирилицом, глаголицом и босанском азбуком.

Бавећи се неколико месеци у Загребу, ми смо били у могућности те смо прелистали и прибележили све рукописе, који су писани чистом ћирилицом. Оваквих само рукописа има 66 комада разне величине и разноврсне садржине; ну највише црквенослужабних књига. Ових има: 14 Јеванђеља, 6 Псалтира, 5 Апостола, 5 Молабника, 4 Служабника, 2 Требника, 2 Часослова, 2 Октоика и 1 Триод. Остали рукописи су богословске, канонске и историјске садржине. Међу свима овима брилирају три Номоканона, Догматично Богословље св. отаца, Беседе св. отаца, Пролог Владислављев итд. Сви су ови рукописи од такве садржине и стародревности, да заслужују велику пажњу научника и чине част и велики урес књижници у којој се находе. И веће и боље књижице радо би се поносиле са горепоменутим рукописима. Они су и по садржини такви, да би били од велике користи за историчаре, филологе, богослове и канонисте, кад би се штампом јавности предали.

По старости ових рукописа има их из разних векова од XII—XVII века. За Служабник под бр. 20, који има само 11 листа, могло би се с позитивношћу рећи, да је од најстаријих рукописа; а тако исто и два јеванђеља под бр. 10. и 14. морају бити најмање из XII века. Номаканон Иловички и Трновско јеванђеље су из XIII века.

Да би се што више знало о овим рукописима, ми смо их регистровали, исписавши оглавље и све записе, који се у њима налазе, па биле сувремене рукопису, или доцније разне белешке. За тим смо бацили и своје личне погледе на њих и исказали смо и своје мишљење о старости оних, на којима нема записано кад су писани. Ово смо чинили на основу поређења рукописа са оним рукописима који имају означене године кад су писани. А често смо при овом раду саслушали и мишљење великих стручњака, као: г.г. Dr Račkoga, Dr. Valjavca, Tkalčica академика и других, који су се радо молби нашој одазивали, и при разбирању доста оштећених записа помагали нам, чиме су нас вечном захвалношћу обавезали.

Прегледани рукописи могу се по садржини поделити на четири врсте: *Законске, Црквенослужабне, Богословске и Историјске.* И ми смо их тако поделили, ради лакшег и тачнијег прегледа.

Digitized by Google

О сваком рукопису казали смо онолико, колико је најнужније да се зна; али смо све и најмање записе и белешке из њих исписали, држећи да ће неке од њих послужити осветљењу неких тамних питања у историји и науци.

Бисерни венац, који смо оплели од тога српског блага, састоји се из ових зрнаца.

I. Законски рукописи — Крмчије.

1. Иловичка крмчија — III. C. 9. in 4° свега листова: 399. Овај је рукопис писан на врло лепом пергаменту у два ступца врло лепим и читким писмом српске редакције и средњим уставом. Налази се у тврдом повезу, недостаје више листова (између садашњих листова 6 и 7, 132 и 133, 135 и 136, 139 и 140 нема по један лист, између 20 и 21 нема 1—2 листа, између 394 и 395 три су листа исечена, између 53 и 54, 187 и 188 нема неколико листова, између 95 и 96 нема најмање 15 листова), а листови 12, 13 и 14, одцепљени су оздо с угла за 8 врста.

О овом је знаменитом старом споменику јавио у књижевности први В. Григоровић Рус у својој књизи: „Очеркъ Путешествія по Европейской Турціи“. На страни 181. овога дела пише да га је видео у Солуну код аустроугарског конзула Михановића, и да је тада било у рукопису свега 404 листа. — За тим је о овом рукопису напоменуо чувени словениста Др. Миклошић у изворима свога речника. Неколико је речи рекао о овом рукопису и руски канониста А. Павлов у својој научној каноничној расправи: „Первоначальный славянорускій Номоканонъ;“ али му је врло мало поклонио пажње, ваљда за то што је српске редакције. Споменули смо га и ми у нашој књизи: „Теорија каноничкога права;“ а тако исто и признати српски канониста Др. Милаш у својој књизи: „Правосл. црквено право.“ — Ну, највише пажње поклонио је овом рукопису — „Иловичкој крмчији“ научник светскога гласа Др. Јагић. Он је овај рукопис проучавао у више прилика, те га је најпре у кратко приказао 1871. год. у: „Записках импер. академије“ 22. свесци у Петрограду. Други пут је написао са историско-филолошке тачке гледишта већу научну расправу, коју је штампао у Starinama“ књ. VI. стр. 60—111.

На садашњем листу 398., првом ступцу, има запис, који казује где је, ко је и кад писао ову крмчију. Тај знаменити запис гласи:

Въ славоу великаго Бога и Спаса нашего Іса Христа нынѣ сложенна съ священными правилы святыхъ же и блаженыхъ апостоль и стопамъ ихъ коемъ же скора послѣдовавшихъ преподобныхъ отць. Потщаниемъ и любовию многою и желаниемъ изъ млада, богоугьстваго и всесвященнаго епископа всеѣ зет'скыѣ области, господина ми и отьца кѵ̑р' Неофита, испльняющаго все недостатоуное святыихъ писаниѣ светон цркви архангелоу Михаилу, на места глаголиемымь Иловицѣ, прилоучи се и мнѣ многогрѣшномоу Богданоу приписати сиѣ книгы повеленниемь господина ми глаголемыѣ грьускымь езыкомь номоканонь, нашимь же законьникь. Ты же владыко мои свети благослови. Въ лѣто ,ѕ҃ѱ҃ѳ҃. (tj. 1262 године). После горњег записа при дну листа додаје преписивач још ово: **И благослови Богъ дьнь седмы сѣ бо есть благословлена соуботa въ нюже дописах'. Ксако дѣло въ наученло страшно. Кончавшоу ж.....**

На 396. листу има готово исти, али краћи запис, који се налази и у крмчији рашког епископа Григорија и морачкој (Star. III, стр. 200 до 201, VIII. Гласник II. одељ. стр. 27—28). Тај запис, писан кад и крмчија, гласи:

Господи Їсоу Христе Боже нашь, помилоуи насъ, аминь. Скон'чаше се богодухновен'ме сиѣ книгы номоканонь помоштию светыѣ Троице и силою животворештаго крьста, и молитвами пречистыѣ владичице наше Богородице и всѣхъ светыхъ, амин'.

Пронзндоше на свѣтъ словѣньскаго езыка богодоухновеныѣ сиѣ книгы, нарицаемыѣ номоканонь; помрачены бо бѣхоу прежде сего облакомь моудрости еллинскаго езыка, ныне же областаше рекше истълкованы бышѣ и благодѣтню касно сиѣють, невѣдѣнии тмоу отгонеште и всѣ просвѣштаюште светомь разоумнымь и от грѣхъ избавлаюште. всякь бо оучнть рекоу же епископь или презви-

Digitized by Google

терь или нинь кто оучитєльскын слнь прѣдрьжє, аште сихь книгь не свѣсть добрє, то ни самь себє не знаєть кто єсть; прининоувь же въ глоубиноу богодоухновєныхь сихь книгь, како же въ зрьцалѣ и само себє оузрить каковь єсть и како подобаєть емоу быти и дроугыє познаєть наоучить. Изиде же на свѣть нашего єзыка кожьствьноє писаниє. Нынѣ отпоусти владыко рака твоєго с' миром'.

Од осталих познијих записа находе се:

На 10. листу при дну има белешка: слышите отцы и братіє и разумѣнтє сїи книги вѣдоштомь и разумѣюштомь свѣтла, а не вѣдоштомь слѣпа. Рякою грѣшнїи Григорїє светогораць и клнсарь.

На 156. листу с леве стране на ивици записано је: Сиє да сѣ знає книга Марковь (ваљда манастир).

На 187. листу при дну има ова белешка: Петроніє от Маркова манастира светаго великомоученика Дмнитрна мнроносца.

На 282. листу има при дну запис: ова што потписа писмо то викать дете Алеѯа от манастирь Кнуєв)ски Ђаковь Алеѯа от попа Гаврила.єромонаха иеговь унрань. Лѣто 1812. г.

На другом ступцу 398. листа има својеручни запис српског патријарха Арсенија IV. Запис гласи: Великоденст'вени Боже, ова книга веле може отклако є писата ѯѯѣ лет' до лета от битїа ѯслє, а от ваплоштенїа Христова ѯѧѯ. Писах сїє аз последни светаго сербскаго престола. Писа Ар'сенїи четверти їюла д.

На последњој страни 399. листа има више бележака без икаква смисла и значаја. Само једна и то оздо обрнуто написана латиницом може се прочитати. Ово је писао поменути патријарах Арсеније. Запис гласи:

Ovo e starinski zaconic velmi prav i dobar; potreba e nega[1] se drzati. Pisa sie az Patriara servisii Arsenie meseza genvara[2] 27. v Scople..... nasim razumom[2] ѯѧ. (нема даље).

[1] g пише као b.

[2] Да није razunom тј. рачуном?

Иловичка крмчија чува се у тврдом повезу, кожом обмотана.

2. Законик — Крмчија Јована Галицусива — III. а. 38. —

Овај је рукопис писан на артији преко целога листа средње четвртине, лепим и читким писмом српске редакције. Писао га је некакав Јован по жељи и наруџбини пећског патријарха Јована у 1602. год. — Овај законик спада у „Скраћене Номоканоне“, у којима се налазе најнужнија правила, у тако званом Зонарином тексту. Оваквих и овом подобних номоканона има много у српској књижевности. Они су се већином налазили и налазе уз Велике Требнике. У засебним књигама рукописним има их такође прилнчан број по различним манастирима и другим библиотекама. Овакав исти налази се у Синодалној библиотеци у Петрограду под бр. 374. и још један у Хлудовској збирци рукописа бр. 118. О првом су писали Горски и Невострујев, а о другом Др. Јагић у својој расправи: „Крмчија Иловичка.“ Г. Јагић између осталога вели: Такви су се преводи са Зонариним тумачењем појавили у Србији у XIV. веку, и њих има велики број.“

Овај Јованов законик, после врло лепог орнамента, има овај наслов: Съ Богомъ починаємь правнло скѣтыхь апостольскыхь светыхь прѣподобныхь и богоносныхь отьць нашихь седьмаго събора: о єпископѣ і о єрєохь и минхохь, и о людєхь мирскынхь: — Ѯаповѣды всакыє.

За овим насловом иде:

Азъ Петарь и Пакль, апостолы Христокы, ѯаповѣдуємь рабомь Христовнмь о дѣлы человѣчьскынхь. — После овога изложена су правила: о раду и животу људи; како треба празновати недељу и остале Христове и Богородичине празнике. За тим навађа разна правила из правила II и VII. вас. сабора и свет. отаца: Василија Великога, Теодора, игумана студитског, Симеона новога богослова, која говоре: о монасима и свештеницима; о људима; о деци и родитељима; о сродству; о тајни покајања; о сирној недељи и великом посту; о вероисповести и Ѯлон кѣрє

фрѫшкон и латинскон, и ѡ вѣрѣ арменскон. . . . . Свега правила 274. — За тим излажу се правила св. Јефрема: **О чистоти и о смѣсы**; и најпосле: **Оустав свѣтыхъ ѿтьць** — правила свега 26.

На 191. листу изложена су: **Словєса изъбранна ѿть законника свѣтыхъ ѿтьць на потрєбоу поповомь и всємь людємь по закону црковнаго оустава.**

На листу 196. наслов је: **Иже въ свѣтыхъ ѿтьць нашихъ Їѡанна постника правила истина и погрѣшєна прїємлюштихъ исповѣданїа... И правила Василїа Великаго и Никифора патрїарха Константина града, и иже съ ними свѣтыхъ ѿтьць, и Илиа митрополита критьскаго.**

На 217. листу има правило при трпези у св. недељу и празничне дане.

При крају рукописа има неких записа и брљотина, али немају важности. Главни се записи налазе на 195. и 218 и 219. листу. Први гласи:

Писа лѣть ,ѕ҃рі҃. (1602) **хѣлпиꙁлив**, што значи: У Мокр(оj) Гори.

Други је на 218—219. листу и гласи:

Въсєвидьцѹ (?) **и прѣблагомѹ Богѹ слава и величїє даюштомѹ съкрьшити всако дѣло благо, єже о нємь начинаємо, томѹ слава и дрьжава въ бєзконачнїє вѣкы, аминь.**

Повелѣнїємь прѣѕвитера Їѡанна попа повѣдень быхъ азъ грѣшныхъ Христѹ рабъ Їѡаннь Голцховскы на сїє дѣло. И начє мєсеца їюлїа к҃ дьнь нь пророка Иліє. Прѣписа блаженьномѹ и прѣѡсвєштєньнѣшємѹ архїєпископѹ и патрїархѹ пѣтскомѹ кѹрь Їѡаннѹ, и прѣѡсвєштєньнѣшємѹ митрополитѹ ꙁворничкомѹ кѹрь Ѳєѡдосїю.

Съвръшн се сїа свєта божьствєнна книга, глаголємн ꙁаконьникъ, въ немьже правила свѣтыхъ апостоль и свѣтыхъ и богоносникъ ѿтьць нашихъ въ лєто ,ѕ҃рі҃. Тогда бысть кругъ слнцѹ к҃s҃. кругъ лѹни д҃. їндїктїѡнь а҃. ѳємелїѡнь ꙁі҃. ꙁлат. чисель ꙁ҃. Єпахта д҃. нєбєсны і҃. — Тогда хєтємь кругомь съдрьжаштнмь въ то лѣто.

Попє Їѡаннє, прости и благослови, аште бѹдємь што погрѣшнль, рєчь или слово грѣкѡ бѹдємь поставнль, или нѣшто погрѣшєно ѡбрѣштєшь. Понєже нємоштно бысть оума моєго съдрьжатн за ради вєликїє ратн и попереніх. Ѡлє чѹдо тогда вєликїємь ратомь и попереніємь и раздрѹшєніємь свѣтынмь и божьствєнынмь црькважь и разгибаніємь свѣтынмь книгамь ѿть иновєрныхъ єꙁыкъ. ѳфкцлпонѫѵ ѳꙁѳцнєѡпк чнѕї, тј. и [ѿт] проклєти агарєнски чєдь.

Рукопис је овај добро очуван у тврдом повезу, обмотаном кожом.

3. Законик — скраћени номоканон — III. а. 34.

Овај је рукопис писан на четвртастој артији средњим и лепим писмом српске редакције из XVI. века. Садржина му као и код горњег законика под бр. 2., сем што у почетку има: **Ѹспєньїи параклисъ прѣсвѣтѣи кладнчицы нашєи Богородицє.** Овај се налази на првих осам листа, а на 9. листу долази: **Съ Богомь починаємь правило свѣтыхъ апостоль, и свѣтынхъ прєподѡбныхъ и богоносникъ ѿтьць нашихъ ꙁ҃-гѡ събора: Ѡ єрєѡхъ и ѡ людєхъ мирьскыхъ. Ꙁаповѣди всякыє. . . . .**

После овога наслова изложено је све што и у горњем законику.

У овом се законику налази и правило: **Чинь быкаємїи како подобаєть исходити съ свѣтыни крьстн въ праꙁдникы Господьскыє.** Овај је обред исписан на 8 листова од 40—48 и врло је интересан.

Сем овога налази се у овом рукопису неколико молитава за друге потребе. — Нема никаквог записа, сем што се на једном месту налази овај: **Сни книгъ Милинка**, и мало даље записана година ,а҃х҃ѯ҃. (1660). Ова је белешка унесена другом руком и доцније, и значи да је овај рукопис био некада својина некаквог Милинка.

II. Црквено-служабне књиге.

1. Јеванђеље — шод III. а. 50 in 8°, има 201 лист

Овај је рукопис писан на дебелој артији врло лепим и крупним писменима српске редакције. У почетку текста свакога јеванђелиста има изванредно лепе орнаменте. И почетна су писма урешена са разнобојним цртежом. Заглавља су

Digitized by Google

исписана црвеним мастилом. — Записа нема да би се из њега знало који је писац тога рукописа и кад је писан. Поређењем с другим рукописима и особинама може се посигурно тврдити да је из XV. века. Ову тврдњу потврђује и један натпис, који је стручно лице на-њ ставило, и који гласи. „Jevandjelje iz XV. veka". — На 117. листу има ова белешка: „**Сиє либро єсть мнѣ Спиридона Лазарєвића**"; и на 174. листу *β*. има оздо окренуто ова белешка: „**Писахъ Спиридонъ**". — Друго нема ништа што би важно било.

2. Тројеванђеље — III b. 4. in 4°, 216 листа.

Рукопис је овај писан на 27 свежњица пергамента по 8 листа у два ступца. Сваки стубац има 24 врсте крупнога српског писма, са врло мало акцената и знакова интерпункције. У рукопису су исписана по реду сва јеванђеља од Матеја, Марка и Јована, која се у цркви читају на литурђији и јутрењу. При крају Јовановог јеванђеља има синаксар и месецеслов. Ово је унесено у рукопис другом руком и доцније. Нема унутра неколико листова, а није ни последњи цео, на коме се налазио запис. Зуб времена је оштетио последњи лист, и од записа се може прочитати с леве стране само ово:

Слава сѣдрьшнтє . . . . .
кы аминь . . . . . .
Изволєннє . . . . . .
и сь поспѣшєн . . . . . .
исписа сє сыѕи . . . . . .
оудошти вь М . . . . . .
Пондє оу Дєбрь . . . . .
кѫ нь днсє . . . . . .
мирого ѡ акп . . . ї . . .
л кьда и гл^же . . . . . .
сьгрѣшєно нсп . . . . . .
нє кльнитє . . . . . .
Дѫхь свєтын и . . . . . .
крь и . . . . . .
вь кѣки
Амин.
Богь да прости вь . . . .
. . . нинтрл и Єс . . . .
. . . атні. вь . . . . . .

Судећи по овом запису и последњим писменима ᾶτιν. која канда означавају године, рекло би се да је овај рукопис из XIV. века, у чему се, на питање моје, слжиоо и сам учени Рачки. — Сем овога записа налази се на 7 листу друге свеске још један из доцнијег доба и другом руком записан. Овај гласи: „**Сиє писмо Анко писа да сє ѕнає вгумєнѫ годинѫ. Ѕаписа синанице имаше мєсеца марть день 20. свєтаго Прохора. Анко Главча Миша изкедомо гн синанице.**"

3. Трновско Јеванђеље — III. b. 6. 247 л.

Овај је рукопис писан један део на пергаменту, а два на финој дебелој артији. Текст је писан преко целог листа, а ови су велики 17 и 12 см., на свакој страници има по 23—27 врста ситнога и врло лепога писма бугарске редакције. Није добро очувано; недостају с почетка листови све до Мат. гл. IX. 5. стиха. Сада се лепо чува у једној лепој шкатули у облику књиге. Овај рукопис су описали стручњаци: Dr. Valjavec у Starinama XX. и Leskien у Dr. Jagića IV. кн. Арх. стр. 520. Они веле да је писано 1273. год. у Цариграду, и да га је писао Драго по наруџбини јеромонаха Максима. Leskien је исписао и запис, који је много оштећен, и који се врло тешко чита и разуме.

4. Јеванђеље — III. b. 7. in 8° 102 листа.

Овај је рукопис писан на финој кожи преко целог листа врло крупним уставом. На једној страници има по 22—23 врсте. Редакција је српска из XV. века, бар тако се стручњак, који је обележавао и регистровао, о њему изразио. Насловног листа нема, а нема ни листова од целог четвртог јеванђеља. И од јеванђеља Лукиног нема од 96. зачела до 102. — нема само овде 3—4 листа. На ивици су истакнуте само ознаке са црвеним мастилом, које одређују кад се које јеванђеље чита у цркви. Наслови и почетна писмена су писана крупније и црвеним мастилом. Нема никаквог записа; а има пред текстом свакога јеванђеља по једна лепа шара. У првој шари исписане су ове речи: † **ѡ Го-**

Digitized by Google

споди помози! О Господи вседержителю! ... Слова су лепа, читка и средње велич... а ређе ... нојене и имају каткад тачку ... довољнога разлога. Мало има скраћених речи, а још мање акцената. Такође ъ ... треби, него ли ъ; а писмена от и з ... ђена су подједнако. Велика је штета ... зна писац који је писао овакав ле...

5. Тетрајеванђеље — III. ... 320 листа.

Овај је рукопис писан ... на финој дебелој артији, и са ... урешено је разним декорацијама. У ... држаја и предговора сваког јеванђеља ... лепе различите боје шаре средње ... а пред текстом сваког јеванђелиста по ... лики разнобојан орнаменат још лепше и величанственије израђен. Почетна су писмена такође врло раскошно у боји израђена. Нарочито су изванредно лепа и велика четири почетна писмена сваког јеванђелиста. Овим би прегежима и украсима био и данас задовољан и најбољи вештак, а многим ланцима би послужио за прегледаоницу. У рукопису нема **в** и **ъ**, па ни запета. Међу тим има тачака и много акцената и врло мало скраћених речи. Рукопис има 40 свешчица по 8 листа лепога и читкога писма средње величине а српске редакције. Рукопис је очуван врло добро, само што је при крају текста Матејевог јеванђеља исечена цела празнина листа ², од 95 листа, на којој је празнини (пољани) сигурно био какав важан запис, па га је непријатељска рука уништила, као што се зна да су многи и целе рукописе уништавали, само за то што су српски. Нема на другим листовима нигде ранијих записа, по којима би се могло сазнати ко је и кад је писао овакав раскошан рукопис. На последњем листу има запис из новијега доба, и он гласи: „**Сиѭ книга глаголемь Єѵагеліе повелѣ се въ богохранимомъ градѣ Кѣлѣзѣ въ лѣто ,ѯ. и єнс (7255) при игумєнѣ Теѡдосіи. Откупи Недан єрѣшонахъ г комата книге за петъ гроша и приложи къ манастирь Лєсново к свєтаго архистратига Михаила и преподобнаго ѡца нашего Гаврила г. книге: Єѵагеліе. Псалтирь, и Үєстословь. Псалми єрешонахь.** Рукопис је повезан у ... дрвене корице, обављене кожом.

6. Јеванђеље — III. b. 22. in 4° 176 листова.

Овај је рукопис писан на пергаменту у два ступца крупним и врло лепим и читким писмом српске редакције, и са врло лепим и вештачки нацртаним орнаментима и почетним писменима. Тако су раскошни орнаменти да је за цртање и боје употребљавано. Јеванђеља су преписана онако како се чита у цркви чита, и то почев редом од Ускрса. Нема при крају много листова; има свега 22 свешчице по 8 листова, на сваком ступцу по 20 врста. Нема корица нити каквих записа. Чува се у кваџчици у врло лепој шкатули у облику ковчеже. Рукопис је српски: и по свима изгледима мора да је врло стар. Држи се да је из XII или XIII века.

7. Тетрајеванђеље — III. b. 23. in 4°, 210 листа.

Овај рукопис је писан на финој кожи у два ступца, лепим писмом средње величине и српске редакције. У сваком ступцу има по 23—25 врста. Зуб времена га је много оштетио, за то нема много листова у почетку — од Матејевог јеванђеља нема све до 40. зачела — и неколико у средини. И иначе су с крајева многи листови оштећени и текст повређен. Нарочито је црвено мастило, којим су заглавља била исписана, све ишчезло, а и иначе је много текст помрљан услед влаге, да се врло тешко чита; а на неким местима и не може. — При крају овог рукописа налази се пасхалија и месецеслов; и назад неколико записа и бележака, које су унете у спис другом руком и доцније. Ови се не могу да читају због мрљотина, које је проузроковала влага. Само се на два три места разбирају неке године, као: ,ѕ.ц.м.г. .... ,ѕ,ц.ѯ. .... Рукопис је на сваки начин врло стар; чува се у лепој шкатули, јер нема првих корица, а и листови су врло трошни.

Digitized by Google

8. Тетројеванђеље — III. b. 14. in 4°, 184. л.

Рукопис је писан на кожи у два ступца. Висина је листа 23½ см. а шир. 18½ см. Има 23 свешчице по 8 л. са по 20 врста у једном ступцу лепог, читког и средњег писма српске редакције. Нема крајних листова, ни текста од 38. зачела Јованова јеванђеља, па до краја. Зуб времена је оштетио и корице, које се сада (дрво) троше као прњад, и многе листове. Држи се да је из XIV. века, а чува се у шкатули. Записа нема никаквог.

9. Јеванђеље — III. b. 24. in 4°, 174 листа.

Рукопис је писан на лепом пергаменту у два ступца, са по 25 врста у сваком ступцу лепога и читкога писма средње величине, српске редакције. Нема ни почетка ни свршетка, јер је многом употребом оштећен. Ово што има садржи само јеванђеља које се редом у цркви читају, почев од Пасхе. По писменима и изради може се рећи да је сувремено трновском јеванђељу. Записа нема никаквог, те се не зна ни кад је, ни где је, ни ко је писао овај стародревни књижевни споменик.

10. Јеванђеље — III. c. 1. in 8°, 147 листа.

И овај је рукопис писан на пергаменту и преко целог листа. На свакој страници има по 23 врсте. Почетна су писмена раскошно израђена, а остала лепо и шиљаста су. Речи су састављене и понеке су одвојене двема тачкама (:). Има и кратица, а врло мало акцената. Има и носних писмена. Садржина је изложена по реду читања у цркви, почев од нове црквене године, тј. од 1. септембра. Много је употребом и мишим зубом осакаћен. Нема свију листова ни — где где — у средини, ни на крају. И ово листова што има са крајева су их тако мишеви изгризли да је текст много оштећен. Нема никаквог записа, да би се знало ко га је писао и кад, али по свему изгледу може се држати да је из XII или XIII века — никако доцније. Као реткост чува се у лепој шкатули.

11. Јеванђеље — III. c. 5. in 8°, 333 листа.

Ово је јеванђеље писано на финој и дебелој артији преко целог листа. Свака страна има по 20 врста врло крупнога и читкога писма српске редакције. Очувано је врло добро; има 42 свешчице по 8 листа, у последњој свесци нема 3 листа. На крају има „сказаніе“, које показује кад се које зачело јеванђеља чита у цркви. Рукопис је у свему налик на рукопис иловичке крмчије, као да их је једна рука писала. С тога се држи да је и овај рукопис из XIII, или најдаље из XIV века. Записа нема никаквог.

12. Јеванђеље — III. c. 7. in 8°, 304 л.

Ово је један од најлепших рукописа каквих сам икад видео. По лепоти писања може се упоредити с Владислављевим рукописом, а раскошним и изванредне лепоте украсима и орнаментима он превазилази све рукописе. Цртежи су разнобојни, испреплетени позлатом. Писан је на врло финој и дебелој артији преко целог листа са по 20 врста на једној страни. Писмена су, као што рекосмо, врло лепа, читка и крупна српске редакције. Рукопис је врло добро очуван у јаким дрвеним корицама, обмотаним кожом. Дрво се због старости троши као песак. Пред сваким јеванђељем има садржина и „предисловије“. Пред овима по један средњи орнамепат, а пред текстом свакога јеванђеља по један велики — који заузима ⅔ стране — прекрасан орнаменат. У овим последњим, поред лепих цртажа и шара, налази се и разних животиња, које цртежима дају неку живост и увећавају лепоту. — На крају има „сказаніе“, које означује кад се које јеванђеље чита у цркви. Смерни преписач овако раскошног и врло лецог рукописа није оставио о себи никаква спомена, нити каква записа. Само на 5. лис. 20. свеске има један текст из светог писма грчким писмом и језиком написан, ну овај нема за рукопис значаја. Грдна је штета, што се не зна писац, ни време и место где је овај значајни књижевни споменик писан, за кога се може рећи да је најмање из XV. века.

Digitized by Google

13. Матејево јеванђеље — III. с. 11. in 8°, 77. л.

Рукопис овај садржи у себи само св. јеванђеље од јеванђелиста и апостола Матеја. У почетку нема обичнога „предисловија“ ни „садржаја“, и при крају нема опет „сказанија.“ — Писан је на дебелој артији преко целог листа, и то врло лепим читким и крупним писмом српске редакције из XV. века. На свакој страни има по 22 врсте. На првој страни је нацртана лепа шара, у којој је нацртана црква, а поред ове живописан јеванђелист Матеј, држећи књигу и перо у рукама, и полази у цркву с готовим написаним јеванђељем. Испод шаре стоји наслов: **Єже ѡть Матѳа свѣтоє єѵангєлїє**, после кога се излаже текст са назначењем зачела црвеним мастилом и одредбом кад се које зачело чита у цркви. — Овај рукопис има и скратица и акцената, али се опажа да је тога много мање, него ли код других рукописа. Очувано је врло добро у тврдом повезу, кожом обмотаном. Записа старих нема, те се не зна кад је, где је и ко га је писао. Има један запис из новијега доба, и он гласи: **Сиѣ писаннѣ имѣ грѣшнаго Ѳєѡдосиа їєромонаха Дєѵанца їєгѵмєна монастира лєсновскаго со братїєю. Бысть въ сиѣ лѣто ѵѕмз великa по всєи тврецкои ѕємли, и по градовъ и по села и по морски лиманн. И то(г)а ради и бєгаше Кратовъцин ѯ манастирь лєсновски дї. кѫћн со всє ѵєладн и седоше сє є. мєсецн и ѯ тон божи гнєкъ и страхъ соградниѡ келию подъ кѵла доле, съ молитва свѣтаго архангела Михаила и свѣтаго и преподобнаго оца Гавриила.** — С друге стране има неколико бележака и брљотина, која немају никаквог значаја. На два се места понавља: **Сїѧ книга єѵангєлиє ѡть Лєсново манастирь.**

14. Јеванђеље — III. с. 13. in 4°, има 130 листа.

Рукопис је писан на лепој кожи у два ступца са по 20 врста у једном ступцу. Писмена су лепа, читка и крупна српске редакције. У почетку нема листова чак до петка 15. недеље, а нема свију ни при крају. Писана су јеванђеља по реду како се читају у цркви. Ми смо упоредили са поретком како се данас читају, па се никако не слажу. Нема никаквог записа; али судећи по рукопису и распореду, и упоредивши га с другима најстаријим, може се рећи да је и овај рукопис један од стародревних — можда чак из XII. века И заиста, он изгледа усамљен, јер му нема равна ни у чему. Ми бисмо се радовали, кад би се мњење наше потврдило, ма и неким сумњивим околностима. — Са овим смо завршили преглед светих јеванђеља.

15. Апостол — III. a. 48. in 8°, има само 25 листа.

Овај рукопис писан је на финој кожи преко целога листа. На једној страни има 35 врста л пога, ситног и читког писма. На ивицама — ван текста — имају ознаке — зачела, које показују кад се које зачело чита у цркви, и о чему се у њему говори. О последњем слабо се у ком апостолу говори, — ово је што ја знам први рукопис, који о садржини свакога зачела говори. Овај рукопис садржи у себи само апостоле, који се читају за време педесетнице и за још неколико недеља и празника. На првом листу, после врло лепе и разнобојне шаре, има овакав наслов: **Пракснштн апостоль с Богомь починаємь нл пѧтк. Дѣнніе свѣтыхъ апостоль.** — За овим следи текст. Нема никаквог записа, за то се не зна где је, кад је, и ко га је писао. Рукопис не може бити млађи од XIV. века.

16. Апостол — III. b. 16. 8°, има 253 листа.

Овај рукопис је писан на лепој дебелој артији и преко целог листа. На свакој страни има по 26 врста лепога писма средње величине и чисто српске редакције. Апостол је цео, само што нема 2. 3. и 4. листа. При крају има **Сказаніе**, по коме се одређује кад се које зачело чита у цркви. Нема старих записа, да би се могло знати, кад је, где је, и ко је рукопис писао; а налази се један запис из познијега времена и он гласи: **въ лѣто ,ѕкѕ** (1519) **пріиде їгѵмнь Дїѡнїсїє ѡть мл-**

Digitized by Google

кыстнрл скетаго арьхистратнга Михаила и Гаврила къ село Новоселяне и продаде книгу апостоль іеромонахъ Стефанъ прѣдь мартурїю. Прьви Марьтурь Стєпанъ отъ села того, и другы марьтурь Йоанъ Сѵмяновъ отъ града Штипа, и Никола терзїа отъ села того- — У овом запису ми смо попунили скраћене речи и ' заменули са **ь**, остало је све остало као у оригиналу. Време кад је рукопис писан узимају стручњаци XV. век.

17. Апостол — III. a. 17. in 4°, има 248 л.

Рукопис је писан на финој кожи у два ступца са по 24 врсте у ступцу на листовима од 27½ см. висине и 22 см. ширине. Писмена су лепа, читка и средње величине српске редакције из XIV. или XV. века. Има и **Синаксарь** и **Месѣцесловь**. Овај је писан ситним писмом и има у ступцу по 35 врста. Рукопис је добро очуван, само што при крају месецеслова нема листова од 4. јула до 1. септембра. — У Синаксару се налазе и сви тропари и кондаци празника, и у кратко цео типик — правило шта се о празницима чита и пева на вечерњу, јутрењу и литурђији. У овом рукопису нема **ѵ** и **ъ**, а врло су ретки знаци интерпункције и акценти. Исписан је сав једном руком; повезан је у тврде корице у кожи. Нема никаквог записа.

18. Апостол — III. c. 18. in 8°, има 310 листа.

Рукопис је писан на дебелој, лепој артији, преко целог листа крупним писмом бугарске редакције. Има по 22 врсте на једној страници. Добро је очуван у тврдим корицама у кожи. Нема само неколико листова у средини. Нема никаквог записа; а судећи по грубости писмена и иначе по рукопису може се рећи да је из XIII. или XIV. века.

19. Служабник — III. a. 29. in 4°, има само 11 листа.

Овај је рукопис врло стар и врло интересан. Велика је штета што нема записа, јер је горео; и спасено је само једанаест листова, и од ових су тек два листа у пола спасена. Писан је на пергаменту врло крупним, 6 мм. високим писмом српске редакције можда још у XII. веку. Нема ни корица, нити какве год белешке. Листови су високи 22 см. и широки 16 см. а чувају се у лепом омотачу као реткост.

20. Служабник — III. a. 32. in 4°.

Рукопис је писан на фином пергаменту средњим писмом српске редакције. Садржи у себи све три литурђије, и при крају недељне апостоле и јеванђеља. Рукопис што је на пергаменту сигурно је из XV. века; а оно што је употребом оштећено и другом руком на артији писано и дометнуто и исправљато, писано је у XVI. или XVII. веку. Овај је рукопис нађен у Требињу, па га је био откупио и 4. априла 1851. год. однео најпре у Штајерску А. Т. Брлић, а после је донет неким у Загребачку Академију, где се и сада под горњим бројем налази и чува. Нема никаквих других записа, сем белешке да га је горњи нашао и откупио.

21. Служабник — III. a. 40. in 8°, 209. листа.

Овај је рукопис писан на артији средњим и читким писмом српске редакције. Садржи у себи све три литурђије и васкрсна јеванђеља и апостоле и јеванђеља преко целе седмице (дневна). Књига је повезана у тврде корице. Нема насловног листа ни свршетка, иначе је рукопис очуван добро. При крају се налази овај запис: **Въ лѣто ѕ҃ц҃ѯ҃д҃** (1454) **крѵгъ сльнца н҃і. лѵни и҃. єпак. в҃. ѳєм. л҃.**

22. Служабник — III. a. 42. in 8.

Писан је на лепој кожи крупним писмом српске редакције и лако се чита. Садржина му је иста као и код горњега под бр. 22., само је млађи. Добро је рукопис очуван у тврдом повезу. Има записа и бележака више, али су већина без

Digitized by Google

икаква значаја и вредности. Од свију записа најважнији су ови:

Први је на првом листу и гласи: **Сиѧ свѣтаѧ и божественаѧ книга презвитера Іωанна.**

Други је на другом листу по дну и гласи: **Предь Богомъ Божіаго рокоу ,ѧфѯѯ** (1562).

Трећи је на трећем и четвртом листу испод текста по дну, и гласи: **Сїѧ книга служебникъ монастира Мароу скетыхъ архистратигъ Михаила и Гаврила ,ѧѱк. месеца марта кг.** Последњи пут, дакле, био је својина манастира Марче у Славонији, куда су га донели досељени калуђери из Старе Србије, кад су оснивали Марчански манастир.

23. Мали Псалтир — III. а. 3. in 16°,

Овај је рукопис доста стар и писан је на артији лепим и ситним писмом српске редакције. Висина листова 12 см., ширина 10 см. Нема листова ни с почетка до 9. псалма, ни с краја; па за то нема ни записа. Само се налази на једном месту забележено, да је био својина некога Антонија Поповића, ђака из манастира Велућа. Поредећи га са другим рукописима, може се узети да је из XVI. века.

24. Псалтир — III. а. 12. in 16°, преко 400 л.

У овом рукопису, сем псалтира, налази се још и: Мојсеовица; тропари дневни, васкрсни и празнични са богородичнима; светилни; међучасија; недељно повечерје; ред октоиха; васкрсно правило и часови; Акатист св. Николи и св. Богородици; Молабан пресв. Богородици и освећење воде. Са оваком богатом садржином велика је реткост и врло је важан. Писан је леним, читким и ситним писменима српске редакције из XVII. века. Врло је добро очуван, и ако је много употребљаван. Имају два записа:

Први је одмах испод последњег текста и гласи: **Сїи писа хѣ грѣшнїи и меншїи попь Марко моемь малоумиемь и нерадивиемь. Оци свѣтїихь и братїо моа, аште боудемь што погрѣшїо, исправлаите, а мене не клавните, нь о семь благословите, да и ласа Богь благослови въ безконе[illegible]ь лѣтъ. Писа въ лѣто ,ѯ.р.пд** (1676).

Друга се белешка налази на последњој страни рукописа, и њом се тумаче перпери, сребрници и динари. Белешка је ова написана нечитко и забрљана је, да је није могуће појмљиво прочитати. Стога је нисмо ни преписали.

25. Псалтир — III. а. 14. in 16°, око 400 л.

Рукопис овај има исту садржину, коју има и горњи под бр. 25. Мало је лошији рукопис, али је и старији. Писан је на артији преко целог листа, који су високи преко 18 см., а широки 13 см.; писмена су ситна српске редакције из XV. века. Има један запис новијега доба који гласи: **Сїѧ книга монастира Орахоницѣ даскала Миханила. По моем смрти да не бъдеть отемленъ отъ сего киноврѣменаго храма и монастира. Аште ли кто отемлеть некымь лъкавымь нахатомь, да є проклеть отъ Господа Бога Кседрьжителя, купно же и отъ ласа смеренїихь. Лѣт ,ѯлѳ** (1531) **при ігумене кыр Димитрїю.**

26. Псалтир с Часловцем, месецесловом и кратким Типиком — III. а. 24. in 4°, преко 500 л.

Рукопис је писан на дебелој артији у величини 20 см. и 16 см. — мала четвртина — преко целог листа лепим и ситним писмом српске редакције из XVI. века. — Запис има и гласи: **Славѧ съвръшителю Богъ съвръшлюштемъ вслко дѣло благо о Христѣ Іесусѣ и ѡ Богѣ нашемъ.** — Потпис му је нејасан, али као да ће бити: **Дм(и)тр.**

27. Псалтир — III. а. 49. in 8°, 201. л.

Овај је рукопис писан на кожи, и многи су се листови искрхали и изгужвали, да је са свим онемогућен за употребу. Нема ни почетка до 41. псалма, ни краја од 135. псалма; а и у средини је изгубљено неколико листова. Нема никаквог ни записа ни белешке, да би се могло знати: где је, кад је, и ко га је писао. По оцени признатога стручњака Др. Миклошића, који је о њему само нет речи казао (у Lex. XVIII.), рукопис овај припада XIII. веку и бугарској рецензији.

Digitized by Google

28. Псалтир — III. b. 1. in 8°, има само 84 листа.

Писан је на кожи преко целог листа са по 22 врсте на једној страни. Рукопис је леп, читак и средње величине, припада пореклу српских рукописа, и то најстаријим рукописима из дванаестог века. Од псалтира нема ни почетка ни краја, а и у средини нема много листова. При крају се налази правило за умрлога монаха, које би требало исписати и јавности предати. Због своје садржине и древности чува се у парочитој шкатули, која изгледа као књига.

29. Литурђија св. Јована и св. Григорија — III. c. 2. in 8°. —

Рукопис овај писан је на артији преко целог листа читким и средње величине писмом српске редакције из XIV века. Нема у почетку, средини и на крају по неколико листова. На крају се налази неколико дневних и празничних јеванђеља и апостола. Ово што има, као стародревност, чува се у парочитој кутији. На њему нема никаквог записа, нити какве год белешке.

30. Обред исповедања вере и проклињања јеретика — III. a. 41. in 16°, има 47 листа.

Овај је рукопис из XIII. века српске редакције. Због његове вредности, ми смо га преписали и објавили у Споменику X.

31. Мали часловац са месецесловом — III. a. 11. 8°.

Рукопис је писан на артији прéко целог листа лепим, читким и ситним писмом српске редакције из XVII века. Листови су високи 26, а широки 14 сантиметара. Садржи у себи сав часловац по реду како се у цркви чита, почев са вечерњом службом, затим јутрењом и часовном службом. После ових долази: Канон пресв. Богородице; а затим: Акатист, пречистој Матери Божјој. — Књига је повезана у тврд повез, и очувана је врло добро. Из старијег доба нема никаквога записа. На крају је доцније забележено неколико случајева рођења и крштења. Ми исписујемо само један пример ради угледа: 1763 лѣта, августа 24. роди се мали Мићо в недѣлю на зрн 16. Крстн га попь Гакро с коковa в четвртак на зрн 15. в Дубровникъ.

32. Мали Требник — III. a. 4. in 16°.

Овај је рукопис писан на артији читким писмом средње величине српс. редакцијом из XVI века. Висина листова 14,, ширина 11 см. Што се садржине тиче није све очувано. На првом листу који се налази почиње се Молитва св. Трифуна; за овим иде: Унмь погребенїа, после: Унмь елеωсвештенїа, — ну од овога се налази само до првог јеванђеља закључно, а даље нема. Ми смо упоредили текст овог рукописа са штампаним требником, па смо нашли да се у многоме разликује. Ради уверења наводимо један пример. При преливању мртваца вели се овако: Крщаєть сє рабь Божи къ нмє (нмр) єлеωмь крста къ покон къунїн — къ нмє ωца и сина и свєтаго Доуха; и нынѣ. — Изьчєзъ ωть рожденїа моєго, и ωставихь проулл лѣта моєгω, и къ Тебѣ прибѣгохь, Господи, спаси мє. — Таквих разлика има и сувише, и не би било без користи, да се упореди тај рукопис са данашњим штампаним текстом црквр. требника. Тада би се тек видело колико су данашње црквр. штампане књиге не само у појединим речима и синтакси, него и у тексту поправљене, или, можда, и искварене.

33. Вел. Требник — III. a. 52. in 8°, има 280 листа.

Овај рукопис писан је на лепом пергаменту преко целог листа, на странама које имају по 22 врсте читкога и ситнога писма српске редакције, сигурно из XIV века. Нема краја, а завршује се трећом молитвом на вечерњи првога дана св. Тројица. Поред обичне садржине, у средини се налази још и „Номоканон“, који се обично налази при вел. требницима; али је овај потпунији, него што се данас у штампаним налази. Књига је била повезана у тврд повез у кожи; али је зуб времена и црв оштетно корице тако,

Digitized by Google

да се дрво као песак троши под руком. Записа нема важних; а има неких брљотина без икаквог смисла и значаја.

34. Октоих — III. a. 45. in 8°, има свега 43 листа.

Рукопис је писан на врло финој кожи преко целог листа средњим писмом српске редакције из XIII века. На свакој страни има по 26 врста. Има само један запис који вели да је „нађен у околици Битоља".

35. Октоих — III. b. 9. in 8°, има 216 л.

Писан је такође на кожи и преко целог листа у 33—34 врсте на једној страни ситним писмом бугарске редакције. Писало га је неколико лица. Овај је рукопис описао г. Др. Јагић у Starinama X. од 127—156 стр.; зато ми о њему више не доносимо.

36. Осмогласник са Ирмологијом — III. a. 20. in 12°.

Осмогласник садржи у себи само васкрсне стихире свију гласова. Висина је листова 20, а ширина је 10 сантим. Писан је на артији крупним и читким писменима српске редакције из XV. века. Зуб времена и много употребљавање оштетили су текст много. Нема листова ни с почетка ни с краја; а нема ни записа. За то се не зна ни ко је, ни где је, ни кад је писан.

37. Четири службе светима: Атанасију и Кирилу александрис. патријарсима и Максиму, срис. архиепископу, 18. јануара, св. Стефану 2. августа, св. архистрат. Михаилу и Гаврилу, и св. Ђорђу великомученику 3. новембра — III. a. 39. in 4°, 71 лист.

Овај је рукопис писан на лепој артији у разно доба. Прве четири службе писане су преко целог листа врло ситним, а последња крупним писменима српске редакције из XVII. века. — Све су службе увезане у једну књигу у тврд повез. После прве, друге и последње службе има по један запис. Тако, после прве службе запис гласи: **Сїѣ правило написа Їларіѡнъ в Вышницѣ. Богъ да прости и писавшаго и покѣлавшаго и платившаго лѣто ,ѕр҃иг** (1645). — После друге службе запис гласи: **Сїѣ писа хоуди къ добродѣтелїе ѡкаянїи же и грѣшни въ їноцѣ именемь Ковцѵе**, тј. **Илариѥ**.

После пете службе запис гласи: **Їларіѡнь сїѣ писавь ѿть Свѣтыѥ Горы принесе въ лѣто ,ѕ҃р҃н** (1642). — Све су службе писане једном руком. Што записи тврде да је последња у књизи служба писана три године пре првих, то се даје објаснити овим случајем: Иларион је, сигурно, славио св. Ђурђица, па је за-њ, бавећи се у Св. Гори, и написао службу. Кад се вратио у своје место рођења Вишњицу — онда су, сигурно, славари: Атанасијевци, св. Стефановци и Аранђеловци молили да напише или где препише и службе за њихове светитеље, те је он на молбу и за плату то и учинио. После је по календарском реду повезао све у једну књигу. Да је он на молбу и за плату писао прве четири, то сведочи и запис после прве службе.

38. Триод — III. b. in 4° има 137 л.

Рукопис је овај писан у два ступца на фином пергаменту, са по 31 врсту у једном ступцу средњега и читкога писма српске редакције из XV. века. Нема при крају свију листова. У почетку има пред насловом врло лепу шару, а после ње наслов: **Трнѡдь съ Богомъ починаѥмь.** Запис има по дну првога и другога листа после текста на ивици, и гласи: **Въ имѥ ѡца и сына и свѣтаго Дѵха, ѥдъ Дрѣгошь и мати Мир... нѣ** (сигурно Мирјана) **купихъ Трнѡдь, ндѣже быль съ Трнѡд....** (недостаје једна и по реч) **нь приносохь Тѵрцн въ Дѵбинци** . . . . . Повезан је у тврд повез.

39. Пентикостар — Пасхалија — III. b. 26. in 8°, има 320 л.

Овај је рукопис писан на великој осмини преко целог табака са 27 врста на једној страни. Писмена су крупна и читка српске редакције из

Digitized by Google

XV. века. Почиње са службом и правилом од Лазареве суботе, и свршава се са службом и правилом за недељу свих светих. За све то време изложена је цела служба са типиком. Књига је врло добро очувана у тврдом повезу с кожом. На последњем листу налази се завршетак овакав: **Слава Богоу поуьньшомоу и скрьшньшомоу вь ѣкы амынь.** Записа има три. Први се налази при дну испод текста на пољанама 1. 2. и 3. листа и гласи: **Сїѣ книга монастира Марүе црькве светыхь архистратига Михаила и Гаврила** — ѧ.х.п.в. — Други је запис на последњој корици и гласи: **Лѣто Господне ѧ҃ѧхг҃і. Кь то лѣто ѡзебе пшеница да бы ѥ прѣворѧкали людии.** — Трећи је при крају првога листа 40. свеске, написан латиницом и гласи: trideset y osam palica platna vagnulo je trideset šest funti, 1742. god. kad ga je Mileska tkala.

40. Мали молитвеник — III. a. 2. in 16°.

Овај рукопис је писан на артији доста нечитким и лошим писмом. Српска је редакција из XVII. века. Због многог употребљавања не достају многи листови, и с крајева су листови поцепани. На крају текста има овај запис: **Съписа се сїѣ книга въ лѣто ѧ҃ѕ҃.р҃.л҃.а** (1623) **между двѣма врьхома къ храмѣ благовѣштенїа пресвете Богородице,** (тј. у овчарско-кабларском Благовештењу). После овога има неких пет стихова, који мало имају смисла. Писац каже да се у тим стиховима налази прикривено име самога писца рукописа. И одиста, кад се издвоје прва писмена од тих пет стихова, која су црвеним мастилом исписана, — онда излази да је преписивачу било име: **Кирїакь.** [Види Глисник XXV. стр. 78—79.].

41. Молитвеник — III. a. 25. in 8°, 409 лист.

Овај рукопис носи наслов: **Ѡртѣсь лнимѣ** тј. рај душе. Писан је на артији преко целог листа, који су велики 20 см. и 15 см., **Лѣто сллѵтнсь ностре** 1567. **днесь** 15. **декемврн їн Белградн фннись** (овако од слова до слова пише). У почетку рукописа исписани су сви дани — свеци преко године, а недеље и празници су обележени црвеним мастилом. За тим се у њему налази више од 400 разних већих и мањих молитава Богу оцу, Богу сину и Богу Духу светом, пресветој Богородици и свима осталим светим и Божјим угодницима. Текст је читак и писан је тако званом босанском азбуком. Ово је молитвеник римокатоличких Срба. Из њега су позајмљене све молитве, које се данас налазе латиницом штампане у хрватском молитвенику.

42. Молабник — III. a 46. in 8°, преко 300 листа

Рукопис је писан на финој кожи преко целог листа крупним и читким писменима српске редакције. По његову рукопису и његову целокупном изгледу може се рећи, да је из најстаријег доба српске писмености. Садржина му је различна. Нема неколико листова и у почетку и при крају. Нема никаквог записа, из кога би се могло дознати ко га је, кад и где писао. Налази се само једна белешка, да је овај рукопис нађен у околини Битоља.

43. Богородичник — III. b. 5. in 4°, 40 листа.

Писан је на артији преко целог листа са по 23 врсте на једној страни средњега писма српске редакције. На крају има запис и гласи: **Сѥ тн которое послоүшанне нсьпльни сѥ ѡ многоүьстьны ѡтүѥ и нлоүүнтелю блгыхь, їеромонахѹ кѵрь Їсннѥ, рѵкою грѣшнлго н скѵдонмлго рѧкл твоѥго Бѣжанл дїѧкл. Нѥ лъжно глаголетъ кротькы Давидь: сь неповиньмь неповинь бѵдеши, н [сь] сътрьптивнымь рѧзкратиши сѥ. И нндѥ глаголеть: да ѕагрѧдѣть сѥ ѵстн льстивнѥ. Нь аште и сьгрѣшихь, ѡтцн и братнѥ, по расоүжденню нѥ кльнитѥ, нь блгословитѥ, л вась Богь и прѣүнстлѧ, понѣже немоіштъ вмножн ми сѥ ѕѣло.** После овога записа нацртана су два проста крста. Под овим крстовима биле су две врсте записа, па их је непријатељска рука избрисала.

Са овим смо завршили регистар црквено-службених књига.

Digitized by Google

III. Богословско-историјске књиге.

1. Апостол. Београд. [illegible] — III. с. 16. in 4°, има 214 л.

[illegible] Апостол [illegible] Ћирилом [illegible] Ћирилом [illegible] Ћирилом

ово: **Да ѥстъ проклѣтъ ѿть Бога Господа Вседрьжителѧ, и да соу мѝ соупротьнициⷩ архистратигⷩ кто ѿтъѥмѣтъ. Сѝи писа дьни Їерѡма.** [Дьнил Їеромонах?] — Рукопис је добро сав очуван у тврдим корицама, обмотаним кожом.

6. Пролог „Житіе светыхъ“ од 1. јуна до 1. децембра — III. c. 14 in 2⁰, има 354 л.

Рукопис је писан на дебелој артији у два ступца, има по 31 врсту у једном ступцу средњега и читкога писма српске редакције из XVI. века. Садржина му је врло богата. Добро је очуван у лепим и тврдим корицама, обмотаним кожом. — Записа има више; али је најглавнији самога преписивача овога рукописа. Он се налази на крају текста и гласи: **Слава Тебѣ Боже, Слава Тебѣ; и плъкы рѣкоу слава Тебѣ съвръшаюштомѹ по ѩзыцѣхъ и коньць въсакомѹ добромоу ѩзыкоу. Писа сьи Прологъ грѣшьнъ къ свештенницѣ тяха попъ Лазарь въ монастырь Пиръгъ Їеромонахоу Саве въ лѣто ,ѕ҃п҃.** (1572). **Прими ѹже прѣсветаа Богородице ѿть оусрьдїа Тебѣ приносимое ѿтъ насъ грѣшьныхъ и смиреныхъ рабъ. Азъ смирены иеромонахъ Слава приложихъ сїю книгѹ Прологъ с҃. мѣсецъ цркъкы прѣсветыѥ Богородице, галголѣмы Пиръгъ на рѣкѣ Ꙁлетовьштице, и кто ю кѣ ѿтѣти, или кѣде деньти ѿтъ цркъкѣ прѣсветыѥ Богородице пиръжаньскон, да боудѣ проклѣть ѿть Господа Бога въседрьжителя, и ѿтъ прѣчистїѥ Богородице, и да бѹде порѧжень силою ѵластьнаго крьста, и да мѝ ѥ прѣчистаа Мати Божїа съпрьница на страшнѣмь сѹдѣ. И писа се при їгѹменоу Павлоу Їеромонахѹ.** Други је запис испод горњег, али је из новијега доба, и гласи: **Ꙁнати се кѡга изльзохъ азъ грѣшнїи Θеѡдосїи ѿть лѣсновски манастиръ въ лѣто** 1828. **мца маиа з҃. день.** — Трећи запис на истом листу *β.* гласи: **Да се Ꙁнаѥ когда придохъ азъ грѣшни Їѡаникїѥ свештенѣншн въ монастырь лѣсновьски, тогда приемъ Псаѥ свештеньство ѿтъ епископа Филофеи Солѹнець въ лѣто ,ѕ҃ѱѵ҃в҃** (1744) **месеца го** [?] **же єі҃ дне** (нема имена месеца) **на съборъ р҃к. било.** — Има још 4—5 разних бележака, и све говоре о том кад је који монах дошао у манастир; и све су ове белешке из овога века и нису важне.

7. Пролог с беседама — III. c. 22. in 2⁰, 365 листа.

И овај рукопис писан је на дебелој артији у два ступца, са по 34 врсте у једном ступцу средњега и доста лепога и читкога писма српске редакције из XV. века. Од овога рукописа много нема. Нема с почетка све до 5. листа седме свеске; а с краја опет све од беседе на Преображење. И у средини рукописа, нема 7 до 8 листова у разним свескама. Поред Пролога за извесне светитеље има и 75 беседа разних светих отаца, са богатом садржином о богослов. питањима и о хришћан. врлинама. У овом прологу не спомињу се српски светитељи. Нема ни записа суврсмених рукопису; а из познијега доба има неколико бележака и неких цртежа, који немају баш особите вредности. На трећем листу се налази преко листа ова белешка: **Писа Сима Ѧкъ ѿтъ Пеќи ѵ манастирь Пунински. Н.** 1818. **Р. месеца февроара день** 16. На том истом листу с десне стране на пољани има опет ова белешка: **Тако да ꙁнаде Гєѡргѹ дадохъ г҃. гроша и полъ ꙁл вина; — полъ д҃. гроша.** — На листу 32. *α* има ова белешка: **Аште некы ѵовекъ ради ꙁл свое тело да гл краси, онъ дѹшѹ свою може ѡгрѣшити.** — На 167. листу *α* при дну има: **Преподобнѣиши во иеромонасѣхъ кѵръ отче Кѵ̀прїано мнѣ братъ.** — А на више места има записано: **Писа рабъ Божи Станко**, или **Стоша**, или **Ѭола**, или **Стан**ъ итд.

8. Панагирик — III. b. 21. 8⁰, има 185 листа.

Овај је рукопис писан на дебелој артији у великој осмини средњим писменима српске редакције. Има на свакој страни по 25 врста. Није добро очуван; нема много листова (у средини преко 80 л. а на крају три). У повезивању су невешти мајстори испретурали листове тако, да је цео рукопис постао неупотребљив. У рукопису има сада свега 73 беседе разних св. отаца, ну

Digitized by Google

није свака потпуна. На другом листу, где се завршује **Оукаꙁаніе** има овај запис: **Сїи Панегіерикъ кнїнхь смереннꙑ расодерь Θеѡдосіе ценою и покеленїемъ архїепископа пећскаго кꙋрь Їѡанна, и приложнхь стое въ скеѡсвѣштенномъ храмоу светаго архїерея и дивнаго въ ꙋюдеехь Христока Николаꙗ, глаголемии Рьмань на рѣце Оуни, и да неѡтета бꙋдеть ѡть книжереуеніе ѡбителн кроме тврскїе беди или преписа. Аште ли се кто нидеть неконмь бесовскнмь навожденїемъ ѡтети ю ѡть книжереуеніе ѡбителн пребитька сребра ради, да є проклеть ѡть тні светыхь ѡтьць, и да имать ꙋесть съ рекшимь: вьꙁми, вьꙁми, распни его, аминь, аминь, аминь. Писахь лѣть ,ꙁрк (1612). Темь же молю вн, ѡтцн свети, и ꙁа нн грешнїе некꙋю речь добрꙋ къ Богꙋ рецнте.** — На првом листу има опет ова белешка: **Сїа книга монастира Леповнчкл.** Овај последњи запис сведочи да је била својина манастира лепавинскога, куда је сигурно најпре пренесена из цркве св. Николе рмањског.

9. Беседе св. отаца — III. b. 20 in 8°, 471 лист.

Рукопис је писан на дебелој артији преко целог листа, са по 26 врста на једној страни, средњега и читкога писма српске редакције из XV. века. Очуван је врло добро у тврдим корицама, кожом обмотаним. Нема при крају три листа. У почетку има **Оукаꙁаніе** где се набрајају 35 разних беседа са врло богатом садржином. Овај рукопис вреди сваке пажње и са филолошке и богословске тачке гледишта. — На листу 458. има овај запис: **Въсакомоу же хотештемоу проунтатн книгꙋ сїю вѣдомо бꙋди ако не ꙗꙁъ къса писахь, нь ѡбретѡхъ словесы испнсаньнл Їѡснфомъ проїгꙋменомъ, еже соуть: новомь лѣтꙋ слове[са] и рождьствꙋ прꙋнстїе Богородніе словесы, и ꙋьстномꙋ крьстꙋ словесы и оуспенїю светые Богородніе словесы. Проулѫ же ꙗꙁъ испнсахъ. Темь же молю се светости вшнен съ сльꙁами и вимленїемъ милостнви моен грꙋбости роуки, и вмл страсного немошти бꙋдете. И елнцн проунтаете грꙋбописательное потрꙋжденїе нашего оусрьдїа, да не къстодрн** (овако је ова реч написана) **претникліе моюи хꙋдости въмѣнните. Аште ли любо рауителъствомъ и милостїю нꙁъѡбнтельствꙋете, не мнмошъствꙋните ѡкоже древле Їерен онъ и левнть, нь ономꙋ Самарнннноу подобите се, ѡбезлвшн оурднженаго и гостнннкꙋ ꙁлорꙋчнвшн, нже вторнмъ прнходѡмъ мъздоу ѡбештавшн. Камъ бо мллъ троудь, мнѣ же велїе богатство въ єднно(н) реуи ѡть светаго срьдца вшнсть нꙁне[сь]шон се. Ꙁа ню же и молю се помолнте Богл подати мн ѡ снхъ и ѡ проуїихъ ѡтпꙋштенїе. Вѣмъ бо вѣмъ ако оуслншнти всл рекын: прнꙁовн ме и вслншꙋ те, Томꙋ слвл въ вѣкын амнн. Нлпнсл се сїа книгл въ лѣто ,ѕщѯд (1456) при ꙋьстѣномь нгоумене ꙋьстные хнленьдарьскые [ѡбителн] попоу кнрь Романоу. Грѣшнїн Аѳнласїе нменемь ннокъ, нстнньною же коупьць тыштеславїа.** — Други млађи запис налази се опет на крају књиге, на последњем листу, и гласи: **Да се ꙁнлемо, како принесе сїю книгꙋ, глаголемꙋ Метафрасть, наунлс ѡть месеца септемвра а. и до єі. ката день словл по рѣдꙋ, и кн. житїе Харнтонꙋ нсповѣдннкꙋ, и месеца ноем. ка Къведенїю, и Рождьствꙋ Христовꙋ, и месеца генв. к. день житїе велнкомꙋ Єѵѳнмїю, и кн похвалъное Єфремꙋ Сїрнну. Сїе принесе прогꙋмень кꙋрь Дмнтрїе єромонахъ ѡть светїе горы Аѳоньскые, и съ нею принесе и другꙋ книгꙋ глаголемꙋ Ꙁлатоусть Марьгарїтъ, и прѣдл своен ѡбителн на благословенїе и на слꙋжьбꙋ Богꙋ монастирю, ꙁовомꙋ Орѣховнцл, храмъ светаго Николн, себѣ же да имѣть вѣчнїн поменъ.**

10. Беседе св. отаца — III. c. 19. in 2°, има 203 л.

Овај је рукопис писан на пергаменту у два ступца, са по 34 врсте у једном ступцу крупнога и читкога писма српске редакције из XIII. века. Рукопис је због своје вредности и богате садржине важан. У својим филолошким студијама употребљавали су га велики научници: Копитар, Миклошић, Јагић и други. Грдна је штета, што је злочеста рука одсекла све прве листове до другог листа 13. свеске; а нема ни при крају свију листова. Записи су такође уништени, да се не би знала права историја тога драгоценог

Digitized by Google

споменика српског. Овај је рукопис са историскокњижевнога гледишта тако важан, да би непремено требало штампати бар то, што се још налази. Академик Др. Ваљавец лично ми је говорио, да би Краљев. Српска Академија требала да узме на се штампање тога важнога споменика.

11. Поуке св. отаца и живот св. Јована Златоуста — III. c. 24. in 2°, има 418 л.

И овај је рукопис врло богат садржином и врло важан у филолошком одношају. Писан је на дебелој артији у два ступца, са по 35 врста у једном ступцу крупнога и лепога писма српске редакције из XV. века. Добро је очуван у тврдом повезу. Беседе почињу од 1. септембра па до 1. априла, али нема за сваки дан, већ само за велике празнике и светитеље. Већином су у беседама изложени животи светитеља и важност и значај господских празника. Између свију највећи је животопис св. Јована Златоуста. Он заузима 75 листа, и врло је богато и научно изложена цела биографија и радња свет. Златоуста. Ово је таква расправа садржином богата, да би је непремено требало предати јавности путем штампе, за боље и савршеније познавање тога великога црквенога беседника, коме се за пуних 15 векова не нађе такмац у науци и беседништву. — Штета је велика, што нема сувременог записа, који би нам показао име преписивача овога замашнога и кориснога рукописа. На крају се овог рукописа налази само ова белешка: **Сїѧ книга Повѣсніе ѿть манастирь преподобнаго ѿтца нашего Гаврилл лесновьскаго; конто покрси да ѥ взѧи, да ѥ проклѣть ѿть тристл ѿтцн.**

12. Дела Јефрема Сирина — III. b. in 4°, 216 л.

Рукопис је писан на дебелој артији у већој четвртини и у два ступца, са по 26 врста до 14 свеске, а одавде до краја са по 32 врсте у једном ступцу. Писмо је лепо и читко, и с почетка средње величине а после ситно, српске редакције из XIV. века. На првом листу има лепа шара, у коју је уплетено име: **Іѡаннь їгꙋмень Архнгеловь.** Сигурно ће бити игуман ман. светих арханђела Михаила и Гаврила. Он ће бити и писао овај рукопис. Више шаре писац се обраћа Богу с молитвом: **Ѡ Господи спасн! Ѡ Господи поспѣшн!...** Наслов књиге је: **Книга сѵ̀ѣтаго Ієфрємл, глаголѥмыѥ грьчьскымь ѥзыкомь Парѥнєснсь, ѡ самомь Ієфрємѣ, н ѡ блоꙋдницоꙋ дкою, н ѡ сѵ̀ѣтѣмь Касніѧнѣ.** — За тим следује текст и има свега ç̃ç̃. глава о разним **Наказанїѧ**-ма и другим поукама. — Књига је добро очувана у тврдом повезу. Записа има два. Први је на 7. листу, 21. свешчице (којих има 27 по 8 л.). Овај је запис написан пола грчки, пола србуљски, и није се могао прочитати, и ако смо позивали у помоћ добре зналце грчкога и старосрбуљскога језика. Из овога записа се само добро читају године: **въ лѣт.** ,s̃.ч̃.ç̃s̃. (1488). Овај запис је писан другом руком и много доцније од текста. — Други запис је на последњем листу, такође доцнији, и у њему се наводи проклетство онога, који би украо овај рукопис из ман. Аранђелова.

13. Апокриф о Јосафату и Варлааму — III. b. 15. in 8°, има 158 л.

Овај је рукопис писан на дебелој артији у великој осмини преко целога листа, са по 24 врсте на једној страни крупним и читким писмом српске редакције из XIII. века. Нема ни краја ни почетка, а нема и неколико листова, нити какога записа. Ово што има сада је укорачено у тврд повез и чува се као стародревни књижевни споменик.

14. Библија — III. c. 17. in 2°, има 331 л.

Рукопис је писан, такође, на дебелој и лепој артији преко целог табака, а има 27—31 в. сту крупнога писма српске редакције из XV. века. Није добро очуван: не достаје све од књиге Рута до краја; а ово се сада налази у тврдом повезу и добро се чува. Записа има више, него су сви из познијега доба. На првој корици су исписани сви бројеви до хиљаде писменима: а́—,а́. После ових бројева иде овај запис: **Сна сѵ̀ѣтаа божѥ-**

Digitized by Google

ствена книга манастира Лесново. И ткон је отеми отъ цркве, да мѣ є соупарникъ архистратигъ Михаилъ и Гаврилъ и свети отецъ Гаврилъ, въ лѣто ,ѯ.с.н.д. (1746). Тогда бѣше еромонахъ игумень Θеодосїи. О ѕхъ, оухъ нама отъ агарени въ то времѧ!... Испод ове белешке написана је у четири врсте нека шифра, коју чине ове 22 групе писмена: ѳл. кн. гѯ. дѕ. нє. жб. їь. кп. ло. мѯ. цр. сѡ. тѫ. ѕх. ѡу, фу. цш. юѧ. цѣ. фїотъ гцв ѫх.[1]

На последњем листу имају два својеручна записа српског патријарха Арсенија IV. о његовој посети тога манастира. Први запис гласи: Ва лета Господнє ,аѫкѕ., индїи же ,ѯслд., мєсеца їюлїа кѳ., прїдох ва манастир' лесновск'ски аѯ' последны пристак'ник свєтїє вѣнцен цр'к'вы Арсенїє үетврти, иже нїсмъ достоин нарєшти се архїєпископ' пескы, патрїар же Сръблем' и Блгаром', и подписах' своєрѹчнѡ. Ар'сенїє пек'скн. Други је запис: Паки ва лето Господнее ,аѫкн. ноем'. кѳ. прїндосмо ѕ монастир' леснов'ских и оу Ново Село близ' Штипа, ѕ дворъ господина митрополита кѵр Єф'рема колаинскагѡ и кратовскаго. Ар'сенїи пек'скн.

15. Животопис Великога Александра — III. а. 27. in 4°.

У средњевековној српској књижевности има много рукописа о Великом Александру, цару маћедонском. Многи су до данас и приказани ученом свету (види Starine књ. III. стр. 203.), ну овај рукопис још није нигде приказан. — Он је писан на пергаменту у средњој четвртини. Има наслов: Житиє и повєсть вєлємоштнаго и вь храбрєхь храброга и надь цари цара великаго Алєксандра: — Писан је ситним и читким писмом српске редакције из XVI. или XV. века. Има један запис из познијега доба, који гласи: Къ лето ,ѯ.р и кѕ (1618) когда үнии складѣ Христо месеца августа. — Рукопис се чува у тврдом повезу.

[1] Парне групе нису ништа друго него тајна азбука, различна у неколико од оне, коју је у Гласнику XXV. саопштио Ст. Новаковић. Група ѡч биће погрешно преписана место ѿч, а јамачно је погрешна и група фїотъ.

секр. Љ. Ковачевић.

16. Летопис — III. а. 9 in 16°, има 129 л.

Листови су од артије високи 14 см. а широки 10 см. Рукопис биће писан у првој половини XVII. века лепим, читким и средњим писменима српске редакције. Нема с почетка десет, у среди на два места три, а на крају више листова, ну колико — не зна се. На првом је месту састав „о бесквасној служби и о латинима“, али без почетка, за тим долази Летопис, који се назива Летосѹисленїє. Нема свршетка, а једнак је с Летописом, који је објавио покојни А. Вукомановић у Гласнику X. под насловом Повѣсть ѡть бытїа и ѡ царьствихь вьсехь родовь.

17. Синаксар — III. а. 31. in 8°, има само 7 листа.

Писан је на пергаменту ситним писмом српске редакције из XIV. века. Доста је стар и зубом времена је много оштећен. Нема свију листова, а нема никаквог записа. Нема ни корица. Може се мислити, да је одвојен од другог већега рукописа, ма какве било садржине.

18. Слова и Месецеслов — III. а. 10. in 16°, има 97 л.

Овај рукопис нема наслова, а садржина је врло различна. Писан је врло лепим, читким и средње величине писмом српске редакције из XVI. века. Садржи у себи ово: Мєсецєсловъ с неким прорицањем. — На 15. листу: Дкє крьсна слова. — На 17 листу: Үнинъ како подобаєтъ празновати свєтыє празднкє. — На 22 листу: Слово како сътвори Господь побратимство. — На 24 листу: Сказаннє ѳкї. пєтькахъ. — На 39. листу: Слова Їѡана Ѯлатоѹстаго. — На 45. листу: Слово св. апостола Петра по вьзнесенїю Господа нашего Їисѹса Христа. — На 49. листу: Слоко како исписа Давидь царь Ѯалтирь. — На 50. листу: Слово ѡ премѹдрости Соломонѣи. — На 54. листу: Сказаніє злихъ дни лоүни како подобаєть блюсти се нхь. — На 67. листу: Ѡ Агрипѣ и отца Николє Агрикь. — На 75.

Digitized by Google

листу: **Заповѣди свѣтыхъ ѡтьць противь грѣховь.** — И најзад на 91. листу: **Умнь како подобаѥть творити параклисъ Богородицы.** — Рукопис је врло стар. Записа нема, сем једног на листу 91.; али се он не може да прочита: измрљано и усахло мастило. Једва се из њега разбира, да је ту књигу поклонио манастиру Туману некакав Радоје Радивојевић за спомен.

19. Месецеслов с кратким животописом свију светих — III. b. in 4⁰, 309. л.

Писан је на дебелој артији у два ступца са по 30 врста у једном ступцу средњега и читкога писма српске редакције из XIV. века. Висина листа 28, ширина 22 см. Није добро очуван; нема листова у почетку све од 1. септембра до 1. децембра. На крају има овај запис: **Сѣ ты послоушаниѥ нс[п]л'ьнн сѣ ѡ господнѥ митрополитѥ кѵ̑рь Никодимѥ, многогрѣшнн дїа**.... (даље се неколико писмена не могу да прочитају, сигурно ће бити дїаконь) **Радословь Скопункь писахъ три мѣсеца въ лѣто ,ѕѡѳн** (1370) **индикътиѡнь и̑.** — Велика штета што не каза чији митрополит, и где је писан рукопис.

20. Протокол крштених, венчаних и умрлих — III. c. 15. in 2⁰, 130 листа.

Овај је протокол био својина православне цркве басташке, храма св. Ђорђа великомученика. У њега су почели записивати рођене и крштене, венчане и умрле у почетку 1740. год. а по наредби епископа славонскога Софронија Јовановића. Уписивање је трајало до 1770. год. 3. октобра. После ових уписа налази се попис домова и свију становника басташке парохије. На крају има: **Слово нравоучителноѥ како подобаѥтъ вѣрномъ чистоѥ и правоѥ житїѥ имати.** — Ова поука није цела; а што има то је интересно и пуно топле поуке о животу према хришћанским законима. Укорен је рукопис у тврде корице. Списак парохија и домова требало би да надлежни басташки парох препише и упореди са садашњим списком своје парохије. Из тога би се видело, колико је парохија од 1770. године до данас напредовала или опала.

Са овим смо завршили опис рукописа који се налазе у Југословенској Академији знаности и уметности. Ми смо нанизали бисерни низ од српскога бисера и драгоцености. Колико је он од вредности, то је других да цене.

У Загребу
На Видов дан, 1893. год.

Digitized by Google

Digitized by Google

У академијским књижарницама Мите Стајића и Л. Бреслауера у Београду могу се добити:

I

ИЗДАЊА

СРПСКЕ КРАЉЕВСКЕ АКАДЕМИЈЕ

1. **Глас.** Књ. I—LIX и LXI.

   Први разред (1—23): III, VI—IX, XI, XIX, XXI, XXIII, XXVI, XXVII, XXIX, XXXIII, XXXIV, XLI, XLVI, L, LI, LIV, LVI, LVII, IX и LXI.

   Други разред (1—37): I, II, IV, V, X, XII—XVIII, XX, XXII, XXIV, XXV, XXVIII, XXX—XXXII, XXXV—XL, XLII—XLV, XLVII—XLIX, LII, LIII, LV, LVIII.

   Цене су: I, II, VIII, X—XII, XV—XX, XXV, XXVIII, XXIX, XXXII, XXXIV, XXXVII, XLII св. по 1; XIII, XLVI и LIII по 1·50; XXIV, LI, LII, LIV—LIX и LXI св. по 2; XIV 2·50, а осталима по 0·50 дин.

2. **Споменик.** Књ. I—XXXVIII.

   Први разред (1—4): I, XII, XXXII и XXXV.

   Други разред (1—31, 33 и 34): II—XI, XIII—XXXIV, XXXVI—XXXVIII.

   Цене су: VII, VIII, XVI по 0·50; I, IV, V, XX, XXVI—XXX по 1; IX, XXV, XXXII по 1·50; VI, X, XIV, XV, XVIII, XIX, XXI, XXII, XXIV, XXXIII—XXXVIII. по 2; XXXI 2.50; II, XXIII по 3; XI, XIII, XVII по 4; III и XII по 5 дин.

3. **Годишњак.** Књ. I—XIII; цена I и IX по 1 дин., осталима по 0·50 дин.

4. **Српски етнографски зборник.**

   Књ. I. *Живот Срба сељака*, написао М. Ђ. Милићевић. Друго прерађено и попуњено издање. 1894. Цена 2 дин.

   Књ. II. *Старинска српска јела и пића*, од Симе Тројановића. 1896. Цена 1 дин.

5. **Посебна издања.**

   — *Спомен на тужну свечаност* приликом смрти Др. Ј. Панчића, првога председника Срп. Краљ. Академије. Београд 1888.

   — *Он зна све*, прича Л. К. Лазаревића; и *Ново оружје*, прича Симе Матавуља. 1890. Цена 1 дин.

   — *Први основи словенске књижевности међу балканским Словенима. Легенда о Владимиру и Косари.* Културно-историјске студије Стојана Новаковића. 1893. г. Цена 3 дин.

   — *Геологија Србије* од Јована М. Жујовића. Део први: *Топографска геологија.* С првом свеском *атласа.* 1893. Цена 7 дин.

   — —— —— Део други: *Ерупативне стене.* С другом свеском *атласа.* 1900. Цена 5 дин.

   — *Грчка и српска просвета*, написао Др. Владан Ђорђевић. 1896. Цена 2·50 дин.

   — *Одломци о гробу Ђорђу Бранковићу и Арсенију Црнојевићу патријарху, с три излета о такозваној великој сеоби српског народа*, написао Иларион Руварац. 1896. Цена 2 дин.

   — *Манастир Каленић.* Написао М. Ђ. Милићевић. 1897. Цена 1 динар.

   — *Дубровник и Османско Царство.* По архивалијем исправама написао Др. Лујо кнез Војновић. I св. Београд, 1899. Цена 1·50 дин.

Digitized by Google

— *Споменица о преносу праха В. С. Караџића из Беча у Београд 1897.* Београд 1898. Цена 1.50 дин.

— *Автобиографија протосинђела Кирила Цвјетковића* и његово страдање за Православље. Приредио Димитрије Руварац, протојереј. 1897. Цена 1.50 дин.

— *Пирхово путовање по Србији у 1829. год.*, превео Др. Драг. Т. Мијушковић. Београд, 1899. Цена 1·50 дин.

— *Оглед француске библиографије о Србима и Хрватима 1544—1900.* Прибрао и средио Никола С. Петровић. Београд, 1900. Цена 2 дин.

— *Свечани помен* просветном добротвору, *Димитрију Стаменковићу*, београд. трговцу, 8. септембра 1900. Београд 1901.

6. **Издање Баталакиног фонда.**

— *Историја српског устанка* од Лазара Арсенијевића — Баталаке. Део први. Београд, 1898. Цена 3 дин.

— *Историја српског устанка* од Лазара Арсенијевића — Баталаке. Део други. Београд, 1899. Цена 3 дин.

II

ИЗДАЊА

СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА

КОЈА СУ ПРЕШЛА У СВОЈИНУ СРПСКЕ КРАЉ. АКАДЕМИЈЕ.

1. **Гласник** Српскога Ученог Друштва. Књ. I—LXXV.
   На продају: V—VII, XXIX, XXXI, XXXIII—LVII, LIX—LXXIII, LXXV.
   Цена је књизи LXVII 4 дин., а осталима по 3 дин.
2. — — — — Друго одељење. Књ. I—XV.
   На продају: III—VI, IX—XV.
   Цена је књ. XV 0·50; III—VI, IX, XII—XIV по 1; X и XI по 2 дин.
3. **Посебна издања:**

— *Историја умног развића Јевропе*, од У. Дрепера. Превео Мита Ракић. Књ. II. Београд 1874. Цена 2 дин.

— *Српске народне игре*, које се забаве ради по састанцима играју. Скупио и описао Вук Врчевић. Београд 1868. Цена 0·50 дин.

— *Elenchus plantarum vascularium*, quas aestate a. 1872. in Crna Gora legit Dr. J. Pančić. Belgradi 1875. Цена 0·50 дин.

— *Essai de quadrature du cerle* par Démètre Nešić. Belgrade 1877. Цена 0·50 дин.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Stanford University Libraries
3 6105 012 350 000
JR303
S65

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
CECIL H. GREEN LIBRARY
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(415) 723-1493

All books may be recalled after 7 days

DATE DUE

JUN 26 1996
AUG 26 1996

Digitized by Google

Digitized by Google